JO. AUGUSTI BACHII
HISTORIA JURISPRUDENTIAE ROMANAE
QUATUOR LIBRIS
COMPREHENSA.

Altera Editio accurate emendata.

LUCAE, MDCCLXII.

Typis Josephi Rocchii)(*Superior. Permissu.*

TYPOGRAPHUS LECTORI

HUjus praestantiam operis, quod meis typis denuo in lucem prodit, non est cur hoc loco multis verbis commendem. Ipsam enim omnes Jurisprudentiae & Eruditionis amatores bene norunt, qui omnium quae extant, optimam hanc fatentur esse historiae Romani Juris epitomen. Summa sane in ea conspicitur tum ingenii ac doctrinae vis, tum nitida latini sermonis elegantia, ut perspicuum sit, Clarissimum Auctorem non modo magni nominis Jureconsultis, sed & exquisitioris acriorisque judicii Philosophis, ac humaniorum litterarum Cultoribus celeberrimis recte ac merito accenseri.

Hohendorfium is in Misnia patriam habuit, ibique maximo profectu prima studiorum rudimenta. Inde anno MDCCL Professor ad antiquitates juris in Lipsiensi Academia electus est; quod munus non nisi anno MDCCLII suscepit; eximia autem fama usque ad anni MDCCLIX exitum sustinuit. Eo enim anno die VI Decembris, magno litterariae Reipublicae malo, annos natus non amplius XXXVIII fato functus est nimis propero.

Praeter varia Academica Opuscula, tali Auctore digna quidem, quae tamen non satis novi ut eorum distinctam exhibeam synopsim, haec habentur a J. A. Bachio edita.

I. *D. Trajanus, sive de Legibus Trajani Imperatoris Commentarius*, 8. Lipsiae MDCCXLVII.

II. *Xenophontis Oeconomicus, Apologia Socratis, Symposium, Hiero, Agesilaus cum animadversionibus*, 8. Lipsiae MDCCL.

III. *Historia Jurisprudentiae Romanae* 8. Lipsiae MDCCLIV.

IV. *Barnabae Brissonii de formulis & solemnibus Populi Romani verbis Libri VIII. ex recensione Francisci Caroli Conradi cum vita & elogiis Brissonii, conspectu totius operis, summariis, Auctorumque, formularum, rerum, & verborum indicibus. Accessere curae novae & animadversiones J. A. Bachii*. Folio, Lipsiae MDCCLIV.

V. *J. Henrici Nob. Dom. de Berger, Oeconomia Juris ad usum hodiernum accomodati, accurante filio C. H. de Berger, editio sexta novis accessionibus ex novissimo Sax. Elect. Jure aucta & locupletata cura Bachii*, 4. Lipsiae MDCCLV.

Idem praeterea inter praecipuos fuit auctores periodici operis, quod Germanico idiomate anno MDCCL initium habuit, cui titulus *Critica &c. Operum Juridicorum &c.* Quae pauca de tanto viro in fronte hujus historiae delibasse non ingratum fore tibi, benevole Lector, arbitratus sum.

Quamobrem vero post Lipsiensem anni MDCCLIV editionem tam brevi novae hujus ornandae consilium ceperim, id in caussa fuit, quod, & magna ex parte illius editionis exemplaria ultra montes distracta sint, & ea quae supersunt, non nisi pretio, pro libri mole gravi extra Germaniam comparari possint. Id autem maxime mihi curae fuit, ut diligenter emendata, ac pulchrior atque splendidior Lipsiensi haec mea editio esset. Quod & bene cessisse laetor, & commodo eruditis, mihique utilitati spero futurum. Vale.

PRAEFATIO

Um hanc Jurisprudentiae Romanae historiam edere constituissem, etsi prospiciebam, fore, qui omnem hunc laborem supervacuum, in tanta ejus generis librorum copia atque multitudine, frustraque susceptum arbitrarentur, tamen, si quae me causae ad istud consilium impulissent, ostendissem, non dubitabam, quin consilium meum possem aequis rerum existimatoribus probare: iniquis autem, quos magno numero extituros facile puto, etiamsi non probarem, quoniam non ex causis, sed cupiditatibus illi judicant suis, non magnopere laborandum putabam. Ego cum per aliquot annos in privatis scholis Historiam Juris Romani explicavissem, intellexisse mihi visus sum, eos libros, quibus tum quasi ducibus uterer, consilio meo non satis respondere. Ita enim semper existimavi, ad historiam legum jurisque recte atque ordine percipiendam, non satis esse, scire, quo quaeque anno, tempore, vel auctore lata, constitutave sint, quo in argumento juris versata, sed necessarium esse inprimis, quoniam, nisi ratione cujusque animo perspecta, ipsius legis vim atque potestatem primo, deinde ejus ad nostrum statum rerum publicarum transferendae facultatem, utilitatemque adeo, cognoscere non possis, legum omnium jurisque rationes causasque omnes explicatas habere. Haec autem facultas parari, sine status publici notitia, non potest: quippe leges, a necessitatibus reip. profectae, status publici constitutioni attemperandae sunt: status autem publicus omnis ex legibus publicis pendet. Quid igitur? In omnibus, quos vidi, de historia Juris Romani scriptos libros atque editos, Leges juris publici Romani praetermissas planeque neglectas intelligebam; statum autem publicum, parum diligenter, nec satis ad id, quod spectarem, consilium, apte, idque in paucis ejus generis libris, expositum esse. Huc accedit, quod historia ea, de qua agitur, non juris solum, sed etiam inprimis lit-

te-

terarum humaniorum studiosis comparata esse debet: quibus ad intelligendos veteres scriptores Romanos juris publici magis, quam privati, quanquam hujus quoque, historia percipienda est. Quibus de causis jam quatuor abhinc annis coepi quasdam isti consilio meo, ut putabam, aptas lineas ducere, scriptasque cum Auditoribus meis communicare, iisque explicandis tradere historiam Jurisprudentiae Romanae. Sed cum nimiae brevitatis studio multa necessario essent omissa, consilio rationique meae consentanea, & tamen in multorum manibus versarentur, praetereaque in summa brevitate Auditoribus describendi labor gravis esse videretur, suscepi animo, Historiam Jurisprudentiae Romanae, diligentius elaboratam, edere: quae etsi anno & quod excurrit, operis jam tradi coepta, tamen propter multas causas retardata, nunc demum prodit.

Sed jam ipsius hujus, quem jam manu mitto, libri ordinem ac rationem, necesse est, exponere. Primum igitur totam hanc historiam in quatuor partes principales, jurisprudentiam antiquam, mediam, novam, atque novissimam, tribui commode posse putavi, secutus Justinianum ipsum auctorem, qui omnem Romanam jurisprudentiam a primordiis ad suam usque legislationem in veterem, mediam, & novam describit [*]*, ut adeo a Justiniano ipso, qui plurima mutavit, ac fere omne jus civile in aliam formam redegit, novissima jurisprudentia exordium capere videatur. Singulas partes singulis libris complexus sum: ita tamen, ut, si qua nova jurisprudentiae mutatio, pro reipublicae vicissitudinibus, & commutationibus temporum, incidisset, singulos libros rursus in capita nova partirer: ratus id esse memoriae studiosorum adcōmodatius. Sed cum juris prudentia Romana, veluti flumen aliquod, sensim paullatimque e pluribus quasi rivis ac fontibus collecta, ad suam magnitudinem ac vim excreverit: id est, e Legibus, SCtis, Edictis, Jureconsultorum Responsis, Disputatione fori, sive rebus judicatis, ac moribus denique majorum, & sub Imperatoribus etiam ex Constitutionibus, manaverit: quo distinctius atque clarius omnia ista, pro temporum vicissitudinibus, tradi percipique possent, singula*

(*) §. 1. Inst. de legit. agn. succ. v. Perizon. Diss. de Leg. Vocon. p. 198.

gula capita in minores quasdam Sectiones descripsi, ac de singulis istis juris civilis partibus separatim ac proprie exposui: ita tamen, ut, ubi sensim paullatimque partes pauciores esse coeperunt, ut factae sunt sub Caesaribus, sub quibus primo desierunt Leges, deinde Edicta Praetorum, porro SCta, de rebus autem judicatis nihil admodum proditum memoriae constat, adeoque tandem fere Constitutiones solae, atque ICtorum Responsa atque Interpretationes remanserunt, pauciores etiam sectiones necessario factae sint. Singulis autem Capitibus praemisi status publici historiam; propter eas, quas jam ab initio dixi, causas. Atque haec omnia diligentius, atque uberius persecutus sum, quam quidem nonnullis fortassis necesse videatur, pro instituto libri; qui scholis Academicis comparatus, quique intra breve tempus enarrandus sit. Cujus tamen facti excusationem veniamque facile me impetraturum esse confido, si, quae mea ratio sit, ostendero. Primum existimo, breve aliquod disciplinae compendium, si quidem justa disciplinae scientia Auditoribus tradenda sit, non breviori tempore explicari posse, quam uberiorem atque copiosiorem ejus generis librum, propterea, quod necessario multa in breviori libro omissa, aut saltem breviter tantum tacta, in Enarrationibus uberius explicanda sunt, plusque adeo temporis desiderant, quam ubi sunt diligentius in ipso libro tradita. Deinde vero hunc librum non iis solum comparatum esse volui, qui meis aut alius cujuscumque magistri scholis operam dant daturive sunt, sed etiam his, qui humaniorum litterarum aliqua notitia imbuti, ingenioque paullo excellentiori instructi, proficere hoc in genere sine magistro cupiunt: e quo consilio necessario plura diligentius persequenda fuerunt. Denique omne istud, si quod est, vitium a status publici explicatione proficiscitur, quem facile ii, qui hunc librum in suis scholis enarrare cupiant, privatae Auditorum industriae relinquere poterunt, cum ita in eo explicando versati simus, ut etiam sine magistri opera intelligi percipique possit.

In singulis autem partibus, atque capitibus, ita versatus sum, ut ex ipsis fontibus, auctoribusque rerum Romanarum proficerem, consultis tamen etiam iis, laudatisque, qui de industria diligenterque locos quosdam historiae hujus, antiquitatis, aut etiam juris ipsius, tractavissent: sed eorum tamen optimis tantum; propterea quod, qui sine egregia doctrinae laude caput aliquod adgressi sunt,

tu-

tutius, atque adeo melius ignorantur. Neque nobis animus fuit, jejunam aliquam historiae litterariae, ex multitudine auctorum laudatorum, qui mos hodie est multorum sane inglorius, gloriolam apud imperitos captare. Optimos tenere, optimos legere atque imbibere, semper mihi consultius visum est. Inprimis id operam dedi, ut vulgares non paucos errores, qui plerosque de historia juris scriptos libros occuparunt, tollerem atque convincerem: quod non difficile fuit, ipsos veteres auctores legenti, non ut hodie fere fit, solos recentiores, hosque errantes, sequenti. Quo factum est, ut nonnulla tradidisse videar, a nemine ante hac animadversa, aut observata: quae tamen aliorum existimationi permittere, quam ipse in oratione mea ponere malo. Ceterum vero diligenter elaboravi, ut nulla lex, vel constitutio insignior, tam juris publici quam privati, omitteretur, quantum ejus rei fieri posset: quo ipso haec Historia Jurisprudentiae Romanae ceteris ejus generis libris longe plenior facta est. In Jure etiam Graeco exponendo majorem laborem insumsi, quam vulgo fieri solet: ut facile intelligent ii, qui hunc nostrum laborem cum aliis comparare volent. Quae omnia non eo interpretari velim lectores nostros, quasi ab omnibus errorribus aut reprehensionibus immunem hunc librum esse existimem. Facile fieri potuit, ut in tanta rerum multitudine, & tam multiplici varietate, nonnulla minus recte dicta exciderint, vel diligentiam nostram effugerint: in quibus si quid sit erratum vel offensum, doctiores rogo, ut veniam humaniter dare, vel, si ita videatur, modeste reprehendere, & corrigere velint. Etenim a doctioribus moneri, reprehendi etiam non aequo solum, sed etiam grato animo feremus.

Cum vero omnis temporum ratio in historia Romana ducatur ab origine, natalique urbis, in anno autem Urbis Conditae constituendo Dissentientium veterum scriptorum quatuor potissimum sint rationes, Catoniana, Varroniana, Capitolina sive Frontiniana, & Fabiana, liberumque sit, quam quisque rationem ac sententiam sequi malit, modo, quam quisque adoptarit, perpetuo teneat; elaboratum a nobis est, ut in eadem ratione constanter maneremus. E quo quidem consequens est, ut, si quam legem anno prius aut posterius latam tradiderimus, quam quispiam alius, erroris accusari non debeamus, modo eosdem Consules laudaverimus. Atque hoc imperitorum hominum causa monere visum est, qui, si alium in annum conferri vident

dent legem, aut SCtum, atque in suis dictatis habent, statim errorem arguere audent. Hanc autem Urbis Conditae rationem tenuimus ab origine, usque ad Constantinum M. ab hoc autem aeram Christianam unam, propterea quod haec fere ab eo tempore vulgatior atque communior esse coepit,

Adiecimus Indicem rerum copiosissimum, quem confecit Car. Aug. Salzmannus, Martisburg. Adolescens doctissimus, & cum litterarum omnium, tam graecarum quam latinarum, tum etiam iurisprudentiae studiosissimus, mihique & propter istud studium, & propter ingenium egregium, quotidiana fere familiaritate, usuque, cognitum, ac perspectum, carissimus: quem, iurisprudentiae aliquando, doctrinaeque laude illustrem exstiturum, plane confido: quem impensius laudarem, pro merito, nisi eum unice amarem.

Atque haec sunt, quae huic Historiae Iurisprudentiae praefanda duxi. Quae si expectatos Auditoribus lectoribusque nostris fructus attulerit, doctis autem non displicuerit, impense mihi laborique meo gratulabor. Scr. Lipsiae in museo nostro; ad XVI. Kal. Apr. CIϽ IϽ CCLIV.

HISTO-

HISTORIA JURISPRUDENTIAE ROMANAE

LIBER I. DE JURISPRUDENTIA ANTIQUA

CAPUT I. DE JURISPRUDENTIA REGIA

SECT. I.

De Statu publico

§. I.

Romam a Romulo, deducta Albanorum colonia [a], ut traditur vulgo, conditam, seu, quod propius fidem est, instauratam, amplificatamque [b], & legibus fundatam, satis constat. Formula autem civitatis placuit ea, quae e tribus generibus mixta esset, quam sapientes ac rerum publicarum periti optimam semper judicavere, [c] hoc est, quae, *Regem*, summae rei auctorem, actoremque, seu summum magistratum, qui etiam jus diceret, & publica negotia consilio Senatus, jussuque populi gereret, *Senatum*, publici consilii principem, vel participem, *Populum*, legum sciscendarum, Magistratuum creandorum, belli, & pacis arbitrum haberet. Itaque Romulus ipse rex creatus (d), centum

[a] *Dionys. Halic. Lib. I. p.* 35. Unde Romanos non e colluvie fugitivorum, exulumque ortos, sed Graeca lingua, Aeolica moribusque & institutis Graecis ab initio usos, ostendit *Dionys.* I. *p.* 75. *sq.*

[b] *Dionys. H. I.* p. 59. *Varr. L. L. p.* 21. *Fest.* v. *Romulum* aliique ostenderunt Romam urbem ante Romulum fuisse, ab eo autem instauratam.

[c] *Polyb. Lib. VI. Dionys. Halic. II. p.* 79. unde *patricii*.

[d] *Tac. A. XI.* 22. significat, *Lege Curiata* Romulo, regibusque ceteris imperium datum, potestatemque definitam fuisse: eâque deinde a L. Junio Bruto repetitam, ut eadem Consulũ potestas esset, quae Regum fuisset: v. *Ernesti V. C. Excurs. II. ad Tacit.*

Patribus lectis (*e*), qui secum consilia caperent, magistratusque gereret: populum omnem, divisis inter cives aequaliter agris, in tres tribus, et in triginta *curias* descripsit, per quas comitia legum ac magistratuum agerentur: quae inde *Curiata*; leges autem ipsae Curiatae dicebantur: tres Equitum Centurias fecit. Sapienti porro consilio sacra, religionemque cum summa rep. conjunxit: nihil ut sine religione deorum neque privatim neque publice fieret; *Auguresque* eam ob rem instituit. Magistratus praeter Regem erant, *Praefectus Urbi*, *Quaestores*, & *Tribunus Celerum*. Ceterum intentus maxime numero civium, variis artibus, augendo: qui sensus Romanorum postea semper fuit. Quam remp. septem deinceps Reges, Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus, habuere: alter altero severior, vel mitior.

§. II.

Nam ROMULI regnum ab initio lene ac mitigatum, durum postremo ac severum fuit, seu quia, bellis adsiduis ferocia, seu quia, rebus feliciter gerendis, auctoritas, & inde superbia, creverat. Quare non abhorret a vero, eum a Patribus e medio sublatum (*f*), uti ab auctoribus nonnullis proditum fuit. Post mortem *Quirinus* dictus.

§. III.

NUMA POMPILIUS post *interregnum* anni unius, e Sabinis rex creatus, imperium in eo consumsit, per quadraginta & tres annos, ut populum, continuis bellis efferatum, legibus, quarum auctorem ferebat *Egeriam* nympham, & in primis religionibus, ad humanitatem, ac mansuetos mores traduceret; auctoremque adeo eum divini juris, inprimis *Pontificii*, *Flaminii*, ac *Fecialis* [*g*] esse *Vestaliumque Virginum*, ac *Saliorum* [*h*], satis convenit. Quibus rebus factum est, ut per totum ejus regnum, Jano clauso, stabilis ac fida pax teneret.

§. IV.

Dehinc quem populus regem jussit, TULLUS HOSTILIUS, Romulo, quam Numae similior, XXIII. annos, quibus imperium tenuit, bella cum finitimis prope modum continuavit, in quibus memorabile propter pugnam Horatiorum Curiatiorumque singularem est cum Albanis gestum [*i*].

§. V.

Mortuo Tullo, ANCUS MARCIUS, Numae Pompilii e filia nepos, rex factus, quamquam avitorum inprimis decorum memoria, ad pacem, re-

[*e*] *Liv. I. 8. Dionys. II. p. 83.*
[*f*] *Liv. I. 16.*
[*g*] *Dionys. II. p. 131.*
[*h*] *Liv. I. 20.*
[*i*] *Liv. I. 22. sq.*

religionesque constituendas maxime ducebatur, tamen, temporibus reip. flagitantibus, etiam bello clarus extitit: utque bella non gererentur modo, sed etiam indicerentur aliquo ritu, bellicas cerimonias prodidit, *jusque Feciale* descripsit, quo res repeterentur, auctore Livio [*k*]: quod cum a Numa primo institutum sit, ab Anco auctum meliusque constitum, credere par est.

§. VI.

TARQUINIUS PRISCUS post hunc a populo regno impositus, qui Tarquiniis, Etruriae urbe, Romam, regnante Anco, migrarat, amplificatis equitum centuriis [*l*], centumque in patres lectis, bello inprimis illustratus est: ceterum operibus urbem ornavit. Scelere filiorum regis Anci interemtus periit.

§. VII.

SERVIUS TULLIUS autem, rex omnium, plurimis praeclaris institutis, & in rem Romanam meritis, tum etiam humanitate sua, optimus, in omnibus rei Romanae plurimum profuit. Nam censum quidem instituit, & populum in classes & centurias ex habitu facultatum, & ex censu descripsit: opus pulcherrimum & saluberrimum tanto futuro imperio, & vel pace vel bello, auctore Livio, decorum [*m*]: ex quo instituto *Comitia Centuriata* manarunt: ac plura egregie instituit, inprimis autem judiciorum priv. potestatem judicibus delegavit, publicorum sibi reservavit [*n*]. Praeterea pomoerium protulit, remque Romanam mirifice auxit.

§. VIII.

Omnino rex Tullius tam popularis fuit, regiamque potestatem minuit [*o*], ut traditum sit, eum in animo habuisse, republica constituta, & legibus reddita [*p*], imperium deponere, ni morte praeventus esset, extinctus scelere generi Tarquinii, qui regnum inde rapuit.

§. IX.

TARQUINIUS partum scelere ac vi imperium, scelere, atque crudelitate tenuit, omnibus in Patres plebemque modis atrox: neque leges tam tulit, quam sustulit [*q*]. Ob haec, stupro a Sexto filio Lucretiae illato, incensa plebs, eum, imperio abrogato, regnoque sublato, cum conjuge ac liberis civitate exulem esse jussit, *Lege Tribunicia* [*r*] Junii Bruti.

[*k*] *Liv. I.* 32. ubi belli indicendi, rerumque repetendarum ritus exponitur.
[*l*] v. *I. F. Gronov.* Obs. III. 15.
[*m*] *Liv. I.* 42. 43. ubi ejus instituti ratio declaratur.
[*n*] *Dionys. H. IV. p.* 228.
[*o*] *Dionys. H. IV. p.* 228. Vnde *Tac. A. III.* 26. dicit eum fuisse *praecipuum sanctorem legum, queis etiam reges obtemperarent.*
[*p*] *Liv. I.* 48.
[*q*] *Dionys. IV. p.* 245.
[*r*] *L.* 2. § 3. *D. de O. I. Liv. I.* 59. *Dionys. Hal. IV. p.* 276. *sq.*

§. X.

Ceterum, quamdiu regnatum est Romae, omnis judiciorum, jurisdictionisque potestas penes Reges fuit, qui quidem nihil aliud fuere, nisi summi in rep. magistratus.

SECT. II.

De ipsis Legibus Regiis

§. I.

QUamquam, uti ex superiori intelligi potest, non est dubium, quin, & ab initio, & deinde, multae leges de statu publico latae sint: tamen certum hoc est, ab initio, praeter leges Albanorum seu patrios mores, & instituta, de rebus privatorum paucas fuisse latas [*a*]: cum pleraque in regis jus dicentis essent arbitrio [*b*]. Ceterum enarrabimus tamen, quae fuere.

§. II.

Ac ROMULI quidem leges praecipuae, quas *curiatas* fuisse, *Pomponius* [*c*] & *Dionysius* [*d*] credere jubent, sunt: de confarreatione matrimonii, & inde sequente potestate maritali; de necessitate matrimonii contrahendi a pauperibus [*e*], educandique liberos: de patria potestate: de jure patronatus [*f*]; de sanctitate parentum [*g*]; de abstinentia mulierum [*h* : de parricidio; ne cives sordidas, sellulariasque artes exercerent, sed rei rusticae potius vacarent [*i*]. Ceterum Leges Romuli, e veteribus auctoribus collectas, explicarunt BALDUINUS, &, qui ceteras regias, URSINUS, LIPSIUS, PAULLUS MERULA, alii, & secundum hos HOFMANNUS.

§. III.

NUMA POMPILIUS, anno ordinato [*k*], has leges inprimis rogavit, ut ne quis ex vite imputata Diis libaret [*l*]: ne quis vino rogum respergeret [*m*]; ne pellex aram Junonis tangeret [*n*]; ne pisces quis nisi

[*a*] L. 2. §. 1. *D. de O. I.*
[*b*] *L.* 2. §. 3. *de O.* I. *Tac. A. III.* 26.
[*c*] L. 2. §. 2. *D. de O. I.*
[*d*] *Lib. II. p.* 97.
[*e*] *Dionys. IX. p.* 580. νόμον ἀρχαῖον vocat: nos Romuli putamus, quod coniungitur cū lege de necessitate educandi prolem.
[*f*] *Dionys. II. p.* 84. qui νόμον προστασίας vocat. cf. *Schubart.* de *fat. Jurispr. I.* 14.
[*g*] *Fest.* v. *plorare* v. *Ritter V. Ill.* ad *Heinecc. Hist. Jur. I.* 8.
[*h*] *Val. Max.* II. 1.
[*i*] *Dionys. Hal. l. c.*
[*k*] v. *Gron.* Obs. II. 10. *Ernesti* V. C. *Clau.* Cic. v. *Intercalaris*.
[*l*] *Plin. H. N. XIV.* 12. XVIII. 12.
[*m*] *ibid.*
[*n*] *Fest.* v. *Pellex.*

nisi squamosos in pollutum emeret [*o*]; ut Terminus deus esset, quem si quis exarasset, cum bobus diis sacer esset [*p*]; ut Fidei numen omnes metuerent [*q*]; de parricidio in libero homine [*r*]; de patria potestate, & de tempore luctus a vidua observando [*s*]; de sepultura fulguriti [*t*]: de discrimine fastorum nefastorumque dierum; deque spoliis opimis [*u*]. Ad eum seu recte seu minus refertur etiam *Lex regia* [*x*]: de muliere praegnante mortua non ante humanda, quam excisus sit partus.

§. IV.

Tullus Hostilius tulit de tergeminis ex publico alendis in memoriam pugnae Horatiorum [*y*]; de perduellione [*z*], cujus judicii ratio in civitate Rom. semper mansit. Leges alias quasdam fuisse Tulli certum est. Nam apud *Tacitum* [*a*] legitur Claudius *sacra ex legibus Tulli regis* fecisse. Ancus Marcius praecipue Leges Numae reduxisse & renovasse fertur: in his *jus Feciale* [*b*].

§. V.

Tarquinii Prisci nulla lex memorabilis extitit. Eo autem illustriora sunt instituta Servii Tullii, qui optimas leges vel reduxit [*c*], vel sanxit [*d*]: in quibus sunt praecipue de judiciis [*e*]; quinquaginta de contractibus ac delictis [*f*]; de incensis [*g*]; de libertinorum civitate; de agro publice privatimve usurpato [*h*]. Tarquinius denique Superbus libidine, & animi impotentia pro legibus usus est: quas propemodum e rep. sustulit.

§. VI.

Leges Regias omnes collegisse & composuisse Papirius traditur a Pompo-

[*o*] Ea lex Numae regis *Posthumia* dicitur *Plinio XIV.* 12. haud dubie, ab latore. *Scaliger Catulli* locum p. 14. huc trahit, ubi *lex Posthumiae magistrae* occurrit, existimatque legem Numae convivalem fuisse: quod non arbitrer. Neque etiam illud concoquere possum, quod *lex Postumiae magistrae* dictum putat pro *lex Posthumia* magistra.

[*p*] *Dionys. Hal. II. p.* 133. *Fest.* v. *Terminus*.

[*q*] *Dionys. Hal. II. p.* 134.

[*r*] *Fest.* v. *Parricida*.

[*s*] *Plutarch. Num. p.* 71.

[*t*] *Fest.* voc. *Occisum* v. *Idsing.* Var. Jur. c. 2.

[*u*] *Fest.* voc. *Opima Plut. vit. Marcell.* de opimis spoliis autem cf. *Perizon. An. Hist. c. VII. p.* 243. *sqq.*

[*x*] *L.* 2. *D. de mort. inf.* cf. *Idsing. l. c.* 14.

[*y*] *Dionys. Hal. III. p.* 160.

[*z*] *Liv. I.* 26.

[*a*] *Tac. A. XII.* 8. Locus Taciti hic est: *Addidit Claudius sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianae per pontifices danda*. Sed quae leges intelligendae sint, non satis convenit inter Intt. *Lipsii* quidem ratio, de piacularibus sacrificiis, propter caedem sororis ab Horatio factam dandis, interpretantis non placet. Videtur enim lex *de incestu* fuisse debere, propter *Taciti* verba sequentia: *irridentibus cunctis, quod poenas procurationesque incesti id temporis exquirerentur*.

[*b*] *Liv.* I. 32. de Jure feciali v. *Jens. Ferc. Liter. & Conradi*, & *Ritteri V. C. Diss.*

[*c*] *Dionys. Hal. IV. p.* 216. & 220.

[*d*] *Tac. An. III.* 26.

[*e*] *Dionys. Hal. IV. p.* 228.

[*f*] *ibid. p.* 216.

[*g*] *Liv. I.* 44.

[*h*] *Dionys. Hal. IV. p.* 276.

ponio [*i*]. Is, eodem auctore, fuit *Tarquinii Superbi*, *Demarati Corinthii filii* [*k*], temporibus. Praenomen ejus varie editur. *Pomponius* uno loco [*l*] *Sextum*, alio [*m*] *Publium* [*n*]: *Dionysius* [*o*] autem *Cajum* vocat. Sed major fides est Dionysio.

§. VII.

C. itaque *Papirius*, regibus ejectis demum, collectionem istam fecit [*p*]. *Jus Papirianum* inde dictum. In quo tamen non omnes, uti auctor est *Pomponius* [*q*], leges regiae, sed eae tantum fuerunt, quae de jure sacro constituissent. Nam ita primum tradit Dionysius, locupletior Pomponio auctor: deinde argumento sunt haec, quod Papirius tum Pontifex M. fuit; quod, qui illud jus commentariis illustravit *Granius Flaccus*, tempore Julii Caesaris, librum suum inscripsit de *Indigitamentis* [*r*], h. e. de ritibus sacris: fragmenta denique juris Papiriani [*s*], de sacris agunt, ex Flacci commentariis reliqua. v. *Wesseling*. *Obs. I.* 4. Ill. *Ritter*, ad *Heinecc. Hist. Jur. I.* 16.

§. VIII.

De legibus institutisque Regum adhuc Ciceronis tempore extitere *Commentarii*, quos ille *Commentarios regum* vocat [*t*], repetitque ex iis

[*i*] *L.* 2. §. 2. *D. d. O. I.*

[*k*] Error hic est. Nam Superbus non fuit *Demarati* filius, sed nepos vel pronepos. Quem errorem ut dispellat, in Pomponio *Binkershoek*. in *Praetermiss.* l. c. per geminationem scribendum putat *Corinthii* FILIUS h. e. *filii filius*. Male. Nam Latine non dicitur *filii filius*. Ceterum nihil emendandum, quoniam, non librariorum, sed ipsius Pomponii error videtur. Auctorum ipsorum errores non corriguntur.

[*l*] *L.* 2. §. 2. *D. de O. I.*

[*m*] *ibid.* §. 32.

[*n*] Hac inconstantia Pomponius ut absolvatur, *Heineccius Hist. Jur. I.* 16. *] cũ *Cujacio* in *L.* 2. §. 2. legit in *libro sexto*: in §. 36. autem *inprimis peritus juris publ. Papirius*. Quae posterior emendatio ut ferri possit, tamen prior facile dissolvitur, propterea, quod hanc dubitationem adfert, quid in quinque prioribus libris exposuerit Papirius. Sed v. *Ill. Ritter.* ad *Heinecc. Histor. Jur. I.* 16. *Perizonius* denique in *Animadv. Hist. c. II. p.* 89. *sq.* existimat hominem a Pomponio dictum *Spurium* fuisse, si per librariorum incuriam licuisset, qui, quod SP. scriptum fuerit nomen, §. 2. alteram litteram, §. 36. autem primam omiserint.

[*o*] *Dionys. III. p.* 178. Ejus verba haec sunt μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων εἰς ἀναγραφὴν δημοσίαν αὖθις ἤχθησαν ὑπ' ἀνδρὸς ἱεροφάντου Γαΐου Παπιρίου loquitur autem de legibus sacris Numae, quas ante in usum revocaverat, publice propositas, Ancus Marcius, in usum reducendis, cum rursus evanuissent. E quo intelligitur, Papirium tantum collegisse atque proposuisse leges Numae sacras.

[*p*] *Dionys. Hal. III. p.* 178.

[*q*] Pomponii auctoritas, utpote valde interpolati atque corrupti, magna atque gravis esse contra locupletes non potest.

[*r*] *Censorin. de die natal. c. III.* v. *Duker. de vet. ICtor. Latinit.* p. 156. de *Granio Flacco* autem, ejusque libris, cf. *Carrio Emendat. I.* 4. *Rævard.* de *auctor. prud. c.* 1.

[*s*] ap. *Macrob Sat.* III. 11. *L.* 144. *D. de V. S.* Ea tamen quae ap. *Macrob.* l. c. adhuc supersunt, esse potius ex *Flacci Granii* commentario observavit *Wesseling. l. c.*

[*t*] *Cic. or. pro Rabir. perd. c.* 5. qui libri a quo scripti, non sane constat. Nisi quis forte dicat esse Pontificum commentarios eos, qui de institutis regum egerint. Pontifices enim in commentarios suos omnia tam sacra, quam profana instituta retulisse, multis testimoniis veterum intelligitur.

iis institutum judicii de perduellione, quod, e lege Tulli Hostilii, semper mansisse supra observavimus.

§. IX.

Ceterum, cum omnia in manu regum jus dicentium sita essent, nullus insignis ICtus sub regibus extitit, qui quidem ad posteros nomen suum propagarit.

CAPUT II.

DE JURISPRUDENTIA ANTIQUA POST REGES EXACTOS USQUE AD XII. TAB.

SECT. I.

De Statu publico usque ad XII. Leg.

§. I.

EXactis Regibus anno U. C. CCXLIV. respublica legibus reddita duos *Consules*, Centuriatis comitiis e Lege Junii Bruti [a] creatos, regio imperio, regiisque insignibus, habuit, summae qui rei praeessent, ita, ut de regia potestate nihil deminutum esset, nisi, quod duo pari potestate annuum tantum imperium gererent [b]. Qui initio cum sine provocatione fuissent, & secures fascibus illigatos habuissent: *Lege Valeria de provocatione* secures demtae, provocatio ad populum concessa, f. firmata. Consulum Potestas in rep. administranda, legibus ferendis, bello gerendo, judiciis, & jurisdictione exercenda, posita erat. Sacrificia autem a rege olim facta, qui curaret, *Rex Sacrificulus* institutus. Ceterum *Quaestores* duo, qui regibus jam adparuissent [c], etiam Consulibus additi. A. U. CCLIII. primum *Dictator*, e lege, ea de re lata, & *Magister equitum* creatus: quod deinde semper in rebus turbidis factum est. Anno CCLX. *Tribuni plebis*, per secessionem aeris alieni causa,

[a] *Lex Curiata* fuit, quae modum potestatis consularis definivit. Fundus est Tac. A. XI. 22. *Quaestores etiam tum regibus imperantibus instituti sunt: quod lex Curiata ostendit a L. Bruto repetita, mansitque Consulibus potestas deligendi &c.* Ea autem *Lex Curiata* nulla alia est, nisi de potestate regum. v. *Ernesti* ad *l. c.*

[b] *Liv. II. init. L.* 2. §. 16. D. de O. I.

[c] v. *Tac. An. XI.* 22. *L. un. D. de off. qu.*

sa, *legibus sacratis* [*d*] creati, ut plebi adversus Patres auxilio essent intercessione sua, multum potestatem Consulum, Patrumque licentiam circumscribere coeperunt: his, quasi collegae s. ministri, additi duo *Aediles plebis*. Tribuni brevi post leges ad populum in comitiis tributis ferre sustinuerunt, & cum Patres, in Comitiis Curiatis suffragantes, semper rogationes tribunicias impedirent, submotis Patribus, in comiitis tributis leges tulerunt ad solam plebem, ipsique creati sunt, Lege *Publilia*. Ab eo tempore Leges tribuniciae plebem agitarunt miris modis. His itaque temporibus leges a Consulibus & Tribunis ferebantur. Judicia publica, accusante aliquo magistratu, vel Tribuno plebis, ad populum agebantur. Ceterum status reip. usque ad tempora institutorum tribunorum plebis, vere aristocraticus erat, his autem creatis, ex democratico, & aristocraticomixtus, omnesque Magistratus e Patribus legebantur.

SECT. II.

De

Legibus ac Jure post reges ejectos.

§. I.

His temporibus leges *regiae exoleverunt omnes*, auctore Pomponio [*a*]; & populus Romanus *iterum incerto magis jure, & consuetudine ali coepit, idque prope XX. annis* [*b*] *passus est.*

§. II.

Nam quamvis primi Consules nonnullas e Legibus regiis revocassent, & retulissent: tamen omnis jurisdictio, in tanta legum paucitate [*c*], quas adeo

[*d*] *Liv. II. 32. Leges sacratae* dicuntur, quibus sacratur caput ejus, qui legem violaverit. v. *Perizon. Animadv. Hist. c. X. p.* 418. *Ernesti V. C. Clav. Cic. Ind. Leg.* Ceterum tria tantum harum legum capita fuisse, inter eruditos hodie convenit: *ut quinque tribuni plebis crearentur, ut ii Sacrosancti essent, ut e plebe tantum fierent*. Quae capita duo adiicit *Sigon de I. C. R. I.* 6. e sacratis quidem legibus, sed non ex his in monte sacro latis, sunt. v. *Ernesti l. c.* Possit fortassis illud caput non immerito adiici hisce sacratis, *ut tribunis plebis concilium habentibus neque adsint, neque interstrepant, patricii* auctore *Dionys. Lib. VI. p.* 431.

[*a*] h. e. in desuetudinem abierunt. Nam viri docti, v. c. Sigonius, Muretus, Zasius, Corasius, aliique, (v. *Rupert.* p. m. 67.) qui *exoleverunt* ad *Lege Tribunica* referunt, interpretati pro abrogatae sunt, verbi notionem ac vim non satis observarunt. Praeterea reperiuntur primi Consules multas leges regias nominatim confirmasse, & in usum revocasse, veluti Servii Tullii de contractibus, *Dionys. Hal. L. V. p.* 278.

[*b*] Sine dubio cum *Bynkershoekio Praetermiss. ad Pompon.* legendum *LX. annis* h. e. usque ad XII. Tabulas. Nam quamquam sunt aliqua argumenta, quibus defendi possit lectio vulgaris, ea tamen non sufficiunt, cum Dionys. H. X. p. 627. jus incertum fuisse tradat usque ad Leges XII. Tabb.

[*c*] v. *Dionys. Halic. L. X. p.* 627. qui locus ab omnibus interpretibus male vertitur. Cujacii interpretationem v. ad *L.* 2. §.

adeo nemo praeter solos patres sciret, sita erat in manu Coss. ex arbitrio etiam jus dicentium, qui saepe etiam leges negligerent; quo fiebat, ut jus incertum quasi fluitaret [*d*].

§ III.

Neque facile erat, illi malo remedium adferre, cum Patres nimium in ista potentia sibi placerent, neque tribuniciis rogationibus cederent: Tribuni autem ipsi legibus suis regnum, patriciorum manibus ereptum, in se trahere tenderent. Itaque hoc tempore de jure privato, nullam fere legem Centuriatam, praeter ATERIAM TARPEJAM a. V. CCC. a Consulibus, *de multa a magistratibus dicenda*, *ejusque aestimatione*, latam[*e*], & *Meneniam Sertiam*, nullam tribuniciam, nisi de jure publico[*f*], reperimus.

§. IV.

Enim vero plebs, Tribunique regnum patriciorum judiciale non amplius ferre, consulare imperium nimium, nec tolerabile liberae civitati, dicentes: exaequationem igitur juris ac libertatis postulare; inprimis auctore C. Terentio Arsa Trib. pl. LEGE TERENTILLA a. V. CCXCIII. lata, ut quinque viri crearentur legibus de imperio consulari scribendis [*g*]. Cui legi cum Patres diu restitissent, frustraque tribunicii impetus consumti essent; tandem, ira ad preces versa, Tribuni orare, ut ne diutius obsisterent utilissimae legi; si plebejae leges displicerent: at illi communiter legum latores & ex plebe & ex patribus, qui utrisque utilia ferrent, quaeque aequandae libertatis essent, finerent ereari. Rem non adspernabantur Patres: daturum leges neminem, nisi ex Patribus ajebant [*h*]. Cum de legibus conveniret, de latore tantum discreparet [*i*]: a. V. CCC. SCto, cui accessit plebiscitum [*k*], tres legati [*l*] in omnem

B Grae-

2. §. 3. D. *de O. I.* quae tamen neque ipsa vitio caret. Est sane locus valde obscurus, nisi forte corruptus: de quo forte alibi.

[*d*] *Nam, ut Cicero ad Div. XI.* 16. dicit, *omnia sunt incerta, cum a jure discessum est, nec praestari quicquam potest, quale futurum sit, quod positum est, in alterius voluntate ne dicam libidine.*

[*e*] *Dionys. Halic. L. X. p.* 674. ut omnibus magistratibus liceret multam dicere iis, qui sibi dicto non essent audientes, ut *gravissima multa* non excederet *duas oves*, *ac triginta boves*: (apud *Dionys.* l. c. enim ex aliis veterum locis emendandum sine dubio est δύο πρόβατα καὶ τριάκοντα βόας v. Ill. *Ritter. ad Heinecc. Hist. Jur. I.* 21.) utque *ovem denis*, *bovem centenis assibus* redimere liceret. Hanc legem illustravit *Io. Koolius* commentario ad *legem Ateriam Tarpeiam*, *in Otton. Thes. Jur. T. V.* cf. *Brisson. Sel. Ant.* I. 3.

[*f*] Veluti *Lex Publilia Liv.* II. 56. ut comitiis tributis crearentur tribuni pl. *Icilia*, *Dionys.* VI. p. 432. ut tribunis pl. concilium habentibus non obstreperent patres; *Icilia*, de Aventino publicando, *Liv.* III. 32.

[*g*] *Liv. III.* 9.

[*h*] *Liv. III.* 31.

[*i*] Quare absurdum est, reprehendere Romanos, quod peregrinas leges petierint, cũ aliter res nullo modo expediretur. Sed causam contra ejusmodi cavillatores pro Romanis eleganter dixit *Jac. Voorda Orat.* I. de *prudentia Rom. in condendis XII. Tab. Legibus*, ad calcem *Electorum*, subiecta.

[*k*] *Dionys. Halic. L. X. p.* 675

[*l*] *Pompon. L.* 2. §. 4. *D. de O. I. decem* missos scribit: qui locus propterea varie emen-

Graeciam [*m*] miſſi, juſſi inclitas leges Solonis deſcribere, & aliarum Graeciae civitatum inſtituta moreſque noſcere [*n*].

V.

Reverſis cum juris Graeci copiis legatis, a. V. CCCII. creantur DECEMVIRI *legibus ſcribendis*, omnes e Patribus, praediti ſummo & infinito imperio [*o*], provocatione, & Tribunis plebis, ceteriſque magiſtratibus, ſublatis. Hi e jure Graeco, uſi interprete, Epheſino exule, HERMODORO [*p*], exque patriis moribus [*q*] Leges novas, civitati ſuae aptas ſcripſerunt, & anno ſequente in X. tabulis [*r*] promulgatas, in comitiis centuriatis pertulerunt [*s*].

§. VI.

Cum autem duae adhuc deeſſe putarentur tabulae, quibus adiectis abſolvi poſſe velut corpus omnis Romani juris: CCCIII. anno iterum creantur Decemviri, in quibus princeps erat Appius Claudius. Qui cum impotenter, libidinoſeque imperium exercuiſſent, ac duabus tabulis adjectis, etſi nondum perlatis, exactoque anno, nullis comitiis habitis, magiſtratum

emendatur ab interpretibus: ſed antiquam eam lectionem eſſe patet inde, quod in *c. Moyſes diſt.* 7. eadem reperitur, adeoque hic error Pandectarum compilatoribus, vel ipſi adeo Pomponio, attribuendus eſſe videtur. Ubi autem error librariorum dici non poteſt, ſed auctoris ipſius, non emendandum, ſed adnotandum eſſe docet *Perizon. Animadv. Hiſt.* paſſim. Aliter defendit Pomponium *Rupertus p. m.* 75.

[*m*] Igitur etiam Lacedaemonia; v. *Schubart.* de *fat. Juriſpr. II.* 23. *ſeq.* quod perperam & ratiunculis abſurdis, negat *Heinecc. Hiſt. Jur. I.* 24. *) aliique, & in ceteras, Graeciae, etiam Magnae, civitates. v. *Rupert.* ad *Enchiridion Pompon. p.* 76. Ceterum ridicula eſt & abſurda fabula, quam *Gloſſa* ad *L.* 2. §. 4. *D. de O. I.* refert, miſſum a Graecis Romam eſſe ſapientem, qui exploraret, utrum Romani digni eſſent legibus ſuis: quam ex *Marantae Spec. aur. p.* 3. *n.* 2. & *ſqq.* refert. *Hahnius Or. de uſu chronolog. in jur.* in *Wielingii Juriſprud. reſtit. T. II. p.* 133.

[*n*] *Liv. III.* 31.

[*o*] *Liv. III.* 32.

[*p*] *Plin. H. N. XXXIV.* 5. *Pompon.* L. 2. §. 4. D. *de* O. I. inde Romani arguuntur etiam ſtultitiae, imperitiaeque ab imperitis inepte, nominatim *Brunquello Hiſt. Jur.* 1. 3. 5. Sed Hermodorus non fuit interpres verborum Graecorum, quae ab Romanis Decemviris ſatis intelligebantur, ſed ſententiam, ac rationes legum explicavit, quas ille, princeps Graecae civitatis cum eſſet, optime ſcire deberet. Propter hoc beneficium ei ſtatua a Romanis publice poſita eſt. Decemvirorum autem ſapientiam *Cicero Or. I.* 44. ſatis defendit. Ceterum *Strabo Lib. XIV. p.* 951. *ed. noviſſ.* dicit: δοκεῖ δ' οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμους τινὰς Ῥωμαίοις συγγράψαι, h. e. ſcribendis legibus quibuſdam adfuit, non ipſe conſcripſit.

[*q*] Exemplum eſt in lege de patria poteſtate, ſanctitate patronorum, aliis. cf. *Dionyſ. Halic. L. II. p.* 97. *L. X. p.* 681. & *Salmaſ.* de *foenor. trapezit.* in praefat.

[*r*] *Pomponius L.* 2. §. 4. *D. de O. I.* tabulas *eboreas* fuiſſe tradit; ſed legendum *roboreas*, cum *Scaligero*, vel *aereas*, cum *Ruperto* ad *Enchirid. Pompon. p. m.* 80.

[*s*] *Liv. III.* 34.

tum sibi continuassent; tandem libido Appii [t] plebi causam in montem Aventinum secedendi dedit, effecitque, ut, Decemviris abire magistratu coactis; libertas reip. rediret, Tribuni pl. restituerentur, & Consules crearentur L. VALERIUS, & M. HORATIUS [u] a. V. CCCVI. qui leges decemvirales, quibus *tabulis duodecim* est nomen, in aes incisas, in publico proposuerunt [x].

§. VII.

Sic itaque absolutum erat corpus juris Romani; *qui nunc quoque*, inquit de suo tempore *Livius* [y], *in hoc immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privatique est juris*: quas leges veteres [z] impensis laudibus efferunt, omnium autem maxime *Cicero* [a]. *Fremant*, inquit, *omnes licet: dicam, quod sentio, bibliothecas mehercule omnium philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, si quis legum capita ac fontes viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate, superare.* Hodie autem, si quis origines juris civilis, cujus in Pandecte sunt reliquiae ac progressus viderit, ad Jurisprudentiam recte & ordine imbibendam, animoque complectendam, maximus earum usus est, summa necessitas. Quare etiam *Cujacius* harum rerum acutissimus auctor, & existimator intelligentissimus ab iis studium Juris Civilis exordiendum esse, jure meritoque existimavit.

§. VIII.

Cum autem XII. tabulae maximam partem e jure Graeco desumtae sint; earum intelligentiam multum juvat Graecarum legum institutorumque scientia [b].

§. IX.

Quaeri non absurde potest, utrum omnes leges regiae, quae vim habere auctoritatemque deberent, in XII. tabulas relatae sint: an vero et-

[t] *Liv. III. 44.*
[u] *Liv. III. 55.*
[x] *Liv. III. 57.*
[y] *Liv. III. 34.*
[z] v. elogia veterum ap. *Jac. Gothofredum ad XII. Tabb.*
[a] *Or. I. 44.*
[b] Quare jus Graecum Romanumque a multis doctissimis Viris, nominatim a *Prateio, Salmasio, Heraldo Conr. Rittershusio*, comparatum est. Ipse autem *Cicero de Leg. II. 23.* docet, ex Atticis legibus fieri interpretationem XII. tabularum oportere. Ceterum ad hanc rem faciunt etiam *Meursii* scripta de jure Graeco, *Petiti* Comm. de *Legibus Atticis*, ac *Nic. Cragii de rep. Lacedaemon.* libri.

iam nonnullae inde exclusae, quae tamen jus suum obtinerent, quoniam veterum sunt testimonia quaedam, leges *regias* etiam post XII. tabb. commemorantium. Equidem magis inclino in eam sententiam, ut nullas alias amplius valuisse rear, nisi quae essent XII. tabulis comprehensae, atque adeo omnes relatas in XII. putem, quae adhuc essent observandae [*c*].

§. X.

Quamquam XII. tabulae aereae adhuc Cypriani etate integrae extiterunt [*d*] leges autem, Justiniano imperante, in Caii dodecadelto: tamen hodie tantum fragmenta, e veteribus scriptoribus collecta, supersunt.

§. XI.

Leges XII. commentariis illustrarunt, e veteribus quidem ICtis, SEXTUS AELIUS [*e*], L. AELIUS [*f*], L. ACILIUS [*g*], ANTISTIUS LABEO [*h*], CAJUS praecipue [*i*]; e recentioribus autem praecipui collectores & interpretes sunt, FR. BALDUINUS, JAC. RAEVARDUS, MARCILIUS, ANT. AUGUSTINUS, & omnium princeps JAC. GOTHOFREDUS in *Quatuor Fontibus Juris Civilis*. JON. VINCENTIUS GRAVINA, quamquam compilator, tamen tironibus commendari meretur in *Originibus Juris Civilis*. Verba legum, & formulam scribendi veterem, ut restituerent, inprimis laborarunt FUNCCIUS, & B. BRANCHU *Observ. Jur. Civ. Vol. II.* [*k*]. Nonnullorum capitum interpretationem & historiam exequitur IDSINGA in *Variis Juris Civilis*.

Ce-

[*c*] Nam quod *leges regiae* nominantur in rep. libera, & etiam sub. Impp. id fit memoriae originum causa. v. c. *Liv. VI.* 1. *XXXIV.* 1. *Tac. A. XII.* 8. *L.* 2. *D. de mort. inf. Plin. H. N. XIV.* 12. aliisque in locis.

[*d*] *Cyprian. Ep. II.* 5.

[*e*] In *Tripertitis Jur. Civ. L.* 2. *§.* 36. *D. de O. I.*

[*f*] *Cic. Leg. II.* 23.

[*g*] *Cic. Leg. II.* 23.

[*h*] *Gell. N. A. I.* 12.

[*i*] In *Dodecadelto*, e quo libro multae in Digestis sunt reliquiae. De aliis. qui e veteribus commentarios scripsisse dicuntur, non satis certum est. v. *Schubart. de fat. Jurisprud. Ex. II. p.* 255.

[*k*] Id etiam tentavit, tum in XII. tum in legibus regiis, efficere *Terrassonus* V. C. *Histor. Jurispr. Rom. I.* 5. *sqq.* qui rationem dicendi priscam, in regiis, ac XII. tab. legibus, adhibitam, perperam *linguam Oscam* adpellat, ac prae se fert, linguam istam Oscam ad certam formulam se se redigere: Ceterum super XII. tabulis est etiam dissertatio *Bonamici*, in *Memor. Academ. litterar. Parisin.* T. XII.

Ceterum perquam utile, sive potius necessarium esse duximus, ipsa XII. tabul. capita, quoad quidem hodie supersunt, e Gothofredo subiicere, cum omnis Rom. juris origines contineant, ac, sine earum scientia, mediae Jurisprudentiae capita, quae nihil aliud sunt, nisi istarum tabularum supplementa, recte intelligi non possint. In quo quidem diligenter commendatum esse tironibus velimus cognoscendarum XII. tabularum studium.

Tabula I.

Tabula I.

De in jus vocando.

SIN * IUS VOCAT QUE EAT:

NIT, * ANTESTAMINO: IGITUR, EM CAPITO.

SI CALVITUR, PEDEMVE STRVIT, MANUM ENDO JACITO.

SI MORBUS AEVITASVE VITIUM ESCIT, QUIN * JUS VOCABIT JUMENTUM DATO: SI NOLET, ARCERAM NE STERNITO.

II. SI ENSIET qui in jus vocatum vindicit mi Tito.

ASIDUO VINDEX ASIDVS ESTO: PROLETARIO, CUIQUI VOLET VINDEX ESTO.

Endo via REM * UTI PAICUNT, * ORATO.

III. Cognitio Prætoris. NITA * PAICUNT, IN COMITIO, AUT IN FORO ab ORTU ANTE MERIDIEM CAUSAM CONSCITO, * CUM PERORANT AMBO PRAESENTES. *

POST MERIDIEM PRAESENTI STLITEM ADICITO.

SOL OCASUS SUPREMA TEMPESTAS ESTO.

Cai. lib. 1. ad leg. XII. Tab. cujus pars prior huic primæ tab. respondet.

Cai. l. 18. 20. 22. in pr. ff. de in jus. voc.

* Id est, si in jus vocat, atque eat.

Porphyrion ad lib. 1. Satyrar. *Hor.* Sat. 9.

* id est, ni it.

Cai. l. 233. in pr. ff. de V. S. *Gell.* lib. 20. c. 1.

* id est, qui in. *Cajus* l. 22. §. 1. ff. de in jus voc.

* ubi.

* RATO.

* id est, ni ita: puta; vindice dato, vel pacto inito.

Paraphrasis.

Paraphrasis.

Si quis aliquem in jus vocet, vocatus statim sequitor.
Si in jus vocatus non sequatur, qui vocabit testes ante adhibeto, & tum in jus vocatum sistere ei in jus esto.
Si & tum in jus vocatus moretur, frustretur, fugamve adornet, manum ei injicere jus esto.

Si imbecillitas, aut invalentia quaedam, aetasve senilis impedimento sit, quominus vocatus in jus sequatur, qui in jus vocabit vocato vectabulum, seu vehiculum, quod adjunctis pecoribus trahetur, dato: si nolet is, qui in jus vocabit, vocato petenti plaustrum undique tectum, munitumque sternere ne cogitor.
Si tamen sit aliquis, qui in jus vocatum, vel prensum defendat, dimittitor.
Ceterum locupleti vindex locuples esto: pauperi prolem tantum Reipublicae sufficienti quilibet vindex esto.

Item si de re transactum fuerit inter vocantem, & vocatum, dum in jus venitur, ita jus, ratumque esto.
Si neque vindex aliquis sit, neque de re in via transactum fuerit, tum in comitio, aut in foro Praetor causam cognoscito, ante meridiem, cum ambo litigatores praesentes perorant.

Post meridiem, etiamsi unus tantum praesens sit, praesenti actionem dato, judiciumque constituito.

Sole occidente supremus terminus judiciorum esto, seu judicia solvuntor. Ad Solem proinde occasum Praetor jus reddito.

Tabula II.

Tabula II.

De Judiciis, & Furtis.

De Judiciis.

— — — —

— — — —

— — — —

I. Numae R. II.

— VADES SUBVADES —

extra quam si MORBUS SONTICUS — — — VOTUM * absentia * Reipublicae ergo, AUT STATUS DIES CUM HOSTE intercedat: nam si QUID HORUM FUAT UNUM * IUDICI ARBITROVE, REOVE, EO DIE DIFENSUS ESTO.

— — — —

— — — —

CUI TESTIMONIUM DEFUERIT, IS TERTIS DIEBUS OBPORTUM OBVAGULATUM ITO.

De Furtis 1. de nocturno fure.

SI NOX FURTUM FAXIT, SIM ALIQUIS OCISIT JURE CAESUS ESTO.

2. de diurno. 2. manifesto.

Si luci furtum faxit, sIm aliquis endo ipso capsit, verberator iLique, coi furtum factum escit, aDicitor.

Seruus, virgis coesus, saxo delcitor:

Inpubes, Praetoris arbitratu verberator, noxiamque decernito.

Caii lib. 1. ad leg. XII. tab. cujus pars posterior hu[jus] secundae tab. respondet.

* Numae R. lex II. Tab.II.Capito apud *Festū* verb. Reus.
* *Cai.* l. 233. §. 1. ff. V. S.
* *Cai.* l. 6. ff. si quis caut.
* al. vitium utsupraTab. 1. l. 1. Si morbus aevitasve vitium escit. *Labeo* Lib. de XII. tab. 11. De furtis egit. *Gell.* XI. 18.

Si

Paraphrasis.

Judicio constituto, judiceque adito vades, & subvades judicio sistendi utrimque dantor, iique sistere tenentor: nisi morbus vehemens vim graviter nocendi habens, votum aliquod, absentia Reipublicae ergo intercedat, aut constitutus sit dies cum peregrino: nam si quid horum fuerit, & obvenerit judici, arbitrove, vel reo, judicii dies differatur.

Qui testimonium denunciare volet, is trinundino, id est, ter intra XVII. dies ad domum ejus, cui testimonium denunciat, denunciatum ito.

Si noctu furtum fiat, furem autem aliquis occiderit, impune esto.

Si interdiu furtum aliquis fecerit, eumque aliis in ipso furto deprehenderit, verberetur, illique, cui furtum factum fuerit, addicatur. Servus prius virgis caesus saxo Tarpejo deiiciatur. Impubes Praetoris arbitrio verberetur, noxaque ab eo facta sarciatur.

vel quasi.

SI SE TELO * defensint quiritato ENDOQUE PLORATO: post deinde si caesi escint, se fraude esto.

* Forte in ipsa leg. fuit: *se fraude esto. Cajus* l. 233. §. 2. ff. de V. S.

Si furtum lance licioque conceptum escit, atque uti manifestum vindicator.

2. nec manifesto.

SI ADORAT FURTO, QUOD NEC MANIFESTUM ESCIT, duplione decidito. *

* Luito Cajus l. 2. & 4. ff. de arboribus furtim caesis.

3. de arboribus furtim caesis.

SIn juri Alienas arbores caesit, in singulas XXV. aeris luito.

4. Communia de furtis.

Si pro fure damnum decisum escit, furti ne adorato.

Furtivae rei aeternAuctoritas esto.

Tabula III.

De Rebus Creditis.

Cai. lib. 2. ad leg. XII. Tab. cuius pars prior huic tertiae tabulae respondebat.

———— ———— ———— ————

———— ———— ———— ————

1. De deposito.

Si qui endo deposito dolo malo factum escit, duplione luito.

2. De foenore.

Si qui unciario foenore amplius foeneraSit, quadruplione luito.

———— ———— ———— ————

———— ———— ———— ————

3. De jure crediti persequendi adversus 1. hostem, id est, peregrinū. 2. Confessum judicatum.

ADVERSUS HOSTEM * AETERNAUCTORITAS ESTO.

* *Caii* l. 234. in princ. ff. de V. S.

AERIS CONFESI, * REBUSQUE IURE JUDICATIS XXX. DIES JUSTI SUNTO:

* confessis.

POST

Quod si se telo defendant, dominus cum clamore prius id testificetur: tum si occisi fuerint, jure caesi sunto.

Si furtum per lancem, & licium conceptum erit, perinde ac si manifestum foret, vindicator.

Si agatur de furto non manifesto, fur dupli damnator.

Qui injuria, seu furtim, alienas arbores ceciderit, pro singulis arboribus caesis XXV. assibus multator.

De furto pacisci jus esto: & si pactum intercesserit, furti amplius agere jus non esto.

Furtivam rem usucapere jus ne esto.

Paraphrasis.

Si quid circa rem depositam apud se depositarius dolo malo admiserit, dupli poena adficitor.

Si quis majus quam unciarum foenus [quod unciam menstruam dependit in centenos asses] exercuerit, quadrupli poena adficitor.

Peregrinus quidquam usucapere non valeto: cujus adversus eum in perpetuum actio esto.

Si debitum quis confessus fuerit, vel condemnatus jure fuerit, induciae ei menstruae 30. dierum ad debitum exolvendum dantor.

POST DEINDE MANUS INIECTIO ESTO, IN JUS DUCITO:

NI IUDICATUM FACIT, AUT QUIPS * ENDO EO IN JURE VINDICIT, SECUM DUCITO. VINCITO, AUT NERVO AUT COMPEDIBUS XV. PONDO NE MAJORE: AT SI VOLET MINORE, VINCITO

SI VOLET, SUO VITO:* NI SUO VIT, QUI EM VINCTUM HABEBIT LIBRAS FARIS ENDO DIES DATO: SI VOLET, PLUS DATO.

* locuples. *Cai.* l. 234. §. 1. ff. de V. S.

Cai. l. 234. §. 1. ff. de V. S.

Ni cum eo pacit, LX. dies endo vinculis retineto: Interibi trinis nundinis continuis in Comitium procitato, aerisque aestimiam judicati praedicato.

ASTSI PLURES ERUNT REI, TERTIS NUNDINIS PARTIS SECANTO: SI PLUS MINUSVE SECUERUNT, SE FRAUDESTO: SI VOLENT ULS TIBERIM PEREGRE VENUMDANTO.

Gell. N. A. XX. I.

— — — —

— — — —

Paraphrasis.

Si intra dies 30. illos debitor non satisfaciat, tum creditori capere eum, sive prehendere, atque in jus ducere jus esto.

Debitor ita nexus si poterit suo vivat: si non habeat, tum creditor, qui eum vinctum habebit, singulas farris libras in singulos dies ei dato: si volet plus ei pro arbitrio dare liceto.

Si & tum judicatum non solvat, neque interea quisquam eum in jure defendat, proque eo interveniat, in privatum carcerem, seu vincula adducere creditori jus esto, eumque vel nervo, vel compedibus vincire, sic tamen ut vincula non sint graviora quam XV. pondo: leviora enim adhibere pro arbitrio jus esto.

Paciscendi interea addicto cum creditore jus esto: si non pactus fuerit, 60. diebus creditori addictum in vinculis habere jus esto: Intra eos dies trinis nundinis continuis ad Praetorem in comitium producitor, quantaeque pecuniae judicatus esset praedicator.

Ast si plures erunt creditores, tertiis nundinis, id est 17. die partes secanto: si plus minusve secuerint, sine fraude esto: si malent, trans Tiberim eum peregre venumdanto.

Tabula IV.

Tabula IV.

De Jure Patrio, & Jure Connubii.

De jure patrio.

PATER insignem ad deformitatem puerum cito necato.

Endo * liberis justis vitae necis venumdandique potestas ei esto.

SI * PATER * FILIUM TER VENUNDVIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO.

Si qui ei in X. MENSIBUS PROXIMIS postumus natus escit, justus esto.

De jure connubii.

— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —

Cai. lib. 2. ad leg. XII. tab. cuius pars posterior huic IV. Tab. respondet.
* *Dionys. Halicar.* l. 2.
* patri scil.
* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, ut existimo, vox haec ab Vlp. repetita.

Supplementum harum legum de jure connubii repete ex Tab. XI. De mulieris usu agetur infra Tab. VI. De repudio etiam extat lex quaedam d. Tab. VI.

Paraphrasis.

Paraphrasis.

Pater filium sibi natum monstrosum, vel prodigiosum statim necato.

In liberos justis ex nuptiis quaesitos patri jus vitae, necis, vendendique eos jus esto.

Si pater filium ter vendiderit, filius post tertiam venditionem plene a patre liber fiat.

Si filius patri post mortem ejus intra decem menses proximos a morte natus ex uxore erit, justus ei filius esto.

Tabula V.

Tabula V.

De Hereditatibus, & Tutelis.

1. De testamento.

PATERFAMILIAS UTI LEGASIT, SUPER PECUNIAE TUTELAEVE SUAE REI, ITA JUS ESTO.

2. De successione ab intestato.

AST SINTESTATO MORITUR, CUI SUS HERES NEC ESCIT, AGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABETO.

1. De gentilitiis hereditatibus. 2. De libertorum bonis.

SI AGNATUS NEC ESCIT, GENTILIS FAMILIAM HERES NANCITOR.

Si libertus intestato moritur, cui sVs heres nec escit, ast patronus patronive liberi escint, EX EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM proximo pecuni ADuitor.

3. Communia hereditatum.

Nomina inter HEREDES pro portionibus hereditarIs ERCTA, CITA sunto.

Ceterarum FAMILIAE rerum ERCTO NONCITO, si volent HEREDES, ERCTUM faciunto: Praetor ad ERCTUM CIENDUM arbitros tris dato.

4. De legitimis agnatorum & gentilium tutelis.

Si paterfamilias intestato moritur, cuInpubes suus heres escit, AGNATUS PROXIMUS TUTELAM NANCITOR.

Caii libro tert. ad leg. XII. Tabul. cujus pars prior huic quintae tabulae respondebat * ἀπὸ τοῦ κοινοῦ verbum paterfamil. hic repetiit auctor libri ad Herenn. & *Cicero* 2. de inventione, quod tamen alii omittant.

Paraphrasis.

Paterfamilias uti legem dixerit, seu prout disposuerit de bonis suis; & liberorum suorum tutela, ita post mortem ejus observator.

Ast si intestato moritur paterfamil. neque ei suus heres erit, tum agnatus proximus heres esto: si agnatus non erit, tum gentilis heres esto.

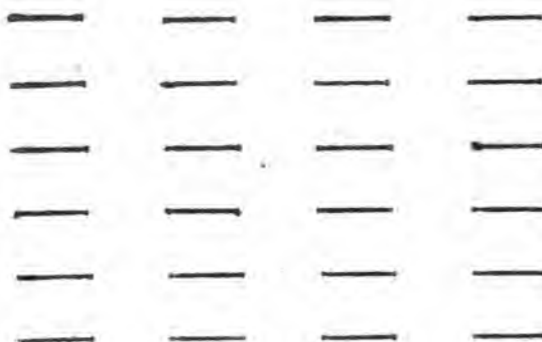
Si libertus intestato decedat, neque suum heredem reliquerit, sed patronum tantum, vel etiam patroni liberos, tum liberti bona ex ejus familia in patroni familiam translata proximo in patroni familia addicuntor.

Defuncto creditore, vel debitore, ejus heredes proportionibus hereditariis convenire & conveniri tantum possunt, ipsoque jure inter eos obligatio dividitor.

At ceterarum rerum si volent heredes divisionem faciunto: ad eam divisionem Praetor tres arbitros dato.

Si paterfamilias intestatus decedat, cui suus heres extabit impubes, Agnatus proximus tutor hujus sui heredis esto.

SI FURIOSUS AUT PRODIGUS EXISTAT, AST EI CUSTOS NEC ESCIT, AGNATORUM GENTILIUMQUE IN EO PECUNIAV EJUS POTESTAS ESTO.

Tabula VI.

De Dominio, & de Possessione.

1. De nexu mancipio. QUM * NEXUM FACIET MANCIPIUMQUE, UTI LINGUA NUNCUPASIT, ITA JUS ESTO.

* Cai. lib. 3. ad leg. XII. Tab. cuius pars posterior huic 6. tabulae respondet.

SInficias ierit, duplione damnator.

Statuliber, EMPTORI dando, liber esto.

Res vendita TRANSQUEDATA emptori non adquiritor, donicum satisfactum escit.

* Cai. l. in traditionibus 48. ff. de pactis.

VSAU-

Si quis furiosus, aut prodigus esse incipiat, neque is curatorem habeat, agnatorum, iisque deficientibus, gentilium curae tam ipse, quam ejus bona committuntor.

Paraphrasis.

Cum dominus rei suae nexum faciet, vel mancipium, uti nominarit, locutus pactusve erit, ita jus esto.

Statulibet sub hac conditione liber esse jussus, Si hoc vel illud dederit, *si venditus postea fuerit, emtori dando liber esto.*

Res vendita traditaque non ante emtori acquiratur, quam ab emtore venditori aliqua ratione satisfactum fuerit.

2. De usu auctorit. id est de usucapione.

VSAUCTORITAS FUNDI, BIENNIUM:

ANVs VS ESTO.

Mulieris, quae aNum matrimonI ergo apud virum remansit, ni trinoctium ab eo usurpandi ergo abescit, usus esto. * *Cai.* l. ferri 235. in princ. ff. de V. S.

3. De vindiciis, de jure possessionis.

SI QUIN JURE MANUM CONSERUNT, secundum eum qui poSidet:

Ast si qui quem liberali causa manu adserat, secundum libertatem Vindicias dato.

TIGNUM JUNCTUM AEDIBUS VINEAEVE NE CONCAPET NE SOLVITO. *Cajus* d. l. 235. §. fabros lignarios 1. ff. de V. S.

Ast qui junxit, duplione damnator.

Tigna QUANDOQUE SARPTA, DONEC DEMTA ERUNT, vindicare jus esto. *Cai.* l. si ex leg. repudium 43. ff. ad L. Juliã de adulter.

4. De repudiis.

Si vir mulieri Repudium miTere volet, causam dicito harumce unam. — — — —

— — — — —

Paraphrasis.

Fundi biennio: ceterae res anno usucapiuntor.

Mulier, quamvis sine legibus viro juncta, si uno anno sine usurpatione, idest, interruptione trinoctii, apud unum virum fuerit, usucapta esto.

Si de qua re in jure apud Praetorem disceptatur, secundum eum qui possidet Praetor vindicias dato: excepta liberali causa, in qua secundum libertatem Praetor vindicias semper dato.

Omnis materia juncta aedibus, aut vineae ne vindicator, neque solvitor; qui alienam junxit, duplo damnator: certe ubi soluta, demtaque fuerit, tum eam vindicare jus esto.

Si vir ab uxore divertere voluerit, causam divortii dicito.

Tabula VII.

De Delictis.

De Pauperie. De damno dato. 1. in genere. 2. frugibus dato.

SI QUADRUPES PAUPERIEM faxit, dominus noxi AEstimiam oFerto: si nolet, * quod noxit dato.

SInjuria RUPITIAS — —

— — — — —

Ast si casu, SARCITO.

Qui fruges EXCANTASIT.

Qui frugem aratro quaesitam furtim nox pavit secuitve, suspensus Cereri necator:

Impubes Praetoris arbitratu verberator, noxiamque decernito.

Qui pecu ENDO ALIENO IMPESCIT. — —

— — — —

Cai. lib. 4. ad leg. XII. Tab. cujus pars prior huic VII. Tab. respondet. * ut tab. I. *si nolet arceram ne sternito.*

3. incendio facto.

Qui AEDES acervumve frumenti ad AEDES positum dolo sciens incensit, victus * verberatus igni necator;

Ast si casu, NOXIAM SARCITO.

Si nec idoneus escit, levius castigator.

SI QUI INJURIAM ALTERI FAXIT, XXV. AERIS POENAE SUNTO.

Cajus l. qui aedes 9. ff. de incendio. * vinctus.

Si

Paraphrasis.

Si quadrupes damnum dederit, dominus quadrupedis damni aestimationem offerto: vel simalit, quadrupedem ipsam novae dato.

Si per injuriam damnum dederit: --- Ast si casu, damnum solvito, praestato.

Qui fructus alienos, alienamve segetem incantamentis in alias terras transtulerit, pellexerit: vel ne crescerent, obligaverit....
Qui frugem industrialem, aratro videlicet partam, furtim noctu paverit immaturam, vel maturam secuerit, Cereri sacer, & devotus suspendio necator. Impubes tamen si id fecerit, arbitrio Praetoris verberator; damnumque datum in duplum sarcito.
Qui pecus in alienam segetem, vel frugem immiserit pascendi gratia...

Qui aedes aut acervum frumenti juxta domum positum sciens prudens dolo incenderit, vinctus verberatus igni necator: si vero casu, id est, negligentia, damnum datum sarcito: aut si minus idoneus sit, levius castigator.

Si quis injuriam leviorem, sive re, sive verbis alteri fecerit 25. assibus multator.

Si

De injuriis. 1. levioribus. 2. atrocioribus. 1. loco: seu publicis. 2. re.

SI QUI PIPULOCENTA SIT CARMENVE CONDISIT, QUOD INFAMIAM FAXIT FLAGITIUMVE ALTERI, fuste ferito.

QUI MEMBRUM RUPSIT, NI CUM EO PAICIT, TALIO ESTO.

QUI OS EX GENITALI FUDIT, LIBERO CCC. SERVO CL. AERIS POENAE SUNTO.

De falso. 1. λειπομαρτυρίου. 2. ψευδομαρτυρίας.

QUI SE SIRI TESTARIER LIBRIPENSVE FUERIT, NI TESTIMONIUM FARIATUR, IMPROBUS INTESTABILISQUE ESTO.

Si falsum testimonium DICASIT saxo deIcitor.

Si qui hominem liberum dolo sciens morti duit....

De parricidio. 1. hominis cujuslibet. 2. Parentis.

QUI MALUM CARMEN INCANTASIT, MALUM VENENUM faxit duitve PARICIDA ESTO.

QUI PARENTEM NEGASIT, CAPUT OBNUBITO, CULEOQUE insutus in profluentem mergitor.

De Fraude. 1. Tutoris. 2. Patroni.

Si tutor DOLO MALO gerat, vituperato * quandoque finita tutela escit, furtum duplione luito.

PATRONUSI * CLIENTI FRAUDEM FAXIT, SACER ESTO

Caj. l. qui venentum 236. in pr. ff. de V. S.

* vel si patronus.

Paraphrasis.

Si quis publice aliquem diffamaverit, eique convicium fecerit, vel carmen famosum condiderit ad alterius injuriam, seu infamiam, fustibus feriatur.
Si quis alteri membrum aliquod ruperit, ni cum eo pacisci velit, membrum ei pariter rumpere, injuria affecto jus esto.
Qui dentem ex gingiva excusserit libero homini, trecentis assibus multator: qui servo CL.
Qui alicui actui testis fuerit rogatus, vel libripens, si postea testimonium ferre detrectet, infamis habetor, neque ejus testimonium deinceps admittitor, neve ipsi testimonium dicatur.

Si quis falsum testimonium dixerit, Saxo Tarpejo dejicitor.
Si quis hominem liberum dolo sciens occiderit, capitalis criminis reus esto.

Item qui magico carmine, seu incantamentis alium defixerit: Item qui malum venenum fecerit dederitve. Qui parentem necaverit capite obvoluto, culleo insutus in aquam abjicitor.

Si tutor dolo malo tutelam gerat, suspectum eum facere cuivis liceto: Si quid de rebus pupilli furatus fuerit, cum finita fuerit tutela, duplum praestato. Si quis quo tutior esset a vi, & injuria, alterius sese patrocinio commiserit, patronus autem eum fefellerit, execrabilis esto.

Tabula VIII.

De Juribus Praediorum.

1. De jure parietis.

AMBITUS PARIETIS SEXTERTIUS PES ESTO.

Caii lib. 4. ad leg. XII. Tab. cujus pars posterior huic VIII. Tab. respondebat.

2. De jurib. rusticor. praediorum.

SODALES, legem * quam volent, dum ne quid ex publica coRompant, sibi ferunto.

* *Cajus* l. ult. ff. de collegiis. Haec porro lex referri posset ad tabulam sup. 7. de delictis.

— — — —

1. De jure finium.

de FINIUM ratione lex * incerta, ad exemplum legis

— Atticae Solonis —

2. De jure possessionum.

Intra V. P. aeternAuctoritas esto.

SI IURCANT adfines, finibus regundis Praetor arbitros tris aDicito.

— HORTUS —

— HAEREDIUM —

— TVGURIVM. —

* vel pactionem. *Cajus* l. ult. ff. finium regund. Haec tria vocabula forte pertinent adjunctam illam legem de finium ratione.

Si arbor in vicini fundum impendet, XV. P. altius sublucator.

Si GLANS in EM caduca fiet, domino legere jus esto.

3. De jure aquarum.

SI AQUA PLUVIA MANU NOCET, Praetor arcendae aquae arbitros tris aDicito, NOXAEQUE DOMINO CAVETOR.

Via in poRecto VIII. P. IN AMFRACTO XVI. P. lata esto.

Paraphrasis.

Inter vicinorum aedificia ad circumeundi facultatem spatium vacuum duorum pedum, & semis relinquitor.

Sodales, id est, *collegiati* (quorum certa fuerunt corpora) *leges inter se ferre, liceto quas volent, dummodo publicis legibus contrariae non sint.*

Spatium quinque pedum (quod vacuum inter duos agros erat ad accessum, & circumductum aratri) *usucapere jus non esto.*

Si vicini de finibus disceptent, decertent, Praetor dirimendae controversiae tres arbitros dato.

Si [illegible] vicini fundo in vicinum impendeat, arboris illius rami XV. [illegible] altius circumcidantur.

Si [illegible] e vicini arbore in vicini fundum cadat, domino arboris le[illegible] [illegible]ctum jus esto.

Si [illegible] pluvia opere manufacto nocere poterit, Praetor ad arcendam [illegible], ne noceat, tres arbitros dato: damni infecti nomine caveto.

[illegible] viae, qua se recta porrigit, via VIII. pedum esto: at ubi flexum est, sedecim.

4. De jure itinerum.

SI VIA AMSEGETES iMunita escit, qua volet, jumentum agito.

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

Tabula IX.

De jure Publico.

1. De aequalitate, & juris aequitate.

PRIVILEGIA NE INROGANTO

NEXO SOLUTO, FORTI SANATI siremps jus esto.

Si judex arbiterve jure datus, ob rem judicandam pecuniam aCepsit, capital esto.

2. De capite civis.

DE CAPITE CIVIS NISI PER MAXIMUM COMITIATUM NE FERUNTO.

QUAESTORES PARICIDI, qui de rebus capitalibus quaerant, a populo creantor.

Si quIn urbe coetus nocturnos agitaSit, capital esto.

3. De pace publica.

Si qui perdueLem concitaSit, civemque perdueLi transduit, capital esto.

Caii lib. 5. ad leg. XII. Tab. cujus pars prior huic IX. Tabulae respondebat. *Cic.* de leg. lib. III. *Paull.* in v. *Sanates*. *Gell.* XX. 1. L. 2. §. 16. & 36. D. de O. I. *Porc. Latro.* Decl. in Catil. L. 3. D. ad h. L. Jul. mai.

— — — —

— — — —

— — — —

— — — —

Paraphrasis,

Si via ab iis, qui vicina praedia possident, munita non sit, jumentum agere, quo quis velit, jus esto.

Paraphrasis.

In singulos homines leges juraque ne feruntor.
Nexo soluto, item ei, qui in fide constanter mansit, & ei qui sanata veluti mente ad obsequium rediit, jus idem esto.

Si judex aut arbiter jure datus ob rem judicandam, pecuniam acceperit, capite luito.

De vita, libertate, civitate, familia adimenda civi Rom. populi judicium esto centuriatis comitiis.
Judices rerum capitalium a populo constituuntor.

Si quis in urbe coitiones agitaverit, capite luito.

Si quis hostem in pop. Rom. seu patriam concitaverit, vel civem hosti tradiderit, prodiderit, capite punitor.

Tabula X.

Tabula X.

De Jure Sacro.

2. De jurejurando.

— — — —

— de JUREJURANDO —

— — — —

Caii lib. 5. ad leg. XII. Tab. cujus pars posterior huic X. Tab. respondet. Cic. lib. 1. de legib.

2. De jure sepulchrorum.

HOMINEM MORTUUM IN URBE NE SEPELITO, NE-VE URITO.

SUMPTUS ET LUCTUM A DEORUMANIUM JUREM OVETO *.

* pro jure removeto.

HOC PLUS NE FACITO.

ROGUM ASCIA NE POLITO.

Tribus riciniis, & X. tibicinibus forls eFeRe jus esto.

MULIERES GENAS NE RADUNTO: NE VE LESUM FUNERIS ERGO HABENTO.

HOMINI MORTUO OSA NE LEGITO, QUO POST FUNUS FACIAS, extra quam si beLi endove hostico mortVs escit.

SERVILIS

Paraphrasis.

Hominem mortuum in Vrbe humare, vel urere jus ne esto.

Sumtuosa, & magnifica funera, & lamentabilia prohibentor.

Funerum modus, qui nunc definitur, deinceps esto, neque eum excedere liceto.

Ligna, ex quibus rogus comburendo cadaveri construitur, dedolando ne levigentur, sed rudia, & impolita rogo adhibentor: tribus vinculis purpurae, neque pluribus, componi, vel uri mortuum jus esto: X. tibicines neque plures funeri adhibere jus esto.

Mulieres ne genas unguibus dilananto, seu faciem carpunto.

Neque lugubrem ejulationem, seu fletum in funeribus adhibento.

Homini ~~mortuo e cadavere membrum aliquod ne adimito~~, cujus causa postea funus, funerisque impensae de novo iterentur, nisi si quis in bello mortuus sit, vel peregre.

I *Servorum*

SERVILIS UNCTURA, OMNISQUE CIRCUMPOTATIO auferitor.

MURRATA POTIO MORTUO NE INDITOR.

NE LONGAE CORONAE, NEVE ACERAE PRAEFERUNTOR.

QUI CORONAM PARIT IPSE PECUNIAVE EJUS, VIRTVTIS ERGO, ARGUITOR: * ET IPSI MORTUO PARENTISQUEJUS DUM INTUS POSITUS ESCIT FORISUEFERTUR, SE FRAUDE IMPOSITA SIET.

* id est *honorator*.

uni plura funera ne facito, neve plures lectos sternito.

NEVE AURUM ADITO: AST SI CUI AURO DENTES VINCTI ESCINT, IM CUM ILO SEPELIRE VREVE SE FRAUDESTO.

Rogum bustumve noVum propius LX. P. aedis alienas si dominus nolet, * ne adIcito.

* *Cajus* L. 237. ff. de V. S.

Fori bustive aeternAuctoritas esto.

Paraphrasis.

Servorum cadavera ne unguntor, In funeribus epulae omnes prohibentor.

Sumtuosa adspersio omnis in mortuum, & rogum amovetor.

Ne longae coronae, vel longae coronarum series, neve arae thuri adolendo, aliisve odoribus, funeri praeferuntor.

Qui coronam meruerit in ludicris, sive servi ejus equive, in funere ob virtutem laudator, ipsique mortuo & ejus parentibus, & quamdiu domi per novem dies collocatum est cadaver, & cum effertur, coronam illam imponi jus esto.

Unius hominis cadaveri funus unum fiat, & unus lectus sternitor.

Aurum a funere omnino removetor: excipitur aurum, quo dentes vincti, id enim cum cadavere sepelire, aut urere jus esto.

Rogum vel sepulchrum deinceps aedibus alienis domino invito propius 60. pedes admovere jus ne esto.

Vestibulum sepulchri, sepulchrumve usucapere jus ne esto.

Tabula XI.

Supplement. V. prior. Tab.

Quartae tab. supplementum.

QUOD POSTREMUM POPULUS JUSIT, ID JUS RATUM ESTO.

Patribus cum PLEBE * coNubI jus nec esto.

—— —— —— ——

—— —— —— ——

Quintae tab. supplementum.

—— DETESTATUM ——

feu de SACRIS DETESTANDIS.

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

—— —— —— ——

Caii lib. 6. ad leg. XII. Tab. cujus pars prior huic respondet. *Cajus* l.238. in pr. ff. de V. S. *Dionyf. Halicarn.* in fin. l. 10. *Zonaras* tom. 2. *Cajus* l.238. §. 1. ff. de V. S.

Paraphrafis.

Paraphrasis.

Posteriores populi leges prioribus potiores sunto.

Inter Patricios, & plebejos matrimonia ne contrahuntor.

Tabula XII.

Supplem. V. poster. Tab.

Sextae Tab. supplement.

—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——

—— de PIGNORE ——

Si qui rem, de qua stlis fiet, in sacrum dedicaSit, duplione decidito.

Septim. Tabul. supplement.

SI VINDICIAM FALSAM TULIT, PRAETOR REI SIVE STLITIS ARBITROS TRIS DATO: EORUM ARBITRIO FRUCTI DUPLIONE DECIDITO.

SI SERVUS SCIENTE DOMINO FURTUM FAXIT, NOXIAMVE NOXIT, NOXAE DEDITO.

Caii lib. 6. ad leg. XII. tab. cujus pars posterior huic ultimae respondet. *Cajus* l. 238. § 2. ff. de V. S. *Cai.* l. ult. ff. de litigiosis. *Cajus* l. 19. ff. de usuris & fruct. *Cai.* l. 238. §. 3. ff. de V. S.

Octavae Tabul. Supplement. Nonae Tabul. Supplement. Decim. Tabul. Supplement.

—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——
—— —— —— ——

Paraphrasis.

Paraphrasis.

Rem de qua controversia est, in sacrum dedicare ne jus esto: qui dedicaverit, dupli poena multator.

Mala fide possessionem si quis nactus sit, Praetor ei rei dafiniendae tres arbitros dato, eorumque arbitrio malae fidei possessor fructus in duplum praestato.

Si servus domino sciente furtum fecerit, damnumve aliter dederit, dominus eum pro delicto, injuria vel damno affecto dedito.

LIBER II.

LIBER II.
DE
JURISPRUDENTIA MEDIA

CAPUT I.
De Statu publico.

§. I.

HIc liber ea Romani populi tempora persequitur, quibus ad summum potentiae atque fortunae fastigium sensim paullatimque exurgere, ac deinde rursus labi retro atque cadere, respublica coepit. Ac fortunam quidem in utramque partem virtutes atque vitia inclinarunt maxime, vel converterunt: quarum rerum momento, in omnibus semper civitatibus, maximae inclinationes conversionesque factae sunt. Ac in Romana quidem civitate, quamdiu adhuc paupertati parsimoniaeque honos stetit; disciplinae severae, vitae durae & incultae, sine luxu, sine deliciis, adstricti cives, virtutem in omnibus rebus factisque, cum privatim, tum publice coluerunt: id quod non exempla solum rerum gestarum, sed leges etiam declarant. Nec ulla re magis, quam virtute ac justitia, factum est, ut domi optime constituta republica, foris summa nominis sui auctoritate, & in rebus gerendis, propagandisque imperii finibus, felicitate uterentur: constatque inter ipsos veteres scriptores, justitiae magis ac virtutis existimatione, quam armorum vi, orbem terrarum captum imperio se Romano submisisse. Cum autem, Italiam egressi, potentes atque opulentos reges populosque debellassent; divitiis Asiaticis atque Macedonicis invectis, simul luxus, avaritia, ac cetera vitia immigrarunt, quibus, disciplina corrupta, sensim paullatimque status reipublicae [a] labefactari, libertas denique ipsa pessum ire coepit, quod fore praedixerat Polybius. Mutata enim disciplina, moribusque mutatis, mutatur status ipsius civitatis [b]. Optimus

[a] v. Sallust. B. Cat. init. [b] v. Cic. Leg. III. 13.

mus autem reipublicae status fuit is fere, ipso Cicerone auctore [c], qui usque ad Africanum minorem, hoc est, usque ad finem belli Macedonici, Punicique tertii, perstitit. Postea seditiones primum Gracchanae, deinde aliae rempublicam conturbavere, quibus ea semina sparsa sunt, unde dominatus Sullanus existeret: qui quamvis cito necatus esset, tamquam insignis ad deformitatem puer, e XII. tabulis, paullo post multo tetrior ac foedior renatus est, bellis civilibus, inter Pompejum Caesaremque, & Antonium Octavianumque, gestis. Nam Pompejano quidem Dictatura perpetua Caesari data, hoc autem, primum Triumviratus, deinde Principatus, sive Monarchia rempublicam oppressit. Omnium autem fere turbarum, seditionumque, ac postremo conversionis faces fuere tribuni plebis. Nam hi potestatem suam, auxilii ferendi causa constitutam, sensim nimium quantum intenderunt, cum plebem ipsam legibus ac rogationibus suis ad eam potentiam perduxissent, ut omnia summa in ejus unius essent arbitrio. Sed, antequam ipsam reipublicae formam describere adgredimur, quibus potissimum rebus plebis potentia creverit, strictim exponemus.

§. II.

Tribuni plebis etsi, ut supra tradidimus, lege XII. tabularum lata, obtinuerant, ut jura summis infimis aequarentur, tamen his non contenti, patriciorum potentiae detractum, plebis opibus adjicere, novis legibus latis quotidie tetenderunt; donec eo perventum est, ut penes plebem summa respublica esset. Perpetuae erant contentiones Tribunorum plebis, ac Patrum, de nexis, de aere alieno, foenebrique malo, de legibus agrariis, de connubio, de potestate consulari, de honoribus ac magistratibus, sacerdotiisque communicandis, de vi ac potestate plebiscitorum, de auctoritate Patrum, ac plurimis aliis ejusmodi. In quibus omnibus, re diu multumque agitata, tandem plebs superior fuit. Nam primum quidem pervicerunt, ut provocatio esset, ut connubium, legibus XII. vetitum, plebi cum patribus esset [d], ut honores ac sacerdotia communicarentur [e], ut plebis scita omnes Quirites tenerent [f], ut denique Patres in incertum comitiorum eventum auctores fierent

[c] *Cic. Leg. III.* 10. Itaque cum Cicero optimam remp. ejusque leges in libris de *Republica*, ac de *Legibus* describere vellet: illius potissimum status rationem habuit. Atque utinam ejus libros *de Republica* superstites, aut saltem integros libros *de Legibus*, haberemus.

[d] *Lege Canuleja*, a V. 309. *Liv. IV.* 1.

[e] *Quaestura* quidem a. V. 333. *Liv. IV.* 43. *Consulatus*, a. V. 387. *Lege Sextia Licinia*, *Liv. VI. fin. Censura*. a. V. 416. *Lege Publilia Liv. VIII.* 12. *Praetura* a. V. 418. *Liv. VIII.* 15. *Aedilitas* a. V. 388. *Liv. VII.* 1. *Pontificatus* & *Auguratus* a. V. 454. *Lege Ogulnia*, *Liv. X.* 6. *Decemviratus*, *Lege Sextia Licinia*, *Liv. VI.* 42. a. 387.

[f] Primum *Lege Valeria*, a. V. 305. *Liv. III.* 55. deinde *Publilia*, a. V. 415. *Liv. VIII.* 12. denique *Hortensia*, a. V. 465. *Gell. N. A. XV.* 27.

rent [g], ut sacerdotia sui beneficii essent [h], ut nexus corporum aboleretur [i], ut foeneratores ad certum modum usurarum redigerentur [k], ut agri dividerentur, & quae sunt reliqua. E quibus omnibus, plebis, atque adeo Tribunorum potentia in immensum crevit [l], postremoque rempublicam perdidit [m].

§. III.

Jam quibus magistratibus respublica fuerit his temporibus commissa, videndum. Nam magistratibus, iisque, qui praesunt, haud dubie continetur respublica, & ex eorum compositione, ipso Cicerone auctore [n], intelligitur, quod cuiusque reipublicae genus sit. Summa respublica penes *Consules* erat, quorum potestas cum legibus de provocatione [o], aliisque, tum novis magistratibus institutis, sensim vehementer imminuta est. Ii tamen bella gerebant, Senatum vocabant, ei, ceterisque, praeter tribunos, magistratibus praeerant, Senatum consulebant, ad populum ferebant de publicis negotiis, omninoque summum in rep. imperium habebant [p]. *Censores*, censui agendo, moribus populi regendis [q], senatui [r], equestrique ordini supplendo, vectigalibus locandis, locis aedificiisque publicis tuendis, praeerant [s]. Eorum haec origo. Cum census per multos annos, Consulibus bellorum frequentium quasi continuatione impeditis, actus non esset; M. Geganio Macerino iterum & T. Quintio Coss. [t] Censura instituta est, res, ut Livius ait, a parvis initiis orta, quae deinde tanto incremento aucta est, ut morum disciplinaeque Rom. penes eam regimen, senatus Equitumque Centuriae, decoris dedecorisque discrimen, sub ditione ejus magistratus, publicorum jus privatorumque locorum, & vectigalia populi Romani sub nutu atque arbitrio essent. Quinquennalis primum, deinde *Lege Aemilia* a. V. CCCXXI. C. Julio III. & L. Virginio II. Coss. [u] annua & semestris facta. Ea quoque cum plebe communicata, a. V. CCCCXVI [x]. Per legem *Marciam* [y] nemini, bis eum capere magistratum licebat.

§. IV.

[g] Lege *Publilia*, a V. 415. *Liv. VIII.* 12. *Maenia* a. V. 467. *Cic. Brut. c.* 14.
[h] Lege *Domitia*, a. 650. *Cic. Agr. II.* 7.
[i] Lege *Papiria Poetelia*, a. 428. *Liv. VIII*, 28.
[k] Lege *Duillia Maenia*, a. 397. *Liv. VII.* 16. Lege alia a. 726. *Liv. VII.* 27. *Genucia*, a. 413. *Liv. VII.* 42.
[l] v. *Pigh. Ann.* a. V. 260.
[m] v. *Cic. Leg. III.* 9.
[n] v. *Cic. Leg. III.* 5.
[o] *Valeriis Liv. III.* 55. *X.* 9. quibus *Lex Valeria*, de qua *Liv. II.* 7. diligentius sancita, Lege *Porcia*, *Liv. X.* 9. *Cic. Verr. V.* 63. *pro Rab. c.* 4. *Sempronia* Lege, *Cic. l. c.*
[p] v. *Polyb. VI.* 10.
[q] Inde *Magistri morum*. Eos autem, in quos, propter morum dedecus animadvertebant, *notis Censoriis* adficiebant. Id eo magis necessarium, & utile reipublicae erat, quod nemo alias damnari punirique poterat, cui accusator deesset; & crimina impunita manebant.
[r] Per *Legem Oviniam*, ap. *Fest.* de qua v. *Drakenb.* ad Liv. XXXIX. 42.
[s] *Liv. IV.* 8. *Cic. Leg. III.* cf. *Pigh. Ann. ad* a. V. 310.
[t] *Liv. IV.* 8.
[u] *Liv. IV.* 24.
[x] *Liv. VIII.* 12. *Lege Publilia.*
[y] *Val. Max. VI.* 13.

I

§. IV.

Praetura primum instituta est, eo tempore, quo Consulatus cum plebe communicabatur; quod non aliter Patres concedebant [*z*], nisi unus magistratus e Patribus crearetur, qui absentibus Consulibus, munera consularia in urbe sustineret, ac tamquam *Collega Consulum* esset, ceterum autem jurisdictionem in urbe exerceret. *Praetor Urbanus* dictus est [*a*]. Paullo post tamen cum plebe communicatus honos, ut ceteri magistratus omnes [*b*]. Eodem, quo Praetura instituta, anno, etiam *Aedilitas curulis* solis Patribus data [*c*] ludorum habendorum causa, quos plebeii Aediles edere negarant. Horum munera ac potestas, in aedificiis, viis, locis publicis tuendis maxime versabatur; jurisdictionem etiam aliquam habuerunt. Dehinc Praetorum numerus auctus est. Primum *Peregrinus*, ob frequentiam peregrinorum in urbe, ut inter peregrinos jus diceret, *post aliquot annos*, auctore Pomponio, a. V. DX. ut viris doctis videtur proxime verum esse, creatus [*d*]. Adjecti duo alii a. V. DXXVI. Sardinia & Sicilia, provinciis factis, qui eas regerent [*e*]: quibus duo rursus accessere alii, Hispaniis duabus imperio Romano adjunctis, a. V. DLVI. [*f*]: de quibus tametsi *Lex Boebia*, ut alternis annis duntaxat quatuor Praetores crearentur [*g*], sanxit, non tamen videtur obtinuisse. Quaestionibus perpetuis constitutis, quarum initium fecit *Lex Calpurnia* repetundarum a. V. DCIV. institutum est, ut omnes Praetores, sui magistratus anno, Romae manerent, Praetor Urbanus ac Peregrinus quidem jurisdictionis, ceteri autem quaestionum exercendarum causa; finito anno, in provincias proficiscerentur. A. V. DCLXXII. L. Sulla, auctis quaestionibus perpetuis, duos Praetores adjecit [*h*], quo facto numerus octonarius expletus est, qui deinde, republica libera, semper mansit [*i*].

§. V.

Jam ad minores magistratus proficiscimur. *Quaestores*, cum duo fuissent, aucti primum duobus adjectis, qui Consules ad bella sequerentur; a. V. CCCXXXIII. [*k*], Italia universa subacta, quatuor aliis, qui *quaestorias* provincias curarent [*l*], denique a Sulla facti XX. [*m*] a Ju-

G

[*z*] Ea vera est causa, *Liv. VII. init.* Pomponius in *L. 2. §. 27. de Or. Jur.* tantum patriciorum praetextum memorat, ut saepe facit, exemplo etiam aliorum scriptorum.

[*a*] *Liv. VI. fin. VII. 1.*

[*b*] *Liv. VIII. 15.*

[*c*] *Liv. VI. fin VII. 1. v. Pigh. Ann. ad a. V. 387.*

[*d*] *Epit. Liv. XIX. L. 2. §. 28. D. de O. I.*

[*e*] *Liv. Epit. XX.*

[*f*] *L. 2. §. 32. D. de O. I.*

[*g*] *Liv.* XL. 44. ibique *Duker.* V. C.

[*h*] *L. 2. §. 32. D. de O. I.*

[*i*] v. *Lips. Excurs. ad Tac. An. I.* 14. & *Pigh. Ann. ad a V. 387.*

[*k*] *Liv. IV.* 43. de Quaestoribus v. *Pigh. Ann. ad. a.* 488.

[*l*] *Epit. Liv. XV.*

[*m*] *Tac. A. XI. 22.*

a Julio Caesare [*n*] ad XL. Duo, ad curam aerarii, in urbe manebant, inde *Urbani* dicuntur: ceteri provincias sortiebantur, ut pecuniam rationesque publicas potissimum tractarent. *Tribuni* plebis hac aetate perfecerunt, ut omnia summa in republica possent. Cum ab initio ante Curiam sedissent, nec nisi vocati introirent, consecuti sunt, ut semper in Senatum venire [*o*] possent; deinde Lege *Atinia* [*p*] cautum, ut nemo, nisi Senator plebejus, tribunus fieret. Denique etiam id sibi adrogarunt, ut Senatum vocarent, ad eumque referrent, ut adeo, cum populum actionibus suis, quocumque vellent, vocare possent, in Senatu quoque, intercedendo, referendoque, non minus valerent: essetque propemodum tribunicia potestas totius reipublicae summa [*q*]. *Aediles plebis* autem, institutis Curulibus, dignitatis, ac potestatis maximam partem amiserunt, servatis tantum ignobilioribus muneribus.

§. VI.

Instituti sensim paullatimque, qui minores reipublicae partes obtinerent, minores quidam alii magistratus, *Triumviri capitales* [*r*], *Triumviri nocturni* [*s*], *Triumviri monetales*, sive A. A. A. F. F. [*t*] *Tribuni aerarii*, e solis plebeiis lecti, per quos Quaestores *aera* h. e. stipendia numerabant [*u*], *Quatuorviri* viarum curandarum [*x*], *Quinqueviri cis & uls Tiberim* [*y*]: quorum omnium incerta origo est.

§. VII.

Sed praeter hos ordinarios magistratus, temporibus reipublicae flagitantibus, subinde extra ordinem constituti, creatique alii sunt. Nam in rebus trepidis quidem *Dictatorem*, cujus originem supra exposuimus, Consulum alter, cui aut voluntas collegae, aut sors eam dederat facultatem, dicere solebat: Qui sibi *Magistrum equitum* adsciscebat [*z*]. Is sine provocatione primum cum fuisset [*a*], deinde Lege *Valeria*, statuunt,

[*n*] *Dio Cass. XLIII.*
[*o*] Effectum id Legibus Valeriis & Horatiis, post Decemviros, latis, statuit *Duker*. V. C. ad *Liv. III.* 69.
[*p*] *Val. Max. II.* 2. *Gell. N. A. XIV.* 18.
[*q*] Sulla, Lege *Cornelia*, maximam potestatis partem sustulit, Pompejus *Lege tribunicia* restituit. *Cic. de Leg. III.* v. *Ernest. Clav. Cic. Ind. Leg. h. v.*
[*r*] *Val. Max. VIII.* 4. cf. *Lips. ad Tac. A. V.* 9. *Rupert.* ad *Pomp. L.* 2. §. 30. *D. de O. I.* de quibus *Lex. Papiria* laudatur *Festo* voc. *Sacramentum*.
[*s*] *Liv. IX. ult. Val. Max. VIII.* 1.
[*t*] *L.* 2. §. 30. *D. de O. I. Cic. ad Div. VII.* 13.
[*u*] Locus classicus de iis est ap. *Plin. H. N. XXXIII.* 3.
[*x*] *L.* 2. §. 30. *de O. I.* ibique *Rupert.* cf. *Lips. ad. Tac. A. III.* 29.
[*y*] *Liv. XXXIX.* 14. ibique *Duker. L.* 2. §. 31. *D. de O. I.*
[*z*] *L.* 2. §. 19. *D. de O. I.* cf. *Iensii* diss. in *Ferc. Liter.*
[*a*] Inde, qui sine provocatione fuerint, Dictatores *optima Lege* dictos tradit *Fest.* voc.

tuunt, effectum esse, ut ei quoque cederet [*b*]. *Dictatura* denique, post Julium Caesarem Dictatorem perpetuum, penitus sublata est, *Lege Antonia* [*c*], propterea quod jam Sulla Caesarque ea potestate in perniciem reipublicae abusi essent. *Praefectus Urbi*, Consulibus ab urbe absentibus, ac bello occupatis, primum constituebatur, ut urbi praeesset: creato deinde Praetore urbano, *feriarum* tantum *Latinarum* causa creabatur [*d*]. *Interrex*, cum auspicia ad Patres redierant, nullique erant magistratus patricii, a cocuntibus eam ob rem Patriciis, comitiorum magistratibus creandis habendorum causa, prodebatur [*e*]. Aliquando etiam, pro Consulibus, creati *Tribuni militum consulari potestate*, ab. a. V. CCCX. [*f*] Nam cum plebs Consulatum secum communicari postularet, Patres autem eo honore cedere plebi nollent, ea inita ratio a Patribus est, ut Tribuni isti promiscue e Patribus ac plebe crearentur. Numerus eorum variavit; nam modo tres, modo quatuor, summum sex fuere [*g*]. Non tamen continuatus fuit hic magistratus, sed interpositi interdum Consules. Communicato denique Consulatu cum plebe, plane hi tribuni creari desierunt.

§. VIII.

Interdum etiam *Praefectus annonae*, propter angustias rei annonariae [*h*] *Duumviri navales*, classis ornandae reficiendaeque [*i*], vel tuendae orae maritimae causa, aliquando etiam *Quinqueviri mensarii*, propter rei foenebris curam [*k*], *Triumviri*, *Quatuorviri*, *Decemviri*, coloniae deducendae, aliarumque rerum causa, creati sunt.

voc. *optima Lege*. Verum etiam post Valeriam ac Duilliam legem, Dictatores semper sine provocatione fuisse, falsumque adeo esse Festum, e *Liv. VIII.* 33. docet *Duker.* V. C. ad *Liv. IV.* 13. cf. *Iens.* de *Dictator. c.* 8. *in Ferc. Liter.*

[*b*] *Lege* enim *Horatia* cautum erat, *ne quis magistratum sine provocatione crearet. Liv. III.* 55. Sed ea pertinuit haud dubie ad ordinarios magistratus tantum, quales Decemviri fuerunt.

[*c*] *Cic. Phil. I.* 2.

[*d*] *L.* 2. §. 33. *D. de O. I.* v. *Drakenborchii* Diss. *de Praefecto Urbi*, & *Krebsii*, V. C. Comment.

[*e*] *Liv. III.* 8. *IV.* 45. &c. cf. *Cic. pro Dom. c.* 40.

[*f*] *Liv. IV.* 6. 7.

[*g*] *Liv. V. init. octo* tribunos militum a. V. 352. ponit, quod etiam repetit *VI.* 37. Pomponius autem in *L.* 2. §. 25. *D. de O. I.* adeo *viginti* aliquando fuisse tradit. *Interdum enim*, inquit, *viginti fuerunt, interdum plures, nonnumquam pauciores*. Sed *Perizon. Animadv. Hist. c. II. init.* ostendit, Livium ipsum errasse, cum aliis veteribus; in *L.* 2. *de O. I.* autem librarios, cum ipse Pomponius scripserit: *interdum VI. fuerunt:* in ceteris autem, quod dicit Pomponius, *interdum plures* fuisse, secutum esse errore alios errantes. Defendere Pomponii in h. l. vulgatam lectionem conatur *Stemech.* ad. *Veget. II.* 7. *male.*

[*h*] *Liv. IV.* 12.

[*i*] *Liv. IX.* 30. *XL.* 18.

[*k*] *Liv. VII.* 21.

§. IX.

Ceterum omnes magiſtratus, ſi diſceſſeris a Dictatore atque interrege, Praefectoque Urbi, extraordinariis magiſtratibus, in comitiis creabantur a populo. Quo autem facilius intra juris atque poteſtatis ſuae fines continerentur, iniuriaeque tam in imperando, quam decernendo, prohiberentur, ita erat inſtitutum ſapienter, ut magiſtratus major minori, par pari, tribuni autem plebis omnibus, intercedere poſſent [*l*]: paratumque erat his, quibus a magiſtratu injuria facta eſſet, *appellationis* perfugium. Nonnullis tantum, tam ordinariorum, quam extraordinariorum, *imperium* [*m*], nempe civile, tribuitur, dicunturque eſſe *in imperio*.

§. X.

Jam cum reſpublica ab initiis tam prudenter eſſet temperata, ut magnam partem ſacris ac religione contineretur, ad id veniendum, ut, qui ſacris hac aetate, religionibuſque praefuerint, & quomodo religionis cerimoniis ad rempublicam gerendam uſi, doceatur. Ac primum quidem *Pontificum* erat collegium, quod omnia ſacra, ex Numae inſtituto, in ſua manu teneret, de cauſis ſacris reſponderet, & cognoſceret, quod Kalendarium, faſtos, annaleſque ſub nutu ac ditione ſua haberet: deinde *Augurum* collegium, quod auguriis atque auſpiciis tam capiendis, quam interpretandis, operam daret: erant *Quindecimviri ſacris faciundis* [*n*], qui Libros Sibyllinos cuſtodirent, ac juſſu Senatus inſpicerent: *Feciales*, qui ritus cerimoniaſque belli indicendi, pacis, ac foederum ſanciendorum, omninoque jus belli ac pacis, peragerent? *Haruſpices* porro, qui exta victimarum inſpicerent, atque omnia oſtenta interpretarentur, vel procurarent: erant Sacerdotes ſingulares, *Rex Sacrificulus*, regibus ejectis conſtitutus, *Flamines* tres, *Dialis*, *Martialis*, atque *Quirinalis*, *Salii*, aliique. Omnes autem iſti Sacerdotes, prudentiſſime inſtitutum erat, ut eſſent e principibus civitatis, ſummiſque honoribus vel geſtis, vel gerendis eminentes, ut religionem patriam retinerent, ac tuerentur, ac peregrina ſacra invehi non paterentur: quoniam cum peregrinis ſacris etiam mores peregrinos [*o*] importari neceſſe eſſet. Id porro a primordiis urbis cautum erat, ut nihil neque privati neque publici, ſine religione deorum auſpiciiſque, ſuſcipi ac geri poſſet: multiſque id poſtea etiam legibus firmatum. Quo fiebat, ut principes civitatis omnia,

quae

[*l*] v. *Schulting*. Diſſ. *de recuſat. judic. c. VI. p.* 44. *ſ.*

[*m*] v. Celeb. *Erneſt. Clav. Cic.* h. v.

[*n*] Ab initio *Duumviri* inſtituti, facti *Decemviri Lege Sextia Licinia*, a. V. 387. *Liv. VI.* 42. *Quindecimviri* a Sulla.

[*o*] *Bynkershoek*. de *relig. peregr. c.* 2. *in opuſcul.*

quae non viderentur e republica esse [*p*], calumnia religionis atque auspiciorum, impedire possent, aut sustinere, dareturque spatium sanioribus consiliis.

§. XI.

Jam duo erant ordines reipublicae, inter quos summa omnium rerum sive divisa, sive communicata esset, *Senatus* & *Populus*; Senatui *auctoritas*, populo *potestas* tribuitur; illius est *decernere*, hujus *jubere*. Quae temperatio mirum in modum singulos ordines intra fines legitimos consistere coëgit, & quasi aequa lance utriusque opes suspensas tenuit, donec plebs praegravi momento inclinationem fecit. Ultimis temporibus tertius ordo, *Equester*, accessit. Sed de singulis exponendum paullo diligentius.

§. XII.

Senatus, his temporibus reipublicae liberae, *Auctoritas*, etsi sensim paullatimque imminuta variis legibus, & institutis, veluti legibus *Horatia Valeria* [*q*], *Publilia* [*r*], *Hortensia* [*s*], quibus plebiscita patribus injuncta sunt, legibus *Publilia* [*t*], & *Maenia* [*u*], quibus jussi patres comitiorum in incertum eventum auctores fieri, ac tribunorum denique invalescente potentia; magna tamen semper fuit atque insignis, quoad reipublicae libertas constitit sua [*x*]. Nam in manu Senatus erat aerarium, animadversio criminum in Italia admissorum [*y*], controversiarum graviorum dijudicatio, legatorum mittendorum audiendorumque potestas, res militaris [*z*], pax, foedera, provinciarumque distributio, atque ordinatio. In quibus omnibus Senatus statuere per se poterat, nulla lege ad populum lata: cum in ceteris rebus omnibus potestas populi esset, Senatus tantum consilium, seu προβούλευμα [*a*] ita, ut, qua de re Senatui placuisset, ex SCto ad populum, per Consules, tribunosve, ferretur. Senatus placita atque decreta, ex majoris saltem partis Senatorum sententiis facta, dicebantur *Senatus consulta*, nisi tribuni plebis intercessissent; nam tunc vim nullam habebat sententia Senatus, sed *auctoritas* [*b*] tantum ad-

[*p*] v. *Cic. Leg. II.* 12. *III.* 19.
[*q*] *Liv. III.* 55.
[*r*] *Liv. VIII.* 12.
[*s*] *Epitom. Liv. XI., Gell. N. A. XV.* 27.
[*t*] *Liv. VIII.* 12.
[*u*] *Cic. Brut. c.* 14. cf. *I. F. Gronov. Obs. II.* 25. Cel. *Ernest. Clav. Cic.* voc. *auctoritas Senatus*. Ceterum ante Legem *Maeniam*, eadem de re *Curiam* latam falso e *Cic. Brut. c.* 14. statuit *Pigh. Ann. ad a.* 455.
[*x*] v. *Polyb. VI.* 11.
[*y*] cf. *Duker.* ad *Liv. XXXIX.* 14. ubi ostendit Senatum quaestiones de criminibus, in Italia commissis, decrevisse, nullis rogationibus tribuniciis ad populum latis.
[*z*] *Lex Curiata* enim jussu Senatus ferebatur.
[*a*] *Dionys. Hal. Lib. VIII. p.* 448.
[*b*] *Cic. ad Div.* V. III. 8

adpellabatur, ac perscribi solebat. SCta autem, quibus intercessum non erat, ab eo tempore vim obtinebant suam, cum ad aerarium essent delata [*c*]. Ceterum quamvis juris constituendi potestas, ut facile intelligitur, proprie ad populum pertineret, legesque ea de causa ferri oporteret: tamen mihi quidem non dubium est, quin, & libera republica, SCtis, sine lege, jus sancitum fuerit: id, quod negant omnes, quantum scio, historiae juris interpretes. De quo alius nobis est dicendi locus, cum ad ipsa SCta liberae reipublicae enarranda pervenerimus [*d*].

§. XIII.

Populi potestas, in bello, legibusque jubendis, magistratibus creandis, judiciis capitis agendis, posita, primum aucta est, legibus *Publilia* & *Maenia* [*e*]; quibus effectum est, ut quodcunque populus jussisset, ei auctoritatem adprobationemque suam patres deberent adhibere: deinde legibus *Valeriis*, *Porciis*, *Semproniis*, de provocatione, stabilita atque firmata. Est autem populus vel universus, in comitiis centuriatis, vel curiatis, congregatus, vel plebs tantum, cujus sunt comitia tributa. Omnis itaque potestas sive majestas, ab initio erat totius populi: sed exortis tribunis plebis, institutisque comitiis tributis, a tribunis haberi solitis, auctaque in immensum plebis potentia, omnia fere eadem quoque ad plebem fuere translata: creatione magistratuum patriciorum, & judiciis de perduellione exceptis: quae universi populi, comitiorumque centuriatorum mansere.

§. XIV.

Equites etsi, jam a Romuli inde temporibus, in republica semper fuerunt, in centurias suas [*f*] descripti, variisque dignitatibus sensim paullatimque aucti, eminuerunt: ordo tamen Equester demum postremis reipublicae temporibus exortus est hujusmodi, qui interjectus quasi & intermedius inter Senatum atque plebem esset, ac propria insignia haberet. Initium factum est Lege *Sempronia judiciaria* [*g*], qua C. Gracchus judicia a Senatoribus ad Equites transtulit. Perfecta tamen & absoluta ista ratio demum est in Ciceronis Consulatu [*h*]. E Gracchi igitur Lege, jus judiciorum publicorum exercendorum habuerunt, ademtum postea a Sul-

[*c*] *Suet. Caes. c.* 29.
[*d*] De Senatu Rom. scripsere *Manutius*, *Hotomannus*, *Zamoscius Middletonus*.
[*e*] v. §. antec.
[*f*] Quae quomodo amplificatae, auctaeque subinde fuerint, docet *I.F.Gron.Obs.III.*15.
[*g*] *Drakenborch.* V. C. ad *Liv. T. IV. p.* 393. dicit, se non existimare, ante Gracchi tempora peculiarem ordinem Equitum fuisse, sed tum factum lege *judiciaria*. Verum doceri, e *Plinio H. N. XXXIII.* 1. 2. potest, Ciceronis tempore demum perfectum.
[*h*] *Plin. H. N. l. c.* Lege *Roscia theatrali* proprius locus in *quatuordecim* in theatro datus. Praeterea angustus clavus, insigne ordinis, hoc forte tempore iis concessus.

a Sulla, lege *Cornelia*, sed redditum Lege *Aurelia*, atque *Pompeja*. Illud autem eorum munus, cui originem debent, ut stipendia equo publico mererent, dudum ab usu recesserat. Inde longe aliae erant *militiae equestres* [*i*].

§. XV.

Quodcumque populus juberet, id in Comitiis ferebatur. *Comitiorum* autem populi triplex ratio, *Curiatorum*, *Centuriatorum*, *Tributorumque*, etiam his temporibus semper, constitit. *Curiata* quidem tantum, aut *Flaminum*, *Curionis*que *Maximi* creandi, vel *adrogationis* [*k*], vel denique legis *Curiatae* de imperio ferendae [*l*] causa, atque hoc tantum dicis gratia [*m*], habebantur per lictores XXX. in ceteris rebus loco cesserant reliquis comitiis. *Centuriatis* [*n*], non solum magistratus patricii creabantur, leges a Consulibus vel Praetoribus ferebantur, sed etiam judicia de criminibus omnibus habebantur, usque ad quaestiones perpetuas, quibus constitutis, unum de perduellione judicium illis relictum. *Tributa*, tribunorum plebis, ceterorumque plebejorum magistratuum, sacerdotumque, creandorum causa, legibusque a tribunis ferendis habebantur. In omnibus his comitiis olim suffragia voce declarata sunt: sed deinde in omnibus tributis atque centuriatis, legibus *tabellariis* latis [*o*] suffragia per tabellas dari coepta.

§. XVI.

Jam in universum de Jure Civili, ejusque statu, dicendum videtur: propterea, quod in eo nititur reipublicae status ipsius. Jus autem omne vel ex *Legibus*, vel ex *Moribus* nascitur.

§. XVII.

Legum [*p*] jubendarum potestas, ut in civitate libera, penes totum populum proprie esse debebat, ut consensus omnium non jussisse latas magis,

[*i*] Scripsit *Nic. Jo. Jantzonus* Diss. *de ordine Equestri apud Romanos*, Lugd. Bat. 1744.

[*k*] *Cic. dom. c.* 42. olim etiam *testamenta* saepe.

[*l*] Sine *Lege Curiata* nulli magistratui licebat rem militarem attingere. *Cic. Agr. II.* 12. cf. Cel. *Ernesti Clav. Cic. Ind. Leg.* h. v.

[*m*] v. de hac formula *A. Augustin. Ememd. II.* 2. *Wieling. Lect. Jur. Civ. I.* 3.

[*n*] In quibus haec mutatio facta his temporibus, ut non centuriarum solum & classium, sed etiam tribuum ratio haberetur: unde *tribuum* in his Comitiis mentio saepe occurrit, v. *I. F. Gronov. Obs. IV.* 1. *Duker V. C. ad Liv. V.* 18.

[*o*] Lege *Gabinia*, *Cassia*, *Papiria*, *Coelia:* de quibus *Cic. Leg. III.* 16. *Lael. c.* 16. disputat, &, quid insit vitii, demonstrat.

[*p*] *Legis* nomine adpellatur id omne, quod populus jussit: quod saepe in vernacula *ein Gesetz* dici non potest. Itaque *Lex*, qua Pompejo imperium mandatum est in bello

magis, quam tulisse, videri posset, nemoque unus teneretur legibus, nisi quas suffragio scivisset suo. Itaque in comitiis totius populi, Curiatis, maxime Centuriatis, a magistratu aliquo patricio solummodo rogatas repetimus: donec, ut supra vidimus, Tribuni plebis, sine auctoritate Patrum, comitia Tributa habendi, & ad plebem solam ferendi leges, potestatem sibi adrogarunt: quae *Plebiscita* dicuntur. Nec tamen statim istas tribunicias rogationes, tamquam jugum, imponi sibi Patres patiebantur. Negabant, teneri universum populum legibus, quas non universus populus, sed plebs tantum, jussisset: adeoque se plebiscitorum quasi vinculis obstringi non posse, quibus ferendis ipsi non adfuissent. Ejus veluti controversi juris finiendi causa, post secessionem plebis in montem Aventinum, Decemvirorumque dominatum sublatum, a duobus popularibus Consulibus, L. Valerio & M. Horatio a. V. CCCV, *Lex Valeria Horatia* lata est, *ut quod tributim plebs jussisset, populum teneret* [q]: qua lege tribuniciis rogationibus telum acerrimum datum, ait Livius. Deinde cum haec Lex patriciorum calumniis sive elusa, sive infracta, esset idem repetitum a. V. CCCCXV. *Lege Publilia*, a Q. Publilio Philone Dictatore populari lata [r], *ut Plebiscita omnes Quirites tenerent*. Sed ne sic quidem Patres adquieverunt. Nam cum adsiduis hostium vastationibus exhausta plebs, & aere alieno demersa esset, eam Patres foenore iniquo omni modo ferre, agere, vexare, plebs denique malis victa in Janiculum secedere a. V. CCCCLXV. Qua de causa Q. Hortensius Dictator creatus, Lege *Hortensia* rogata, qua sanctius firmiusque cautum, ut *Plebiscita omnes Quirites tenerent* [s], effecit, ut plebis saluti atque commodo prospicientibus Plebiscitis auctoritas constaret sua reique publicae concordia & otium rediret. Ab eo tempore nulla amplius a Patribus facta est Plebiscitis controversia. Atque ab eo demum tempore Plebiscita nomen *Legum* accepisse, plerique interpretes existimant [t]. Perperam. Non enim nomen, quod ab initio habuerant [u], sed vis Legum universalium illis tunc demum sine

bello Mithridatico, non potest verti *ein Gesetz.* sed *eine Verordnung. ein Befehl.* v. Cel. *Ernest. Clav. Cic. Ind. Leg. init.*

[q] *Liv. III. 55.*

[r] *Liv. VIII. 12.* In qua lege vocabulum *Quirites* positum fuisse videtur, ut, quoniam vocabulum *populi*, in priori lege, ambiguum erat, omnis calumniae locus praecluderetur.

[s] *Gell. N. A. XV. 27. L. 2. §. 8. D de O. I. §. 4. I. de I. N. G. &. C.* Ea lege Plebiscitorum jus extra omnem controversiam positum. Quare Pomponius, & Justinianus, de Plebiscitorum vi disputantes, hujus postremae atque efficacissimae legis tantum mentionem faciunt, exemplo veterum, qui, ubi de jure aliquo exponunt, plerumque tantum solent novissimae, ac superiora omnia in eodem genere jussa complexae, legis meminisse.

[t] *Heinecc. Hist. Jur. I. 42. P. Manutius de Legibus.*

[u] Nam statim ab initio omnia ea, quae a Tribunis ad plebem ferebantur, rogabanturque, *Leges* adpellatae: arguit *Icilia*, *Liv. III. 32.* multaeque aliae Leges tribuniciae. Neque vero proprie *Lex* quicquam aliud est, quam quodcumque fertur ad populum plebemve, sive sciscatur, sive non, quaevis rogatio atque conceptio ver-

ne controversia accessit. Nullumque adeo nisi in modo comitiorum, discrimen reperitur inter *Leges Centuriatas*, atque *Plebiscita*, neque *Lex* & *Plebiscitum* distingui partitione debent [x].

§. XVIII.

Quo autem facilius ambitioni magistratuum, leges reipublicae perniciosas, gratas plebi, ferentium, in primis tribuniciis actionibus, resisti posset, legum ferendarum certi quidam modi certique ritus fuerunt praefiniti, certae quaedam impediendorum comitiorum rationes constitutae. Nam primum Lex per *trinundinum*, hoc est XVII. dies [y], ante Comitia, promulgata [z], publice pendere debebat, ut omnibus civibus recte cognoscendi, deliberandique esset potestas; deinde ante comitia tam *suadendi*, quam *dissuadendi* legem [a], potestas cuique fiebat; quo populus rectius, siquid inesset vitii, decerneret: porro *intercessione*, atque auspiciorum *obnunciatione* [b], omnis rogatio poterat suffragatioque tolli: denique non omnibus diebus fastis legem ferri licebat [c]: Ut comitiorum ipsorum formam rationemque, multasque cautiones alias omittam, de quibus consulendi, qui de Comitiis atque Legibus populi R. scripsere [d]. Ceterum vix opus monere, legem non, nisi a magistratibus, neque omnibus tamen, sed a Consule, Praetore, Dictatore, Interrege, vel si quis alius Consularia auspicia, imperiumque haberet, & a Tribunis plebis, non a Censoribus, Aedilibus Curulibus, ceterisque minoribus magistratibus, ferri potuisse. Cum fertur, ut Leges jubeantur, *rogari*, quando, ut tollantur, *abrogari*, cum, ut aliquid ex priore lege

H

verborum. v. Cel. *Ernesti Clav. Cic. Ind. Leg.* Itaque apud scriptores quodvis plebiscitum nomine Legis adpellatur.

[x] Id plerique juris civilis historiaeque interpretes, e recentioribus faciunt, nominatim *Heineccius Hist. Jur. l. c. Inst. Just. §. 46. s. Brunquell. Histor. Jur. I. 6. &. 7.* aliique plurimi, qui auctoritate Justiniani §. 4. *Inst. de I. N. G. &. C.* & Q. Laelii ICti apud *Gell. N. A. XV. 17. Legem* dicunt, *quam populus Romanus Senatorio magistratu rogante, veluti Consule;* Plebiscitum autem, *quod plebs, plebejo magistratu rogante, veluti Tribuno plebis*, constituerit. Neque vero aut Justiniani, aut unius antiqui ICti, auctoritas contra omnem antiquitatis historiaeque fidem valere potest. *Cicero* quidem *Top. c. 5.* ubi partes Juris Civilis enumerat, *Leges* tantum ponit, eoque vocabulo etiam Plebiscita complectitur. Itaque *Legis* vocabulum promiscuum est, & tam totius populi, per centurias congregati, quam plebis, scitis convenit: Plebiscita autem solius sunt plebis, rogationibus tribuniciis facta, jussa.

[y] v. *Perizon. Animadv. Hist.* c. *X.* p. 450. Cel. *Ernest. Clav. Cic. h. v.*

[z] Legibus *Caecilia Didia*, & *Licinia Junia*, ea de re provisum.

[a] *Liv. XLV. 36. Cic. Leg. III. 4.*

[b] Nam Legibus plurimis, & ab ultima reipublicae origine, institutum erat, ut contra *auspicia* comitia haberi nefas esset. De quibus Lege *Aelia* postremo sancitum. v. Cel. *Ernesti Clav. Cic. Ind. Leg. h. L.*

[c] De quo erat *Lex Fufia*, *Cic. de provinc. cons. c. 19. Sext. c. 15.* v. Cel. *Ernesti Clav. Cic. h. L.*

[d] *Sigonius*, *Gruchius de comitiis*, *P. Manutius*, *A. Augustinus*, *de Legibus*.

lege detrahatur, *derogari* vel *exrogari*, cum ut aliquid priori legi contrarium statuatur, *obrogari* Legibus [*e*] dicitur. Denique leges sunt vel *perfectae*, vel *minus quam perfectae*, vel *imperfectae*. [*f*].

§. XIX.

SCtis etiam in libera republica interdum jus constitutum fuisse, atque adeo ea vim legum habuisse, supra ostendimus, tradeturque infra diligentius.

§. XX.

Jam ad Jus illud veniamus, quod e *Moribus* profectum est. Cujus quidem generis, ut in omnibus civitatibus liberis, sic in republica Romana, quam plurima sunt instituta, propterea, quod multo libentius homines moribus voluntatem atque obsequium adcommodant suum, quam quidem legibus scriptis, quae invitis plerumque civibus injunguntur [*g*]. In republica autem Romana eo magis necessarium fuit, moribus plurima permittere, quod, ut supra dixi, leges per populum sanciri, multis difficultatibus, atque impedimentis obnoxium tenebatur [*h*]. Ac Moribus quidem attribuimus *Jus honorarium* [*i*], sive quod ex Edictis magistratuum, tam urbanorum, quam provincialium, manavit, *Jus Civile*, quod κατ᾽ ἐξοχὴν ita dicitur, pro eo, quod interpretationi responsisque prudentum debetur, *Disputationem fori*, sive *res judicatas*, ac denique *Morem majorum*. Nam quoniam neque magistratus neque ICti, neque judices, legum jurisque sanciendi habuerunt potestatem, quae solius populi erat: facile intelligitur, omnia ista jura auctoritate magistratuum, prudentum, judicumque recepta, non per se, sed vetustate, tacitoque adeo populi consensu, pro jure valuisse. Sed de singulis, quoniam suis locis pressius erit differendum, hoc quidem loco plura dicere, nihil attinet.

§. XXI.

Judiciorum autem apud Romanos haec erat ratio, ut alia essent *publica*, *privata* alia. *Publica* dicebantur ea, quae in caussis publicis, *privata*, quae in privatis caussis versarentur [*k*]. Caussa autem publica, quae spectat ad rem publicam, & privata eodem modo. Falsum enim est, quod ex Institutionibus Justinianis, [*l*] amplexus est Sigonius aliique, *publica* judi-

[*e*] v. *Vlpian. fr. I. 1. Schulting. Jurisprud. Antejust. p. 561. s.*
[*f*] *Vlpian. fr. I. 3.* ibique *Schulting.*
[*g*] *Dion. Chrysost. or. 76.*
[*h*] *Quinctil. Inst. Or. V. 10. 13. in jure*, inquit, *pleraque non legibus, sed moribus constant.*
[*i*] Edicta Praetorum esse *consuetudine* jus dicit Cic. *Inv. II. 22.*
[*k*] v. *Ernesti Clav. Cic. Ind. Latinit.* v. *Publ.*
[*l*] §. 4. *Inst. de publ. judic.*

judicia dici, quod unicuique de populo agendi jus fuerit, Atqui ab initio certe nemini, nisi Quaestoribus, Aedilibus, Tribunis plebis, permissum fuit accusare publico judicio: propterea quod ad populum agendae caussae publicae, cum populo autem agere, nemini, nisi magistratui jus esset. Quaestionibus perpetuis constitutis demum, privati ad accusandum accesserunt.

§. XXII.

Sed primum de judiciis publicis dicemus. Atque haec vel *ordinaria*, vel *extraordinaria*, fuere *Extraordinaria* dicuntur, quae non fiunt ex perpetua aliqua lege, sed ex lege, vel SCto singulari, ad certam caussam pertinente: *Ordinaria*, quae ex perpetua lege ita, ut non quoties aliquod judicium habendum est de crimine, opus sit nova lege, aut SCto. Ante Quaestiones perpetuas omnia fuere extraordinaria & populi, in comitiis: his autem constitutis, pleraque facta ordinaria, semperque per selectos judices acta. Quod ut rectius intelligatur, tenendum est, olim, crimine aliquo admisso, ubi non magistratus aliquis, veluti tribunus, quaestor, aedilis, accusator extaret, primum vel SCto, vel lege [*m*], ad populum plebemve lata [*n*], juberi oportuisse, quaestionem de crimine haberi, cui praeesset, vel SCto, vel lege, Quaesitor magistratus aliquis [*o*]. Ubi vero accusator esset magistratus aliquis, tum nullo Quaesitore opus. Sed haec ratio immutata est per *Quaestiones perpetuas*, quae initio facto Lege *Calpurnia* de repetundis, a U. DCV [*p*], deinceps sensim, legibus inprimis *Corneliis* [*q*], constitutae sunt. Earum Quaestionum haec vis erat, ut caussae publicae, injussu populi, semper ad magistratus, quibus quaestio obtigisset, cum consilio selectorum judicum, agerentur. Singulis Praetoribus, praeter urbanum atque peregrinum, singulae Quaestiones; interdum etiam plures, mandabantur. Ab eo itaque tempore, fere omnia judicia publica facta sunt ordinaria, a populo ad selectos judices translata, uno *perduellionis* judicio excepto, quod ex instituto Tulli Hostilii semper populi universi suffragiis factum est: raroque nova lege, SCtove, extra ordinem quaestio de crimine decreta, vel jussa, ut in Clodium, de pollutis sacris, in Milonem, de vi & caede Clodii. Ordinariis praeerat Quaesitor sive Praetor, ac per delegationem *Judex Quaestionis* [*r*]: extraordina-

[*m*] v. *Duker. ad Liv. XXXIX.* 14.

[*n*] *Liv. IV.* 51. *IX.* 26.

[*o*] Hunc vulgo tradunt *quaestorem parricidii* appellatum fuisse, cum tamen ita tantum dicatur is, qui quaestioni de perduellione praesit, ut e *L.* 2. §. 2. *D. de O. I.* intelligitur.

[*p*] Locus classicus de his Quaestionibus est *Cic. Brut. c.* 27. cf. *Sigon. de judic. III.* 1. *Ernesti Clav. Cic. h. v.*

[*q*] *Cic. Lael. c.* 11.

[*r*] De eo v. *Sigon. II.* 5. *Casaub. ad Sueton. Caes.* 11. *Schulting. Jurispr. Antejust.* p. 728. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic.* voce *Quaestio*. Eum ipsum quoque *Quaesitorem* dictum tradit *Ascon.* in *Cic. Act. I. Verr.*

dinariis, quem Senatus, vel populus jussisset. Illi autem selecti judices, per quos judicia fiebant, primum e Senatoribus fuere, in classes sive decurias descripti: saepe deinde variatum. Nam Lege *Sempronia* judicatus ad Equites translatus est, a C. Graccho, quod frustra tentaverat Tiberius, frater [*s*]; A. Q. Servilio Caepione deinde, XVII. annis post lege *Servilia*, cum utroque ordine communicatus [*t*] a. U. DCXLVII. Paullo post C. Servilius Glaucia, Praetor, alia *Servilia* lege, judicia solis Equitibus restituit a. U. DCLIV. M. Plautius Silvanus, Strabone & Catone Coss. cum utroque ordine iterum communicavit [*u*]. Nam qui id paullo ante a. DCXLII. susceperat, M. Livius Drusus, legem non pertulit: id, quod etiam de legibus *Serviliis* & *Plotia* a viris doctis existimatur. L. Cornelius Sulla, a. U. DCLXXII. odio equestris ordinis, plebisque Senatoribus solis reddidit [*x*]. Cum autem Senatores, propter res male judicatas, infames essent [*y*], L. Aurelius Cotta Praetor, Pompejo & Crasso Coss. a. U. DCLXXXIV. tulit, ut omnes tres ordines judicatu fungerentur. A quo tempore tres *decuriae* [*z*] Judicum a Praetore Urbano jurato descriptae fuerunt, prima Senatorum, altera Equitum, tertia tribunorum aerariorum e plebe: ita quidem, ut in singulis judiciis e tribus istis decuriis aliquot legerentur. Eam deinde Cn. Pompejus Magnus Consul. a. DCXCVIII. rationem iniit, lege judiciaria lata, ut ex iisdem quidem tribus ordinibus, sed aliter tamen, judices legerentur [*a*]. Tulit enim, ut *ex amplissimo Censu* ex centuriis aliter, quam antea, lecti judices, aeque tamen ex illis tribus ordinibus, res judicarent [*b*]. Mansit ea ratio usque ad C. Caesarem dictatorem, qui tres decurias ad duas redegit, Senatorum & Equitum, Tribunos aerarios, quae erat tertia, sustulit [*c*]. Tertiam decuriam ex Centurionibus, vilissimoque genere hominum, paullo post M. Antonius lege sua addidit [*d*]: quae brevi post, judicato hoste Antonio, rursus sublata fuit [*e*], restituta haud dubie tribunorum aerariorum decuria. Jam ubi judicium erat habendum, ex decuriis judicum tot sorte a Praetore educebantur, quot singulis judiciis leges definiissent. Varius autem is numerus videtur fuisse. Sortitione facta, quo suspecti & iniqui tam ab accusatore, quam a reo, secerni, segregarique possent, rejectio judicum [*f*] fiebat. Noluerunt enim Romani quemquam judica-

[*s*] Nam qui scriptores Tiberium dicunt transtulisse, ii, ex ratione latinitatis, interpretandi de ejus voluntate. v. *Duker. ad Flor. III.* 17.

[*t*] v. *Ernesti Clav. Cic. Ind. Leg. in Servilia.*

[*u*] Cic. *fragm. Or. pro Cornel. mai. reo.*

[*x*] *Tac. An. XI.* 22.

[*y*] *Cic. Verr. III.* 96.

[*z*] v. *Jo. Tob. Krebsii*, V. C. amicissimique, Diss. erudita *de Decuriis Judicum apud Romanos Lips. a.* 1744.

[*a*] *Ascon.* in *Pison. sub. fin.* Cic. in *Pison.*

[*b*] cf. Kr*ebsii Diss. laud. p.* 23.

[*c*] *Suet. Caes. c.* 41.

[*d*] *Cic. Phil.* I. 8. *&. V.* 5.

[*e*] v. *Torrent. ad Suet. Aug. c.* 32.

[*f*] In aliis judiciis plures, in aliis pauciores, reiici potuisse, intelligitur *Cic. Verr. II.* 31.

dicare, nisi qui inter eos, quorum res ageretur & caussa, convenisset [*g*]. In rejectorum locum Praetor, qui quaestioni praeerat, alios subsortiebatur. Forma judiciorum publicorum definita fuit vel *legibus judiciariis*, vel legibus de singulis criminibus.

§. XXIII.

Nullum autem judicium haberi, neque reus, quamvis nocens, condemnari poterat, nisi accusator existeret. Etenim non id fuit Romanorum institutum, ut quemadmodum apud nos, crimine aliquo aut scelere commisso, magistratus quaererent ex officio, nisi forte causa esset ejusmodi, ut totius reipublicae status periclitaretur [*h*]. Itaque ab eo tempore, quo magistratus non amplius ad accusandum accesserunt, hoc est, ab institutis Quaestionibus perpetuis, unicuique e populo Romano permissum fuit, reum in judicium adducere, factumque ut laudi esset nobilibus adolescentibus, nobilem aliquem, multisque sceleribus infamem, reum, eloquentiae vi, jugulare. Quo autem adlicerentur accusatores, neve scelera atque crimina impunita manerent, constituta certa quaedam praemia iis, qui reos condemnassent [*i*]. Quod si ad eundem reum postulandum plures descendissent, judicium de accusatore constituendo erat, *Divinatio* [*k*], quamvis, qui accusabat, saepe alios habere soleret *subscriptores*, tamquam adiutores, atque secundarum partium actores. Istis autem commodis invitati homines sordidi, atque improbi, ad accusationes faciendas plerumque quaestus causa descendere solebant. In quo cum innocentibus periculum saepe crearetur, necesse fuit, calumniatorum turpem impudentiam legibus coërcere, ut factum lege *Remmia*: ac turpis quodammodo haberi coepit accusatio nisi vel suae, vel necessariorum injuriae vindicandae causa suscepta: contra vero in laude, quia e disciplina Romana primo, Lege deinde *Cincia*, gratuita reorum defensio: quae saepenumero deferebatur pluribus *Patronis*, plerumque quatuor, raro sex [*l*]: qui defensionem partirentur: quibus quidem, quantum, & quandiu, quisque vellet, dicere licuit, donec defensio, oratioque patronorum in certa horarum spatia, a Cn. Pompejo Magno, lege judiciaria [*m*], coacta est. A quo tempore ad clepsydram dicere necesse fuit [*n*]. Praeter patronos, *Laudatores* etiam, quorum numerus, olim veluti legitimus consuetudinis, fuit

dena-

[*g*] *Cic. Cluent. c.* 43. *Schulting. Diss. de recusat. jud. c.* 1.
[*h*] v. nos in *Traian. p.* 77. *sq.*
[*i*] v. *Brisson. Sel. Ant. III.* 17. *Heinecc. Comm. ad Leg. Pap. Popp. III.* 10. nos in *Traian. l. c.*
[*k*] Quale fuit de accusatore Verris constituendo judicium, v. *Cic. Divin. in Caecil. Gell. N. A. II.* 4. *L. vlt. D. de collus. L.* 16. *D. de accusat. & inscript.*
[*l*] *Cic. Br.* 70.
[*m*] *Cic. Or. III.* 34. *A. de caus. corr. eloq. c.* 38.
[*n*] v. *Polleti Histor. fori Rom. I.* 21.

denarius [*o*], & *Advocati* fuerunt a reo adhibiti defensionis instruendae caussa. In judicio tam ab accusatoribus, quam a patronis, perorata caussa, reus, sententia judicum, vel absolvebatur, vel condemnabatur, vel ampliabatur, vel denique comperendinabatur; sententia autem olim dicebatur, deinde, e lege tabellaria, tabellis ferebatur: etsi Sulla lege Cornelia reis arbitrium permisit, sententiam dici, an ferri vellet [*p*]: quae tamen tempore judicii Cluentiani obsoleverat.

§. XXIV.

Poena non a judicibus irrogabatur, qui, an factum crimen esset, solummodo cognoscerent, sed in singula crimina erat legibus statuta, quam exilio voluntario evitare poterat reus [*q*]: qua propter exilium non tam poena, quam perfugium portusque supplicii a Cicerone dicitur. In nullo vero crimine, nisi perduellionis, propter leges Porciam atque Semproniam, supplicium ultimum civibus Romanis irrogari poterat. Unde merito de Romanis praedicat Livius [*r*] nulli genti mitiores placuisse poenas.

§. XXV.

Restat, ut de privatis judiciis exponatur. Ea pertinuerunt ad eos, qui jus dicerent, magistratus, adeoque ab initio a Consulibus exercita, donec Praetori Urbano, ac denique Peregrino, jurisdictio demandata est. Ab eo enim tempore privata judicia a Praetoribus Urbano Peregrinoque habita sunt. Atque olim quidem videntur magistratus ipsi tam de jure, quam de facto, cognovisse, nullumque privatum judicem dedisse: id, quod intelligitur ex judicio Virginiae apud Livium [*s*]. Postea vero, quam, numero civium in immensum aucto, multitudo negociorum ac judiciorum privatorum crevisset, ita, ut etiam Praetorem alterum juris inter peregrinos dicendi caussa creare, atque centumvirale judicium instituere necesse esset, ac Praetores edicta componere coepissent: videtur institutum, ut Praetores tantum de jure decernerent, de facto autem judicem judicesve darent [*t*]: segregareturque *jurisdictio*, atque *judicium*; officium Praetoris, ac judicis: aliaque essent, quae *in jure*, alia, quae *in judicio* fierent. Sed necesse est, ut, antequam ad reliqua proficiscamur, brevibus de Jurisdictionis vi disputemus.

§. XXVI.

[*o*] *Cic. Verr. V.* 23. quorum numerum rursus quoque coërcuit lege Pompejus.
[*p*] *Cic. Cluent. c.* 20.
[*q*] *Cic. Caecin. c.* 34.
[*r*] *Liv. I.* 28.
[*s*] *Liv. III.* 44.
[*t*] v. *Duker. ad Liv. III.* 46.

§. XXVI.

Primum itaque tenendum diligenter hoc est, *Jurisdictionem* liberae reipublicae temporibus semper in causis privatis versatam, hisque ita quasi addictam fuisse, uti publicis *quaestionem*. Nam primum omnis in edictis, & ex edicto decretis [*u*], triumque verborum *do*, *dico*, *addico*, usu, posita fuit. Deinde tantum Praetori urbano atque peregrino tribuitur, quorum potestas ad solas causas privatas pertinebat; non vero Praetoribus iis, qui quaestiones perpetuas exercebant, quibus *imperium* civile fuit [*x*]. Jurisdictionis autem exercendae causa nulli alii, nisi Praetor Urbanus & Peregrinus, annua proposuerunt edicta: quorum usus demum, instituta Praetura peregrina, ac multitudine causarum, atque litium, in legibus ipsis non satis definitarum, aucta, videtur invaluisse. Atque ab eo tempore jurisdictio etiam in judice privato dando addicendove constitit, cum non ipsi amplius illi Praetores, quemadmodum antea, de *facto*, sed tantum de *jure*, statuerent: nec de causis privatis ipsi amplius judicarent, sed tantummodo judicia privata constituerent, iisque praeessent.

§. XXVII.

Judicia autem privata, pro causarum diversitate, sunt vel *judicia stricti juris*, quae κατ' ἐξοχὴν antiquis *judicia* dicuntur; vel ea, quae quoniam mitia, atque arbitriis compromissariis similia, erant, *arbitria* apud Ciceronem vocantur, veluti *arbitrium tutelae*, *pro socio*, *fiduciae*, *mandati* [*y*]: vel, pro diversitate judicum, *Recuperatoria*, vel denique *Centumviralia*. Judicia *stricti juris* sunt, in quibus omnia aspere exiguntur, secundum factum, scripturam, vel denique formulam solemnem, in rebus contrahendis conceptam: arbitria autem, in quibus, propter naturam negocii, locum habet ratio voluntatis, & aequitas: *Recuperatoria*, in quibus de possessione atque rebus pecuniariis certatur: *Centumviralia* denique, quae ad centumviros aguntur, de quibuscumque rebus privatis gravioribus. Omnia vero haec judicia facta sunt ex formula a Praetore praescripta, quae in iis, quae κατ' ἐξοχὴν *judicia* dicuntur, strictior fuit, a qua judices ne latum quidem unguem recedere possent, ac ne exceptionum quidem rationem habere, nisi a Praetore ipso quoque impetratae, in formulamque adjectae fuissent: in arbitriis autem, propter adjectam clausulam *ex fide bona*, vel *quantum aequius melius*, vel *uti inter bonos bene agier oportet*, laxior, amplior, atque liberior potestas judici sive arbitro concessa fuit, ex aequo & bono statuendi. *Recuperatoria* & *centumviralia* quin ad certam formulam data fuerint, mihi quidem non est

[*u*] Cic. Verr. II. 48.
[*x*] v. omnino Cel. *Ernesti Clav. Cic.* voc. *Jurisdictio*.
[*y*] v. *Hotomann. ad Cic. Quinct. c.* 3.

est dubium [z], cum delegatio verbis mandatoque fieri deberet, & necesse esset adeo, scire judices, quid esset, de quo judicaretur: quamquam qualis formula praescripta fuerit, universe pronunciari non possit.

§. XXVIII.

Judices fuere vel *privati*, vel *Recuperatores*, vel *Decemviri*, vel *Centumviri*. In arbitriis, & judiciis plerisque, dati videntur a Praetore, privati homines singuli fere, qui in consilio habere consueverant aliquos e ICtis, uti Aquillius, in causa Quinctiana apud Ciceronem: quorum quidem judicum nullum certum corpus aut ordinem fuisse, e quo a Praetore legerentur, probabile est. In recuperatoriis vero, atque centumviralibus judiciis, certum corpus fuit, e quo judices legerentur, *Centumviri*. Neque enim me poenitet ejus esse sententiae, quam defendit Cel. *Ernesti* [a], qui, *Recuperatores* atque *Decemviros stlitibus judicandis* e numero *Centumvirorum* ipsorum fuisse, statuit. Intelligitur id eo quod, quae causae centumvirales numerantur [b], in iis apud Ciceronem ipsum judicasse *Recuperatores*, vel *Decemviros* [c], legimus. Nempe quando aliqua causa judices posceret graviores, ut privatis judicibus committenda non videretur, neque tamen ita esset magna, ut totum Centumvirorum ordinem desideraret: tum Praetor videtur *Decemviros stlitibus judicandis*, vel aliquot *Recuperatores*, dedisse: causas autem gravissimas, in quibus non de facto tantum, sed de jure & aequitate certaretur, ad ipsos delegavisse Centumviros. E quo arguitur error eorum, qui *Decemviros litibus judicandis* in magistratuum minorum numero ponunt [d], cum judices fuerint. Etenim apud Ciceronem *judicasse* dicuntur [e], quod in magistratus non convenit, certe istis temporibus. Cum itaque & Decemviri, & Recuperatores, ex Centumvirorum ordine fuerint, de Centumviris ubi egerimus, satis de judicibus privatarum causarum dictum erit.

§. XXIX.

[z] Cic. *Verr. V.* 30. *Quaerebat, in quae verba recuperatores daret: respondebat: si pateret, eos contra edictum fecisse.*

[a] ad *Suet. Domit.* c. 8. cf. *Rupert. ad. Enchirid. Pompon. p.* 151.

[b] *Cic. Or. I.* 38.

[c] *Decemviros* in causa liberali cognovisse, & judicasse, docet *Cic. Caecin. c.* 33. *pro dom. c.* 29. Atqui causa Centumviralis dicitur *Cic. Or. I.* 38. cum quaeritur, *servus, an liber quis sit*.

[d] *Heinecc. Hist. Jur. I.* 58. & plerique alii, secuti Pomponium.

[e] *Cic. pro Dom. c.* 29. *Caecin. c.* 33. de quibus locis v. *Nordkerk. Disq. de leg. Petron, p.* 49. Nam quod Pomponius in *L.* 2. §. 28. *D. de* O. I. dicit, Decemviros *magistratus* fuisse, qui *hastae praeessent*, in eo errat haud dubie, cum universe id affirmat, secutusque est rationem temporum Caesareorum: quibus, inter minores magistratus fuisse, in *vigintiviratu*, dici potest. Caesarum autem tempora eum spectasse, manifestum est inde, quod eos *hastae praefuisse* tradit: id, quod institutum demum ab Augusto, docet *Suet. Aug. c.* 36. ubi cf. *Torrent.*

§. XXIX.

Centumviri, numero rotundo, dicuntur ii centum & quinque judices rerum privatarum, qui e XXXV. tribubus legebantur ita, ut e singulis tribubus terni crearentur. Eorum origo repetitur ab eo tempore, quo numerus XXXV. tribuum expletus fuit. Recte. Quod factum est circa id tempus, quo Praetor Peregrinus institutus. Causa autem fuit haec, quod, multitudine negociorum ac litium privatarum nimium aucta, soli Praetores omnibus rebus pares non essent [f]. Sed hic judicum numerus auctus sub Caesaribus est usque ad CLXXX. Existimo itaque, quemadmodum sub Imperatoribus, reperimus centumvirale judicium in certa quaedam *consilia* [g] divisum, ita, ut interdum omnia, interdum partes tantum, judicarent, prout causarum gravitas flagitaret, eodem modo jam libera republica obtinuisse, ut in certa quaedam consilia, partesve, centumvirorum collegium descriptum esset, ac in maximis causis totum collegium, in aliis decemviri, in aliis denique Recuperatores aliquot, sederent, quemadmdoum Praetori visum fuisset. Causae autem centumvirales quae fuerint, enumerantur a Cicerone [h], loco notissimo. Insigne hujus judicii *hasta* fuit; locus in Basilica Julia, praeses Praetor urbanus. Praetore impedito, quaestura functi [i] ei praefuisse videntur, quemadmodum publicis Judices quaestionis, viri Aedilicii.

§. XXX.

Sententia in omnibus judiciis privatis dicta, postquam in consilium [k] ivissent, non tabellis data est: leges enim tabellariae ad privata judicia nihil pertinuerunt. Ceterum & hic, ut in judiciis publicis, rejectio locum habuit, recusatioque suspecti judicis. Judicii autem initium erat, cum judex causam audire coepisset [l]: cetera *in jure* fieri dicuntur. Formam judiciorum qui cognoscere cupient, eos ad libros virorum doctorum ablegamus, qui hanc antiquitatis partem illustrarunt [m]. Id tantum hic monemus, *in jus vocationem* privata auctoritate factam e XII. actionemque sollenni formula intentam esse.

I §. XXXI.

[f] *L. 2. §. 29. D. de O. I.*

[g] *Plin. ep. VI. 33. IV. 24. Val. Max. VII. 7.* cf. *Cujac. Obs. X. 20. Bret. de ord. jud. c. 9. Schulting. Diss. de rescissis testamentis* ad *Val. Max. VII. 7.* quae adjecta est ejus *Thesibus controversis*. p. m. 550. *Noordkerk. Disquis. de Leg. Petron. p. 68. sqq.*

[h] v. *Cic. Or. I. 38.*

[i] *Suetonius* enim *Aug. c. 36.* auctor est, ante Augustum quaestura functos centumviralem hastam *coegisse* h. e. ei praefuisse: quod munus ille *Decemviris* attribuit.

[k] *Cic. Quinct. c.* 10. est autem *mittere in consilium* ejus, qui praeest iis, qui sunt in consilio.

[l] vid. C. G. *Winckleri*, Viri Consultissimi juris, mihique amicissimi, *Diss.* perelegans de *Discrimine Litis contestationis antiquae & novae. Lips. a.* 1749.

[m] v. *Sigonius* de *Judiciis*, *Polleti Hist. Fori Romani*, *Breti ordo perantiquus judiciorum*, & *Siccama* de *Centumvirali judicio:* cf. *Brisson. Ant. Sel. II.* 1.

§. XXXI.

Nullam mentionem fecimus judiciorum privatorum extraordinariorum: in quibus Praetores, soli sine consilio judicum, cognoscerent, uti olim factum, diximus, antequam hic ordo invalesceret: non, quo plane negemus, interdum extra ordinem solos Praetores cognovisse libera republica, sed, quod id rarum fuisse, & demum sub Imperatoribus frequentatum, arbitramur.

§. XXXII.

Jam cum reipublicae magna pars quaedam in aerario sit, pecuniaque publica, e qua sumtus publici fiant: non alienum erit, breviter de *aerario* populi Romani, deque reditibus ac vectigalibus, dicere. In quo quidem nihil attinet ostendere, aerarii potestatem penes Senatum, curam penes Quaestores urbanos fuisse, idque recentioribus reipublicae liberae temporibus ad aedem Saturni adservatum, conjunctumque cum tabulario: res nota etiam tironibus. Vectigalia autem, & reditus, unde aerarii vires manarent, his temporibus fuere *portoria*, jam sub regibus instituta, pro invehendis, & evehendis mercibus soluta, *Decimae*, ex agris publicis vectigalibus, *Scriptura* e pascuis publicis, vectigalia item ex metallis & salinis, quorum omnium constituendorum potestas fuit Senatui. Censoriis legibus pleraque locabantur, certa mercede in quinquennium, publicanis, maxime Equitibus Romanis, qui societates eam in rem coire consueverant: unde *Socii* ponuntur pro ipsis publicanis [*n*]. *Vicesima manumissorum* porro, lege Manlia constituta, ac *Tributa* etiam, ut stipendia militibus solvi possent, usque ad finem belli Macedonici, a civibus Romanis, in aerarium collata: item, *multaticia* pecunia, praedaque ex hostibus capta, stipendiisque hosti impositis, ac denique vectigali pro *aquaeductibus*, aerarium locupletatum, legimus. Inde igitur, sumtuum publicorum faciendorum causa, erogata, jussu Senatus, per Quaestores urbanos, pecunia. *Aurum* vero *vicesimarium* in sanctiori aerario, ad ultimos reipublicae casus servatum, tradit Livius [*o*].

§. XXXIII.

Sequitur *Res militaris* Romanorum, qua inprimis crevit Romanum imperium. Ea tam bene ac sapienter constituta fuit, certe usque ad Mariana tempora, ut non solum virtute Romani multum valerent, sed etiam disciplina [*p*]. Primum enim, cum opulentiores atque beatiores soleant

fere

[*n*] v. *P. Burmann.* de *Vectigalibus populi Romani.*

[*o*] *Liv. XXVII.* 10.

[*p*] *Cic. Tusc. I. init.*

fere rempublicam maxime conservatam cupere, propterea, quod eorum fortuna ipsius reipublicae saluti ita quasi illigata tenetur, ut haec labefactari, & cadere non possit, quin eadem ruina illam quoque trahat; contra vero pauperiores ac tenuiores, qui nihil aut parum perdere possint, eo studio non incendantur: vetere Servii Tullii instituto, ex censu lecti milites, adeoque cives priorum quinque classium tantum ad militiam fuere vocati, ultimae autem classis cives nullo aut infimo censu, exclusi ac vix in ultimis reipublicae necessitatibus admissi. Tantum abest, ut Romani mercenariis externorum populorum militibus usi fuerint. Tum a septimo decimo anno aetatis cuilibet e prioribus illis classibus stipendiorum vicenorum faciendorum necessitas imposita quam detrectare nemo posset. Milites autem fuerunt vel *legionarii*, vel *equites*, vel *auxiliares*, sive *alarii*, vel denique *socii navales*. Legiones, in quibus summum militiae robur, e solis civibus compositae; *auxilia*, e formula a sociis praestabantur: iique tam *auxiliares*, quam *alarii* dicuntur. Equitatus Romanorum autem primum in Equitibus Romanis constitit: sed id, ut supra docuimus, postea mutatum, atque adeo equitatus fere ex auxiliis sociorum fuit; qui ut distinguerentur ab Equitibus Romanis, *alarii equites* vocati [q]. *Socii navales* [r] fuere, qui fere ex infimo censu, & libertinis, ad militiam navalem deligerentur. Sed omnem istam rationem vehementer perturbavit C. Marius, qui memor, per quos crevisset, infimi census homines, & libertinos, milites scribere coepit: quem auctorem secuti sunt deinde reliqui [s].

§. XXXIV.

Exercitibus cum imperio atque auspiciis praeerant Coss. potissimum, exigente necessitate etiam Praetores, atque adeo Procoss. & Propraetores. Sed nemini sine *lege Curiata* rem militarem attingere licebat. Exercitus consularis duarum legionum erat: quibus singulis fere Legati singuli, atque sub his, auctis legionibus, praefuere Tribuni seni, partim a populo in Comitiis, partim a Consulibus atque Imperatoribus, lecti; illi *Comitiati* [t], hi *Rufuli* [u] dicti. *Delectus* militaris [x] a Coss. sive Imperatoribus ipsis, edictus, habitus autem per Tribunos militum: in quo quidem respondere [y] necesse erat, nemoque, qui citatus esset, militiam detrectare poterat, nisi justa ei excusatio, & caussa esset. Lecti milites, & a Tribunis sacramento militari [z] adacti, in numeros refereban-

[q] v. *Schelius ad Hygin. Gromat. p. 66. sqq.*
[r] v. *Ernesti* V. C. *ad Tac. A. XI. 6.*
[s] *Gell. N. A. XVI.* 10. *Epitom. Liv. LXXV.*
[t] *Ascon. in Cic. Act. I. Verr. c.* 10.
[u] *Fest.* v. *Rufuli*. Variatum tamen & hac in re esse intelligitur e *Liv. XXVII.* 36. *XLIII.* 12.
[x] Leges delectus sunt ap. *Veget. de re mil. I.* 7.
[y] *Gronov. Obs. II.* 4.
[z] Formula est ap. *Gell. N. A. XVI.* 4. de sacramento est erudita disputatiuncula *Schelii*, *Not. ad Polyb. castr. cap.* 1. *p.* 170. *sqq.*

rebantur. Atque olim quidem, confecto bello, mittebantur milites; ut adeo, exorientibus novis bellis, novus delectus fere ſemper habendus eſſet. Singulis annis autem ſingula ſtipendia, donec emerita eſſent, militibus procedebant. Sed ea ratio valde immutata fuit tempore Ciceronis, militiaque *perpetua* facta, qualis ſub Caeſaribus deinde reperitur. Ceterum ſeveriſſima *diſciplina* militaris fuit, cum imperatores vitae neciſque jure uterentur, ac ſine provocatione eſſent. Reliquam militiae rationem, qui volet, petere poteſt e Polibii fragmento [*a*], Vegetio, Hygino: iiſque, qui iſtos commentariis illuſtrarunt [*b*], aliiſque hujus rei interpretibus [*c*]. Ceterum vix opus, monere, confectis bellis, in more fuiſſe, ut Imperatoribus triumphus [*d*], militibus proemia, tribuerentur. Nomen *Imperatoris* proprie nulli fuit, niſi qui, parta victoria, aut a Senatu, aut a militibus ipſis, accepiſſet.

§. XXXV.

Supereſt, ut de *Provinciis*, imperio Romano ſenſim paullatimque ſubjunctis, dicamus. Diu Romani intra Italiae fines ſubſtiterunt, & bella ex bellis cum Italiae populis geſſerunt: quibus tandem univerſis perdomitis, virtus Romana Italiae fines egreſſa, cultiorem orbem terrarum deinceps ſubjugavit. Igitur, ut, quanta fuerit potentia Romana, intelligatur, provincias populi Romani hic enarrabimus, quae libera republica adjunctae ſunt. Tenuerunt autem primum Italiam totam, Siciliam, Sardiniam, Corſicam, deinde Hiſpaniam omnem, praeter paucos populos, ſeptentrionem verſus, Galliam, Illyricum, Graeciam omnem, quae diviſa erat in duas provincias, Achaiam, & Macedoniam, porro Aſiam minorem, Syriam, cui adjunctae Phoenice ac Palaeſtina; in Africa autem Cyrenaicam, Cyprum inſulam, Africam proprie dictam, hoc eſt, regionem Carthagnienſium: nam Aegyptus atque Numidia proprios reges, etſi clientelares populi Romani, habebant. Prima autem harum provinciarum omnium Sicilia in ditionem Romanorum venit. Quae provinciae quibus bellis atque artibus ſenſim paullatimque ſint ſubjunctae, non attinet hic exponere: id ad civilem Romanae reipublicae hiſtoriam pertinet. Id potius hoc loco tradendum videtur, quam formam provinciae, & unde habuerint, quoque modo adminiſtratae fuerint his quidem temporibus.

§. XXXVI.

[*a*] *Lib. VI.*

[*b*] *Lipſius* de *re militari*, *Stewechius ad Vegetium*, *Rhadbodus Herm. Schelius ad Hyginum*, *atque Polybium*.

[*c*] *Salmaſius de re militari Romanorum*, aliique.

[*d*] Leges *triumphales* fuiſſe int. e. *Val. Max. II.* 8. 1. & 4. de quibus v. *Perizon. Animadv. Hiſt. c. VI. p.* 229. *Duker. ad. Liv. XXXI.* 6. qui docet republica bene ac feliciter geſta Imperatoribus triumphum decerni ſolitum.

§. XXXVI.

Ac primum quidem, devicta aliqua gente atque in potestatem redacta, id quidem primum omnium habuerunt Romani, ut leges ei provinciae darent, quibus status provinciae totius, jusque singularum civitatum ordinaretur: id dicitur in *formulam provinciae redigere*. Atque id e SCto, de decem vel quinque legatorum sententia, factum reperitur, ab imperatore, vel magistratu eo, qui provinciam perdomuisset. In quo tamen non omnes ejusdem provinciae civitates eodem jure, sed aliae meliore, aliae duriore, pro suis quaeque meritis, fuerunt [*e*]. Itaque aliae civitates *liberae* seu αὐτονόμοι, aliae autem non fuerunt. Decretum illud imperatoris dicitur *Lex provinciae*, sive *formula*: adpellaturque fere a nomine imperatoris, veluti *Lex Rupilia* Siciliae, *Lex Pompeja* Bithyniae. Atque in hac Lege, tamquam fundamento, continebatur status atque jus totius provinciae ita, ut magistratus Romani, administrandae provinciae praepositi, ab ea recedere nullo modo deberent, tum in administranda provincia, tum in exercenda jurisdictione [*f*] atque re judiciaria.

§. XXXVII.

Jam, quod alterum erat, hic ostendemus, quae ratio provinciarum administrandarum fuerit. Olim itaque Praetores, praeter urbanum atque peregrinum, in provincias mittebantur. Sed, constitutis Quaestionibus perpetuis, invaluit, ut, tam qui Coss. quam qui Praetores fuissent, exacto magistratu in urbe, provincias *Pro Consule*, vel *Pro Praetore* administrandas, vel compararent, vel sortirentur. Ne autem potentes atque gratiosi magistratus captare provincias possent eas, quae sibi opportunissimae atque aptissimae, vel rei vel gloriae quaerendae, viderentur: Senatus ante novorum magistratuum comitia, cum nemo dum sciret, qui Consules, qui Praetores futuri essent, decernere solebat provincias futuris Consulibus, atque Praetoribus, in quas finito in urbe magistratu, irent. Atque hoc deinde lege *Sempronia* C. Gracchi certius atque firmius cautum est [*g*], & lege etiam *Cornelia* [*h*] de *Provinciis ordinandis*, seu repetitum, seu confirmatum: in qua id solum additum fuit, ut, qui imperium in provincia habuissent, id tamdiu retinerent, quoad in urbem introissent [*i*], quique provincialibus sumtus essent [*k*], in legationibus mittendis, faciendi.Ituris in provincias magistra-

[*e*] v. *Sigon. de Ant. Jur. prov. II.* 5.

[*f*] de provinciae formula sive lege, cf. *Prolusio* nostra de *Edicto Perpetuo provinciali*.

[*g*] *Cic. ad Div. I.* 7. *pro Dom. c.* 9. aliisque in locis; inprimis in *or. de provinc. cons.*

[*h*] *Cic. ad Div. III.* 5.

[*i*] *Cic. ad Div. I.* 9. cf. *Sigon. de A. I. P. III.* 11.

[*k*] *Cic. ad Div. III.* 8. 10.

gistratibus mandata a Senatu dabantur, provinciaeque *ornabantur*. Ceterum singulis provincialibus magistratibus comites dabantur singuli *Quaestores*, praeter Siciliam, in qua duo fuisse reperiuntur: qui cum ipsorum Proconsulum mandatu aliquam administrationis partem susciperent, tum inprimis rationes pecuniae publicae conficerent, atque in aerarium inferrent: de quo deinde Lege *Julia* [*l*] cautum fuit. Praeterea *Legatos* sibi adsciscere poterant, quibus in bello, aliisque rebus administrandis, uterentur.

§. XXXVIII.

Potestas autem magistratuum provincialium, quamvis annua, nisi prorogaretur, summa tamen erat, ita, ut universam urbanorum omnium magistratuum potestatem aequaret. Neque solum rem provinciae publicam administrabant, sed etiam jurisdictionem, ac judicia, in iis civitatibus praesertim, quae legibus suisque magistratibus non uterentur. Quapropter *conventus* & *fora* agere, hiberno potissimum tempore, consueverant. Jurisdictionis autem exercendae causa, quemadmodum Praetores in urbe, Edicta proposuerunt in provinciis [*m*]. Non enim omnia jura, quibus provinciales in omnibus causis judicarentur, Lege provinciae describi definirique poterant. Sed de Edictis provincialibus infra erit dicendi locus. Rem autem militarem in provincia nemini attingere licebat, ut supra monuimus, sine *Lege Curiata*. Quibus *potestas* tantum civilis data erat, ii *in imperio* esse, quibus autem militaris, *cum imperio* [*n*] provinciae praeesse, dicebantur: quamquam interdum promiscue istae formulae usurpantur ab auctoribus veteribus. Omnis denique, ut in urbe, sic in provinciis, reipublicae administratio gratuita erat, sine salariis, nihilque a quoquam in provincia exigere, aut accipere magistratibus, ne munera quidem licebat, alias de *repetundis* accusari poterant, quamquam ultimis reipublicae temporibus provinciae nimiis exactionibus ac vexationibus magistratuum impune fere exaustae sunt: cum gratia atque potentia, & pecunia adeo, omnes leges atque omnia judicia perfringere posset: id, quod in causis reipublicae pessumdatae jure meritoque numeratur [*o*].

§. XXXIX.

Atque haec, quae de provinciarum ratione diximus, ad provincias extra Italiam sitas pertinent. In Italia autem ipsa fere alia ratio obtinuit. Nam in ea erant *Municipia*, *Coloniae*, *Praefecturae*. Porro coloniae aliae erant

[*l*] Cic. ad Div. V. 20.
[*m*] v. *Prolus.* de *Edicto Provinciali perpetuo.*
[*n*] v. *Ernesti V. C. Clav. Cic* voc. *imperium.*
[*o*] de provinciarum ratione vid. *Sigonius de antiquo jur. provinciarum.*

erant *civium Romanorum*, aliae *Latinae*: aliud inde *Jus Civitatis*, aliud *jus Latii*, aliud denique *jus Italiae*. Etsi vero universa Italia fere sensim paullatimque jus civitatis impetraverat, desideratum illud & armis etiam acerrime petitum: tamen municipiorum & coloniarum differentia, jus item *Latii*, atque Italicum remansit, atque etiam extra Italiam propagatum est [*p*]. Ceterum etsi in Italia quatuor provinciae *quaestoriae* fuerunt, *Ostiensis*, seu aquaria [*q*], *Calena*, *Umbria*, atque *Calabria* [*r*]: tamen Italia ipsa numquam in provinciae formulam redacta fuit. Nam in istas quatuor provincias Quaestores quotannis mittebantur, tantum vectigalium ac redituum publicorum curandorum causa.

§. XL.

Postremum est, ut pauca quedam de jure civium Romanorum attingamus. Id fuit vel publicum, vel privatum. Publicum in militia, tribu, jure suffragiorum, honorum; Privatum autem in jure sacrorum, agnationis, gentilitatis, usucapionis, nexus, mancipii, commerciorum, atque connubio constitit. Atque hoc postea sub Imperatoribus nomine *Juris Quiritium* [*s*] appellatum esse mihi quidem cum plerisque doctis viris videtur. De quibus ipsis hoc loco disputare non est necesse. Id unum monendum esse videtur, libertatem [*t*] civium Romanorum sensim paullatimque ita crevisse, ut majestati similis, ac sanctissima esset: ut civis Romanus necti non posset propter legem *Papiriam Poeteliam*, solaque vox: *Civis Romanus sum* tutissimum quasi praesidium praeberet, adversus magistratuum verbera, atque supplicia: id, quod legibus *Porciis*, atque *Semproniis* constitutum est.

§. XLI.

Atque ita quidem universe de statu publico reipublicae Romanae satis dictum puto. Sed, quoniam tamen postremis temporibus, civilibus dissidiis atque bellis, vehementer vel concussus, vel immutatus est, ita quidem, ut fundamenta dominationi unius jacta sint: id, quod factum est tum, cum Caesari Octaviano, nomine Principis, atque Augusti, summum imperium delatum est: non abs re esse duco, quo Augustea status publici ordinatio intelligi melius possit, de conversionibus rerum, antea exor-

[*p*] de harum rerum differentia v. *Sigon. de jure antiqu. Italiae*, *Spanhem. Orb. Rom.* & ex hoc *Heineccii Ant. Jur. Append. Lib. I.*

[*q*] *Cic. Vatin. c.* 5. v. *Lips. Ant. Lect. I.* 12.

[*r*] v. *Rupert. ad Pompon. p. m.* 223.

[*s*] Multa de *Jure Quiritium* disputata sunt a viris doctis. v. *Sigon. de Antiqu. Jur. Civ. I. 6. s. Spanhem. Orb. Rom. Ex. II.* 5. *Christii* V. C. *Noct. Acad. II. 6. Vonckii. Obs. p.* 101. *s.* & *Mylius* in *Reizii* V. C. *Excurs. III. ad Theophil.* & quos ibi laudat. cf. *Gebauer.* v. ill. *Excurs. II. ad Inst.*

[*t*] v. *Ernesti*, V. C. *Clav. Cic.* h. v.

exortis, pauca praemonere. Ac primum quidem statum reipublicae mirum in modum concusserant Gracchanae, Drusianaeque, atque Apulejae seditiones, & bella civilia, Sullanum, Marianum, atque Cinnanum, ita ut L. Cornelius Sulla, devictis adversariis, rogatione L. Valerii Flacci, interregis, *Dictator* perpetuus, contra leges, crearetur. Qui quamvis multas non inutiles Leges tulerit, quas maximam partem suis locis commemoravimus, aut postea commemoraturi sumus, Dictaturaque brevi tempore post deposita, rempublicam legibus reddiderit: tamen crudeliter exercenda victoria, atque inventa *Proscriptione* [u], sequentibus quasi signum ad audendum, atque evertendum statum reipublicae, sustulit. Eo enim exemplo, in tam perditis civium atque nobilium inprimis moribus intellectum est, facile esse, per ambitionem atque potentiam rempublicam subjugare. Quod coeptum a C. Julio Caesare, perfectum est a C. Cesare Octaviano, qui postea Augustus appellatus est.

§. XLII.

C. Julius Caesar, cum ab ineunte aetate dominationem in republica concupivisset, ei rei subsidia comparavit, primum ambitione atque gratia populari, legibus in primo Consulatu latis, tum consociata cum Pompejo Crassoque, potentissimis tum viris, amicitia [x], qui *Triumviratus* vulgo, etsi male, dicitur, cum Pompejo etiam adfinitate, & denique imperio, in Gallia provincia, decennali, coacervatisque ibi immensis divitiis, & maximo exercitu adjuncto. Cum itaque, exacto decennio, finitoque in provincia imperio, soluta interea Pompeii adfinitate, ruptaque amicitia, absens Consulatum petere instituerет, qua de causa legibus solutus, ipso adnuente Pompejo, ante fuerat, idque optimates, atque ipse Pompejus, potentiae Caesaris infensi, impedirent: egressus provincia, trajecto Rubicone, Pompejo optimatibusque bellum intulit, Pompejum cum Senatu, Italia occupata, excedere coegit, ac deinde in Hispania ejus legatis exercituque victis ipsum Pompejum in Thessalia in campis Pharsalicis fudit & fugavit. Persecutus deinde belli civilis reliquias, Pompejo in Aegypto, jussu Ptolemaei, interfecto, bello Alexandrino, Pontico, Africano, ac denique Hispaniensi, victor Romae triumphos magnificentissimos egit, Dictaturaque perpetua ad exemplum Sullae, suscepta, potestatem in republica summam unus tenuit, ac praenomen *Imperatoris* hac vi & potestate, ut imperium etiam in urbe haberet, jusque imperatoris, ac vitae necisque potestatem, quod antea numquam factum erat, cognomen

[u] v. *Nic. Kloeckhofii Hist. Jur. Rom. de bonis damnatorum c. 4.*

[x] Convenerat autem nihil fieri in republ. debere, quod displicuisset ulli e tribus *Suet. Caes. c. 19.*

men *Patris Patriae*, *continuum Consulatum*, *Praefecturam morum*, *tribuniciam potestatem* [y], multosque & majores humano fastigio honores recepit. Dehinc ad ordinandum reipublicae statum conversus est: de quo jam nunc est dicendum.

§. XLIII.

Primum *fastos*, licentia Pontificum turbatos, correxit, ut annus cum cursu solis congrueret [z]: deinde Senatum supplevit, patricios adlegit, lege *Cassia* [a], Praetorum, Aedilium, Quaestorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliavit [b]. Nam *Praetores* quidem primo X. deinde XIV. denique XVI. [c] creavit; *Aediles Cereales*, qui annonam curarent, duos adjecit [d]: *Quaestores* XL. fecit [e]. Quorum quidem magistratuum augendorum Caesari ratio fuit haec, quo pluribus bellorum civilium fideique suae proemia tribuere, eosque magis sibi adjungere, atque devincire posset. Comitia cum populo partitus est, ita, ut exceptis consulatus petitoribus, ex omni numero candidatorum pro parte dimidia populus, quos vellet, crearet, pro parte altera, quos ipse commendasset. Judices ad duas decurias redegit, Senatorum, & Equitum: Proscriptorum liberos ad honores admisit [f]. Ut exhaustae urbi frequentia civium suppeteret, legibus providit [g]: sumtus coercuit, leges de judiciis publicis tulit, poenasque facinorum auxit [h]. Inde tot *Leges Juliae*.

§. XLIV.

Praeterea aliquando *Praefectos* pro Praetoribus constituit, qui res urbanas administrarent; magistratus in plures annos ordinavit, praetoriis viris ornamenta consularia tribuit: civitate donatos & quosdam e semibarbaris Gallorum in senatum recepit: monetae, publicisque vectigalibus servos peculiares praeposuit [i]. Quibus rebus, praeter morem patrium factis, cum praesertim etiam dominatione abusus esset ultimo tempore, regiumque nomen adsumturus crederetur; conspiratio in eum a sexaginta amplius facta, principibus C. Cassio, Marcoque & Decimo Brutis, maturius ad effectum perducta est [k]. Caesus est Idibus Martiis in curia Pompeja, a. U. DCCIX.

[y] *Dion. Cass. lib. XLII. p.* 126. & *p.* 136. *Suet. Caes. c.* 76. ibique Cel. *Ernesti.*
[z] *Suet. Caes. c.* 40. cf. *I. F. Gronov. Obs. II.* 18.
[a] *Tac. A. XI.* 25.
[b] *Suet. Caes. c.* 41.
[c] *Dion. Cass. lib. XLII. XLIII. Lips. ad Tac. A. I.* 14.
[d] *L.* 2. §. 32. *D. de O. I.*
[e] *Dion. Cass. Lib. XLIII.*
[f] *Suet. Caes. c.* 41.
[g] *Suet. Caes. c.* 42.
[h] *Suet. Caes. l. c.*
[i] *Suet. Caes. c.* 76.
[k] *Suet. Caes. c.* 80.

§. XLV.

Eo extincto, libertas restituta videbatur. Sed aliter evenit, tum propterea quod res publica illis moribus libera esse non poterat [*l*], tum propter has duas caussas. Nam M. Antonio, tum Consule, quem simul caedi oportuerat, haud sane prudenti consilio, infeliciore eventu, relicto [*m*], magnas dominationis primum reliquias, ac veluti favillas, tectas illas quidem dissimulatione, sed deinde belli civilis faces, postremo dominationis novae flammas, habuerunt. Ad haec optimates, Cicerone auctore, nimium crediderunt C. Octavio, qui quo sibi opes colligeret, consilia sua vultu ac simulatione tegens, optimatium partibus se adjunxerat: postea vero potentia, exercituque parato, eos reliquit. Erat autem C. Octavius Caesaris ex sorore nepos, testamenti tabulis ab eo heres scriptus, & in familiam adscitus: unde C. Julius Caesar Octavianus appellatur. Sed quae secuta sint mortem Caesaris breviter attingenda sunt.

§. XLVI.

Antonius primum, quasi libertatem firmaturus etiam ipsam Caesaris dictaturam condemnavit, lege lata, ut, qui mentionem Dictatoris creandi fecisset, sacer esset [*n*], factoque in Ciceronis sententiam SCto, quo ἀμνηστία sancita [*o*], effecit, ut acta Caesaris confirmarentur salutis caussa publicae [*p*]: aliisque multis rebus libertatis amorem prae se tulit. Sed derepente, quasi aliquo Circaeo poculo hausto, penitus mutatus est. Nam cum populum laudatione Caesaris, multisque rebus, sibi conciliasset, pecuniam, opes, amicos denique, nundinationibus, aut largitionibus, SCtorum, immunitatum, beneficiorumque, parasset: D. Bruto a Senatu decretam, provinciam Galliam, potentiae augendae, aut firmandae opportunissimam adimere, eumque Mutinae obsidere instituit. Qua obsidione ut Brutus eximeretur, bellum adversus Antonium demandatum est Consulibus Hirtio & Pansae: cumque Octavius largitione veteranos Caesaris contraxisset, & hic una cum Consulibus adversus Antonium proficisci, & exercitui pro Praetore praeesse, jussus est [*q*]. In quo bello Antonius quidem fusus atque fugatus est; sed ambo Consules, Octavii potissimum, ut creditum est, fraude & insidiis interierunt. Antonius se ad Lepidum cum exercitu in Gallia Transalpina haerentem contulit, ac tandem ab

eo

[*l*] Itaque recte *Seneca de Benef. II.* 20. de M. Bruto dicit: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse, qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum praemium erat & imperandi, & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus.*

[*m*] Cic. *ad Div. X.* 28. *Phil. III.* 10.

[*n*] Cic. *Phil. II.* 36.

[*o*] Cic. *Phil. II.* 35.

[*p*] Cic. *ad Att. XVI.* 18.

[*q*] *Suet. Aug. c.* 10.

eo receptus est. Octavianus autem Caesar, solus trium exercituum potens, Optimates deseruit, suspectos sibi dictitans: & cum Antonio Lepidoque societatem iniit [r]. Triumviratus constituendae reipublicae dicitur: quo nomine dominationem totius reipublicae invaserunt.

§. XLVII.

Is Triumviratus initus est primum in quinquennium, a. d. U. Kal. Dec. anno U. DCCXI. deinde in alterum quinquennium. Primum autem omnium, cum Octavianus consulatum, collega Q. Pedio, invasisset: ab Triumviris inimicorum facta est *Proscriptio*, foedior & crudelior Sullana [s]: proscriptusque immensus civium numerus periit: & de Caesaris interfectoribus, lege Pedia lata, quaesitum [t]. Inde Cassium, atque M. Brutum bello persecuti Antonius atque Octavianus, Philippensi praelio [u] debellarunt. Deinde, Lepidus exercitu exutus, omni potentia a Caesare spoliatus est: solusque ipse cum Antonio totum terrarum orbem tenebat: Antonius quidem Orientem, ipse autem Italiam, atque reliquum Occidentem. Cum vero, etiam Pompejo Sexto devicto, nemo superesset, quem metuerent: ipsi, qui nunquam sincere concordes fuissent, palam hostes facti sunt. Praelium Actiacum, quo victus Antonius cum Cleopatra [x], Triumviratui finem, imperio Romano perpetuam servitutem attulit: Octavianus, adactis ad mortem Antonio, atque Cleopatra, Aegyptum occupavit, atque in formam provinciae redegit [y]: atque ita unus rerum potitus est a. U. DCCXXIV.

§. XLVIII.

Quo facto, omnia ei summa, maxima tributa sunt, *Tribunitia potestas*, praenomen *Imperatoris*, nomen *Principis*, *Proconsulatus* perpetuus, quibus nominibus summae potestatis vis significaretur: aliaque multa in ejus honorem facta, institutaque sunt: de quibus omnibus diligentius dicemus, libro tertio; ubi novam, quam descripsit, reipublicae formam exponemus. Anno autem urbis conditae DCCXXVII. in septimo suo consulatu, a Senatu nomen *Augusti* adeptus est: a quo demum tempore initium imperii Augusti ducendum videtur: quamvis inter ipsos veteres, alii a primo ejus Consulatu [z], alii a victoria Actiaca, atque a tribunitiae potestatis initiis, primordia ejus imperii arcessant.

 CAP. II.

[r] *Suet. Aug. c. 27.*
[s] *Suet. Aug. c. 27.*
[t] *Dio. Lib. XLVI. p. 367. Vell. II. 69.*
[u] *Suet. Aug. c. 13. Vell. II. 70.*
[x] *Suet. Aug. c. 17.*
[y] *Suet. Aug. c. 18.*
[z] *Tac. Ann. I. 9.*

CAP. II.
DE
JURISPRUDENTIA MEDIA
SECT. I.
De Legibus.

§. I.

LEgibus XII. latis, quamvis juris civilis corpus perfectum, jusque aequatum esset omnibus: tamen maximae ac plurimae ei postea factae sunt accessiones. Neque fere aliter evenire poterat. Temporibus enim civitatis, vel moribus, vel denique rebus ipsis, vel mutari jus civile vel augeri necesse est. Itaque cum publici status mutatio subinde facta, disciplinae & morum inclinatio, divitiarum, opumque immensa affluentia, ac denique civium Romanorum amplificatio, vel veteres leges inutiles reddidissent, vel novas postularent, immensum aliarum super alias acervatarum legum cumulum hac reipublicae aetate fieri debuisse, facile intelligitur. Universi vero juris Romani veluti gens sensim paullatimque vehementer diffusa, in multas quasi familias abiit. In ejus enim partibus numerantur *Leges*, *Senatus consulta*, *Magistratuum edicta*, sive *jus honorarium*, *Responsa Prudentum*, quibus proprie Juris civilis nomen tribuitur, *Disputatio fori*, sive *res judicatae*, ac *Mos* denique *Majorum* [a]. De singulis propriis capitibus disseremus. Atque haec quidem sectio in Legibus enarrandis versabitur.

§. II.

Leges autem hic dicimus, tam totius *populi*, quam *plebis*, *scita*: ut superiore capite ostendimus. In quo quidem facile intelligitur, hic neque eas leges locum habituras, quae tametsi latae [b], tamen perlatae jussaeque non sunt: neque has, quae, non de universo genere, sed de singulis hominibus, vel caussis, jussae [c]: in quibus magnos saepe errores doctorum hominum animadvertere licet.

§. III.

[a] v. *Cic. Top. c.* 5.
[b] Exempla multa sunt in uno loco de judiciariis legibus.

[c] Exemplo sit *Manilia* de Pompejo imperatore belli Mithridatici constituendo; *Lex Gabinia* de imperio belli piratici: *Lex*

§. III.

Sequemur autem in iis tradendis temporum ordinem: quo facilius ex temporum reique publicae statu rationes causaeque latarum legum arcessi possint: quamquam tantum abest, ut reprehendere velimus eorum rationem, qui omnes Leges, de eodem juris capite caventes, uno in loco deinceps exposuerunt [*d*]: ut potius eam rationem vehementer commendemus.

§. IV.

Anno Urbis CCCV. LEGES VALERIAE HORATIAE tres, de *plebiscitis* de *provocatione*, de tribunorum denique, aliorumque magistratuum *sanctitate*, a duobus Coss. L. Valerio, & M. Horatio; ac DUILLIA, *de tribunis plebis* ac *provocatione*, a M. Duillio, tribuno plebis, latae sunt. Illarum prima, *ut quod tributim plebs jussisset, populum teneret*: altera, *ne quis ullum magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus fasque esset occidi: neve ea caedes capitalis noxae haberetur*: tertia denique sanxit, *ut qui tribunis plebis, aedilibus, judicibus* [*e*], *decemviris* [*f*] *nocuisset, ejus caput Jovi sacrum esset* [*g*], *familia ad aedem Cereris, Liberi, Liberaeque, venum iret*.

Duil-

Lex de Minucio lata in L. 5. §. 3. D. de captiv. & postlim. Lex de Hostilio Mancino in L. 17. de legationibus. Lex Pompeja de vi; Lex de Servilio, Liv. XXX. 19.

[*d*] *P. Merula, Manutius, Jan. Vinc. Gravina*, aliique.

[*e*] *Liv. III.* 55. Quid *Judices* in hac lege sint, neque inter veteres Juris interpretes, uti docet *Livius*. l. c. neque inter recentiores convenit. Fuerunt enim inter antiquos, qui interpretarentur Consules: *Judicem* enim consulem appellari. Quae interpretatio refellitur a Livio, quod his temporibus nondum Consulem *judicem*, sed *Praetorem* appellari mos fuerit. *Perizonius* autem de *Praetorio Diss.* I. §. 7. aediles plebis intelligi arbitratur: ipsique adeo Livio, etsi concedit, de consulibus legem capiendam non esse, quia de plebeiis magistratibus caverit; per quos plebi sua libertas firmaretur: tamen erroris dicam scribit, quod negat, his temporibus consulem judicem appellari. Sed neque Perizoniana interpretatio placet *Dukero* & *Drakenborchio* ad *Liv.* *l. c.* Cum enim jam in lege dictum sit *aedilibus*, quorsum addere necesse foret *judicibus*, si iidem judices essent, qui aediles? Equidem aliquando existimavi, nomine *judicum* hac in lege adpellari eos, qui quaestionibus, ut tum mos fuit, a populo extra ordinem praeficerentur. Sed sunt etiam nonnulla, quae hanc sententiam premant.

[*f*] Qui hac lege dicantur *decemviri*, non constat. Nam eos, qui *litibus judicandis* crearentur, intelligi non posse, arguitur inde, quod diu post creari demum coepti sunt. Nec magis *decemviros legibus scribendis* interpretari licet, propterea quod his caveri ea lege non sit probabile, qui jam abire magistratu coacti essent, atque in judicium paullo post vocati tradantur. *Liv. III.* 56.

[*g*] Hac lege Juris interpretes veteres negarunt, quemquam *sacrosanctum* esse, sed eum, qui eorum cuiquam nocuerit, *sacrum sanciri*: itaque aedilem prehendi ducique a majoribus magistratibus: quod etsi non jure fiat, (noceri enim ei, cui hac lege non liceat) tamen argumentum

esse

Duillia autem cautum fuit, *qui plebem sine tribunis reliquisset, quique magistratum sine provocatione creasset, tergo ac capite puniretur.*

§. V.

Anno CCCVI. TREBONIA Lex, a L. Trebonio, tribuno plebis, Lart. Herminio, T. Virginio Coelimontano, Coss. lata, *ut, qui plebem Romanam tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret, dum decem tribunos plebei faceret* [*h*]: ne cooptari patricii in tribunorum collegium possent, quod tunc factum erat.

§. VI.

Anno CCCIX. M. Genucio, & C. Curtio, Coss. Lex CANULEJA, a C. Canulejo, tribuno plebis, de *connubio plebis* lata [*i*], qua XII. Tabulis derogatum [*k*] est.

§. VII.

Anno CCCXX. Lex AEMILIA, ut *Censura annua ac semestris esset*, ab Aemilio Mamerco, Dictatore rogata [*l*].

§. VIII.

Anno CCCXXII. L. Pinario, L. Furio, Sp. Postumio Albo, tribunis militum Consulari potestate, tollendae ambitionis causa a tribunis plebis lege cautum, *ne cui album in vestimentum addere, petitionis causa liceret* [*m*].

§. IX.

Anno CCCXXIV. Lex PAPIRIA JULIA, a duobus Coss. L. Papirio Crasso, & L. Julio, *de multarum aestimatione*, pergrata populo lata est [*n*].

§. X.

esse, non haberi pro sacrosancto aedilem: tribunos vetere jure jurando plebis, cum primum eam potestatem creavit, sacrosanctos esse. v. *Liv. l. c.* Quam interpretum dissenssionem ideo commemorari placuit, cum ut veterum ratio interpretandi, tum ut sacrosancti vis melius intelligeretur. Haud dubie autem nobiles ac patricii hac lege etiam Consulibus ac Praetoribus cautum, eosque sacrosanctos fieri existimarunt, ut suos magistratus tribunis plebis aequarent: plebeii autem contra: quae est sententia *Schubarthi de fatis Jurisprudent. II. 51. p. 261.*

[*h*] *Liv. III. 65.*

[*i*] *Liv. IV. 6.*

[*k*] Connubium in XII. a Decemviris vetitum, discordiarum serendarum caussa, ex eventu magis quam veritate, arguit *Dionys. Hal. X. fin.* cum ab ultimis reipublicae temporibus id vetitum fuisse patribus cum plebeiis, quemadmodum ingenuis cum libertinis, videatur admodum probabile.

[*l*] *Liv. III. 24.*

[*m*] *Liv. IV. 25.* v. Ill. *Ritter.* ad *Heinecc. Hist. Jur. I. 103.*

[*n*] *Liv. IV. 30.* Quid autem in ea lege cau-

§. X.

Anno CCCLXXXV. T. Quintio, Ser. Cornelio, Serv. Sulpicio, Sp. Servilio, L. Papirio, L. Veturio, tribunis militum consulari potestate, Leges SEXTIAE LICINIAE, una *agraria*, *foenebris* altera, ferentibus duobus tribunis plebis, Sextio, Licinioque, sancitae sunt [*o*]: quarum illa cautum erat [*p*], *ne quis plus quingenta jugera agri possideret* [*q*]; quae lex fere sequentibus agrariis semper aliquo modo repetita fuit: altera, *ut deducto eo de capite quod usuris pernumeratum esset, id, quod superesset, triennio aequis portionibus persolveretur* [*r*].

§. XI.

Anno CCCLXXXVI. Lex SEXTIA LICINIA, de *decemviris sacrorum ex parte de plebe creandis*, ab iisdem tribunis perlata [*s*].

§. XII.

Anno CCCLXXXVII. SEXTIA LICINIA, eorundem tribunorum plebis, de *consule plebejo* creando, jussa acceptaque, atque ita tandem finis certaminum istorum factus est [*t*]. Ad eundem annum quoque a Pighio refertur Lex PLAETORIA [*u*] auctore M. Plaetorio, tribuno plebis, *de Praetoribus*, *ut Praetor urbanus duos lictores apud se haberet*, *atque supremum ad solis occasum jus inter cives diceret*.

§. XIII.

cautum fuerit, non traditur. Forte Lex *Ateria Tarpeja* potissimum repetita. v. *Brisson. Sel. Antiquit. Jur. I. 3.*

[*o*] *Liv. VI. 39.*

[*p*] *Liv. VI. 35. Varro R. R. I. 3.*

[*q*] *Appian. Civ. I. p. 362.* scribit, capite hujus legis numerum armentorum, & ingenuorum puberum, definitum fuisse, quem inter pastores habere, pecuariam facientibus liceret: cujus causa fuit haud dubie haec, quo exhaustae urbi bellis continuis, & crebris in colonias distributionibus, copia ingenuorum suppeteret. v. *Casaub.* ad *Suet. Caes. c.* 42. cf. *Ant. Augustin. de Legib. h. l.* Idem deinde Lege Julia cautum tradit *Sueton. Caes. c.* 42. Caeterum C. Licinius Stolo decem millibus aeris sua lege damnatus est aliquot annis post, *Liv. VII. 16.*

[*r*] Atque haec quidem, post. XII. Tabularum ea de re caput, prima est Lex foenebris, quam in adsiduo foenebri malo, aerisque alieni necessitate, plures aliae secutae sunt: de quibus locus insignis est apud *Tacit. Annal. VI. 16.* Quas tam multas de eadem re leges quis credat necessarias fuisse? Scilicet tenendum hoc est, fraudem foeneratorum multiplices vias invenisse eludendarum legum: veluti, cum modus usurarum definitus esset lege, chirographis atque conventionibus majus foenus sibi pactos esse foeneratores; magistratus autem, qui maxime foeneratoribus faverent, maluisse ex chirographis, quam ex legibus, jus dicere; tanquam debitores beneficio legis renunciassent: alias fraudes ut taceam. Seriem legum foenebrium explicat *I. F. Gronov. de centesim. & unciis usuris p. m.* 471. *Schubarth. de Fat. Jurispr. II.* 81. *sqq. Gl. Noodt. de Foen. & Usur. II. 4.*

[*s*] *Liv. VI. 42.*

[*t*] *Liv. VI. fin.*

[*u*] *Varro L. L. p. 44. Censorin. de die nat. c.* 24. v. *Idsing.* V. C. *Var. c.* 8.

§. XIII.

Anno CCCXCVI. Lex POETELIA, a C. Poetelio, tribuno plebis, Coss. C. Fabio, & C. Plautio, lata est, de *ambitu*, quam primam fuisse dicit Livius [x].

§. XIV.

Anno CCCXCVII. Lex DUILLIA MAENIA, de *unciario foenore*, C. Marcio & Cn. Manlio Coss. sancita est, rogantibus M. Duillio & L. Menio, tribunis plebis [y]: item Lex MANLIA de *vicesima eorum, qui manu mitterentur*, a Consule, novo exemplo, in castris rogata, ut inopi aerario vectigal adderetur. [z]. Ceterum tribuni plebis magis lege, quam exemplo moti, *ne quis postea populum sevocaret*, capite sanxerunt [a].

§. XV.

Anno CCCCII. P. Valerius Poplicola, & Marcius Rutilus II. Coss. oenebrem rem aggressi, aeris alieni solutionem in publicam curam vertere, creatis *Quinqueviris Mensariis*, qui rem summa aequitate, vel ex aerario solvendo, vel aestimatione, administrarunt [b]. Ad eundem annum refertur Lex OVINIA [c] tribunitia, ut *Censores ex omni ordine optimum quemque curiatim in senatum legerent* [d].

§. XVII.

Anno CCCCVII. T. Manlio Torquato, & C. Plautio Coss. Lex incerti auctoris lata est: qua *semunciarium tantum ex unciario foenus factum, & in pensiones aequas triennii, ita ut quarta praesens esset, solutio aeris alieni dispensata est* [e].

§. XVIII.

[x] *Liv. VII.* 15. Legis sententiam non satis clare exprimit. *eaque rogatione*, inquit, *novorum maxime hominum ambitionem, qui nundinas & conciliabula obire soliti erant, compressam credebant*.

[y] Quid sit *foenus unciarium* explicat *I. F. Gronov. de Pec. Vet. III.* 13. Idem Lege XII. cautum, nunc repetitum & sanctius jussum: quare hanc legem *Tacit. A. VI.* 16. omittit.

[z] Auro solvenda: unde *aurum vicesimarium*. *Liv. XXXVII.* 10. pendenda ab ipsis manumissis. *Arrian. Diss. Epictet. III.* 26. in manumissione justa: quamquam & ipsi manumissores aliquid dedisse videntur. *Fest.* voc. *manumitti*.

[a] De hac lege v. omnino *P. Burmann.* de *Vectigal. Pop. Rom. c. X.*

[b] *Liv. VII.* 21.

[c] *Fest.* voc. *Praeteriti Senatores*: v. *Pigh. Annal.* a. 402. *p.* 292. *Tom. I.*

[d] v. *Drakenborch.* ad *Liv. XXXIX.* 42.

[e] *Liv. VII.* 27.

§. XVIII.

Anno CCCCXII. C. Marcio Rutilo IV. & Q. Servilio Ahala III. Coss. Lex MILITARIS SACRATA [*f*] lata est, *ne cujus militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur: additumque legi, ne quis, ubi tribunus militum fuisset, ordinum ductor esset* [*g*]. Eodem anno Lex GENUCIA, a L. Genucio, tribuno plebis, rogata est, *ne foenerare liceret* [*h*]: item aliis plebiscitis cautum, *ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet; neu duos magistratus uno anno gereret; utique liceret Consules ambo plebejos creari* [*i*].

§. XIX.

Anno CCCCXV. T. Aemilio Mamercino & Q. Publilio Philone Coss. tres leges PUBLILIAE, adversae nobilitati, a Q. Publilio Philone, dictatore, latae sunt, una, *ut plebiscita omnes Quirites tenerent:* altera, *ut legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent:* tertia, *ut alter utique ex plebe Censor crearetur* [*k*].

L §. XX.

[*f*] *Sacrata* dicitur, quod, qui contra fecisset, caput sacratur, cujus generis apud alias etiam gentes leges militares sacratas fuisse, docet *Perizon. Animadvers. Hist. c. X. p.* 418. cf. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic. Sacratae*.

[*g*] *Liv. VII.* 41.

[*h*] *Liv. VII.* 42. Foenerare semper significat, pecuniam sub foenore locare: id enim est discrimen *foenoris*, ac *mutui* v. *Noodt.* de *Foenere & Usur. I.* 3.

[*i*] *Tacit. A. VI.* 16. sententiam hujus legis exprimit his verbis: *Postremo vetita versura. Versura* autem nihil aliud est nisi foenus v. *Salmas.* de *M. V. c. VII.* & *I. F. Gronov. de Centes. Usur. p. m.* 535. Ex *Caton. R. R. init.* viri docti non absurde putant, hac lege poenam quadrupli in foeneratores sanctam. v. *A. Augustin. h. l.* Huc adde locum *Appian. Civil.* lib. *I.* qui ad hanc legem respicere videtur: νόμου τινὸς παλαιοῦ, μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις, ἢ ζημίαν τὸν οὕτω δανείσαντα προσοφλεῖν. ἔθους δ. χρονίου τοὺς τόκους βεβαιοῦντος, οἱ μὲν κατὰ τὸ ἔθος ἤτουν, οἱ δὲ ἐκ πολέμων τε καὶ στάσεων ἀνεβάλλοντο τὰς ἀποδόσεις. εἰσὶ δ᾽ οἳ καὶ ζημίαν τοὺς δανείσαντας ἐκτίσειν ἐπῆγον. h. e. *veteri lege quadam vetante versuram, aut, qui foenerarent, multam debentibus. Cum itaque longa consuetudo usuras confirmasset, hi quidem usuras ex moribus exigebant: debitores vero, bella ac seditiones proximas causati, solutionem differebant: erant vero etiam, qui minarentur, se multam populo a foeneratoribus ex lege petituros esse.* Quem locum egregium propterea adscripsi, ut intelligeretur, etsi consuetudine non servarentur leges, tamen non fuisse abolitas dicendas. Poenae *quadrupli* foeneratoribus impositae meminit etiam *Ascon.* in *Divin. in Caecil. c.* 7. *qui convicti quadrupli condemnari soleant, ut aleae aut pecuniae sub gravioribus usuris foeneratae, quam pro consuetudine*. E quibus colligas, quadrupli hanc poenam forte lege Genucia statutam etiam postea fuisse retentam, cum usuras capere rursus invaluisset. Nam tametsi haec lex de foenore videtur postrema fuisse, *Tac. l. c.* tamen non servata, sed variis artibus elusa: uti intelligitur ex *Appiano l. c.* ut deinde necesse esset, fraudes quoque illas novis legibus excludere.

[*k*] *Liv. VIII.* 12. *Jo. F. Gronov. Observ. I.* 25.

§. XX.

Anno CCCCXVIII. Lex POETELIA PAPIRIA, a duobus Consulibus C. Poetelio & L. Papirio lata, *ne quis, nisi qui noxam meruisset, donec poenam lueret, in compedibus aut in nervo teneretur: pecuniae creditae bona debitoris, non corpus obnoxium esset* [l]. Ita nexi soluti: cautumque in posterum, ne necterentur [m]. Legis hujus caussa, unius foeneratoris crudelitas.

§. XXI.

Ad annum CCCCXLIII. refertur Lex ATILIA [n], *de dandis a Praetore Urbano, cum majore parte tribunorum plebis, tutoribus in urbe* [o]. Sed auctor & aetas incerta. Hoc constat, eam esse anno DLXVI. antiquiorem [p].

§. XXII.

Anno CCCCL. P. Sulpicio & P. Sempronio Coss. lex lata est [q], *ne quis templum aramve injussu senatus aut tribunorum plebei partis majoris dedicaret* [r].

§. XXIII.

Anno CCCCLIV. M. Valerio Corvo V. & Q. Appulejo Pansa Coss. Lex OGULNIA a duobus fratribus Ogulniis, tribunis plebis, promulgata *de augendo Pontificum & Augurum numero, communicandisque cum plebe*

[l] *Liv. VIII.* 28. *Suidas* voc. τάττει Hac lege XII. tabulis derogatum, quibus *Sectio* debitoris, nexusque corporum, sanctus erat. In lege autem XII. *Sectionem* non esse discissionem corporum, membratim factam, uti & antiqui crediderunt, & hodie adhuc a non paucis creditur, cum *Bynkershoek. Obs. I.* 1. tum inprimis *Taylor.* V. C. in *Diss. ad Legem Decemviralem de Sectione Debitoris*, abunde ostendunt: etsi uterque *Sectionem* diversa ratione interpretantur.

[m] *Liv. l. c.* ex quo manifestum est, nexum corporum jure amplius fieri non potuisse. Nam si factum est interdum ut necterentur debitores, inde id jure fieri potuisse, non est consequens. Neque negamus creditoribus se nexos & postea dedisse inopes debitores, & forte etiam jus ex conventionibus ejusmodi dictum fuisse a Praetoribus, & magistratibus, morem potius, quam legem, observantibus. Quod autem apud *Varr. LL. VI. p.* 58. *ed. D. Gothofredi*, dicitur, *id C. Popillio rogante Sulla dictatore sublatum, ne fieret; & omnes, qui bonam copiam ejurarent, ne essent nexi dissoluti:* in eo pro C. *Popillio* haud dubie legendum C. *Poetelio*: verba autem *Sulla dictatore* videntur aliunde irrepsisse. Nisi quis malit hunc locum referre ad eam legem, de qua est apud *Fest.* vocabul. *unciaria Lex.* de hac lege est *Neuhaus.* V. C. Diss. doctissima *ad Legem Petilliam*.

[n] De scriptura nominis hujus Legis, vid. *Otto V. C.* in *Praef. T. IV. Thes.*

[o] *pr. I. de Atilian. tut.*

[p] *Liv. XXXIX.* 9.

[q] *Liv. IX.* 9.

[r] Eaque videtur ipsa illa *Papiria* apud *Cic. dom. c.* 50. quam ille *veterem tribuniciam* vocat; quamvis dissentiat *Balduinus, Jurisprud. Mucian. p. m.* 88.

plebe iis sacerdotiis [s]: item Lex VALERIA, a Consule, *de provocatione*, diligentius sancita: qua vetitum, *eum, qui provocasset, virgis caedi, securive necari:* si quis adversus ea fecisset, nihil ultra, quam *improbe factum*, adiecit. Id, qui pudor hominum erat, ait Livius, visum vinculum satis validum legis: nunc vix serio ita minetur quisquam [t].

§. XXIV.

Anno CCCCLXV. HORTENSIA Lege, de *plebiscitis*, a Q. Hortensio Dictatore, Leges *Valeria*, ac *Publilia*, diligentius sunt sancitae [u]. Ad eundem annum & auctorem refertur etiam altera HORTENSIA, *de nundinis* [x]: *ut etiam nundinae fastae essent.*

§. XXV.

Anno CCCCLXVII. Lege MAENIA [y] de *comitiis*, a. C. Maenio tribuno plebis, repetita ac renovata est Lex Publilia: de qua supra §. XIX.

§. XXVI.

Anno CCCCLXXXVIIII. Coss. Q. Fabio III. & Q. Mamilio Vitulo, Lex TITIA [z] auctore C. Titio tribuno, lata, de *quaestorum numero duplicando, & quaestoriis provinciis sortiendis:* item MARCIA, de *censura bis non petenda*, a C. Marcio Censore [a] rogata, adsignantur a viris doctis.

§. XXVII.

Ad annum CCCCXC. & M. Laetorium Plancianum, tribunum plebis, auctorem, etsi non satis certo, refertur Lex LAETORIA, de *circumscriptionibus adolescentum* [b]: quae rei privatae judicium, fecit publicum [c]: minorennitatis annos definivit [d]; *quinavicennaria* [e] inde dicta: adolescentes instipulari [f] vetuit, deceptos dolo malo in integrum

L 2

[s] *Liv. X. 6.*
[t] *Liv. X. 9.* tertio ea tunc, post reges expulsos, lata est, semper a familia eadem: causam, saepius renovandae, haud aliam fuisse, putat Livius, quam quod plus paucorum opes, quam libertas plebis, potuerint.
[u] *Gell. Noct. Att. XV. 27. L. 2. §. 8. D. de Or. Jur. §. 4. Inst. de I. N. G. & C.*
[x] *Macrob. Saturn. I. 20.*
[y] *Cic Brut. c. 14.* v. *I. F. Gronov. Obs. I. 25. Pighius*, e. *Cic.* loco, facit Legem *Curiam*, *Maenia* priorem: male, ut cuique locum inspicienti patet.
[z] *Cic. Muren. c. 8.* ad *q. l.* v. *Graev.*
[a] *Plutarch. Coriolan. Valer. Maxim. IV. 1.*
[b] *Cic. off. III. 15.*
[c] *Cic. N. D. III. 30.*
[d] *L. 2. C. Th. de donation.* cf. *Cujac. Obs. XIX. 33.*
[e] *Plaut. Pseud. I. 3. 69.*
[f] *Plaut. Rud. V. 3. 24. Suet. Lib. IV. Rhetor.* ap. *Priscian.* & inter *fragment. Suet.*

tegrum restitui jussit: adolescentibusque, non omnibus, sed lascivis ac dementibus tantum, curatores dari [*g*].

§. XXVIII.

Ad annum DIV. Lex PAPIA de *Virginibus Vestalibus* [*h*] *e populo legendis*, *sortitoque capiendis*, refertur a Pighio. Quod etsi auctoritate testimoniorum non stabilitur, tamen id certum est, antiquam eam legem, & a Papia Poppaea [*i*] diversam esse [*k*].

§. XXIX.

Anno DXX. Lex AEBUTIA, cujus unus fundus est Gellius [*l*], adscribitur: de qua tantum non omnia incerta & obscura sunt, ita ut non solum auctor tempusque, & sententia ejus, sed ne titulus quidem, constet [*m*]. Eam XII. tabulis, certis quibusdam in capitibus, derogasse, & de centumviris aliquid constituisse, hoc unum non improbabile.

§. XXX.

Anno DXXVI. SCATINIA [*n*], *de nefanda Venere* [*o*], imputatur a viris doctis; quod aeque incertum ac dubium est [*p*]. Poenam porro decem millium stupratori hac lege impositam, statuunt ex Quinctiliani loco [*q*]: quod ipsum non est extra controversiam, cum exempla apud Vale-

[*g*] *Capitol. M. Anton. c.* 10. quem *Heineccius Hist. Jur.* I. 59. interpretatur perperam. v. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic. h. l.* & *Ritter. V. ill.* ad. *Heinecc. l. c.* De hac lege est disputatio *Hieronymi Hetzeri*, V. C. Lipf. 1749.

[*h*] *Gell. N. A. I.* 12.

[*i*] *Merula* de *legibus Rom. p.* 275. & *Jac. Gothofr.* ad *Leg. Pap. Popp. c.* 3. existimant, Papiae Poppaeae caput fuisse.

[*k*] v. *Heinecc. Comment. ad Leg. Pap. I.*

[*l*] *N. A. XVI.* 10. Nam monumentum illud Actorum, quod in *Zasii Catalogum Legum* exhibet *Charondas*, haud dubie suppostititium est.

[*m*] Varie inscribitur a viris doctis vel *de legibus*, vel *de Centumviris*, vel *de actionibus centumviralium caussarum*. Sunt, qui hanc legem de solis vocabulis antiquis quibusdam cavisse, existiment. v. c. *Otto* V. C. in *Praef. T. III. Thesaur. Jur. p.* 24. quod non sit probabile. *Siccama de Judic. Centumvir. I.* 8. ea lege Centumviros constitutos, putat. Quod sane, si tempus legis Aebutiae esset id, quod ei adsignatur, prope a vero abesset, propterea, quod circa idem tempus Centumviri creati sunt.

[*n*] Ita enim Scribendum, non *Scantinia* v. *Christii* V. C. Diss. *de Lege Scatinia*. cf. *Jo. Guil. Hoffmann. Com. ad Leg. Jul. de adulter. I.* 26. *Pigh.* ad *a.* 526. *p.* 116. *T. II.* Eam nomen accepisse ab impuro homine quodam, *Scantinio*, criminis istius condemnato, (v. *Val. Max. VI.* 1.) existimat *Hotomann. de Legib. Noodt. Com. ad Dig. p.* 337. aliique: quod non est credibile. Auctorem Aricinum fuisse, tradit *Cic. Phil. III.* 6.

[*o*] *Cic. Phil. III.* 6. *ad Div. VIII.* 12. & 14. cf. *Gravin. Or. Jur. Civ. p.* 432. ed Ill. *Mascovii*.

[*p*] *Pighius* refert ad a. 1601. propterea, quod *Cic. Phil. III.* 6. eam post Voconiam ponit.

[*q*] *Quinctil. Inst. Or. IV.* 2. *VII.* 4.

Valerium Maximum [*r*], & Suidam [*s*], & locus Auctoris ad Herennium [*t*], doceant, poenam mortis stupratori irrogatam fuisse.

§. XXXI.

Anno DXXIX. Lex PUPIA, de senatu habendo [*u*], refertur a Pighio: sed nullo argumento.

§. XXXII.

Anno DXXXIV. M. Aemilio Lepido II. & Valerio Laevino Coss. Lex METELLA, [*x*], *de fullonibus* [*y*], sancita est: quam C. Flaminius & L. Aemilius, Censores, dedere ad populum ferendam, ut auctor Plinius est.

§. XXXIII.

Anno DXXXVI. P. Cornelio Scipione, T. Sempronio Longo, Coss. Lex CLAUDIA [*z*], a Q. Claudio, tribuno plebis, adversus senatum lata est, *ne quis senator, quive senatoris pater fuisset, maritimam navem, quae plus quam trecentarum amphorarum esset, haberet*. Id satis habitum, ad fructus ex agris vectandos; quaestus omnis Patribus indecorus visus. Idem Lege Julia repetundarum repetitum postea [*a*].

§. XXXIV.

Anno DXXXIX. Q. Fabio II. & T. Sempronio, Coss. Lex OPPIA, de cultu *mulierum* [*b*], a C. Oppio tribuno plebis, rogata est, abrogata XX. annis post, multum dissuadente Catone.

§. XXXV.

[*r*] *Val. Maxim. VI.* 1.
[*s*] *Suid.* v. Γάϊος λαυτώριος
[*t*] *Auct. ad Herenn. IV.* 8.
[*u*] *Cic. ad Div. I.* 4. *ad Q. frat. II.* 12.
[*x*] Ita apud *Plinium H. N. XXXV.* 17. constanter scribitur. Neque vero caussae quidquam est, quare cum *Pighio* ad a. 533. *T. II. p.* 137. *Schubart. de Fat. Jurispr. II.* 79. *p.* 379. aliisque, *Metiliam* reponamus. Nam illa ratio, quod leges a gentiliciis nominibus appellentur, adeoque *Caecilia*, non *Metella*, dicenda foret haec Lex, nihili est. Sunt exempla legum, a cognominibus auctorum nominatarum: Lex *Glaucia* apud *Ascon. Verr.* I. 9. *Coctia*, *Cic. ad Attic. IV.* 16. In *Metella* eo minus res dubitationis habet, quod & feminae, quae alias nomine gentilitio proprie appellantur, *Maetallae* dicuntur.
[*y*] De poliendarum scilicet vestium ratione, ne quid superflui sumtus in ea re fieret. *Adeo*, inquit *Plinius*, *majoribus omnia curae fuere*. Est itaque *sumtuaria* lex.
[*z*] *Liv. XXI.* 63. ad q. l. v. *Duker.* Eam legem haud dubie intelligit *Cic. Verr. V.* 18.
[*a*] *L.* 3. *D. de excusation. & vacat. munerum.*
[*b*] *Liv. XXXIV.* 1. *Tacit. A. III.* 33 Memoranda est *Jo. Gul. Hoffmanni Diss. de Lege Oppia.* Francof. ad Viadr. 1736.

§. XXXV.

Anno DL. M. Cornelio, P. Cornelio Tuditano, Coss. Lex CINCIA, de *donis ac muneribus* [c], a Plauto [d] *muneralis* dicta, opposita patronorum avaritiae, donandique facilitati, a M. Cincio Alimento, tribuno plebis, lata est. Cautum ea fuit *ne quis, ob caussam orandam, donum munusve caperet: ne quis ultra certam summam donaret: ut in donationibus mancipatio traditiove interveniret* [e]. Ceterum imperfecta fuit [f].

§. XXXVI.

Anno CLVII. Cn. Cornelio Cethego, Q. Minucio Rufo, Coss. C. Atinio tribuno plebis, auctori, ATINIA Lex, de *rebus furto surreptis non usu capiendis* [g], adsignatur. Cujus legitima verba fuerunt: *quod surreptum erit, ejus aeterna auctoritas esto* [h]. Legi XII. tabularum subrogavit in eo, quod exceptionem addidit, si res furto surrepta ad priorem dominum reversa fuerit [i]. Eidem anno tribuenda videtur Lex PORCIA, de *provocatione* [k], ut auctor ejus sit P. Porcius Laeca, tribunus plebis. Potior enim esse debet auctoritas denarii argentei, in quo figura civis Romani provocantis, cum verbo PROVOC. in una parte, in altera autem P. LAECA inscriptus, conspicitur [l], potior inquam, quam cetera argumenta, quibus haec Lex M. Porcio Catoni, quasi auctori, adrogatur. At Festus tradit ille quidem [m], Catonem pro scapulis civium dixisse, sed inde nihil aliud est consequens, quam hoc summum, eum Legem hanc suasisse. Ea lex sola *pro tergo civium lata* Livio *videtur, quod gravi paena, si quis verberasset necassetve civem Romanum* provocantem, *sanxit* [n]. Ceterum lege Porcia reis exi-

[c] *Liv. XXXIV. 4. Tacit. Annal. XI. 5. Cic. Orat. II. 71. ad. Attic. I. 20. Caton. mai.* c. 4.
[d] *Fest.* voc. *muneralis*.
[e] Commendandus omnino *Frid. Brummeri* Commentarius de *Lege Cincia*. cf. *Schulting. Jurispr. Antejust. p. 561. seqq.*
[f] *Ulpian. Fr. I. 1.*
[g] *Cic. Verr. I. 42. §. 2. Inst. de usucap.*
[h] *Gellius N. A. XVII. 7.* ubi memoratur disputatio veterum ICtorum, utrum haec lex in praeteritum, an infuturum lata fuerit: de qua quaestione vid. *Menard.* ad *Cic. l. c. Balduin. Jurispr. Muciana p.* 281.
[i] §. 3. *Inst. de Usucap.* v. *Balduin. Comm. ad leges XII. Tab. c. 26. m. 103. seqq.* Ceterum scripsit *Hadrian. Pulvaeus* de *Lege Atinia*, in T. IV. *Thesauri Ottoniani*, *Jos. Fernandez de Retez* Select. Succis. *ad Leges, Edicta, Principumque Constitutiones, ex quibus prohibita usucapio est:* cui accedit *ad Leges Atiniam, Plautiam, Juliamque de Vi & Repetundarum Academica feriata selectio*, Salmant. 1663. 4. quod opusculum rarissimum in *Meermann. Thes. T. VI.* inferetur, cf. *Maiansii Disputat. Jur. LXVII.*
[k] *Liv. X. 9.*
[l] v. *A. Augustin. de Legibus & SCt.* h. l. *Pighius ad a.* 556.
[m] *Festus.*
[n] cf. *Cic. Rabir. c. 4. Verrin. V. 63. Plinio* autem *H. N. VII. 43.* dicitur lex Porcia *de jure virgarum*.

exilium permissum fuisse, ex Sallustio [o] colligunt [p], non absurde.

§. XXXVII.

Anno DLXI. L. Cornelio Merula, Q. Minucio Thermo, Coss. SEMPRONIA Lex, de *rebus creditis*, a M. Sempronio tribuno plebis ex auctoritate patrum lata est [q], scitumque, *ut cum sociis ac nomine Latino pecuniae creditae jus idem, quod cum civibus Romanis, esset*. Etenim, ut scribit Livius, civitas foenore laborabat: & cum multis foenebribus legibus constricta avaritia esset, via fraudis inita erat, ut in socios, qui non tenerentur iis legibus, nomina transcriberent: ita libero foenore obruebant debitores.

§. XXXVIII.

Anno DLXXIII. Lex CORNELIA BAEBIA a Coss. de *ambitu* [r] rogata est. Eidem anno Lex ORCHIA, *sumtuaria*, a C. Orchio, tribuno plebis, lata, qua numerus convivarum finitus [s], subscribenda est [t]. Causa fuit, luxuria ab exercitu Asiatico paullo ante in urbem invecta [u]. Iisdem consulibus Lex AQUILIA, plebiscitum, de *damno injuria dato*, adsignatur a Pighio: haud scio an nullis rationibus idoneis. Eam Cicero [x] appellat de *justitia*. Omnibus superioribus legibus de damno injuria derogavit [y]. Tria ad minimum capita habuit sed altero quid cautum fuerit, multis licet in ejus argumento eruendo virorum doctorum [z] consumtis disputationibus, hodie non constat. Cetera omnia pervulgata sunt [a].

§. XXXIX.

[o] *Sallust. B. Catil. c. 22. Tunc lex Porcia aliaeque leges paratae sunt, quibus legibus exilium damnatis permissum est.*

[p] *Nicol. Antonius de Exilio, I. 5. p. 22.* in *T. III. Thesaur. Meermann.* V. C.

[q] *Liv. XXXV. 7.*

[r] *Liv. XL. 19.* Argumentum ipsius Legis non est liquidum. Nam fragmentum orationis Catonianae apud *Nonium*, unde *Sigonius* sententiam colligere voluit, ad aliam legem *Baebiam* pertinet, de qua *Liv. XL. 44.* uti intelligitur e *Festo*, voc. *rogat.*

[s] *Macrob. Saturn. II. 13. Fest.* voc. *obsonitavere.* vid. *Schubart. de fat. Jurisprud. Rom. II. 76.* cf. *Fridr. Platneri*, V. C. Exercitatio II. *de Legibus sumtuariis Romanorum.*

[t] Nam *Macrob.* l. c. dicit, eam latam esse tertio anno post Catonis Censuram: haec autem incidit in annum 570. *Liv. XXXIX. 41.*

[u] *Liv. XXXIX. 6. Flor. III. 12. Augustin. de civitat. Dei II. 21. III. 21.*

[x] *Cicero Brut. c. 34. extr.* ex eaque *dicit multam esse petitam* ab L. Sabellico: quod scilicet ex ea lis inficiando crescebat in duplum.

[y] *L. 1. D. ad L. Aquil.*

[z] *Claud. Chiflet. de secundo legis Aquiliae capite, T. V. Thes. Jur. Otton. Cuiac. Parat. D. & C. h. t. Bynkerhoeck. Obser. I. 13.*

[a] Hanc legem interpretati sunt justis disputationibus *Fr. Balduinus, Jo. Suarez de Mendoza*, cujus commentarius extat in *Meermann.* V. C. *Thesaur. Jur. T. II.* ac denique *Ger. Noodtius.*

§. XXXIX.

Anno CLXXIV. A. Postumio Albino, C. Calpurnio Pisone, Coss. Lex *annalis*, VILLIA, ab L. Villio, tribuno plebis, rogata est: quot annos nati quemque Magistratum peterent caperentque [*b*]: inde cognomen familiae inditum, ut Annales appellarentur.

§. XL.

Anno DLXXVII. C. Claudio Pulchro, Ti. Sempronio Graccho, Coss. CLAUDIA Lex, de *sociis*, a consule rogata est: *qui socii ac nominis Latini ipsi, majoresve eorum, M. Claudio, T. Quinctio Censoribus postque ea, apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suam quisque civitatem redirent* [*c*]. Causa erat, quod, sociis nominis Latini plerisque Romam migrantibus, deserta oppida, deserti agri erant [*d*].

§. XLI.

Anno DLXXXV. Q. Marcio Philippo II. & Cn. Servilio Caepione, Coss. VOCONIA Lex, *testamentaria*, lata est a Q. Voconio Saxa, tribuno plebis, quae sanxit in posterum, *qui post A. Postumium, Q. Fulvium, censores, census esset, ne heredem virginem neve mulierem faceret* [*e*]: *neu mulieri ultra centum millia HS, legaret* [*f*]: *neve qui census esset, plus cuiquam legaret, quam ad heredem heredesve perveniret* [*g*]. In qua lege Voconius vocabulum *census* non pro eo, qui maximum censum haberet, qui *classicus* dicitur, ut Asconius [*h*], & cum eo recentiores plerique interpretantur, sed pro cive Romano, posuit: quod nemo, nisi qui civis esset, dedicare bona sua in censum poterat. Sed in eo vocabulo calumniabantur, qui heredem suam filiam, aliamve feminam scribere vellent. Nam cum census non severe amplius perageretur, multique cives essent incensi, hi, qui bona sua ad mulierem transferri vellent, non censebantur, adeoque Lege Voconia se non teneri credebant. In quo quidem plerumque tuebatur eos jurisdictio Praetoris [*i*]. Alii fidei committendo legi fraudem faciebant [*k*].

§. XLII.

[*b*] *Liv. XL.* 44. *primam* fuisse dicit, quod ex ipso *Livio* refellitur *XXV.* 11. Itaque id ita capiendum, ut prima fuerit quae id diligentius sanxerit. v. *Drackenborch.* ad h. l. & *Duker.* ad *Liv. XXV.* 11. cf. de legibus annalibus *Dodwell. Praelection. Cambd. XII.*

[*c*] *Liv. XLI.* 13.

[*d*] *Liv. XLI.* 12. ad q. l. v. *Duker.*

[*e*] *Cic. Verr. I.* 42.

[*f*] *Dio Cass. Lib. LVI.*

[*g*] *Cic. Verr. I.* 43. *pr. Inst. de Leg. Falcidia.* hoc caput in universum licentiae legandi oppositum erat.

[*h*] *Ascon.* in *Cic. l. c.* v. *I. F. Gronov. de Pecun. Vet. III.* 15. *p.* 344.

[*i*] *Cic. Verr. l. c.*

[*k*] *Cic. Fin. II.* 17. De Lege Voconia scripsit *Fr. Balduinus* in Comm. de *Legibus:* sed optime *Jac. Perizon. Dissert. Triad. II.* conf. *Abr. Wieling. Lect. Jur. Civ. II.* 19. *sqq.*

§. XLII.

Anno DLXXXIX. Coss. T. Manlio Torquato, Cn. Octavio, Lex MAMILIA, ferente C. Mamilio Limetano, tribuno plebis, de *regundis finibus agrorum*, rogata putatur. Cautum de quinque pedum spatio in finibus relinquendo [*l*], de arbitris finium regundorum [*m*], aliisque [*n*]. Ceterum sunt, qui eam quinque nominibus appellatam fuisse *Mamiliam Rosciam Peducaeam Allienam Fabiam* [*o*], contra omnem antiquitatis rationem, statuant.

§. XLIII.

Anno DXCIII. M. Valerio Messala, C. Fannio Strabone, Coss. FANNIA Lex, *sumtuaria*, a Consule rogata est: quae & sumtibus coenarum, in singulis diebus, modum posuit, & ciborum genera definivit [*p*].

§. XLIV.

Anno DXCV. Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobiliore Coss. Lex incerta, *de ambitu*, lata est [*q*].

§. XLV.

Anno DXCVIII. L. Cornelio Lentulo Lupo, C. Marcio Figulo II. Coss. AELIA Lex, de *comitiis*, lata putatur. Cautum fuit ea, *ut quoties comitia essent, de coelo servare liceret; ut obnunciare liceret obnunciationique cederetur; ut denique intercedere magistratus pares & tribuni possent* [*r*]. Eidem anno attribuitur FUFIA, ipsa quoque ad coercendas seditiosas legum lationes comparata: cujus ideo saepe a Cicerone mentio fit. Tulit Fufius, *ne omnibus diebus fastis legem ferre liceret* [*s*].

M §. XLVI.

[*l*] *Flacc. Sic.* de *cond. agror. p.* 8. *Aggen. Vrb. p.* 53. *ed. Goes.*
[*m*] *Cic. Leg. I.* 21.
[*n*] Fragmenta collegit *Goes. Auctor. Rei Agrar. p.* 339. *sqq.* v. & not. ejus *p.* 182. 191.
[*o*] *Ant. Augustin. de Leg.* h. l. aliique. Sed v. *Hofman. Hist. Jur. Ind. Leg. h. l.*
[*p*] *Macrob. Saturn. II.* 13. *fin. H. N. X.* 50. *Gell. N. H. II.* 24. *Athenaeus* Δειπνοσοφ. *VI. extr.* v. *Casaub. Animadv. p.* 295. ct. *Schubart. de fatis Jurispr. II.* 77. *Platneri* V. C. Exercit. II. *de Legibus sumtuariis Rom.*
[*q*] *Epitom. Liv. XLVII. Heineccius*, *Corneliam Fulviam* vocat: male: nec auctor nec sententia certa est. *Pighius* coniicit, ea lege crimen ambitus capitale esse coepisse: sine auctore.
[*r*] *Cic. pro Sext. c.* 15. *de prov. cons. c.* 19. aliisque locis plurimis. v. de hac lege omnino Cel. *Ernesti Clav. Cicer.*
[*s*] *Cic. de prov. cons. c.* 19. *pro Sextio c.* 15. v. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic.*

§. XLVI.

Anno DCV. L. Marcio Censorino, Manio Manilio Coss. Lex CALPURNIA, *repetundarum*, a L. Pisone, tribuno plebis, rogata est, propter rapacitatem magistratuum provincialium [*t*]. Prima fuit de hoc genere, nulla alia cum fuisset: eaque prima quaestio perpetua constituta [*u*]. Cautum ea, *ut, si quis provincialis magistratus in provincia pecuniam contra leges cepisset, ab eo judicio repeti posset.* Unde Cicero eam *legem socialem* vocat.

§. XLVII.

Anno DCXI. Ap. Claudio Pulchro, Q. Caecilio Metello Macedonico, Coss. Lex DIDIA, *sumtuaria*, lata est, qua universa Italia lege Fannia teneri jussa, & convivae etiam poenis legis subjecti [*x*] sunt.

§. XLVIII.

Anno DCXIV. C. Laelio Sapiente, Q. Servilio Caepione, Coss. ponitur Lex MEMMIA [*y*], quae *nomina eorum, qui reipublicae causa abessent, recipi inter reos vetabat.*

§. XLIX.

Anno DCXV. Cn. Calpurnio Pisone, M. Popilio Laenate, Coss. Lex GABINIA, *tabellaria, ut in magistratibus creandis, cives non voce sed tabellis suffragium darent*, a Q. Gabinio, sordido & ignoto homine, lata est [*z*].

§. L.

Anno DCXVII. M Aemilio Lepido Porcina, C. Hostilio Mancino, Coss. Lex CASSIA, *tabellaria*, a L. Cassio Longino, tribuno plebis, rogata, *ut tabellae etiam in judiciis populi*, h. e. publicis, quae per selectos judices agerentur, *praeter quam in judicio perduellionis* [*a*], *adhiberentur.*

§. LI.

[*t*] *Cic. Verr. IV.* 25.
[*u*] *Cic. Brut. c.* 27. *Off.* II. 21.
[*x*] *Macrob. Sat. III.*
[*y*] *Val. Max. III.* 7. ea quoque apud *Cic. Vatin. c.* 14. *extr.* & *Suet. Caes. c.* 23. intelligenda est. de argumento ipso v. *Herald. rer. jud. I.* 10. Ceterum hanc *Memmiam* legem cum *Remmia*, de *calumniatoribus*, quam ipsam *Memmiam* quoque, ex corruptis libris, scribunt, eandem putat *Pigh.* ad *a.* 613.
[*z*] *Cic. Leg. III.* 16. *Lael. c.* 16.
[*a*] *Cic. Leg. III.* 16. *Sext. c.* 48. cf. Cel. in *Tabellariis*.

§. LI.

Anno DCXXIII. P. Licinio Crasso Muciano, L. Valerio Flacco, Coss. Lex PAPIRIA, *tabellaria*, C. Carbone, tribuno plebis ferente, sancita, *ut in legibus sciscendis, & antiquandis, populus tabella uteretur* [b]. Eodem anno PINARIAM, *annalem* [c], Ruscae, tribuni plebis, rogatam, statuit Pighius. Cujus legis sententia ignoratur.

§. LII.

Anno DCXXIV. C. Claudio Pulchro, M. Perperna, Coss. Lex ATINIA, ferente C. Atinio, tribuno, facta putatur; qua cautum, ut *tribuni plebis Senatores essent, jusque sententiae dicendae haberent* [d].

§. LIII.

Anno DCXXVIII. M. Aemilio Lepido, L. Aurelio Oreste, Coss. haud temere adsignatur Lex JUNIA de *peregrinis*, M. Junii Penni, tribuni plebis [e], qua peregrinos urbe prohibuit [f], dissuadente Legem C. Graccho [g], quaestore, cujus de civitate sociis danda consiliis opposita erat. Ceterum videtur ex hac lege sociis licuisse, cives suos repetere [h].

§. LIV.

Anno DCXXXI. Coss. Q. Caecilio Metello, T. Quinctio Flaminino, Leges SEMPRONIAE C. Gracchi tribuni plebis, tamquam faces in rempublicam conjectae, quibus aerarium exhauriebatur, ac Senatus potestas frangebatur, sunt hae: *Agraria*, qua *Sempronia* fratris Tiberii, tum non perlata, renovata est, cautumque, *ut ne quis agri plus quam quingenta jugera possideret* [i]: quod *Licinia* Lege cautum fuerat, sed neglectum jam diu: *utque tres viri crearentur, qui agros dividerent, a locupletibus praeter hunc modum possessos* [k]: *Viaria, ut viae per Italiam munirentur, utique per actuarios limites populo, sicuti per viam publicam, iter esset* [l]: *Frumentaria*, qua sancitum, *ut inopi plebi singuli modii a Senatu venderentur trientibus cum semisse, idque*

[b] Cic *l. c.*
[c] Cic. *Or. II.* 65.
[d] *Gellius* N. *A. XIV.* 7. & 8. v. *A. Augustin. de Leg.* h. l.
[e] *Cic. Brut. c.* 28. vid. *Noordkerk.* V. C. *Disquisit. de Lege Petron.* c. I. p. 6. *Pighius Ann. T. III. p.* 37.
[f] *Cic. off. III.* 11.
[g] *Festus* voc. *Respublicas.*
[h] vid. *Noordkerk. l. c. p.* 17. *sqq.*
[i] *Vell. II.* 6. *Appian. Civ. II.* 1. *p.* 604. *ed. Toll.*
[k] Fragmenta Legis sunt ap. *Goes. Script. Agrar. p.* 349.
[l] *Vell. II.* 6. *Plutarch. Gracch. p.* 837. *Appian. B. C. I. p.* 362. cf. *Conradi Parerg. III.* 3. *p.* 380. *sqq.*

que frumentum ex aerario emeretur [*m*]: abrogata per *Octaviam* Legem paullo post: *Militaris sacrata*, qua constitutum, *ut ne quis minor XVII. annis ad militiam cogeretur* [*n*], *utique praeter stipendium militibus vestes quoque gratuito ex aerario darentur* [*o*]: *de libertate civium Romanorum*, qua sancitum est, *ne de capite civis injussu populi Romani judicaretur*, *quod si factum esset, populi esset animadversio* [*p*]: *de confusis centuriarum suffragiis*, qua latum, *ut ex confusis quinque classibus sorte centuriae vocarentur* [*q*]: cui similis postea Lex *Manilia* fuit [*r*].

§. LV.

Anno sequente, Cn. Domitio Ahenobarbo, C. Fannio Strabone, Coss. quod Gracchus Legibus superioribus excitaverat incendium, novis Legibus alere, ac magis inflammare instituit. Tulit enim Legem *judiciariam*, qua judicia a Senatu ad Equites transtulit [*s*]: *de provinciis ordinandis*, qua cautum est, *ut provinciae ante Comitia futuris magistratibus a Senatu decernerentur*, *eique decreto intercedi non posset* [*t*]: de *falso judicio*, *ne quis judicio circumveniretur* [*u*]: cui successit *Cornelia*. Cum vero Legem de civitate sociorum latam non pertulisset, atque ejus rei caussa tribunatum tertium peteret per vim, occisus est [*x*].

§. LVI.

Eodem anno, LIVIAE Leges, populares admodum, auctoritate Senatus, ut Gracchi gratia frangeretur, a M. Livio Druso, tribuno plebis latae sunt: *ne quem ex sociis Latini nominis in exercitu virgis caede-*

re

[*m*] *Cic. Sext. c.* 48. *Off. II.* 21. *Tusc. III.* 20. *Brut. c.* 62. v. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic.* in *Frumentariis* conf. *Lips. Elect. I.* 8. de *frumentationibus*.

[*n*] *Plutarch. Gracch. p.* 837. v. *Steweh. ad Veget.* I. 4. Non quasi fieri milites ante hanc aetatem non potuerint, quod adfirmat *A. Augustin. Ad Modestin. p. m.* 341. sed ut non cogerentur.

[*o*] *Plut. l. c.*

[*p*] *Cic. pro Rabir. c.* 4. *Verr. V.* 63. *Cat. I.* 11. *IV.* 5.

[*q*] A. *de rep. ordinanda orat. II.* qui adjungitur *Sallustio*.

[*r*] de q. v. *Ernesti* V. C. *Clau. Cic.* h. l. & *Add.* & voc. *Confusio*.

[*s*] *Appian. B. Civil. I. p.* 618. v. *Pigh.* ad *a.* 631. conf. nos supra *Lib. II. c.* 1. §. 41.

[*t*] *Cic. Dom. c.* 9. *Balb. c.* 27. *ad Div. I.* 7. *Verr. III.* 6. v. *Pigh.* ad *a.* 631.

[*u*] *Cic. pro Cluent. c.* 55. & 56.

[*x*] Interemto eo, bona publicata, & Liciniae Gracchi dos ademta, *Plutarch. Gracch. p.* 836. quamvis P. Mucium ICtum censuisse, *eam praestari oportere*, cum res dotales in ea seditione, qua Graccus occisus, periissent, propterea quod Gracchi culpa seditio facta esset, tradat *Javolenus* in *L.* 66. *D. solut. matr.* de qua quaestione vid. *Fr. Balduinus* in *Jurisprud. Mucian. p. m.* 38. *sqq.*

re liceret; ut duodecim coloniae deducerentur, inque singulas terna civium Romanorum millia: ut vectigal agris, Lege Sempronia divisis, dividundisve, impositum, plebi remitteretur [*y*]*: ut decemviri agris dividundis crearentur* [*z*]. Quibus legibus plebi maximum Gracchanarum rogationum fastidium factum est [*a*].

§. LVII.

Anno DCXXXV. L. Caecilio Metello, L. Aurelio Cotta, Coss. MARIA Lex, de *ambitu*, a C. Mario, tribuno plebis, rogata est, ut *pontes angustiores fierent* [*b*], quo libertas suffragii ferendi augeretur, ambitusque coërceretur.

§. LVIII.

Anno DCXXXIX. M. Aemilius Scaurus, Consul, collega M. Caecilio Metello, Legem AEMILIAM, *cibaria*m [*c*] tulit: non confundendam cum alia *Aemilia* Lepidi [*d*], qui error est plerorumque [*e*]. Hac autem Lege non sumtus coenarum, sed ciborum genus ac modus praefinitus est. [*f*]

§. LIX.

In annum DCXL. M'Acilio Balbo, C. Porcio Catone Coss. confertur a Pighio Lex illa AUFIDIA, de *feris Africanis*, a Cn. Aufidio, tribuno plebis, rogata, qua *SCtum vetus* ne liceret Africanas in Italiam advehere, abrogavit, permisitque, Circensium gratia, importare [*g*].

§. LX.

Anno DCXLI. C. Caecilio Metello Caprario, Cn. Papirio Carbone, Coss. Lex PEDUCAEA, de *incestu*, a Sex. Peduceo, tribuno plebis, lata est [*h*].

§. LXI.

[*y*] *Plutarch. l. c. p.* 838.
[*z*] *P. Manutius* de *Legibus c.* 13. ex tabula antiqua.
[*a*] *Cic. Brut. c.* 28.
[*b*] *Cic. Leg. III.* 17. *Plutarch. in Mar. p.* 407.
[*c*] *Plin. H. N.* VIII. 82.
[*d*] De qua est ap. *Macrob. Saturn.* III. 17.
[*e*] A quo sibi etiam *Heineccius Hist. Jur.* I. 86. non cavit.
[*f*] *Gell. N. A.* II. 24. *Plin. H. N. l. c. A. de viris illustr. c.* 76.
[*g*] *Plin. H. N.* VIII. 17.
[*h*] *Cic. N. D.* III. 30. Non confundenda cum alia Peducaei rogatione, ut, quoniam Metellus Pont. M. male judicasset de virginibus Vestae, extra ordinem judex Cassius constitueretur; de qua *Ascon. Paed. in Cic. Milon. c.* 12. quam confundit *Pighius Ann. ad a.* 640. & *Boherius* ad *Cic. l. c.* v. Cel. *Ernesti Clau. Cic. Ind. Leg.* h. L.

§. LXI.

Anno DCXLVII. Coss. M. Aemilio Scauro II. & C. Mario, Lex COELIA, tabellaria, a C. Coelio, tribuno plebis, lata est, ut *tabellae quoque in judicio perduellionis adhiberentur* [*i*]. Iisdem Coss. Lex THORIA, *agraria*, a Sp. Thorio tribuno, promulgata. Ejus duo insignia fragmenta hodie adhuc extant [*k*]. Sed ne sic quidem satis est manifesta sententia: sunt enim illa fragmenta admodum mutila. Cicero vero, atque Appianus [*l*] sibi repugnant. Nam Cicero quidem tradit, *agrum publicum vectigali esse levatum ea lege*; Appianus autem, constitutum esse, ut, qui agrum publicum possiderent, eum retinerent, sed vectigal ei imponeretur, atque ea pecunia populo divideretur. Ceterum de pascuis etiam aliquid in ea Lege cautum fuisse, intelligitur e Cicerone [*m*].

§. LXII.

Anno DCXLVIII. Servilius Caepio, Consul, collega C. Atilio Serrano, Legem SERVILIAM, *judiciariam*, tulit, ut judicia Senatui & Equitibus essent communia [*n*]: Sed valde dubium, utrum perlata. Circa hoc fere tempus latam esse legem ACILIAM, de *repetundis*, a M. Acilio Glabrione, tribuno plebis, probabile est [*o*]: qua cautum fuit, ut *liceret reum semel causa dicta condemnare, aut absoluere, nisi ampliarent judices* [*p*].

§. LXIII.

Anno DCL. C. Mario II. C. Flavio Fimbria, Coss. Lex DOMITIA, de *Sacerdotiis*, Cn. Domitio Ahenobarbo, tribuno plebis, ferente, jussa, cautumque, ut sacerdotes comitiis populi crearentur [*q*]

§. LXIV.

Anno DCLII. Coss. C. Mario IV. Q. Lutatio Catulo, LUTATIA Lex a Consule lata, de vi, qua sancitum, ut etiam festis diebus, ludisque, de vi quaeri posset [*r*]: propterea, quod tum in ipsa urbe arma civilia ver-

[*i*] *Cic. Leg.* III. 16.
[*k*] *Sigon. de A. J.* I. II. 2. ex museo P. Bembi & ap. A. *Augustin. de Legibus*.
[*l*] *Cic. Brut. c.* 36. *Appian. B. Civ. Lib.* I. *p.* 623.
[*m*] *Cic. Or.* II. 20.
[*n*] *Cic. Brut. c.* 43. 86. cf. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic.* h. L.
[*o*] *Ernesti* V. C. *Clav. Cic.* h. L.
[*p*] *Cic. Verr.* I. 9.
[*q*] *Cic. ad Brut. ep.* 5. *Agrar.* II. 7. v. *Guther. de Jure Pontif.* I. 8. *Ernesti*, V. C. *Clav. Cic.* h. L.
[*r*] *Cic. Coel. c.* 1. & 29. *Ernesti Clav. Cic.*

versabantur: item Leges AUPELEJAE, a S. Apulejo Saturnino, seditioso tribuno plebis, rogatae: prima est de *majestate* [s] lata propterea, quod, cum Cimbris, Q. Catuli exercitum adgressis, equites, relictis praesidiis, Romam fugissent, imminuta populi Romani majestas videbatur [t]. Sunt tamen, qui, hanc legem non ad hunc Apulejum referri posse, credant [u]. Mihi vero dubium non est, esse ejusdem Saturnini Legem. Neque argumenta, quae contra adferuntur, satis idonea sunt. Deinde tulit de *auro Tolosano* [x]: aliasque Leges Semproniis similes: quas quo firmius sanciret, addidit, ut, qui tribuno legem roganti obstitisset, majestatis reus esset; utque, si plebs eam scivisset, Senatus *in verba juraret* [y]: qui jusjurandum recusasset, Senatu moveretur, multamque quadringenta & octoginta HS. penderet [z]. Qua Lege in exilium ejectus est Metellus. Sed is furor in caput ejus vertit.

§. LXV.

Anno DCLIV. Coss. C. Mario VI. L. Valerio Flacco, Leges SERVILIAE, C. Servilii Glauciae, praetoris, attribuendae sunt [a]. Primum *judiciaria*, qua Equestri ordini judicia reddidit: quae tamen, dubium est, utrum perlata sit: deinde *repetundarum* [b], acerbior superioribus, qua cautum, ut *post primam actionem reus comperendinaretur*, cum antea ex Lege Acilia liceret semel dicta causa pronunciare, nisi ampliarent judices [c]. Asconius eam Legem *Glauciam* vocat [d]. Eidem Legi attribuo, quod legimus apud Ciceronem [e], *Lege Servilia* cautum fuisse, ut, si quis e sociis Latini nominis Senatorem reum fecisset, isque condemnatus esset, ei aditus in civitatem, locusque in civitate pateret is, quem condemnatus tenuisset. Aliud ejus caput vetuit eum, qui in magistratu aut imperio esset, reum facere [f].

§. LXVI.

Anno DCLVI. a Coss. Q. Caecilio Metello, & T. Didio Vivio rogata

[s] *Cic. Or.* II. 25. 49.
[t] v. *Pigb.* ad *h. a.*
[u] Argumento *Cic. Leg.* II. 6. & *A. ad Herenn.* I. 12. *Hoffmann. Hist. Jur. R. Ind. Leg. p.* 96. T. I.
[x] *Cic. N. D.* III. 30.
[y] *Flor.* III. 16.
[z] *Appian. B. Civ. I.*
[a] *Pighius* cum aliis refert ad a. XLVIII. quod probari non potest: quia non eo anno, sed Mario et Flacco Coss. Glaucia praetor fuit. *Cic. Rabir. perd. c.* 7. v. Cel. *Ernesti Clau. Cic.* h. L.
[b] *Cic. Rabir perd. c.* 1. 4.
[c] *Cic. Verr.* I. 9.
[d] *ad Cic. Verr. I.* 9.
[e] *Cic. Balb. c.* 24. Ejus generis capita etiam in aliis legibus fuerunt. v. *Cujac. Obs.* VII. 28.
[f] v. fragmentum Legis ap. *Sigon.* l. c. cf. *Gothofred. ad L. 6. C. Th. ad L. Jul. repetund.* Cetera fragmenta, ex auctoribus collecta, cum fragmento ex vetere tabula P. Bembi exhibet *Sigon. de Jud.* II. 27. cf. *Hofmann. Hist. Jur ind. Leg.* h. L.

gata Lex CAECILIA DIDIA est, utilissima reipublicae [*g*]: cujus duo capita reperiuntur, unum de *modo Legum promulgandarum per trinundinum* [*h*], alterum de *duabus rebus una lege non conjungendis* [*i*] quod *per saturam ferre* dicitur.

§. LXVII.

Anno DCLVII. Cn. Cornelio Lentulo, & P. Licinio Crasso Coss. Lex LICINIA, *sumtuaria*, ab ipso Consule Licinio Crasso lata videtur [*k*]. In plerisque cum Lege Fannia congruit. In ea enim ferenda, quaesita est Legis novae auctoritas, exolescente metu Legis prioris [*l*]. Ceterum Macrobius refert, in ea ferenda probandaque tantum studium optimatium extitisse, ut consulto Senatus, promulgata tantum, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus juberetur observari, quasi jam populi sententia comprobata.

§. LXVIII.

Anno DCLIX. Lex LICINIA MUCIA de *civitate*, sive de *civibus regundis* [*m*] a Coss. L. Licinio Crasso Oratore, & Q. Mucio Scaevola, rogata est, *ne quis sit pro cive, qui non sit civis* [*n*]. Ex qua lege civitatibus licebat eum repetere, qui pro cive Romano se gereret [*o*]. Caussa praecipua belli Italici [*p*], ac propterea civitati perniciosa, extitit [*q*] Eidem anno, Consulique Crasso auctori, attribuenda est Lex LICINIA, qua cautum est, ne ei, qui de aliqua potestate & curatione ferret cognatis, affinibus, collegis, potestatem eam curationemve mandare liceret [*r*]. Similis Aebutiae.

§. LXIX.

Anno DCLXIV. L. Julio Caesare, P. Rutilio Lupo, Coss. VARIA Lex de *majestate*, adversus eos, quorum opera consiliove socii contra po-

[*g*] *Cic. ad Att. II. 9.*
[*h*] *Cic. Phil.* V. 3.
[*i*] *Cic. pro dom. c.* 20.
[*k*] *Pigh. Ann.* ad *a.* 647. refert., facitque P. Licinium Crassum tribunum plebis. Cum vero id sine ullo argumento posuerit, malui alios sequi, qui hoc anno ponunt. Nescio tamen, qua auctoritate haec Lex *Cornelia Licinia* ab aliis nominatim *Heineccio H. I.* 100. dicatur, cum apud veteres constanter *Licinia* solum nominetur. *Macrob.* quidem diserte auctorem *P. Licinium Crassum Divitem* nominat.
[*l*] *Macrob. Sat.* III. 17. ejus capita prodiderunt memoriae *Macrob. l. c. Gell. N. A.* II. 24. in quibus tamen non nihil est dissensionis. Ceterum hujus legis monumentum in numo gentis *Liciniae* invenisse sibi visus est *Conradi Parerg.* III. 1.
[*m*] *Cic. pro Corn. majest. reo.*
[*n*] *Cic. Off. III.* 11. *Balb. c.* 21. 24.
[*o*] *Cic. Brut. c.* 16.
[*p*] *Cic. Off. III.* 11.
[*q*] *Cic. fragm. Corn.* I. Ceterum de hac & ceteris Legibus, quae sunt de civitate, vid. *Fr. Balduin. Jurisprud. Muc. p.* 100. cf. *Heinecc. Comm. ad Leg. Pap. Popp. I.* 1.
[*r*] *Cic. Agr. II.* 8. *dom. c.* 20.

populum Romanum arma sumsissent, a Q. Vario Hybrida, tribuno plebis, sancita est [*s*]. Varius ipse sua Lege damnatus postea [*t*]. Eidem anno JULIA Lex, *de civitate cum sociis & Latinis communicanda*, Consulis L. Julii Caesaris, debetur [*u*]: in qua Lege, hoc caput fuit, ut ad eos tantum beneficium Legis pertineret, qui *fundi* (sc. ei Legi) *facti essent* [*x*], h. e. eo beneficio uti voluissent, adeoque liberum esset, uti mallent, an repudiare.

§. LXX.

Anno DCLXV. Strabone & Catone Coss. PLOTIAE Leges tres, una *judiciaria*, altera de *vi armatis hominibus*, tertia *de civitate*, rogatae sunt a M. Plautio Silvano, tribuno: quarum illa judicia cum Equitibus & Senatu communicabat [*y*]: haec autem sanciebat, ut de ejus capite quaereretur, qui vim fecisset [*z*], rerumque vi possessarum usucapionem inhibebat [*a*]. Tertia autem cavebat, ut *qui foederatis civitatibus adscripti essent, &, cum haec Lex ferretur, in Italia domicilium haberent, & sexaginta diebus apud Praetorem profiterentur, ii Cives Romani optimo jure essent* [*b*]. Dicitur etiam Lex *Carbonis* & *Silvani*.

§. LXXI.

Anno DCLXVIII. Coss. L. Corn. Cinna II. C. Mario VII. Lex VALERIA, labefactata fide, propter magnitudinem aeris alieni, *de aere alieno*, rogata est, a L. Valerio Flacco Cos. Mario suffecto, quem propterea *turpissimae legis auctorem* vocat Vellejus [*c*]. Jussit autem ea Lege *creditoribus quadrantem solvi* [*d*], h. e. quartam sortis partem tantum: quod male interpretantur viri docti de usuris trientibus: (3.

[*s*] *Cic. Mil. c.* 36. *Brut. c.* 56. 88. *Tusc.* II. 24.

[*t*] *Val. Max. VIII.* 6. extr.

[*u*] *Cic. Balb. c.* 8.

[*x*] quod male explicatur ab *Heineccio Hist. Jur.* I. 79. *not.* aliisque v. *Graev. ad Cic. l. c. Ernesti* V. C. *Clav. Cic. h. l.* Itaque disputationes *N. Rigaltii*, *Ism. Bulialdi*, & *H. Valesii*, de *populis fundis*, valde inanes sunt.

[*y*] *Cic. Fr. Corn.* I. ibique *Ascon.* cf. *Krebsii*, V. C. Diss. de *Decuriis judicum*. Quamquam dubitari potest, an perlata fuerit.

[*z*] *Cic. Mil. c.* 13. *ad Div. VIII.* 8. *Sigon. de Jud. II.* 33. cf. Cel. *Ernesti Clav. Cic.* h. l. Errant, qui eam auctoritate Catuli latam dicant; veluti *Sigon. l. c. Heinecc. H.* I. I. 96.

[*a*] §. 2. *Inst. de Usucap.*

[*b*] *Cic. Arch. c.* 4.

[*c*] *Vell.* II. 23.

[*d*] *Vell. l. c.*

pro centenis) [*e*]. Idque Salluſtius [*f*] ita exprimit, ut, *argentum aere ſolutum*, dicat.

§. LXXII.

Anno DCLXXII. C. Mario, & Cn. Carbone Coſſ. occiſis, creatus Interrex L. Valerius Flaccus, ex voluntate Sullae, Legem VALERIAM tulit, qua L. Cornelium Sullam Dictatorem creavit, conſtituitque, ut *omnia, quae iſte feciſſet, rata eſſent*, utique quemcumque vellet, indicta cauſa, impune poſſet occidere [*g*].

§. LXXIII.

Igitur Anno DCLXXIII. Sulla Dictator creatus rempublicam conſtituere Legibus CORNELIIS coepit: quas nunc enarrabimus. Prima lata eſt Lex CORNELIA [*h*], de *proſcriptis*, qua cautum, ut, *quos ipſe proſcripſiſſet, hoſtes populi Romani eſſent, & impune occidi poſſent; ut eorum, qui proſcripti eſſent, quique in adverſariorum praeſidiis occiſi eſſent* [*i*], *bona venirent, pecuniaque iſta in aerarium redigeretur* [*k*]: *ne quis proſcriptum juvaret* [*l*]: *ne proſcriptorum liberi ad honores magiſtratuſve pervenirent* [*m*]. Deinde plures aliae tam publici, quam privati juris ſecutae ſunt.

§. LXXIV.

In iis Leges CORNELIAE in primis memorabiles ſunt hae: de *ſacerdotiis* primum, qua Lex *Domitia* abrogata eſt [*n*]: Lex de *judiciis*, qua

[*e*] *Aldus Manut. ad Vell. l. c.* unde ſine dubio hauſit Ill. Auctor libri Francici de *cauſis legum* (*L'Eſprit des Loix*) *Lib. XXII.* cap 22. qui eodem modo explicat, varieque rationes colligendo, ſuper ea Lege diſputat. v. noſtras *Animadverſiones* ſuper eo libro, in Ephemeridibus juridicis, vernacula lingua ſcriptis, quibus nomen *Criticae*, *T. III. Vol. V. p.* 433. quas francice converſas dedit Cel. *Formaeus* in ſuis Ephemeridibus rei litterariae in Germania.

[*f*] *Salluſt. B. Cat. c.* 33. v. *I. F. Gronov. de Pecun. Vet.* IV. 5. & de *Centes. Uſur. p.* 412.

[*g*] *Cic. Agr. III.* 2. *Roſc. Am. c.* 43. *de Leg.* I. 5.

[*h*] quamquam *Cicero Roſc. Am. c.* 43. dubitare videtur, *Cornelia*, an *Valeria*, ſit dicenda de proſcriptione cf. *Nic. Anton.* de *Exil. II.* 21. in *Meermann.* V. C. *Theſ. T.* III.

[*i*] *Cic. Roſc. Am. c.* 43. 44.

[*k*] *Cic. Agr.* III. 3.

[*l*] *Cic. Verr.* I. 47. cui capiti fraus fiebat per *fideicommiſſa*.

[*m*] *Vell.* II. 28. quod cum abrogari tentaretur, Cicero habuit orationem de *proſcriptorum liberis*, *Quinctil. Inſt. Or.* XI. 1. 85. *Plin. H. N.* VII. 30. *Cic. Att.* II. 1. *Plutarch. Cic.* effecitque, ut ea Lex ſalva maneret, propterea quod reſpublica ita Legibus Sullanis niteretur, ut his ſolutis, ſtare ipſa non poſſet. Julius Caeſar Dictator tandem proſcriptorum liberos ad honores admiſit. *Suet. Caeſ. c.* 41.

[*n*] *Aſcon. Paed.* in *Cic. Divin. Caecil. c.* 3. *Dio Caſſ. lib.* XXXVII.

qua judicia publica Senatoribus reddidit, sanxitque, ut tantum trium judicum rejiciendorum potestas esset [o]: ut, antequam iretur in consilium, Quaesitor interrogaret reum, palam, an per tabulas sententiam ferri vellet [p]: Lex de *sicariis*, qua cautum [q] de *caede*, *veneficiis*, *parricidiis*, *coitionibus*, *corruptis judiciis*, & ut quaestiones haberentur capitales; poenaque his criminibus constituta aquae & ignis interdictio: cui deinde accessit Lege *Julia*, bonorum ademtio [r]: Lex *majestatis* [s], adversus eos, qui majestatem populi Romani minuissent, veluti, eduxissent e provincia exercitum, bellumque sua sponte gessissent, in regnum injussu populi & Senatus accessissent [t], legiones sollicitassent, hostes populi Romani, accepta pecunia, vivos dimisissent [u]: cujus caput hoc etiam fuit, *ne in quemvis impune declamare liceret* [x]: Lex de *falso*, *testamentaria*, *numaria*, contra subjectores testamentorum, eosque, qui numos adulterinos facerent [y]: quibus generibus falsi alia sensim paullatimque genera addita sunt Legibus, SCtis, Constitutionibus principum, interpretatione denique, de quibus in ipsa Lege nihil cautum fuit, nomen Legis Corneliae autem nihilominus usurpatur. Ceterum ex eadem Lege *fictionem* Legis Corneliae esse putant viri docti: quod mihi quidem non videtur. Similitudo enim huic fictioni cum argumento Legis de falso, mea quidem sententia, nulla intercedit. Ego CORNELIAM Legem, cujus de *testamentis captivorum* caput fuit, antiquiorem puto Sullanis temporibus [z].

§. LXXV.

Porro hae CORNELIAE, ejusdem Sullae, sunt Leges. Lex *repetundarum*, quae fere *Serviliam* repetiit, in quibus & ejus hoc caput, ut, si ex

[o] *Cic. Ver.* II. 31.
[p] *Cic. Cluent. c.* 20.
[q] *Cic. Cluent. c.* 56. *L.* 1. *pr.* §. 1. *D. ad L. Corn. de Sicar. Sigon. de Judic.* II. 31. Estque haud dubie eadem, quae *Cornelia*, *de parricidiis* dicitur *L.* 1. *pr. D. ad L. Pomp. de parricid.* aliisque locis cf. *Schulting. Jurisprud. Antejust. p.* 513. *Suet. Caes. c.* 42.
[r] *Suet. Caes. c.* 42. Ceterum hac Lege Quaestio Perpetua sicariis &c. constituta est *Collat. Leg. Mos. & R.* L 3. ibique *Intt. L.* 2. §. 32. *D. de Or. Jur.*
[s] Sunt, qui dubitent, an haec Sullam auctorem habeat. Mihi non dubium est, propter locum *Cic. ad. Div.* III. 11.
[t] *Cic. Pison. c.* 21. *Cluent. c.* 21. *Ascon. arg. pro Corn. mai. reo.*
[u] *Cic. Verr.* I. 5. *Ascon. ad h. l.*
[x] *Cic. ad Div.* III. 11. Quid sit *minuere majestatem P. R.* docet *A. ad Herenn.* II. 12.
[y] *Cic. Verr.* I. 42. *Paull. Rec. Sent.* V. 25. 1. ibique *Intt. tit. Dig. ad Leg. Corn. de fals.* conf. *Suet. Aug. c.* 33. ibique *Casaub.*
[z] Nam diu jam ante Sullam summa fuit causa, quare Lege constitueretur, ut eorum testamenta, qui apud hostes mortui essent, ante facta, perinde valerent, atque si in civitate mortui essent; propterea quod in tam atrocibus atque diuturnis bellis, inprimis Punicis, immensa saepe multitudo captivorum Romanorum erat. Itaque verosimile est inprimis istis bellis prementibus, ejusmodi Legem latam

ex bonis condemnati non tantum redigeretur, quanti ei lis aestimata esset, persequi liceret ab iis, ad quos ea pecunia pervenisset [*a*]: *comperendinatum* quoque restituit; ceterum autem graviores poenas constituit: [*b*] CORNELIA de *injuriis*, in eos, qui quem verberassent, aut pulsassent, domumve alterius vi introissent [*c*]; CORNELIA de *provinciis ordinandis* [*d*], in qua tum *Sempronia* repetita, tum etiam alia capita nova fuerunt: CORNELIA, *tribunitia*, qua potestatem tribunorum vehementer imminuit, legum ferendarum jus ademit, eos ab aditu ad majores honores exclusit; intercedendi potestatem reliquit, exceptis quibusdam causis [*e*]: de *civitate* [*f*], qua quibusdam civitatibus jus civitatis Romanae, excepto jure nexi, ac testamentorum, eripuit: *Agraria* sive de *limitibus*, in qua & hoc caput fuit, *ut per actuarios limites populo, sicut per viam publicam, iter facere jus esset* [*g*]: *Sumtuaria* denique, qua non solum sumtibus coenarum, gulaeque modum fecit, constituendo, ut Kalendis, Nonis, Idibus, aliisque quibusdam solemnibus, festisque diebus tricenos sestertios, ceteris ternos, insumere liceret, sed etiam minora edulibus pretia imposuit [*h*]: sumtibusque funerum denique finem aliquem statuit [*i*].

§. LXXVI.

Anno DCLXXVI. Consul M. Aemilius Lepidus, Q. Lutatio Catulo collega, Legem EMILIAM, *cibariam*, similem superiori *Aemiliae* Scauri, tulit [*k*]. Paucis annis interjectis Lex ANTIA, auctore Antio Restione, promulgata est, *sumtuaria*; quam legem, quamvis esset optima, obstinatio tamen luxuriae, & vitiorum firma concordia, nullo abrogante, irritam fecit [*l*].

§. LXXVIII.

tam fuisse: ne eorum, qui apud hostes mortui essent, testamenta, gestaque, irrita essent: e quibus multum oriri incommodi posset: cum praesertim saepe captivos non redimerent, ut in bellis Punicis. Simile quid forte in Lege ea cautum fuit, de qua est ap. *Liv.* XXVII. 21. XXX. 19. ubi vid. *Duker.* V. C.

[*a*] *Cic. pro Rabir. Post. c.* 4.

[*b*] v. *P. Manut. de Leg. Rom.*

[*c*] §. 8. I. *de injur.* Ceterum de his omnibus criminibus, de quibus Lege sanxit, quaestiones perpetuas constituit Sulla L. §. 32. *D. de O. I.*

[*d*] v. *Sigon. de Ant. Jur. Prov.* III, 11. cf. *Ernesti.* V. C. *Clau. Cic.* h. L.

[*e*] *Cic. Verr.* I. 60. *de Leg.* III. 9. *Ceasar B. C. I.* 5. v. omnino Cel. *Ernesti Clau. Cic.* in *Add.* h. v. cf. *Pigh. Ann.* ad *a.* 672.

[*f*] *Cic. pro Caecin. c.* 33. *sq.*

[*g*] *Hygin. de limit. p.* 152. ed. *Goes.*

[*h*] Atque ita convenit *Macrobio Saturn.* III. 17. cum *Gell. N. A.* II. 24. quod negabat *Pigh. ad a.* 672. et *A. August. de Leg. Rom. h. l.* Nam apud *Macrob. l. c.* verbis: *qua non conviviorum magnificentia prohibita est, nec gulae modus factus, verum minora pretia rebus imposita*, intelligendum est *solum*, vel *tantum* atque *etiam*; frequenti apud veteres auctores ellipsi.

[*i*] *Plutarch. Sulla.* Ceterum conferendus de hac lege *Schubart de fat. Jurispr. Rom.* II. 78.

[*k*] *Macrob. Sat. l. c.*

[*l*] *Macrob. Sat. l. c.* Ceterum de gente *Antia* v. *Drakenborch.* ad *Liv.* IV. 17.

§. LXXVII.

Anno DCLXXIX. Consul C. Cotta Leges AURELIAS tulit: in quibus hanc, ut tribuni plebis qui fuissent, alios quoque magistratus capere possent [*m*]: ceteras autem in rebus parvis fuisse dicit Asconius.

§. LXXVIII.

Anno DCLXXXI. a Coss. C. Cassio, & M. Terentio rogata Lex CASSIA TERENTIA, *frumentaria*, qua *quini modii singulis in singulos menses constituti sunt* [*n*].

§. LXXIX.

Anno DCLXXXIV. Pompejo & Crasso Coss. L. Aurelius Cotta Praetor Legem AURELIAM, *judiciariam*, tulit, ut judicia, Senatoribus, Equitibus, & tribunis aerariis communia essent [*o*]. *Coctia* dicitur [*p*] etiam. Ipse quoque Pompejus hoc anno Legem *tribuniciam* [*q*] tulit, ut tribunicia potestas restitueretur [*r*].

§. LXXX.

Anno DCLXXXVII. a Coss. M. Acilio Glabrione, & L. Calpurnio Pisone Lex ACILIA CALPURNIA [*s*] lata est de *ambitu*, cautumque, *ut id crimen & multa coerceretur, & damnati nullum amplius magistratum capere, nec Senatui interesse possent, & accusatoribus certa praemia constituerentur* [*t*]. Hoc anno lata quoque est ROSCIA, *theatralis*, a L. Roscio Othone tribuno plebis, qua sancitum, *ut nemini, nisi eques, & equestri censu esset, in quatuordecim gradibus sedere liceret* [*u*]. Itaque decoctoribus non licebat [*x*]. Ceterum cum ea Lex, plebi ignominiae esse visa, in consulatu Ciceronis magnas turbas concitasset, Cicero orationem pro Lege Roscia habuit [*y*]. Ejusdem anni est Lex MANILIA, de *confusione suffragiorum*, sive de *libertinorum suffragiis*, a C. Manilio, tribuno plebis rogata, *ut libertinis in omnibus tribu-*

[*m*] *Ascon.* in *Cic. Fr. Cornel.* I.

[*n*] *Sallust. Hist. fr. p.* 974. *ed. Cort. Cic. Verr.* III. 70. v. omnino Cel. *Ernesti Clau. Cic. h. L.*

[*o*] *Cic. Phil.* I. 8. *Agr.* I. 2. *ad Att.* 16. *Plutarch. Pomp. p.* 630. v. *Ernesti* V. C. *Dissert. de decuriis judicum p.* 21.

[*p*] *Cic. ad. Att. IV.* 16.

[*q*] *Tribunicia* Lex dicitur etiam, quae de potestate tribunicia agit v. *Ernesti* V. C. h. L.

[*r*] *Cic. Act. I. Verr. c.* 15.

[*s*] Occasionem v. ap. *Cic. pro* C. *Cornelio Fr.* & *Dion. Cass. Lib. XXXVI.*

[*t*] *Dion. Cass. l. c. Cic. Muren. c.* 23. & 32.

[*u*] *Cic. Muren. c.* 19.

[*x*] *Cic. Phil.* II. 18.

[*y*] *Cic. Att.* II. 1. *Plin H. N.* VII. 30. *Plut. in vit. Cic.*

bubus suffragium esset [z]. Eodem anno extiterunt Leges CORNELIAE C. Cornelii, tribuni plebis, quibus multum turbarum exortum est [a]. In quibus primum haec fuit; *ne quis in Senatu solveretur Legibus, nisi CC. Senatores adessent* [b]: deinde celeberrima ista Lex CORNELIA, quae de *edictis perpetuis* vulgo inscribitur [c], qua sanxit, ut *Praetores ab initio magistratus, quibus juribus usuri essent, edicerent* [d], *& ex suis edictis perpetuo jus dicerent* [e]. Ejusdem anni sunt GABINIAE, A. Gabinii, tribuni plebis: una de *foenore, ne provincialibus Romae liceret versuram facere: quod si quis pecuniam provinciali dedisset, ne ex syngrapha ejus rei facta jus redderetur* [f]: altera, *ut mense toto Februario Senatus legationibus daretur* [g].

§. LXXXI.

Anno DCLXXXIX. L. Cotta, & Torquato Coss. Lex PAPIA, de *peregrinis*, a C. Papio tribuno plebis promulgata [h]: cujus haec vis fuit, ut peregrini urbe pellerentur, & socii Latini nominis in suas quisque civitates redigerentur [i], exceptis iis, qui Italiam incolerent, & Glaucippo quodam [k].

§. LXXXII.

Anno DCXCI. M. Tullius Cicero, Consul, Legem, *Calpurnia* acerbiorem, TULLIAM, de *ambitu*, auctoritate senatus, rogavit [l], qua excusationi morbi poena, condemnatisque exilium irrogatum est: Ejusdem anni est ATIA, de *sacerdotiis*, a T. Labieno, tribuno plebis rogata, qua Lex *Cornelia* abrogata, *Domitia* restituta est [m].

§. LXXXIII.

Anno DCXCII. a Coss. L. Licinio Murena, & D. Junio Silano, Lex

[z) *Cic. Muren. c. 23. Fr. Corn.* I. *Ascon. in Milon. Dion. Cass. Lib. XXXVI.* v. *Ernesti* V. C. *Clau. Cic. h. l.* & *in Add.*

[a] *Ascon. Argum. or. pro C. Cornel. mai. reo. Cic. Fragm. or. Corn.*

[b] *Dio Cass. Lib.* XXXVI. *p.* 19. cf. *Augustin. de Legibus h. L.*

[c] quod quam falsum sit, infra demonstrabimus, cum de Edictis agemus. Nulla enim *Edicta perpetua* libera republica fuerunt. Sed debetur illa inscriptio, ac forma Edictorum perpetuorum, corrupto *Asconii Paediani* loco, & supposititiis *fragmentis Actorum V. R. diurnorum*.

[d] *Dio. Cass. Lib.* XXXVI. *p.* 19.

[e] *Ascon. Paed. arg. Or. Cic. Corn.* Sic enim ibi legendum est.

[f] *Cic. Att.* V. 21. VI. 2.

[g] *Cic. ad Q. Fr.* II. 12.

[h] *Dion. Cass. Lib.* XXXVII. *p.* 37.

[i] *Cic. Arch. c.* 5. *Balb. c.* 23. *ad Att. IV.* 14. *Off.* III. 11. *Val. Max.* III. 4. 5.

[k] *Cic. Agrar. I.* 4. Ceterum de hac Lege vid. *Heinec. Com. Leg. Pap. Popp. I.* 1. 3. *seqq. Noordkerk.* V. C. *Disquis. de Leg. Petron. c.* 1. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic.*

[l] *Cic. Muren. c.* 23. 32.

[m] *Dio. Cass. Lib.* XXXVII.

Lex LICINIA JUNIA lata, qua Lex *Caecilia Dîdia* de *trinundino*, severioribus poenis sancita est [*n*].

§. LXXXIV.

Jam ad Leges JULIAS pervenimus, quas anno DCXCV. C. Julius Caesar, in primo Consulatu, tulit. Prima est Lex JULIA, *agraria*, de *agro Campano*, *atque Stellate*, *XX. millibus civium*, *quibus terni pluresve liberi essent*, *dividendo* [*o*]: quae ut sanctior esset, hoc ei adjectum erat, caput, ut candidati se ipsi jure jurando exsecrarent, si impetrato magistratu, mentionem facerent, de agro Campano aliter possidendo, atque ex hac Lege [*p*]. Ejus etiam fuisse videtur id caput, quod est apud Callistratum [*q*]. Tulit & Legem, de *provinciis ordinandis*, & *de repetundis* aliam. Illa repetita & aucta est *Cornelia*. Jubebat duas rationes apud duas Civitates in provincia deponere, easdemque totidem verbis ad aerarium deferre [*r*]: vetabat praetorias diutius, quam annum, consulares, quam biennium, obtineri [*s*]. Lex autem *repetundarum* fere omnium superiorum de eodem genere Legum sanctiones, & capita, complexa est, multaque addidit, ita ut ultra centum capita comprehenderet [*t*]: ceterum omnibus superioribus Legibus acrior & severior, in poenis constituendis, fuit [*u*]. Vetabat magistratibus provincialibus, iisque qui munus publicum exercerent, officii munerisve sui exercendi causa, quidquam capere [*x*]: constituebatque, quid, & a quo, in provincia accipere liceret [*y*].

§. LXXXV.

Ejusdem anni est Lex VATINIA, de *repetundis*, P. Vatinii tribuni plebis, ut *repetundarum in judicio liceret alterna consilia reiicere* [*z*]: unde & ipsa *Lex de alterius consiliis rejiciendis* nominatur.

§. LXXXVI.

[*n*] *Cic. Phil. V.* 3. *Sext. c.* 6. 7. *ad Att. IV.* 16. *II.* 9.

[*o*] *Suet. Caes. c.* 20. *Cic. Att. II.* 16. 18.

[*p*] *Cic. Planc. c.* 5. ibique *Manut. & Ernesti Clav. Cic.* h. l.

[*q*] *L. ult. D. de term. mot. A. Augustin. de Leg. h. l.* Ceterum fragmenta hujus Legis extant apud *Goes. Script. Rei Agr. p.* 350. ubi tamen primum caput absurde ita exprimitur: *Ager, qui publicus est populi Romani, excepto Campano, civibus dividitor*: cum de Campano atque Stellate dividendo vel maxime haec Lex egerit.

[*r*] *Cic. ad Div. V.* 20. *II.* 17. *Att. VI.* 7.

[*s*] *Cic. Phil. I.* 8. v. *Ernesti Clav. Cic. h. L.*

[*t*] *Cic. ad Div. VIII.* 7.

[*u*] *Cic. Vatin. c.* 12. *Rabir. c.* 14. de poenis ipsis v. *Lipsius ad Tac. An. XIV.* 28. *Sculting. Jurisprud. Antejust. p.* 525.

[*x*] *Cic. Pison. c.* 21. *Brut. c.* 27. *Off. II.* 21. *Verr. III.* 84. *Sueton. c.* 43. v. *tit. Dig. ad L. Jul. repetund.*

[*y*] *Cic. ad Att. V.* 10 & 16. ceterum *Cicero pro Rabir* ostendit eam legem ad Equites nihil pertinuisse. Capita hujus legis collegit *Sigon. de Judic. II.* 27. cf. *Cel. Ernesti Clav. Cic. h. l.*

[*z*] *Cic. Vatin. c.* 11.

§. LXXXVI.

Anno sequente, Pisone & Gabinio Coss. CLODIAE Leges, P. Clodii tribuni plebis, admodum perniciosae extiterunt: primum *frumentaria*, *ut gratis daretur plebi frumentum* [*a*]: de *auspiciis*, *ne quis eo die servaret de coelo*, *quo cum populo agi posset* [*b*]: denique de *censura*, *ne Censores in Senatu legendo praeterirent*, *nisi qui apud eos accusatus*, *& utriusque Censoris sententia condemnatus esset* [*c*].

§. LXXXVII.

Anno DCXCIX. Pompejus Magnus II. cum Crasso, Consul, Legem POMPEJAM, *judiciariam*, ac de *parricidiis* [*d*], tulit. *Judiciaria* quidem subrogatur *Aureliae* hoc, ut *ex amplissimo censu*, *e centuriis*, h. e. decuriis, *aliter*, *quam ante*, *judices legerentur* [*e*]: Lex de *parricidiis* autem [*f*], repetiit illa quidem maxime superiores ea de re Leges, moremque, sed videtur tamen parricidii crimen ad alia genera caedis, in propinquis factae, transtulisse [*g*]: ita tamen, ut non nisi confessis poena parricidii irrogaretur [*h*].

§. LXXXVIII.

Anno DCCII. Pompeii, in tertio Consulatu [*i*], quem sine collega gessit, Leges POMPEJAE, plures sunt. Hic tantum enarrabimus eam, quae est de *ambitu*, qua acerbior poena, & brevior forma judicii, constituta [*k*] est. Nam binae accusatori, reo ternae, tantum ad dicendum horae datae sunt [*l*]: numerus Patronorum definitus, laudatores vetiti: testibus interrogandis triduum, antequam causa ageretur, praestitutum: ceterum praemia accusatoribus proposita sunt [*m*]. Pompejus maxima parte anni consulatu a se uno gesto, propter invidiam potentiae sibi in reliquam partem creavit collegam Metellum Scipionem; qui Lege CAECILIA, *Clodiam*, de *censura*, abrogavit [*n*].

§. LXXXIX.

[*a*] *Ascon. in Pis. c.* 4.
[*b*] *Cic. Pison. c.* 4. ibique *Ascon.*
[*c*] l. c.
[*d*] Quamquam id certo dici non potest, in quo Magni consulatu haec Lex lata fuerit.
[*e*] *Ascon. in Pison. c.* 39. v. *Krebsii* V. C. *Diss. de Decuriis Judicum p.* 26. *sqq.*
[*f*] v. *L.* 1. *D. ad L. Pompei. de parricid.*
[*g*] v. *Jo. Fr. Ramos Tribonian.* sive *de erroribus Triboniani* de *poena parricidii L. B.* 1728
[*h*] v. *Sueton. Aug. c.* 33. ibique *Causab.*
[*i*] id factum, propter intestinas turbas atque factiones inter Consulatus candidatos, aliaque mala: ut Pompejus solus sua auctoritate omnibus facilius mederetur.
[*k*] *Cic. ad Att. X.* 4. *Dion. Cass. XL. p.* 145. *Caes. B. C.*
[*l*] *Cic. Brut. c.* 95. *A. de caus. corrupt. eloqu. c.* 38.
[*m*] *Dion. l. c. Ascon. Milon. Arg. Cic. Att. XIII.* 49.
[*n*] *Dion. Cass. Lib. XL.* ubi & ceteras Pompeii Leges enarrat.

§. LXXXIX.

Anno DCCIV. Coss. Paullo & Marcello, lata est SCRIBONIA, *Viaria*, a Curione tribuno, qui, aere alieno oppressus, maxima pecunia Caesari tribunatum suum addixerat, & aliqua saltem ratione Pompejanis adversari [o] volebat. Haec Lex erat de *viis muniendis*, non dissimilis in hoc Agrariae Rulli [p]. Ut autem pecunia certa esset, unde viae munirentur, ea Lege vectigal constitutum fuisse videtur, aerario solvendum, in vehicula, esseda, rhedas, lecticas, cet. quibus in itineribus uterentur [q]. Fortasse & alia capita habuit, quae ad vias tam publicas, quam privatas, & iter, spectarent [r]. Ceterum idem etiam tulit *Alimentariam* Legem [s], quae jussit Aediles metiri.

§. XC.

Anno sequente C. Julius Caesar, Roma occupata, Dictator creatus est: quo nomine, etiam victo Pompejo, quoad vixit, dominatum exercuit. In ea Dictatura plurimas Leges tulit, quae JULIAE ab eo dicuntur: quarumque vis per Jus civile late patet. Ac primum commemoranda est ea, quae e belli civilis seminibus maxime exorta est. Cum enim plurimi bellum civile secuti essent, spe novarum tabularum, essetque magna copia aeris alieni: idque frequenter a Caesare postularetur: omnem istam expectationem Caesar disjecit, Lege de *aere alieno* promulgata, *ut debitores creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante bellum civile comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid usurae nomine numeratum perscriptumve fuisset* [t]: qua ratione quarta fere crediti pars deperibat. Porro alia Lege cavit, *ne quis LX. HS. amplius domi suae in auro argentove retineret* [u], propterea, quod multi pecuniam clam habere dicebantur: quae quidem Lex non est confundenda [x] cum Lege *Julia*, ejusdem

O Cae-

[o] *Appian. B. Civ, Lib, II, p. 732, ed. Toll.*

[p] *Cic. ad Div. VIII. 6,* v. omnino Cel. *Ernesti Clav. Cic. Viaria,*

[q] *Cic. ad Att. VI.* 1. Alias in tutelam viarum *per tempora a possessoribus certa summa exigebatur, Sicul. Flaccus de condit. agror. p. 9. ed, Goes.*

[r] Parum abest, quin conjecturam hanc probem, si quis velit dicere, *Scriboniam*, quae usucapionem servitutum vetaret, fuisse eandem. Nam argumentum simile est.

[s] *Cic. ad Div. VIII. 6.*

[t] *Suet. Caes. c. 42. Caes. B. C. III. 1.* unde, quoniam hac ratione, per *aestimationem*, jacturam faciunt creditores, *aestimatio*, pro jactura, ap. *Cic. Div. IX.* 16. & *aestimationes* pro praediis aestimatis pecuniaeque vicem acceptis *ad Div. IX.* 18. *Att. XIII.* 25. v. *Ernesti* V.C. *Clav. Cic. h. v.*

[u] *Dion. Cass. XLI. p. 171.*

[x] ut facit *Lips. ad Tac. A. VI. 16.*

Caesaris, *de modo credendi possidendique intra Italiam* [y]. Hac enim jussit, partem certam pecuniae in agris praediisque Italicis collocare, certamque tantum partem in foenore ponere permisit; quo pretia possessionum, bellis civilibus, ut fieri solet temporibus calamitosis, nimium imminuta, crescerent [z]. Illa autem aeris alieni solutionem faciliorem efficere voluit, iniquitatem eorum reprimere, qui aestimatione satisfacerent, cum in numis haberent.

§. XCI.

Jam ad Leges JULIAS, *judiciarias*, ac de *criminibus* pervenimus. Judiciariis derogatum *Aureliae* est, sublatis tribunis aerariis: cautumque de judicibus legendis, censuque eorum atque aetate [a]. De criminibus autem, fere retulisse *Cornelias* videtur Caesar, ut tamen poenas exasperaret, sanciens publicationem bonorum dimidiae partis, in reliquis, in parricidiis vero omnium [b]: in quibus Lex *Julia de vi & majestate*, qua cautum fuit, ut *de vi & majestate damnatis aqua & igni interdiceretur* [c], memoranda est, ne cum Legibus *Juliis de vi & majestate*, quarum in Pandecte mentio est, quaeque sunt Augusti, confundantur, exemplo Heineccii [d], referentis ad Dictatoris Legem *Juliae* Augusti caput, *de usucapione rerum vi possessarum*.

§. XCII.

Memorandae etiam sunt hae ejus Leges: JULIA, de *sacerdotiis*, qua repetiit *Domitiam*, & nova quaedam capita addidit, veluti, ut liceret etiam absentis rationem habere [e]: CASSIA, de *patriciis*, qua Senatum patriciosque supplevit [f]: JULIA, *theatralis* [g], qua renovata *Roscia*: *Sumtuaria* [h], qua sumtuarias superiores severius ac diligentius sanxit: JULIA, de *legationibus liberis* [i], qua cautum, ut *eae in quinquennium tantum durarent:* quamquam ea non tam peculiaris Lex fuisse videtur, quam potius caput ejus Legis, qua sanxit, *ne quis civis major annis viginti, minorve quadraginta, qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo, Italia abesset: neu quis Senatoris filius, nisi contubernalis, aut comes magistratus, peregre proficisceretur: neve bi*

[y] *Tac. A. VI.* 16. v. Cel. *Ernesti* ad *e. l.*

[z] cujus generis etiam Trajanus Legem sanxit: de qua nos in *Trajano p.* 5. *seqq.* cf. *Burm.* ad *Suet. Aug. c.* 41.

[a] *Cic. Phil. I.* 8. *Suet. Caes.* 41. Non confundenda est Lex *Julia judiciorum*, de qua est in Pandecte, multis locis.

[b] *Suet. Caes. c.* 42.

[c] *Cic. Phil. I.* 9.

[d] *Heinecc. Hist. Jur. I.* 96.

[e] *Cic. ad. Brut. ep.* 5.

[f] *Tac. A. XI.* 25.

[g] *Plin. H. N. XXXIII.* 2. v. *A. Augustin. de Leg. h. L.*

[h] *Cic. ad. Att. XIII.* 1. *ad Div. IX.* 15. v. Cel. *Ernesti Clav. Cic. h. L.*

[i] *Cic. Att. XV.* 11. v. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic. h. v.*

hi, qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent [*k*]: quae Lex eo pertinebat, ut exhaustae urbi requentia civium suppeteret. Ceterum omnes medicinam Romae professos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipsi Romam incolerent, & ceteri adpeterent, civitate donavit [*l*]. Plura instituere ei animus fuit, veluti, jus civile ad certum modum redigere, atque ex immensa, diffusaque Legum copia, optima quaeque & necessaria in paucissimos conferre libros [*m*]. Sed plurima talia conantem, conjuratorum manus sustulit.

§. XCIII.

Restat, ut de Legibus iis exponatur, quae in Triumviratu Antonii, Lepidi, atque Octaviani fuerunt rogatae. Jam primum Anno DCCXIV. Cn. Domitio Calvino, & C. Asinio Pollione Coss. Lex FALCIDIA, *testamentaria*, de *legatis*, a C. Falcidio, tribuno plebis [*n*], lata est: ut *ne liceret ultra dodrantem hereditatem legatis exhaurire, & si plus legatum esset, quartam partem heres detrahere, vel retinere posset.* Quae Lex in toto jure civili, in paucis, celeberrima est [*o*]. Atque ea Lege demum modus testatorum licentiae, in legando, positus est, effectumque, ne voluntates ultimae destituerentur, metu exhaustae hereditatis.

§. XCIV.

Anno DCCXX., Lex SCRIBONIA, de usucapione servitutum [*p*], a L. Scribonio Libone, Consule, cum M. Antonio, lata nobis, cum plurimis viris doctis [*q*], videtur; si non est ea ipsa Curionis *Viaria*, de qua supra diximus. Vetuit, servitutes praediorum usucapere [*r*].

§. XCV.

Anno DCCXXIII. a M. Titio, cum C. Julio Caesare Octaviano III. Consule, lata putatur [*s*] Lex JULIA & TITIA, de *dandis tutoribus*,

O 2

[*k*] *Suet. Caes. c.* 42.
[*l*] *Suet.* l. c.
[*m*] *Suet. Caes. c.* 44.
[*n*] *Dion. Cass. Lib. XLVIII. p.* 377. v. *tit. D. ad Leg. Falcid.* Verba legitima *extant in L.* 1. *pr. D. h. t.*
[*o*] Hanc Legem exposuere *Fr. Balduinus* in *Comm. de Legibus*, & *Jac. Voorda*, V. C. singulari commentario. Conferri etiam meretur *Wieling. Lect. Jur. Civ. II.* 29. *seqq.*
[*p*] *L.* 4. §. 29. *D. de v. & Us.*
[*q*] *Galvan. de Usufr. XII.* 4. *van. de Water. Obs. II.* 18. *Otto de usucap. Servitut. II.* 4. *Noordkerk* V. C. *Lisqu. de Lege Petr. p.* 90.
[*r*] Explicavit eam *Everh. Otto*, V. C. Differt. *de usucap. servitut.* cf. *Jan. a Costa Praelect. in tit. de servitut. in T. I. Thesaur. Meerman. p.* 707. *sqq. & D. Avezan de servitut. p.* 323. *in T. IV.* ejusdem *Thesauri.*
[*s*] *H. Vales. ad Excerpt. Peiresc. p.* 61. *Villiam Titiam* vocat *Pigh.* ad *a.* 526.

bus, qua Lex *Atilia* ad provincias traducta est, ut *in provinciis a praesidibus tutores darentur pupillis* [*t*]. Sunt tamen viri docti, qui non unam Legem, sed duas esse propter auctoritatem Theophili [*u*], & conjunctionem *&* inter duo nomina interpositam, statuant [*x*]. Sed facile est contra dicere.

§. XCVI.

Jam restant eae Leges, quibus nec certus, nec probabilis, annus adsignari potuit: quas quidem hic, servato litterarum ordine, persequemur. AEBUTIA, ab Aebutio, tribuno plebis, lata, *ne quis sibi aut collegis potestatem aut curationem ferret* [*y*]: CLAUDIA, quae vetabat, *ne scribae negotiarentur* [*z*]. FABIA, de *plagiariis* [*a*]: FABIA, item ALLIENA, & PEDUCAEA, & ROSCIA, *agrariae*, de finibus agrorum, quae a viris doctis, cum MAMILIA, pro una habentur, ita, una Lex quinque nomina habuerit [*b*]: quod concedi non potest.

§. XCVII.

FURIA, *testamentaria*, tribuni plebis, C. Furii [*c*], ut *non liceret plus, quam mille asses, legati nomine capere, praeter exceptas personas, &, qui plus cepisset, quadruplum solveret* [*d*]. *Minus quam perfecta* fuit [*e*]. Videtur ante Legem *Voconiam* lata esse, etsi incer-

tum

[*t*] *pr. Inst. de Attil. tut.*

[*u*] *Theoph. pr. Inst. de Attil. tutor.* memorat β. ἰμὺς λιὰλιον καὶ Τιτιανὸν.

[*x*] Eam sententiam primum proposuit *Aug. Christ. Marchius* Diss. *de tutoribus ex Lege Julia & Titia datis*, Lips. 1736. repetiit deinde *Gul. Otto Reizius* V. C. in *Excurs. XII. ad Theoph.* Qui quamvis argumentis consentiant fere, in annis, & auctoribus adsignandis dissentiunt. Nam *Marchius* quidem existimat, *Titiam* antiquiorem esse, latam a. 428. vel a 526. a C. vel Q. Titio tribunis plebis: *Juliam* autem, a Caesare Augusto, an. 726. Sed *Reizius* statuit, Titium auctoritate Caesaris Legem antiquiorem *Juliam* a. 723. retulisse.

[*y*] *Cic. Agr. II.* 8.

[*z*] *Suet. Domit. c.* 6. Nihil alibi de hac Lege. Sunt inter viros eruditos, qui eam ad *Claudiam*, de navibus Senatorum, referant. v. *Torrent. ad. Suet. l. c.*

[*a*] *Cic. Rabir.* 3. *Paull. Sent. V.* 30. 6. *tit. D. ad L. Fab. vid. Deylingii* V. C. Diss. de hac Lege.

[*b*] Fragmenta passim earum Legum in *Scriptoribus rei agrariae* occurrunt, quae collegit *Goesius p.* 339. *seqq.* ita tamen ut, cum aliis viris eruditis, unius Legis omnia fuisse statuat. Sed in eum errorem viri docti lapsi sunt, non intellectis siglis K. L. III. K. L. IV. &c. quae saepenumero in Scriptoribus istis reperiuntur. v. *Hofmann. Hist. Jur. Ind. Leg. h. L.*

[*c*] *Cic. Balb. c.* 8. *Verr. I.* 41.

[*d*] *pr. Inst. de Leg. Falcid.* ibique *Theophil.*

[*e*] *Ulpian. fr. I.* 1. Ceterum de hujus Legis argumento v. *Wieling. Lect. Jur. Civ. II.* 18.

tum sit, quo anno. GLICIA [*f*], *testamentaria*, ut videtur: quamquam haud dubie falsum id est, quod viri docti nonnulli putant, querelam inofficiosi testamenti ea introductam esse. HOSTILIA, de *furtis* [*g*], cujus nuspiam nisi in unis Institutionibus mentio fit.

§. XCVIII.

PUBLICIA, de *lusu ac sponsionibus* [*h*], de qua re etiam CORNELIA memoratur [*i*] ac TITIA [*k*]: REMMIA, de *calumniatoribus* [*l*], quae, qui calumniam fecisset, litteram K. inuri fronti ejus jubebat. PAPIRIA, de *sacramento*, & *Triumviris* sive monetalibus, sive capitalibus [*m*]. Fuerunt etiam Leges MILITARES [*n*], ac TRIUMPHALES [*o*], quae neque nomine adpellantur, neque certam aetatis notam habent. Fragmentum Legis antiquae *frumentariae* atque *viariae* [*p*], item plebisciti antiqui [*q*], tabulis veteribus hodie extant. Postremo memoranda est Lex RHODIA [*r*], quae tametsi potissimum a ICtis Caesareae aetatis explicatur, tamen & libera republica jam recepta fuit [*s*]. Dicitur ea

a

[*f*] In sola inscriptione L. 4. D. *de inoff. testam.* memoratur: unde *Cujac. Obs. II.* 21. *XIV.* 14. argumentum duxit, eam esse de querela inofficiosi testamenti. Sed alii vitiosam istam inscriptionem esse existimant: quod nulla gens *Glicia* apud Romanos fuerit: sed tantum cognomen *Gliciae*: unde Lex *Glicia* dici non possit. Quod utrumque falsum est, cum & gens *Glicia* fuerit, & a cognomine etiam *Gliciae* Lex *Glicia* appellari possit, uti constat exemplo Legis *Glauciae*, Legis *Cotiae*, & *Metellae*, de quibus suis locis diximus. Itaque iis argumentis ego quidem non utar: quamvis & ipse inscriptionem vitiosam putem, legendumque *Falcidiam*: v. *Wieling. Jurispr. Restit. p. LXXVI.* Quicquid sit ejus rei, certe, hac Lege querelam inofficiosi introductam esse, hodie nemo est eruditorum, qui credat: postquam *Bynkershoek. Obs. II. 12. van. de Water. Obs. I. 7. Schulting.* Diss. *de testam. rescissf. p. m.* 542. alia omnia docuerunt.

[*g*] *pr. Inst. de iis per quos agere poss.*

[*h*] *L. 3. D. de aleator.*

[*i*] *ibid.*

[*k*] *ibid.* De hac lege *Titia* a viris doctis exponitur etiam *Auson. epigr.* 88. v. *Brummer. Comm. ad Leg. Cin. c.* 1. *pag.* 11.

[*l*] *Cic. Rosc. Amer. c.* 20. Eam olim viri docti perperam e vitiosis codicibus ediderunt *Memmiam.* de ea extat doctissima *H. Brencmanni Comm. in T. III. Thes. Otton.*

[*m*] *Festus* voc. *Sacramentum.*

[*n*] *Cic. Flacc. c.* 32. v. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic. h. l.* De Legibus militaribus in universum egit *Lips. de Re Milit. XV.* 15.

[*o*] *Val. Max. II.* 8. 1. v. *Perizon. Anim. Hist. c. VI. p.* 229. *Duker. ad Liv. XXXI.* 6.

[*p*] Eam post *Maittaerium* edidit atque explicavit erudite *Conradi Parerg. III.* 3.

[*q*] apud *Boissard. Antiq. Rom. p.* 105. *T. I.*

[*r*] v. *tit. Dig. de L. Rhod. de jactu*: inprimis L. 9. *h. t.*

[*s*] Nam Servius Sulpicius, & Ofilius, ICti liberae reipublicae temporibus, de ea responderunt v. *L. 2. pr. & §. 3. D. de Leg. Rhod. de jactu.* De Lege *Rhodia* egerunt *Fr. Balduinus* in Comm. de *Legibus*, *Jac. Gothofredus* Diss. de *imperio maris*, & *Corn. Bynkershoekius* Exerc. ad L. Ἀξίωσις. Ceterum hodieque circumfertur collectio Legum *Rhodiarum nauticarum*, edita a *Schardio* primum, deinde inserta *Leunclavii* T. II. *Juris Graeco Rom.* Sed eam non esse genuinam, sed spuriam, docuit *Bynkershoek l. c. cap.* 8.

a civitate *Rhodiorum*, quae Legibus inprimis nauticis, omnique re navali, olim floruit. Atque harum Legum Rhodiarum, propter summam existimationem prudentiae, atque aequitatis, plura quidem capita a Romanis adscita fuisse videntur, nullum tamen in libris juris civilis, nisi de *jactu*, caput refertur atque illustratur.

SECTIO II.

De Senatusconsultis.

§. I.

SEnatusconsulta, sine Lege, facta esse, temporibus reipublicae liberae, de rebus iis, quae Senatus potestati essent subjectae, in tanta exemplorum, ab historicis, aliisque scriptoribus commemoratorum, copia, nemo est, qui neget aut negare possit; de jure vero civili, sive publico, sive privato, facta esse, & quidem ejusmodi, quae non ad singulos vel homines, vel causas pertinerent, sed de universo aliquo genere constituerent: interpretes, quotquot vidi, negant omnes. In quo quidem ita disputant, ut dicant, primum solius populi in comitiis potestatem fuisse juris jubendi, Senatus autem tantum fuisse, προβουλεύματα facere [*a*]; deinde ipsum Dionysium, auctorem non contemnendum, Senatusconsultorum vim annuam tantum facere [*b*]: adeoque a Tiberii demum inde instituto fluxisse, ut Senatusconsulta fierent, quibus jus constitueretur [*c*]

§. II.

Sed his ego quidem ratiunculis non moveor. Nam primum, cum difficillima esset Legum in comitiis sciscendarum ratio, multisque impedimentis obnoxia, ipsa necessitas interdum a Senatu exigebat, ut reipublicae provideret, jusque constitueret [*d*]. Locus autem Dionysii est ex oratione Consulis, oratorie rem augentis, qui calumnia quadam Senatusconsultum, ante se factum, eludere cupiebat; pertinetque ad rem singularem, ac temporariam; cum ipsum SCtum, de quo ibi sermo est, temporarium esset, de foenore, atque aere alieno, quo tunc civitas laborabat. Porro Consulis illius ratio convincitur eo, quod Senatusconsulta vetera Legibus abrogata reperimus [*e*]: quod non fuisset necessarium, si Se-

[*a*] *Dionys. Hal. Lib. VII.* p. 448. cf. *XI. p.* 735.
[*b*] *Dionys. Hal. Lib. IX. p.* 595.
[*c*] *Tac. An. I.* 15.
[*d*] Atque id significare videtur *Pomponius* in *L.* 2, §. 9. *D. de Or. Jur.* cf. *Theoph. ad* §. 5. *I. de I. N. G. & C.*
[*e*] *Plin. H. N. VIII.* 17. mentionem facit Legis *Aufidiae*, quo *SCtum vetus*, de Africanis bestiis, abrogatum sit.

Senatusconsulta in universum annua tantum fuissent. Tiberii denique institutum eo valuit, ut loco Legum semper SCta, nullaeque amplius Leges, fierent.

§. III.

Sed fractis adversariis argumentis, nostrum est, eam Senatusconsultorum auctoritatem rationibus certis confirmare. Primum itaque auctor gravissimus, Cicero [*f*], Senatusconsulta in partibus juris civilis ponit: deinde jam ante Tiberii illud institutum, Senatusconsulta fieri de jure civili curavit Augustus, qui, de consilio Maecenatis, in omnibus fere rebus liberae reipublicae speciem reliquisset [*g*]: extant denique exempla SCtorum de jure civili, pauca illa quidem, sed tamen illustria: quae nunc exponere ingredimur. In quo tamen monendum, SCta ante Caesares non habuisse nomina.

§. IV.

Anno CCCCXCIV. Consule Duillio, SENATUSCONSULTUM factum est, *ne quis in urbe sepeliretur* [*h*]: Lexque XII. tabularum repetita est.

V.

Anno DLXVIII. Consulibus C. Marcio, Sp. Postumio, factum celeberrimum illud SENATUSCONSULTUM, de *Bacchanalibus* [*i*]: quod hodieque extat in tabula aenea, e qua ediderunt illud viri docti [*k*]. Ceterum hoc Senatusconsultum in similibus causis observatum & postea fuisse, probabile est. [*l*].

VI.

SENATUSCONSULTUM, de *libertinorum tribu*, quo, quibus libertinis fi-

[*f*] *Cic. Topic. c.* 5. ubi dicit: *ut, si quis jus Civile dicat id esse, quod in Legibus, Senatus consultis, rebus indicatis, juris peritorum auctoritate, edictis magistratuum, more, aequitate, consistat.*
[*g*] *Dion. Cass. Lib. XLII. p.* 485.
[*h*] auctor est *Serv.* ad *Virg. Aen. XI.* 205. v. *Idsinga*, V. C. *Var. jur. Civ. c.* 18.
[*i*] *Liv. XXXIX.* 14.
[*k*] *Fabrett. Inscript. Syntagm. p.* 417. *Jac. Gronov.* in praefat. Ciceronis. Livii editioni inseruere *Clericus*, & *Drakenborchius*. Exposuit ipsum SCtum *Bynkershoek*. Exerc. de *religione peregrina c.* 2. Conjecturis nonnullis id illustravit *Maffeus Hist. Art. Diplom. p.* 125. quorundam verborum ejus interpretationem dedit *Hearnius* ad fin. *Liv. T. VI.* ed. *Drabenborchii p.* 237. Ad tabulam veterem aeneam denuo exactum descripsit *Matth. Aegyptius* Neap. 1729. quae omnia *Drakenborch.* in *Append. Livianam* conjecit.
[*l*] *Cic. Leg. II.* 15.

filius quinquenni major esset, ii in tribus rusticas referri jussi [*m*]: cujus annus certus non est: anno tamen DLXXXV. antiquius esse constat.

§. VII.

Anno DXCIII. Coss. C. Fannio, & Messala, SENATUSCONSULTUM de *sumtibus*, factum est [*n*], quo *jubebantur principes civitatis, qui ludis Megalensibus antiquo ritu mutitarent*, id est, *mutua* dominia [*o*] *agitarent*, *jurare apud Consules verbis conceptis*, *non amplius in singulas coenas sumtus esse facturos*, *quam centenos vicenosque aeris*, *praeter olus*, *far & vinum*, *neque vino alienigena*, *sed patrio usuros*, *neque argenti in convivio plus pondo*, *quam libras centum illaturos*.

§. VIII.

Anno DCXL. Coss. M. Acilio Balbo, C. Portio Catone, SCTUM factum est, ut posthac cadavera in bella defunctorum sepelirentur, ubi cecidissent [*p*].

§. IX.

Anno DCLVII. factum SENATUSCONSULTUM, *ne homo immolaretur* [*q*].

§. X.

Anno DCLXXVII. Coss. D. Bruto & Aemilio [*r*], factum SENATUSCONSULTUM est, de *provinciis quaestoriis*, ut *quaestores provincias sortirentur*. Cujus vel solum argumentum aetatem liberae reipublicae prae se fert.

§. XI.

[*m*] *Liv. XLV.* 15. v. *Daker. ad h. l.*
[*n*] *Gell. N. A. II.* 24.
[*o*] Sunt, qui *dominia* librariorum errori deberi putent, legendumque *convivia*. Sed id ipsum quoque significat *dominia*: estque elegantius, quam ut a librariis proficisci potuerit. *Dominia mutua* sunt convivia & epulae ejusmodi, ubi principes sunt *domini* invicem, sive in orbem, longeque luculentius hoc vocabulum exprimit rem, quam *convivium*. Sic *dominus epularum* est, apud *Cic. Vatin.* c. 13. qui sumtus facit epularum, quique praebet convivium suo nomine: pari ratione *dominus funeris* apud *Cic. Leg. II.* 24. est qui funus facit suis impensis: *Dominus auctionis*, qui auctionem de suo vendit. *Cic. Quinct.* c. 5. Ipsum autem vocabulum *dominia*, pro convivia apud. *Cic. Verr. III.* c. v. *Lips. Saturn. I.* 19. & Cel. *Ernesti Clav. Cic.* h. v.
[*p*] *Appian. B. C. I. p.* 637. cf. *Idsing.* V. C. *Var. Jur. Cic. Cap.* 18.
[*q*] *Plin. H. N. XXX.* 1.
[*r*] *Ulpianus L. un.* §. 2. *D. de off. Quaest.* In editis Pandectarum libris legitur *D. Druso, & Porcina Coss.* unde *A. Augustin.*

de

§. XI.

Anno DCXCI. M. Tullio Cicerone Consule referente, SCtum factum est, ut *legationum liberarum tempus annuum esset* [s]: quod Julius Caesar ad quinquennium deinde redegit.

§. XII.

Sunt & alia SENATUSCONSULTA, de collegiis *dissolvendis* facta, unum anno DCLXXXVI. Q. Caecilio Metello, & Q. Marcio Coss. [t], alterum anno DCXCVII. Lentulo & Q. Metello Coss. [u] quorum in ipsis Digestis mentio fieri videtur [x]: item *SCtum in heredes C. Vennonii* factum [y]: ac denique illud *Senatusconsultum vetus, ne liceret Africanas in Italiam advehere* [z], quod abrogavit Lex Aufidia: quae quidem omnia hic tantum verbo indicasse suffecerit, cum sint alia, quae jus civile privatum propius attingant: de quo genere major est dubitatio.

§. XIII.

SENATUSCONSULTUM *vetus* in rebus Tiberii memorat Tacitus [a], quo cautum, ne de servis in dominum quaestio haberetur: quod necesse est libera jam olim republica factum sit, cum idem jus antiquis temporibus fuerit [b].

§. XIV.

Eiusdem generis sunt SENATUSCONSULTA, quae in Digestis memorantur [c], de iis, *qui majores viginti annis pretii participandi causa venire se passi sunt* [d].

P SE-

de *nom. propr. Pandect.* existimat, eos fuisse Coss. suffectos temporum Caesareorum, praesertim cum libera republica viri quaestorii provincias non sortirentur, quas praetorii tantum & consulares habere soliti essent. Enimvero SCtum non de quaestoriis viris, sed de *quaestoribus*, agit: quos vel maxime provincias libera republica sortitos fuisse constat. *Almeloveenius* autem eos, tamquam suffectos, ponit a. 762. Ego tamen cum *Pighio* potius eos esse ordinarios libera republica puto, legendumque *D. Bruto & Aemilio Coss. v. Pigh.* ad *a.* 776. *p.* 285.

[s] *Cic.* de *Leg. III.* 8.
[t] *Ascon. Paedian.* in *Cic. Pison. p.* 158.
[u] *Cic. ad Q. fr. II.* 3. cf. *Ascon.* in *Cic. Cornel. p.* 137.
[x] in *L.* 1. & 3. *D. de colleg.* v. *Brisson. Sel. Ant. I.* 14.
[y] *Cic. ad Div. XIII.* 72.
[z] *Plin. H. N. VII.* 17.
[a] *Tac. A. II.* 30.
[b] *Cicero* enim *Milon. c.* 22. *moribus* id tribuit, quod de servis in dominum quaeri non posset.
[c] *L.* 3. *D. quib. ad lib. proclam.*
[d] Cum enim jam Q. Mucius Scaevola de

§. XV.

Huc pertinet inprimis SENATUSCONSULTUM illud, quod memorat Cicero [e], ut *centesimae perpetuo foenore ducerentur* [f]. Factum id esse anno DCCIII. colligi potest: idque initium fuit, pro legitimis habendi centesimas usuras [g]: estque deinde haud dubie novis SCtis, aut constitutionibus principum, confirmatum. Inde in Digestis centesimae dicuntur *legitimae usurae*.

SECTIO III.

De Jure Honorario,

sive

Edictis Magistratuum.

§. I.

IN partibus juris ejus, quod ex Moribus ortum est, jure suo primum locum tenet *Jus Honorarium*, de quo nunc agere ingredimur. *Jus* autem *Honorarium* dicitur illud, quod ex Edictis magistratuum manavit; non propterea, quod Praetoris Urbani, qui *Honoratus* dicitur, Edictis potissima ejus pars debetur [a], ut vulgo existimant: nec ideo, quod ex Edictis eorum, qui honores gererent, illud profectum est [b]: sed eam ob causam, quod Edictorum capita pro jure valebant in honorem eorum, a quibus proposita erant. Eam enim vocabulum *Honorarium* vim habet in omnibus aliis exemplis, ac formulis.

§. II.

Edicta autem magistratuum in duo describi possunt genera: unum *ordinariorum*, *extraordinariorum* alterum. Nam forma *perpetuorum*, quam vulgo

de eo jure respondisse referatur in *L. 25. D. de liberal. caus.* consequens est, ut jam id libera republica obtinuerit, iis SCtis constitutum, non vero demum *SCto Claudiano* introductum sit, ut vulgo existimatur. v. *Schulting. Enarrat. Part. prim. Dig. p. 77.*

[e] *Cic. ad Att. V. 21.*

[f] hoc est, ut sine anatocismo penderentur. v. *I. F. Gronov.* de *centes. usur. p. 533. sq.*

[g] *Gronov. l. c.* cf. *Brisson. Sel. Ant. III. 1. Ger. Noodt. de foen. & usur. II. 4.*

[a] *Fabrott.* ad *Theoph.* §. 7. *I. de I. N. G. & C.*

[b] *Cujac. not.* ad §. 7. *I. de I. N. G. & C. Heinnecc. Hist. Jur. I. 61.* not. & in *Hist. Edictor. I. 1. pag. 13.* in *Opusc. Post.*

vulgo faciunt, non utimur. Ordinaria Edicta dicimus ea, quae initio anni, ut per totum magistratum valerent, a magistratibus proponerentur: extraordinaria autem, quae, prout res ferret, ratioque, ex tempore promulgarentur. Ordinaria fuerunt Praetoris Urbani, ac Peregrini, Censorum, Aedilium curulium, Tribunorum [*c*], ac denique magistratuum provincialium: Extraordinaria autem non horum solum, sed reliquorum magistratuum fere omnium. Id enim unius cujusque magistratus munus exigere videbatur, ut, quae populo nota esse deberent, pertinerentque ad curam potestatis suae, de iis edicere posset [*d*].

§. III.

Ab initio omnium fere magistratuum Edicta fuere extraordinaria, ex tempore proposita: post Praeturam vero peregrinam institutam, multitudine negociorum ac litium crescente, ordinaria, & annua illa Praetoris Urbani, Peregrinique, exorta sunt, ut supra meminimus ostendere [*e*]. Videbatur enim necessarium esse, ut, quoniam infinitis illis negociis ac litibus non sufficerent Leges, populo statim initio magistratus sui significarent, e quo jure per totum annum essent jus dicturi: quo populus se praemunire posset. Idque deinde Aediles Curules, & ipsi adeo Tribuni plebis, in causis, ad suam jurisdictionem pertinentibus, ac denique etiam magistratus provinciales in administranda republica, jurisque dictione, secuti sunt haud dubie. Quid? quod etiam Censores ejusmodi annua & ordinaria Edicta habuerunt. Neque tamen inde existimandum est, ab eo tempore ab hisce magistratibus desitum fuisse, extra ordinem, & ex tempore, Edicta proponere. Immo vero etiam postea interdum, prout res ratioque postularet, extraordinaria ab iisdem promulgata sunt, uti ceteri magistratus faciebant. Sed extraordinaria, quoniam ad jus civile fere nihil attinuerunt, hic quidem nobis plane videntur praetereunda esse; ac tantum de ordinariis Praetorum, urbani ac peregrini, Censorum, Aedilium Curulium, Tribunorum plebis, ac magistratuum provincialium, dicendum.

§. IV.

Ac primo quidem satis constat, Edicta Praetoris urbani pertinuisse ad jurisdictionem inter cives, ac jura adeo maxime civilia: Praetoris Pere-

 gri-

[*c*] Nam etiam Edicta Tribunorum plebis reperiuntur, & quidem non solum de rebus publicis, sed etiam privatis causis ac jurisdictione: propterea, quod, ultimis reipublicae temporibus, sibi propter adpellationes ad se factas, aliquam jurisdictionem adrogaverant. vid. *Liv.* *XLII.* 32. Edicti autem Tribunorum de adpellationibus mentio fit ap. *Cic. Verr.* *II.* 41.

[*d*] v. Ill. *Ritter.* ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 61.

[*e*] v. *Lib. II. Cap. I.* §. 26. *f.*

grini, ad jurisdictionem inter peregrinos [*f*]: Aedilium Curulium, ad rerum in foro promercalium ac venalium venditiones, ceterasque res, quae ad eorum curam spectarent, veluti securitatem locorum publicorum [*g*]: Tribunorum plebis, ad jus dicendum cognoscendumque de appellationibus [*h*]: Provincialium denique magistratuum, non solum ad jurisdictionem, sed vel maxime etiam ad totius provinciae statum publicum [*i*].

§. V.

Ista Edicta initio magistratus in *Albo* [*k*] proponebantur, erantque per totum annum a magistratibus in jure dicendo observanda. Sed cum Praetores improbi saepe numero ab Edictis suis recederent, varieque jus dicerent: ea de re Lex *Cornelia* [*l*] lata est, ut Praetores ex Edictis suis perpetuo jus dicerent [*m*].

§. VI.

[*f*] Olim dubitatum fuit a viris doctis, an Praetor Peregrinus proprium Edictum proscripserit. Fuerunt enim, qui dicerent, hunc Praetorem ex Edicto Praetoris urbani jus dixisse; neque peculiare Edictum habuisse. *Hotomann. de magistrat. pop. Rom.* p. 396. *Schubart. de fatis Jurisprud. Rom. p.* 399. Sed hodie nemo est, qui dubitare audeat, post virorum doctorum, inprimis *Mylii Diss.* de *Praetore Peregrino*, in *Excurs. ad Theoph. ed. Reizii* V. C. & *Conradi Parerg.* I. 1. laborem, qui omnem istam dubitationem plane dissolvere. Ceterum ex quibus juribus Peregrinus Edictum suum composuerit, quaeritur, propterea, quod ex Legibus ac jure Civium Romanorum peregrini judicari non possent. Nempe jus peregrinis scribebatur primum ex iis capitibus, quae apta essent peregrinis, ad eosque transferri possent: deinde ex suae cujusque civitatis legibus: ac denique maxime ex jure naturali & gentium. v. *Conradi l. c.* §. 14. *sqq.*

[*g*] v. tit. *Dig. de Aedil. Edict.*

[*h*] *Cic. Verr.* II. 41.

[*i*] v. *Prolus*. nostra *de Edicto provinciali perpetuo*.

[*k*] *Album* erat tabula lignea nativi coloris, in qua atris litteris scriberetur Edictum v. Cel. *Ritter. praef. T. IV. Cod. Theodos.* non autem, ut *Heineccius Ant. Jur.* & *Hist. Edictor.* I. 2. 6. aliique statuunt, paries dealbatus: Ceterum cum hic Albi mentionem fecerimus, non esse alienum ducimus, aliquid de *duplici Albo*, quod viri docti a Praetore propositum fuisse tradunt, aliquid monere. Existimant enim, nominatim *Cujac. Obs.* V. 17. *Raevard. Protribun. c.* 4. *p.* 588. *sqq. Bret.* de *ord. judic. cap.* 24. *Heinecc. Hist. Edictor. I. 6. 16. p.* 94. in uno Albo a Praetore fuisse ipsum Edictum propositum, in altero autem formulas actionum. Verum haec opinio cum per se inanis videri debeat rei Romanae peritis: tum vero neque iis locis testimoniisque auctorum, quibus utuntur viri docti, ullo modo juvatur, atque stabilitur.

[*l*] *Ascon. in Cic. pro Corn. mai. reo.* & *Dion. Cass. Lib. XXXVI. p.* 19.

[*m*] Sic enim haud dubie apud *Ascon. Paedian. l. c.* legendum est: cum propter rationem latinitatis, totiusque loci ac verborum viciniam, tum propter auctoritatem *Dionis Cassii l. c.* Vulgo editur apud *Asconium*: *ut Praetores ex suis Edi-*

ctis

§. VI.

Tradunt viri docti [*n*], jam ante Legem Corneliam, ejusdem argumenti Senatusconsultum factum esse anno Urbis DLXXX, *ut Praetores ex suis Edictis perpetuis jus dicerent*, ductum illud ex fragmento Actorum Urbis Romae Diurnorum [*o*]. Sed spurium illud esse confictumque, Viri doctissimi [*p*] ita demonstrarunt, ut stupidus esse debeat, qui id fragmentum adhuc defendere tuerique velit.

§. VII.

Eidem Praetorum ambitioni, improbitati, atque licentiae, oppositum jam libera republica putatur fuisse illud caput, quod in Digestis extat [*q*] proprio titulo, *ut quod quisque juris in alterum statuit, ut eo ipse*

ctis perpetuis jus dicerent. Sed primū Edicta *perpetua*, quae semper ab omnibus deinceps Praetoribus observarentur, ante Hadrianum non fuere. Neque vero *perpetuum* eam vim habet apud Latinos, quam viri docti ei adfingunt, ut significet, quod per totum annum durat: id *annuum* dicitur: uti ipsum Edictum Praetoris apud *Ciceronem Verr. I. 42. Lex annua* vocatur. Deinde totius loci Asconiani contextus docet *perpetuo* scribendum esse. Opponuntur enim *varie jus dicere*, h. e. in jure dicendo decretisque variare, atque ex Edictis *perpetuo jus dicere*, h. e. nunquam ab eo recedere in decernendo, quod semel edixeris ab initio. Asconiani locus haec est: *Cornelium, Tribunum plebis, legem tulisse, ut Praetores ex suis Edictis perpetuo jus dicerent*. *Quae Lex*, inquit, *Cornelia tum gratiam ambitiosis Praetoribus, qui varie jus dicere consueverant, sustulit*. Inde concidit ea forma Edictorum *perpetuorum* liberae reipublicae, quae ex hoc loco a viris doctis ducta est. Neque etiam firmari potest fragmento *Actorum* V. R. *Diurnorum* ap. *Pigh. Annal. Tom. II. p. 378. Reines. Inscr. Class. IV. 2.* & *Dodwell. Prael. Cambd. Adpend. p. 665.* Nam id fragmentum confictum suppositumque esse statim videbimus. cf. Cel. *Ritter. praef.* ad *Heinecc. Hist. Jur.* Ceterum vitiosum locum Asconii esse, jam vidit *Menardus* ad *Cic. l. c.* qui tamen non recte legendum putat *ex suis Edictis propositis*, quasi ex confusione siglarum P. P. ortum sit vitium. Nam aut *suis*, aut *propositis*, esset superfluum.

[*n*] v. *Heinecc. Hist. Jur. I. 62.*

[*o*] ap. *Pigh. l. c. Reines. & Dodwell. l. l. c. c.*

[*p*] *P. Wesseling.* V. C. *Probab. c. ult.* & *Ernesti* V. C. *Excurs.* ad *Sueton. Caes. c. 20.* In quo quidem convincendo non solum temporum, rerumque ibi traditarum ratio, auctoritasque *Suetonii*, sed in primis latinitatis ratio valuit. Si quis enim scribendi genus in eo adhibitum comparet cum eorum temporum monumentis, quibus scriptum esse traditur, veluti cum Senatusconsulto de Bacchanalibus, fragmentisque Legum, supra commemoratarum, intelligat necesse est, siquidem latinitatem aestimare possit, istis temporibus confectum esse nullo modo posse; sed a recentiore aliquo non satis cauto impostore confictum suppositumque esse debere. Ac in hoc quidem Senatusconsulto, quo de agimus, confingendo, manifestum est, illum fraudis architectum secutum esse corrupti loci Asconiani lectionem. Cum itaque hoc fragmentum fraudis convictum sit, neque ex eo argumentum duci potest ad demonstrandam Edictorum *perpetuorum* libera republica formam.

[*q*] *tit. quod quisque jur. in alt. statuit.*

ipse utatur. Sed nullo idoneo argumento [*r*]. Itaque ego quidem Edicto Hadriani perpetuo attribuerim.

§. VIII.

Sed, ut ad Edictorum ipsorum rationem redeamus, Edicta tantum *annua* erant, uti ipsi magistratus; unde Edictum a Cicerone vocatur *Lex annua* [*s*]: atque a singulis novis magistratibus quotannis nova proponebantur; ita tamen, ut multa fere semper superiorum Edictorum capita in sua transferrent; quae ideo *tralaticia* adpellantur [*t*]. Nonnulla vero Edicta tanto se opere ab aequitate, prudentiaque, commendaverant, ut fere ab omnibus deinceps Praetoribus retinerentur: neque sine reprehensione omitti possent [*u*].

§. IX.

Ex Edictis igitur *Jus Honorarium* ortum est, quo saepe numero derogatum, aut obrogatum juri civili, scimus. Id quomodo fieri potuerit, quaeritur; cum magistratus per se, sine Lege populi, aut certe Senatusconsulto, jus novum sancire non possent. Plerique in eam sententiam disputant, ut id, a Praetoribus aliisque magistratibus, nullo jure; improbe factum, dicant; adpellantque adeo Praetores eversores juris civilis, eosque eo nomine vehementer reprehendunt [*x*]. In quo quidem, etiamsi nullum aliud argumentum esset praeter hoc unum, quod non est credibile, passurum id tam patienter Romanum populum, inprimis Tribunos plebis, quos ne semel quidem conquestos de Praetorum in hoc genere licentia legimus, tamen injuriam fieri Praetoribus, ceterisque magi-

[*r*] Scio equidem, hanc in rem laudari *Cic. ad Q. fr. I.* 1. 7. ubi commemoratur Edictum Cn. Octavii, institutumque, quo Sullanis hominibus, qui in magistratibus injuriose decreverant, eodem ipsis privatis jure parendum fuit. Sed ipsum illud, quod tamquam aliquid singulare & institutum laudat Cicero, docere debuisset viros eruditos, non fuisse id caput omnibus Edictis commune, ac fere tralaticium: deinde etiam id pertinuit tantum ad causam singularem, nempe ad Sullanorum hominum injuriosa & iniqua decreta.

[*s*] *Cic. Verr.* I. 42.

[*t*] *Cic. ad Div.* III. 8.

[*u*] Inde est haud dubie, quod actiones a Praetoribus nominantur, qui primi in Edictis suis ea invenerant. e. g. *actio Calvisiana*, *Fabiana*. *Publiciana* & h. g. a.

[*x*] *Heineccius Hist. Jur. I.* 69. *sq.* potissimum, & *Ant. Jur. II.* 14. Praetoribus hanc notam addere conatus est. Sed invenerunt hi vindicem suum, *Richejum* Hamb. qui, Praeside *Cortio*, *Vindicias Praetoris ac juris honorarii* Lips. publice proposuit, quae denuo *Traj. ad Rh.* editae sunt. Quibus deinde, mortuo *Cortio*, *Heineccius* in repetita Historiae Juris editione ad §. 70. respondit cum summa iracundia, quā denique multo acerbius effudit in *Hist. Edictor. I.* 6. 19. *p.* 100. *sq.* in *opuscul. postum.* Sed omnes ejus commotiunculas graviter retudit Ill. *Ritter* in not. ad *d.* §. *Heineccian. Hist. Jur.* Neque majoris auctoritatis sunt ea, quae prolata sunt postea pro Heinecciana ratione.

gistratibus jus dicentibus, contenderem. Sed sunt profecto gravissimae rationes, quibus ostendi possit, jus potestatemque fuisse magistratibus, talia jura, quae vocant nova, in Edictis suis proponendi: neque adeo eversores juris civilis dici debere.

§. X.

In hac autem disputatione non spectamus id, quod improbi interdum Praetores contra jus fasque sive edixerunt, sive decreverunt. Nam illi, qui se sequeretur, praetorem bonum habuerunt neminem: neque eorum instituta adeo juris auctoritatem acceperunt umquam: uti de Verris edictis Cicero non uno loco demonstrat. Sed de iis tantum Praetorum institutis quaerimus, in quibus esset aequitatis ratio habita, quaeque deinde pro certo jure recepta, atque approbata essent. In his, dicimus, Praetores suo jure usos esse, ac fecisse id, quod liceret. Erant Praetores ceterique magistratus juri dicundo praepositi, custodes atque interpretes juris civilis, debebantque jus reddere iis, qui jus suum prosequerentur. Jus autem reddebant primum ex Legibus, deinde ex moribus populi Romani: at in iis rebus, ubi neque moribus, neque Legibus cautum aliquid receptumve esset, ex jure omnium gentium communi, naturalique adeo aequitate jus dicere necesse erat [y]. Quid enim aliud iis facere reliquum esset? Atque haec omnia in edictis suis populo significabant. In quibus quis dicat eos fecisse, quod non liceret?

§. XI.

Jam cum in Edictis omninoque jure dicendo sequerentur leges atque mores, novi nihil statuebant: neque adeo evertebant jus civile, quod presse subsequebantur. Restat igitur, ut jus novum sanxerint in causis iis, in quibus aequitatis rationem haberent, propterea, quod neque moribus, neque legibus, quidquam de iis rebus comprehensum esset. Atqui hic eos quis reprehendat? Est enim ratio juris naturalis & aequitas sane maxime aequabile jus omnium; & utinam rerum humanarum conditio ferret, solo jure naturali uti. In his porro causis jus civile ab iis eversum esse, qui statuas? quippe nihil jure civili de iis esset cautum.

§. XII.

Sed cum exemplis res ab adversariis agatur, ut doceant, leges & jura civilia eversa a Praetoribus esse; occurramus & huic rationi. Mutarunt

Prae-

[y] v. *Prolus.* nostra *de Edicto provinciali* I. *perpetuo*.

Praetores, inquit, poenam furti manifesti [z], poenam frugis noctu demessae [a], injuriarum [b], aliaque in Legibus XII. sancita; Leges foenebres [c], Legem Voconiam de mulierum hereditatibus [d], aliaque, quae infinitum esset enumerare. Nego. Non enim Praetores mutaverunt ea jura: sed mores; quos illi in Edictis secuti sunt [e]. Exceptionibus vero ac restitutionibus in integrum concedendis, quas inprimis urgent, qui contra disputant, non magis jus civile eversum ab iis dici potest, cum neque esset vetitum, eas dare, & aequabilitatis conservandae ratio, qui finis est juris civilis, illud exigeret. Bonorum porro possessiones, emancipatis datae, e moribus haud dubie fluxerunt. Nam cum jam usu diuturno obtinuisset, ut emancipati bonorum paternorum possessionem, aequitate suorum heredum, consequerentur; (erant enim antiquioribus temporibus cives Romani ipsi sua sponte aequitatis amantissimi, cum luxus ac vitia civitatem nondum corrupissent,) Praetores eas, ut mores jam ferebant, Edictis suis comprehenderunt. Possem multa alia exempla commemorare earum rerum, quae Edictis Praetorum tribuuntur, cum jam moribus diu obtinuissent.

§. XIII.

Quemadmodum vero Praetores ceterique magistratus multa ex moribus in Edicta sua intulerunt, ut secundum ea se jus dicturos esse ostenderent: ita ea, quae primum ab aliquo Praetore ex aequitate inventa erant, moribus, usuque sequentium Praetorum vim juris certi atque perpetui induerunt [f]. Atque ita, quod unus Praetor sua auctoritate sancire non potuisset, id consensu sequentium magistratuum, temporis vetustate, atque adeo tacita populi voluntate, pro jure receptum est [g]. Interdum autem variatum est, ut quod judicium unus reddidisset, alter non redderet [h].

§. XIV.

Jam quo origines juris, a Praetoribus inventi propter aequitatem, clarius intelligi possint, nobiliora quaedam exempla edictorum commemorabimus, quibus primum aliquid statutum est, quod deinde in adsiduam jurisdictionem conversum reperitur. Ac primum anno DCXXXVIII. Coss.

C.

[z] *Gell. N. A. XI. ult. Theoph.* ad §. 2. *Inst. de perpet. & temp. act.*
[a] *Plin. H. N. XVIII.* 3.
[b] *Gell. N. A. XX.* 1. cf. *Paull. Sent. V.* 4. 7.
[c] *Appian. B. C. Lib. I.* loco supra laudato ad *Lib. II. cap. I.* §. 18.
[d] *Cic. Verr. I.* 41. *s.*
[e] Moribus enim illa jura mutata esse, facile, comparando temporum rationes, intelligitur. Atque in Legibus foenebribus quidem, ac Lege Voconia, diserte tradunt *Appianus*, & *Cicero l. l. c. c.*
[f] Atque ideo Ciceronis tempore Jurisprudentia ex Edictis hauriebatur, ut ante e XII. tabulis v. *Cic Leg. I.* 5.
[g] *Cic. Inv.* II. 22.

C. Licinio Geta, Q. Fabio Maximo, M. Livius Drusus, Praetor Urbanus, *quod cum herede mandati ageretur judicium*, *reddidit* [*i*]. Ejusdem est Edictum illud quod Cicero alio loco commemorat [*k*]. Ciceronis tempore Cn. Octavius, Praetor, Edicto suo jussit primus, *quae per vim metumque ablata essent reddere* [*l*]: quam formulam, quamvis Cn. Octavius adversus Sullanos tantum homines proposuisset, tamen Metellus & Romae & in Sicilia in Edictis suis postea habuit: sub Caesaribus vero demum videtur id Edictum usu invaluisse perpetuo [*m*]. Huc pertinet etiam *Edictum Carbonianum*, de quo multis locis est in Digestis.

§. XV.

Jam cum supra significaverimus, & Censorum Edicta videri annua quaedam fuisse: & pauca quaedam de his subiiciemus. Nam eorum quaedam capita videntur ab omnibus deinceps Censoribus retenta fuisse [*n*], ac denique jus aliquod perpetuum certumque constituisse: cum inprimis ea e moribus repetita essent majorum. Pleraque tamen Censorum Edicta ad disciplinam morumque recturam [*o*], aut ad locationem [*p*] publicorum, sive vectigalium, sive operum, pertinuere: dicunturque *Leges Censoriae*. Anno CCCC. M. Furius Camillus & M. Postumius

[*h*] *A. ad Herenn.* II. 13.
[*i*] *A. ad Herenn. l. c.*
[*k*] *Cic. Ad. Att. VII.* 2. v. *Corrad.* ad *Cic. Brut. c.* 28. *p.* 205. *Pigh. Annal. T. III. p.* 94.
[*l*] *Cic. ad Q. fr. I.* 1. 7. *Cic. Verr. II.* 69. Id autem ejusdem Octavii Edictum, quo Sullanis hominibus, qui in magistratibus injuriose decreverant, privatis eodem jure utendum fuit, *Cic. ad Q. fr. l. c.* temporum fuit tantum istorum: neque invaluisse in similibus videtur.
[*m*] Omitto Edictum *de bonorum possessionibus* a *L. Sisenna* Praetore propositum a. 676. quod memorat *Cic. fragm. Or. pro C. Corn. maj. reo*: de cujus Praetura v. *Reizii* V. C. *Excurs. IX. ad Theoph.* hic enim non primus fuit, qui ejusmodi Edictum proposuit: omitto etiam *Aquillii* formulas *de dolo malo*, quas Viri docti nominatimque *Noodt. de form. emend. dol. mal. c.* 4. 5. ab eo in Edicto propositas statuunt. Falso. Nam ille Praetor quidem cum Cicerone, sed non Urbanus, fuit, adeoque ejusmodi Edictum proponere non potuit. Neque deinde *Cassius*, qui memoratur in *L.* 4. §. 33. *D. de dol. mal. & met. exc.* exceptionem doli mali protulisse, primus id fecisse videtur.
[*n*] *Cic. Verr.* I. 55. cf. *Corn. Nep. Cat. c.* 1. v. Cel. *Ernesti Clav. Cic.* v. *Censoriae*. Atque ex hujusmodi Edictis apud eos etiam causae actae reperiuntur *Varr. R. R. I.* 7. *extr.*
[*o*] Hujus generis Leges Censoriae memorantur, quae ad sumtus coenarum pertinerent, ap. *Plin. H. N. XXXVI.* 1. *VIII.* 57. *XIII.* 13. *XIV.* 14.
[*p*] Extant in Pandecte fragmenta hujusmodi Legum Censoriarum in *L.* 15. *D. de publ.* & *vectigal. L.* 203. *de Verb. signif.* ubi quidem in priore legendum haud dubie *Censor* pro *Caesar* v. *Forner. Select. I.* 25. memorantur item ap. *Plin. H. N. XXXIII.* 4. *Fest.* voc. *produit.* cf. *Balduin. Jurispr. Muc.* p. 114. sq. Est etiam e Legibus Censoriis, ne carnifex in urbem ingrederetur. *Cic. Rabir. c.* 4.

Censores, primi eos, qui usque ad senectutem caelibes permansissent, aera pendere jusserunt [q].

§. XVI.

Cum igitur ex magistratuum inprimis Praetorum, Aedilium, magistratuumque provincialium, Edictis multa in usum venerint, ac pro jure valuerint: jam antiqui ICti Edicta colligere & componere instituerunt: Ac Praetorum quidem Edicta *Servius Sulpicius* [r], *A. Ofilius* [s], *Antistius Labeo* [t]; Aedilicia *Coelius Sabinus* [u], & *Julius Paullus* [x]; provincialia, *Cajus* [y].

SECTIO IV.

De Jure Civili

sive

Auctoritate Prudentum: ipsisque Jureconsultis.

§. I.

JAm progredimur ad *Jus Civile*, quod κατ' ἐξοχὴν ita dicitur, hoc est, id, quod auctoritate Prudentum constitutum est. Est autem haec non parva portio juris Romani. Nam cum Leges breviter scriptae essent, interpretando respondendoque eas a Jurisperitis explicari, & ad res ipsas transferri necesse erat. In quo quidem ita versabimur, ut primo universe de Jurisconsultorum ratione interpretandi respondendique juris tradamus: veniamus deinde ad ipsos Jurisconsultos, eorumque scripta.

§. II.

[q] *Val. Max.* II. 9. 1. *Plutarch. Camill. princ.* id dicitur *aes uxorium*, a Censoribusque deinde fere semper exactum fuit.

[r] *L.* 2. §. 44. *D. de Or. Jur.* ubi *Pomponius* dicit, eum *duos libros ad Brutum brevissimos, ad Edictum subscriptos reliquisse*. h. e. duos ad Edictum, Bruto dedicatos, in quibus breves tantum ad Edictum subscriptiones.

[s] *Pompon. l. c. primum* fuisse dicit, qui *Edictum Praetoris diligenter composuerit*.

[t] *L.* 1. *D. de fugitiv.*

[u] *Gell. N. A. IV.* 2. *VII.* 4. Edictum Aedilicium autem e recentioribus explicarunt *Heineccius*, filius, & Cl. *Daniel van Alphen* Diss. *ad Julii Paulli fragmentum ex libro II. ad Edict. Aedil. in L.* 74. *D. de V. S.* Lugd. Bat. a. 1734. cf. *Bynckershoek. Obs. IV.* 8. & *Arnaldus Conject. II.* 23.

[x] v. *Wieling. Jurispr. restit. p.* 177.

[y] *ibid. p.* 8.

§. II.

Ab initio omnis interpretatio Legum, jurisque prudentia, penes Patricios, ac Pontificum collegium fuit [*a*]. Nam patricii quidem, tamquam patroni plebejorum, e lege Romuli clientibus suis jura ac leges interpretari debebant. Pontifices autem id sibi sumsisse videntur propterea, quod curam Kalendarii fastorumque habebant, nemoque sine eorum opera, dies fastus esset, nec ne, scire poterat [*b*]: atque Leges ac jura in penetralibus suis reposita habebant [*c*]. Quamquam vero deinde & alii e plebejis Jureconsultos se profitebantur, ut postea videbimus tamen id munus semper principes in republica viri sustinuerunt [*d*]. Atque id eo sapientius apud Romanos institutum fuit, quo utilius ac salubrius reipublicae esse debebat, non quoscumque Legum ac juris esse arbitros, sed amplissimos & clarissimos viros, magno rerum usu peritos, quasi civilis juris custodes in praeclaro isto quasi praesidio juris ac justitiae locatos esse: a quibus cives, rerum suarum incerti, consiliique inopes, quid aequum & bonum, quid sibi sequendum faciendumve, quomodo sibi cavendum, tamquam ab oraculis peterent.

§. III.

Sed quo Pontifices atque patricii potentiam suam sive augerent, sive stabilirent, statim post XII. tabulas, *Actiones legis* & *Actus legitimos* composuerunt, quibus populus cum jus suum persequeretur, litemve intenderet, tum negocia privata contraheret, vel perageret [*e*]. Erant autem *Legis Actiones* formulae quaedam solemnes, quibus cives Romani apud magistratus in jure experirentur [*f*]: pertinebantque adeo tantum ad jurisdictionem contentiosam, sive quem hodie vocant processum [*g*]. *Actus* autem *legitimi* erant negocia quaedam privata cer-

[*a*] *L. 2. §. 6. D. de Or. Jur.*

[*b*] *Cic. Muren. c.* 11. Atque hanc curam fere apud plerasque antiquas gentes habuerunt sacerdotes v. *Dodwell. Prael. Cambden. Adpend.* §. *IX. p.* 661. atque inde est, quod apud quasdam gentes etiam jurisdictionem in manu sua tenuerunt v. *Perizon. ad Aelian. V. H. XIV.* 34.

[*c*] *Liv. IX. extrem.* unde *Dionys. Halic. Lib. X. p.* 627. dicit Leges ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀποκειμένας. cf. *Schubart. de fat. Jurispr. p.* 211. Quod vero *Pomponius* in *L.* 2. §. 6. tradit, *ex iis constitutum fuisse, qui quoquo anno privatis praeesset*: alibi nuspiam reperitur traditum. Id autem tantum centum annos obtinuisse, idem Pomponius adfirmat. Sequentibus certe temporibus, etsi Pontificem bonum neminem esse posse, nisi qui jus civile cognovisset, Scaevola adfirmasset, tamen id necessarium esse, nisi quatenus cum jure pontificio esset conjunctum, negat *Cic. Leg. II.* 19.

[*d*] *Cic. Off. II.* 19. & *Leg. I.* 4.

[*e*] *L.* 2. §. 6. *D. de O. I. Cic. Or. I.* 41.

[*f*] *Pompon. L.* 2. *laud.*

[*g*] Male *Heineccius Hist. Juri* I. 45. *sq.* & plerique alii explicant v. Cel. *Ritterus* ad *Heinecc.* l. c. qui rem omnem extra controversiam ponit.

tis solemnibusque formulis ac ritibus, vel domi inter privatos, vel apud magistratum, ut hic auctoritatem interponeret suam, peragenda [*h*]. In quibus adeo inerant etiam actus, voluntariae quos vocant jurisdictionis, veluti emancipatio, manumissio, adoptio, & quae sunt in eodem genere [*i*].

§. IV.

Qua autem causa invenerant, eadem has actiones Legis, actusque legitimos, una cum fastis, patricii ac Pontifices, ita in occulto retinebant, ne in vulgus emanarent [*k*]. Tandem Anno CCCCXLIX. CN. FLAVIUS, scriba Appii Claudi [*l*], libertino patre natus, Legis actiones ac fastos, in Albo propositos populo vulgavit [*m*]. Is liber vocabatur *Jus Flavianum* [*n*]. Quo facto tantam a populo gratiam iniit, ut, quamvis libertinus & scriba, tribunus plebis, Senator, atque tandem Aedilis curulis fieret [*o*].

§. V.

Id Patres aegre ferente, quod sunt veriti, ne sine sua opera lege agi posset, *notas*, hoc est, novas quasdam formulas, composuerunt, ut juris civilis possessionem recuperarent, ipsique omnibus rebus interessent [*p*]. Sed neque haec possessio diuturna fuit aut perpetua. Nam, anno DLII. SEX. AELIUS CATUS, ICtus, omnia ista in vulgus edidit, libro vulgato, qui liber adpellatur *Jus Aelianum* [*q*].

§. VI.

[*h*] v. Cel. *Ritter.* l. c.

[*i*] cf. *Jac. Gothofred. ad L.* 77. *D. de R. I.* Quod autem haec negocia interdum dicuntur *Actiones Legis*, id fit improprie. v. *Ritter.* V. C. l. c.

[*k*] *Liv. IX.* 46. *Cic. Muren. c.* 11. *Or. I.* 41. *L.* 2. §. 6. *D. de Or. Jur.* cf. *Liv. IV.* 3. ubi tribunus plebis dicit: *Si non ad fastos, non ad commentarios pontificum admittimur, ne ea quidem scimus?* cet.

[*l*] Appius Claudius has actiones *composuerat* (hoc enim verbum ap. *Pomponium* in *l. c.* reponendum pro vulg.) & ad formulam redegerat. *L.* 2. §. 6. *de Or. Jur.* hortatus etiam scribam suum Flavium, ut exciperet & edisceret. *Plin. H. N. XXXIII.* 1.

[*m*] *Liv. IX.* 46. *Cic. Muren. c.* 11. *Or. I.* 41. *ad Att. VI.* 1. *Plin. H. N. XXXIII.* 1. *Gell. N. A. VI.* 9. Quod autem in *albo* dicitur proposuisse fastos ac legis actiones, inde non est, cum Heineccio, existimandum, eum jam tum Aedilem aut magistratum fuisse. Nam *album* erat quaevis tabula, qua quid populo sive privatim, sive publice, significabatur.

[*n*] *L.* 2. §. 7. *D. de Or. Jur.*

[*o*] *Liv. l. c.*

[*p*] *Cic. Muren. c.* 11. in quo loco *notas composuerunt* necessario ex totius orationis nexu interpretandum est, uti nos fecimus v. Cel. *Ernesti Clav. Cic. Ind. Lat.* voc. *Notae*: falluntur que egregie, qui explicant formulas notis h. e. signis, aut siglis, perscriptas. Illas autem novas formulas ad alia genera pertinuisse, quam de quibus Jus Flavianum esset compositum; ex *Pomponii* oratione conjicias, *l. c.* qui ait, *quia deerant quaedam genera agendi.*

[*q*] De jure Aeliano conf. *Noris. ad Cenotaph. Pisan. III.* 11. *p.* 423. Ceterum publicatum *jus Aelianum* ab Aelio in *Tripertitis* plerique viri docti statuunt: quod non putem.

§. VI.

Quamvis autem Legis actiones ac formulae vulgatae essent, tamen vel sic, cum semper id institutū retineretur, ut, qui lege agere vellet, certa solennique formula uti deberet: adeo quidem, ut, qui non recte egisset, formula sive causa caderet [r]; Jureconsultorum opera populo necessaria fuit; manseruntque in possessione vel gratiae vel potentiae: inprimis cum quotidie vel ex novis Legibus, vel ex Edictis magistratuum, novarum actionum, vel formularum componendarum necessitas esset [s]. Atque haec causa est, quare Jureconsulti propriis libris sollicite Actiones exposuerunt.

§. VII.

Atque hoc quasi artificium jurisprudentiae Patricii atque Pontifices proprium tenuerunt, donec TI. CORUNCANIUS, primus e plebe pontifex, vir consularis ac triumphalis [t], circa annum D. jus publice professus est, & discendi cupidos admisit [u]. Inde enim promiscuum esse coepit, jus civile respondere, ita, ut, qui fiduciam studiorum haberent, omnes ICtos se profiteri possent: id, quod obtinuit usque ad Augustum [x].

§. VIII.

Neque tamen, qui digni nomine ac munere Jureconsultorum censeri vellent, in solis formulis agendi componendis occupabantur: sed triplex eorum munus erat, *respondere*, *scribere*, *cavere* [y]: quamquam interdum *responsorum* nomine ista omnia adpellantur. Ac quod ad primum quidem munus respondendi attinet, id in eo erat, ut consulentibus, tam quid certo jure, vel legibus, vel moribus, obtineret, quam quid aequum bonumque videretur in causis, jure civili non definitis, traderent. *Scribere* [z] autem dicebantur, cum vel actiones, vel stipulationes, rerumque contrahendarum, testamentorumque formulas, clientibus componerent: *Cavere* denique, quando in rebus negociisque privatis, quibus vitae societas continetur, consiliis suis, inventisque

[r] *Cic. Inv. II. 19.*

[s] Huc pertinēt *actiones Hostilianae*, haud dubie a Jureconsulto nominatae, quarū in caussis hereditatum meminit *Cic. Or. I. 57. extr. actiones rei uxoriae*, post Sp. Carvilii divortium inventae, *Gell. N. A. IV. 3.* Huc pertinent *formulae* C. Aquilii Galli *de dolo malo Cic. Off. III. 14.* eademque de re *judicium Cic. N. D. III. 30.*

[t] *Epitom. Liv. Lib. XVIII.*

[u] *L. 2. §. 35. & 38. D. de Or. Jur.*

[x] *L. 2. §. 47. D. de Or. Jur.*

[y] *Cic. Muren. c. 9.* adpellat *urbanam militiam respondendi, scribendi, cavendi.*

[z] v. *Gronov. de Centes. & Unciis Usur. p. 643. sqq.* in *Pecunia Vet.* cf. *Manut.* & *Victor* ad Cic. *ad Div. VII. 14.*

tisque, clientes ab omni fraude, captione, atque damno, tectos, ne deciperentur, tutosque praestarent, atque docerent, quomodo prudenter esset res peragenda: idque ita proprium Jureconsultis erat, ut inde *cauti* dicerentur. Sed de singulis singulatim dicemus.

§. IX.

Jam, ut de respondendi officio agamus, in eo haud dubie primum *interpretatio* legum jurisque civilis locum obtinet. Quam quidem non magis e verbis, quamquam haec inprimis etiam spectabantur, quam sententia, ac voluntate, faciebant: ita, ut ubi pares causae essent, paria jura statuerent [*a*], quamvis verbis legis res ipsa non esset expressa. Atque hanc interpretationem *extensivam* hodie vocant [*b*]. Eodemque modo, ubi plane scripta Lex nulla esset, quid aequi bonique ratio exigeret, disputando, varieque comparando similia, fingendo [*c*], & argumenta colligendo, exponebant [*d*]. In quo quidem illi eo magis, quid conveniens, consentaneumque esset, videre poterant, quod in rebus gerendis atque republica administranda, versati, rerumque civilium essent peritissimi. Quid igitur legibus, moribus, aequitate denique, contineretur, ut responderent, a litigatoribus consulebantur: maxime tamen, ubi jus controversum esset in causis ad judices delatis [*e*]. Atque haec responsa, quamvis magnam auctoritatem in judiciis privatis haberent [*f*], non tamen hanc vim necessitatemque habuerunt, ut judices iis adstringerentur: immo, prout bonum judicibus videretur, ab responsis etiam licebat recedere [*g*]. Ceterum viva voce clientibus a ICtis edebantur [*h*], quae illi ad judices [*i*], vel ad oratores deferebant: interdum ipsi responsa petebant oratores.

§. X.

Ad alteram partem muneris ICtorum veniamus: quam in *scribendo* positam fuisse diximus. Atque in hac quidem parte primum erat hoc, ut formulas agendi praescriberent iis [*k*], qui lege agere vellent. Cum enim summo periculo esset error in agendo commissus, ut supra diximus, hominibus imperitis necessario ad Jureconsultorum prudentiam erat confugiendum. Deinde cum pleraque negocia privata certis quibusdam for-

[*a*] *Cic. Top. c.* 5.
[*b*] Exemplo sint *legitima patronorum tutela princip. I. de legit. patr. tut. actiones utiles*: item *usucapio aedium* vid. *Cic. Top. c.* 5.
[*c*] v. *Altesserra* de *Fictionibus*.
[*d*] Ex eo genere est *reticentiae poena* in vendendis praediis a ICtis constituta *Cic. Off. III.* 16.
[*e*] *Cic. Or. I.* 56.
[*f*] *Cic. Top. c.* 17. ubi *privata judicia maximarum quidem rerum in Jureconsultorum prudentia posita* esse scribit.
[*g*] *Cic. Muren. c.* 13. *Caecin. c.* 24.
[*h*] *L.* 2. §. 47. *D. de Or. Jur.*
[*i*] *Cic. Or. I.* 58.
[*k*] *Cic. Muren. c.* 11.

formulis ac ritibus essent peragenda, ut supra monuimus: in his quoque vel inprimis adibantur [*l*], quemadmodum & hodie fit ab rudi plebecula, ut stipulationes, aliarumque rerum gerendarum formulas conciperent: veluti emancipationis, adoptionis, in jure cessionis, sponsalium, dotis dictionis, in manum conventionis, testamentorum [*m*], cretionum, mancipationum, & quae sunt generis ejusdem. Atque in eo genere tam diligentes fuere ICti, ut etiam certas fere singulis negociis, formulas, ac stipulationes, componerent: quas qui solas tamquam e dictatis magistri cujusdam tenebant, ceteroqui imperiti juris, *formularii*, *praecones actionum*, *cantores formularum* [*n*], *pragmatici* [*o*] denique, vocabantur. Huc pertinent *Manilianae venalium vendendorum leges* [*p*], hoc est, formulae rebus venalibus vendendis: *stipulatio Aquiliana*, hisque similes.

§. XI.

Tertium erat *cavere*. Namque fere in omni negocio officioque civili [*q*] sic Jurisconsultorum adibatur domus, tamquam oraculum totius civitatis: quo sibi quisque consilio prospiceret, ne caperetur, atque falleretur: veluti in emendo, vendendo, locando, conducendo, societate ineunda, ceterisque rebus contrahendis. Quod apud Romanos hoc magis erat necessarium, quod saepe numero plus valebat, in rebus contrahendis, quod lingua nuncupasset, scriptumque esset, quam sententia & aequitas. Inde tot *cautiones* a ICtis inventae.

§. XII.

Ceterum Jureconsulti consulebantur vel in transverso foro ambulantes [*r*], vel domi suae in solio sedentes [*s*].

§. XIII.

Jam cum dixerimus, ex his Jureconsultorum inventis, responsis, opinionibus, innumerabilia jura nata esse, monendum hic est, id non ita capiendum esse, quasi Jurisconsulti eam auctoritatem habuerint, ut sententiae eorum pro jure valerent. Id enim privatis hominibus non convenit. Sed ICtorum sententiae vim juris nactae sunt, quod usu diuturno,

[*l*] *Cic. Or. III.* 33.
[*m*] *Cic. Brut. c.* 59. *L.* 88. §. *ult. D. de leg.* 2.
[*n*] *Cic. Or. I.* 55.
[*o*] *Cic. Or. I.* 59.
[*p*] *Cic. Or.* I. 58. *Varr. R. R. II.* 5. male eas interpretatur *I. F. Gronov. de Pec. Vet. IV.* 8.

[*q*] *Cic. Or. III.* 33.
[*r*] *Cic. Or. III.* 33. *quod erat insigne*, inquit *eum, qui id faceret, facere omnibus civibus sui consilii copiam*.
[*s*] *Cic. Or. I.* 46. *Leg. I.* 3. Non tamen existimandum, *solum* fuisse proprium Jureconsultorum, uti putabat *Heineccius Ant. Jur. I.* 2. 33.

no, & quasi consensione tacita populi, comprobatae receptaeque erant. Inde id jus vocatur *consensu receptum* [t], *Jus receptum*, *Receptae sententiae* [u], & κατ' ἐξοχὴν, nomine communi, *Jus civile* [x], &, quoniam e multis rebus fictis commenticiisque constabat, *jus commenticium* [y]. Ipsi autem Jureconsulti inde adpellantur *Juris auctores*, *conditores juris* [z], νομοθέται

§. XIV.

Restat, ut, antequam ad ipsos Jureconsultos veniamus, pauca quaedam attingamus de ratione docendi discendique Juris, ac de dissensionibus eorum. Ac primum quidem pueri Leges XII. tamquam carmen aliquod necessarium ediscebant, Ciceronis autem tempore inprimis Edicta praetorum cognoscebant [a]. Deinde philosophia, non tamen omnino Stoica [b], imbuti, ac litteris instructi, sumta virili toga, ad magnum aliquem Jureconsultum deducebantur, ut ei de jure respondenti adessent, & sic sensim paullatimque usum fori, quem vocant, perciperent [c]. Neque enim, qui mos deinde invaluit, artis praecepta tradebant ICti, aut certum aliquod tempus ad docendum sibi seponebant, sed respondentes erudiebant discendi cupidos, ita, ut eodem tempore & discentibus satisfacerent, & consulentibus [d].

§. XV.

De dissensionibus sequitur, ut dicamus: quas quidem e diverso interpretandi juris sensu natas esse, facile intelligitur. Summa autem dissensionis haec erat, ut alii scriptum, summumve jus, alii aequitatem, magis defenderent. Ac scriptum quidem defendebant ii, qui suum cujusque jus Legum, vel stipulationum, atque conventionum, verbis terminabant: aequitatem autem hi, qui rationem, sententiamque juris, vel conventionum, spectabant: atque hanc inprimis sectam secuti sunt illi, qui praeter juris civilis disciplinam, adsumserant facultatem dicendi & eloquentiam

tiam

[t] *pr. Inst. de adquis. per adrog.*

[u] *Fest.* voc. *Receptum L.* 215. *D. de V. O. L.* 41. *D. de reb. cred.*

[x] *Cic. Off. III.* 16. *L.* 2. §. 5. *D. de Or. Jur.*

[y] *L.* 20. *D. de poen.* quod explicatur egregie a *Jan.* a *Costa* in *Praelect. ad L. un C. de delict. defunct.* in *Meermann.* V. C. *Thes. Jur. T. I. p.* 714. *sqq.* conf. *Bynkershoek. Obs. V.* 16.

[z] *Cujac. Obs. VII.* 25.

[a] *Cic. Leg. I.* 3.

[b] Plerique, post *Cujac. Obs. XXVI.* 14. & in iis etiam *Heinecc. Hist. Jur.* I. 125. putant, Jureconsultos omnes Stoica philosophia imbutos fuisse. Sed ut de aliquibus concedatur, de omnibus falsum est. Patet id exemplis multorum: aliisque etiam argumentis demonstrari potest. Ceterum qui de *Stoica Jureconsultorum philosophia* scripserunt, eorum libelli conjuncte editi sunt a *Slevogtio*.

[c] *Cic. Orat. c.* 42.

[d] *Cic. Or. c.* 42.

tiam [*e*]. Exempla talium dissensionum sunt haec: Bruti quidem, & Manilii, utrum partus ancillae in fructu esset, nec ne [*f*]: L. Crassi & Q. Scaevolae, utrum substitutione secundum pupillum facta, etiam intelligi possit vulgaris; quod maxime quaesitum est ac disceptatum in causa Curiana [*g*]. Ejusdem generis controversiae fuerunt, de jure postliminii, in causa Mancini Numantinis dediti [*h*], neque recepti: item in eo, an justae nuptiae essent, nuncio priori uxori non remisso, contractae [*i*]: an denique bonorum paternorum esset exheres filius, quem pater neque heredem, neque exheredem scripsisset nominatim [*k*]. Atque hujusmodi fuit etiam disputatio ea, quae intercessit Crasso ac Galbae [*l*]: quam quidem male ad disputationem fori referunt vulgo; ac denique, possetne heres furti agere, quod furtum antea factum esset [*m*]. Ex his vero exemplis, credo, intelligitur, dissensiones ICtorum non demum sub Augusto, Labeone, Atejoque Capitone principibus, exortas esse.

§. XVI.

Postremum hujus sectionis caput est, enarratio Jureconsultorum, librorumque eorum, quibus jus civile inprimis vel fundatum, vel illustratum est. In quo quidem tantum ejus magistratus mentionem faciemus, brevitatis causa, quem quisque summum gessit, ut inde aetas cujusque intelligi possit. Primus quidem, qui illustratus sit, occurrit APPIUS CLAUDIUS, *Caecus*, ante caecitatem autem *Crassus* dictus, quem Pomponius *Centumanum* adpellat [*n*]. Is aliis jam summis honoribus perfunctus, anno CCCCLVII. Consul iterum fuit. Scripsisse primus *actiones* traditur, & *de usurpationibus* [*o*]: litteram R. in quibusdam vocabulis invenit [*p*]. Ejus *oratio de Pyrrho* Ciceronis tempore adhuc extabat [*q*].

[*e*] Nam ibi fere de aequitate disputabant. *A. de caus. corr. c.* 31.

[*f*] *Cic. Fin. I.* 4. cf. *L.* 27. *pr. D. de hered. pet.* §. 37. *Inst. d. R. D.*

[*g*] *Cic. Or. I.* 30. *&* 57. *Brut. c.* 52. *Quinctil. Inst. Or. VII.* 6. 9. Atque haec controversia mansit usque ad Divum Marcum, qui eam *L.* 4. *D. de vulg. & pupill. subst.* plane definivit. Huius controversiae historiam persecuti sunt egregie *Brencmann. de Heuremat. c. VII.* & Ill. *Mascou. de Sectis Sabin.* & *Procul. IX.* 18. 1.

[*h*] *Cic. Or. I.* 40. *Top. c.* 8. *extr.* cf. *L.* 17. *D. de legat. L.* 5. *de capt. & postlim.* omninoque *Balduin. Jurispr. Mucian.* p. m. 49.

[*i*] *Cic. Or. I.* 40.

[*k*] *Cic. Or. I.* 28.

[*l*] *Cic. Or. I.* 56.

[*m*] *Cic. ad Div. VII.* 22. de qua quaestione v. *Mercer. Opin. II.* 5.

[*n*] *L.* 2. §. 36. *D. de Or. Jur. Crassum* vocat *Frontin. de aquaeduct. I. init.* Stemma *Appiorum* composuit ex *Ruperto* ad *Pompon. p. m.* 307. *sqq. Heinecc. Hist. Jur. I.* 114.

[*o*] *Pompon. L.* 2. §. 36. *de Or. Jur.* Est autem haud dubie ibi legendum: *Hunc etiam actiones scripsisse traditum est primum, & de usurpationibus*. Nam Pomponius sine dubio respicit id, quod §. 7. dixerat, quodque refert *Plin. H. N. XXXIII.* 1. eum *actiones composuisse & ad formam redegisse*: quas deinde Cn. Flavius scriba ejus edidit.

[*p*] *Pompon. l. c.*

[*q*] *Cic. Brut. c.* 16. ad q. l. v. *Corrad.*

§. XVII.

P. SEMPRONIUS, *Sophus* propter sapientiam in jure civili cognominatus [*r*], Consul anno CCCCL. fuit.

§. XVIII.

TI. CORUNCANIUS, Consulatu, anno CCCCLXXIV. functus, anno D. creatus primus e plebe pontifex [*s*], senex obiit anno DIX. [*t*]: summa diligentia ac dexteritate jus civile respondit [*u*], primusque jus publice professus est. v. supra §. VII.

§. XIX.

P. LICINIUS CRASSUS, *Dives*, Consul anno DXLIX. ICtus celeber, ac Pontifex M. [*x*].

§. XX.

P. CINCIUS ALIMENTUS, Praetor Siciliae anno CCCCXLII. scripsit de *Officio Jurisconsulti* [*y*], item *Annales*, *Fastos*, *de comitiis* [*z*], *de consulari potestate* [*a*], *Mystagogica*, *de verbis priscis* [*b*], & *de re militari* [*c*] libros VI.

§. XXI.

P. CORNELIUS SCIPIO NASICA, qui Quaestor a Senatu vir optimus adpellatus est [*d*], Consul anno DLXIII. in summo honore propter jurisprudentiam fuit [*e*], ideoque domus publice in sacra via ei data [*f*]. Ejus item filius PUBLIUS propter sapientiam *Corculum* dictus est [*g*].

§. XXII.

[*r*] *Pompon. L.* 2. §. 37. dicit: *nec quisquam ante hunc, aut post hunc, hoc nomine cognominatus est.* quod quomodo capiendum sit, ne cum historia pugnet, docet *Perizon. Animadv. Hist. c. II. p.* 69.

[*s*] *Epit. Liv. lib. XVIII.*

[*t*] *Id. Lib. XIX.*

[*u*] *Cic. Or. III.* 15. & 33. *Brut. c.* 14. cf. *N. D. II.* 16. *Cat. c.* 9. *Lael. c.* 11. *L.* 2. §. 38. *de Or. Jur.*

[*x*] *Cic. Or. III.* 33. *Cat. c.* 9. *Liv. XXX.* 1. ubi omnia ejus naturae fortunaeque bona enumerat.

[*y*] *Fest.* voc. *Subiici.*

[*z*] *Fest.* voc. *Patricios.*

[*a*] *Fest.* voc. *Praetor.*

[*b*] *Id.* voc. *Rodus.*

[*c*] *Gell. N. A. XVI.* 4. in quo de jure feciali, ritu belli indicendi, & de delectu egit. cf. *Naudaeus* de *studio militari II.* 6. De ejus scriptis v. *Voss. Hist. Gr. IV.* 13. *Lat. I.* 4. Fragmenta Sallustio subjecit *Wassius*.

[*d*] *Liv. XXIX.* 11. 14. *Val. Max. VII.* 5. *L.* 2. §. 37. *D. de Or. Jur.* cf. *Cic. Har. Resp. c.* 13.

[*e*] *Cic. Or. III.* 33.

[*f*] *L.* 2. §. 37. *D. de Or. Jur.* Stemma ejus ordinavit *Rupertus ad Pompon. p. m.* 323.

[*g*] *Cic. Brut. c.* 20. & 58.

§. XXII.

Eodem numero fuit Q. MUCIUS [*h*], quem Pomponius tradit legatum ad Carthaginienses missum, cum essent duae tesserae positae, una pacis, altera belli, arbitrio dato, utram vellet, referret Romam, utramque sustulisse, ac dixisse, Carthaginienses petere debere, utram mallent accipere.

§. XXIII.

Iisdem temporibus extiterunt ICti celeberrimi duo fratres, P. & SEX. AELII PAETI CATI [*i*]: e quibus PUBLIUS anno DLIII. SEXTUS autem anno DLVI. Consul fuit. Magis tamen enituit in jure civili SEXTUS, qui Ennio dictus est *Egregie cordatus homo, Catus Aelius Sextus. Scripsit Tripertita juris civilis* [*k*], aliosque libros, quos Pomponius dubiae auctoritatis esse dicit: *Commentarios de Jure civili* certe edidit [*l*]. Ceterum continentissimus fuit [*m*].

§. XXIV.

L. ACILIUS *Sapiens*, quem Pomponius [*n*] sive librarii, errore *Atilium* vocant, quique scripsit *Commentarios in XII. tabulas* [*o*], iisdem temporibus floruit.

[*h*] L. 2. §. 37. *D. de Or. Jur.* Sed viri docti plerique emendant nomen, ponuntque *Q. Maximum*, propterea quod *Livius XXI.* 18. aliique veteres non *Q. Mucium*, sed *Q. Fabium Maximum*, ejus legationis principem referant. Sed cum ipsa res quoque a *Pomponio c. l.* aliter, atque ab iis, referatur, equidem putem, Pomponium secutum esse auctores, qui principem legationis *Q. Mucium* traderent, adeoque, si error sit, non esse librariorum, sed ipsius Pomponii: nihilque adeo mutandum. Variatum autem in ea re a veteribus fuisse vel e *Gellio N. A. X.* 27. patet. Huc accedit, quod doceri non potest, eum, quem reponunt, *Q. Fabium*, ICtum fuisse. v. *Alciat. Parerg. IV.* 17.

[*i*] *Pompon. L.* 2. §. 37. *D. de Or. Jur.*

[*k*] *L.* 2. §. 37. *D. de Or. Jur.* Saepe a veteribus laudatur, velut *Cic. ad Div. VII.* 22. *Top. c.* 5. *Gell. N. A. IV.* 1. nam hic pro *Sejo Aelio* legendum *Sexto Aelio* docet *Perizon. Animadv. Hist. c. II. p.* 71. quid *lessus* in XII. tabulis, ignoravit, *Cic. Leg. II.* 22. Non confundendus est cum *L. Aelio*, quem *Cicero Brut. c.* 56. *antiquitatis peritum* vocat, quique *de antiquitate Romana* scripsit, *Cic. Leg. II.* 22. & *commentarios in XII. tabulas Cic. Leg. II.* 23. de quo v. *Carrio Ant. Lect. I.* 8.

[*l*] *Cic. Or. I.* 56. *extr.*

[*m*] Nam huic tribuendum esse id continentiae specimen, quod *Val. Max.* IV. 3. & ex eo *Plin. H. N. XXXIII.* 1. errore *Q. Aelio Tuberoni* tribuunt, ostendit *Perizon. Animadv. Hist. c. II. p.* 61. *sqq.* unde dubitatio *Ruperti ad Pomp.* refellitur.

[*n*] *L.* 2. §. 38. *D. de Or. Jur.*

[*o*] *Cic. Leg. II.* 23. cf. *Lael. c.* 2.

§. XXV.

Iisdem fere temporibus ponitur SER. FABIUS PICTOR [p], ICtus, non confundendus cum *Q. Fabio Pictore*, *Historico* [q]. *Libros juris pontificii scripsit* [r]. Q. FABIUS LABEO, ICtus [s], est eorundem fere temporum.

§. XXVI.

T. MANLIUS TORQUATUS, juris civilis & sacrorum pontificalium peritissimus [t], Consul anno DLXXXVIIII.

§. XXVII.

At hos ignobiliores, certe hodie minus notos, ICtos, tum ingenio, tum scientia, longe multumque superavit M. PORCIUS CATO, qui nullo genere ortus, ingenio atque industria sibi summos quoscumque honores aperuit, maximaque auctoritate, rebus egregie gestis parta, floruit. Fuit enim in eo viro versatile ad quascumque artes ac disciplinas ingenium, summumque studium, tanta autem eruditio ac scientia, ut non minus egregius historicus, orator, atque imperator, quam ICtus, esset [u]. Consulatu functus est anno DLIX., Censuram triennio post severissime gessit, unde *Censorius* adpellatus est [x]. In summa senectute, decessit [y], anno DCV. Praeter *Origines*, libros *de Re Rustica* [z], *de disciplina militari* [a], *de tribunis militum* [b], *orationesque* permultas, quarum se amplius centum quinquaginta legisse testatur Cicero [c], aliaque

[p] *Cic. Brut. c.* 21. de tota *Pictorum* familia vid. *Voss. Hist. I.* 3.

[q] v. de ejus fide Cel. *Ernesti* Prolusio *pro Fabio historico adversus Polybium* an. 1746.

[r] *Macrob. Saturn.* III. *init.*

[s] *Cic. Brut. c.* 21.

[t] *Val. Max. V.* 8. 3. *Epit. Liv. lib. LVIII.* ubi v. *Duker. Cic. Fin.* I. 7. de veterum ipsorum in gente *Manlia* distinguenda erroribus v. *Perizon. Anim. Hist. c.* VIII. *pag.* 350. *sqq.* a quibus sibi non cavit *Heinecc. Hist. Jur. I.* 127. *not.*

[u] *Cic. Brut. c.* 15. *Liv. XXXIX.* 40. cf. *Cic. Or. I.* 37. *III.* 15. *Corn. Nep. Caton. c.* 3.

[x] *Liv. XXXIX.* 41. *sq.*

[y] *Liv. XXXIX.* 40. narrat eum *nonagesimo* aetatis anno Servium Galbam ad judicium populi adduxisse. *Cic. Brut. c.* 20. tradit, eum *octoginta quinque* annos natum obiisse: cum quo consentit *Plin. H. N. XXIX.* 1.

[z] qui hodie supersunt ejus nomine inscripti, utrum ejus sint, dubitatur. Sed v. Cel. *Gesner. praef. ad Script. Rei Rust. p.* 1. *seqq.*

[a] *Veget. I.* 8. ubi v. *Stewech.*

[b] *Non.* voc. *proletarii.*

[c] *Cic. Brut. c.* 17. quales fuere oratio *de pecunia regis Antiochi Liv. XXXVIII.* 55. in *Quinctium Flamininum Liv. XXXIX.* 42. de *dote Gell. N. A. X.* 23. *pro L. Turio contra Cn. Gellium. Gell. XIV.* 2. oratio *de praeda militari*, *Non.* voc. *Fite*, & *Gell. N. A. II.* 18. *de praeda in publicum referenda*, *Priscian. VII. extr.* in *Ser. Galbam*, *Cic. Brut. c.* 20. *de foeneratione Legis Juniae Fest.* voc. *prorsus*.

que scripta, edidit *Commentarios Juris Civilis* [*d*] & *Responsa*, expressis personarum nominibus [*e*].

§. XXVIII.

Filius ejus M. PORCIUS CATO, virtutibus paternis, egregia item juris scientia, clarus, mortuus est anno DC. Praetor designatus [*f*]. Quae in juris nostri libris nomine Catonis referuntur, veluti *Regula Catoniana* [*g*], pleraque tribuuntur Catoni filio, propterea, quod Pomponius ait, plurimos ejus de jure civili fuisse libros [*h*]: haud scio, an perperam.

§. XXIX.

C. LIVIUS MAMILIANUS DRUSUS, Consul anno DCVII. senex, etiam oculis captus, atque infirmus, consulentibus diligenter respondit [*i*], & egregia monumenta composuit [*k*].

§. XXX.

C. MARCIUS FIGULUS, Consul anno DXCVIII. juris civilis disciplina celeberrimus extitit [*l*].

§. XXXI.

Jam dicendum de Triumviris, qui jus civile fundasse dicuntur Pomponio [*m*]. Eorum princeps est P. MUCIUS, P. F. Q. N. SCAEVOLA, Consul anno DCXXI. ac deinde Pontifex Maximus; primus jurisprudentiam in gentem Muciam intulit, nisi ille Q. Mucius, de quo supra jam dictum est, primus fuerit, atque inde quasi hereditarium ac gentilicium bonum jurisprudentia mansit [*n*]. Reliquit *decem libellos* de jure civili [*o*].

§. XXXII.

[*d*] *Fest.*
[*e*] *Cic. Or. II.* 33. ubi Cicero morem eum, nomina personarum in responsis edendis exprimendi, reprehendit. Ceterum prope abest, ut *Responsa* in ejus *Commentariis juris Civilis* comprehensa fuisse putem.
[*f*] *Cic. Cat. mai. c.* 23.
[*g*] de qua est proprius titulus in Digestis vid. de ea *Cujac. Obs. IV.* 4. *Majans.* V. C. *Disputat. Jur. XLIII.*
[*h*] *Pompon. L.* 2. §. 38. *D. de Or. Jur.* cf. *Gell. N. A. XIII.* 19. Ceterum tempore Gellii adhuc extitit Commentarius *de familia Porcia*, *Gell. N. A.* XIII. 19. Stemma autem ordinavit *Heinecc. Hist.* I. 131.
[*i*] *Cic. Tusc. V.* 38.
[*k*] *Val. Max.* VIII. 7. laudatur in L. 38. §. 1. *D. de act. emt. vend.*
[*l*] *Val. Max. IX.* 3. 2.
[*m*] *L.* 2. §. 39. *D. de Or. Jur. Fundare jus civile* dicitur ille, qui disciplinam quasi extruit, atque constituit. Atque id ita h. l. capiendum esse, intelligitur.
[*n*] Muciorum opiniones atque responsa doctissime explicavit *Fr. Balduinus* in libello de *Jurisprudentia Muciana*. Stemma autem Muciorum disposuit ac digessit *Rupertus ad Pomponium* p. m. 389. ex eoque *Heinecc. Hist. Jur.* I. 134.
[*o*] *L.* 2. §. 39. *D. de Or. Jur.* ex iis haud

§. XXXII.

Alter est M. JUNIUS BRUTUS, praetorius, qui reliquit *septem de jure civili libros* [p], ut tradit Pomponius; quamquam periti tantum tres pro genuinis habuerunt, auctore Cicerone [q]. Saepe ejus auctoritate Cicero, & ICti nostri, utuntur.

§. XXXIII.

Tertius M. (h. e. Manius) MANILIUS, Consul Anno DCV. fuit: de jure diligenter & adsidue consulentibus respondit [r]. Scripsit *tres libros de jure civili* [s], ac praeterea *volumina* inscripta *Manilii monimenta*, [t], de quibus nihil extat. *Manilianas venalium vendendorum leges* supra jam memoravimus.

§. XXXIV.

P. LICINIUS CRASSUS MUCIANUS, frater naturalis *Publii* illius *Scaevolae*, de quo §. XXXI. adoptatus a *P. Crasso Divite*, non confundendus cum *L. Crasso* Oratore [u], de quo paullo post, domi jus civile didicit [x], valdeque peritus ejus fuit. Consul fuit anno DCXXIII. & Pontifex M.

§. XXXV.

Q. MUCIUS Q. F. Q. N. SCAEVOLA, Augur, illius superioris *P. Crassi*, & *P. Mucii Scaevolae* frater patruelis, cum *Q. Mucio Scaevola* Pontifice M. non confundendus, de quo paullo post, Consul fuit anno DCXXXVII. Ci-

haud dubie est, quod laudat, de *ambitu aedium*, *Cic. Top. c.* 4. (e quo *Cujac. Obs.* XIII. 27. eruit speciem *L.* 41. §. 1. *D. de S. P. V.*) item alii, & ICti in Digestis.

[p] *L.* 2. §. 39. *D. de Or. Jur.* In quo loco emendandum censet *Bynkershoek. Praetermiss.* quod *septem* scribit Pomponius, reponendumque transpositione *tres;* propterea, quod Cicero dicit, *tres* genuinos tantum habitos fuisse. At id ipsum contra eum facit. Potuit enim Pomp. in auctorem incidisse ejusmodi, qui septem Bruti libros laudaret.

[q] *Cic. Or.* II. 55. in quibus haud dubie etiam responsa ipsius fuerunt, quae expressis personarum nominibus edidit: *Cic. Or.* II. 33. Eum laudat *Cic. Brut. c.* 35.

[r] *Cic. Or. III.* 33.

[s] *L.* 2. §. 39. *D. de Or. Jur. Bynkershoek. Praetermiss.* ad h. l. transpositione emendans h. l. legit: *Brutus tres; Manilius septem*: quod non est necessarium: vid. ad §. antec.

[t] Eas non esse diversas a *Manilianis venalium vendendorum legibus*, statuit *A. Augustin. de nomin. prop. Pand. p.* 211. *Thes. Jur. Otton. T. I.* sed sine idonea ratione; immo vero ex idoneis caussis contradici potest.

[u] uti facit ipse Pomponius *L.* 2. §. 40. *Heinecc. Hist. Jur. I.* 143. aliique multi: v. *Rupert. ad Pompon. p. m.* 383. *s. Perizon. Animadv. Hist. c. IX. p.* 362. cf. *Ritter.* V. C. *ad. Heinecc. l. c.*

[x] *Cic. Or. I.* 37. & 56. *Brut. c.* 26.

Ciceronis, qui ad eum jam valde senem a patre deductus est [*y*], praeceptor in iure civili: maximus ICtus [*z*].

§. XXXVI.

P. RUTILIUS RUFUS, auditor P. Mucii Scaevolae illius Pontificis Maximi [*a*], Stoicae philosophiae studiosissimus [*b*], Consulatu, anno DCXLIX. functus, iniquissimo judicio damnatus, in exilio Smirnae consenuit [*c*]. Praeter libros *Historiarum de vita sua*, *Hannibalicorum*, & *orationes* [*d*], etiam de jure civili scripsit, unde est haud dubie, quod in Digestis laudatur [*e*].

§. XXXVII.

COELIUS ANTIPATER, L. Crassi Oratoris magister, juris valde peritus [*f*], iisdem temporibus floruit: magis tamen in historia elaboravit [*g*].

§. XXXVIII.

A. VIRGINIUS [*h*], SEXTUS POMPEJUS, summus ICtus, ac Stoicus [*i*], Q. AELIUS TUBERO, jurisprudentia item atque Stoicae philosophiae studio clarus [*k*], iisdem temporibus, & ex eadem disciplina, extitere. Omnes tamen gloria superavit L. CRASSUS, *orator*, consul, anno DCLIX, cum Scaevola, discipulus Coelii Antipatri. Is enim, cum di-

[*y*] *Cic. Lael. c.* 1.

[*z*] *Val. Max. VIII.* 12. *Cic. Balb. c.* 20.

[*a*] Cic. *Off. II.* 13.

[*b*] Cic. *Off. III.* 2. *Brut. c.* 36.

[*c*] *L.* 2. §. 41. *D. de Or. Jur. Cic. Or. I.* 53. *Val. Max. VI.* 4. 4. *Vell. II.* 13. Causa damnationis ei fuit, quod publicanos severe coërcuit, cũ Legatus in Asia esset. Sed in eo errant *Pompon.* l. c. & *Ascon. Paedian.* in Cic. *Divin. in Caecil.* ille, quod *Asiae Proconsulem*, hic, quod *Q. Mucio Quaestorem* fuisse, scribunt. v. *Perizon. Animadv. Hist. c. II. p.* 58. *sqq.* Ceterum vitam hujus P. Rutilii singulari libello exposuit *Ant. Oiselius*, franco gallice. qui insertus est a *Meermanno V. C. T. I. Thesauri Juris Civ. & Canon.*

[*d*] *Suet. Aug. c.* 89. memorat, Augustum ejus orationem *de modo aedificiorum* recitandam curasse.

[*e*] *L.* 10. §. 3. *D. de us. & habit. L.* 3. §. 9. *D. de pen. leg. L.* 1. §. 1. *D. arb. furt. caes.* Ceterum de ejus scriptis in universum consulendi sunt *Cujac. Obs.* II. 27. *Torrent. ad Suet. Aug. c.* 89. *Casaub. Animadv. ad Athenae. c. XXXI.* & *ad Suet. l. c.* Fragmenta autem collegit *Wassius* in Sallustii editione.

[*f*] *Cic. Brut. c.* 26. *extr. L.* 2. §. 40. *de Or. Jur.*

[*g*] Scripsit enim belli Pun. *II. historiam Cic. Or. II.* 12. *Annales Cic. Leg. I.* 2. a Bruto in compendium missos, Cic. *Att. XIII.* 8. v. *Voss. Hist. Lat. I.* 8. cf. *Pigh. ad* 616. Fragmenta collegit *Wassius.*

[*h*] Apud Pomponium *L.* 2. §. 40. vitiose dicitur *Paullus* v. *Rupert. ad Pompon. Enchir. p.* 381. *Ernesti* V. C. *Clav. Cic. Ind. Hist. h. n.*

[*i*] *Cic. Brut. c.* 47. *Or. III.* 21. *Off. I.* 6. *Or. I.* 15. *Phil. XII.* 1. *L.* 2. §. 40. *D. de Or. Jur. Gell. N. A. I.* 22.

[*k*] *L.* 2. §. 40. *de Or. Jur.* qui etiam *Consulem* fuisse scribit; quod ex *Cic. Brut. c.* 31. refellitur. cf. *Cic. Brut. c.* 47. *Off. I.* 6. *Gell. N. A. I.* 22.

dicendi laude omnes vinceret, in jurisprudentia summis par fuit [l].

§. XXXIX.

Q. MUCIUS, P. F. P. N. SCAEVOLA, Pontifex Maximus, illius Publii Scaevolae, Pontificis, de quo supra §. XXXI. filius, Consul anno DCLIX. collega, uti fere in omnibus honoribus, L. Crasso Oratore, summus sui temporis ICtus fuit, multorum ICtorum egregiorum, & in his Ciceronis, mortuo Scaevola Augure, praeceptor in jure civili [m]. Dicitur a Cicerone jurisperitorum eloquentissimus, & eloquentium juris peritissimus, similibusque elogiis [n]. In administranda provincia justissimus atque continentissimus fuit. In Mariano tumultu, anno DCLVII. interemtus est. Auctor est *Cautionis Mucianae* [o]. *Librum* ὅρων [p], qui liber est antiquissimus eorum, unde aliquid in Digesta illatum, & *Libros Juris Civilis duodeviginti* [q] scripsit. Libros definitionum *Pomponius* notis illustravit [r]: cetera *Laelius Felix* [s], *Modestinus* [t], & *Servius Sulpicius*, cujus, propter reprehensiones frequentes, in ea scripta libri *Reprehensa Mucii Scaevolae capita nomen invenerunt* [u].

§. XL.

Hujus Mucii auditores fuerunt complures, in quibus praecipuae auctoritatis extiterunt [x] C. Aquillius Gallus, Balbus Lucilius, Sex. Papirius, C. Juventius, atque ipse Cicero. Princeps autem horum haud dubie C. AQUILLIUS GALLUS fuit. Is Praetor, cum Cicerone, anno DCLXXXVIII. quaestionem de ambitu exercuit. Summa in eo respondendi juris dexteritas, in cavendo solertia, ac denique maxima aequitas fuit [y]. Multas cautiones ac formulas invenit, in quibus *stipulationem Aquillianam*, *formulas doli mali*, & *postumos Aquilianos*. Quamvis autem multis libris juris civilis disciplinam exposuerit, cum tradat Pomponius, eum magnam anni partem Caecinae [z] egisse, quo fa-

[l] Ejus lundes cum multis aliis locis Cicero, tum in *Bruto*, *c.* 37. *sqq.* potissimum persequitur, ad q. l. v. *Corrad.*

[m] *Cic. Brut. c.* 89. *L.* 2. §. 40. *D. de Or. Jur.*

[n] *Cic. Or. I.* 39. *Brut. c.* 39. 40. v. *Perizon. Animadv. Hist. c. IX. p.* 364. *sqq.*

[o] de qua v. *Cujac. Obs. XIV.* 37. *Majans. Disp. Jur. XL.* inprimis autem de omnibus ejus sententiis *Balduin. de Jurispr. Mucian.*

[p] v. *Wieling. Jurispr. rest. p.* 131.

[q] *L.* 2. §. 41. *D. de Or. Jur.* cf. *Gell. N. A. VII.* 15.

[r] v. *L.* 202. *D. de R. I.* ad *e. l. Jac. Gothofred.*

[s] *Gell. N. A. XV.* 27.

[t] *L.* 53. & *L.* 54. *D. de A. R. D.*

[u] *Gel. N. A. IV.* 1. cf. *L.* 3. §. 6. *D. de pen. leg.*

[x] *L.* 2. §. 42. *D. de Or. Jur.*

[y] *Cic. Caecin. c.* 27.

[z] *Pompon. L.* 2. §. 43. *D. de Or. Jur.* Vulgo ibi legitur *Cercinae*, quae est insula prope Africam: sed nihil certius esse videtur coniectura virorum doctorum, qui reponunt *Caecinae* v. *Rupertus ad Pompon. p. m.* 406. Ceterum ejus vitam exposuit singulari oratione *Heineccius* quae est in ejus *Opusculis*.

facilius libris scribendis operam daret; tamen ne nomina quidem librorum hodie nota sunt.

§. XLI.

L. LUCILIUS BALBUS, Servii Sulpicii praeceptor [a], doctus & eruditus fuit. Sed non est confundendus cum *Q. Lucilio Balbo* Stoico, quem in hoc philosophiae genere Graecis comparandum fuisse dicit Cicero [b].

§. XLII.

SEX. PAPIRIUS, & C. JUVENTIUS [c] hodie ignoti sunt [d].

§. XLIII.

Non omittendus hic est M. TULLIUS CICERO, Muciorum auditor, & condiscipulus superiorum; qui quamvis numquam Jurisconsultum professus sit, tamen, cum librum *de jure civili in artem redigendo* scripserit [e], & cum in omnibus, tum inprimis in egregiis libris *de Legibus*, maximam juris scientiam ostentaverit, Jurisperitorum profecto numero esse debet [f]. Atque librorum Ciceronianorum lectio, quoniam in aliis veteribus auctoribus omnibus tot ac tantae non sunt juris veteris reliquiae, vel potius copiae, quantae in hoc uno, commendanda est diligenter iis, qui jus civile, cum laude, percipere cupiunt [g].

§. XLIV.

Omnibus superioribus ICtis longe multumque antecelluit SERVIUS SULPICIUS RUFUS, Ciceronis familiarissimus, qui tantum ingenio atque sub-

S

[a] *Cic. Brut. c.* 42.

[b] *Cic. N. D. I.* 6. confudit *Heineccius Hist. Jur. I.* 149. ad q. l. v. *Ritter.* V. C.

[c] *L.* 2. §. 42. *D. de Or. Jur.*

[d] Mentionem quidem facit *Cic. Brut. c.* 48. *T. Juventii*, quem callidum & in capiendo adversario versutum magna cum juris scientia, dicit, fuisse: neque adeo improbabile est, cum hoc, eundem esse, ut putat *Rupertus ad Pompon. p. m.* 397. *f.*

[e] *Gell. N. A. I.* 22.

[f] Itaque supersedere omni labore suo poterat *Bynkershoekius Praetermiss. p.* 60. *sqq.* qui multis id agit, ut eum ICtum non fuisse ostendat, propterea quod de jure non responderit. Neque nos dicimus. Sed summam ejus juris scientiam quis negaverit? modo eum diligenter legerit: quod faciendum omnibus elegantibus interpretibus necessario. Ceterum miratus sum, quod *Byncker shoek l. c.* dubitat, an ejus liber *de jure civili in artem redigendo*, umquam absolutus fuerit, propterea quod *Quinctil. Inst. Or.* XII. 3. 10. dicit, eum aliqua de jure civili componere *coepisse*. Quasi vero id vocabulum *coepisse* pertineat ad hunc librum solum inchoatum, non perfectum; cum satis certũ sit, eum multa de jure civili in animo habuisse scribere: quorum initium factum est hoc uno libro edito.

[g] Egregie id praestitit *Anton. Schultingius*

subtilitate scientiae valuit, ut tradat Cicero, artem in eo uno fuisse [h]; tantum autem eloquentia, ac dicendi copia, ut in prima arte potuisset esse secundus, nisi in secunda primus esse maluisset [i]. Ceterum, quod inprimis, deserto dicendi, causasque agendi studio, sese juri civili dederit, ejus rei hanc rationem reddit Pomponius [k], quod a Q. Mucio, propter ignorantiam juris civilis, objurgatus esset. Usus autem est praeceptoribus in jure civili, Lucilio Balbo, & Aquillio Gallo [l]. Consul fuit anno DCCIV. mortuus est in legatione ad Antonium anno DCCXI. eamque ob rem ex Senatus consulto statua honoratus pedestri [m]. Ejus scripta fuerunt haec: *Notae ad Q. Mucium*, sive *Reprehensa Mucii Scaevolae capita* [n], liber *de detestandis sacris* [o], liber *de dote* [p], duo libri ad *Brutum ad Edictum* [q], & *orationes* aliquot [r], & alia.

§. XLV.

Ex ejus schola plurimi prodierunt: in quibus tantum hi, quoniam libros scripserunt, Pomponio memorantur [s]: ALFENUS VARUS, A. OFILIUS, T. GAESIUS, AUFIDIUS TUCCA, AUFIDIUS NAMUSA, FLAVIUS PRI-

gius in *Oratione de Jurisprudentia Ciceronis*, quae extat in ejus *Dissertationum Volumine* Franeq. 1708. 4. Vitam Ciceronis exposuit *Fr. Fabricius*, & *Corradus* in *Quaestura* elegantissimo libello, qui propediem denuo edetur cura & cum praefatione Cel. *Ernesti*.

[h] *Cic. Brut. c.* 41. eum *artem in Jurisprudentiam intulisse* dicit: quod tamen non est ita capiendum, quasi ante eum jurisprudentia in formam artis redacta non fuerit. Quid enim aliud egit *Q. Mucius Scaevola*, augur, quem Pomponius tradit jus civile *primum constituisse, generatim in XVIII. libros redigendo*. *L.* 2. §. 41. *D. de Or. Jur.* Itaque id sic est intelligendum, ut Servius Sulpicius eo in genere omnes superiores vicerit. Ceterum laudes hujus ICti v. ap. *Cic. Phil. IX.* & *Brut. c.* 45. *sqq.*

[i] *Cic. Brut. c. l.*

[k] *L.* 2. §. 43. *D. de Or. Jur.* eam narrationem in dubium vocat *A. Augustin. not.* ad librum *de nom. propr. Pand. p.* 20. de qua quaestione conf. *Otto* V. C. *praef. ad T. I. Thesauri*.

[l] *L.* 2. §. 43. *D. de Or. Jur. Cic. Brut. c.* 42.

[m] *Cic. Phil. IX.* 7. ejus statuae inscriptio extat apud *Reines. Inscript. Class. VII.* 30.

[n] *Gell. N. A. IV.* 1.

[o] *Gell. N. A.* 12. ita autem titulus libri recte scribitur in omnibus libris scriptis, non ut in quibusdam editis est: *de testamentis*, v. *Schwarzii* Diss. de *Detestatione Sacrorum*.

[p] *Gell. N. A. IV.* 3. & 4. cf. *L.* 8. *D. de cond. caus. dat.*

[q] *L.* 2. §. 44. *D. de Or. Jur.* quorum primus sine dubio laudatur *L.* 5. §. 1. *D. de instit. act.*

[r] *Quinctil. Inst. Or. X.* 1. 116. dicit eum *insignem non immerito famam tribus orationibus meruisse*. *Idem X.* 7. 30. meminit *commentariorum* causarum a Serv. Sulpicio actarum, *cujus tres orationes* extent: *Sed hi*, inquit, *de quibus loquor, commentarii ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis videantur esse compositi*. *Plinius H. N. XXXVII.* 2. mentionem facit ejus *commentationis*, *quamobrem mensa linquenda non sit*. cf. *Scalig.* ad *Fest.* voc. *Mensa migrate*. *Festus* voc. *mancipatus* laudat ejus *orationem*, *quam scripsit & habuit pro Aufidia*. Ceterum hujus ICti vitam exposuit libro singulari *Ev. Otto*, V. C. qui insertus est *Tomo V. Thesauri*.

[s] *L.* 2. §. 44. *D. de Or. Jur.*

PRISCUS, C. ATEJUS PACUVIUS, LABEO ANTISTIUS, Labeonis Antistii pater, CINNA, PUBLICIUS GELLIUS. Sed, praeter Alfenum Varum & Ofilium, omnes non nisi nominibus noti sunt [*t*]. Itaque tantum de Alfeno Varo, & A. Ofilio, dicendum.

§. XLVI.

A. OFILIUS [*u*] Ciceronis tempore jam [*x*] clarus extitit, sed privatus consenuit, neglecta omni honorum petitione, quamvis Caesari familiarissimus [*y*]: scripsit de *Legibus Vicesimae*, & de *Jurisdictione* [*z*], libros *Actionum* [*a*] & *Juris Partiti* [*b*]: *Edictumque Praetoris* diligenter composuit [*c*].

§. XLVII.

ALFENUS VARUS, Consul suffectus sub Augusto postea fuit [*d*] Scripsit *libros XL. digestorum* [*e*], a *Paullo* postea in epitomen redactos, & *Conjectaneorum*, vel *Collectancrum*, *libros* [*f*].

 §. XLVIII.

[*t*] nisi quod plerique in Digestis, etsi non expresso nomine libri, laudantur: & quod Pomponius *L.* 2. §. 44. *D. de Or. Jur.* refert, *Namusam Aufidium* octo illustriorum Servii Sulpicii auditorum libros in centum quadraginta digessisse libros.

[*u*] Eum *Aulum* tantum praenomine dicimus: *Bynkershoekius* autem in *Praetermiss.* & *Heinecc. Hist. Jur. I.* 153. secuti *A. Augustinum de nom. propr. Pand. p.* 21. nominant *Cajum Aulum Ofilium*, propterea, quod apud Pompon. l. c. legitur, *Cajus Aulus Ofilius*: ita, ut, si segreges *Cajum*, undecim prodeant auditores Servii Sulpicii: cum tamen ipse Pomponius *decem* se tantum memorasse affirmet. Sed est contra omnem antiquitatis rationem, unum hominem liberae certe reipublicae temporibus duobus praenominibus usum esse: nam quae exempla adferuntur, id quidem non efficiunt. Itaque recte sine dubio nomen *Caii*, tamquam ex sequentibus invectum ab deerrantibus librariis, eiiciendum contexto Pomponii, censet *Cujacius*.

[*x*] *Cic. ad Div. VII.* 21. *Ad Att. XIII.* 37.

[*y*] *L.* 2. §. 44. *de Or. Jur.*

[*z*] *ibid.* Liber autem *de Legibus vicesimae*, qui dicitur apud Pomponium, haud dubie tantum ad vicesimam manumissionum pertinuit.

[*a*] *L.* 13. §. 5. *D. de penu leg.*

[*b*] *L.* 55. §. 3. *D. de legat.* III. fuit autem hic liber similis haud dubie Ciceronis partitionibus oratoriis.

[*c*] *L.* 2. § 44. *D. de Or. Jur.* Ceterum de hoc ICto v. *Menag. Am. Jur. Civil. p.* 98. & 447.

[*d*] *Pompon. L.* 2. §. 44. *D. de Or. Jur.* Ceterum eum, antequam se Romam contulisset, sutorem Cremonae fuisse, vulgo statuunt ex *Acronis* Schol. *ad Hor. Serm.* I. 3. 130. qui de Alfeno Varo id commemorat. Sed id idoneis argumentis repudiarunt *Waechtler in Act. Erudit. Lips. a.* 1711. *Eu. Otto* V. C. *in praef. Tom I. Thes. Jur. & in C. Alfeno Varo*, T. V. *Thes. Jur. p.* 1629.

[*e*] *Gellius, N. Attic.* VI. 5. In Digestis multa adhuc fragmenta ex Alfeni digestis extant, quae in ordinem & suos libros redigere, & commentario illustrare voluit *H. Brencmannus*, ideoque edidit *Alfenum Varum, sive Pandectas juris civilis auctoribus suis & libris restitutos Amst.* 1708. 8.

[*f*] *Gell. l. c.* in nomine horum librorum variant codices. Sed hos libros non esse Alfeni Vari, sed illos *Namusae libros CXL.* de quibus Pomponius, defendit *Bynkershoek Obs.* VIII. 1. temere.

§. XLVIII.

C. CORNELIUS MAXIMUS sola C. Trebatii Testae institutione apud posteros memoriam invenit [*g*], nullis aliis decoribus illustris. At tanto illustrior est ipse C. TREBATIUS TESTA, Caesari & Ciceroni familiarissimus, Jurisconsultus magnae auctoritatis, & ab ipso Augusto in consilium adhibitus [*h*]. Epicureus fuisse videtur [*i*]. Scripsit *libros de religionibus* [*k*], & libros *de Jure Civili* [*l*].

§. XLIX.

A. CASCELLIUS, juris peritissimus, Q. Mucii & Volcatii auditor, homo dicax ac facetus [*m*], ceterum valde contumax, qui nulla auctoritate & gratia compelli potuerit, ut de ulla aliqua earum rerum, quas Triumviri dederant, formulam componeret [*n*]. Obiit Quaestorius, senex, & orbus. Edidit nonnulla, e quibus jam Pomponii aetate nihil extitit, nisi unus liber *Benedictorum* [*o*] Ceterum putatur is esse, ad quem Q. Mucius augur, cum de *Jure Praediatorio* [*p*] consuleretur, consultores suos reiicere soleret [*q*]: quod tamen & temporum ratio, & alia, valde dubium reddunt.

§. L.

Q. AELIUS TUBERO, A. Ofilii auditor, contra quem Cicero pro Ligario ad Caesarem dixit; victus ab Cicerone, repudiato eloquentiae studio, totum se ad jurisprudentiam contulit [*r*]. Doctissimus publici privatique juris, libros conscripsit *de officio judicis* [*s*] item *ad Oppium* [*t*], quamvis obsoleto sermone usus [*u*]: laudatur saepe in Pandecte.

§. LI.

[*g*] *Cic. ad Div.* VII. 8. & 17. *L.* 2. §. 45. *D. de Or. Jur.*
[*h*] *pr. Instit. de Codicill.*
[*i*] *Cic. ad Div.* VII. 12. Ceterum de ejus auctoritate *Cic. ad Div.* VII. 5. ubi eum *familiam ducere in jure civili* dicit. cf. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 14.
[*k*] h. e. de jure pontificio, quorum *decimum* laudat *Macrob. Sat.* III. 3.
[*l*] in quibus & responsa fuere v. *Gell. N. A.* IV. 2. Ceterum de eo v. *N. H. Gundlingii Diss. de C. Trebatio Testa*.
[*m*] *Valer. Max.* VI. 2. 12. Facetias ejus memorant *Quinctil. Inst. Orat.* VI. 4. *Macrob. Sat.* II. 6.
[*n*] *Val. Max.* VI. 2. 12.
[*o*] *L.* 2. §. 45. *de Or. Jur. Benedicta* alias sunt ea, quae Ennius *bona dicta* h. e. *bons mots* vocabat, Cascellii liber autem videtur complexus fuisse responsa faceta & urbana. cf. *Menag. Amoenit. Jur. Civ. c.* 8. & *Bynkershoek. Praetermiss. ad Pompon. l. c.*
[*p*] v. *Chr. Gottl. Heynii* Dissert. doctissima de *Jur. Praediatorio* Lips. 1752. me praeside defensa: ubi juris Praediatorii ratio ac vis egregie exponitur.
[*q*] *Cic. Balb. c.* 20. *Val. Max.* VIII. 12. *Praediator* ille ibi vocatur.
[*r*] *L.* 2. §. 46. *de Or. Jur.* idque fecit exemplo multorum aliorum, qui, eloquentiam se adsequi posse cum diffiderent, ad Jurisprudentiam transiere v. *Cic. Mur. c.* 13. *Quinctil. Inst. Or.* XII. 3. 9.
[*s*] *Gell. N. A.* XIV. 2.
[*t*] *Gell.* VII. 9.
[*u*] *L.* 2. §. 46. *de Or. Jur.* Cetera stemma hujus ICti composuit *Rupertus ad Pomponium p. m.* 346. *f.*

§. LI.

Restant nonnulli quidam veluti minorum gentium Jurisconsulti, quos jam animus est nominare. Itaque M. BRUTUS, pater Bruti, interfectoris Caesaris, & C. BILIENUS [*x*]. Marianis circiter temporibus, in jure magni fuerunt: & fere iisdem temporibus Q. LUCRETIUS VESPILLO, P. Orbii magister [*y*] & C. LONGINUS [*z*], jurispublici prudentia instructissimus, & C. ACULEO, pater C. Visellii Varronis, & cognatus Ciceronis, & VOLCATIUS [*a*]. Paullo ante autem HOSTILIUS quidam Actionum Hostilianarum auctor [*b*].

§. LII.

Ciceronis autem tempore maxime fuerunt hi: C. VISELLIUS VARRO [*c*], filius C. Aculeonis, P. ORBIUS, auditor *Juventii* [*d*], C. CAMILLUS [*e*], juris praediatorii inprimis peritus; M. TUGIO [*f*], qui videtur ei se juris civili parti maxime dedisse, quae est de aqua ducenda; VACERRA [*g*], L. VALERIUS, mediocris, ut videtur, ICtus [*h*]; M. MARCELLUS [*i*], & P. QUINCTILIUS VARUS, & L. LUCULLUS [*k*], qui C. Aquillio in caussa Quinctiana in consilio fuerunt; L. OCTAVIUS BALBUS [*l*] jurisperitissimus; PRECIANUS item [*m*], & ATERIUS quidam, a quo dictum haud dubie *Jus Aterianum* apud Ciceronem [*n*].

§. LIII.

Huc addendi videntur VERRIUS FLACCUS juris pontificii peritissimus [*p*], & M. JUNIUS GRACCHANUS, cujus liber *de potestatibus* etiam in Digestis laudatur [*q*].

§. LIV.

Nihil diximus de Jure Pontificio, & sacro: quod cum tanta necessitu-

[*x*] Cic. *Brut.* c. 47. & 62.
[*y*] *ibid.* c. 48.
[*z*] Cic. *Or.* I. 60.
[*a*] Cic. *Or.* I. 43. *Brut.* c. 76.
[*b*] Cic. *Or.* I. 57.
[*c*] Cic. *Brut.* c. 76. & *ad Attic.* III. 23.
[*d*] Cic. *Brut.* c. 48.
[*e*] Cic. *ad Div.* V. 20. qui videtur idem esse *Furius*, ad quem non minus, quam ad Cascellium, de jure praediatorio consulturos reiicjebat Q. Mucius, Cic. *Balb.* c. 20.
[*f*] Cic. *Balb.* c. 20.
[*g*] Cic. *ad Div.* VII. 8. si non est nomen, joci caussa fictum, mediocris alicujus ICti.
[*h*] Cic. *ad Div.* I. 10. III. 1. VII. 11. XII. 7.
[*i*] Cic. *Quinct.* c. 17. quem juris magis, quam eloquentiae, studiosum dicit *Ascon. ad Div. in Caec.* c. 4.
[*k*] Cic. *Quinct.* l. c.
[*l*] Cic. *Verr.* II. 12.
[*m*] Cic. *Cluent.* c. 38.
[*n*] Cic. *ad Div.* VII. 8.
[*o*] Cic. *ad Div.* IX. 18.
[*p*] v. *Manut. ad Cic. ad Div.* IX. 20.
[*q*] L. *un. D. de off. Quaest.* Cic. *de Leg.* III. 20. cf. *Plin. H. N.* XXXIII. 2.

tudine cum jure civili conjunctum fuerit, atque nexum, ut summi quique Jurisconsulti juris ejus scientiam quoque tenuerint; & ipsa inde jurisprudentia rerum divinarum scientia appelletur: de eo breviter dicemus: inprimis cum ejus reliquiae ac vestigia non pauca adhuc in Pandecte extent. Id jus etsi Numa constituit, eaque de re leges sacras descripsit: cujus generis & postea interdum leges rogatae sunt; tamen magna ex parte Pontificum decretis atque sententiis constitutum atque fundatum est. Leges enim iis de rebus paucae: pontificum, qui de eo genere judices essent soli, auctoritas de religionibus ac jure sacro magna, ac denique summa in retinendis responsis ac decretis suis constantia erat. Quare diligenter omnia responsa ac decreta sua in *commentarios Pontificum* referebant: quorum conficiendorum cura fuit penes Pontificem Maximum. Atque haec omnia deinde fere pro legibus observabant. Itaque innumerabilia jura Pontificum auctoritate consecuta sunt [r]. Exemplo sit illud caput, ut sacra perpetua essent, in XII. [s] hoc enim posito, haec jura Pontificum auctoritate consecuta sunt, ut, ne morte patris familias sacrorum memoria interiret, iis essent ea adjuncta, ad quos ejusdem morte pecunia venisset [t]. Constitutum itaque est, qui adstringerentur sacris eo nomine, quod ex pecunia defuncti cepissent. Rursus qui liberarentur sacris, constitutum est [u]. Multa etiam ex more majorum Pontifices tenuerunt.

§. LV.

Jus Pontificium vero etsi eam habebat cum jure civili conjunctionem, ut Mucius Scaevola Pontifex negasse dicatur, quemquam Pontificem bonum esse posse, nisi qui jus civile cognosset [x]: nemoque e contrario jus civile penitus percipere posset, qui juris pontificii non teneret scientiam ejus, qua parte cum jure civili conjunctum esset: tamen ista conjunctio ad pauca quaedam capita spectabat, illustria quidem illa & late patentia, pauca tamen: de sacris privatis, de votis, de feriis, de sepul-

[r] *Cic. dom. cap.* 12. In iis etiam Leges ac jura civilia fuisse perscripta, intelligitur e *Dionys. Hal. L.* IX. *p.* 27. *Senec. Epist.* 108. & *Cic. de Div.* II. 18. Pontificem autem maximum commentarios conficere consuevisse, patet e *Cic. Brut.* *c.* 14. idque & inde arguitur, quod idem Annales maximos conficiebat. *Cic. Orat.* II. 12.

[s] *Cic. Leg.* II. 19.

[t] *Cic. Leg.* II. 20. quod caput egregie explicatur a *Balduino in Jurisprud. Muciana p. m.* 76. seqq. Facile autem intelligitur, sacra privata conjuncta & alligata fuisse hereditati propterea, quod aequissimum esset, ad quem emolumentum perveniret, ad eundem etiam onus pertinere. Itaque Cicero dicit: *heredum justissima caussa est*. Non itaque hereditatis in causa intestati ratio ex sacris deduci potest. Non enim solum heredes ab intestato, sed & testamentarii; & qui plurimum cepissent e pecunia, obligati erant sacris.

[u] *Cic. Leg.* II. 21. cf. *I. F. Gronov. de P. V.* IV. 7. *p.* 300. *Schwarz.* Diss. *de detest. sacr.* & *Conradi Parerg.* II. 1.

[x] *Cic. Leg.* II. 19.

sepulchris, & si quid hujusmodi est [*y*]: in quibus locus de sacris latissime patebat omnium. Ceterum jam L. Crassi temporibus id neglectum contemptumque fuisse, e Cicerone intelligimus [*z*], apud quem ille conqueritur, id, quamvis conjunctum, neminem discere. Itaque apud eundem Ciceronem [*a*] Brutus gloriatur, se id a Servio Sulpicio, qua parte cum civili jure conjunctum esset, didicisse. Hodie autem, quoniam in Pandecte non paucae ejus sunt reliquiae, pertinetque ad cognitionem antiquitatis, cognoscendum, quantum fieri potest, percipiendumque est [*b*].

§. LVI.

Jus Augurium [*c*], sive *Augurale*, etsi jus privatum non attingebat, juris publici tamen pars erat, cognoscenda inprimis Auguribus, atque Senatoribus. De quo, cum essent leges nonnullae, tum inprimis, uti Pontificium, decretis augurum constitutum atque auctum est: multa etiam in more fuerunt. Sed satis de Jure Civili atque sacro eo, quod e prudentum decretis ortum est.

SECTIO V.

De Rebus judicatis

seu

Disputatione Fori.

§. I.

Rerum perpetuo similiter judicatarum auctoritatem sensim paulatimque jus aliquod inducere, vel nostri fori usus declarat. Itaque non mirandum est, id usu etiam apud Romanos venisse, ut in partibus juris civilis *res judicatae* quoque numerarentur [*a*]. Id Jus, ex rebus judica-

[*y*] *Cic. l. c.*
[*z*] *Cic. Or.* III. 33. *extr.*
[*a*] *Cic. Brut. c.* 42.
[*b*] de Jure Pontificio scripsit *Jac. Gutherius*; etsi, ut solet, in multis capitibus errat. cf. *Fr. Balduin. Jurispr. Muc. l. c.*
[*c*] *Jus Augurium* vocatur *ap. Cic. Div.* II. 33. *Scientia juris augurii* apud eundem *Cat. mai. c.* 4. *ad Div.* III. 9. & *Gell. N. A. I.* in *praef.* ad q. I. v. *I. F. Gronov.* de eo etiam libri extiterunt *Appii Pulchri* ad ipsum Ciceronem scripti, *Cic. ad Div.* III. 4. & 9. cf. *de Div.* II. 35. ipsius autem *Ciceronis* de ea disciplina libros laudant *Servius*, & *Charisius*.
[*a*] *Cic. Top. c.* 5. certe eas in numero juris civilis ponit.

catis, inprimis Centumvirorum, ortum, dicimus, nomine ***Disputationis fori*** adpellari in Digestis [*b*].

§. II.

Est itaque Disputatio fori, id jus, quod diuturno tempore in judiciis agitatum, rebus similiter judicatis, pro jure certo vetustas comprobavit; sive ut hodie loquimur, *usus fori tritura forensis*. Cum enim in judiciis centumviralibus multa juris controversi capita ex aequo bonoque disputarentur; id tandem convalescebat, quod diuturno tempore eodem modo a judicibus judicatum esset, & tacita quasi populi consensione receptum. Atque id est, quod post magnas verietates obtinuisse dicitur [*c*]. Una tamen, aliquando in singulari caussa facta, judicum sententia eam vim non habebat.

§. III.

Errant itaque viri docti, qui disputationem fori hujusmodi fuisse arbitrantur, ut Jurisconsulti, capitis alicujus ambigui & controversi definiendi caussa, in unum locum, quasi concilio indicto, convenerint, & communi suffragio decisionem istius controversiae statuerint [*d*]. Nam, ut taceam istam rationem ex idoneis veterum auctorum locis, aut juris nostri capitibus, doceri probarique non posse [*e*]: tantum abest, ut ICtorum auctoritas, libera republica, fuerit tanta, ut jus suo arbitrio judicioque componere potuerint, quippe juris constituendi potestas ne magistratibus quidem esset, sed tantum populo, aut senatui ad summum: ut ne sub Caesaribus quidem, mutata penitus reipublicae forma, eam potestatem sibi adrogare potuerint.

§. IV.

Plerumque autem, quod jus ortum est e rebus judicatis, sive disputatione Fori, id erat hujusmodi, ut summum jus ad aequitatem inflecteretur, atque componeretur: quando legibus non esset omnino aut simplici-

[*b*] *L.* 2. §. 5. *D. de Or. Jur.* quo in loco legendum haud dubie est: *ut desideraret prudentum auctoritatem, necessariaque esset disputatio fori.* Distinguitur ergo, a *prudentum auctoritate*, Disputatio Fori: quemadmodum & *seq.* §. *Jus quod sine scripto venit*, h. e. auctoritas prudentum, segregatur a *disputatione fori*.

[*c*] *L. ultim. D. Pro legat. L.* 32. *D. de O. & A. L.* 55. §. 1. *D. de Legat.* II. Neque vero mirum est, judicum sententias tandem eam vim tenuisse, cum judices essent *legum interpretes*, *Cic. Cluent. c.* 53.

[*d*] Auctores hujus sententiae sunt *Raevard. de auctor. prud. c.* 14. *Hein. Antiq. Jur.* I. 2. 35. *& Histor. Jur.* I. 51. *Brunquell. Hist. Jur.* I. 4. 3. & fere omnes, qui horum auctoritatem sequuntur.

[*e*] Quae enim adferuntur testimonia, *Scholiastae Juvenal. ad Sat.* III. 128. *Cic. Fin.* I. 4. *Or.* I. 56. *L.* 19. *D. de lib. & post L. ult.* §. 26. *D. de mun. & honor.* aliaque, ea ad rem istam confirmandam non sunt idonea satis.

citer cautum quidquam. Inde *querela inofficiosi testamenti* [f], excogitata primum ICtorum ingenio, constitit deinde disputatione fori. Eandem originem habet, quod tandem convaluit, *ut paterno testamento non esset exheres filius, quem pater neque heredem, neque exheredem, scripsisset nominatim* [g], aliaque, quae commemorare non vacat.

SECTIO VI.

De Moribus Majorum.

§. I.

Satis vel sua sponte intelligitur, uti in regno olim, ita etiam antiquissimis reipublicae liberae temporibus, quoniam paucissimis legibus scriptis uterentur, &, in rudi populo, disciplinaque honesta, in plerisque rebus morum observatio satis esset, pleraque administrata esse moribus. Quorum quamvis multi postea in Leges translati essent, multi etiam edictis praetorum veluti in familiam juris scripti transiissent: tamen non pauca manserunt omnibus temporibus, quae solis majorum moribus regerentur. Atque propterea non solum apud veteres auctores saepe mentio fit *Moris majorum*, sed etiam apud Ciceronem Mos in partibus juris civilis numeratur [a], & apud Ulpianum primus titulus inscribitur *De Legibus & Moribus*. Quid? quod in ipsius juris Romani Pandectis non pauca capita e Moribus profecta dicuntur [b].

§. II.

Mores autem adpellamus jus ex voluntaria diuturnaque rerum similiter actarum, gestarumque, observatione & usurpatione ortum, tacitaque veluti populi auctoritate, sine lege, comprobatum [c]. Quamquam vero, ut supra tradidimus, jus honorarium, atque prudentum auctoritas, disputatioque fori, eodem modo vim auctoritatemque obtinuerunt suam, adeoque in Moribus quoque poni possunt: ea tamen hic segregamus a moribus, ac secernimus; hosque tantum intelligimus, qui nullo proprio nomine adpellantur.

§. III.

Inprimis autem Mores, & in publici sacrique [d], & in privati juris cau-

T

[f] v. *Val. Maxim.* VII. 7. cf. *A. Schultingii Exercit. de rescissis testamentis* adjuncta ejus *Thesibus* controversis & editioni *Valerii Maximi Torreniani*; in primis autem *I. van de Water. Obs. Jur. Rom. I.* 11.

[g] *Cic. Orat. I.* 38. *Val. Max.* VII. 7.

[a] *Cic. Top. c.* 5.

[b] *L.* 12. §. 2. *D. de judic.*

[c] v. Illustr. *Io. Godofr. Richteri* Diss. *de Moribus Majorum* Lips. 1744. in qua de toto hoc genere elegantissime doctissimeque disputatur.

[d] *Cic. Leg.* II. 24. *Haec habemus in XII. reliqua sunt in more.*

causis, insignem locum obtinuerunt circa rerum agendarum gerendarumque modum: in quo profecto voluntariae observationis principiis multum concedi fas est: etsi negari non potest, eos etiam in alio saepe genere cerni. Exemplis adferendis supersedeo, ne nimis longus sim [*e*]. Id vix opus monere, Leges ipsas saepe Moribus abrogatas, aut derogatum iis, obrogatumve esse. Hospes sit, necesse est in antiquitate Romana, qui id ignoret.

§. IV.

Ceterum, ne quis erret, id tenendum est, de quibus in legibus cautum sancitumque esset, ea saepenumero, tam in libris nostris, quam in veteribus auctoribus, Moribus majorum accepta referri. Quod quidem maxime fit, in legibus aut ipsis antiquis, aut ex antiqua observatione ductis, quarumve origo & auctoritas ignoratur. Nonnulla etiam capita *ex mixto jure* esse dicuntur, hoc est, tum e legibus, tum e moribus extitisse.

LI-

[*e*] Qui volet, petet e *Richteri* V. Ill. jam laudata egregia *Dissertatione p.* 21.

[*f*] *Paull. Rec. Sent.* V. 4. 6.

LIBER III.
DE
JURISPRUDENTIA NOVA

CAPUT I.
DE
JURISPRUDENTIA AB AUGUSTO
USQUE AD HADRIANUM.

SECTIO I.
De Statu publico.

§. I.

INgredimur eorum temporum hiſtoriam, quibus ſumma rerum ad unum, Senatus populique Romanorum conſenſu, venit. Ea enim tum rempublicam invaſerat corruptela, quam longe ante proſpexerat Polybius [*a*], praedixeratque fore, ut libertatem amplius ferre corrupti mores non poſſent, ſed neceſſe eſſet, omnia ad unum transferri. Quamvis vero, a Caeſariano inde Pompejanoque bello ad Auguſti fere ſeptimum Conſulatum, Libertas populi Romani quaſi moriens reluctata eſſet principatui, tandem tamen cedere coacta eſt, *vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.* Quod qua quaſi lenta tabe, quibuſque gradibus, factum ſit, libro ſuperiori oſtendimus. Ac ipſa remedia, quae morbo adhibebantur, ſalutem minuebant. Principatus autem unius haud dubie, & ſine retractationis ſpe, conſtitutus eſt [*b*] ſeptimo Octaviani Caeſaris conſulatu [*c*], quo ei nomen *Auguſti*, ex ſententia Munacii Planci, a Senatu ceteriſque civibus a. d. XVI. Kal. Febr. datum eſt.

 Quo

[*a*] *Polyb. Lib. VI.*
[*b*] Inter ipſos veteres auctores, initia imperii Auguſti Caeſaris conſtituentes, non convenire, jam ſupra *Lib.* II. *cap.* 1. §. ult. docuimus v. etiam *Pagi Diſſ. Hypat. P.* III. *c.* 3. §. 3. *p. m.* 330. Optimum tamen eſt, principatus initia demum a ſeptimo ejus conſulatu repetere v. Ill. *Ritter.* ad *Heinecc. Hiſt. Jur.* I. 159.
[*c*] *Cenſorin. de die nat. c.* 21. cf. *Pagi Diſſ. Hypat. P.* II. *c.* 3. §. 1.

Quo nomine tributo, omne Senatus populique Romani ad eum translatum est imperium [*d*], facta lege illa, quae postea *Lex Regia* dicta est: de qua paullo post exponemus.

§. II.

Vix, ipse Augustus speraverat, fieri posse, ut sibi uni perpetuo summa omnium rerum a S. P. Q. R. permitteretur. Itaque, quod ad hoc usque tempus habuerat imperium, deponere cogitabat. In qua deliberatione cum adhibuisset in consilium summos duos, sibique fidelissimos, amicos, M. Agrippam, & Maecenatem, illeque vehementer ei suasisset, ut redderet legibus rempublicam [*e*], Maecenas eum oratione prudentissima cohortatus est, perpulitque, ut retinere vellet rempublicam, propterea, quod is esset rerum status, iique mores, qui necessario unum principem flagitarent: adeo, ut, si ipse princeps esse nollet, alius extiturus esset: deditque sapientissima imperandi, reique publicae constituendae consilia, quibus si obtemperasset, & bene & tuto rempublicam administraret. Quae omnia memoriae ac litteris egregie prodidit Dio Cassius [*f*]. Atque ille postea in plerisque rempublicam ex ea praeceptione consiliisque constituit.

§. III.

Sed *Legem* istam *Regiam*, qua Augusto, ceterisque sequentibus Imperatoribus potestas summa imperiumque datum est, fas est, hoc loco explicare: propterea, quod haec Lex totius potestatis principalis quasi fundamentum continet. Ipse quidem Justinianus [*g*], & Ulpianus in Digestis [*h*], omnem potestatis Imperatoriae vim ex Lege Regia repetunt. Sunt tamen in viris doctis haud pauci, qui vel dubitent, vel negent, talem Legem extitisse: propterea, quod sub Imperatoribus primis nomen istud non invenitur: adeoque Legem Regiam figmentum ICtorum antiquorum esse, Imperatoribus adsentari cupientium, statuunt [*i*]. Cujus opinionis auctoritas quae esse debeat, facile ab quovis intelligitur. Quis enim sibi persuaderi patiatur, ICtos contra omnem historicorum fidem fingere, & comminisci ausos fuisse Legem aliquam, quae non extitisset umquam? Quorsum porro adsentarentur in eo Imperatoribus, qui

[*d*] *Dion. Cass. Lib.* LIII. *p.* 507.
[*e*] *Dion. Cass. Lib.* LII. *init.*
[*f*] *Dion. Cass. Lib.* LII. *p.* 473. qui locus est de constitutione imperii ab Augusto facta classicus, continetque peritiae civilis prudentissima praecepta; qua de causa etiam commentario politico illustratus est a *Boeclero*.

[*g*] §. 6. *Inst. de Jur. nat. Gent. & Civ.*
[*h*] L. 1. *pr. D. de const. princ.*
[*i*] In primis id egit *Martinus Schoockius* in tractatu de *Quadruplici Lege Regia*: sed argumentis haud parum imbecillis. Alios, qui eandem rationem defenderunt v. apud *Gerb. Coccei ad L.* 2. *D. de Or. Jur.*

qui potentiam imperiumque tuto tenerent? Quod autem Legis *Regiae* nomen primis temporibus non extitit, (nam id Legi dari etiam primo imperii saeculo non potuit, propter summum *regii* nominis odium) id sane non efficit, ut res ipsa non extiterit, Lexque nulla lata fuerit, de imperio Augusti, aliorumque sequentium Imperatorum.

§. IV.

Itaque id jam docendum est, fuisse Augusto, sequentibusque, Legem latam, de potestate imperioque, quod ipsis Senatus Populusque Romanus deferret. Id demonstrari potest primum inde, quod veteres Auctores, in Augustum, tradunt consensu Senatus populique omnem potestatem collatam esse [*k*]: quod sane nulla re, nisi Senatus consulto atque Lege populi, fieri potuit. Deinde de Vespasiani imperio diserte Senatusconsultum memorat Tacitus [*l*], quo ei omnia principibus solita decreta sint: extatque ipsa hodie in Capitolio Romae tabula aenea, in qua Lex de imperio Vespasiani perscripta est [*m*]; etsi aliqua pars periit.

§. V.

Sed quamvis anno V. DCCXXVII. Augusto Lege imperium datum esset [*n*], ac summa potestas in republica; tamen, cum adhuc ei quaedam viderentur ad summam omnium rerum deesse, sensim paullatimque, intervallo temporum, diversis legibus ac Senatusconsultis, alia ei jura, potestatisque partes plures tributae sunt [*o*]. Sequentibus vero Imperatoribus, sub initia imperii, ea omnia, adcumulatis etiam aliis novis juribus, uno Senatusconsulto, unaque Lege data sunt, quae Augustus paullatim accepisset.

§. VI.

Jam, ut, quae de potestate Augusti dixi, melius intelligantur, quibus quasi gradibus ad summum descenderit, lubet ostendere: Anno DCCXXVII. ut

[*k*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 507.
[*l*] *Tac. Hist.* IV. 3.
[*m*] Ex ipsa tabula descriptum fragmentum Legis ediderunt *Gruter. Inscript. p.* CCXLII. Inde repositum est idem fragmentum a *Gravina* in *Orig. Jur. Civ. Heinecc. Ant. Jur.* I. 2. fin. ac pluribus aliis, ac nuper ad calcem Taciti a Cel. *Ernesto* in *Excursu*. Non defuerunt quidem, qui istius tabulae fidem & auctoritatem in dubiū vocarent, argumentis sane non levibus: sed omnes fere dubitationes dissolvit *Fabrett. Epistola* apud *Gravinam* in *Orig. Jur. Civ. p.* 231. & nuper Cel. *Ernesti* in laud. *Excurs.* ad *Tacit.* Interpretati sunt hoc fragmentum inprimis *Schubartus* de *fat. Jurisp. Rom.* III. 19. *sqq.* ad fin. & Cel. *Ernesti* loc. laud.
[*n*] *Dio. Cass. Lib. LIII. p.* 507.
[*o*] v. *I. F. Gronov. Orat.* de *Lege Regia*, & *Noodtii Orat.* de *Jure summi imperii & Lege Regia* T. I. *Opp. p.* 548.

ut monui, datum est ei imperium [p]; Senatusque in eius acta juravit [q]. Anno DCCXXX. decimo consulatu, solutus est legibus [r], hoc est, lege Cincia. Anno DCCXXXI. decretum ei est, ut quoties Senatus haberetur, etiamsi nullum gereret Consulatum, de quibuscumque rebus relationem facere posset, ut Proconsulatum etiam ingressu Romae non deponeret, in omnibus denique provinciis ei major esset potestas, quam magistratuum [s]. Anno DCCXXXV. potestas ei concessa est emendandi omnia pro arbitrio, &, quas vellet, leges ferendi [t]. Vt alia minora taceam,

§. VII.

Quemadmodum vero Augusto Lege datum imperium est, cui deinde accessiones plures factae sunt, ita semper etiam sequentibus Imperatoribus imperium & potestas data est, Lege, & SCto. Lex autem ista variis novis capitibus subinde aucta est, fere eodem modo, quo Lex illa imperii, qua Imperatori Augustissimo German. summa defertur, quam *Capitulationem* vulgo adpellant, Carpzovius autem non male *Legem Regiam* vocavit. Legis *Regiae* autem nomen non ante accepit haud dubie, quam iis temporibus, quibus ipsi Imperatores Romani cum a Graecis Βασιλεῖς, tum a suis *Reges*, omniaque, quae Imperatorum essent, regia, velnti *regiae vestes*, *regia domus*, & id genus alia, dici coepissent. Alias autem ista de imperio ac potestate Caesarum Lex appellatur etiam *Lex imperii* [u], & *Augustum privilegium* [x].

§. VIII.

Ab hac Lege Regia Senatusque consultis, de potestate Caesarum imperioque factis, diligenter secernenda sunt illa Senatusconsulta, quibus tam Augusto, quam ceteris Imperatoribus nomina & honores tribui consueverant [y]. Itaque jam, quibus nominibus summos honores, summaque po-

[p] v. *Dio Cass.* l. c.
[q] quod quale sit, ostendit *Lips. ad Tac. A.* XVI. 22.
[r] *Dion. Cass. Lib. LIII. p.* 590. Quamvis vero *legibus solutus* dicatur princeps Rom. tamen id non ita capiendum est, quasi omnibus legibus solutus fuerit. *Legibus* enim *solvi* dicitur etiam ille, qui una tantum lege solvitur; haec est loquendi formula latina v. *I. F. Gronov.* de *Lege Regia*, & *Noodt. Or. de jure summi imp.* l. c. Tum vero ex historicis Romanis, ipsisque libris juris nostri, doceri potest, principes numquam omnibus legibus solutos fuisse, sed quibusdam tantum, patet id etiam ex fragmento Legis Regiae Vespasiani. conf. *Noodt. Obs.* I 3.
[s] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 594.
[t] *Dio Cass. Lib.* LIV. *p.* 604.
[u] *L.* 3. *C. de testam.*
[x] *L. un.* §. 14. *C. de caduc. toll.* conf. *Schubart. de fat. Jurispr. Rom.* III. 26. c.
[y] Intelligitur id, inde quod *Tacitus Hist.* VI. 3. dicit Vespasiano *omnia principibus* so-

potestatem acceperint Imperatores, tradendum est. Initium factum est ab Augusto. Is enim cum vereretur dictaturam perpetuam, nomen valde invidiosum, recipere, ex consilio Maecenatis, alia maluit magis popularia, & speciem antiquae libertatis referentia, adsumere [z].

§. IX.

Nomina autem, quibus Imperatores ab Augusto inde usi, sunt haec: nomen *Principis*, praenomen *Imperatoris*, cognomen *Augusti*, *Tribunicia Potestas*, *Proconsulatus*, *Praefectura morum*, ac *Pontificatus Maximus*, quem Augustus, mortuo Lepido demum, recepit: quae omnia sunt nomina ejusmodi, quae mutatam rempublicam dissimularent, ac speciem atque imaginem veteris libertatis referrent. *Principis* quidem vocabulum, jam libera republica, quamvis magis civili sensu, usurpatum, ad significandam imperatorum eminentiam, qua omnibus civibus antecellerent, adscitum est [a]. *Imperatoris* praenomen, a Julio Caesare inventum, vim habebat eam, ut in omnes exercitus populi Romani imperium, jusque belli & pacis, haberent, jusque vitae & necis, etiam in urbe [b]. Augusto id quidem datum est a. V. DCCXXV. [c]. *Augusti* autem cognomen prae ceteris, quae in Senatu in deliberationem venerant, probatum atque receptum est, quo *sanctitas* quaedam, sive majestas, atque *inviolabilitas* Caesari accederet [d]. Jam *Tribunicia Potestas*, Augusto ceterisque Imperatoribus delata, summae fere potestatis vim significationemque habebat, ut quocumque tempore Senatum populumque convocare, ad Senatum referre, agere cum populo, adpellari, adpellationesque cognoscere, sententias judicum, decreta magistratuum iniqua, impedire, infirmare, vel rescindere possent, & a nemine laedi [e]. Atque ea potestas quantam summi imperii significationem habuerit, inde cognoscitur, quod anni [f] tribuniciae potestatis, tanquam anni imperii, in Numis alisque monumentis publicis numerantur [g]. Ex eadem potestate tribunicia Caesares jurisdictionem exercuerunt [h]. Id tamen hic observandum

solita, *decreta* esse: quo ostendat honores eorumque vocabula, Vespasiano decreta fuisse. *c. b.* autem *de imperio Vespasiani* decretum refert. v. *Ernesti*, *V. C. ad Tac. l. c.*

[z] v. *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 507.

[a] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 496. *Tac. An.* I. 1. *Spanhem. de Us. & praest. Num. Diss.* XII.

[b] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 508. 518. sq. *Spanhem. de Praest. & Us. Numism. Diss.* XII. *p.* 392.

[c] *Dio Cass. Lib.* LII. *p.* 493.

[d] Nam *Augustus* significat *sanctum Ovid. Fast.* I. 609. cf. *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 507. *Spanhem. de Praest. & Us. Numism. l. c.*

[e] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 508. & *p.* 518. 519.

[f] v. *Dodweil. Prael. Cambd.* XIX. 7. *Spanhem. de Us. & Praest. Numism. Diss.* XII. *p.* 433. T. II. *Christ. Gottl. Schwarzii Diss. de Augustorum Caesarumque tribunicia potestate*. Altorf. 1715.

[g] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 508.

[h] Nam & jam libera republica tribunos plebis jurisdictionem aliquam super adpellationibus habuisse vidimus *Lib.* II. *c.* 1. §. 4. conf. *Ernesti* V. C. *Excurs. ad Sueton. c.* 43.

dum, Imperatores, quamvis potestate tribunicia uterentur, Tribunos tamen adpellari noluisse, sed alios adhuc tribunos, sine vi, creari passos. *Proconsulatus*, Augusto ceterisque Caesaribus tributus eam vim habebat, ut majorem in omnibus provinciis potestatem haberent, quam praesides [*i*]: nomen tamen *Proconsulis* non fere, nisi extra urbem usurpare solebant propterea, quod in urbe, ex institutis reipublicae veteris nullus esse poterat Proconsul. Itaque etiam nomen Proconsulis fere non, nisi in monumentis provinciarum reperitur [*k*[. *Praefectura morum*, quae pars erat Censurae, cum ipsam Censuram accipere noluisset Augustus, ac fere plerique sequentes Imperatores [*l*], id dabat juris, ut possent de dignitatibus omnium civium statuere, legere Senatores, Equites, judices, notamque addere iis, qui non probarentur [*m*]. *Pontificatus Maximus*, ab Imperatoribus, exemplo Augusti, susceptus prudentissimo consilio, summam ipsis in sacris religionibusque potestatem adferebat; quo fiebat, ut religionem, efficacissimam ad imperium continendum rem, consiliis suis rationibusque adcommodare possent; semperque statim una cum imperio adsumebatur. Neque Constantinus M. aliique Imperatores Christiani dubitarunt eum recipere, usque ad Gratianum, qui primus eum, tamquam Christiano principi minus convenientem, repudiavit. Augusto denique etiam *Patris Patriae* nomen, honoris causa datum est SCto anno DCCLII. quod sequentes etiam Caesares receperunt, non tamen fere statim ab initio imperii [*n*].

§. X.

In his tamen nominibus omnibus praecipuum erat *Augusti* nomen. Nam cum cetera nomina communicarentur cum iis, quos collegas fecissent, hoc unum, certe usque ad tempora Divorum Fratrum, qui primi collegae Augusti pares extiterunt, uni proprium mansit. Quos enim collegas sibi exemplo Augusti adsciscebant, iis *Tribuniciam potestatem*, interdum etiam *Proconsulatum*, atque adeo praenomen *Imperatoris* dignitatemque concedebant: erant tamen Augusto ipso minores, eique subjecti. Sic Tiberius ab Augusto *Tribuniciam potestatem*, *Proconsulatum*, ti-

[*i*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 508. & 519. v. *Pagi Crit. Baron.* ad a. Chr. 55. & *Diss. Hyp. P.* I. *c.* 3. §. 2. *f.*

[*k*] v. *Pagi Diss. laud. c. l.* cf. *Noris.* ad *Cenotaph. Pisan. p.* 189. sq.

[*l*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 508. s. Non tamen omnes Censura abstinuisse docet *Phil. a Turre* in *monum. vet. Ant.* I. 3.

[*m*] *Dio Cass. Lib.* III. *p.* 508. cf. *Jo. Andr. Bosii Diss. de Pontificatu Maximo Imperatorum Christianorum* & *Bohierus* in Diss. *de Pontificatu Maximo Imperatorum Romanorum*, quae *est T. V. Hist. Acad. Inscr.* inserta, & *Sal. Ern. Cypriani* Diss. *de Maximiliano Pontificatum Max. adfectante*.

[*n*] *Dio Cass. Lib.* LVI. *p.* 695. *Spart. Hadrian. c.* 6. cf. *Pagii Diss. Hypat. P.* II. *c.* 5. §. 9. cf. *Casaub. ad Suet. Aug. c.* 52. de anno, quo *Patris Patriae* nomen SCto accepit, vid. omnino *Ernest.* V.C. *Excurs.* ad *Suet. Aug. c.* 58.

titulumque *Imperatoris* accepit, in consortium imperii adscitus; sic eadem] Titus a patre Vespasiano, Trajanus a Nerva. *Imperatoris* autem titulus iis tantum, qui *Proconsulatum* adepti essent, tribuebatur, non item illis, qui tantum sub nomine *Tribuniciae potestatis* in societatem imperii vocati. Propter *Proconsulatum* enim illi *Imperatoris* titulum habuerunt, veluti Tiberius, Titus ac Trajanus [*p*]. Agrippa vero, qui *Tribuniciam* tantum *potestatem* accepisset, *Imperator* adpellatus non fuit. E quibus consequitur, ut, in collegio imperii titulus *Imperatoris* spectet tantum imperium illud *Proconsulare*.

§. XI.

Filii autem Imperatorum, antequam in partem imperii vocarentur, nomine *Principum Juventutis* [*q*] honorabantur: quod erat vocabulum, quo dignitas solum aliqua praecipua, non potestas, significaretur.

§. XII.

Sed ad Augusti imperium revertor. Is imperium non in perpetuum, sed quasi aliquando, constituta republica, redditurus, in quinquennia ac decennia recepit; ita quidem, ut, elapso primo decennio, aliud quinquennium, & cum hoc exiisset, aliud decennium, & post item duo alia, decreta reperiantur [*r*]. Atque haec Augusti ratio festis *Quinquennalibus*, *Decennalibus*, e quibus plura alia manarunt, dedit originem [*s*], quae deinde semper manserunt usque ad Justinum minorem [*t*].

§. XIII.

Jam videndum est, quam mutationem in republica fecerit Imperator, postquam, nomine Augusti & Lege Regia tota ei respublica permissa esset. Ea ad duo referri capita potest; ad veteres magistratus & honores, deinde ad novos, ab eoque primum creatos, aliaque nova instituta. Atque ea in re Augustus mirifica arte usus est, de consilio Maecenatis, quo plebs mutatam esse rempublicam non sentiret: ipse autem potentiae securus esset. Nam primo, relictis omnium magistratuum veterum nominibus, honoribus, commodis, potestatem omnem ad se traxit; aut illis dedit magistratibus, quos ipse primus instituisset: deinde magistratuum

V crean-

[*p*] v. *Pagi Crit. Baron. ad a. Chr.* 71.
[*q*] v. *Dodwell. Praelect. Cambden.* XVIII. §. s. XIX. 5. s.
[*r*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 506.
[*s*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 506. conf. *Pagi Diss. Hypat. P.* II. *c.* 2. *Noris. Diss. de Votis Decennalibus.* Atque eorum festorum notitia cum universe ad historiam, tum ad accuratam juris civilis intelligentiam, necessaria est v. *Pagi Diss. Hypat. P.* II. *c.* 3. & sqq. Ill. *Ritter. Prolegomm. Cod. Theod. p.* 213.
[*t*] v. *Pagi Diss. Hypat. P.* II. *c. ult.* §. 6.

creandorum potestatem ad se transtulit, ita, ut, quamvis rationem comitiorum, a Caesare inventam, retineret, tamen, cum commendationem ejus populus teneretur observare, revera ipse propemodum omnes crearet: porro provincias cum Senatu & populo partitus est, ita, ut, remissis populo provinciis minoribus atque tenuioribus, potentiores majoresque sibi reservaret: militem denique perpetuum instituit, rem ad principatum firmandum opportunissimam [*u*].

§. XIV.

In magistratibus & honoribus veteribus, primo exponemus, quid mutaverit. *Consules* quidem omnibus iis honoribus atque insignibus praeditos esse passus est, quibus antea usi essent: sed potestatem imminuit, *suffectis Consulibus* creandis [*x*], quo pluribus fidei cognitae gratificari, aliosque sibi devincire posset: unde discrimen *ordinariorum* Consulum & *suffectorum*: quorum illi Kalendis Januariis procedebant, nomenque anno dabant, ac prioribus tantum fere mensibus fasces habebant: hi autem ceteris anni mensibus Consulatum gerebant. Tertium etiam genus Consulum *honorariorum*, quos *codicillares* postea dixerunt, qui, cum Consulatum non gessissent, *ornamenta Consularia* haberent, a Caesare jam inventum, ab Augusto sequentibusque Caesaribus creatum est [*y*]. Neque solum hac re potestatem Consularem imminuit, sed etiam eo, quod maximam potestatem in se transtulisset. Quare sub Caesaribus *jurisdictionem* aliquam, veluti de fideicommissis exercuerunt, ac voluntariam, quam vocant.

§. XV.

Praetorum numerum auxit fere usque ad XII. [*z*], quamquam primo X. & aliquando XVI. creavit [*a*], majore jurisdictionis & judiciorum parte ad Praefectum Urbi delata. *Censores* creavit, qui censum agerent, *Praefectura* recturaque *morum* in se translata. *Quaestoribus* Urbanis curam aerarii ademit, & binis Praetoriis [*b*] vel *Praetoribus* dedit, unde *Praetores aerarii* usque ad Claudium. *Tribunos plebis* creavit sine vi. In *Aedilibus* quid mutaverit, non invenio. *Minores magistratus* veteres plerosque reliquit ille quidem, sed ita, ut, *Decemviris litibus judicandis* additis, *Vigintiviratum*, veluti primum ad honores gradum, constitueret [*c*], eosque ex equestri ordine legeret.

§. XVI.

[*u*] *Dio Cass. Lib.* LII. *p.* 482.
[*x*] v. *Pagi Diss. Hypat. P.* I. *c.* 1. & in *Crit. Baron. ad a. Chr.* 311. *n.* 7.
[*y*] de his v. *Pagius Diss. Hypat. P.* I. *c.* 8.
[*z*] *Dio Cass. Lib.* LVI. 386.
[*a*] v. *Lips.* ad *Tac. An.* I. 14. & *Rupert. ad Pompon. p. m.* 288.
[*b*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 497. *Sueton. Aug. c.* 24. v. *Lips. ad Tac. An.* XIII. 18. *Rupert. ad Pompon. p. m.* 217.
[*c*] *Dio Cass. Lib.* LVI. *p.* 540. v. *Lips. ad Tac. A.* III. 29. & *Casaub. ad Spartian. Julian. c.* 1.

§. XVI.

Horum magistratuum, praeter Consules, omnium comitia cum populo partitus est, exemplo Caesaris, ut diximus. Nam Consules ab ipso solo designabantur. Hinc coepit dici *ordinatio* Consulum, & posterioribus temporibus *Nundinium* [d]. Reliquorum magistratuum partem dimidiam ipse designabat, partem populo in comitiis creare permittebat, ita tamen, ut quos ipse commendasset, necessario crearentur [e]. Atque id mansit usque ad Tiberium, qui comitia omnia in Senatum transtulit.

§. XVII.

Jam progredimur ad novos magistratus, quos e consilio Maecenatis instituit. In quibus primum locum tenet *Praefectus Urbi*, cujus nomen quamvis jam libera republica satis cognitum fuisset, potestas tamen plane nova erat. Is ab Augusto institutus, e Consularibus fere, ut quietem, otiumque urbis tueretur, servitia compesceret [f], querelas servorum adversus dominos audiret [g]. Mox omnem animadvertendi in nocentes homines, suppliciorumque irrogandorum accepit potestatem [h]. Quid? quod denique quasi proprius judex Senatorum & Equitum factus est. Potestas intra Urbem, centesimumque lapidem [i], exercenda, non unum per annum, sed per totam saepe vitam ex arbitrio principis durabat, Ceterum Augustus ei adpellationes [k] in urbe delegavit.

§. XVIII.

Praefectura Praetoriana altera nova potestas est, quam Augustus instituit: potestas plane militaris ab initio; ut *Praefectus Praetorio* militibus Praetorianis praeesset [l]. Duces e consilio Maecenatis, ex equitibus Augustus creavit [m]. Quem Tiberius creavit, Sejanus vim praefecturae valde intendit [n]: deinde in numero saepe variatum [o]. Procedente tempore etiam civilem potestatem nacti sunt Praefecti, ac tantam quidem in omnibus rebus, ut secundi essent ab ipsis Imperatoribus.

[d] v. *Pagi Diss. Hypat. P.* I. *c.* 1.
[e] *Sueton. Aug. c.* 40.
[f] *Dio Cass. Lib.* LII. *p.* 478. *Tac. A.* V. I. 11. *Villicus urbis* vocatur a Juvenal. *Sat.* VI.
[g] v. *Noordkerk Disquis. de Leg. Petron. c.* 3.
[h] *L.* 6. *D. d. interd. & releg.*
[i] *L.* 1. §. 4. *D. de off. P. Urb.*
[k] *Suet. Aug. c.* 33. De Praefecto Urbi erudita est Dissertatio *Drakenborchii*, iterum nuper edita, & *Jo. Tob. Krebsii* V. C. Epistola.
[l] Nam *Praetorium* significat cohortes Praetorianas v. *Jac. Perizon. Diss.* I. *de Praetor.* §. 35.
[m] *Dio Cass. Lib.* LII. *p.* 480.
[n] *Tac. An.* IV. 2.
[o] v. Ill. *Ritteri Histor. Praefect. Praetor.* de Praefectis Praetorio vid. omnino *P. Fabr. Semestr.* I. 1. Scripsit etiam *Drakenborchius* Differt. *de Praef. Praet.*

§. XIX.

Praefectum porro *Vigilum*, item *Annonae* instituit. *Praefectus Vigilum* successit in locum Triumvirorum nocturnorum; habebatque septem cohortes vigilum, qui incendia caverent, noctuque urbem tuerentur [*p*]. Quare idem etiam cognitionem de incendiariis, effractoribus, furibus, & similibus, accepit. *Praefectus* autem *Annonae*, cum libera republica magistratus extraordinarius fuisset, ab Augusto ordinarius factus, annonae curam habebat [*q*], crimina circa eam commissa cognoscebat, per officia sua canonem frumentarium exigebat, tesserasque frumentarias aut panes dividebat [*r*].

§. XX.

Quaestores Candidati [*s*] *Principis*, qui etiam simpliciter *Quaestores candidati* dicuntur, ab Augusto creati eam ob causam, quod cum ipse Proconsul esset atque Imperator, necessarii ipsi viderentur esse Quaestores, quos etiam antiquis Imperatoribus & Proconsulibus datos esse sciret. Officium eorum ab initio hoc, ut libellis, orationibus, epistolis Principis in Senatu recitandis vacarent [*t*], aerarium Principis curarent, rationes conficerent, ac referrent [*u*].

§. XXI.

Jam ad minores ab eo institutos quasi magistratus veniendum est. Sunt autem hi: *Curatores operum publicorum* [*x*], veluti *sartorum tectorum*, quae erat pars Censurae; *Curatores viarum* [*y*], extra urbem veluti *viae Appiae*, *Flaminiae*; *Curatores aquarum* [*z*], sive aquaeductuum, veluti *aquae Martiae*, *Virginiae*, *Claudiae*, quae item antea pars Censurae fuit, qui *commentarios* impetrati *juris aquarum* conficerent [*a*], aquaeductus

[*p*] *L.* 1. *D. de Praef. Vig.* cf. *Sueton. Aug. c.* 30.

[*q*] *Suet. Aug. c.* 37. vocat *curatorem frumenti dividendi*.

[*r*] v. *Averan. Interpr. Jur. Civ.* II. 3. *Lipſ. Elect.* I. 6.

[*s*] *Candidati Principis* dicebantur, quoniam a Principe commendabantur, necessario designandi. Sic etiam ceteri, quos Princeps commendasset, dicuntur *Candidati*. *Praetores* quidem *Candidati* occurrunt *Grut. Inscr. p.* CCCL. *n.* 7. v. Epistolas amoeboeas *Sperlingii* & *Cuperi* in *Poleni Supplem. ad Thes. Utrumque T.* I. *Candidati* vocantur, quod in candida petebant, cum ceteri in competitorum grege laterent; *Spartian. Hadr. c.* 3. conf. *Vales.* ad *Ammian.* XX. 9.

[*t*] *L. un.* §. 2. *D. off. Quaest. Dio Cass. Lib.* LIV.

[*u*] v. *Ritter.* V. C. *ad Heinecc. Hist. Jur.* I. 200. cf. *Dodwell. Prael. Cambd.* X. *p.* 864.

[*x*] *Suet. Aug. c.* 37.

[*y*] *Suet. l. c.*

[*z*] *Suet. l. c.*

[*a*] *Frontin. de Aquaed.* I. 20. cf. *Caroli Godofr. Winckeri* V. C. amicissimique Diss. elegantissima atque doctissima *de jure aquae impetratae* Lips. 1749.

ductus reficiendos tuendosve curarent; *Curatores alvei Tiberini* [*b*] purgandi ac laxioris faciendi; atque hi omnes etiam sub sequentibus Imperatoribus fuere.

§. XXII.

Extra ordinem etiam Augustus, quoties opus esset, creavit *Triumviros legendi Senatus*, & alteros *recognoscendi turmas Equitum* [*c*], veluti *ὑποτιμητὰς*, sive *Subcensores* quosdam, uti Dio vocat, ut hanc partem Censorii muneris sustinerent.

§. XXIII.

Jam cum sciret Augustus maximam potentiam esse in provinciis, eas cum Senatu populoque Romano ita partitus est, ut majores quidem, & colligendis opibus adcommodatas, aut hostibus bellisque obnoxias, sibi reciperet, reliquas quietas, & minores, Senatui relinqueret administrandas [*d*]. Qua de causa etiam duplex aerarium esse voluit, alterum Populi, alterum suum [*e*], sive *fiscum* principis, & suos cuique reditus ac vectigalia adsignavit.

§. XXIV.

Magistratus, qui in provincias Senatus mittebantur, omnes *Proconsules* adpellabantur, sive e Consulatu, sive ex Praetura proficiscerentur [*f*]: qui in provincias Caesaris *Legati Augusti Pro Praetore* [*g*], sive etiam *Praesides*. Ac illi quidem ampliorem potestatem in provinciis suis habuisse videntur; hi autem penitus ab arbitrio Principis, a quo mittebantur, pependisse. In minores etiam provincias mittebantur interdum tantum *Procuratores Caesaris* [*h*], veluti in Judaeam: a quibus differebant alii *Procuratores*, qui in provinciis Caesaris reditus & vectigalia curabant [*i*]. Aegyptus autem ab Augusto singularem aliquam, & a ceteris diversam, formam accepit. Nam cum & naturam, regionis, & incolarum mobiles animos, subsidia rerum novandarum cupidis praesidibus aptissima, metueret, ad eam regendam misit Equitem tantum, nomine *Praefecti Augustalis* [*k*], ve-

[*b*] *Suet. Aug. l. c.*
[*c*] *Suet. Aug. c.* 37. *Dio Cass. Lib.* LII. *p.* 478.
[*d*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 503. Catalogum provinciarum Caesarearum ex *Strabon. Lib.* XVII. *extr.* exhibet. *Ernesti* V. C. *Exc.* ad *Suet. Aug. c.* 47. subinde tamen permutatae sunt.
[*e*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *p.* 506.
[*f*] v. *Schulting. ad πρωτ Dig. tit. de Off. Proconf.*
[*g*] v. *Spanhem. de Us. & Praest. Numism. Diss.* X. *p.* 279. cf. *Schulting. πρωτ Dig. tit. de Off. Praes.*
[*h*] v. *Bynckershoek.* Obs. II. 20. & Ill. *Gotfr. Mascovii* Diss. de *Procuratore Caesaris*.
[*i*] v. *tit. Dig. de Off. Procur.*
[*k*] *Dio Cass. Lib.* LIII. *tit. Dig. de Off. Praef. Aug.* ad quem v. *Sculting.* in πρωτ

vetuitque, ne quis Senator, neu Eques illustris, sine suo permissu, eam provinciam intraret. Alexandrinis autem, quos sciret esse ad rebellionem maxime proclives, jus Senatus, magistratumque ademit, misitque in eam civitatem, jurisdictionis exercendae causa, magistratum, qui a munere *Juridicus Alexandriae* diceretur [*l*].

§. XXV.

Rem militarem porro ita constituit, ut, & ad tuendum imperium Romanum, & ad potentiam suam firmandam, esset potentissima. Nam primum militem perpetuum instituit [*m*]. Deinde *Disciplinam* optime fundavit, laudaturque in ipsis libris juris nostri *Disciplina Augusti* [*n*], militibusque commoda & privilegia multa concessit. Omne imperium militibus firmavit. Nam primo, ad maria tuenda, quatuor classes, *Ravennatensem*, *Misenensem*, *Ponticam*, ac *Forojuliensem* locavit. Deinde in finibus ac limitibus imperii aliis, *milites limitaneos* constituit: & quo celerius, quae in toto imperio agerentur, cognosceret, *vias militares* fecit, in iisque stationes militum disposuit [*o*]. Delegit denique *cohortes Praetorianas* [*p*].

§. XXVI.

Restat, ut reliqua Augusti ad constituendam civitatem instituta exponamus. Senatui & Populo sua jura, reliquit: ita, ut, si quid videretur e republica esse, vel SCto, vel Legibus, constitueret [*q*]. Constituit, ne plus, quam bis in mense legitimus Senatus haberetur, Kalendis & Idibus [*r*]. Senatum supplevit *Lege Senia* [*s*]: Equitibus illustribus latum clavum dedit [*t*]. *Judicia* ab iis magistratibus exerceri passus est, qui vel olim eam potestatem habuissent, vel ab ipso essent creati veluti a Praefecto Urbi. Judices ipse a vicesimo aetatis anno adlegit, decuriasque conscripsit [*u*]: ad tres decurias judicum quartam addidit, ex inferiore censu, quae *Ducenariorum* vocaretur, judicaretque de levioribus summis [*x*]. *Jurisdictionem* intra fines suos Praetores, ac Praefectus Urbi ha-

[*l*] *Strab. Geogr. Lib.* XVI. *p.* 1147. s. ed. *Almeloveen.* conf. de Juridico *Ritter* V. C. *Praef. ad Cod. Theodos. T. V.* & ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 172. Errant autem, qui eum toti Aegypto praefuisse dicunt.
[*m*] *Dio Cass. Lib.* LII. *p.* 482.
[*n*] *L.* 11. §. 1. *D. de re milit.*
[*o*] *Suet. Aug. c.* 49 de viis militaribus vid. *Bergierius.*
[*p*] v. *Dio Cass. Lib.* LV. *p.* 565. *Perizon. Diss.* II. *de Praetorio.*
[*q*] *Dio Cass. Lib.* LII. *p. m.*
[*r*] *Sueton. Aug. c.* 35.
[*s*] *Tac. An.* XI. 25.
[*t*] v. *Lips.* ad *Tac. A.* XI. 4.
[*u*] idque postea semper potestatis Caesarum mansit, cum republica libera esset Praetoris Urbani v. *Ernesti* V. C. *Excurs.* ad *Sueton. Tib. c.* 40.
[*x*] *Sueton. Aug. c.* 32. Ceterum, nisi sub Augusto, certe sub sequentibus Imperatoribus invaluit, ut judicia publica saepe in Senatu haberentur v. *Schulting.* Diss. *de recus. jud. cap.* 7.

habebant: facta tamen est sub Caesaribus, inde ab Augusto, cum in quaestionibus, tum in jurisdictione mutatio aliqua. Nam primum Caesares ipsi jus dicebant in iis causis, in quibus ab ordinariis magistratibus ad eos esset provocatum [*y*]. Deinde factum est causarum, tam privatarum, quam publicarum, discrimen, ut aliae essent *juris ordinarii*, agerenturque ad magistratus ordinarios [*z*], aliae autem *juris extraordinarii*, de quibus Caesares ipsi, sine judicibus, per se, adhibitis tamen consiliariis quibusdam [*a*], cognoscerent [*b*]. Porro & ipsi magistratus vel jure ordinario, vel extraordinario, jus dixerunt, vel cognoverunt. Inde tam crebra *cognitionum*, cum apud veteres auctores, tum in libris juris nostri [*c*], mentio. In judicio *centumvirali* ab Augusto porro id mutatum est, ut *Decemviri* hastam cogerent, quam antea quaestura functi cogere consuevissent [*d*].

§. XXVII.

Ceterum instituit sibi sortiri consilia semestria, cum quibus de negotiis, ad frequentem Senatum referendis, ante tractaret [*e*]: quae deinde annua lecta sunt: idque ab ceteris Imperatoribus usurpatum est [*f*]: dicti *comites* [*g*]: fuitque id consilium principis privatum, quo in consiliis capiendis, in causis audiendis, uteretur [*h*]. Inde haud dubie postea *Auditorium* vel *Consistorium* Principis extitit. Aerarium militare instituit [*i*], certosque ad id reditus, ac vectigalia. *Miliarium* aureum in foro fecit: Fastos correxit; Saeculares ludos egit.

§. XXVIII.

Juris civilis Legumque mutatio sub Augusto, sequentibusque Imperatoribus, quae facta sit, suis locis videbimus. Id unum hic verbo monuisse sufficiat, novam partem Juri civili accessisse sub Caesaribus, *Constitutiones Principum*: quae quales fuerint, proprio capite tradetur. Ceterum autem forma reipublicae, ab Augusto constituta, fere in plerisque capitibus, substitit etiam sequentibus sub Caesaribus fere usque ad Con-

[*y*] *Sueton. Aug. c.* 33.
[*z*] *Sueton. Claud. c.* 15. ad q. l. v. Cel. *Ernesti*.
[*a*] *Spartian. Hadr. c.* 8.
[*b*] v. omnino *Ernesti* V. C. *Excurs.* ad *Suet. Caes. c.* 43. id accurate explicantem. cf. *Salmas. de Mod. Usur. c.* 3. *p.* 111. sqq.
[*c*] in Digestis *extraordinariae cognitiones dicuntur* v. *tit. de extr. cognit.* *Salmas.* tamen *de Mod. Usur. c.* 3. *p. m.* 111. sqq. existimat vocabulum *extraordinariae* deberi Triboniano. male.
[*d*] *Suet. Aug. c.* 26. Atque eam ob causam haud dubie Decemviros Vigintiviris & minoribus magistratibus locavit.
[*e*] *Sueton. Aug. c.* 35. quod & sequentes Imperatores imitati sunt: unde *libri Semestrium D. Marci* in *L.* 46. *D. de pact. Severi in L.* 12. *D. de adq. hered.*
[*f*] *Suet. Tit. c.* 70. *Spartian. Hadrian. c.* 18. ubi v. *Salmas.*
[*g*] v. *Ernesti* V. C. *Excurs.* ad *Suet. Tib. c.* 46.
[*h*] *Suet. Aug. c.* 49. v. *Burmann. de Vectigal. Pop. Rom. c.* XI.
[*i*] *Suet. Aug. c.* 21.

Constantinum Magnum: si quibus in rebus tamen aliquid immutatum fuerit ab uno vel item altero Imperatore, suo loco exponemus.

§. XXIX.

Augusti res gestas quamvis in historia Juris percensere non attineat, id tamen videtur faciendum, ut, quas provincias imperio Romano adjecerit, commemoremus. Perdomuit autem partim ductu, partim auspiciis suis, Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illirico omni item Rhaetiam, Vindelicos, ac Salassos, gentes Inalpinas: ceterum ab omni parte, victis hostibus, quietum ac securum praestitit Romanum imperium [i], adeo quidem? ut etiam Parthi signa Crassis ademta reddiderint [k]; atque Augustus Janum ter clauserit. In quibus rebus quamquam mira felicitate usus est, tamen etiam graves ignominias cladesque duas omnino accepit in Germania, *Lollianam ac Varianam* [l]. Florentissimum sub eo imperium, florentissima civitas fuit. In omnibus tamen, quibus ejus imperium illustratum est, rebus, nulla est nobilior, aut illustrior, epocha *nati Christi*, quae ex accuratiori ratione [m], incidit in annum V. C. DCCLIV. in annum mundi MMMMIII. quo tempore Census in Judaea factus est, is qui fuit prior altero, qui sub *Quirino* Syriae praeside actus est [n].

§. XXX.

Jam, ut & morum ejus animique quandam imaginem, quasi in tabula quadam expressam, exhibeamus [o]: ille, quamquam & in pueritia & adolescentia nonnullorum dedecorum ac flagitiorum, & in Triumviratu etiam crudelitatis, flagravit infamia; tamen postea vitia magnis virtutibus pensavit bonus paterfamilias, clemens dominus, ac patronus, fidelis & comis amicus, continentissimus, ac frugalissimus, diligens atque bonus Princeps, verus Pater patriae denique: in omnibus rebus felix, praeterquam in familia sua [p]. Quam diligens Princeps fuerit, intelligitur inde, quod *Rationarium* imperii [q] a se confe-

fe-

[k] *Suet. Aug. c.* 21. *Tac, A. II.* 1. v. ibi *Ernesti* V. C.

[l] *Suet Aug. c.* 23. de qua clade v. *Furstenberg. Monum. Paderb.*

[m] *Usserii Chron.* quam pluribus argumentis tuetur & confirmat *Pagius* in *Apparat. Chron. in Annal. Baron. p.* 37. sqq. *Crit. Baron. ad a. Chr.* 34. *T. I. p.* 23. Ceteras rationes collegit *I. A. Fabricius Bibliogr. Antiqu. p.* 178.

[n] *Luc.* II. 2. v. omnino *Jac. Perizonii* Diss. elegantissima *de descriptione orbis terrarum* adjecta ejus *Disquisitioni de Praetorio* cf. *P. Wesselingi* V. C. Diss. *de Censu Quirini ud marmor. Murat.*

[o] *Suet. Aug. c.* 61. sqq.

[p] Stemma Augusti diligenter & accurate digestum explicatum exhibet *I. A. Fabricius* in *Fragmentis Augusti Scriptorum, temporū notatione genere p.* 70. id etiā editioni *Suetonii* adjecit Cel. *Ernesti*.

[q] *Sueton. Aug. c.* 28. & *ult.* cf. *Tac. A. I.* 11.

festum, una cum indice rerum a se gestarum [r], quam monumento suo vellet inscribi, reliquit.

§. XXXI.

Mortuus est Augustus a. V. DCCLXVII. a. Christi XIII. Ei TIBERIUS successit. Is jam dudum in spem imperii, post mortem C. & L. Caesarum, adoptatus, Tribunicia potestate & Proconsulari imperio tum ornatus erat, cum moreretur Augustus. Ac primo quidem, quamvis statim occupasset principatum, impudentissimo mimo recusatum, tandem quasi coactus precibus Senatus recepit. Imperium autem bene atque clementer administravit, quamdiu vivebat Germanicus Caesar, quem ille, quod apud omnem populum gratiosum, & ab exercitu jam expetitum Augustum, minis etiam, ut susciperet imperium, propemodum coactum sciret, admodum timeret. Extincto eo autem; ad mores suos, dissimulatione antea tectos, rediit, tyrannumque exeruit.

§. XXXII.

Tiberii, circa statum reipublicae, nova ad stabiliendam firmandamque dominationem instituta haec sunt, quod & *Comitia* e campo in curiam transtulit [s], & *castra Praetoriana*, ex consilio Sejani extra urbem aedificavit [t], & *judicia majestatis* instituit. Comitia quidem populo ademit, eam ob causam, quod, tametsi potissima arbitrio Principis sciscebantur in comitiis; quaedam tamen etiam studiis tribuum fiebant [u]: Senatus autem Principi obnoxius erat. Id quamvis aegre ferret plebs, Senatus tamen libens tenuit, quod sordidis ambitionibus exolvebatur. Atque ab eo tempore Comitia non amplius in campo per populum, neque magistratibus creandis, neque

[r] *Suet. Aug. c. ult.* is index est celeberrimum illud *monumentum Ancyranum*, quod ad res gestas Augusti unum omnium est fide dignissimum, descriptum primum a *Busbequio* inde a *Paullo Luca*, post a *Cossonio*, editum a *Jac. Gronovio* in *Memoria Cossoniana*, & *I. A. Fabricii* in *Fragmentis Augusti*, denique a *Chishullo* denuo exactum ad ipsum marmor. Ad ejus res gestas monumentum admodum certum est etiã id, quod nomen habet *Cenotaphia Pisana*, L.& C.Caesaribus posita; quae doctissimo atque uberrimo commentario instruxit Cardinalis *Norisius:* etiam *Graevius* editioni *Suetonii* addidit.

[s] *Tac. A.* I. 15. *Dio Cass. Lib.* LVIII. *p.*

[t] *Suet. Tib. c.* 37.

[u] *Pomponius in L.* 2. §. 9. *D. de Or. Jur.* tradit, causam fuisse hanc, quod *difficile fuerit tantam populi multitudinem in unum convenire*: quae quidem ratio, nisi ad omnem Senatusconsultorum jam libera republica de jure faciendorum consuetudinem pertinet, quod non est improbabile; continet causam, quam interserens Tiberius populum fallere cogitaret, ne mutatam Comitiorum rationem, sibique ademtam, aegre ferret. Sane Principes ejusmodi causas dominationi suae saepe praetexunt: easque, pro veris, scriptores aliqui tradunt. Exemplum est circa praefecturam urbanam, a Messala depositam, apud *Eusebium Chron.* & apud *Tacitum A.* VI. 11. de qua v. *J. F. Gronov. Observ. Eccl.* 19. p. 209. sq.

que legibus jubendis, facta sunt: ac sicubi Comitiorum legumque post id tempus apud scriptores mentio fit, id capiendum est, de creatione magistratuum per Senatum facta, ac de Senatus consultis: nisi quod dicis caussa, comitiis in Senatu habitis, solemnia comitiorum in Campo Martio usurpabantur [x]. Castra autem Praetoriana [y] extra urbem extruxit, in quibus etiam templum: quibus cohortes Praetorianae, vagae ad id tempus ac per hospitia dispersae, continerentur: cujus instituti caussa fuit, quo magis metueretur. Erant enim milites Praetoriani subsidia atque instrumenta dominationis. Judicia denique majestatis [z], si quid aliud, maxime quoque ad dominationis firmamenta pertinebant, ne quis quid contra Principem diceret, aut sentiret. Atque haec judicia valde diversa sunt a judiciis majestatis in republica. Nam republica libera *Majestas* erat, si dignitas atque amplitudo populi Romani violata atque imminuta videretur. Hoc autem tempore eam vim habebant, ut, quiquid contra Principem, ejusve dignitatem, fecisset, dixissetve, Majestatem violasse judicaretur: cum Principes *Majestatem*, ac divinitatem adeo aliquam, sibi adrogarent [a]. Ac, postquam semel inventa, dominationis exercendae, ac firmandae caussa, vehementer frequentata sunt, delatoribus exortis, qui Principum cupiditatibus servirent. Neque ullum gravius malum civitatem oppressit criminibus majestatis, quibus maxime innocentes obruebantur; ut recte Plinius dicat, id solum fuisse & unicum crimen eorum, qui crimine vacarent. Denique & id addendum, quod, *centesima* auctionum sublata, instituit *ducentesimam* [b].

§. XXXIII.

Septem postremis imperii annis, usque ad mortem, Capreis, in quam insulam secesserat, mansit, omnibus flagitiis, atque turpissimo vitae genere, crudelitate maxime, infamis; rapax denique, & avarus. Erat enim natura ad omne genus vitiorum, atque crudelitatem maxime, propensus: quae quidem, vivis Augusto, atque Germanico, metu dissimulare coactus esset. Ceterum miles atque dux belli egregius. In Divos relatus non est [c].

§. XXXIV.

Successit anno Urbis DCCXC. a. Chr. XXXVII. CAJUS CALIGULA Germanici filius, monstrum hominis, ab Tiberio, occisis omnibus Germa-

[x] *Vopisc.* in *Tacit. c.* 7. *Suet. Domit. c.* 10.

[y] dicebantur etiam ipsa *Praetorium* v. *Perizon. Diss.* II. *de Praetorio* §. 17.

[z] *Tac. A.* I. 72. *Suet. Tib. c.* 78. *Sen. Benef.* III. 28.

[a] v. nos in *Trajano p.* 27. *sqq.*

[b] *Tac. A.* II. 42. v. *Burmann. de Vectig. c. V. p.* 70. *sqq.*

[c] Silent omnes scriptores: neque *Divus* vel in Digestis, vel in iis monumentis dicitur, ubi cum ceteris Imperatoribus memoratur, qui *Divi* dicuntur, veluti in fragmento Legis Regiae Vespasiani.

manici liberis, solus superstes relictus. Primo bene, atque cum summa totius populi gratulatione, laudibusque, imperavit: sed, octavo mense post, in omne genus crudelitatis atque dedecorum erupit; cum in febrem ardentem incidisset, quae sanam mentem ei eripuisset [*d*]. Cum prodigalitate summa Tiberii illud sestertium vicies ac septies milies profudisset, ad omne genus rapinarum conversus est. In crudelitatem autem incitatus esse dicitur a duobus regibus, Agrippa Judaeo, & Antiocho Commageno [*e*]. Histrionibus maxime deditus fuit.

§. XXXV.

In bonis ejus initiis nonnulla instituta sunt egregie. Nam primum Comitiorum more pristino revocato, suffragia populo reddere tentavit [*f*]. Magistratibus liberam jurisdictionem, & sine sui adpellatione, concessit [*g*]. *Quintam decuriam* judicum addidit, quo minor judicantibus labor esset [*h*]. *Ducentesimam* auctionum Italiae remisit [*i*]. Sed cum a se ipso sanaque mente descivisset, multa inaudita & nova vectigalia instituit; pro eduliis, quae tota urbe venirent; pro litibus atque judiciis quadragesimam summae, de qua litigaretur [*k*]; ex gerulorum diurnis quaestibus, octavam; ex capturis prostitutarum, quantum quaeque uno concubitu mereret: addiditque ad caput legis, ut tenerentur publico, & quae meretricium, & quae lenocinium fecissent, nec non & matrimonia obnoxia essent [*l*]. Omnem ICtorum scientiam abolere voluit, ne qui respondere possent, praeter se [*m*].

§. XXXVI.

Occiso Caligula, postquam triennium, X. menses, octo dies, imperasset, an. V. DCCXCIV. Chr. XLI. ad imperium vocatus est per milites, TI. CLAUDIUS, ejus patruus, casu quodam; confirmatus deinde a Senatu populoque: cujus item bona initia fuerunt. Rescidit enim omnia acta Caii Caligulae [*n*]. *Praetores* duos de *Fideicommissis* constituit [*o*]. Sanxit, ut pupillis extra ordinem tutores a Consulibus darentur [*p*]. *Rerum*

[*d*] *Philo Jud. Legat. ad Cai.* cui potior fides, quam *Suet. Cai. c.* 50.

[*e*] *Dio Cass. Lib.* LIX *p.* 646.

[*f*] Sed tentavit tantum. *Suet. c.* 16. *Dio Cass. Lib.* LIX. *p.* 742. Nam mox Tiberii institutum revocavit, & populo suffragia ademit. *Dio Cass. l. c. p.* 753.

[*g*] *Suet. c.* 16.

[*h*] *Suet. l. c.*

[*i*] *Suet. l. c.*

[*k*] *Suet. c.* 40. v. *Burmann. de Vectigal.*

[*l*] *Suet. l. c.* v. ibi *Ernesti* V. C.

[*m*] *Suet. Cal. c.* 34. ad q. l. v. *Ernesti* V. C.

[*n*] *Suet. Claud. c.* 11. unde haud dubie est, quod nulla ejus constitutionum in Digestis memoratur.

[*o*] *L.* 2. §. 32. *D. de Or. Jur. Suet. Claud. c.* 23. dicit: *Jurisdictionem de fideicommissis, quotannis & tantum in urbe, delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per provincias, potestatibus demandavit.* ad q. l. v. *Ernesti* V. C.

[*p*] *Suet. l. c.*

actum [q], divisum antea in hibernos aestivosque menses, conjunxit [r]. *Quaestorum* collegio, pro stratura viarum, gladiatorum, munus injunxit [s], detractaque Ostiensi & Gallica provincia, curam aerarii reddidit [t]. Equestres militias ordinavit [u]. Sed natura stupidus ac vecors, libertis atque uxoribus addictus, in plerisque non Principem se, sed ministrum, egit; multaque crudelitatis exempla edidit. Messalina, propter flagitia, occisa, in matrimonium duxit Agrippinam, fratris sui filiam, e SCto, quo ejus generis matrimonia permitterentur [x]; privignumque Neronem, quamvis naturalem haberet filium Britannicum, adoptavit [y]. Veneno, fraudibus Agrippae, ut creditum est, sublatus est [z], & post mortem in Deos relatus [a].

§. XXXVII.

Post eum Imperator factus an. V. DCCCVII. a. Chr. LIV. NERO, privignus, & adoptivus Claudii filius. Primo quinquennio, auctore inprimis Seneca, praeceptore, egregie imperavit, ita, ut Quinquennium Neronis in summis laudibus apud veteres scriptores feratur. Sed eo exacto, omnibus sceleribus, atque flagitiis ita immersus est, ut omnes tyrannos improbitate, atque crudelitate facile vicerit. Hanc calamitatem populus Romanus, terrarumque orbis perpessus est, paullo minus quatuordecim annos: tandem destituit [b]. Nam cum Julius Vindex in Gallia, & Galba in Hispania, defecissent, a Senatu hostis judicatus est; damnatusque, ut more majorum puniretur [c]. Quo cognito, ferro in jugulum adacto, sibi necem conscivit.

§. XXXVIII.

Inde SERV. SULPICIUS GALBA, anno V. DCCCXXI. Chr. LXVIII. in Hispania, audita morte Neronis, cognitaque erga se Senatus populique voluntate, suscepit *Caesaris* adpellationem [d], deposito *Legati* nomine, quod, cum Imperator consalutatus fuisset, antea susceperat. Imperatoris deinde & Augusti nomen adsumsit. Cum vero propter avaritiam omnibus

[q] hoc est, judiciorum administrationem v. *Ernesti* V. C. ad *Suet. Claud. c.* 23.
[r] *Suet. l. c.* v. ibi *Ernesti* V. C.
[s] *Suet. Claud. c.* 24. *Tac. A.* XI. 22.
[t] *Suet. l. c.*
[u] *Suet. Claud. c.* 25. v. *Schel.* ad *Hygin. p.* 69. 70.
[x] *Suet. Claud. c.* 26. *Tac. A.* XII. 7.
[y] *Suet. Claud. c.* 27.
[z] *Suet. Claud. c.* 44.
[a] *Suet. Claud. c.* 55.
[b] *Suet. Ner. c.* 40. sqq.
[c] *Suet. c.* 49.
[d] *Suet. Galb. c.* 11. quo primo exemplo *Caesaris* nomen e gentilicio ac privato, factum est publicum dignitatis & imperii, idem deinde adsumsit Piso adoptatus *Tacit. Hist.* I. 29. v. *Pag. ad a. Chr.* 69. §. 4. cf. *Joseph. A. I.* VIII. 6. I. 2. *Ernesti* V. C. ad *Suet. Galb. c.* 11. Differt tamen hoc nomen ab eodem, quod Piso suscepit. Nam Pisonis vim habebat destinati imperii heredis ac successoris.

bus ordinibus invisus esset, militesque in Germania ejus imperium detrectarent; ratus orbitatem suam despectui esse, Pisonem Frugi Licinianum in castris pro concione adoptavit, *Caesarem*que fecit [*e*]. Qua adoptione facta, Salvius Otho, qui eandem spem animo jam devorasset, offensus, eum cum Pisone occidendum curavit [*f*], imperii mense septimo.

§. XXXIX.

M. SALVIUS OTHO, Galbae parricida, a militibus Praetorianis, pollicitatione corruptis, consalutatus in castris imperator, dies tantum quinque & nonaginta in possessione imperii vi ac parricidio quaesiti, eaque semper litigiosa & controversa, mansit. A. enim Vitellius occiso Othone, ab exercitu Germaniciano Imperator adpellatus, adversus eum bellum movit: a quo cum superatus esset, salute & imperio desperato, pugione se transfixit [*g*].

§. XL.

Eodem anno igitur A. VITELLIUS, cum in Germania legatus esset, victo & ad desperationem adacto Othone, imperium vi adeptus est, homo natura saevus, ac truculentus, gulae & abdomini deditus, ignavus denique. Itaque, Vespasianum acrem adversarium nactus, diuturnus esse non potuit. Sed, pace frustra cum eo tentata, arreptus a militibus, manibus ad tergum religatis, ad scalas Gemonias tractus, & confectus tandem, uncoque in Tiberim ductus [*h*] est. Imperavit menses octo, quinque dies.

§. XLI.

Horum trium Imperatorum dominatu turbulentissimus reipublicae & incertus status fuit, nedum ut constitueretur melius, aut emendaretur. Ex tanta igitur quasi fluctuum jactatione respublica tranquillum nacta tandem est, Tito Flavio Vespasiano ad imperium vocato, portumque tenuit.

§. XLII.

T. FLAVIUS VESPASIANUS a. V. DCCCXXII. a. Chr. LXX. ab exercitu Judaico, cui tum praeerat, Imperator lectus, consensu Senatus populique imperium tenuit. Nam Senatus quidem ei omnia Prin-

[*e*] *Suet. Galb. c.* 17. *Tac. Hist. I.* 15. *Caesar* is dicitur ideo, quod destinatus successor esset: a quo exemplo deinde reliqui destinati successores idem nomen usurparunt.

[*f*] *Suet. Galb. c.* 17. 20. *Oth. c.* 6. *Tac. Hist.* I. 41.

[*g*] *Suet. Oth. c.* 9. *Tac. H.* II. 49.

[*h*] *Suet. Vitell. c.* 19.

Principibus solita, imperiumque decrevit [*i*], Lege illa Regia; cujus hodiernum insigne fragmentum in tabula Capitolina extat [*k*]. Ex diuturno quasi morbo recreata ab eo respublica, remediis etiam interdum vehementioribus, & gravioribus, omnibus partibus convaluit. Urbem quidem, veteribus incendiis atque ruinis deformem, restituere & exornare [*l*], ordinem utrumque supplere, vel purgare, disciplinam militarem emendare, lites, majorem in modum auctas, terminare [*m*], vitia corrigere, inopiam sublevare, artes liberales fovere, Rhetoribus inprimis Graecis Latinisque centena annua [*n*] constituendo. Inprimis autem opus, memorabile nobis, suscepit, quod aerearum tabularum tria millia, quae incendio Capitolii conflagraverant simul, restituit, conquisitis undique exemplaribus, instrumentum imperii pulcerrimum ac vetustissimum; quo continebantur, paene ab exordio urbis, Senatusconsulta, Plebiscita, de societate & foedere, ac privilegio, cuicumque concessis [*o*]. Inopia autem aerarii, superioribus bellis, atque calamitatibus exhausti, quascumque, etiam graves, conficiendae pecuniae rationes persequi, & vectigalia instituere coactus est [*p*]; usque eo, ut etiam urinae vectigal excogitarit [*q*]. Imperator rei militaris gloria cumulatissimus, qui Hierosolyma, urbem munitissimam, a se oppugnari coeptam, per filium Titum, ceperit, & cum templo incensam deleverit; comis, liberalis, facetus, talis denique, qualem reipublicae bono esse oporteret, qui eam in suo statu reponere deberet. Mortuus est aetatis anno undeseptuagesimo, cum novem annos imperasset.

§. XLIII.

Successorem reliquit TITUM filium: qui cum collega patri & in tribunicia potestate, & Proconsulari imperio, Pontificatuque Maximo [*r*] fuisset, solus imperium suscepit anno V. DCCCXXXI. a. Christi LXXX. idque tam bene atque clementer, liberaliterque administravit, ut dictus sit Amor ac Delicium generis humani. Ex *Praetoribus fideicommissariis* binis unum detraxit [*s*]. Mors praematura fuit, cum biennium ac duos menses, vigintique dies tantum imperasset, eo desiderabilior, quod Domitianus frater successit, Princeps exitiabilis atque flagitiosissimus.

§. XLIV.

[*i*] *Tac. H. IV. 3.*
[*k*] v. supra §. 4.
[*l*] *Suet. Vesp. c.* 8. 9.
[*m*] *Suet. Vesp. c.* 10.
[*n*] *Suet. l. c.*
[*o*] *Suet. Vesp. c.* 8.
[*p*] *Suet. Vesp. c.* 16.
[*q*] *Suet. Vesp. c.* 23.

[*r*] v. *Bohierius* in Diss. de *Pontificatu Maximo Imperatorum Romanorum* Francogallice edita, qui demonstrat contra *Pag. Crit. Bar.* ad *a. Chr.* LXI. *n.* 6. vere eum *Pontificem Max.* fuisse, vivo patre, quamvis nomine magis, quam re, cum omnis potestas esset penes patrem.
[*s*] *L.* 2. §. 32. *D. de Or. Jur.*

§. XLIV.

DOMITIANUS, anno Urbis DCCCXXXIV. Christi LXXXIII. imperium a lenitate & mansuetudine exorsus, veluti alter Nero, sensim a tam bonis principiis descivit, & ad naturae saevitiam rediit [*t*]. Hostis Christianorum acerrimus fuit [*u*]. Avaritia vero sic exarsit, ut, quovis delatore, inprimis si quid contra Principis majestatem factum dictumve diceretur, & vivorum & mortuorum bona diripi juberet. Familiarium atque etiam uxoris conjuratione, in cubiculo trucidatus est anno imperii XV. & die sexto. Mortuum Senatus non solum contumeliosissimo & acerbissimo adclamationum genere laceravit, sed etiam eradendos ubique titulos ejus, abolendamque omnem memoriam, decrevit [*x*].

§. XLV.

In his prioribus XII. Caesaribus, quorum vitas Suetonius memoriae ac posteritati prodidit, non nisi tres, Augustus, & uterque Vespasianus imperii genus civibus posteritatique probarunt: ceterorum vero vita, atque administratio plane tyrannica extitit. Itaque vitae exitus etiam administrationi respondit. Illi sua, hi violenta, vel oblata, morte obierunt.

§. XLVI.

Domitiano occiso, anno V. DCCCXLIX. Christi a XCVI. ad imperium vocatus M. ULPIUS NERVA [*y*], exacta jam aetate; Princeps bonus, & mansuetus adeo, ut etiam mansuetudo atque lenitas in eo reprehenderetur, atque contemtui haberetur. Itaque cum annum unum paullo amplius imperasset, filium sibi & Caesarem & tribuniciae potestatis collegam & successorem legit Trajanum, qui tum apud Germanos exercitui cum imperio praesidebat, propter virtutem omnibus probatissimum, & carissimum [*z*]. Ejus liberalitatis atque munificentiae insigne documentum est, egregium illud Edictum, sub initia imperii promulgatum [*a*], quo beneficia superiorum Principum omnia confirmavit. Pueris puellisque per Italiam alimenta constituit [*b*]. *Praetorem Fiscalem* instituit [*c*], qui jus inter fiscum Principis privatosque diceret. Imperavit annum, menses duo, & novem dies.

§. XLVII.

[*t*] *Suet. Domit. c.* 10.
[*u*] v. *Pagi Crit. Bar.* ad *a. Chr.* 90.
[*x*] *Suet. Domit. c. ult.* Unde multi tituli hodie extant nominibus ejus erasis.
[*y*] Vitam Nervae exposuit docto libello *Jo. Abrahamus Ahasuerus* Brem. 1749.
[*z*] *Xiphilin. Lib.* LXVIII. *p.* 771. *Plin. Paneg. c.* 6.
[*a*] Extat ap. *Plin. ep.* X. 66.
[*b*] *Aur. Vict.* in *Nerv.*
[*c*] *L.* 2. §. 32. *D. de Or. Jur.* quod institutum *Schwarzius* V. C. ad *Plin. Paneg. c.* 36. refert ad Trajanum: male: uti docui in *Trajano p.* 33.

§. XLVII.

Eo mortuo, TRAJANUS a. V. DCCCL. Christi XCIX. Augustus factus est, imperiumque tanta probitate, innocentia, bonitate, atque lenitate administravit, ut, cum omnium una & consentiente voce, tum Senatus decreto, *Optimus* adpellatus sit [*d*]. Res Domitiani improbitate atque impotentia dissolutas, atque disjectas, legibus atque disciplina constrinxit rursus, atque devinxit; ita, ut tum demum Libertas atque Salus rempublicam respexisse videretur. Judicium Praetoris Fiscalis, a Nerva instituti, diligentius constituit, meliusque fundavit [*e*]. Crimina majestatis delationesque compescuit; ad securitatem & otium universos & singulos vocavit; omninoque rempublicam denuo condidit. Belli inprimis etiam gloria, expeditionibus, ac victoriis Germanicis, Dacicis, Parthicis, illustratus, fines imperii propagavit, adjectis provinciis. Imperavit annos XIX. menses sex, dies quindecim. Obiit in Oriente, Selinunte.

SECTIO II.

De Legibus.

§. I.

MUtato reipublicae statu, rebusque ad unum delatis, necesse erat, jura quoque legesque mutari ipsas: diversus enim reipublicae status diversa jura desiderat. Itaque in eo inprimis Augustus elaboravit, ut novo statui leges describeret, ac jura ejusmodi, quae tum unius potestati consentanea, tum rerum summae apta, corruptelisque tollendis idonea forent. Atque in eo quidem, uti in omnibus novis institutis, callide admodum & quasi suspenso pede incessit, ne, omni jure civili palam everso, invidiam sibi conscisceret. Id enim non ignorabat, plebeculam fere libertatem suam in juris legumque conservatione positam existimare, ac tum maxime commoveri, ubi penitus mutari sentiat id, in quo propemodum omnem libertatem suam ponere soleat. Itaque, quae manifesta corruptela laborarent, vel utilitatem conspicuam haberent, ita, ut etiam imperiti necessitatem legislationis intelligerent, ea palam legibus ad populum latis promulgatisve constituere: quae autem tam claris necessitatis vel utilitatis signis impressa ac notata non essent, ea aut magistratuum jurisdictioni tradere, aut responsis prudentum permittere: aliam autem suis constitutionibus quasi commendare. Atque eam fere rationem etiam sequentes

[*d*] Vitam ejus persecutus sum in fronte Commentarii *de Legibus Trajani*, s. *Divo Trajano*.

[*e*] *Plin. Paneg. c.* 36.

tes Caesares tenuerunt. Jam hic quidem de Legibus ad populum ab Augusto Tiberioque latis agemus. Nam post Tiberium nulla Lex in comitiis populi lata ac jussa reperitur.

§. II.

Ac primum Augusti Leges trademus eas, quae certo anno Consulibusque suis adsignari possunt: tum deinde eas exponemus, quae ne ulla quidem temporis nota insignitae sunt. Anno igitur DCCXXXVII. C. Furnio & C. Junio Silano Coss. [a] lata est Lex JULIA, de *adulteriis*, qua id inprimis egit Augustus, ut, cum vellet cives ad contrahendas justas nuptias, adigere, a quibus eos nimium abhorrere sciret, ante omnia causas eas tolleret, quae cives vel deterrerent, vel retinerent. Itaque non solum de *adulteriis* ac *stupris*, de *lenocinio*, omninoque de *pudicitia* [b], hac in lege cautum est, sed etiam de *fundo dotali* [c] a marito non alienando, oppignorandove [d]. Unde, quamvis a potissimo capite Lex *Julia de adulteriis* plerumque adpelletur, saepe tamen Lex de *pudicitia*, de *fundo dotali*, de *stupris*, & a ceteris capitibus, nominatur. Poena hujus Legis fuit [e], in mulieribus quidem, relegatio in insulam, cum publicatione dimidiae partis dotis, & tertiae bonorum; in adulteris vero viris, relegatio item in insulam, cum publicatione dimidiae partis bonorum [f].

§. III.

Anno V. DCCXLV. Coss. T. Quinctio Crispino & Caesare Germanico, lata est ab altero Consule Lex QUINCTIA, de *poenis eorum, qui rivos, fistulas, castella, lacus, aquarum publicarum violarint vel corruperint:* quae Lex integra extat apud Frontinum [g].

Y §. IV.

[a] v. *Hofmann. Comm. ad Leg. Jul. de adult. cap.* II. *p.* 50.

[b] Eandem enim esse existimo Legem *Juliam de pudicitia*, quae memoratur ap. *Suet. Aug. c.* 34. & in *L.* 9. *C. de adult.* cf. *L.* 29. §. 1. *D. eod.* Neque movet, quod apud *Sueton.* l. c. conjunguntur *de adulteriis & de pudicitia*. Nam saepe lex una duos habet indices v. c. Lex *Cornelia testamentaria, numaria* apud *Cic. Verr.* I. 42.

[c] v. *Heinecc. Comm. ad Leg. Pap. Popp.* II. 19. Atque hoc caput solet a veteribus ICtis vocari Lex *Julia de fundo dotali*, unde ab Intt. singularis de fundo dotali Lex efficta est, v. c. ab *A. Augustin. de Leg.* h. l. aliisque. Alii autem de fundo dotali in Lege Papia Poppaea cautum fuisse putant. perperam. v. *Heinecc. Comm. ad Leg. Papp Popp. l. c.*

[d] *Paull. Sent.* II. 51. cf. *L.* 2. 6. 12. 13. 14. *D. de fund. dotal.*

[e] *Paull. Sent.* II. 26. 14. qui unus est ex tota antiquitate locus de poena hujus Legis. v. ibi *Intt.* & *Ger. Noodt. Dioclet. & Maxim. c.* 15.

[f] De Lege hac scripserunt *Brissonius* & *Jo. Guil. Hofmannus*.

[g] *Frontin. de aquaeduct. n.* 129. *p.* 218. *ed. Polen. Reines. Inscr.* VII. 10. illustravit eam egregie Cel. *Poleni* ad *Frontin. l. c.*

§. IV.

Anno V. DCCLVI. a. Chr. III. a Coss. Sex. Aelio Cato & C. Sentio Saturnino, rogata est Lex AELIA SENTIA, de *manumissionibus*, & *conditione*, & *differentia manumissorum;* cujus multa capita fuerunt, collecta ab Heineccio [*h*]. Pertinebat ad coërcendam manumissionum licentiam.

§. V.

Anno V. DCCLIX. a. Chr. VI. Coss. M. Aemilio, L. Aruntio [*i*], promulgata est Lex JULIA, de *vicesima hereditatium*, ad locupletandum aerarium militare, ab Augusto institutum ex Caesaris commentariis, cum & aliquando ante fuisset constitutum id vectigal, sane leve nec molestum. Cautum ea erat, ut vicesima hereditatium, legatorum, in aerarium penderetur ab omnibus, exceptis proximis agnatis, (πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν) & pauperibus [*k*]. Ceterum cives tantum obligabat [*l*]. Male nonnulli vocant *Legem Vicesimam*, inducti corruptis locis [*m*] Digestorum.

§. VI.

Anno V. DCCLXI. a. Chr. VIII. a C. Caninio Gallo, & M. Furio Camillo, suffectis Consulibus lata videtur [*n*] Lex FUSIA CANINIA, de *numero servorum testamento manumittendorum* [*o*]: ad coërcendam manumittendi licentiam item comparata.

§. VII.

Omnium nobilissima Lex est JULIA & PAPIA POPPAEA, de *maritandis ordinibus*, quae maximas in universam jurisprudentiam mutationes in-

[*h*] *Heinecc. Ant. Jur. I. 6. p.* 115. *sqq.* de eo capite, quo minor XX. annis vindicta manumittere jussus est v. *Gebauer* Ill. *Excurs.* III. ad *Ord. Inst. p.* 226. *sqq.* Eadem fuisse cautum, ut liberi, ex impari matrimonio, deterioris parentis conditionem sequerentur, putat *Noordkerk.* V. C. *Obs. c.* VIII. *p.* 153. *sqq.*

[*i*] *Dio Cass. Lib.* LV. *p.* 565.

[*k*] *Dio Cass. l. c. Plin. Paneg. c.* 37. v. *Salmas. de Foen. Trapez. p.* 640. 643.

[*l*] Illustrarunt hanc Legem *Fr. Ramos del Manzano* in *Comm. ad Leg. Pap. Popp. Lib.* I. *c.* 7. *sqq. T. V. Thes. Meerm. Fr. Balduinus*, *P. Burmann.* de *Vectig. P. R. c.* XI. cf. *Wieling. Lect. Jur. Civ.* II. 32. quæque dicta sunt a me in *Trajan. p.* 22. *sqq.* & in *Diss.* de *transact. super controvers. non cognitis testamenti tabulis*, Lips. 1752.

[*m*] *L.* 13. *D. de transact.* & *L.* 32. *de religios.* ubi haud dubie legendum est vel *Legem Vicesimariam*, vel *Legem Vicesimae*, aut *vicesimarum*, v. *I. F. Gronov. de Pec. Vet.* III. 13. *p.* 218. *sq.*

[*n*] v. *Reiz.* V. C. ad *Theoph. Inst. de leg. Fus. Canin. p.* 77. & *Ritter.* V. C. in *epistola* ad *Reizium* V. C. in *Add.* ad *Theoph. Reizii.*

[*o*] *Inst. de Leg. Fus. Can. toll. Ulpian. Fr.* I. 24. *Paull. Rec. Sent.* IV. 15. *Cai. Inst.* II. 2. 1. Scripsit de ea Dissertationem *Ephr. Gerhardus* Jen. 1708. quæ tamen magis ad politicas ejus Legis rationes spectat. cf. *Majans. Disput. Jur.* III. quae est de *Lege Fusia Caninia.*

intulit: cujus jam origines diligentius sunt persequendae. Jam sub initia imperii Augustus eam ferre cogitaverat, cum & ipsum Caesarem Dictatorem idem consilium habuisse sciret. Sed frustra fuerat. Itaque anno DCCXXXVII. post Legem de adulteriis eam severius emendatam [p] rogavit: sed perferre non potuit prae tumultu recusantium. Pertulit eam deinde, concessa triennii, & postea biennii, vacatione, lenitave & ademta parte poenarum, auctisque proemiis, an. DCCLVII. Atque haec est Lex JULIA, de *maritandis ordinibus*, qua proemiis poenisque propositis, cives ad matrimonia justa contrahenda, vel adlicere, vel adigere volebat. Postea vero, cum Equites eam abrogari flagitassent, anno V. DCCLXII. a. Chr. IX. ejus jussu a M. Papio Mutilo, & Q. Poppaeo Secundo, Coss. suffectis, lata est Lex PAPIA POPPAEA [q], de *maritandis ordinibus*, in qua cum Lex Julia severius ac diligentius sancita est, unde Lex *Julia & Papia Poppaea* dicitur, tum multa nova capita ad locupletandum aerarium adiecta, de *caducis*, *vacantibus*, *erepticiis*, aliisque. Itaque ejus duae potissimae partes, *nuptialis* una, & altera *caducaria*, fuerunt. Singula capita saepe *Legis Juliae* nomine adpellantur pro more veterum ICtorum; tamquam *Lex Julia decimaria*, *Lex Julia caducaria* [r].

§. VIII.

Cum vero haec Lex in Jurisprudentia Romana omnium nobilissima sit, & jurisprudentiam in multis capitibus vehementer immutaverit, adeo ut jus Romanum nemo recte perspicere possit, nisi qui eam animo perceperit, totamque imbiberit: ipsam legem secundum Heineccium hic adiiciendam putavimus.

 LEX

[p] *Suet. Aug. c.* 34. quo loco male *Heinecc. Comm. Leg. Pap. Popp. I.* 3. legit *cum severius mandasset*. nam *mandare Legē* non dicitur v. *Ernesti* V. C. ad *Suet.* l. c.

[q] *Dio Cass. Lib.* LVI. *p.* 578. Historiam Legis diligenter explicat *Heinecc. Comm.* ad *Leg. Pap. Popp.* I. 3.

[r] Legem hanc illustrarunt *Fr. Balduinus* in comm. de *Legibus*, *B. Brissonius* de *Jure connubii*, *Lipsius* ad *Tac. A. Excurs. A. Augustinus* de *Legibus*, ceterique, qui de Legibus scripserunt. Omnibus tamen palmam praeripuerunt Triumviri doctissimi, *Jac. Gothofredus* in *Quatuor. Fontibus Juris Civilis*. *Fr. Ramos del Manzano*, cujus de hac Lege commentarius insertus est *Meermanni* V. C. *Thes. Jur. C. & Can. T. V.* & denique *Heineccius*, qui, quoniam capita diligentissime distinxit, ordinemque optime restituit, principatum mereri videtur.

LEX
JULIA ET PAPIA POPPAEA
PARS PRIMA
NUPTIALIS.
CAPUT I.

De Senatorum eorumque liberorum nuptiis.

QUI SENATOR EST, QUIVE FILIUS NEPOSVE EX FILIO PRONEPOSVE EX FILIO NATO, CUJUS EORUM EST, ERIT, NE QUIS EORUM SPONSAM UXOREMVE SCIENS DOLO MALO HABETO LIBERTINAM, AUT EAM, QUAE IPSA, CUJUSVE PATER MATERVE ARTEM LUDICRAM FECIT FECERIT. (Gothofr. addit: *Item eam quae palam corpore quaestum facit fecerit.*)

NEVE SENATORIS FILIA NEPTISVE EX FILIO PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIA NATA, LIBERTINO, SIVE, QUI IPSE, CUJUSVE PATER MATERVE ARTEM LUDICRAM FACIT FECERIT, SPONSA NUPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO, NEVE QUIS EORUM DOLO MALO SCIENS SPONSAM UXOREMVE EAM HABETO.

L. 62. D. ad L. Falc. L. 5. 6. & 7. de Senat. L. 22. de Stat. hom. L. 207. de R. I. L. 4. de collus det. L. 6. de jur. aur. ann. L. 129. de V. S. L. 32. 44. 47. & 49. de rit. nupt. L. 8. de agn. & alend. lib.

CAPUT II.

(Gothofr. *cap.* I.)

De Ingenuorum Nuptiis.

OMNIBUS reliquis INGENUIS, PRAETER SENATORES EORUMQUE LIBEROS, LIBERTINAM UXOREM HABERE LICETO, neve quid eis qui duxerint liberisve ex eo matrimonio natis, fraudi ignominiaeve esto. (Gothofr. *Coeteris ingenuis libertinas uxores ducere jus esto, neve quid eis, qui eos duxerint, fraudi ignominiaeve esto, liberive eorum legitimi sunto.*)

Ast ne quis ingenuus EAM QUAE PALAM QUAESTUM CORPORE FACIT FECERIT (Gothofredus *haec superiori capiti intexuit.*) LENAM, A LE-

LENONE MANUMISSAM, AUT JUDICIO PUBLICO DAMNATAM, AUT IN ADULTERIO DEPREHENSAM, ET QUAEVE ARTEM LUDICRAM FACIT FECERIT, sponsam uxoremve sciens dolo malo habeto.

L. 23. & 43. D. de rit. nupt. L. 4. de collus. deteg.

CAPUT III.

(Gothofr. *cap.* II.)

De sexagenariis, quinquagenariis, Spadonibus.

OMnes puberes virique potentes matrimonium liberorum quaesumdorum caussa inire tenentor. (Gothofr. *haec omisit*) *sexagenarii masculi*, quinquagenariae feminae & SPADONES a poenis hujus legis liberi sunto. (Gothofr. *sexagenario masculo, quinquagenariae feminae nuptias contrahere jus ne esto. Post eos tantum annos coniuges poenis hujus legis solvuntor.* SPADONIBUS. *item nuptias contrahere jus ne esto*).

L. 13. D. de probat. L. 128. de V. S.

CAPUT IV.

(Gothofr. omisit.)

De Concubinatu.

QUas personas per hanc legem uxores habere non licet, eas concubinas habere jus esto: ingenuam honestam in concubinatu habere jus ne esto.

L. 1. D. de concubin.

CAPUT V.

(Gothofr. *cap.* III.)

De Sponsalibus.

SPonsam post H. L. decenni minorem nemo habeto, desponsam intra biennium domum ducito: ni duxerit, praemiis maritorum ne fruitor. (Gothofr. *Quicunque sponsam habebit, ultra biennium eam ne habeto, qui ultra biennium habuerit, praemiis maritorum ne fruitor. Decenni mino-*

minorem sponsam ne habeto.) Feminis a morte viri biennii, a repudio anni & sex mensium vacatio esto. (Addit Gothofredus: *Pontifex Max. arbitratu suo virgines XX. non majores quam X. annos natas e populo legat, sortitioque in concione ex eo numero fiat, & cujus virgo ducta erit, eam pontifex max. capiat, eaque Vestae fiat.*)

L. 17. De sponsal. L. 29. de poen.

CAPUT VI.

(Gothofr. *cap.* IV.)

De poenis injustarum nuptiarum.

SI qui scientes dolo malo adversus hanc legem cojerint, (Gothofr. *si qui sciens D. M. contra hanc legem impares, uti supra dictum, nuptias contraxerit,*) nec vir, nec UXOR, nec socer socrusve, nec gener nurusve intelliguntor: (Gothofredus *haec omittit.*) liberi quaesiti native legitimi & heredes sui ne sunto, neve parentibus prosunto; neque HEREDITATEM, QUAE EIS LEGE OBVENERIT, legatumve ipsi conjuges neque inter se quidquam capiunto; mortuaque muliere dos caduca esto.

L. 130. & 146. de V. S. L. 79. de adquir. her. L. 5. de jur. & fact. ignor. L. 4. de test. L. 37. de op. libert. L. 38. de mort. cauf. don.

CAPUT VII.

De privilegiis maritorum & parentum in gerendis honoribus.

QUi (Gothofr. *hic praemittit caput sequens & illud huic septimo jungit.*) plures liberos, quam collega, aut in sua potestate habebit, aut bello amisit, ei priori ex consulibus fasces sumendi potestas esto: si par utrique numerus liberorum erit, maritus, aut qui in numero maritorum est, praefertor: sin omnes & mariti & patres erunt, tum, qui major natu erit, fasces prior capito.

L. 16. D. de spons. L. 30. de rit. nupt.

CA-

CAPUT VIII.

(Gothofr. *cap.* VII.)

De eorundem privilegiis in petendis honoribus.

QUi candidatorum plures liberos secundum H. L. habebit, praesertor: petentibusque honores SINGULI ANNI PER SINGULOS LIBEROS DEMITTUNTOR, eisque honores citius, quam per leges annarias licet, petere sine FRAUDE SUA liceto. (Gothofr. *hoc postremum comma omisit.*)

L. 131. *D. de V. S. L.* 2. *de min.*

CAPUT IX.

(Gothofr. *cap.* VIII.)

De immunitate ob liberorum numerum.

QUi secundum H. L. liberos tres ROMAE NATOS INCOLUMES, (Gothofr. *superstites*) qui quatuor in Italia, quinque in provinciis habebit, omnium munerum personalium immunitatem habeto.

L. 16. *De prob. L.* 147. *de V. S. L.* 21. *de rit. nupt.*

CAPUT X.

(Gothofr. *cap.* IX.)

De jure Quiritium ob liberos consequendo.

LAtinus, cui ex Latina filius filiave natus natavae, & ANNICULUS ANNICULAVE factus factave erit, (Gothofr. addit: *At Latina si* TER ENIXA FUERIT.) jura Quiritium consequitor.

L. 52. *de legat.* II. *L.* 134. *de V. S.*

CAPUT XI.

(Gothofr. *cap.* X.)

De liberatione liberti ab operis ob liberos.

QUI LIBERTINUS DUOS PLURESVE LIBEROS A SE GENITOS NATOSVE IN SUA POTESTATE HABEBIT, PRAETER EUM, QUI ARTEM LUDICRAM

ERAM FECERIT, QUIVE OPERAS SUAS, FT CUM BESTIIS PUGNARET, LOCAVERIT, NE QUIS EORUM OPERAS, (Gothofr. omittit *operas*) DONI, MUNERIS, ALIUDVE QUICQUAM LIBERTATIS CAUSSA PATRONO, PATRONAE, LIBERISVE EORUM, DF QUIBUS JURAVERIT, VEL PROMISERIT, OBLIGATUSVE ERIT, DARE, FACERE, PRAEESTARE DEBETO. ET SI NON EODEM TEMPORE DUO IN POTESTATE HABEBIT, VEL UNUM QUINQUENNEM, OPERARUM OBLIGATIONE LIBERATOR.

L. 35. & 37. D. de oper. libert.

CAPUT XII.

(Gothofr. *cap.* XI.)

De mulierum liberatione a tutela ob numerum liberorum.

INgenua TER ENIXA vel jus trium liberorum consequuta, libertina quatuor liberorum jure tutela liberator. Eidem sine patroni auctoritate, dum pro numero liberorum sibi superstitum virilem partem ei relinquat, testari fas esto. (Paullo aliter Gothofredus: *Ingenua trium liberorum jure legitima tutela; libertina quatuor liberorum jure tutela patroni liberantor, ideoque jam absque tutorum auctoritate testari eis, resque suas administrare liceto, eisque, quibus quid ita datum legatumve, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto.*)

L. 137. D. de V. S.

CAPUT XIII.

(Gothofr. *cap.* VI.)

De divortio libertae prohibito.

NE DIVORTII FACIUNDI POTESTAS LIBERTAE, QUAE NUPTA EST PATRONO, QUAMDIU IS EAM UXOREM ESSE VOLET, NEVE INVITO ILLO ALII NUBENDI POTESTAS ESTO. (Longe aliter Jac. Gothofredus: *si secundum H. L. Nuptiae contractae fuerint*, DIVORTII FACIENDI POTESTAS LIBERTAE, QUAE PATRONO NUPTA EST, INVITO PATRONO *cumque altero connubii jus*, QUAMDIU PATRONUS UXOREM EAM ESSE VOLET, NE ESTO. GENER SOCERVE *inviti in reos testimonium ne dicunto. Liberta, quae patroni voluntate nupta erit, operarum obli-*

obligatione liberator. Quae in concubinatu patroni erit, ab invito eo discedere, alterique se in matrimonium vel concubinatum dare jus esto.)

L. ult. D. de divort. L. 29 27. 45. & 50. de rit. nupt. L. 4. de jur. aur. ann. L. 2. de concubin. L. 36. solut. matr.

CAPUT XIV.

(Gothofr. V.)

De tutori mulieri dotis caussa dando.

EI mulieri virginive, quam ex H. L. nubere oportebit, tutor ad DOTEM DANDAM DICENDAM PROMITTENDAMVE, si legitimum tutorem pupillum habeat, (Gothofredus: *si legitimum tutorem non habeat*) a praetore urbano dator.

L. 61. D. de jur. dot.

CAPUT XV.

(Gothofr. XII.)

De jure decimam capiundi nomine matrimonii.

VIro & uxori inter se matrimonii nomine decimam capere jus esto.

L. 23. D. quando dies legat. ced. L. 63. & 67. ad L. Falc.

CAPUT XVI.

(Gothofr. XII.)

De decimis pro liberorum numero adiiciendis.

SI ex alio matrimonio liberos superstites habebunt, praeter decimam, quam matrimonii nomine capiunt, (*Omittit hoc comma* Jac. Gothofredus,) totidem decimas pro numero liberorum capiunto.

L. 62. D. de condit. & demonstr.

CAPUT XVII.

(Gothofr. XII.)

De decimae capacitate ob communem filium amissum.

IDem communis filius filiave post nominum diem, (Gothofredus: *nonum diem*) amissus amissave decimam adiicito, duo post nominum (Gothofr. *nonum*) diem amissi duas decimas adiiciunto.

L. 135. *D. de V. S. L.* 9. *de capt. & postlim. L.* 208. & 209. *de R. I. L.* 10. *de his qui sui vel. al. jur. L. ult. de adopt.*

CAPUT XVIII.

(Gothofr. *cap.* XII.)

De usufructu & parte proprietatis legatis.

PRaeter decimam etiam usumfructum tertiae partis bonorum conjugis praemortui, (Gothofr. *partis bonorum eis*) & quotcumque liberos habuerint, eiusdem partis proprietatem capere jus esto.

L. 29. *D. de usufr.*

CAPUT XIX.

(Gothofr. XII.)

De praelegato dotis.

HOc amplius mulieri, praeter decimam, dotem legatam sibi petere, jus esto.

L. 53. *D. de legat. II.*

CA-

CAPUT XX.

(Gothofr. *cap.* XIII.)

De solidi capacitate inter coniuges ob aetatem.

VIro & uxori solidum inter se capiundi jus esto, si uterque vel alteruter nondum ejus aetatis sit, qua liberi ex hac lege exiguntur.

CAPUT XXI.

(Gothofr. *cap.* XIII.)

De solidi capacitate ob diuturnitatem matrimonii.

ITem si utrique finitos H. L. annos in matrimonio excesserint, solidum inter se capiundi jus esto.

CAPUT XXII.

(Gothofr. XIII.)

De solidi capacitate ob cognationem.

ITem si cognati inter se coierint, usque ad sextum gradum, eis solidum inter se capiundi jus esto.

CAPUT XXIII.

(Gothofr. XVIII.)

De solidi capacitate ob absentiam reip. caussa.

SI vir abest reipublicae caussa, donec abest, & intra annum, postquam abesse desiit, libera inter eum & uxorem testamenti factio esto. (Gothofred. *Si vir commodi sui caussa absit, ex bonis uxoris suae solidum ne capito. At si sine detrectatione reipublicae caussa aberit*, κ. τ. λ.)

CAPUT XXIV.

(Gothofr. XIII.)

De solidi capacitate ob liberos.

ITem qui filium filiamve communem superstitem habebunt, aut quatuordecim annorum filium, vel filiam duodecim, vel qui duos trimos, vel tres post nominum diem, aut qui intra annum & sex menses etiam unum cujuscumque aetatis impuberem amiserint; eis solidum inter se capiundi jus esto. (Gothofredus alio plane sensu: *Vel si tres post nonum diem amiserint, intra annum tamen & sex menses. Etiam unus cujuscumque aetatis impubes amissus solidi capiundi jus praestato.*)

L. 5. & 6. *D. de vulg. & pupill. subst. L.* 132. *de V. S.*

CAPUT XXV.

(Gothofr. XIII.)

De solidi capacitate ob postumum.

ITem uxori, quae post mortem viri intra decem menses ex eo peperit, solidum ex bonis ejus capiundi jus esto.

L. 133. *D. de V. S.*

CAPUT XXVI.

(Gothofr. XIII.)

De solidi capacitate ob jus liberorum.

ITem qui quaeve jus liberorum (Gothofr. *communium liberorum*) a senatu (Gothofr. *a populo*) impetraverint, solidum inter se capiunto.

CAPUT XXVII.

(Gothofr. XIV.)

De solidi capacitate patris solitarii ex alterius testamento.

EX aliorum testamentis PATER SOLITARIUS solidum capito.

L. 27. *D. de her. instit.*

CA-

CAPUT XXVIII.

(Gothofr. XVII.)

ITem femina ingenua, si tres liberos habebit, & libertina, si quatuor, solidum ex aliorum testamentis capiunto.

CAPUT XXIX.

(Gothofr. XVII.)

De legato sub conditione caelibatus relicto.

SI quis caelibatus aut viduitatis conditionem heredi legatariove iniunxerit: heres legatariusve ea conditione liberi sunt, neque eo minus DELATAM HEREDITATEM legatumve ex H. L. consequuntor.

L. 151. D. de V. S. L. 63. & 64. de cond. & demonstr. L. 25. de donat. inter vir. & uxor.

CAPUT XXX.

(Gothofr. XVI.)

De jure jurando libertis remittendo.

SI patronus jus jurandum liberto in hoc imposuerit, ne uxorem ducat, vel libertae, ne nubat: jus jurandum illud permittitor, nuptiasque ex H. L. contrahendi, liberto libertaeve jus (Gothofr. & *potestas*) esto.

L. 14. D. de jur. patr. L. 31. qui & a quib. manum.

CAPUT XXXI.

(Gothofr. omisit.)

De jure adfinitatis inter vitricum etc.

Adfinitas, praeterquam inter novercam & privignum vitricum & privignum, necnon SOCERUM SOCRUMVE & GENERUM NURUMVE, morte divortioque soluitor.

L. 5. D. de grad. & adfin. L. 136. de V. S. L. 5. de test.

CA-

CAPUT XXXII.

(Gothofr. *cap.* XVIII.)

De privilegiis absentium reipublicae caussa.

QUi REIPUBLICAE CAUSSA sine detrectatione absunt, donec absunt, & intra annum, postquam abesse desierunt, vacationem legis habento: Reliqui, qui sui commodi caussa absunt, poenis ex hac lege tenentor. (Gothofredus *hic demum locum fuisse putat capiti quod supra dedimus, XXIV.*)

L. 35. 36. 37. & 38. *D. ex quib. caus. major. L.* 23. *de reb. dub. L.* 8. *de ann. legat.*

CAPUT XXXIII.

(Gothofr. *cap.* XIX.)

De indulgentia senatus.

SI cui senatus gratiam hujus legis faciet, ei nuptiae justae, liberique legitimi sunto, & omnia praemia ex H. L. capere jus esto. (Gothofr. *Si cui populus prohibitas H. L. nuptias contrahere permiserit: nuptiae legitimae sunto, neve quid ei, qui hujuscemodi nuptias contraxerit, fraudi ignominiaeve esto.*)

L. 31. *D. de rit. nupt.*

CAPUT XXXIV.

(Gothofr. *cap.* XX. XXI. XXII.)

De divortii modo & poena.

SOluto citra culpam uxoris matrimonio, si mulier ob mores viri divertit, vir eam dotem, quae annua bima trima die reddi debet, ob majores mores praesentem; propter minores senum mensium die reddito. Quod ad eam dotem, quae praesens reddi solet, & dotale praedium Italicum, & QUIDQUID EX BONIS UXORIS vel libertorum ejus AD EUM PERVENIT, UT ET, SI DOLO MALO FACTUM ERIT, QUO MINUS PERVENIRET, QUANTA PECUNIA ERIT, TANTAM ipse ejusve heres PECUNIAM DATO, & vir simul fructum quadriennii praestato. Sin mulieris culpa discidium factum: morum quidem nomine maritus, graviorum quidem sextam; levio-

viorum, octavam dotis partem retineto. (Gothofredus plane aliter: Cap. XX. *Fundum dotalem Italicum maritus invita uxore ne alienato, neve, consentiente ea, obligato.* Cap. XXI. *soluto citra culpam uxoris matrimonio, vir quidquid ex uxoris ejusve libertorum bonis ad* EUM PERVENIT, AUT DOLO MALO EJUS FACTUM ERIT, QUO MINUS PERVENIRET, *tam ipse, quam heres ejus,* QUANTA PECUNIA ERIT, TANTAM PECUNIAM UXORI DATO. Cap. XXII. *De dotis repetitione & retentionibus, ut existimo.*]

L. 97. & 139. *D. de V. S. L.* 64. *solut. matr. dos quemadm. pet.*
L. 33. & 48. *de rit. nupt. L.* 7. *de cens. L.* 8. *de captiv. & postlim.*

CAPUT XXXV.

(Gothofr. XV.)

De cogendis parentibus, ut liberos elocent.

QUI LIBEROS QUOS HABENT IN POTESTATE INJURIA PROHIBEBUNT, DUCERE UXORES VEL NUBERE, (Gothofr. *vel qui dotem dare nolunt*) in matrimonium EOS (Gothofred. addit: GENERO NURUIVE) COLLOCARE, PER PRAETOREM URBANUM COGUNTOR.

L. 45. *D. de adoption.*

CAPUT XXXVI.

(Gothofr. XXIII)

De poenis caelibatus.

CAelibes, nisi intra centum dies huic legi paruerint, neque HEREDITATEM neque LEGATUM ex testamento nisi proximorum genere capiunto. (Gothofred. *legatum testamento relictum capiunto.*)

L. 3. *D. de Castr. pecul. L.* 15. *ad L. Corn. de fic. L.* 138. *de V. S.*
L. 87. *de legat.* III.

CAPUT XXXVII.

(Gothofr. *cap.* XXIII.)

De poenis orbitatis.

SI qui conjugum masculus (ultra XXV. annum,) femina (ultra vicesimum,) orbi erunt, semissem relictorum tantum capiunto. Qui genere

nere proximi erunt, usque ad gradum sextum, quod relictum est, jure antiquo capiunto. (Gothofr. *At quo minus qui genere proximi erunt usque ad sextum gradum relictum iure antiquo capere possint*, (*) E. H. L. N. R.

(*) *ejus hac lege nihil rogatur.*
L. 51. D. de legat. II. L. 141. de V. S. L. 36. de mort. caus. don. L. 61. de cond. & dem.

CAPUT XXXVIII.

(Gothofr. *cap.* VI.

De liberta ob nuptias ab operis liberanda.

Liberta, quae patroni voluntate nupta erit, operarum obligatione liberator.

L. 32. D. qui & a quib. manum. L. 14. de oper. libert.

CAPUT XXXIX.

(Gothofr. *cap.* XXIV.)

De liberto centenario minore.

IN bonis liberti centenario minoris patronus patronique liberi masculi, si libertus liberos non habebit, jus antiquum habento. Sin liberos habebit, jus nullum in bonis liberti habento.

L. 143. & 148. D. de V. S. L. 4. de tut. & curat. dat. L. 5. de jur. aur. ann. L. 24. qui & a quib. man. L. 38. de bon. lib. L. 10. de jur. patr. L. 4. de bon. poss.

CAPUT XL.

(Gothofr. *cap.* XXV.)

De liberto centenario.

IN centenarii liberti bonis, qui unum duosve liberos habebit, sive is testamento facto, sive intestatus decedat, patrono patronive liberis mascu-

lis

lis VIRILIS PARS servator: sin tres liberos habebit, patronus patronive liberi masculi nihil juris in bonis liberti habento.

L. 11. & 16. de jur. patr. L. 145. de V. S.

CAPUT XLI.

(Gothofr. XXVI.)

De filia patroni.

Patroni filia, si jus trium liberorum habebit, eadem jura, quae & ipse patronus patronive filii edicto Praetoris habent, habeto.

L. 49. D. de bon. libert.

CAPUT XLII.

(Gothofr. XXVII.

De libertae bonis.

In bonis libertae etiam quatuor liberorum jure subnixae, pro numero liberorum libertae mortis ejus tempore superstitum, VIRILIS PARS patrono patronique liberis masculis debetor.

L. 37. D. de bon. libert. L. 36. de oper. lib. L. 17. de jur. patr.
L. 153. de V. S. L. 146. de tit. nupt.

CAPUT XLIII.

(Gothofr. XXVIII.)

De patronae successione.

Patrona ingenua duobus liberis honorata, libertina tribus, idem jus, quod patronus ex edicto praetoris habet, habento.

L. 150. D. de V. S.

CAPUT XLIV.

(Gothofr. XXVIII.)

De patronae liberis.

Liberi quoque ingenuae patronae, trium liberorum jure honoratae, idem jus habento.

PARS ALTERA CADUCARIA.

CAP. LEG. XLV. vel CADUCAR. I.

(a Gothofr. omissum.)

De aditione hereditatis, & quando dies legatorum cedat.

Hereditatem, si plures sint coheredes extranei, tabulis testamenti apertis demum, adire liceto, neque ante dies legatorum, pure vel in diem certum relictorum, cedito.

L. 80. D. de adquir. vel omitt. her. L. 20. de codicill. L. un. §. 1. C. de caduc. toll.

CAP. XLVI. vel II.

(Gothofr. XXIX.)

De iis, quibus caduca jura antiqua deferuntur.

Si quis, testamento facto, decedit, isque liberos suos parentesve usque ad tertium gradum heredes habebit, sive alios quoscumque, qui liberos habebunt, heredes instituet: hi caduca, jure antiquo, capiunto. (Gothofred. *Si quae hereditas, si quod legatum post H. L. caducum erit, heredibus amplius ne defertor, extra quam, si quis testamento facto decedat, isque liberos suos heredes parentesve habebit. Liberi namque parentesve usque ad tertium gradum heredes instituti, quod quis ex eo testamento non capiet, capiunto. Item, si alii quicunque here-*

des

des instituti liberos habebunt, caducum ex eo testamento jure antiquo capiunto.

L. 19. D. *de legib.* L. 191. *de R. I.* L. 40. *de bon. libert.* L. 10. *de adsign. libert.* L. 13. *de suis & legit. hered.* L. 149. *de V. S.*

CAP. XLVII. vel III.

(Gothofr. XXX.)

De his, quae pro non scriptis habentur.

QUae (Gothofr. *Item ea quae*) ab initio deficient, vel in quibus testator postea mutaverit voluntatem, ea pro non scriptis habentor, eaque ii, a quibus relicta sunt, jure antiquo capiunto. (Gothofr. *ab initio deficient, & pro non scripto inutiliave erunt, vel in quibus testator voluntatem suam postea mutaverit, ii, a quibus* etc.)

L. 4. D. *de his quae pro non scr.* L. 21. *de liberat. leg.* L. 71. *de her. instit.* L. 8. *de legat.* III. L. 6. *de adim. vel transf. leg.* L. un. §. 2. 3. C. *de caduc. toll.*

CAP. XLVIII. vel IV.

(Gothofr. XXX.)

De caussa caduci.

SI, quicumque hominum heres legatariusve, vivo testatore, post testamentum conditum decedet, conditione deficiet, relictum IN CAUSSA CADUCI esto, & populo quasi caducum defertor. (Gothofredus: *Superioribus personis & caussis cessantibus, cuicumque homini privato delata hereditas legatumve ex sequentibus caussis caducum caducave erit, populo defertor. Si vivo testatore, post testamentum conditum, heres legatariusve vivo testatore* &c.)

L. 27. & 57. D. *de legat.* II. L. 59. *de cond. & dem.* L. 31. *de legib.* L. 152. *de V. S.* L. 23. *de us. & usufr. leg.* L. un. §. 4. C. *de cad. toll.*

CAP. XLIX. vel V.

(Gothofr. XXX.)

De caducis ob heredem vel legatarium ante apertas tabulas decedentem.

SIve heres pro parte, legatariusve, quibus pure vel in certum diem hereditas legatumve relictum erit, post mortem testatoris, ante apertas tabulas testamenti, decedet, vel pereger fiet, ea hereditatis pars legatumque caduca sunto, populoque deferuntor.

L. 68. & 18. *de adquir. vel omitt. her.* L. 10. 11. & 12. *test. quemadm. aper.* L. 7. *de servit.* L. 14. *de jur fisc.* L. 49. *de legat. II.* L. *un.* §. 5. 9. *C. de caduc. toll.*

CAP. L. vel VI.

(Gothofr. XXX.)

De caducis, ob heredis vel legatarii incapacitatem.

SIve caelibi, vel alteri cuivis, plus, quam ex H. L. licebit, relictum erit, & id caducum esto, populoque vindicator.

L. 64. *D. ad L. Falc.* L. 54. & 55. *de legat. II.* L. 18. *de manumiss.* L. 28. *de LL.* L. 69. *de reb. auct. jud. poss.* L. 4. *pro herede.* L. 1. *de Reg. Caton.*

CAP. LI. vel VII.

(Gothofr. XXXI.)

De caducis, ob heredem vel legatarium ante eventum conditionis decedentem.

SIve heres legatariusve post mortem testatorum, ante eventum conditionis, deficiat, hereditas legatumve caduca sunto, populoque deferuntor.

L. 73. *de her. inst.* L. 69. *de cond. & dem.* L. 31. *de stat. lib.*

CAP.

CAP. LII. vel VIII.

(Gothof. XXXI.)

De bonis ereptitiis.

QUae hereditas, quodve legatum, tanquam indigno erepta ereptumve erit, illa illudve populo defertor. (Gothofr. *Si velut indigno hereditas legatumque ereptum erit, populo vindicator.*

L. 9. D. de his quae ut indign. L. un. §. 12. C. de caduc. toll.

CAP. LIII. vel IX.

(Gothofr. XXXII.)

De bonis vacantibus.

SI ante aditam hereditatem, agnitumve legatum, per damnationem, finendi modo, vel per praeceptionem relictum, (Gothofred. *has species omittit*) heres legatariusve decedat, (Gothofr. addit: *hereditas legatumve ceu vacantia populo vindicantor. Item si*) sive heres legatariusve jus suum omittat repudietve: hereditas legatumve, ceu vacantia, populo vindicantor, neve heredibus, (Gothofredus addit *eorum*) deferuntor.

L 16. D. de opt. legat. L. 59. de legat. II. L. 14. de suis & legit. hered.

CAP. LIV. vel X.

(Gothofr. XXXIII.)

De fraudibus adversus H. L. commissis.

NE quis in fraudem H. L. quo magis caduca & ereptitia (Gothofredus omittit *ereptitia*) is, qui capere non potest, capiat, quidquam admittere velit.

L. 22. D. de us. & usufr. leg. L. 37. & 35. de mort. caus. donat. L. 82. de adqu. vel omitt. her. L. 12. caus. dat. caus. non sequut. L. 29. de liberat. leg. L. 29. de legat. I. L. 65. ad L. Falc. L. 140. de V. S.

CAP.

CAP. LV. vel XI.

(Gothof. XXXIV.)

De jure adcrescendi.

ANte apertas tabulas aditamque hereditatem, inter conjunctos heredes legatariosve, jus adcrescendi in iis, quae caduca vel in caussa caduci sunt, excepto usufructu legato, ne esto. (Gothofr. *Inter conjunctos heredes legatariosve jus adcrescendi ne esto.*)

L. 80. & 89. *D. de legat.* III. *L.* 17. *de opt. leg.* L. 58. *de legat. II.* L. 53. *de adquir. vel omitt. her.* L. 142. *de V. S. L. un.* §. 10. *sq.* C. *de cad. toll.*

CAP. LVI. vel XII.

(Gothofr. omisit.)

De transmissione legatorum.

LEgatum pure aut in diem certum per vindicationem relictum, post apertas tabulas; reliqua, nonnisi agnita; conditionalia denique, post conditionis eventum, ad heredes transmittuntor.

L. 56. & 60. *De legat.* II. *L.* 24. *quando dies leg. ced. L. un.* §. 13. C. *de caduc. toll.*

CAP. LVII. vel XIII.

(Gothofr. XXXV.)

De tacitis fideicommissis.

SI qui heres legatariusve in fraudem H. L. a testatore tacite rogatus sit, ei restituere, qui per H. L. capere prohibetur, isque sciens, dolo malo, tacitam fidem testatori adcommodaverit, hereditate legatove sibi relicto privator, eaque populo vindicantor.

L. 29. *D. de legat.* II. L. 6. *de jur. & fact. ignor.* L. 83. *de adquir. her.* L. 1. *de ademt. libert.* L. 5. *de oper. serv.* L. 10. *de his quae ut indign. erip.* L. 90. *de legat. III.*

CAP.

CAP. LVIII. vel XIV.

(Gothofr. XXXVI.)

De praemiis delatorum.

SI quis incapaci relictum aerarium detulerit, & convicerit, is praemii nomine..... partem bonorum consequitor.

L. 13. 15. & 16. *D. de jure fisc.*

CAP. LIX. vel XV.

(Gothofredus XXXVII.)

De oneribus fisci.

CAduca, non nisi deducto aere alieno, iisque conditionibus, & oneribus, quibus relicta erunt, populo adquiruntor. (Gothofredus: *Supra dictis tamen casibus omnibus, bona caduca, deducto aere alieno* &c.)

L. *66. D. ad* L. *Falc.* L. *61. de legat.* II. L. 60. *de cond. & dem.* L. *21. de us. & usufr. leg.* L. *7. si cui plus quam per* L. *Falc.*

§. IX.

Anno V. DCCLXXIII. Christi X. M. Junio Silano, & C. Vellejo Tutore, Coss. suffectis [*s*], Lex JUNIA VELLEJA, *testamentaria*, rogata est [*t*], de postumis heredibus instituendis [*u*]: cujus duo capita extant.

§. X.

Jam venimus ad Leges JULIAS, ab Augusto rogatas, quae nullo anni argumento insigniuntur. Lex JULIA, *de vi Publica*, in eos, qui potestate aliqua praediti civem Romanum provocantem necassent, vel alio aliquo supplicio adfecissent [*x*], poena deportationis vel ultimi supplicii pro-

[*s*] v. *Noordkerk Disq. de Leg. Petron. c. 3. p. 93. sqq.* cujus rationes mihi potiores sunt sententia *Schultingii* in *Jurispr. Antejust. p.* 640. referentis eam ad imperium Claudii.

[*t*] de hac Lege scripserunt *Laelius Taurellus*, cujus comm. extat, *A. Augustin. Emendat.* adiecta, & in *Otton.* V. C. *Thes. Jur. Civ.* T. IV. & *Car. Godofr. Wincklerus* V. C. doctissima dissertatione edita Lipsiae 1745.

[*u*] *L. Gallus 29. D. de lib. & post.*

[*x*] *Paull. Sent.* V. 26. 1. ibique *Schulting.* qui tamen confundit cū Lege *Julia*, Caesaris Dictatoris, *de vi & majestate*, de qua supra.

proposita: item in eos, qui telis, armatisque hominibus vim fecissent [y], maxime ad rempublicam conturbandam.

§. XI.

Lex JULIA, *de vi privata*, adversus privatos, qui cum armis tum sine armis, privatae rei causa, vim fecissent, sancita [z]. Multis postea supplementis, per SCta, Constitutiones principum, interpretationemque ICtorum, non minus, quam illa *de vi publica*, aucta est: tamen, pro more, nomen Legis Juliae etiam accessiones retinent. Poena hujus Legis fuit publicatio partis tertiae bonorum, cum omni honoris & existimationis privatione conjuncta. Caput hujus Legis fuisse videtur etiam illud, quo vetabatur rerum vi possessarum usucapio [a], male a plerisque ad Legem *Juliam* Caesaris Dictatoris relatum. Ingentem capitum numerum habuit [b]. Ceterum valde difficile est distinguere, quae ad Legem de vi publica, & ea, quae ad alteram de vi privata, pertinuerint [c].

§. XII.

Lex JULIA, *majestatis* [d], de qua in Digestis proprius est titulus, adversus eos, qui majestatem populi Romani imminuissent, vel violassent, factis improbis. Sed postea haec Lex Tiberii jussu [e], & exemplo, ad eos traducta est, qui non factis solum, sed verbis etiam & dictis, dignitatem ac majestatem Imperatoris laesissent: cum Lex de factis tantum sanxisset [f]. Inde tot crimina majestatis [g].

§. XIII.

Leges JULIAE, *judiciariae*, sive *judiciorum*, duae sunt, altera *judiciorum publicorum*, *privatorum* altera [h], quarum mentio in Pandecte [i]. In utraque formam judiciorum, qualitatem, aetatem, numerumque

[y] *Dig. ad L. Jul. de vi publ.*

[z] *v. tit. Dig. ad L. Jul. de vi priv.* Ceterum monendum hic est, quamquam saepe numero conjuncte dicatur *Lex Julia de vi publica & privata*, duplicem tamen fuisse: intelligitur id eo, quod duobus diversis titulis Digestorum de utraque agitur.

[a] §. 2. *Inst. de usucap.*

[b] *Collat. Leg. Mos. & Rom.* IX. 2.

[c] *Schulting. Jurispr. Antejust. p.* 522

[d] Quam plerique confundunt cum Lege *Julia de vi & majestate*, *Cic. Phil.* I. 9. a Caesare Dictatore lata: cum tamen illius primum aliud argumentum fuerit, & deinde ab Antonio post mortem Caesaris fere sublata; haec autem substiterit semper.

[e] *Suet. Tib. c.* 58. *Tac. An.* I. 72.

[f] *Tac. l. c.* v. *Schulting.* ad *Paull. Sent.* V. 29. 6. *Noordkerk. Obs. c.* 9. *p.* 170. *sq. Gronov.* ad *Tac. l. c.*

[g] v. quae dixi in *Trajano p.* 27. *sqq.* De hac Lege scripserunt *Fr. Balduinus* in *Comm. de Legibus*, & *N. H. Gundlingius* in *Singularibus ad Leg. Juliam Majestatis.*

[h] Capita ex Digestis collegit *Brisson. Ant. Jur. Sel.* IV. 7. cf. *Gravin. Orig. Jur. Civ. de Leg. & SCtis* §. 99.

[i] *Gell. N. A.* XIV. 2. cf. *A. de caus. corr. eloq. c.* 38. v. *Noordkerk. Disquis. de Leg. Petron. c.* 2. *p.* 37. *sq.*

que judicum, & tempus judicii habendi, constituit [k]: altera autem etiam de Patronis quaedam cavit [l].

§. XIV.

Ejusdem Augusti sunt Lex JULIA, *de ambitu* [m], Lex JULIA, *de sacrilegio*, *peculatu*, & *de residuis* [n]: & JULIA, *de annona* [o] adversus eos, qui quid contra annonam fecissent: Lex SENIA, *de patriciis* [p].

§. XV.

Tulit idem JULIAM, *sumtuariam* [q] qua sumtus coenarum festis profestisque diebus coërcuit. Ad eundem Augustum refero Legem JULIAM, *de cessione bonorum* [r]. Ad eandem Augusti aetatem, non improbabili conjectura, Lex PETRONIA, *de servis* [s], revocatur a Noordkerkio [t]: neque mihi improbabile videtur, Legem JUNIAM PETRONIAM, *de paribus judicum sententiis* [u] esse ad eandem aetatem revocandam, forteque ab eodem Petronio profectam [x]. Cautum hac fuit, *ut, si dissonantes pares judicum existerent sententiae, pro libertate pronunciaretur*,

[k] confunduntur ab omnibus cum Legibus *Juliis judiciariis* Caesaris Dictatoris, de quibus est apud *Cic. Phil.* I. 8. *Suet. Caes. c.* 40. Augustum autem judiciarias tulisse, intelligitur e *Suet. Aug. c.* 32. & *Macrob.* I. 10. aliisque: in quibus quamvis pro more novarum legum, *Juliae* Caesaris maxime repetitae fuerint, multa tamen etiam nova capita exiterunt. In Pandecte autem has memorari novissimas, unusquisque intelligit. Sed certius res definiri potest ita, ut nullus dubitationi locus relinquatur. Augustus instituit, ut judices a vicesimo aetatis anno adlegerentur, id est, *quinquennio maturius, quam solebant*, *Suet. Aug. c.* 32. Atqui nominatim id tribuitur Legi *Juliae judiciorum* in *L.* 41. *D. de recept. qui arbitr. recep.*

[l] *Gell. l. c.* v. *Wieling. Jurispr. restit. p.* 388. *T. I.*

[m] *Sueton. Aug. c.* 34. *Dio Cass. Lib.* LIV. *p.* 531. *Dig. h.* Ceterum de ambitus Legibus cons. Illustriss. Comitis *Sarmatorii* Commentat. *de ambitu* Lips. 1744.

[n] *Suet. Aug. l. c.* §. 9. & 11. *Inst. de publ. judic.*

[o] *tit. Dig. de Leg. Jul. de annon.*

[p] *Tac. A. XI.* 25.

[q] *Suet. Aug. c.* 34. *Gel. N. A.* II. 24.

[r] L. 4. C. *qui bon. ced.*

[s] L. 11. §. 2. *D. ad. L. Corn. de sicar.*

[t] *Noordkerk.* V. C. *Disquis. de Leg. Petron. c.* 3. *p.* 99. *sq.*

[u] L. 24. *D. de manum.* cujus sententiam egregie explicavit *Noordkerk.* V. C. *Disquis. de Leg. Petron. c.* 4.

[x] *Noordkerk.* V. C. *l. c. p.* 35. nomen Legis *Juniae Petroniae* in L. 24. *de manum.* corruptum esse, &, quoniam in libro Florentino scriptum inveniatur *Lege Junia Patronia*, eam adpellatam *Legem Juliam Patronorum*, sicque adeo scribendum, censet, ut nempe intelligatur Legis *Juliae de judiciis* caput illud, quod de *patronis* sanxerit. Sed ut ei concedamus *Legem Juliam Patronorum* dici posse caput Legis de Patronis, qui sciamus, & alias capita Legum singula nomen Legum ipsarum tulisse: tamen hoc quidem caput, cujuscumque tandem Legis sit, Legem *patronorum* dici non posse adfirmamus. Non enim de patronis, sed de judicum sententiis constituit. Itaque potius dicendum librarii Florentini aberrationem fuisse ab nomine *Petroniae*.

tur. Ejusdem fere aetatis Lex MENSIA esse videtur [*y*], quae ex alterutro peregrino natum deterioris conditionis parentem sequi jussit [*z*].

§. XVI.

Tiberii imperio factae sunt haud dubie Lex JUNIA NORBANA, & Lex VISELLIA. Ac illa quidem lata a. V. DCCLXXII. anno Chr. XIX. a Coss. M. Junio Silano, & C. Junio Norbano [*a*], cavitque, ut minus solenniter manumissi Latinorum coloniariorum jure haberentur [*b*]: unde *Latini Juniani* hujusmodi libertini dicebantur. Altera autem rogata videtur a L. Visellio Varrone, qui anno V. DCCLXXVII. anno Chr. XXIV. cum Ser. Cornelio Cethego Consul fuit [*c*]. Sanxit, ut *militia jus Quiritium acciperet Latinus, si inter vigiles Romae sex annis militavisset* [*d*]: imprimisque *ut ne libertini ea, quae ingenuorum essent, adrogare sibi vellent*.

§. XVII.

Praeter has Leges, nullas alias, neque sub Tiberio, neque post eum, rogatas reperimus, propterea, quod ille Comitia in Curiam transtulit, ex eoque tempore omnia SCtis sancita sunt. Quae ergo reperiuntur post id tempus *Leges* adpellatae, illae nomine tantum Leges, re autem vera SCta fuerunt: Legesque adpellantur, quia SCta vim Legum habuerunt, atque adeo usurpandae vetustatis causa eadem omnia in Curia observata sunt, quae olim in campo Martio [*e*]: & post perfectum SCtum, videtur in comitiis populi dicis causa ad populum res lata esse [*f*]. Itaque Legem CLAUDIAM, *de tutela mulierum*, PETRONIAM, *de abolitionibus*, Legem *Agrariam* Nervae, Legemque VECTIBULICI [*g*], in numerum SCtorum referimus, & in loco de SCtis de iis exponemus.

SE-

[*y*] Pertinet enim argumentum hujus Legis ad Augusti consilium, quo civitatem Romanam a peregrino sanguine incorruptam servare, multisque difficultatibus ejus adeptionem impedire laboravit: v. *Suet. Aug. c.* 40. Non absurdum fuerit, credo, si quis contendat, legendum *Lex Sentia*; cum praesertim *Mensiae* gentis apud Romanos nullum occurrat vestigium: propereaque *A. Augustinus de Leg. h. l.* dubitare videatur, utrum potius *Messia* dicenda sit. Ceterum de hoc argumento in Lege Aelia Sentia aliquid cautum fuisse, arbitratur *Noordkerk.* V. C. *Obs.* C. VII. *p.* 152. *sqq.*

[*z*] *Ulpian. Fr.* V. 8. conf. *Cujac. Obs.* XV. 13. & *Noordkerk.* V. C. *l. c.*

[*a*] v. *Jo. Guil. Hofmann. de Leg. Jul. de adult. c.* V. *p.* 107. qui refellit *Nordkerkium Disquis. de Leg. Petron. p.* 91. ad liberam rempublicam referentem.

[*b*] *Ulpian. Fr.* I. 10. *Cai. Inst.* I. 1. 2.

[*c*] v. *Jo. Godofr. Richteri* Viri Ill. *Diss.* de *Lege Visellia c.* 2. Lips. 1736. quo refellitur *Noordkerkii* V. C. *Disquis. de Leg. Petron. c.* 7. *p.* 92. hanc Legem ad Augusti imperium referentis, opinio.

[*d*] *Ulpian. Fr.* III. 5. cf. omnino Ill. *Richterii* Diss. laud. L. I. C. *ad L. Visell. Paull. Rec. Sent. V.* 25. 12.

[*e*] v. *Cronov.* ad *Tac. Hist.* II. 91.

[*f*] v. *Wieling. Lect. Jur. Civ.* I. 3.

[*g*] Legem *Pesulaniam de cane*, de qua est apud *Paull. Sent.* L. 15. 1. hic plane non curamus, propterea, quod librorũ scriptorũ ea in Lege adpellanda magna est varietas, nihilque de ea dici potest, nisi quod Paullus de ea tradidit v. *Sculting.* ad *Paull. l. c.*

SECTIO III.

De Senatusconsultis.

§. I.

EXpositis Legibus, ab Augusto Tiberioque latis, sequitur, ut de Senatusconsultis ab Augusto usque ad Hadrianum tradamus: Ac primo quidem universe, deinde de singulis. Sub Augusto quamvis de jure Senatusconsulta facta sint, de consilio Maecenatis [a], tamen mansit vetus ratio Leges in Comitiis rogandi. Tiberius autem cum Comitia e campo in curiam transtulisset [b], Leges in Comitiis, nisi forte dicis causa, rogari desitae [c], & Senatusconsultis omne jus constitui coeptum, invaluitque mos ille, ut ad *orationem* [d], vel ad *Libellum epistolam*que Principis, Senatus decerneret plerumque: Princeps autem SCta *Edicto* [e] suo populo promulgaret. Ac si forte Senatus aliquid censuisset, non ante SCtum ratum erat, quam voluntate Principis adprobatum esset [f].

[a] *Dio Cass. Lib.* LII. *p.* 485. qui suaserat, in quibus rebus per populum sanciri nollet, de iis per decreta Senatus statueret, propterea, quod populus nihil tam aequo animo ferret, quam Senatus decreta.

[b] *Tac. A.* I. 15.

[c] Dubitatio ex eo esse potest, quod, cum Tiberius statim initiis imperii Comitia in curiam traduxisset, Leges tamen adhuc sub ejus imperio duas, *Juniam Norbanam*, & *Viselliam* reperimus: quae causa fuit *Noordkerkio* V. C. in *Disquis. de Leg. Petron. c.* 3. *p.* 91. s. has Leges ad superiora tempora, & illam quidem, ad liberae reipublicae, hanc ad Augusti aetatem revocandi. Quae dubitatio sic dissolvi potest, ut dicamus, Tiberium, etsi mutato jure comitiorum tamen de his rebus ad populum ferri jussisse, in quibus sciret, populum facile suae voluntati obsecundaturum esse: atque id fuisse ex artibus dominationis, ut populum falleret, sic mirus jacturam juris sui sensurum, cum in levibus negociis rogaretur; adsuesceretque sensim paullatimque damnis suis. Quare etiam, ut supra diximus, peracta re jam in Senatu, etiam sub sequentibus Principibus dicis causa ad populum latum est. v. *Tac. A.* XII. 25. & 26.

[d] Inde factum est, ut *Orationes* Principum pro ipsis SCtis ponantur in Digestis. v. *Schubart. de Fat. Jurispr. Rom. Exc.* III. *p.* 375. *Christ. Otto a Boeckelen Diss. de Orat. Princip. Dodwell. Prael. Cambd.* X. Talis *oratio* Claudii, de civitate & jure Senatorum in urbe dando quam exprimit *Tac. A.* XI. 24. hodie in tabula aenea extat Lugduni: quam primus edidit *Lipsius* ad *Tac. A. Lib.* XI. *Excurs. A.* diligentius descriptam postea & explicatam *Jac. Sponius dans la Recherche des Antiquités & curiosités de la ville de Lyon c.* VIII. *p.* 170. *sqq.* Oratio autem vel ab ipso Principe habebatur, vel plerumque a Quaestore Candidato recitabatur. v. L. 1. *D. de off. Quaest. Tac. A.* XVI. 27.

[e] v. *Burmann. de Vectigal. Pop. Rom. c.* VI. *p.* 85. *sqq.* cf. quae dicta sunt in *Trajano p.* 42.

[f] *Tac. A.* XIII. 26. aliisque locis. Ceterum jam his temporibus initium sumsit mos Senatorum, *adclamationibus* sententiam suam sive consensum Principi testificandi: quod sequenti aevo, aucta servitute, crebrius factum est. Multa harum *Adclamationum*, quae etiam in Acta Senatus referrentur, exempla sunt in *Scriptoribus Histor. Augustae* minoribus v. *Ferrar. de Adclamationibus*.

Ceterum SCtis actiones civiles improbari non potuisse statuit Brencmannus [*g*].

§. II.

Jam de singulis Senatusconsultis exponemus. Primum sub Agusto anno V. DCCXXXVII. C. Furnio, C. Silano Coss. factum SCtum, quo Lex *Cincia* reducta est, quique ob causam orandam quidpiam cepisset, quadruplum restituere jussus [*h*]. Anno V. DCCLXIII. Christi X. Coss. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano [*i*], factum Senatusconsultum SILANIANUM [*k*], *de quaestione de familia*, *propter necem domini* [*l*], *ante apertas tabulas testamenti habenda* [*m*]: anno autem DCCLXV. Christi XII. Coss. T. Statilio Tauro, M. Aemilio Lepido aliud in eandem rem factum est SCtum, *ut quaestioni isti quinquennio praescriberetur*, *nisi plane quaereretur de parricidio* [*n*].

§. III.

Tiberii imperio plura facta sunt SCta. Anno quidem Urbis DCCLXVIII. Christi XV. Coss. Druso Caesare & C. Norbano SENATUSCONSULTUM, *de disciplina spectaculorum* [*o*].

§. IV.

Anno Urb. deinde DCCLXIX. Christi XVI. Coss. T. Statilio Tauro, & L. Scribonio Libone, factum est SCtum LIBONIANUM, *de falso*, quo poena Legis Corneliae, de falso irrogatur ei, *qui quid aliud*, *quam testamentum*, *falsum*, *sciens* [*p*], *signarit signarive curarit* [*q*]: Eodem etiam cautum fuisse videtur, *ne quis sibi in testamento alieno legatum adscriberet*.

§. V.

[*g*] *Brencmann.* de *Heuremat. Modestin. c.* 3. *p.* 53. quod non puto, cum SCta sint leges.

[*h*] *Dio Cass. Lib.* LIV. *p.* 533. cf. *Brummer.* de Leg. *Cinc. c.* 2. *Cujac. Obs.* VI. 18. tamen putat, novam Legem *Juliam* fuisse.

[*i*] v. *Cujac. Obs.* I. 18.

[*k*] sub Augusto demum invaluit consuetudo Senatusconsulta a Consulibus adpellandi, & quidem haud dubie ab eo, qui relationem fecisset. Nam in libera republica eam rationem non invenimus.

[*l*] id jam libera republica obtinuisse, intelligitur, e *Cic. ad Div.* IV. 12. hic mos relatus, additumque novum hoc, ut ante apertas tabulas quaestio haberetur: qua non habita ab herede, hereditas erepta in aerarium redigeretur. conf. quae a nobis dicta sunt in *Trajano p.* 123. *sqq.*

[*m*] v. *tit. Dig. de SCt. Silanian.* cf. *Tac. A.* XIV. 42.

[*n*] L. 13. *D. de SCt. Silan.*

[*o*] *Tac. An.* I. 77. ad q. l. v. *Lipsius*. Ex eo SCto est haud dubie id, quod tradit ICtus in L. 28. §. 3. *D. de poen.*

[*p*] Hoc SCto primum additum fuisse videtur, ut qui *dolo malo* falsum signasset, Lege Cornelia teneretur, cum ante &, qui sine dolo signassent, tenerentur *Suet. Aug. c.* 33. cf. *Trajano p.* 11. *sqq.*

[*q*] Sic Senatusconsulti verba exhibentur *Coll. Leg. Mos. & Rom.* VIII. 7. L. 9. §. 3.

§. V.

Anno V. DCCLXXII. Christi XIX. M. Junio Silano, & Norbano Coss. factum SCtum, quo cautum, *ne quaestum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus, Eques Romanus fuisset* [r]: in quo SCto & alia fuisse videntur de iis, qui quo minus Legibus tenerentur, famosi judicii notam sponte subirent [s]. Ceterum in foeminas statutum, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui more majorum, de communi sententia animadverterent [t].

§. VI.

An. V. DCCLXXIII. Chr. XX. M. Aurelio Cotta, M. Messala Coss. SCtum factum est [u], *ut, si qui coierint ad occisionem innocentum, Lege Cornelia de falsis tenerentur* [x]: Alio item SCto cautum, *si servus reus postularetur, eadem observarentur, quae si liber esset* [y].

§. VII.

Anno Urbis DCCLXXIV. Christi XXI. Tiberio Aug. IV. & Druso II. Coss. facta duo SCta sunt: quorum uno cautum, *ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur* [z]: idque vitae spatium damnatis propagaretur [a]: altero jus moremque asylorum Tiberius sustulit [b].

§. VIII.

§. 3. *D. ad* L. *Corn. de fals.* conf. *Cujac. Parat.* C. *ad* L. *Corn. de fals. P. Fabr. Semestr.* I. 25. *p.* 743. *Salmas. ad Jus Att.* & *Rom. c.* 30. *p.* 577. Ceterum *Heineccius Hist. Jur.* I. 201. aliud in eandem rem SCtum Licinio V. & Tauro Coss. factum, cum hoc in unum conflavit, quod tamen diversum esse patet e *Collat. Leg. Mos.* & *Rom. l. c.* De *SCto Liboniano* est elegantissima & eruditissima Dissertatio *Jo. Jac. Mascovii*, Viri Illustriss. cf. *Markarti* V. C. *Diss. de his qui sibi adscribunt in testamento.*

[r] *Tac. A.* II. 55. v. *Lips.* ad *h. l. Sueton. Tib. c.* 35. Causa, quod matronae, quo dignitate matronali, ad evitandas Legum poenas, exsolverentur, licentiam stupri, vel lenocinium apud Aediles profiteri coeperant, more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione credidissent.

[s] *Suet. l. c.*

[t] *Suet. l. c.*

[u] *Collat. Leg. Mos. & Rom.* VIII. 7.

[x] *Marcianus* in *L.* 1. §. 1. *D. ad L. Corn. de fals.* habet *ad obligationem*, quod explicat atque tuetur *Bynkershoek. Obs.* III. 19. sed rectius est *occisionem* apud *Pariatorem Legis Mosaicae & Rom. l. c.* vid. quae dixi in *Trajano p.* 12. Nam *occisionem*, *necem*, uti *occidere*, *jugulare*, *interficere*, & similia, de periculo capitis dicunt eleganter antiqui auctores.

[y] L. 12. §. 3. *D. de accus.* cf. *Cujac. Obs.* VI. 30.

[z] SCta enim vim suam capiebant ab eo tempore, quo in aerarium delata: v. *Lips. ad Tac. l. c.*

[a] *Tac. A.* III. 51. *Sueton. Tib. c.* 35. *Dio. Cass. Lib.* LVII. *p.* 617. id spatium Theodosius M. deinde *L.* 20. *C. de poen.* in XXX. dies propagavit. v. *Lips.* ad *Tac. l. c.* cf. *Idsing. Var. Jur. Civ. c.* 19.

[b] *Tac. A.* III. 63. *Suet. Tib. c.* 35. quorum dissensum egregie componit *Ernesti* V. C. *Excurs.* XII. ad *Suet. Tib. c.* 37.

§. VIII.

Anno V. DCCLXXVII. Christi XXIV. Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. factum SCtum, ut, *quamquam insontes magistratus & culpae alienae nescii, provincialibus uxorum criminibus, perinde quam suis, plecterentur* [c]

§. IX.

Anno Urbis DCCLXXX. Christi XXVII. Coss. M. Licinio Crasso & L. Calpurnio [d], factum SCtum est, ad Legem Corneliam de *falsis*, ut ejus poenis teneretur, qui *falsas testationes faciendas, testamentave* [e] *falsa invicem dicenda, aut consignanda, dolo malo curaverit* [f]: item *qui ob struendam advocationem testimoniave pecuniam acceperit, pactusve fuerit, societatem coierit, aut aliquam delationem interposuerit* [g].

§. X.

Anno V. DCCLXXXII. Chr. XXIX. duobus Geminis Coss. factum SENATUSCONSULTUM, ut, *si quis ob venundandum, vel denudandum* [h], *non remittendumve testimonium pecuniam acceperit, poena Legis Corneliae adficiatur* [i].

§. XI.

Anno V. DCCLXXXIV. Christi XXXI. Sulla & Trione Coss. suf-

[c] *Tac. A.* IV. 20. L. 4. §. 2. *D. de Off. Proconf.* ubi pro: *Cotta & Messalino Coss,* legendum haud dubie ex *Tacito l. c. Cotta Messalino consulente* cf. *Cujac. Obs.* VI. 30.

[d] Consules in *Coll. Leg. Mos. & Rom.* VIII. 7. eduntur *Licinius* V. & *Taurus*, quorum *Taurus* suffectus haud dubie fuit; numeralis nota autem vitiosa est v. *Schulting.* ad *h. l.*

[e] legendum haud dubie est *testimonia* ex L. 9. §. 3. *D. ad L. Corn. de fals.* a librario vicinia vocabuli *testamentum* confusum.

[f] *Coll. Leg. Mos. & Rom.* VIII. 7. Hoc *Heineccius Hist. Jur.* I. 201. incuria, tamquam partem, retulit ad SCtum §. IV. recensitum. Ceterum de hoc SCto ejusque scriptura v. *Cujac.* Parat. *C. ad L. Corn. de fals. Salmas.* ad *Jus Att. & Rom.* c. 30. *p.* 775. *sq. Bynkershoek. Obs.* III. 18. inprimisque *Schulting.* in *Jurispr. Antejust. p.* 763.

[g] *Collat. Leg. Mos. & Rom. l. c.* cf. L. 1. §. 1. & L. 20. *D. ad L. Corn. de fals.* Tribonianus autem videtur haec, a §. IV. ad hanc usque memorata, SCta, confudisse & conflavisse. De verbis & re ipsa v. viros doctos paullo ante laudatos, inprimisque *Sculting. p.* 764.

[h] vitiosum hoc vocabulum quomodo corrigendum sit, disputant Intt. v. *Schulting. l. c.*

[i] *Collat. Leg. Mos. & Rom.* VIII. 7. cf. L. 1. §. 2. *D. ad L. Corn. de fals.* cf. *Salmas. l. c. Herald. rer. jud. auct.* I. 6. *Grot. Flor. Spars. ad L. ult. C. de concuss. Bynkershoek. Obs.* III. 19. *Schulting. Jurispr. Antejust. p.* 765.

suffectis [k] factum SCtum, ex sententia Lentuli, *ne Legatum Caesaris*, id est praesidem provinciae, *accusare liceret*.

§. XII.

Anno Urbis DCCLXXXVI. Christi XXXIII. Ser. Galba L. Sulla Coss. factum SCtum, *de foenore*, quo sancitum, ut *foeneratores duas patrimonii partes in solo* [l] *collocarent*, *debitores totidem aeris alieni statim solverent* [m].

§. XIII.

Anno Urbis DCCLXXXVII. Christi XXXIV. Coss. Paullo Fabio Persico, L. Vitellio, factum SCtum PERSICIANUM [n], ad Legem *Papiam Poppaeam*, cautumque, ut *sexagenariorum*, & *quinquagenariarum nuptiae nec essent*, *ac proinde vir & uxor perpetuis coelibatus poenis tenerentur* [o].

§. XIV.

SCtum, *de quasi usufructu* [p], Tiberii imperio factum esse, probabile est, propterea, quod Sabinus & Nerva de eo responderunt [q], cum Ciceronis aetate nondum esset usufructus earum rerum, quarum abusus est [r].

§. XV.

Cajo Caligula imperante quae facta sint Senatusconsulta, cum non reperiamus, progredimur ad imperium Claudii, cujus auctoritate plura facta sunt. Primum trademus, ea quae quo tempore facta, constat: deinde reliqua.

§. XVI.

Anno primo Claudii, Urbis DCCXCV. Christi XLII. Claudio Aug. II. & C. Caecina Largo Coss. factum SCtum LARGIANUM, *ut li-*

[k] *L.* 12. *pr. D. de accusat.* Hos autem Coss. eo anno suffectos fuisse docet *Noris. Epist. Consul. T. XI. Theses ante Rom. p.* 404. cf. *H. Brencmanni Epist. de consulibus quorum in Pandectis fit mentio*, in *Append. Fastor. Almeloven. p.* 611.

[l] *Solum* dicitur simpliciter pro solo Italico v. quae dixi in *Trajano p.* 6.

[m] *Suet. Tib. c.* 48. cf. *Tac. A.* VI. 17. Similes Leges ab aliis etiam Imperatoribus factae. conf. *Jac. Gothofred. Comm. Cod. Theod. p.* 44. *T.* II. & *Ritteri* V. C.

[n] Sic enim legendum esse docet *Perizon. Diss. de Leg. Vocon. p.* 156. pro vulgato nomine *Pernicianum*.

[o] *Ulpian. Fr.* XVI. 3. cf. *Suet. Claud. c.* 23. vide *Perizon. Diss. laud. Heineccius Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp.* II. 3. 5. *p.* 159. & *Zach. Richteri* V. C. Diss. de *Lege Julia Miscella*, *ejusque usu hodierno*, Lips. hoc anno me praeside defensa, *p.* 23.

[p] L. 1. L. 2. L. 8. *D. de usufr. ear. rer. quae usu cons.*

[q] L. 3. L. 5. §. 4. *D. eod.*

[r] *Cic. Top. c.* 3. conf. *Galvan. de Usufr. c.* 3. *Noodt. de usufr.* I. 20.

liberi manumissoris, non nominatim exheredes scripti, extraneis heredibus in bonis Latinorum praeferrentur [s].

§. XVII.

A V. DCCXCVIII. Christi XLV. Vellejo Rufo & Ostorio Scapula Coss. factum SCtum, *de adsignandis libertis* [t].

§. XVIII.

Anno V. DCCXCIX. Christi XLVI. Cn. Hosidio Geta & L. Vagellio Coss. suffectis, SCtum factum, *de aedificiis negociationis causa non diruendis* [u].

§. XIX.

Anno V. DCCC. Christi XLVII. Coss. Claudio Aug. IV. & L. Vitellio, SCtum CLAUDIANUM factum est, ad Legem *Cinciam* quo *pecuniis ob causas orandas capiendis positus modus, usque ad dena sestertia: quem egressi repetundarum tenerentur* [x]. Eodem anno factum SCtum MACEDONIANUM, quo saevitia creditorum coërcita est, *ne in mortem parentum pecunias filiisfamiliarum foenori darent* [y] Dicitur Macedonianum, a Macedone improbo foeneratore, qui causam dedit huic SCto [z], non a filiofamilias, uti tradit Theofilus [a].

§. XX.

Anno V. DCCCII. Christi XLIX. Coss. C. Pompejo Q. Verannio fa-

[s] *L. un. §. ult. C. de Lat. lib. toll.* v. *Anton. Augustin. de SCtis h.*

[t] *L. 1. pr. D. de adsign. libert.* de Consulibus v. *Bynkershoek. Obs.* III. 7. *Brencmann. Epist.* de *Consul.* in *Append. Fast. Almeloven. p.* 607. & *Reiz.* V. C. *ad Theophil.* III. 8. *p.* 587.

[u] quod extat ap. *Julium Capac. Hist. Neap.* II. 9. *Reines. Inscr.* VII. 11. cf. de eo *Reines. Epist. ad Rupert.* 36. *p.* 292. emendatius aliquanto edidit *Gorius Inscr. p.* 84. Ceterum plura in eandem sententiam facta sunt SCta, de quibus v. *Cujac. Ob.* V. 26. *Burmann. de Vectigal. c.* V. *p.* 85. *sqq.*

[x] *Tac.* A. XI. 7. qui causam mutationis hujus addit. Libera republica necesse erat, gratuitam clientibus operam praestare, quia is aditus ad gratiam & honores adeo. Mutata republica, cum princeps honores largiretur, nulla apud populum gratia esset, nullus patrocinii fructus: quis alienam causam susciperet sine honorario? Ceterum vide de hoc SCto *Lips.* ad *Tac. l. c. Brummer.* de *Leg. Cinc. c.* 4. *p.* 41. *sqq.* cf. quae dicta sunt in *Trajano p.* 92.

[y] *Tac. A.* XI. 13. Attribuitur idem Vespasiano Imperatori a *Sueton. c.* 11. Sed hic tantum renovavit, ac reduxit. cf. *Ernesti* V. C. ad *Sueton. l. c.* Ceterum verba ipsa supersunt in L. 1. *D. ad SCt. Macedon.*

[z] v. L. 1. *D. ad SCt. Maced.*

[a] *Theophil. Paraphr. Inst.* §. 7. *quod cum eo, qui in alien. potest.* Potior enim debet videri auctoritas SCti ipsius, veluti publici monumenti, quam Theophili longe posterioris scriptoris fides. Quidquid itaque dicat *Heineccius Hist. Jur.* I. 219. aliique, ad defendendam fidem Theophili, contortum est, & a ratione latini sermonis alienum.

factum SCtum, quo, propter nuptias Claudii & Agrippinae, *justae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuebantur* [*b*].

§. XXI.

Anno V. DCCCV. Christi LII. Fausto Sulla, Salvio Othone Coss. factum SCtum CLAUDIANUM, de poena feminarum ingenuarum, quae servis conjugerentur, quo statuebatur, ut *mulier ingenua servi alieni amore bacchata, si invito & denunciante domino in eo contubernio perseveraverit, ancilla esset* [*c*]. Ejus SCti repertor libertus Claudii, Pallas, fuit [*d*] SCto propterea honoratus [*e*]. Justinianus SCtum abrogavit [*f*].

§. XXII.

Anno V. DCCCVI. Christi LIII. D. Junio, Q. Haterio Coss. SCto decretum est, *parem vim rerum habendam a procuratoribus Caesaris judicatarum, ac si ipse statuisset* [*g*].

§. XXIII.

Sub Claudio alia quoque SCta CLAUDIANA, sed incertum, quo anno, facta sunt; veluti id, quo obrogatum SCto *Persiciano* [*h*], ad Legem *Papiam Poppaeam, cautumque, ut major sexagenario, si minorem quinquagenaria duxisset, perinde haberetur, ac si minor sexagenario duxisset uxorem* [*i*]: item hoc, quo *negociatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset, & naves mercaturae causa fabricantibus magna commoda constituit pro conditione cujusque: civi vacationem Legis Papiae Poppaeae, Latino*

C c *jus*

[*b*] *Tac. A.* XII. 6. *Suet. Claud. c.* 26. cf. *Cujac. Obs.* XIII. 16. *Ge. Arnaldus Var. Coni.* II. 19.

[*c*] *Paull. Rec. Sent.* II. 11. 2. *Tac. A.* XII. 53. qui ita exprimit SCtum, *ut ignaro domino ad id prolapsa in servitutem sui consensisset, & qui nati essent pro libertis haberentur*. Sed locus iste haud dubie vitiosus est. *Lipsius* quidem emendat: *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute: si consensisset, pro liberta haberetur*: ut duplex sit SCti caput: idque probarunt doctissimi Intt. cf. *Intt.* ad *Paulli Rec. Sent. l. c.* in *Sculting. Jurispr. Antejust. p.* 305. *sqq.* Ceterum hoc SCtum parum prospexisse honestati mulierum, sed tantum dominis servorum, censent *Jac. Gothofred.* ad *Cod. Theod.* L. 1. *ad SCt. Claud.* & *Ge. Arnald. Var. Coni.* I. 20. Denique id adiiciendum, quod *Suet. Vesp. c.* 11. tribuat Vespasiano, id ita capiendum esse, ut hic SCtum renovaberit, ac reduxerit. Nam *Fabri Semestr.* I. 25. conciliatio locum habere non potest.

[*d*] *Tac. A. l. c.*

[*e*] *Tac. l. c.* Extat ap. *Plin. ep.* VII. 29. VIII. 6. fragmentum ejus SCti, quod cum ipse tum *Plin. H. N.* XXXIV. *penult.* valde exagitat.

[*f*] *L. un. C. de SCt. Claud. Toll.* §. 1. *I. de success. subl.*

[*g*] *Tac. A.* XII. 60. ad q. l. v. *Lips.* & *Ernest.* V. C. cf. *Suet. Claud. c.* 12.

[*h*] *Suet. Claud. c.* 23.

[*i*] *Ulpian. fr.* XVI. 3. v. *Perizon. Diss. de Leg. Vocon. p.* 135. *sq.*

jus Quiritium, *feminis jus quatuor liberorum* [k]: cujus SCti etiam hoc caput fuisse videtur, ut *si quis ex naufragio clavos*, *vel unum ex his*, *abstulisset*, *omnium rerum nomine teneretur* [l]: denique *illud* [m], *quo vetuit milites domos Senatorias salutandi causa ingredi*.

§. XXIV.

Ejusdem Imperatoris SCtum est etiam haud dubie Lex CLAUDIA, quae vocatur [n], *qua tutela mulierum legitima sustinebatur* [o]. Ejusdem quoque aetatis est SCtum VELLEJANUM, *de intercessionibus mulierum* [p], quod post edictum Claudii factum esse tradit Ulpianus [q].

§. XXV.

Est etiam aliud SCtum CLAUDIANUM, *de quaestione servorum* [r], quod male tribuitur Neroni [s]: etsi sententia ejus non constat.

§. XXVI.

Sequuntur SCta sub Nerone facta. Primum Anno Urbis DCCCVIII. Christi LV. Nerone, L. Antistio Vetere Coss. factum SCTUM est, *ne quis ob causam orandam mercede aut donis emeretur* [t].

§. XXVII.

[k] *Suet. Claud. c.* 18. *Ulpian. fr.* IV. 1. 6. L. 3. *De devacat. & excus. mun.* L. 5. §. 3. *D. de jur. immunit.*

[l] L. 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.*

[m] *Suet. Claud. c.* 25. Ceterum non improbabile est, etiam SCto *Claudiano* cautum fuisse de his, *qui pretii participandi causa se venundari passi essent*; uti colligitur ex *L. ult. D. quib. ad lib. procl.* v. *Arnaldi* Diss. *de his qui pretii partic. c.* 7.

[n] L. 3. *C. de legit. tutel. Ulpian. fragm.* XI. 8.

[o] v. *Heinecc. Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp.* II. 11. 3. *p.* 237. cf. *Christian. Guilielm. Küstneri* cl. V. C. amicissimique Epistola elegantissima *de tutela cessicia* Lips. 1745.

[p] Verba ipsa sunt in L. 2. §. 1. *D. ad SCt. Vellei.* de quorum scriptura v. *I. Gothofred. Animadv. Iur. Civ. c.* 9. *Noodtius Obs.* I. 18.

[q] v. *Noordkerk. Disquis. de Lege Petron. p.* 94. *Maians. Disput. Jur.* XXV.

[r] *rubric.* tit. *Dig. de SCto Silan. & Claud.*

[s] *P. Faber Semestr.* I. 25. *Cuiac. Obs.* I. 18. Neroni attribuunt propterea, quod hic quoque propter adoptionem Claudius fuerit: Neronis autem tempore de eodem argumento SCtum factum esse e L. 8. *D. de SCt. Silan.* constet id, quod *Neronianum* & *Pisonianum* vocatur. Sed nondum a me impetrare potui, ut his rationibus adsentirer. Nam etsi pleno nomine Nero quoque Claudius adpellatus est, in solennibus scripturis, tamen usu vulgari id nomen non habuit: solent autem ex vulgaribus nominibus Imperatorum monumenta vocari. Neque necessitas est statuendi, *Claudianum* & *Neronianum* SCtum idem esse, cum saepissime de eodem argumento a duobus Imperatoribus constitutum sit. Ceterum pleraque SCta *Claudiana* interpretatus est *P. Faber Semestr.* I. 25.

[t] *Tac. A.* XIII. 5. *Suet.* autem *Neron. c.* 17. dicit cautum fuisse, ut *litigatores*, *pro patrociniis certam iustamque mercedem*, *pro subselliis autem nullam omnino darent*, *praebente aerario gratuita*. Quae cum valde discrepare videantur, olim in *Trajan. p.* 92. *sq.* existimabam, diversis temporibus eodem de argumento SCta sub Ne-

§. XXVII.

Anno V. DCCCIX. Christi LVI. Q. Volusio, P. Scipione Coss. factum SCtum VOLUSIANUM, *de aedificiis negociationis causa non diruendis* [u]; item aliud, quo statutum, *quantum Aediles curules quantum plebeii, pignoris caperent* [x]. Huc etiam refertur aliud VOLUSIANUM, *de his, qui improbe in litem alienam coiissent* [y].

§. XXVIII.

Anno Urbis DCCCX. Christi LVII. Nerone Aug. II. & L. Pisone Coss. factum SCtum PISONIANUM, quod & NERONIANUM dicitur [z], *ut si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent* [a]; item, *ut occisa uxore, de familia viri, & viro occiso, de uxoris servis quaestio haberetur* [b]: *& ut, si poenae obnoxius servus venisset, quandoque in eum animadversum esset, venditor pretium praestaret* [c].

§. XXIX.

Anno V. DCCCXIII. Christi LX. Nerone III. Cosso Cornelio Lentulo Coss. factum SCTUM, ut, *qui a privatis judicibus ad Senatum provocavissent, ejusdem pecuniae periculum facerent, cujus, qui imperatorem appellassent:* nam antevacuum id, solutumque poena fuerat [d].

Nerone facta esse: atque illud quidem, quo penitus prohiberetur honorarium patronorum, initiis imperii, quibus Nero mimum boni principis egit, quibusve id diserte Tacitus attribuit: alterum autem, quo certa merces statuebatur, posterioribus temporibus. Nam quamquam sciebam *Taciti* verba posse interpretatione eodem modo capi, quo *Suetonii* locus, cum saepe scriptores vetitum dicant illud, quod certa tantum ratione cohibitum est: tamen inprimis movebat illud, quod Tacitus addit, adversatum fuisse Agrippinam, *quasi acta Claudii subverterentur*. Claudius autem capi ad certum modum permiserat *Tac. A.* XI. 7. Ceterum cum hoc in loco memoria lapsum tradant *Suetonium Ner. c.* 17. interpretes, id egregie retudit *Ernesti* V. C. ad *Suet. l. c.* & *Excurs.* XXIV.

[u] L. 52. *D. de contrah. emt. Gruteri Inscr. p.* IX. 4. *Reines.* VII. 11. v. supra ad §. XVIII.

[x] *Tac. A.* XIII. 28.

[y] L. 6. *D. ad L. Jul. de vi privat.* Alii autem hoc ad Volusium, Maecianum ICtum referunt. v. *Wunderlich.* V. C. Diss. de *Volusio Maeciano & SCto Volusiano.*

[z] *Paull. Rec. Sent.* III. 5. 5. Idem etiam *Claudianum* dictum putant, auctore *Cujacio Obs.* I. 18. quod haud dubie diversum est. v. supra ad §. 24.

[a] *Tac. A.* XIII. 32. *L.* 3. §. 16. *D. de SCto Silan.*

[b] *Paull. Rec. Sent.* III. 5. 5.

[c] L. 8. *pr. D. de SCto Silan.* cf. quae dicta sunt in *Trajano p.* 123. *sq.*

[d] *Tac. A.* XIV. 28. ad q. l. v. *Lips.* cf. *Huber. Digress.* I. 21. Paullo aliter narrat *Sueton. Ner. c.* 17. qui tradit, cautum, *ut omnes appellationes a judicibus ad Senatum fierent.* Videtur utrumque conjungendum esse: ita, ut alter ab altero omissum tradat, pro more historicorum.

§. XXX.

Anno V. DCCCXIV. Christi LXI. Caesonio Paeto, Petronio Turpillano Coss. SCtum TURPILLIANUM factum est, de *tergiversationibus*, ac *praevaricationibus*, *ut qui talem operam emitita[s]set*, *vendidissetve*, *perinde pœna teneretur*, *ac si publico judicio calumniæ condemnatus esset* [*e*]: in quo etiam de *abolitionibus* cautum est [*f*]. Eodem anno factum CALVISIANUM SCtum [*g*] putatur.

§. XXXI.

Anno Urbis DCCCXV. Christi LXII. Annaeo Seneca, Trebellio Maximo Coss. factum SCtum TREBELLIANUM, de *fideicommissis hereditatibus* [*h*].

§. XXXII.

Anno V. DCCCXVI. Christi LXIII. C. Memmio Regulo, Virginio Rufo SCto MEMMIANO, *de simulatis adoptionibus*, cautum est ne *simulata adoptio in ulla muneris publici parte juvaret*, *ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset* [*i*].

§ XXXIII.

Facta etiam SCTA sub Nerone alia, quorum annus & Consul incertus est: veluti *adversus falsarios*, ad Legem *Corneliam*, *ne tabulae*, (tam testamentorum, quam privati publicique contractus [*k*], *nisi pertusae*, *ac ter lino per foramina trajecto*, *obsignarentur* [*l*]: item, *ut in testamentis primae duae cerae*, *testatorum modo nomine inscripto*, *vacuae signaturis ostenderentur* [*m*]: item, *ne quis alieni testamenti* *scri-*

[*e*] *Tac. A.* XIV. 41. L. 2. *D.* & L. 2. C. *ad SCt. Turpill.* L. 3. §. *ult. D. de praevaricat.* v. *Brencmann. Diss. de Leg. Remm. c.* 20. in *Thes. Otton.* T. III. *Noordkerk. Disquis. de Leg. Petron. p.* 138. meque in *Trajano p.* 128.

[*f*] Eandem cum hoc SCto puto Legem *Petroniam* de *abolitionibus* in L. 16. *C. ad L. Jul. de adult.* Nam & sententia & nomen convenit. *Lex* autem sub Impp. etiam vocatur SCtum, ut supra monui. Eandem sententiam defendit magnus *Cuiac. Paratitl. C. ut intra Cert. Temp.* Rem ipsam docte persequitur *Noordkerk.* V. C. *Disquis. de Leg. Petron. c.* 4.

[*g*] *Calvisium* enim Consulem suffectum e *Grut. Inscr. p.* LXIV. 9. ponunt hoc anno: nondum tamen certum est.

[*h*] §. 6. *de fideicomm. hered.* L. 1. §. 2. *D. ad SCt. Trebell.* v. *Brencmann. de Heuremat. Modestin. c.* XI.

[*i*] *Tac. A.* XV. 19. L. 51. §. 1. *D. de legat. II.* L. 76. *D. de condit. & demonstr.* v. *Heinecc. Comm. ad. Leg. Jul. & Pap. Popp.* II. 7. *p.* 204.

[*k*] *Paull. Sent.* V. 25. 6. ad q. l. v. *Schulting. Tabulas* enim *Sueton.* adpellat simpliciter.

[*l*] *Sueton. Ner. c.* 17. *Paull. Sent.* V. 25. 6. qui ait, obsignari debere, *ut exteriores scripturae fidem interiori servent*. quod quomodo intelligendum sit, docet *Maffeus Hist. Diplom. p.* 33. quod intelligi posse negat *Schulting.* ad *l. c.* v. *Ernesti* V. C. ad *Suet. l. c.*

[*m*] *Suet. l. c.*

scriptor legatum sibi adscriberet [n]: & *ut rerum actu, ab aerario causae ad forum, ac recuperatores, transferrentur* [o]: CALVISIANUM porro [p], quo cautum, *ut quae quinquagenaria major minori sexagenario nupserit, quique minor sexagenario majorem quinquagenaria duxerit, iis impar illud matrimonium ad accipiendas hereditates dotesque legatas non proficeret, sed dos, mortua muliere, caduca fieret* [q]: denique NERONIANUM [r], quo cautum, *ut, quod minus pactis verbis legatum, perinde esset, ac si optimo jure legatum esset.*

§. XXXIV.

Trium Imperatorum, qui Neronem secuti sunt, tam breve tamque turbulentum fuit imperium, ut de Legibus ac SCtis nihil cogitarint. Itaque ad Vespasianorum tempora nobis veniendum est. Vespasiani quidem patris imperio primum SCtum PEGASIANUM, *de fideicommissis hereditatibus*, factum est Pegaso & pusione Coss. suffectis [s], cautumque, *ut ei qui rogatus esset, hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex Lege Falcidia ex legatis retinere liceret* [t].

§. XXXV.

Ejusdem Vespasiani imperio etiam adsignantur SCtum PLANCIANUM, duplex alterum *de fideicommissis tacitis* [u], alterum, *de subiiciendo agnoscendoque partu* [x]: item VITRASIANUM, *de manumissis, ac pretio*

[n] *Suet. l. c.* In quo quidem Suetonium memoriam lapsum putant viri docti propterea quod ICti in Digestis idem *Edicto D. Claudii* cautum trandant. v. c. *Brummer. de Leg. Cinc. c.* V. *p.* 54. At ego non existimo, Suetonium diligentem historicum errasse. Neque vero inde, quod Claudius Edicto idem sanxerit, consequens est, non idem quoque SCto a Nerone constitutum esse. Quid enim vetat credere, repetitum ac renovatum a Nerone, cum saepe leges atque constitutiones a sequentibus principibus sciamus repetitas esse. cf. *Ernesti* V. C. ad *Sueton. l. c.*

[o] *Suet.* l. c. ibique *Ernesti* V. C.

[p] Ita enim legendum est haud dubie. v. *Perizon.* Diss. *de Leg. Vocon. p.* 153. pro vulg. *Calvitiano*: quod gens *Calvitia* non fuit Romae. Ceterum quamvis *Calvisium* Cos. suffectum adeoque SCtum *Calvisianum* referant ad a. V. 815. tamen in SCtis incerti anni malui numerare, propterea, quod ista conjectura est, neque testimoniis satis certis nititur.

[q] *Ulpian. Fr.* XVI. 4. cf. *Perizon. l. c.* & *Heinecc. Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp.* II. 3. *p.* 163.

[r] *Ulpian. Fr.* XXIV. 11. cf. *Schulting.*

[s] §. 5. *Inst. de fideicomm.* diserte tradit suffectos fuisse temporibus Vespasiani: sed nondum potuit constitui, quo anno fuerint.

[t] §. 5. *Inst. de fideicomm. Ulpian. Fragm.* XXV. 14. *Paull. Sent.* IV. 3. 1. vid. *Cont. Lect. Subsec. II.* 4. cf. *Arnald. Var. Conj.* II. 28. inprimisque de sententia hujus SCti, & differentia ab SCto Trebelliano, *Brencmann. de Heuremat. Modestin. c.* 11. cf. *Bynkershoek. Obs.* VI. 21. *Oteyza & Olano Paralipom.* IV. 3. & 4. *p.* 542. *sqq.* T. I. *Thesauri Meermann.*

[u] L. 59. §. 1. *D. ad L. Falcid.* cf. quae dicta sunt in *Trajano p.* 50.

[x] L. 3. *D. de agnosc. part.* v. *Noodt. Jul. Paull. c.* 3.

tio manumissi, [*y*]. Sed aetas horum SCtorum nudis conjecturis nititur.

§. XXXVI.

Ceterum Vespasianum SCtum *Macedonianum* de aere alieno filiorum familias, & *Claudianum*, de mulierum ingenuarum servili amore renovavit [*z*].

§. XXXVII.

Titi imperio, SCtis vetitum est, *de eadem re pluribus legibus agi, querive de cujusquam defuncti statu ultra certos annos* [*a*].

§. XXXVIII.

Sub Domitiano, anno V. DCCCXXXVII. Christi LXXXIV. Domitiano X. & App. Junio Sabino Coss. factum SCtum JUNIANUM [*b*], *de collusionibus detegendis in causa libertatis vel ingenuitatis* [*c*].

§. XXXIX.

Nervae imperio lata Lex AGRARIA [*d*], hoc est SCTUM [*e*], *ut si servus servave terminos ejecerint locove moverint dolo malo, insciente domino, eis capital esset, nisi dominus dominave multam sufferre maluerit* [*f*].

§. XL.

Trajani tempore SCta plura facta sunt. Primum Anno V. DCCCLIV. Christi CI. Trajano VI. Sex. Articulejo Paeto Coss. factum est SCtum ARTICULEJANUM, *de fideicommissis libertatibus, in provincia* [*g*]: RUBRIANUM, Rubrio Gallo, C. Coelio Hispone Coss. [*h*] itidem *de fideicommissis libertatibus, ut, si hi, a quibus libertatem praestari oporteret, a Praetore evocati, adesse noluissent dolo malo: si causa cognita Praetor pronunciasset, libertatem his deberi; eodem jure statum servarent,* ac

[*y*] *L.* 30. §. 6. *D. de fideicomm. libert.* Obscura est sententia.

[*z*] *Suet. Vesp. c.* 8.

[*a*] *Suet. Tit. c.* 8. ubi v. *Intt.*

[*b*] vitiose alias etiam scribitur *Numianum* vel *Nonianum* v. *A. Augustin. de SCtis.*

[*c*] *L.* 1. *D. de collus. deteg. L. ult. C. eod.*

[*d*] *L.* 1. *D. de term. mot.*

[*e*] v. *Noordkerk.* V. C. *Disquis. de Leg. Petron. c.* 3. *p.* 94. *Obrecht. de Leg. Agr. c.* V.

[*f*] v. *Ahasuer.* V. C. *Diss. de Legibus D. Nervae p.* 9. *sqq.* Ceterum nolim cum quoquam contendere, si quis statuere malit, hanc Legem Agrariam *Edictum* fuisse. Negari enim non potest, Edicta quoque *Legum* nomine adpellari.

[*g*] *L.* 51. §. 7. *D. de fideicomm. libert.* v. nostrum Comment. *de Legibus Trajani p.* 99.

[*h*] Quos de conjectura cum viris doctis in hunc annum conferimus v. nos *de Leg. Trajan. p.* 99.

ac si directo essent manumissi [*i*]: item DASUMIANUM, *de fideicommissis libertatibus*, cujus duo capita invenimus, primum, *ut si ex justa causa abesset heres, qui fideicommissam libertatem deberet, & hoc pronunciatum fuisset, perinde libertas competeret, atque si, ut oportet, ex causa fideicommissi manumissus esset;* deinde, *ut quemcumque fideicommissam libertatem ex quacumque causa debere pronunciatum fuerit, & eum eosve abesse contigerit, perinde haberetur, atque si, ut oportet, ex causa fideicommissi manumissus esset* [*k*]. Eodem anno videtur factum SCTUM, *de donis ac muneribus*, ad Legem *Cinciam* [*l*]: item aliud, quo constitutum est, *de his libertis, quos vivus manumisisset, quaestionem haberi* [*m*].

§. XLI.

Anno V. DCCCLXX. Christi CXVII. Quinctio Nigro & T. Vipstanio Aproniano Coss. factum puto [*n*] SCtum APRONIANUM, quo *fideicommissae hereditates civitatibus restitui jussae sunt* [*o*].

§. XLII.

Trajani imperio factum etiam SCTUM est, quo *actio subsidiaria adversus magistratus municipales, tutorum nominatores, introducta est* [*p*].

§. XLIII.

[*i*] *L.* 28. *L.* 36. *D. de fideicomm. libert.* Explicavi in *Trajano p.* 101. *sqq.*

[*k*] *L.* 51. §. 4. *D. de fideicomm. libert.* quomodo autem haec duo capita differrent, ostendi in *Tajano p.* 112. *sqq.* & quid in universum *Articulejanum* & *Dasumianum* discreparet *p.* 116. Quomodo vero ex *L.* 51. §. 4. 7. 8. *D. de fideicommiss. libert.* consequatur, ut *Articulejanum* sit factum post *Dasumianum*, uti statuit *Reiz.* V. C. *ad Theoph.* I. 14. *p.* 145. non video.

[*l*] *Plin. ep.* V. 21. v. quae dicta sunt in *Trajano p.* 89. *sqq.*

[*m*] *L.* 10. §. 1. *D. ad SCt. Silan.* cf. *Plin. ep.* VIII. 14. v. omnino, quae dicta sunt in *Trajano p.* 123. *sqq.*

[*n*] v. *Trajan.* nostr. *p.* 137. *sqq.* ubi pluribus argumentis elaboravi, ut hoc SCtum huic anno adsererem. Contradixit, Hadrianoque vindicavit Ill. *Ritter.* ad *Heinec. Hist. Jur.* I. 283. propterea, quod Hadrianus, peragratis provinciis, multa beneficia civitatibus tribuerit. Quod ut lubentissime concedo, ita idem etiam de Trajano adfirmare posse puto, ostendique in *Trajano*. Restat alia ratio, qua adversus meam sententiam usus est *Ahasverus* V. C. *de Legibus Nervae p.* 17. Nempe Senatum *sub Hadriano constituisse*, ut civitatibus imperii Romani *legari* posset, tradit *Ulpian. Fragm.* XXIV. 28. Ergo *Apronianum* SCtum Hadriani temporibus tribuit. Sed hac ratione non moveor. Aliud enim est *legare*, aliud *fideicommittere*. SCto *Aproniano* fideicommissum civitatibus relinqui permissum; alio sub Hadriano legari concessum est. Nondum enim ostensum est, utrumque eodem SCto factum fuisse. Ceterum de hoc jure v. quae dixi in *Trojano* l. c. & cf. *Fr. Ramos del Manzano* in Diss. *ad Titum Cajum de usufructu municipibus relicto* in T. V. *Thes. Meermann. p.* 541. *sqq.*

[*o*] *L.* 26. *D. ad SCt. Trebell. Ulpian. fr.* XXII. 5.

[*p*] *L.* 3. *C. de magistr. conven.* vide, quae dixi in *Trajano p.* 158. *sqq.* de *actione subsidiaria* autem cf. *Reizii Excurs.* XIII. ad *Theoph. p.* 1199.

§. XLIII.

Eidem Trajani imperio etiam tribuitur Lex VECTIBULICI, sive uti ego existimo, Lex *Vectii Libicii* [q], *de servis reipublicae manumissis* [r].

§. XLIV.

Restant denique ea SCta, quae videntur temporibus horum XIII. Caesarum facta esse, quamvis certo affirmari non possit, sub cujus imperio, quove anno. In eo genere, est SCTUM, *de captatoriis institutionibus* [s], quas improbavit Senatus [t].

§. XLV.

Ex eodem genere est SCTUM, quo ob carmen famosum condemnatus intestabilis esse jussus est [u]: item SCTUM, ad Legem *Juliam majestatis* [x], quo liber a crimine majestatis esse jussus est, qui statuas Imperatoris reprobatas conflarit.

SECTIO IV.

De constitutionibus Principum.

§ I.

Jam ad illam partem Juris civilis novam pervenimus, quae ab Augusti demum tempore nata, sensim paullatimque magis frequentata est, tan-

[q] v. *Trajan. p.* 154. Fuit haud dubie SCtum, dictumque pro more eorum temporum *Lex*. Lex autem *Vectii Libici* adpellata est, uti Lex C. *Gracchi*, *Cic. Cluent. c.* 56. L. *Gellii* & *Cn. Cornelii Cic. pro Balb. c.* 8. & 14. ut adeo non possit haec nostra sententia reprehendi ideo, quod nulla Lex nullumque SCtum duplici nomine adpellantur. Non enim in hac oratione ponitur nomen Legis ipsius, sed hominis a quo Lex lata, vel SCtum factum est. Ceterum reliquas sententias de nomine Legis *Vectibulici*, qui volet, petere potest, ex *Ottonis* V. C. *praef. ad Thes. Jur. Civ. T. I. p.* 9.

[r] *L.* 3. *C. de serv. reip. manumitt. Noordkerk. Disquis. de Leg. Petron. p.* 98. ad liberare reip. tempora hanc Legem referebat; quam rationem refutavi in *Trajano p.* 155.

[s] L. 70. 71. *D. de hered. instit.* v. *Bynkershoek. Exerc. de captat. inst.* in *Opusc.* T. II. *p.* 230. *sqq. Waechtler. Opusc. p.* 146. *Heinecc. Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp.* III. 4. *Markart.* V. C. *Exerc. de his qui sibi adscrib. in test. p.* 147. cf. *Majansii Disputat. Jur.* XXXV.

[t] His enim temporibus factum esse probabile est, propterea, quod heredipetarum natio frequentissima esset iisdem temporibus.

[u] *L.* 18. §. 1. *D. qui test. fac. poss.* quod adeo non improbabili conjectura ad Augustum referas, quem adversus scriptores libellorum famosorum aliquid constituisse tradat *Sueton. Aug. c.* 55.

[x] *L.* 4. §. 1. *D. ad L. Jul. maj.*

tandem autem sola Legum vim, nomenque fere occupavit, id est, ad *Constitutiones Principum*. Ac sane hae majorem auctoritatem nactae sunt, quo majorem Principes ipsi potestatem sibi adrogarunt: ut, quo crebriores atque frequentiores fieri videas Constitutiones, eo etiam securius, atque infinitius regnari intelligas.

§. II.

Sumserunt autem Imperatores sibi istam juris constituendi potestatem, e Lege Regia, quae sanxerat, ut, quaecumque Imperator ex usu reipublicae majestate divinarum, humanarum, publicarum, privatarumque rerum esse censeret, ei agere facere jus esset: cum inprimis magistratuum fere omnium accepissent potestatem; eoque adeo jure edicere possent.

§. III.

Constitutiones autem non sunt unius generis. Sunt enim vel *Rescripta* quorum alia ad privatorum libellos, alia ad relationes consultationesve magistratuum, alia ad universitatum desideria fiebant: illa *Subnotationes*, vel *Adnotationes* [a], ista *Epistolae* [b] haec *Sanctiones Pragmaticae* [c], sive *Facta* vocabantur: vel *Decreta*, vel *Edicta* denique, & *Mandata* [d].

§. IV.

Jam primum *Rescriptorum* genus quam originem habuerit, videbimus. Scilicet Imperatores Lege Regia, ac per Tribuniciam potestatem, acceperunt jus provocationis, ut in omnibus rebus adpellari possent; hocque nomine jurisdictionem quandam sibi sumserunt [e]. Inde factum est, ut in causis privatis per libellos adirentur, controversiasque Rescriptis deciderent. In causis autem sacris idem fecerunt pro jure Pontificatus Maximi. Neque aliam causam habuerunt *Epistolae* [f]: quas quidem ad *relationes*, vel jure Proconsulatus provincialibus magistratibus, imprimis Legatis suis, vel jure Tribuniciae potestatis, urbanis, vel denique potestate Maximi Pontificatus, rescribebant. *Sanctiones* autem *Pragmaticas*, facile intelligitur, quoniam ad universitatum, inprimis civitatium, atque provincia-

[a] v. *I. Gothofred. Paratit. Cod. Theod. de diverſ. Reſcr.*

[b] v. *I. Guther. de Off. dom. Aug.* III. 4. Non sunt tamen hae Epistolae confundendae cum *Epistolis* ad Senatum missis, de quibus supra hoc libro *Sect.* III. §. 1.

[c] v. *Guther. de Off. dom. Aug.* I. 32.

[d] v. *I. Gothofred. ad L. un. C. Theod. de mandat. princ.*

[e] v. supra hoc libro *Sect.* I. §. 9.

[f] *Epistolarum* hujusmodi exempla sunt in *Plinii epistolarum libro* X. & in *Symmachi* item X. una cum *relationibus*, ad quas datae sunt. In ipsis Digestis atque Codice utroque infinitus numerus est harum epistolarum; sine relationibus tamen: quae res facit, ut saepe obscurae sint.

rum postulata, de rebus communibus sive publicis, darentur, factas esse jure Proconsulatus. Atque haec Rescripta omnia, quod facile videas, non fecerunt jus universale, sed tantum in iis causis, in quibus, vel inter eos, ad quos data essent: neque adeo legum vim habuerunt [*g*]. Quid quod saepe, non de dubio & incerto, sed de certo jure, facta sunt. Quod autem Jureconsulti in Digestis jus inde repetunt, id fit eo, quod, diuturno tempore, rerum judicatarum exemplo, eodem modo in paribus causis, ab Imperatoribus rescriptum, a ICtis secundum ea responsum, a judicibus secundum ea judicatum esset; eaque adeo quasi in mores consuetudinemque abiissent [*h*].

§. V.

Decreta sunt sententiae Imperatorum, quas, causa cognita, prenunciare, ad controversias finiendas, solerent. Id maxime factum est in causis ad eos per adpellationem delatis, vel in extraordinariis cognitionibus. Quare neque haec Legum numero esse possunt. *Mandata* vero, quoniam uni dabantur homini, potestatemque vel officium magistratus instruebant, neque ipsa Legum loco fuerunt.

§. VI.

Edicta Imperatorum, a parvis initiis orta, sensim paullatimque ad summam vim excreverunt. Nam in urbe quidem primis temporibus, Edicta ab Imperatoribus sine SCto proposita, non magis, quam ceterae constitutiones, perpetua atque universalia fuisse videntur. Nam aut de una causa proponebantur saepenumero, ut illud *Augusti* apud Plinium [*i*] *ad Anniam pertinens*, aut de re temporaria: aut denique, si de universo genere statuerentur, non habuerunt tamen perpetui juris auctoritatem: veluti Edictum *Augusti*, & *Claudii*; de *intercessionibus mulierum* [*k*], nisi forte, uti in Praetorum Edictis factum vidimus, versa essent in adsiduam jurisdictionem. Itaque si quod Edictum Imperatoris vim perpetui juris habere deberet, reperimus, SCtum deinde in eam rem factum esse, ut SCtum *Vellejanum* post Edictum illud *Claudii* de *fideijussionibus mulierum* [*l*]. Neque videntur Imperatores, adulto nondum imperio, nondum satis adsueta servituti civitate, ausi esse, in juris civilis causis universe per se aliquid constituere, nisi ubi res ipsa ad propriam Imperato-

rum

[*g*] Itaque, in Codice interpretando, inprimis videndum est, sitne caput Rescripti, quod propositum est: ne pro lege universali habeas. Neque enim eo, quod Iustinianus in Codicem intulit Rescripta, & pro suis haberi jussit, naturam Rescriptorum mutavit. v. *Noodt.* in *Dioclet. & Maximiano.*

[*h*] v. *Schulting.* Diss. *pro Rescriptis Imperatorum Rom.* c. VII. *p.* 130. *seqq. Noordkerk. Obs. c.* V. *p.* 99. *seqq.* & quae diximus in *Trajano p.* 186.

[*i*] *Plin. ep.* X. 71.

[*k*] *L.* 2. §. 1. *D. de SCt. Vellei.*

[*l*] *ibid.*

rum potestatem pertineret: veluti in vectigalibus, ad fiscum suum pertinentibus, in re militari, similibusque. Coeperunt tamen sensim paullatimque insurgere, & nova jura Edictis suis constituere, cum satis prospectum suae potentiae vidissent. Indeque adeo Edicta Principum censeri debent Legum numero. In provinciis autem, praecipue Caesaris jam primi imperatores, jure Proconsulatus, liberiori edicendi potestate usi videntur esse, cum & ipsi provinciales magistratus olim majorem urbanis potestatem habuissent.

§. VII.

Quare cum, ex omni genere Constitutionum Principalium, sola Edicta vim Legum perpetuarum habuerint: missis ceteris, cum inprimis infinitum foret, omnia Rescripta e Digestis & Codice enarrare, de hoc solo genere Principalium Constitutionum dicemus.

§. VIII.

AUGUSTI quidem Edicta praecipua haec sunt: EDICTUM, *de quaestionibus*, propositum Vibio Avito & L. Aproniano suffectis Coss. [*m*] a. V. C. DCCLXI. Christi VIII.: EDICTUM, quo cautum fuit, *ne pater filium militem exheredaret* [*n*], quod postea sublatum dicit Paullus: EDICTUM, *ne feminae pro viris suis intercederent* [*o*]: item, quo *diuturnorum reorum, & ex quorum sordibus nihil aliud, quam voluptas, inimicis quaereretur, nomina abolevit: conditione proposita, ut, si quem quis repetere vellet, par periculum poenae subiret* [*p*]. Atque huc etiam pertinere puto *rei militaris disciplinam Augusti*, e qua verba laudantur in Digestis [*q*], item *Legem & Constitutionem Augusti de limitibus* [*r*].

§. IX.

TIBERII fuisse aliquod EDICTUM, ad Leges *cibarias*, vel *sumtuarias*, videtur [*s*]: item, *ut matronas prostratae pudicitiae propinqui more majorum coërcerent* [*t*]. In Digestis nullum ejus Edictum extat [*u*].

[*m*] *L.* 8. *D. de quaest.* de Consulibus hisce v. *P. Fabr. Semestr.* III. 12. *p.* 164. & *Brencman. Epist. de Consulibus p.* 6. 12. in *Append. Fast. Almeloven.*

[*n*] *L.* 26. *D. de lib. & post Paull. Rec. Sent.* III. 4. 10.

[*o*] *L.* 2. *pr. D. ad SCt. Vellei.*

[*p*] *Suet. Aug. c.* 32.

[*q*] *L.* 12. §. 1. *D. de re mil.* de qua haud dubie *Suet. Aug. c.* 49. atque inde videntur esse *constitutiones*, quarum mentionem facit *Veget. de re mil.* I. 27. ubi v. *Stewech.*

[*r*] *Hygin. de limit. p.* 181. e qua haec laudantur, *mensuram territorii fieri debere, qua falx & arater ierit:* si quis tamen velit *Legem* vel *SCtum* dicere, non repugnabo, cum inprimis *Frontin. de limitib. p.* 41. tradat, eum *oratione habita de statu municipiorum tractavisse.*

[*s*] *Suet. Tib. c.* 34.

[*t*] *Suet. Tib. c.* 35.

[*u*] Nam quae *Constitutio* laudatur, de *Parthenio, servo Tiberii,* in *L.* 41. *D. de*

§. X.

CAII nulla extant Edicta: acta enim ejus omnia rescissa sunt. CLAUDII autem haec potissima sunt: EDICTUM, quo jussit, *servos aegros & adfectos, a dominis in insulam Aesculapii taedio medendi expositos, liberos esse, nec redire in ditionem domini, si convaluissent: quod si quis necare quem mallet, quam exponere, caedis crimine teneri* [x]: EDICTUM, de *auctoritate curatoris in adrogatione* [y]: item, quo constitutum, *ut bonis paternis a fisco propter debitum occupatis peculium filii separaretur* [z]: aliud, *ne feminae pro viris suis intercederent* [a]: EDICTUM, *de his, qui sibi legatum adscripsissent* [b]: EDICTUM denique, *de militibus*; quibus, quamquam uxores habere non licebat, jura liberorum dedit.

§. XI.

NERONIS Edictum primum est, ne *quis magistratus aut procurator, qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum, ederet* [d], Nerone II. & L. Calpurnio Pisone Coss. A. V. DCCCX. Christi LVII. EDICTUM, *ut leges cujusque publici, occultae ad id tempus, proscriberentur; omissas petitiones non ultra annum resumerent: Romae Praetor; per provincias, qui pro Praetore aut Consule essent, jura adversus publicanos extra ordinem redderent; militibus immunitas servaretur, nisi in iis, quae vaeno exercerent* [e], Nerone III. & M. Valerio Messala Coss. anno V. DCCCXI. Christi LVIII. item, *ne censibus negociatorum naves adscriberentur, tributumque pro illis penderent*, eodem anno [f]: EDICTUM, *de modo aedificiorum* [g], C. Lecanio Basso, L. Julio Vestino Coss. a. V. DCCCXVII. Christi LXIV: EDICTUM, denique ad Leges *cibarias* [h].

§. XII.

de hered. inst. numero Decreti est habenda. De *Parthenio*, *Tiberii Caesaris* servo est disputatiuncula *Gundlingii*, in *Gundlingian. P. XXX. a.* 17. 3. *Art.* 3. *p.* 445. quam latine conversam ex parte exibuit *Reiz.* V. C. in *Excurs.* XIX. *ad Theoph. p.* 1202.

[x] *Suet. Claud. c.* 25. *L.* 2. *D. qui sin. manun. ad libert. L. un.* §. 7. C. *de Lat. lib. toll.* Ceterum de hoc Edicto cf. *Jac. Gothofred. Comm. Cod. Theod.* T. I. *p.* 489. ed. *Ritteri* V. C. & *Noordkerk.* V. C. *Disquis. de Leg. Petron. p.* 108. *seq.*

[y] L. 8. *D. de adept.* cf. *Wieling. Lect. Jur. Civ.* II. 8. *p.* 114.

[z] *L.* 3. §. 4. *D. de min.*

[a] *L.* 2. *pr. D. ad SCt. Vellei.*

[b] L. 15. §. 4. *D. ad L. Corn. de fals.* v. *Markart.* V. C. Diss. *de his qui sibi adscrib. in testam.*

[c] *Dio Cass. Lib.* LX. *p.* 681. v. *Fr. Ramos del Manzano Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp.* IV. 35. *p.* 307. in *Meermanni* V. C. *Thes. Jur. Civ. & Canon. T. V.*

[d] *Tac. A.* XIII. 31. quod magistratus his ludicris provinciales adfligebant, & adversus crimina gratiam captabant.

[e] *Tac. A.* XIII. 51. ad q. l. v. *I. F. Gronov.*

[f] *Tac. A. l. c.* v. *P. Fabr. Semestr.* I. 25.

[g] *Tac. A.* XV. 43.

[h] *Suet. Ner. c.* 16.

§. XII.

Cum nulla GALBAE, OTHONIS, ac VITELLII, Edicta memorabilia extent ad VESPASIANORUM Edicta veniamus. Patris quidem EDICTUM est, *ne plures, quam tres, legati a civitatibus mitterentur* [*i*]. TITI Edictum fuit, *de delatoribus* [*k*]: item, *de militum testamentis* [*l*], DOMITIANI denique haec sunt. Primum, *de castrandis maribus* [*m*]. deinde, *de probrosis feminis* [*n*], quo iis lecticae usum, & jus capiendi legata hereditatesve ademit: porro, quo *fiscales calumniae, calumniantium poenis, reprimerentur, ut rei, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, universi discrimine liberarentur, nec repeterentur, nisi intra annum, eaque conditione, ut accusatori, qui causam non teneret, exilii poena esset* [*o*]: item, *de abolitionibus ex SCto Turpilliano factis* [*p*]: denique EDICTUM, quo *subseciva veteribus possessoribus, ut usucapta concessit* [*q*].

§. XIII.

NERVAE Edicta potissima haec sunt. EDICTUM, quo constitutum est, ut *civitatibus legari posset* [*r*]: item, quo constituit, *ne quis caducam ducere vellet, nisi qui suo, aut priorum Principum beneficio haberet* [*s*]: EDICTUM porro, *de maribus non castrandis* [*t*]: *de non ducenda nepte* [*u*]: EDICTUM, quo vetuit, *post quiquennium mortis cujusque de statu quaeri* [*x*]: & aliud, quo *servos crimen in dominos deferre* vetuit [*y*]: &, quo *militum testamenta quoquo modo facta valere* jussit

[z]: &,

[*i*] *L.* 4. §. 6. *D. de Legation.*
[*k*] *Suet. Tit. c.* 8. *Plin. Pan. c.* 34. v. dicta in *Trajano p.* 81. *sq.*
[*l*] *L.* 1. *pr. D. de test. mil.*
[*m*] *Suet. & vit. c.* 7.
[*n*] ibid. *c.* 8.
[*o*] ibid. *c.* 9.
[*p*] *L.* 2. §. 1. *D. de custod. & exhibit. reor.*
[*q*] *Sueton. ei. vit. c.* 9. *Sicut Flacc. de condit. agrar. p.* 24. ed. *Goes.* & *Aggen. Urb.* in *Frontin. p.* 59. Ac sic deinde etiam in *Epistola* de subsecivis inter Firmanos & Falerienses rescripsit, quae est apud *Gruter. Inscr. p.* MLXXXI. 2.
[*r*] *Ulpian. fr.* XXIV. 28. v. quae dixi in *Trajano p.* 142. *sqq.* cf. *Abasueri* V. C. Diss. *de Leg. Nervae p.* 16.
[*s*] *Frontin. de aquaeduct. p.* 253. v. *Car. Godofr. Winckleri*, V. C. amicissimique egregia Diss. *de jur. impetratae aquae* §. 12.
[*t*] *Dio Lib.* LXVIII. *p.* 770. ibique *Reimarus* V. C. cf. inprimis *Abasuerus*, V. C. *laud. Diss. p.* 46. *sqq.* ac *de consuetudine eunuchos faciendi*, cf. *Otto* V. C. Diss. ad *L.* 27. & 28. *D. ad L. Aquil.* §. 23. *sqq.*
[*u*] *Dio Cass. l. c.* ἀδελφιδῶν γάμων prohibuisse tradit; id intelligunt de *sororis filia*, *Cujac. Obs.* XIII. 16. *Noodt. Obs.* I. 2. & 3. *de fratris sororisque* filia *I. Gothofred.* ad. *Cod Theod. p.* 336. *T.* I. Sed de *fratris filia*, cum *Pithoeo* ad *Coll. Leg. Mos. & Rom.* aliisque, *Abasuerus*, V. C. *Diss. laud. l. c.* quod magis probo.
[*x*] *L.* 4. *pr. D. ne de stat. defunct.*
[*y*] *Dio Cass. Lib.* LXVIII. *p.* 769. cf. *Abasuerus*, V. C. Diss. *p.* 64. & quae dixi olim in *Trajano p.* 73. *sqq.*

[z]: &, quo *filiisfamilias de pecunia in castris quaesita testari* permisit [a].

§. XIV.

Jam TRAJANI Edicta supersunt: in quibus eminent EDICTA, *de falsis & adulterinis stateris* [b]: de *beneficio eorum, qui se ipsi deferent* [c]: de *delatoribus* [d]: denique, quo vetuit *aedium altitudinem LX. pedes superare* [e].

SECTIO V.

De Jure Honorario

sive

De Edictis Magistratuum.

§. I.

CUm Augustus, constituto novo reipublicae statu, in magistratuum Edictis ac jure adeo honorario, nihil innovarit, facile est ad intelligendum, magistratus, qui jurisdictioni alicui praeessent, etiamnum Edicta ordinaria eodem modo proposuisse, cum in urbe, tum in provinciis, ut ante, ac sensim paullatimque vetustate nova inde extitisse jura: ceteramque juris honorarii rationem mansisse. Neque desita sunt Edicta ordinaria & annua, nisi Edicto Perpetuo, jussu Hadriani, condito. Id mihi hoc loco tantum monendum videtur, Augustum, hujusque exemplo ceteros Caesares, *Mandata* dare consuevisse magistratum inituris, aut in profecturis, quibus potestatem eorum officiumque, tum in cetera administratione, tum jure dicundo, instruerent [a], atque adeo etiam, quid magistratus edicere deberent juris dicendi gratia, monerent. Atque in eo mihi videtur prudentia sive calliditas Imperatorum non parum eluxisse, qui, quas res ipsi nollent palam constituere, eas magistratus juberent Edicere.

[z] L. 1. *pr. D. de test. mil. Ahasuer. Diss. laud. p.* 65.

[a] *pr. Inst. quib. non est permiss. test. fac.* cf. *Ahasuer. Diss. p.* 66. *sqq.* Ceterum etiam vehiculationem Italiae remisit Nerva, quem propterea non culpavi in *Trajano p.* 22. uti putat *Ahasuerus*, V. C. *Diss. laud. p.* 28.

[b] *L.* 6. §. 1. *D. de extraord. crimin.* vid. dicta in *Trajano p.* 10.

[c] L. 13. *D. de jur. fisc.* quod uberius exposui in *Trajano p.* 41. *sqq.*

[d] *Plin. Paneg. c.* 34. explicavi in *Trajano p.* 77. *sqq.*

[e] *Aurel. Victor.* vit. *Trajan.* 13. v. de hujusmodi Legibus Rom. *Brisson. Sel. Antiquit. Jur.* I. 5. cf. *Maiansi Disp. Jur.* XXIV.

[a] de *Mandatis Principum* v. *Cujac.* ad *Nov.* VIII. *Jac. Gothofr.* ad *Cod. Theod. de mandat. princ.* & *Gutber. de Off. Dom. Aug.* I. 39.

dictis proponere, atque secundum ea jus dicere: ut adeo facilius populus juris civilis mutationem pateretur aequo animo. Augustus quidem mihi videtur, hoc modo fideicommissorum & codicillorum auctoritatem constituisse. Neque tamen ipsis magistratibus ademta erat potestas, per se talia proponendi, quae ipsis viderentur salubria, aequitatique consentanea fore.

§. II.

Sed operae pretium est, de codicillorum, ac fideicommissorum origine, hic quaedam tradere. *Fideicommissa* inventa primum sunt in fraudem Legum Voconiae, atque Corneliae [*b*], liberaeque reipublicae temporibus nullam vim auctoritatemque juris habuerunt: sed solo pudore & honestate eorum nitebantur, qui rogati erant [*c*]. Postea Augustus primo, auctore Justiniano, semel iterumque gratia personarum motus, vel quia per ipsius salutem rogatus quis diceretur, aut ob insignem quorundam perfidiam, jussit Consules auctoritatem suam interponere, & extra ordinem de fideicommissis cognoscere [*d*]. Quod quia populare erat, deinde paullatim conversum est in adsiduam jurisdictionem; tantusque eorum favor factus est, ut etiam Praetor crearetur, qui de fideicommissis jus diceret [*e*]. E quo intelligimus, Augustum mandatis hoc injunxisse Consulibus, ut fideicommissorum cognitionem susciperent, Edictisque suis constituerent. Id postea, adsidua jurisdictione, usu diuturno, pro jure certo convaluit. Inprimis autem in L. Lentuli causa [*f*] Augustus id dicitur fecisse. Nam is, cum decederet in Africa, scripsit codicillos testamento confirmatos, quibus ab Augusto, herede ex parte instituto, per fideicommissum petiit, ut faceret aliquid.

§. III.

Codicillos vero, quos eandem fere originem, cum fideicommissis, habuisse tradit Justinianus, parum abest, quin existimem, jussos esse, mandato Augusti, observari a magistratibus, primamque adeo auctoritatem suam debere edictis. Nam etsi Justinianus scribit, Labeonis demum auctoritate, codicillos scribentis, nemini amplius dubium fuisse, quin Codicilli jure optimo admitterentur [*g*]: tamen cum idem Imperator, eodem loco, tradat, Augustum convocasse sapientes viros, interque eos Trebatium quo-

[*b*] v. dicta in *Trajano p.* 49. *sq.*
[*c*] §. 1. *Inst. de fideicomm.*
[*d*] *Ulpian. fr.* XXV. 12.
[*e*] ita tamen, ut ea cognitio non plane adimeretur Consulibus. Nam hos de majoribus, Praetores fideicommissarios de minoribus summis, cognovisse docet *Cujac. Obs.* XXI. 34. cf. *Schulting. Jurispr. Antejust. p.* 650.

[*f*] *L. Lentulum* hunc fuisse eum, qui a V. 751. Consul fuerit, mortuum a. 751. putat *Oteyza* & *Olano* in *Paralipom.* & *Elect. Jur.* III. 3. *p.* 482. *sqq.* T. I. *Thesaur. Meermann.* Quae si vera essent, haberemus tempus, quo fideicommissa vinculum juris habere coeperunt.
[*g*] *pr. Inst. de Codicill.*

quoque, cujus tunc maxima auctoritas esset, & quaesisse, an posset recipi, nec alienus a juris ratione Codicillorum usus foret: & Trebatium suasisse Augusto, quod diceret, utilissimum & necessarium hoc civibus esse, propter magnas & longas peregrinationes, ubi si quis testamentum, propter civium Romanorum testium penuriam, facere non posset, tamen codicillos posset, adducor in eam sententiam, ut credam, Augustum tantis rationibus motum, dedisse in hoc quoque mandatum magistratibus, ut in Edictis suis Codicillorum vim constituerent, & jure dicundo observarent: sicque adeo usu demum adsiduo auctoritatem juris certi accessisse Codicillis: Quod autem ad Labeonis auctoritatem attinet, eam pertinere ad ICtos, qui postea non amplius dubitarint, quin Codicillorum usus rationi juris civilis consentaneus esset.

§. IV.

Sed, ut intelligatur etiam ab ipsis magistratibus sua sponte quaedam nova capita Edictis addita fuisse his temporibus, age, unum saltem cum de pluribus, etsi probabile est, tamen certi dici nihil possit, unum igitur exemplum commemoremus. Ad Augusti imperium igitur videtur pertinere origo *Edicti quod vi metusque causa*, quod quidem *Cassius* proposuit [*h*]. Nam hoc Edictum Ciceronis tempore nondum, nisi semel in singulari Sullanorum hominum causa, vel quod vi metusque causa ablatum esset, propositum, neque adeo omnibus negociis, vi metuque gestis, generale, aut in rem scriptum fuisse, supra vidimus. Restat igitur, ut Augusti aetate hoc Edictum propositum fuerit, vel saltem Caesarum priorum temporibus.

SECTIO VI.

De Jure Civili

sive

De Jure Consultorum Responsis, ipsisque adeo ICtis.

§. I.

Explicatis Legibus, SCtis, Constitutionibusque Principum ab Augusto ad Hadrianum factis, restat, ut de Jurisprudentia eorum temporum, ipsisque adeo ICtis exponatur.

§. II.

[*h*] *L. 4. §. 53. D. de dol. mal. & met. except.*

§. II.

Cum respublica, &, cum ea ipsa, jura quoque Legesque, ab Augusto mutata essent; quippe alius status alia jura desideraret: necesse erat, ut jurisprudentia quoque ipsa eadem fortuna uteretur, mutationemque aliquam subiret. Ac primum cum veteris reipublicae simulacris populo illuderet Augustus, faciendum ipsi erat, ut Jure Consultorum quoque dignitatem & auctoritatem retineret, atque augeret, quos, sciret, in vetere republica multum apud populum auctoritate & gratia valuisse. In quo quidem magna arte, ut in ceteris institutis, usus est: qui eos, potentiae suae stabiliaendae veluti instrumenta esse vellet.

§. III.

Primum igitur Judicibus [*a*] imposuit necessitatem observandi responsa ICtorum in sententiis suis, vetuitque ab iis recedere [*b*]: quod antea liberum solutumque fuerat: quam tamen auctoritatem dedit tantum eorum ICtorum responsis, qui ab ipso facultatem respondendi de jure accepissent. Instituit enim, ut publice Judicibus respondere tantum ii possent ICti, quibus jus potestatemque ipse dedisset [*c*]: ita, ut jus respondendi publice beneficium Caesaris esset: ceteris vero ab ipso non probatis, ICtis etsi privatim consulentibus, ut antea, respondendi facultatem non ademerat, tamen istam auctoritatem esse noluit, ut judices responsis eorum tenerentur [*d*]. Cujus quidem instituti causam hanc tradit Pomponius fuisse, quo major esset juris auctoritas [*e*]: ac recte quidem: cum turbulentis temporibus reipubli-

Ee cae

[*a*] Nomine *Judicum* h. l. non solum judices dati, sed etiam ipsi magistratus intelliguntur, qui nomine *Judicum* & ipsi aetate Pomponii dicerentur v. *Gottfr. Mascov.* V. C. *de Sectis Sabin. & Procul.* c. II. *p.* 33. Exemplum Praetoris, responsum JCti sequentis, est in *L.* 3. §. 1. *D. de minor.*

[*b*] §. 8. *Inst. de Jur. N. G. & C.* in quo loco verba *ut est constitutum*, ipsamque adeo hanc mutationem, ad Valentiniani III. Constitutionem in *L.* 1. *C. Theod. de Respons. prud.* refert *Jac. Gothofredus Com. Cod. Theod. T.* I. *p.* 34. ed. *Ritteri* V. C. & post eum *Noodtius Comment. Dig. de Jur. & Just. p.* 10. *T.* II. *Opp.* sed refelluntur a *Rittero* V. C. in *animadvers.* ad C. *Th. l. c.* cf. Ill. *Gebauer.* Excurs. I. *ad ord. Inst. p.* 172. *sqq.*

[*c*] L. 2. §. 47. *D. de Or. Jur.*

[*d*] v. *Gebauer.* Vir. Ill. *Excurs.* laud. *p.* 184. *seq.*

[*e*] *L.* 2. §. 47. *D. de Or. Jur.* Non ergo reprehendendus est Pomponius, quod hanc rationem reddit: uti facit *Heinecc. Hist. Jur.* I. 178. (*) & *Ant. Jur.* I. 2. 39. quasi vel veram rationem non perviderit; vel Principibus adsentari voluerit. Censet autem cum aliis viris doctis Heineccius, veram causam hujus instituti Augusto fuisse hanc, ut JCtorum opera ad inflectendas ad novum statum Leges, & ad evertendum regnum Praetoris, uteretur. Quam causam etsi Augusto fuisse negare nolo, tamen, cum in hac Pomponio memorata inesse videa-

cae, quae praecesserant, dignitas ac splendor hujus scientiae deletus esset, auctore Cicerone [*f*].

§. IV.

Atque haec mutatio necesse est maximam vim habuerit, ad jus civile constituendum. Cum enim judices necessario tenerentur sequi responsa, fieri debuit, ut, in quibus sententiis ICtorum nullus esset dissensus, iis similitudo ac diuturnitas rerum judicatarum juris certi adderet auctoritatem. Ipse autem Princeps, qui, sua ex auctoritate, probatos tantum ICtos respondere pateretur, id inde commodi consequebatur necessario, ut cum ICtos in sua potestate haberet, judicia quoque, inprimis centumviralia, suae dictionis essent omnia: quae sane magna est pars potentiae principalis.

§. V.

Sub Tiberio, auctore *Masurio Sabino*, hoc accessit, ut responsa a ICtis signata darentur [*g*]: cum ante scripta tantum judicibus edita essent, aut viva voce litigatoribus. Ceterum sub Caesaribus *studiosi juris* vocabantur ICti. Cajo imperante ICtorum auctoritas magno periculo fuit: Nam is de ICtis, quasi omnem eorum scientiam aboliturus, saepe jactabit, se mehercule effecturum, ne qui respondere possent praeter eum [*h*]. Voluit nimirum respondendi munus ad ipsum Caesarem transferre, atque adeo rescriptis suis de jure respondere: quod postea frequentissime factum est.

§. VI.

Jam, quoniam sub Augusto dissensiones ICtorum quasi in sectas quasdam abierunt, principibus *Labeone* & *Capitone*, celeberrimis ea aetate ICtis: non alienum erit, hoc loco universe de sectis hisce exponere. Ac primo quidem, quamquam, ut supra nos meminimus ostendere, liberae reipublicae temporibus dissensiones ICtorum non paucae extiterunt, cum pars scriptum, pars aequum bonumque defenderant:

deatur, nihil vitii in Pomponium conferri posse existimo. Nam *si major juris* (sc. civilis, quod respondent ICti,) *sit auctoritas*, necesse est, ut Jureconsulti jus accommodare novo statui possint, regnumque Praetoris evertere. Deinde ut haec ratio a Pomponio commemorata non sit vera causa, quae Augustum moverit: Pomponius tamen culpandus non erit. Inest enim saltem in eo praetextus Augusti, quem prae se tulit, cum mutavit vetus institutum. Solent autem interdum historici praetextus tantum prodere memoriae, cum alii scriptores veras causas memorent. v. supra ad *Sect.* I. §. 32. ibique laudatus *Gronov. Obs. Eccl. c.* XIX. *p.* 210.

[*f*] *Cic. Off.* II. 19.

[*g*] *L.* 2. §. 47. *D. de Or. Jur.* cf. *Gebauer. Excurs.* laud.

[*h*] *Suet. Cal. c.* 34. de cujus loci lectione v. *Ernesti* V. C. ad *l. c.*

rent: Sectae tamen ICtorum nullae fuere. Sub Augusto vero, qui familiam ducebant in jure civili, Antistius Labeo, & Atejus Capito, dissimillimis ingeniis, animis, ac studiis, tam vehementer sententiis inter se discrepabant, ut, cum auditores utriusque magistrorum dictata sequerentur, ab hoc veluti jugo montium, magna sententiarum quasi aquarum facta sint inter ipsos discipulos etiam divortia; Sectaeque adeo exortae: quae deinde *Sabinianorum* s. *Cassianorum*, & *Proculianorum*, nomine appellatae sunt, a principibus atque scholarum capitibus.

§. VII.

Dissensionis inter Labeonem Capitonemque tantae, & hinc ortarum Sectarum, causa quae fuerit, valde quaesitum est inter viros doctos: quorum alius aliam magis probavit. Quas rationes hoc loco enarrare non vacat [*i*], neque attinet. Equidem existimo non unam, sed multiplicem fuisse causam. Cum enim dissimiles illi duo ICti fuerint animis, studiis, moribus denique; cum ex diversa disciplina profecerint, & aemulatione quadam, sive odio etiam, agitati fuerint atque distracti: sane propius abesse a vero videtur, istis omnibus ex causis, quasi ex seminibus, dissensionum tot ac tantarum foetum extitisse.

§. VIII.

Summa autem dissensionis haud dubie haec fuit, ut Labeo, quique ab eo profecti essent, aequitatem sequerentur: Capito autem, cum iis, qui auctoritati ejus se dedissent, scriptum, summumque adeo jus defenderet: ut ille ingenii qualitate & fiducia doctrinae plurima innovaret: hic autem traditis, & quasi dictatis magistrorum suorum inhaereret [*k*]. Atque hoc etiam intelligitur inde, quod in libris *Sabinianis*, quorum auctor

 e disci-

[*i*] conf. *Car. Ferd. Hommelii*, ICti inprimis docti, & litterarum omni genere instructissimi, amici nostri valde cari, Diss. *de principali causa dissensionum inter Labeonem & Capitonem, horumque auditores* Lips. 1751. Ceterum *de Sectis Sabinianorum & Proculianorum* elegantissimus est libellus *Gottfr. Mascovii*, ICti principalis.

[*k*] Sic enim *Pomponius*, auctor hac in re non contemnendus *L. 2. §. 47. D. de Or. Jur. Atejus Capito*, inquit, *in iis, quae tradita erant, perseverabat: Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinae, qui & ceteris operis sapientiae operam dederat, plurima innovabat*. Utriusque sic ingenium studiumque ferebat. Nam Labeonem *Tac. A. III. 75. incorruptae libertatis virum* vocat: & *Gell. N. A.* XIII. 12. tradit, eum *nihil ratum ponsumque habuisse, nisi quod justum sanctumque esse in antiquitatibus Rom. legisset*: quae ratio inprimis ad jus publicum pertinet. Contra vero Atejus erat servili ingenio, & ad adsentationem abiectissimo, qui, quae Principibus grata essent, probaret & sequeretur unice *Tac. A.* III. 75. Quis autem a servili ejusmodi ingenio expectet aequitatem? Sed *Car. Ferd. Hommelius* V. C. in *Diss. laudata* omnia alia censet. Nempe existimat Labeonem, pro ingenio ac doctrina, inprimis disciplinae elegantiam ac subtilitatem curasse, adeoque summi juris maxime regulas secutum: contra vero Capitonem aequitatis studiosiorem fuisse.

e disciplina Capitonis profectus erat, semper summum jus, ex scripto maxime, traditur & explicatur: qua de causa ii, qui *ad Sabinum* scripserunt, ICti, qui aut ex altera schola fuerunt, aut eo tempore scripserunt, quo studium sectae refrixerat, in notatis suis exceptiones, ex aequitate, ex sententia & voluntate petitas, adjicere consueverunt. Cujus rei testes sunt reliquiae in Digestis.

§. IX.

Ceterum, quoniam in Digestis multae sunt ICtorum reliquiae, quae sectarum dissensionibus nituntur, facile intelligitur, necessarium esse, ad justam earum interpretationem, tenere accurate, cui sectae quisque auctor deditus fuerit [*l*].

§. X.

Jam ad singulos ICtos veniendum est. Sub Augusto vixere duo principes sectarum Q. Antistius Labeo, & C. Atejus Capito, & Aelius Gallus. Q. ANTISTIUS LABEO [*m*], Q. Labeonis ICti, filius, institutus ab Ofilo, Tuberone, inprimisque a Trebatio [*n*], in jure civili, ceterum omnium liberalium artium disciplina egregie excultus, ICtus summae auctoritatis extitit: Vir incorruptae libertatis [*o*], & principatus haud magnus fautor, indeque apud Augustum non valde gratiosus: intra Praeturam stetit [*p*]. Eum singulis annis sex menses Roma secessisse, libris scribendis operam daturum, adeoque quadringenta volumina reliquisse, narrat Pomponius: e quibus haec memoriae prodita sunt: *Libri* VIII. Πιθανῶν, a Paullo in compendium redacti [*q*] *Posteriorum Libri* XL. [*r*] *Libri Praetoris Urbani*, quorum primus laudatur [*s*] *Libri Praetoris peregrini* [*t*], quorum tricesimus memoratur, *Liber Epistolarum*

[*l*] Commendandus in hanc rem diligenter est libellus jam laudatus Ill. *Gottfr. Mascovii.*

[*m*] *Quintus* apud *Gell. N. A.* XX. 1. dici videtur. *Marcum* appellatum fuisse censet *Rupert.* ad *Pompon.* §. 47.

[*n*] *L.* 2. 47. *D. de Or. Jur.*

[*o*] *Tac. A.* III. 75. libertatis ejus exempla sunt apud *Sveton. Aug. c.* 54. *Dion. Lib.* LIV. *p.* 531.

[*p*] *Tac. A.* III. 75. cum quo pugnare videtur Pomponius in *L.* 2. *laud.* qui dicit noluisse Labeonem, *cum offerretur ei ab Augusto Consulatus, quo suffectus fieret, eum honorem suscipere*. Sed non pugnat. Nempe Tacitus narrat acceleratum Atejo Consulatum, ut Labeonem hujus honoris dignatione, anteiret: hic autem tradit, Labeoni oblatum, ut post Capitonem suffectus fieret: adeoque spretum ab eo. Itaque non necesse est emendare Pomponium: multo minus autem potest probari emendatio *Bynkershoekii* in *Praetermiss.* l. c. legentis, *quo suspectus fieret*.

[*q*] v. *Wieling. Jurispr. restit. p.* 85. de *Paulli* autem epitome v. *Bynkershoek. Obs.* III. 6. & *Cilb. Reg. iuris.* I. 25.

[*r*] *Gell. N. A.* XIII. 10. Hos libros in epitomen redegit *Javolenus*, qui etiam *libros ex Posterioribus Labeonis* scripsit: de quorum discrimine vid. *Merill. Obs.* V. 38. Ill. *Mascov.* de *Sectis Sabin. & Procul. p.* 50. *sqq.*

[*s*] *L.* 19. *D. de V. S.*

[*t*] *L.* 9. §. 4. *D. de dol. mal.* de his libris v. *Conradi Parerg.* I. 1. 14. *p.* 28.

rum [u], Responsa, quorum Liber XV. laudatur [x]: *Commentarii ad XII. tabulas* [y] *de Officio Auguris* [z] *de jure Pontificio* [a] *de disclipinis Hetruscis* [b]. Ceterum falso ei Liber *de Diis Poenatibus* [c] tribuitur ab Heineccio, aliisque.

§. XI.

C. ATEJUS CAPITO, Ofilii auditor, apud Augustum, propter obsequium & adsentationem, mirum in modum gratiosus [d], Consul suffectus a. V. DCCLIX. [e], Edidit libros de *jure Pontificio* [f], libros *Conjectaneorum* [g], de *jure sacrificiorum* [h], *Epistolas* [i] denique: quorum omnium ne unum quidem fragmentum in Digesta illatum est.

§. XII.

AELIUS GALLUS [k], praefectus Augustalis fuit. Scripsit libros de *verborum, quae ad jus pertinent, significatione* [l].

§. XIII.

Sub Tiberio illustris fuit MASURIUS SABINUS, qui praeceptoris sui Capitonis sectam illustravit, ita, ut, qui ex eadem professi essent, nomen *Sabinianorum* tulerint. A Tiberio respondendi potestatem pro beneficio accepit, primusque responsa signata dedit [m]: valde pauper fuit. Reliquit

[u] *L.* 30. §. 1. *D. de usurp. & us.* cf. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 20.
[x] *Collat. Leg. Mos. & Rom.* XII. 7.
[y] *Gell. N. A.* I. 12.
[z] *Fest.* voc. *Remisso exercitu.*
[a] *Fest.* voc. *Sistere.* e quibus haud dubie est, quod refertur apud *Macrob. Sat.* III.
[b] *Fulgent.* nisi forte hic liber tribuendus est *Cornelio Labeoni*, quem *libros Fastorum*, & *de oraculo Apollinis Clarii*, scripsisse ex *Macrobii Saturn.* III. 9. constat.
[c] ex *Serv.* ad *Virg. Aen.* III. 168. in *Fuldens. p.* 36. cum alius *Labeo*, nempe *Cornelius*, hujus libri auctor sit, ut patet ex *Macbrob. Sat.* III. 9. quem puto esse *Labeonem* Theologum cujus mentionem facit *Augustin.* de *Civ. Dei* II. 11. quique haud dubie etiam scripsit librum de *Diis animalibus* quem *Labeoni* tribuit *Serv.* ad *Virg. Aen.* III. 168. cf. *Bynkersboek. Praetermiss. ad Pompon.* §. *laud.* Ceterum de *Labeone* ICto conf. *Oteyza* & *Olano Paralipom. & Elect. Jur. Lib.* III. *p.* 618. in *Meermann. Thes. T.* I. & *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 20.
[d] *Tac. A.* III. 75. *Sveton. de illustr. Gramm. c.* 22.
[e] *L.* 2. §. 47. *D. de Or. Jur.* ubi v. *Rupert.*
[f] quorum *quintum* laudat *Gell. N. A.* IV. 6.
[g] quorum librorum CCLIX. laudat *Gell. N. Att.* XIV. 7. Eorum singuli propriis titulis inscripti fuerunt. *Nonum* quidem de *publicis judiciis* inscriptum fuisse, intelligitur e *Gell. N. A.* IV. 14. quem *Gellius* deinde X. 7. *fin.* simpliciter sub nomine *commentarii de publicis judiciis* laudat.
[h] *Macrob. Sat.* III. 10. e quo intelligitur, eos ad jus Pontificium pertinuisse.
[i] *Gell. N. A.* XIII. 12.
[k] *Caji* praenomen videtur habuisse: atque hinc sine dubio, errore librariorum; apud *Gell. N. A.* XVI. 5. *Macrob. Sat.* VI. 8. *Caecilius Gallus* dicitur v. *A. Augustin. de nom. propr. Pand. p.* 16. & in *Emend.* I. 4.
[l] *L.* 157. *D. de V. S. Gell.* & *Macrob.* l. c. saepe laudatur apud *Festum*.
[m] *L.* 2. §. 47. *D. de Or. Jur.*

quit de *jure civili libros tres* [*n*] quos Aristo, Pomponius, Ulpianus & Paullus, commentariis illustrarunt, quorumque ordinem ac rationem alii etiam ICti usque ad Hadrianum, in scriptis suis, secuti sunt. Itaque operae pretium fecit Jac. Gothofredus, cum seriem librorum Sabinianorum in *Quatuor Fontibus Juris Civilis* exhibuit. Idem scripsit librum de *Indigitamentis* [*o*] libros *Fastorum* [*p*], libros *Memorialium* [*q*], *ad Edictum* [*r*], *Adsessoriorum* [*s*], *ad Vitellium* [*t*], *Responsa*. [*u*] Librum *de furtis* laudat Gellius [*x*].

§. XIV.

Tiberii imperio celeber, eidemque familiarissimus fuit M. COCCEJUS NERVA [*y*], auditor Labeonis [*z*], functus aquarum curatione [*a*], & Consulatu a. V. DCCLXXV. Labeonis sectam auxit: scripsit nonnulla [*b*], quorum etiam nomina hodie ignorantur. Vitam inedia finit. [*c*].

§. XV.

SEMPRONIUS PROCULUS successit Nervae [*d*], a quo schola *Proculianorum* nomen accepit. Scripsit *Epistolarum* libros [*e*], & *Notas ad Labeonem* [*f*].

§. XVI.

[*n*] Hos libros *Persius Sat.* V. 90. *Masuri rubricam*, & *Arian. Diss. Epict.* IV. 3. Μασυρία adpellant. v. *Gottfr. Mascov.* V. C. *de Sect. Sabin. c.* III.

[*o*] Sic enim ap. *Gell. N. A.* IV. 9. legendum est v. *Lips. Elect.* I. 7.

[*p*] *Macrob. Saturn.* I. 4.

[*q*] Sic enim inscribendi, non *Memorabilium*, etsi libri scripti variant. *Gell. N. A.* V. 6. VI. 7. *Macrob. Sat.* III. 6. *L.* 44. *D. de V. S.* v. *Gronov.* ad *Gell. praef.* Videntur in eo libro quaestiones fuisse memorabiles. Ex iis forte est, quod ex Sabino memorat *Plin. H. N.* VII. 5. decretum *Papirii Praetoris* de partu tredecim mensium.

[*r*] *L.* 18. *D. de oper. Lib.*

[*s*] *L.* 12. *D. de pact. L.* 5. §. 8. *D. de injur.*

[*t*] *L.* 45. *D. de legat.* III. Quos *Vitellio* dedicatos fuisse putat *Gipban. Lectur. Altorph. p.* 929. Vitellium autem esse eum, qui Pilatum deportavit. Nisi forte liber tribuendus *Sabino Coelio*, qui Vespasiani temporibus floruit.

[*u*] *L.* 4. *D. ad L. Rhod. de jact.*

[*x*] *Gell. N. A.* XI. 18. Intelligendus autem haud dubie titulus librorum juris civilis ex libro secundo, qui de furtis egit. v. *A. Augustin. Emend.* IV. 4. *p. m.* 225.

[*y*] *Tac. A.* VI. 26.

[*z*] *L.* 2. §. *ult. D. de Or. Jur.*

[*a*] *Frontin. de aquaed. art.* 102. *p.* 183. ed *Polen.*

[*b*] *L.* 2. §. 28. *D. ne quid. in loc. publ.* Probabile est, Nervam Patrem intelligi, ubi non adiecto nomine, *filii*, Nerva laudatur. v. *Labitt. Us. Ind. Leg. p.* 333. in *Wielingii Jurispr. Restit.*

[*c*] *Tac. A.* VI. 26. Ceterum vitam ejus exposuit *Ahasuerus* V. C. in Diss. *de M. Coccejo Nerva Imp.*

[*d*] *L.* 2. §. *ult. D. de Or. Jur.*

[*e*] *L.* 69. *D. de contr. emt.* ubi earum liber *undecimus* laudatur.

[*f*] *L.* 10. §. 1. *D. de negoc. gest.* Forte hae Notae eaedem sunt cum libris Proculi

culi

§. XVI.

Iisdem temporibus fuisse videtur URSEJUS FEROX [*g*], ad quem Cassius notavit [*h*].

§. XVII.

C. CASSIUS LONGINUS, qui, e Sabini disciplina profectus, auctoritate sua scholae Sabinianae nomen fecit *Cassianorum* [*i*], severissimi vir ingenii, & multae libertatis [*k*]: Consul sub Tiberio fuit cum *Quartino* [*l*] anno V. DCCLXXXIII. relegatus a Nerone in Sardiniam [*m*], revocatus a Vespasiano [*n*]. Scripsit libros X. aut plures *Juris Civilis* [*o*], Notas *ad Vitellium* [*p*] & *ad Ursejum Ferocem* [*q*].

§. XVIII.

Eorundem temporum sunt, sed obscuriores, ATILICINUS, Proculo aequalis [*r*], ejusdemque disciplinae [*s*], & CASSIUS LONGINUS alter [*t*].

§. XIX.

M. COCCEJUS NERVA, superioris Nervae filius, Nervae Imperatoris pater, Proculianus, Neronis tempore Consul designatus, magna apud eum gratia floruit [*u*]. Adolescens XVII. annorum de jure responsitavit [*x*], h. e.

culi ex *Posterioribus Labeonis* in *L. ult. D. de trit. vin. ol. leg.* cujus capitis inscriptionem *Labittus Us. Ind. Leg. Pand. c.* VI. §. 4. *p.* 118. in *Wieling. Jurispr. rest.* corrigendum putat: *Javolenus libro tertio ex Posterioribus Labeonis*: propterea, quod nuspiam Proculi liber talis memoretur. Quam quidem ego causam non esse idoneam puto. Multa enim nomina librorum mutanda essent, si haec ratio valeret.

[*g*] Librum *Urseii decimum* laudat Ulpianus in *Collat. Leg. Mos. & Romm.* XI. 7.

[*h*] *L.* 10. §. 5. *D. quib. mod. ususfr.* Grotius in *vit. JCtor.* II. 4. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 43. *p.* 429. existimant Ursejum Ferocem notasse potius ad Cassium. Sed refelluntur a *Mascovio* V. C. *de Sect. pag.* 88. Quid sit *notare ad aliquem*, vel *apud aliquem*, docent. *A. Augustin. Emend.* I. 6. *B. Branchu* Diss. ad *Jul. Paull.* I. 1. in *Obs. Vol.* I. *p.* 151.

[*i*] *Plin. ep.* VII. 24.

[*k*] *Tac. A.* XIII. 41. 48. XIV. 23. v. *Lips.* ad *Tac. A.* XVI. 7. *Mascov.* V. C. *de Sect.* II. 2.

[*l*] *L.* 2. §. *ult. D. de Or. Jur.* quem arguit *Lips.* ad *Tac. A.* VI. 15. Consulemque cum Quartino non hunc, sed *Lucium Cassium* fuisse statuit. Pomponium defendit *Cuiac.* ad *L.* 2. *de Or. Jur. Mercer.* ad *Tac.* l. c. v. *Rupertus* & *Reines.* in *Epist. p.* 140. 160. 199. & *Ryckius* ad *Tac. l. c.* de Consulis autem *Quartini* nomine v. *Rubert.* ad *Pompon. p.* 443. *Tillemont. Hist. Imp. Rom.* T. I. P. I. *p.* 573. *Mascov.* V. C. *de Sect.* II. 2. 1.

[*m*] *Tac. A.* XVI. 7. 9.

[*n*] *L.* 2. §. *ult. D. de Or. Jur.*

[*o*] *L.* 70. *pr. D. de Usufr.*

[*p*] *L.* 17. §. 27. *D. de instruct. & instrum.* cf. *Menagii Amen. Jur. Civ. c.* 43. *p.* 417.

[*q*] v. ad §. praeced.

[*r*] *L.* 17. *D. de pact. dotal.*

[*s*] v. *Mascov.* V. C. *de Sect.* V. 1.

[*t*] *L.* 2. §. *ult. D. de Or. Jur.*

[*u*] *Tac. A.* XV. 72.

[x], h. e. frequenter ac diligenter respondit. Scripsit de *Usucapionibus* [y].

§. XX.

Ejusdem aetatis sunt C. AMINIUS REBILUS, peritia Legum clarus [z], & DOMITIUS AFER, ICtus & orator suo tempore celeberrimus [a], qui scripsit *libros* II. *de testibus* [b], valde laudatos.

§. XXI.

Jam proficiscimur ad ICtos temporibus Vespasianorum inclitos. Primus est COELIUS SABINUS [c], Cos. a. V. DCCCXXII. [d] Renovatum propter eum nomen *Sabinianorum* videtur [e]. Scripsit *de Edicto Aedilium Curulium* [f], quem librum passim ICti in Digestis ad Edictum Aedilium laudare videntur.

§. XXII.

P. JUVENTIUS CELSUS, Pater, qui in Ducennii Veri Cos. [g] consilio fuit: cetera obscurus, etsi interdum ejus mentio fit in Pandectis. Ceterum quoties simpliciter Celsus laudatur, Celsum filium intelligunt viri docti [h].

§. XXIII.

PEGASUS [i], sub Vespasiano Consul [k] fuit suffectus, cum Pusione, quo tempore SCtum *Pegasianum*, ab eo adpellatum, factum est, post Praefectus Urbi [l]. Ab eo Proculianos nomen tulisse *Pegasia-*

[x] *L.* 1. §. 3. *D. de postul.* cf. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 2. *Bynkershoek. Obs.* IV. 18. tamen, etsi non satis justa de causa, videtur dubitare, an non *responsitare* minus sit τῳ *respondere*.

[y] *L.* 47. *D. de acq. vel am. poss*e. Ceterum de vita ejus cf. *Ahasueri* V. C. Diss. de *Nerva Imp.*

[z] *Tac. A.* XIII. 30.

[a] *Plin. ep.* VIII. 18. *Tac. A.* XIV. 19. *Hieronym.* in *Chron.* MMLX.

[b] *Quinctil. Inst. Or.* IV. 7. VI. 4.

[c] Eum potius *Caecilium* dici oportere, Pomponiumque subtracta una syllaba nomen *Coelium* extulisse, censet *Mascov. de Sect.* II. 3. 1. *p.* 41. quod vix putem.

[d] *Tac. Hist.* I. 77.

[e] *Heinecc. Hist. Jur.* I. 206. (*) ab hoc demum ortum nomen *Sabinianorum* statuit.

[f] *Gell. N. A.* IV. 2. cf. VII. 4. Ceterum de hoc ICto v. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 22.

[g] *L.* 29. *D. de legat.* II. Valde solliciti sunt viri docti de consule *Ducennio Vero*, qui sine dubio suffectus fuit v. *Wieling. Jurispr. restit. p.* 194. *Heinecc. Hist. Jur.* I. 241. Sed non est tanti.

[h] v. *A. Augustin. de nomin. propr. Pand.* aliique: quamvis probabilius sit; *Patrem* intelligi, ubi non adjecto nomine *filii* laudatur.

[i] Hoc nomen a Pegaso, liburnae, quam pater trierarchus habuerat, parasemo, accepit. *Scholast. Juvenal. Sat.* IV. cf. de ICto hoc *Menag. Amoen. Jur. c.* 17.

[k] §. 5. *I. de fideic. hered.* sed quo anno, incertum est, v. *Brencmann. Epist. de Consul. p.* 608.

[l] *L.* 2. §. *ult. D. de Or. jur.* apud *Juvenal. Sat.* IV. 76. *villicus urbi* dicitur.

sianorum, putant eo, quod Scholiastes Juvenalis dicit: *Hinc est Pegasianum jus, quod Jureconsultus fuerat*. Sed hanc quidem vim ista verba non habent. Videntur potius ad libros ICti pertinere: eodem modo, quo *Jus Aelianum*, *Jus Flavianum*. Nisi forte quis ad SCtum Pegasianum referre malit, cum inprimis Grotius [m] ista verba sic ediderit: *Hinc est Pegasianum Senatus consultum*. Ceterum hujus ICti in Pandecte, quamvis saepe mentio fiat, nullum tamen fragmentum extat.

§. XXIV.

Ejusdem aetatis esse putantur FUFIDIUS [n], qui scripsit libros *Quaestionum* [o]: PLAUTIUS, ad quem Neratius, Javolenus, aliique, Notas scripserunt [p]: OCTAVENUS, cui saepe testimonium defertur in Pandecte a ICtis [q]: VALERIUS SEVERUS, cujus scripta laudantur a Juliano [r].

§. XXV.

Sub Nerva & Trajano floruit P. JUVENTIUS CELSUS, filius, Praetor anno V. DCCCLIV. Consul II. anno V. DCCCLXXXII. Christi CXXIX. sub Hadriano. Proculianus fuisse putatur [s]: quamquam saepe sectae suae rationes deservit. Scripsit libros *Epistolarum* [t], libros *Quaestionum* [u], *Commentarios* [x], *Digestorum* denique libros XXXIX. [y]. Celebre ejus responsum est, Domitio cuidam Labeoni datum [z] unde quaestiones insulsae vocantur *Domitianae*.

§. XXVI.

Aequalis fuit NERATIUS PRISCUS, Trajano gratissimus ac familiarissimus, quem etiam aliquando ille successorem relinquere destinarit [a].

F f Con-

de quo v. *Drakenborch*. Diss. *de Praef. Urb.*
[m] *Grot. Flor. Sparf. ad Jus Justin.* ad §. 5. *Inst. de fid. her.*
[n] v. *Cujac. Obs.* I. 9. cf. *Grot. de Vit. ICtor.* II. 4.
[o] quorum *secundus* memoratur *L.* 5. *D. de aur. arg. mund.* cf. *L.* 25. *D. de manumiss. vind. L.* 29. *D. de reb. auct. jud. poss.*
[p] v. *Wieling. Jurispr. Restit.*
[q] v. *Grot. de Vit. ICtor.* II. 5.
[r] *L.* 30. *D. de negoc. gest.* Conjectura est *Grotii de Vit. ICtor.* II. 5. hunc eundem esse, ad quem *Plinius* epistolas aliquot scripsit. Sed nominis similitudinem argumentum fallax esse, demonstrat *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 12.
[s] v. *Cujac. Obs.* VIII. 35. XXVII. 12 *Mascov.* V. C. *de Sect.* III. 7. *p.* 75. De hoc ICto Diss. scripsit *Heineccius*.
[t] *Librum* XI. laudat. *Ulpianus* in *L.* 3. *D. de minor.*
[u] *L.* 1. *D. de reb. cred.* & alibi. Quae *Quaestionum* librorum ratio fuerint, docent *Cujac. ad Afric. Tract.* I. *init. Bynkershoek. Exerc. ad L. Lecta c. I. p.* 7.
[x] Liber *septimus* laudatur *L.* 19. §. 6. *D. de aur. arg. mund.*
[y] v. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 24. Ex eo solo opere fragmenta in Digestis sunt.
[z] *L.* 27. *D. qui testam. fact. poss.* cf. *Menagii Amoen. Jur. Civ. c.* 27.
[a] *Spartian. Hard. c.* 4. Usus est Impera-

Consul fuit, collega Annio Vero [b], postea etiam inter consiliarios Hadriani [c]. Edidit *Regularum* XV. *Membranarum libros* VII. *Responsorum libros tres* [d]. Laudantur etiam libri ejus *Epistolarum* [e] libri *ex Plautio* [f], liber *de nuptiis* [g] & *Notae ad Fulcinium* [h], Ceterum proculianus fuit [i].

§. XXVII.

Iisdem temporibus floruit PRISCUS JAVOLENUS, Coelii Sabini auditor [k]: qui ex Praetura Syriae & Africae praepositus fuit [l]. Diligenter de jure respondit, sed interdum dubiae sanitatis habitus est [m]. Scripsit *ex Cassio libros* XV. [n], *Epistolarum libros* XIV. *ad Plautium libros* V. Libros *ex Posterioribus Labeonis*, & *Librorum Labeonis Epitomen* [o].

§. XXVIII.

Ejudem aetatis est T. ARISTO, quem Plinius [p] velut omni laude cumulatissimum ICtum praedicat. Scripsit *ad Cassium* [q], *ad Sabinum* [r], *ad Libros Posteriorum Labeonis* [s], *Decretorum Frontinianorum* [t] librum. Laudat librum ejus *de furtis*, ex Gellio [u], Heineccius. Sed perperam.

§. XXIX.

rator his verbis. *Commendo tibi provincias, si quid mihi fatale acciderit:* quorum verborum vim explicat *Dodwell. Cambd. Prael.* XVI. *p.* 518.

[b] *L.* 6. *D. ad L. Corn. de sicar.* incertus autem hic Consulatus est, suffectus haud dubie.

[c] *Spart. Hadr. c.* 18.

[d] v. *Ind. Florent. Pand.* in *Wieling. Jurispr. Restit. p.* LXXXV.

[e] *L.* 12. §. 35. *D. de instr. & instr. legat.*

[f] *L.* 5. *D. de serv. praed. rust.*

[g] *Gell. N. A.* IV. 4.

[h] *L.* 43. *de mort. caus. donat.*

[i] v. *Mascov. de Sect.* III. 8. *p.* 76.

[k] *L.* 2. §. 47. *D. de Or. Jur.*

[l] *L.* 5. *D. de manum. vind.*

[m] *Plin. ep.* VI. 15. a quo crimine eum defendere conatur *Jenichen.* Diss. *de Javoleno Prisco* §. 12. *p.* 23. Sed parum acute. Diserte enim Plinius id adfirmat, nec aliter intelligi verba ejus possunt: (v. ibi *Gesner.* V. C.) contra cujus testimonium ratiunculis contortis dicere velle, quid aliud est, quam litteris abuti & otio? Quasi vero jus respondere non possit, qui idem interdum dubiae sanitatis esse videatur.

[n] *L.* 21. §. 2. *D. de adquir. vel amitt. poss.* &c. v. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 48. *sq.*

[o] quae duo scripta quomodo differant, docent *Merill. Obs.* V. 38.

[p] *Plin. ep.* I. 21.

[q] *L.* 7. §. 3. L. 17. *D. de usufr.*

[r] *L.* 6. *D. de us. & hab. L.* 3. §. 1. *D. de pen. leg.*

[s] *L.* 17. §. *ult. D. de hered. inst.*

[t] *L. ult. D. de adquir. vel amitt. poss.* Quid *Decreta Frontiniana* sint, nemo adhuc pro certo definire potuit. Decreta magistratus alicujus *Frontini*, forte Praetoris, fuisse necesse est. Cel. *Ritterus* ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 212. putat esse decreta *M. Cornelii Frontonis*, qui a Chr. C. cum Trajano Cos. fuit. Sed ipsum nomen nonnihil dubitationis mihi quidem adfert.

[u] *Gell. N. A.* XI. 18. quo loco dicit, se de furtis aliquid in libro Aristonis legisse. Id autem etiam potuit in libro *Posteriorum Labeonis*, vel aliquo, legere.

§. XXIX.

MINUCIUS NATALIS, ad quem Proconsulem Trajanus rescripsit [x]: Sabinianus: libros ejus Julianus Notis illustravit [y].

§. XXX.

LAELIUS FELIX, quem ad Hadriani usque aetatem vixisse constat [z]. Scripsit *ad Q. Mucium* [a].

§. XXXI.

Horum temporum haud dubie sunt etiam ARRIANUS, qui *de Interdictis* scripsit [b]: SERVILIUS [c], & VIVIANUS [d] denique: obscuri ceteroqui.

§. XXXII.

Atque hi sunt ICti, quos quidem ab Augusto inde usque ad Hadrianum illustratos constet. Ceterum cum ab Augusti inde aetate Responsa ICtorum, ut supra monuimus, magnae in judiciis auctoritatis fuerint, facile est ad intelligendum, plurima capita ex eorum responsis in jurisprudentiam venisse, atque auctoritatem obtinuisse perpetuam, rebus judicatis. Ut unum tantum exemplum, idque illustre, commemorem: *Portio Legitima* haud dubie, ex interpretatione *Legis Falcidiae*, a ICtis inventa est, rerumque deinde perpetuo similiter judicatarum auctoritate certo convaluit [e]. Quare etiam quibusdam in locis Digestorum & Codicis Legitima Portio vocatur *Falcidia* [f]. Itaque egregie errant, qui Legitimam Portionem ex aliqua Lege profectam autumant.

[x] *L. 9. D. de fer. Cujac. Obs.* VII. 2. cf. dicta in *Trajano p.* 173.

[y] *Cujac. Obs.* X. 4.

[z] L. 3. *D. si pars. hered. pet.*

[a] *Gell. N. A.* XV. 27. v. *Geo. Arnald. Var. Conj.* II. 29. *p.* 400. Atque ex eo libro esse videtur, quod ex ejus testimonio refertur in *L. 3. D. si pars hered. pet.* de muliere Alexandrina, quinque libros uno partu enixa. Quod exemplum referunt quoque *Cajus L. 7. D. de reb. dub. Julianus* in *L. 36. D. de solut. Phlegon. Trall. de Mirabil. c.* 29. *Capitolin.* in vit. *Anton. Pii c.* 9. Neque tamen de eadem muliere, eodemque tempore, omnes videntur tradere. cf. *Rigalt.* ad *Tertull. de anim. c.* 17. *Fabrot. Select. Exerc.* II. in Thes. *Otton.* T. III. *Binkershoek. Obs.* III. 8.

[b] *L. 11. D. de hered. petit.*

[c] L. 10. *D. de jur. patron.* Ceterum *Bynkershoek. Obs.* V. 23. *p.* 125. in *L. Laud.* pro *Servilio* rescribendum putat *Cervidium*. Perperam mea quidem sententia. Nam etsi hodie de *Servilio* ICto nihil certi constat, non tamen inde consequens est, ut suo tempore non potuerit illustri loco ac numero esse.

[d] *L. 17. §. 4. D. commodati.*

[e] v. *Schulting.* ad *Paull. Rec. Sent.* III. 8. 3. in *Jurisprud. Antejust. p.* 381. cf. *Jan. a Costa* ad *pr. Inst. de inoff. testam.* & ad *c. Raynutius X. de testam. Jac. Gothofr. Comm. Cod. Theodos.* ad L. 4. & 5. *de inoff. testam. p.* 204. *seqq.* T. I. ed. *Ritteri* V. C. Ceterum de *Legitima Portione* scripserunt *Chiffletius*, & *Westenbergius*.

[f] *L.* 8. §. 9. *D.* & *L.* 31. *C. de inoff. testam.* & aliis locis.

SECTIO VII.

De rebus judicatis

five

Disputatione fori.

§. I.

His etiam temporibus, non dubium eſt, quin multa jura rerum ſimiliter judicatarum decretarumque auctoritas conſtituerit, aut firmaverit. Quorſum enim Jureconſulti res judicatas, atque decreta etiam, tam diligenter collegerint, niſi ex iis multa juris capita extitiſſent? Labeo quidem, ut ſupra vidimus, ſcripſit libros *Praetoris Urbani*, ac libros *Praetoris Peregrini*, quos rerum judicatarum exemplis maxime repletos fuiſſe, proxime verum eſt [*a*]. Ariſtonis *Decreta Frontiniana* quo alio conſilio ſcripta eſſe potuerunt? Sed maxime tamen ipſorum Imperatorum, in juriſdictione & cognitionibus reddita, decreta videntur auctoritatem ſequentibus praebuiſſe, & in conſuetudinem abiiſſe.

§. II.

In omnibus autem, quae quidem diſputatione fori, hac aetate, conſtiterint capitibus: nullum illuſtrius eſt, *Quarta Legitima*, quae, ut ſupra dixi, ICtorum interpretatione, ex rationibus Legis Falcidiae, inventa, rebus judicatis, & uſu fori comprobata, auctoritatem tenuit ſuam.

C A-

[*a*] v. *Conrad. Parerg.* I. 1. 14. *p.* 28.

CAPUT II.

DE JURISPRUDENTIA NOVA A B HADRIANO USQUE AD CONSTANTINUM M.

SECT. I.

De Statu Publico.

§. I.

AB HADRIANO Imperatore uti respublica multis in rebus, ita & jurisprudentia, inprimis Praetoria, formam accepit novam. Itaque jure ab eo novum *Jurisprudentiae novae* caput exordimur. Is Hadrianus, mortuo Trajano, artibus Plotinae Augustae [*a*], ad imperium pervenit anno V. DCCCLXX. Chr. CXVII. ab exercitu Antiochiae Imperator & Augustus salutatus, cui Senatus deinde auctoritatem addidit suam. Primum omnium provincias a Trajano subactas fere omnes, invidia, ut traditur, deseruit, finemque imperii in oriente Euphratem rursus statuit: pacis inprimis amantissimus. Volebat enim, propter Virgilianas [*b*], quae consulenti ei olim exierant, sortes, Numae Pompilii in omnibus rebus quam simillimus videri [*c*]. Quare etiam Legibus rempublicam & imperium condidit: jus honorarium, adsiduis varietatibus mutationibusque singulorum Praetorum magistratuumque obnoxium antea, & eam ob causam incertum, vehementerque impeditum, ipsamque adeo jurisdictionem, composito per Julianum ICtum Edicto Perpetuo, ad certam perpetuamque formulam redegit: ut suo loco tradetur. Provincias imperii Romani liberalitate egregia sublevavit, cum ipsas provincias fere omnes peragrasset, visendi loca memorabilia, peregrinandique studio [*d*]. *Advocatum*, sive *Patronum fisci*, qui cum de fisci commodis ageretur, eas causas apud magistratus & in judiciis oraret, instituit [*e*]. Italiam, in quatuor provincias divisam, *Consularibus* regendam administrandamque de-

[*a*] *Spart. Hadr. c.* 4.
[*b*] *Virg. Aen.* VI. 809.
[*c*] *Victor. Schott. c.* 14. conf. *Dodwell. Cambd. Pract.* VII. *p.* 295. *seqq.*
[*d*] *Spart. Hadr. c.* 12. *sq.* & *c.* 17.
[*e*] *Spart. Hadr. c.* 20. cf. *Guther. de Off. Dom. Aug.* III. 1.

dedit [*f*]. *Senatus* judiciis eam vim dedit, ut ab iis ad se provocari non posset [*g*]. *Equites* Romanos ab Epistolis ac Libellis suis habuit [*h*]. *Officia Palatina* & militaria, & publica ad eam formulam redegit, in qua fere usque ad Constantinum M. perstiterunt [*i*]. In Judiciis privatis id mutasse videtur, ut electio, recusatio, rejectiove judicis cessaret [*k*]. Judicum sumtus constituit, & ad antiquum modum reduxit [*l*]. A Jureconsultis jus respondendi non peti, sed ab iis praestari voluit, qui fiduciam studiorum haberent [*m*]. Ceterum semper aliquot ICtos in suo consilio habuit [*n*]: unde exemplum sequentes Imperatores cepisse videntur. ***Rem militarem*** disciplinamque diligentissime constituit [*o*]: quae instituta deinde semper fere pro Legibus valuerunt [*p*]. Adoptavit *Antoninum Pium*, eique *Marcum Antonium* & *L. Verum* adoptandos dedit. Mortuus est e gravissimo ac diuturno morbo, membrorum prope omnium dolore, quo ita excruciatus est, ut vim doloris non ferens, saepe vim sibi adferre conatus sit. Imperavit annos XX. menses X. dies XXIX. Ceterum Princeps fuit litteris omnibus perpolitus, ac litteratorum amantissimus, modestus, liberalis, civilis; rei militaris peritissimus: in continenda tamen disciplina severus, crudelitatis suspicionem atque crimen non satis vitavit: neque invidiae labem effugit.

§. II.

ANTONIUS PIUS, cognomen sive a mirifica in Hadrianum pietate, sive a lenitate, adeptus [*q*], imperium suscepit anno V. DCCCLXXXXI. Chr. CXXXIIX. Summa in eo temperantia, modestia, & continentia fuit: imperatorium fastigium ad summam civilitatem deduxit [*r*]: per totum fere Principatus sui tempus, pacatum ab omni externo bello imperium tenuit: atque eam ob caussam Numae Regi similis dictus est [*s*]. Imperavit annos XXII. menses VII. dies XXVI. In Digestis vocatur *Divus Pius* [*t*].

§. III.

[*f*] *Spart. Hadr. c.* 22. cf. *Gutber. de Off. Dom. Aug.* I. 44.
[*g*] *Spart. Hadr. c.* 22.
[*h*] *Spart. l. c.*
[*i*] *Aur. Vict. in Hadr.*
[*k*] L. 47. *D. de jud.*
[*l*] *Spart. Hadr. c.* 22.
[*m*] L. 2. §. 47. *D. de Or. Jur.*
[*n*] *Spart. Hadr. c.* 18.
[*o*] *Spart. Hadr. c.* 10. *Dio Cass. Lib.* LXVII. *p.* 792. *Veget. de Re Milit.* I. 8. & 27.
[*p*] *Veget. de Re Milit. l. c.*, atque adeo creduntur libri Mauricii τακτικῶν fere ex institutis Trajani, Hadrianique compositi esse. Ceterum non improbabile est, morem *ignis Augustis praeferendi* sub eo invaluisse. Nam post eum sub Antoninis jam reperitur, nondum autem ante eum cf. de *Igne Augustis praelato*, *Eschenbachii* Diss. in *Diss. Academ.*
[*q*] *Capitolin. vit. Ant. Pii c.* 2.
[*r*] *Capitolin. c.* 6.
[*s*] *Capitolin. c. ult.*
[*t*] Sunt, qui in Digestis nomine *Hadriani* interdum *Antoninum Pium* intelligant: propterea quod hic ab Hadriano adoptatus nomen quoque ejus gesserit. Sed falso v. *Noordkerk. Obs. c.* V. *p.* 96. *sqq.* & *c.* VI. *p.* 120. *sqq.*

§. III.

Eo mortuo imperium venit ad M. AURELIUM ANTONINUM, anno V. DCCCCXIV. Chr. CLXI. jam vivo Hadriano ab Antonino adoptatum Caesaremque creatum. Is simulatque a Senatu delatum sibi imperium recepisset, fratrem adoptivum L. VERUM collegam sibi adscivit, Augustumque dixit: eoque tempore primum Romanum imperium a duobus Augustis pari potestate, atque auctoritate, administratum est. Atque hi sunt, qui in Digestis vocari solent *Divi Fratres*, vel *Antoninus & Verus Augusti*: dissimillimis ingeniis, ac moribus. Nam ille studiis doctrinae deditus, indeque *Philosophus* cognominatus summo jure, justitiam, temperantiam, fortitudinem, atque clementiam omnibus civibus probabat: hujus contra libidinem, ac flagitia, non multo post acceptum imperium erumpentia, omnes execrabantur: quo mortuo demum *Marci* virtutes in clarissimo lumine apparuerunt. Ac huic Imperatori ea reipublicae tempora contigerant, quibus egregias virtutes demonstrare posset, & exercere. Nam non solum bellis gravissimis adpetitus, fortitudinem & constantiam; in angustiis aerarii, bonitatem, atque clementiam: sed etiam in adversariis adversus eum coortis lenitatem atque moderationem summam, veluti in Avidio Cassio, qui imperatoriam dignitatem invaserat, ejusque liberis; in constituendo denique imperio, prudentiam egregie probavit. Id unum reprehenditur, quod in ferendis filii COMMODI moribus indulgentissimus fuit: quem etiam vivus collegam imperii adsumsit: unde in Digestis constitutiones reperiuntur ab *D. Marco cum filio Commodo* factae [*u*]. Ceterum hujus Marci Imperatoris libri πρὸς ἑαυτὸν, ex interiori morum & philosophiae disciplina scripti, etiamnum hodie supersunt. Mortuus est in Germania, cum annos XIX. dies XI. imperasset, filium

[*u*] Saepe in Digestis occurrit: *Divus Marcus & Commodus*, vel *Antoninus & Commodus filius*, *rescripserunt*. Sunt etiam loca, ubi *Antoninus* sive *Marcus* & *Commodus*, simpliciter non adiecto nomine *filii*, rescripsisse traduntur: in quibus locis, sunt, qui putent, nomine *Commodi*, L. Verum intelligi oportere: quod aliis in locis eadem constitutio tribuatur *Divis fratribus*, id est, Marco & L. Vero: posse autem intelligi, quia *Verus*, etiam nomen *Commodi* habuisse legatur. Sed falsum id est. Primum enim L. Verus etsi antea, quam Augustus fieret, proprie *Commodus*, adpellatus est, idque nomen etiam habet, ubi omnia ejus nomina, conjunguntur: demonstrari tamen non potest eum postquam Imperator factus esset, interdum simpliciter uno nomine adpellari *Commodum*. Quis vero concoquere possit, scriptores eum simpliciter *Commodum* adpellaturos fuisse, cum Marci filius id nomen praecipue haberet, facileque inde confusio oriri posset. Denique non necesse est, id statuere: cum eadem res & antea a Marco & Vero, & postea ab eodem Marco & Commodo filio, rescripta esse potuerit. Quis enim nescit, cum Rescripta non de jure constituendo aut novo, sed de constituto, edita fuerint ad libellos, vel relationes, saepenumero eandem Rescriptorum plurium, diversis temporibus, sententiam esse debuisse? Ceterum conf. quae dixi in *Ephemeridibus jurid.* quae inscribuntur *Critica*, T. II. *Vol.* I. *p.* 47. & *Vol.* VI. *p.* 552.

filium heredem & successorem reliquit: felicior, atque illustrior futurus si filium non reliquisset. In republica nihil mutavit, praeterquam quod *Praetorem Tutelarem*, qui tutores in urbe daret, caussasque tutelares congnosceret, primus instituit [x]: jus autem magis vetus restituisse, quam, novum fecisse, traditur a Capitolino [y]. *Juridicos* loco Consularium in Italia constituit [z].

§. IV.

COMMODUS, mortuo patre, solus imperium adeptus a. V. DCCCCXXXIII. Chr. CLXXX. Neroni, quam patri, sive potius belluae, quam homini, similior, in omni genere nequitiae, libidinis, avaritiae crudelitatis denique, volutatus est. Urbem Romam coloniam *Commodianam* adpellare, atque incendere voluit: sed deterritus est a familiaribus [a]. Classem *Africanam*, si frumenta forte Alexandrina cessassent, subsidio futuram, instituit [b]. Occisus est, post imperium XII. annorum, VIIII. mensium, XIV. dierum.

§. V.

Interfecto Commodo, ad imperatorium fastigium sublatus est ab ipsis illius interfectoribus PERTINAX: qui patre libertino atque inopi natus, industria, virtutibusque suis ad summos quosque honoris gradus ascenderat, ac Praefecturam Urbis tum administrabat, annos amplius sexaginta natus. Is cum licentiam militum Praetorianorum coërcere, ac vitia emendare instituisset, militibus invisus, ab iisdem tertio imperii mense, impetu facto trucidatus periit [c]. Princeps, si ex cetera vita & talibus initiis aestimetur, utilissimus reipublicae futurus, si diutius imperasset.

§. VI.

Post eum DIDIUS JULIANUS, proavo Salvio Juliano ICto ortus [d], a militibus Praetorianis imperium, licitatione facta, competitoribus superatis, mercatus est. Putabatur conscius ac particeps fuisse caedis Pertinacis. Qua re cum Senatui civibusque admodum invisus esset, militumque etiam odium, pacto pretio non soluto, contraxisset, neque praeterea ulla re administrationem imperii probaret cuiquam, destitutus ab omnibus, altero post acceptum principatum mense, occisus est, Severo Imperatore ab omnibus adpellato [e]: cum praeterea etiam jam Pescennius Niger in Syria Imperatoris nomine suscepto descivisset.

§. VII.

[x] §. 3. *Inst. de Atil. tutor. Capitolin.* in *Marc. c.* 10. cf. *Jos. Castalio Var. Lect.* VI. 4.
[y] *Capitolin. Mac. c.* 11.
[z] *Capitolin. ibid.*
[a] *Lamprid. c.* 17.
[b] *ibid.*
[c] *Capitolin. vit. Pertin. c.* 11. *Herodian. lib.* II. 5.
[d] *Capitolin. Julian.* init.
[e] *Capitolin. c.* 9. *Herodian.* II. 12.

§. VII.

L. SEPTIMIUS SEVERUS, natione Afer, Imperator factus anno V. DCCCCXLVI. Chr. CXCIII. cum duo sibi paratos graves adversarios vidisset, PESCENNIUM NIGRUM in Syria imperatorem salutatum, & CLODIUM ALBINUM in Britannia desciscentem, illum vi & armis debellavit, alterum primo dolis & arte adgressus, cum Caesarem etiam adpellasset, postea aperto Marte superavit. Natura severus & saevus, victoria potitus, tam crudeliter in adversarios suos partiumque reliquias saeviit, ut saevitia cum fortitudine videretur certare. Quapropter mortuo eo, Senatus de eo judicavit, eum aut nasci non debuisse, aut non mori, quod & nimis crudelis, & nimis reipublicae utilis fuisset [*f*]. Commodum in Divos retulit, odio Senatus [*g*]. Salvii Juliani decreta, odio decessoris Didii Juliani, jussit aboleri, nec obtinuit [*h*]. Primus *rei privatae Procurationem* instituit [*i*]. Alexandrinis *jus buleutarum* reddidit [*k*]. Mortuus est Eboraci in Britannia, aegritudine animi maxime, cum vallum per XXXII. millia passuum a mari ad mare duxisset. Imperavit annos XVII. menses VIII. dies XXI. Princeps, si a crudelitate discesseris, reipublicae utilissimus.

§. VIII.

Successit ANTONINUS CARACALLA, Severi filius, a. V. DCCCCLXIV. Chr. CCXI. Caesar & Augustus jam a patre adpellatus: monstrum hominis, Caligulae simillimus. P. SEPTIMIUM GETAM, fratrem germanum [*l*], a patre consortem ac participem imperii relictum, ipse sua manu, in gremio matris, obtruncavit [*m*]. Papinianum ICtum, Praefectum Praetorio, probare ac defendere caedam Getae recusantem, occidit [*n*]: omninoque saevissimus, libidinosissimus, intemperantissimus fuit. Bellum cum Parthis & Persis gessit; cumque alteram in eos expeditionem faceret, occisus est a Macrino, Praefecto Praetorio. Imperavit solus, annos VI. menses duos. Civitatem omnibus in imperio Rom. viventibus ingenuis dedit [*o*], decimamque hereditatium, loco Vicesimae, instituit [*p*].

[*f*] *Spartian. Sever. c.* 18.
[*g*] *Spartian. c.* 17.
[*h*] *ibid.* id autem haud dubie de Edicto perpetuo intelligendum est.
[*i*] *Spartian. c.* 17. v. ibi *Salmas.*
[*k*] *Spartian. Sever. c.* 17. v. supra *Lib.* III. *c.* 1. §. 25.
[*l*] *Spart. Get. c.* 7. & *Sever. c.* 20. eum consanguineum fratrem fuisse, tradunt, cum *Juliam*. Getae matrem Caracallae novercam fuisse perhibent. Sed fide dignior est *Dio Cass.* qui *Lib.* LXXVIII. *p.* 882. eam *Juliam* ipsius quoque Caracallae matrem fuisse prodit, germanumque fratrem Getam. v. *Tillemont. Hist. Imp. Animadv.* ad *vit. Caracall.* T. III. P. I. *p.* 394. cf. *Pagi Crit. Bar. ad. a.* 211.
[*m*] *Herodian.* IV. 4.
[*n*] *Spartian. vit. Carac. c.* 4.
[*o*] *Dio. Cass. Lib.* LXXVIII. *Exc. Peiresc. p.* 744. *L.* 17. *D. de stat. homin.* v. *P. Burm. de Vectig. Pop. R. c.* XI. *p.* 178. *Spanhem. Orb. R.* II. 5.
[*p*] *ibid.*

§. IX.

M. OPILIUS MACRINUS post haec, per milites largitionibus corruptos, imperium adeptus est, a. V. DCCCCLXX. Chr. CCXVII. Is libertino genere humilique ortus, industria sua per gradus ad Praefecturam Praetorio pervenerat: quam tum gerebat, cum caedem Caracallae perpetraret. Inito imperio, statim filium DIADUMENIANUM dixit Caesarem [*q*] & postea Augustum. Imperavit flagitiosissime per quatuordecim menses: quibus exactis cum filio occisus est. Ceterum in jure non incallidus habitus est [*r*]: qui statuerit omnia rescripta veterum Principum tollere, ut jure, non rescriptis, ageretur, nefas esse dicens, Leges videri Commodi & Caracallae & hominum imperitorum voluntates, cum Trajanus numquam libellis responderit, ne ad alias causas facta producerentur, quae ad gratiam composita viderentur [*s*].

§. X.

Nanciscitur anno V. DCCCCLXXI. Chr. CCXIIX. imperium ELAGABALUS, Antonini Caracallae filius, creditus. Is cum sacerdos dei in Syria, qui nomine Elagabali colebatur, esset, unde etiam nomen illi haesit, aviae matrisque [*t*] arte & largitione a militibus lectus est Imperator; egregia forma juvenis, sed turpissimo animo, & teterrimis moribus. Quos quidem per annos tres & menses novem, quibus imperavit, ita exeruit, ut nullum scelus, nullum flagitium, nulla libido esset, quae non & cupidissime adpeteret, & promtissime exerceret. Insanis sumtibus, atque damnis, omnes reipublicae vires exhausit. Tandem diis hominibusque invisus, facto in eum impetu, occisus, & in Tyberim tractus est [*u*].

§. XI.

Sequitur ALEXANDER SEVERUS, Imp. Elagabali consobrinus, matre Mammaea natus. Qui cum jam ante ab Elagabalo adoptatus, & Caesar dictus esset, sublato eo, consensu totius reipublicae, militumque Praetorianorum studio, imperium accepit [*x*], admodum juvenis XVI. annorum, anno V. DCCCCLXXV. Chr. CCXXII. Matris disciplina & cura egregie educatus & institutus, moribus egregiis fuit, ingenio autem ita mansueto, atque leni, ut per totum imperii tempus nul-

lum

[*q*] *Capitol. Macrin. c.* 10.

[*r*] *Capitolin. c.* 13.

[*s*] *ibid.* v. de hoc ejus consilio, quod probavit *Gothofred. de Cenotoph. p.* 13. egregiam *Schulting. Diss. pro Rescriptis Impp. Rom.*

[*t*] Avia erat *Julia Maesa*, soror *Juliae Domnae*, Severi uxoris, mater *Soaemis*: utraque turpissimae vitae, sordidissimi ingenii.

[*u*] *Dion. Cass. Lib.* LXXIX. *p.* 916. *Herodian.* V. 8.

[*x*] *Herodian. Lib. V. fin. Dio Cass. Lib.* LXXIX. *p.* 915.

lum sanguinem fuderit: Christianis etiam aequissimus extitit: matris haud dubie instituto, quae Christiana fuisse perhibetur. Egregie rempublicam domi administravit, maxima & prudentia & justitia. Romae *Curatores Urbis* quatuordecim fecit ex Consularibus, quos audire negocia urbana cum Praefecto Urbi jussit, ita, ut omnes, aut magna pars adessent, cum acta fierent [*y*]. *Corpora* omnium artium instituit: hisque ex se defensores dedit: &, quid ad quosque judices pertinerent, definivit [*z*]. *Praefectis Praetorio* Senatoriam dignitatem addidit [*a*], ut *Viri Clarissimi* & essent & dicerentur. Usus est inprimis ICtis. In bello quoque bene feliciterque rempublicam gessit [*b*], cumque ad bellum Germanicum profectus esset, militum factione opera Maximini ducis una cum matre occisus est Moguntiae, cum imperasset annos XIII. menses VII. dies XVII. [*c*].

§. XII.

MAXIMINUS, Thrax, humillimo loco ortus, scelere partum imperium, initumque anno DCCCCLXXXVIII. Chr. CCXXXV. flagitiose atque crudeliter administravit. Quapropter, post duorum annorum dominationem, GORDIANO, in Africa Imperatore adpellato, imperium ei a Senatu abrogatum est absenti: de qua injuria cum vindictam sumturus Romam cum exercitu proficisceretur, in oppugnatione Aquilejae a militibus suis oppressus est [*d*].

§. XIII.

GORDIANIS, patre & filio, Augustis a Senatu ante Maximini caedem adpellatis, seditione oppressis, MAXIMUS & BALBINUS, nobilissimo genere orti, decreto Senatus ante Maximini necem acceptum imperium, occiso eo tenuerunt a. V. DCCCCLXXXX. Chr. CCXXXVII. Caesaremque dixerunt Gordianum, nepotem. Sed cum ambo Imperatores superiores potestate esse tenderent, a militibus, ipsis infensis, occisi sunt [*e*].

§. XIV.

Post hos omnium consensu delatum sibi imperium GORDIANUS, jam ante dictus Caesar, recepit a. V. DCCCCXCI. Chr. CCXXXVIII. vix

[*y*] *Lamprid. Alexandr. c.* 33.
[*z*] *ibid.*
[*a*] *Lamprid. c.* 21.
[*b*] *Herodian. Lib.* VI. 6. in bello Persico felicitate eum usum negat. Sed potior nobis est fides *Lamprid. c.* 55. *sqq.* qui eam rem ex oratione ipsius Alexandri in Senatu habita refert.
[*c*] Alexandri Severi vitam & Leges explicavit *Alex. Chassanaeus* in libro, qui inscribitur: *Aur. Alexandri Severi Imp. R. axiomata politica & ethica, ejusdem rescripta universa commentariis illustrata.* Paris. 1635. 4.
[*d*] *Herodian. Lib.* VIII. 5. *Capitolin. vit. Maximin.*
[*e*] *Herodian. Lib.* VIII. 8.

vix sedecim annorum puer. Imperium tamen mirifica integritate, continentia, & felicitate etiam, consilio Misithei soceri, per sex annos administravit; Quo mortuo, insidiis ac fraude Philippi Praefecti Praetorio, & in consortium accepti, interemtus periit [*f*].

§. XV.

Gordiano occiso, imperium a. Urbis DCCCCXCVII. Chr. CCXLIV. suscepit PHILIPPUS, Arabs, qui jam cum vivo Gordiano, per milites extorto consortio imperii, aliquot menses pariter imperavisset [*g*]: Filium suum Philippum Caesarem & Tribuniciae potestatis consortem, tandemque Augustum fecit [*h*]. Ludos saeculares anno Urbis millesimo fecit [*i*]. Christianum fuisse vulgo tradunt [*k*]. Imperavit annos quinque, crudeliter & avare. Seditione militari, una cum filio, jussu sive impulsu Decii, occisus est.

§. XVI.

DECIUS Imperium arripuit anno V. MII. Chr. CCXLIX. Is nobili in Pannonia genere ortus, rei militaris peritia consecutus est, ut dux exercitus a Philippo adversus Gothos mitteretur: in qua expeditione, a militibus Imperator salutatus est [*l*]: filios suos in collegium imperii adscivit. Adversus Christianos acerrime saeviit [*m*]: cum ceteroqui animo magno & forti, neque crudelis esset. In proelio adversus Gothos, una cum filio periit, anno imperii secundo.

§. XVII.

[*f*] *Capitolin. vit. Cordian. tert. c.* 31. Ceterum fuere, qui quatuor *Gordianos*, statuerent fuisse, Princeps hujus sententiae fuit *Angelonus*, Italus, libro singulari: adversus quem opinionem vulgarem defendit *Bellorius*, Angeloni opinionem recoxit *Du Bos*, edito libro, qui inscribitur: *Histoire de quatre Gordiens*. Paris. 1695. Ei respondit primo *Gallandus* edito libro Paris. 1696. deinde etiam *Cuperus: Historia trium Gordianorum*. Daventr 1697. cui objecit *Du Bos* rursus *Vindicias*. Paris. 1701. In animo habuit *Cuperus*, & his respondere & totam hanc controversiam litterariam uno libro complecti: v. *Cuper. Epist. ad Cleric. p.* 348. sed morte praeventus est cf. *Spanhem. de Us. & Praest. Numism. T.* II. *p.* 243.

[*g*] *Capitolin. Gordian.* III. *c.* 29. Cumque inter eos non conveniret, uterque separatim Leges edidit, sui unius nomine praescripto, cum alioqui collegae collegarum nomina simul praeponerent. Patet id e L. 6. C. *ad exhibend.* a Philippo data II. *Id. Martias Peregrino & Aemiliano Coss.* & ex *L.* 6. *C. de collat.* a Gordiano edita VII. *Kal. Maii* iisdem Consulibus v. *Pagi Crit. Bar. ad a. Chr.* 244.

[*h*] v. *Pagi l. c.* & *ad a. Chr.* 247.

[*i*] v. *Pagi ad a. Chr.* 247.

[*k*] Negat id *Pagius Crit. Bar.* l. c. adfirmat. *Tillemont Hist. Imp. Rom. T.* III. *P.* II. in *Animadv. p.* 824. *sqq.* Multum ea de re disputatur in epistolis *Cuperii* & *Sperlingii amoebaeis* in *Poleni Supplement. ad Thesaur. utrumque*. *T.* IV. Negantium opinio probabilior est, ea potissimum de causa, quod scriptores Christiani fide dignissimi dicunt, Constantinum M. primum fuisse Imperatorem Christianum.

[*l*] *Zosim. Lib.* I. *Aur. Victor.*

[*m*] v. *Pagi Crit. Bar. ad an. Chr.* 205. & *Tillemont. Hist. Imp. Rom. T.* III. *P.* II. *p.* 607. *sqq.*

§. XVII.

Successere anno V. MIV. Chr. CCLI. GALLUS, & VOLUSIANUS, Galli filius, & HOSTILIANUS, Imperatores: quod imperium breve & infaustum fuit: ac Hostiliano mortuo, illi duo a militibus trucidati sunt [*n*].

§. XVIII.

Factus anno V. MVI. Chr. CCLIII. Imperator VALERIANUS, vir Censorius & summae virtutis; summo Senatus militumque Praetorianorum studio, cum Aemilianus Maurus occupatum Principatum per tres menses tenuisset [*o*]: filium GALLIENUM, a Senatu Caesarem dictum, Augustum intra breve spatium creavit. Turbulentissimo imperii statu usus est, omnibus fere, qui provinciis cum exercitibus praeerant, principatum invadentibus. Ipse bellum cum Persis gerens, a Sapore eorum rege, fraudibus captus, post VII. annorum imperium, misera in servitute consenuit [*p*].

§. XIX.

GALLIENUS, capto patre, quocum jam octo per annos imperaverat, ab anno V. MXIII. Chr. CCLX. solus septem annos imperium administravit: homo immani, importunaque natura, libidinibus tantum ac voluptatibus devotus, desidiae ignaviaeque deditus. Quapropter etiam non curavit patrem servitute miserrima liberare. Tanto autem, propter tot ac tanta vitia, omnibus gentibus odio fuit, ut fere omnes ab eo provinciae descifcerent; earumque praesides sibi imperialia ornamenta adrogarent [*q*]. Itaque in haec potissimum tempora *triginta Tyrannorum* incidit dominatio, cum summa imperii perturbatione; quae per quindecim fere annos duravit [*r*]. Occisus est Gallienus ab immissis percussoribus.

§. XX.

Sequitur M. CLAUDIUS, occiso Gallieno, anno V. MXXI. Chr. CCLXVIII. lectus ab exercitu Mediolanensi Imperator, confirmatus deinde a Senatu: militari inprimis laude clarus, & victoria de Gothis insigni illustratus. Periit altero imperii anno [*s*].

§. XXI.

Post hunc AURELIANUS, anno V. MXXIII. Chr. CCLXX. interfecto Quinctillo Claudii fratre, qui per XVII. dies imperium tenuerat,

[*n*] *Zosim. Lib.* I. *Aur. Vict.*
[*o*] *Pagi Crit. Bar. ad h. a.*
[*p*] *Zosimus Lib.* I. Aur. Victor. *Treb. Poll.* vit. *Valerian. c.* 3.
[*q*] *Trebell. Pollio vit. Gallien c.* 2. *sqq.*
[*r*] *Trebell. Poll. trig. tyrann.*
[*s*] *Trebell. Poll. Div. Claud. c.* 12. *Zosim. Lib.* 1.

rat, ab exercitu, auctore Senatu, Imperator adpellatus est. Princeps necessarius magis, quam bonus; cujus summa & adversus hostes fortitudo, & in cives crudelitas fuit. Nam bello quidem Germanorum ingentes copias superavit, & Zenobiam, Odenati Palmyreni viduam, virilis animi feminam, in Syria per aliquot annos dominatam, devicit, & captam in triumpho duxit. Urbanis autem motibus monetariorum nimium quantum civilis sanguinis fudit. In Orientem movens interemtus est prope Byzantium [*t*] anno imperii quinto.

§. XXII.

Post interregnum septem mensium, anno Urbis MXXVIII. Chr. CCLXXV. TACITO: Senatus decreto, delatum est imperium. Qui cum vir singulari gravitate, constantia, & consilio esset, idoneus futurus erat constituendae reipublicae, nisi sexto mense, sive insidiis, sive morbo, absumptus esset [*u*]. Frater autem FLORIANUS, quod quasi hereditarium susceperat imperium, tenere non potuit, sed nunciata Probi creatione, ut quidam tradunt, voluntariam mortem oppetiit [*x*], sive uti alii, oblatam [*y*].

§. XXIII.

PROBUS postea summo omnium ordinum favore nactus est imperium anno V. MXXVIIII. Chr. CCLXXVI. Belli pacisque artibus summopere floruit: tyrannos reliquos omnes oppressit. Occisus est a militibus post annum V. mens. VI. imperii [*z*].

§. XXIV.

Eo occiso, exercitus legit Imperatorem, CARUM, Praefectum Praetorio, anno Urbis MXXXV. Chr. CCLXXXII. qui Sarmatarum ingentes copias delevit. Filios CARINUM & NUMERIANUM creavit Augustos. Fulgure ictus, cum adversus Persas proficisceretur, post II. annorum imperium periit [*a*]: paulloque post filii etiam interierunt [*b*], hic a socero, ille a Diocletiano oppressus.

§. XXV.

Caro occiso, imperium summa omnium voluntate adeptus est C. AUR. VALERIUS DIOCLETIANUS anno Urbis MXXXVII. Christi CCLXXXIV. Is

[*t*] *Vopisc. Aurel. c.* 35. *Zosim. Lib.* I.
[*u*] *Vopisc. Tacit. c. ult. Zosim, Lib.* I. *Aur. Vict.*
[*x*] *Aur. Victor.*
[*y*] *Vopisc. Flor. c.* 1.
[*z*] *Vopisc. Prob. c.* 21.
[*a*] *Vopisc. Car. c.* 8.
[*b*] *Vopisc. Numer. & Carin.*

Is in Dalmatia humili genere ortus; militari laude ac virtute aditum sibi ad imperatorium fastigium patefecit. Princeps post tantas perturbationes reipublicae & imperio salutaris ille quidem, qui victoriis consiliisque suis pacem atque otium terra marique peperit, multasque egregias Leges dederit: sed gravis civibus tamen, atque provinciis [c]. Primo statim anno Caesarem creavit MAXIMIANUM HERCULIUM, ac biennio post Augustum fecit, obscuro loco natum, sed militari gloria, & erga se amicitia spectatum [d]. Ambo postea de communi consilii sententia duos sibi Caesares adscivere GALERIUM, MAXIMINUM & CONSTANTIUM CHLORUM: orbisque terrarum procurationem inter se partiti sunt, ut in certas quasque & Augusti & Caesares singuli partes profecti, reipublicae consulerent: non tamen ipsum imperium divisere. Manserunt Diocletianus & Maximianus Augusti in imperio ad XX. an. multasque res egregie gesserunt: Christianos autem crudelissime vexarunt, impulsore potissimum Galerio Caesare. Anno vicesimo imperii ambo se abdicarunt, coacti a Galerio Caesare [e], creatique sunt Augusti Galerius, & Constantius, adscitis Caesaribus SEVERO & MAXIMINO. Diocletianus in privato otio consenuit, hortorum inprimis culturae deditus: decessit annum agens LXVIII. primusque omnium privatus inter Divos relatus est. Maximianus autem, cum postea imperatoriam dignitatem resumsisset, a Constantino Caesare genero suo, cui insidias paraverat, strangulatus est Massiliae [f]. Administratio eorum vehementer reprehenditur [g], quod exercitus nimis magnos aluerunt, *indictiones* tributorum nimias fecerunt, *provincias* in frusta conciderunt, minoresque *provincias* fecerunt, (ut adeo Galliarum divisio in XIV. provincias ab iis profecta videatur [h] *Praesides* & *officia* multiplicarunt, multos *Rationales Magistros*, & *Praefectorum Vicarios* constituerunt. Diocletianus autem praeterea propter impium fastum, superbiamque, vituperatur.

§. XXVI.

CONSTANTIUS CHLORUS, & GALERIUS creati sunt Augusti anno V. MLVIII. Chr. CCCV. [i]. dictis Caesaribus SEVERO, & MAXIMINO. Hi duo Augusti primi orbem Romanum quasi hereditatem partiti sunt [k] in partes duas. Moribus & ingeniis dissimillimi. Nam Constantius quidem miti ac leni natura erat & Christianis favebat: Galerius autem saevus & truculentus cum in Romanos & provincias, tum inprimis in Christianos, superbus denique. Mortuo, anno Chr. CCCVI. Constantio, filius cujus CONSTANTINUS Caesar, SEVERUS Caesar autem,

[c] *Lactant. de Mort. Persecut. c.* 17.
[d] *Aur. Victor.*
[e] *Lactant. de Mort. Persecut. c.* 18.
[f] *Lactant. de Mort. Persec. c.* 29.
[g] *Lactant. de Mort. Pers. c.* 7.
[h] *v. Tillemont. Hist. Imp. Rom. T.* IV. *P.* I. *p.* 90. *sqq.*
[i] *v. Pagi Crit. Bar. ad a. Chr.* 304.
[k] *Euseb.* VIII. 13. *v. Pagi Diss. Hypat. P.* II. *c.* 1. *p. m.* 79.

tem, Augustus dictus est. Inde MAXENTIUS; Maximiani filius, imperium adripit, Severumque occidit. Quo facto ipse senex Maximianus resumit imperium; Galerius LICINIUM: Maximianus autem Constantinum, Augustum creat: ut adeo quatuor Augusti Galerius, & Licinius in Oriente, Maximianus & Constantinus in Occidente, & duo Caesares Maximianus & Maxentius essent. Quo tempore propter dissensiones primum *Post Consulatus* notari coepti sunt [*l*], cum alios Consules Galerius, alios Maxentius creavisset [*m*]. Occiso postea Maximiano, caeso Maxentio, mortuo Galerio, CONSTATINUS & LICINIUS soli supererant Augusti. Creantur Caesares CRISPUS & CONSTANTINUS junior, filii Constantini, & LICINIUS junior. Exorta posthac discordia inter Augustos, Licinius bello victus periit. Inde solus Augustus CONSTANTINUS Magnus: de cujus imperio, quod solus administravit, sequente capite exponemus.

SECTIO II.

De Senatus consultis

ab Hadriano usque ad Constantinum M.

§. I.

STatu publico descripto, Leges & jura, his temporibus sancita, exponenda sunt. In quibus primum locum tenent Senatus consulta. Quae cum ab initio frequentius fierent, invalescentibus magis constitutionibus Principum, rarius fieri sensim coepere his temporibus. Neque id mirandum est. Nam ipsi Imperatores, adulto imperii jure, adsuetis civibus dominationi unius, ampliorem sibi in administrando imperio sumserunt potestatem: quamquam boni principes plerumque Senatui plurimum detulerunt.

§. II.

Sub Hadriano facta sunt SCta complura. Primum quidem cujus annus sit certus factum est anno V. DCCCLXXV. Chr. CXXII. Aviola & Pansa Coss. de *aedificiis negociationis causa non diruendis* [*a*], *nec legandis iis, quae aedibus juncta.*

§. III.

[*l*] de quibus v. *Pagi Diss. Hypat. P.* III. *c.* 2. *p.* 316.
[*m*] v. *Pagi Diss. Hypat. P.* II. *p.* 242. *seqq.*

[*a*] *L.* 52. *D. de contr. emt. L.* 41. §. 1. *D. de legat.* I. cf. *Majans. Disputat. Jur.* XXIV.

§. III.

Anno V. DCCCLXXXII. Chr. CXXIX. P. Juventio Celso II. & Q. Julio Balbo Coss. facta sunt duo SCta: alterum de *accessionibus fructibusque hereditatis*, *&* *pecunia ex hereditate redacta* [*b*]: alterum de *Lege Vectibulici*, sive *Vectii Libyci*, *ad provincias traducenda* [*c*].

§. IV.

Eodem Principe factum est SCtum TERTULLIANUM [*d*], a Consule *Tertullo* [*e*] nominatum, quo *mater*, *quae in manum non convenisset* [*f*], *ingenua trium*, *libertina quatuor liberorum jus habens*, *ad bona liberorum*, *intestato*, *&* *sine liberis mortuorum*, *admittitur* [*g*].

§. V.

Sub eodem factum esse censetur SCTUM, quod *Neratio Prisco* & *Annio Vero* Coss. tribuitur [*h*], quo mares castrari vetiti. Sed incertum est [*i*].

§. VI.

Facta eodem Principe SCTA alia, quorum Consules & tempora incerta sunt: veluti hoc, quo *civis Romanae*, *quae uxor esset Latini*, *partus declarabatur civis Romanus* [*k*]: item illud de *agnoscendo partu* [*l*]; nec non de *legatis civitatibus relictis* [*m*]: de *fideicommisso*, *quod servo cum* li-

H h

[*b*] Integrum extat hoc SCtum in *L.* 20. §. 6. *D. de hered. pet.* In quo memorabile est, quod praeter duos Coss. ordinarios, etiam duo suffecti nominantur: de qua ratione, ipsisque his Coss. suffectis vid. *Burmann. de Vectigal. c.* VI. *p.* 86. SCtum hoc explicavit *Heinecc. Hist. Edict.* in *Opusc. Postum.*

[*c*] *L. ult. C. de serv. reip. manum.*

[*d*] §. 2. *Inst. de SCt. Tertull.*

[*e*] Quo anno Cos. fuerit, incertum est. Sub Hadriano fuisse necesse est, quia Imp. Justinianus §. *Inst.* laud. diserte hoc SCtum tradit sub Hadriano factum: adeoque eorum opinioni accedere non possum, qui cum a V. 911. sub Antonino Pio invenerint Cos. Tertullum, hoc SCtum eo referunt: neque illorum rationem probo qui *Hadriani* nomine intelligunt Antoninum Pium, v. supra *Lib.* III. *c.* 2. *Sect.* I. §. 3. *not.*

[*f*] v. *Amald. Var. Conj.* I. 29. *p.* 196.

[*g*] cf. *P. Fabr. Semest.* II. 12. *p.* 146. II. 13. *p.* 165. *sqq.* Verba ejus restituuntur, & illustrantur a *G. Ranchino de success. ab intestat.* §. 12. in *Meermann.* V. C. *Thes. Jur. Civ. & Canon.* T. III. *p.* 212.

[*h*] *L.* 6. *D. ad. L. Corn. de sicar.*

[*i*] *Ahasuerus* V. C. *de Leg. Nervae Imp. p.* 51. *sqq.* ad Nervam refert. Sed sola conjectura. Non enim certo constitui potest, quo anno hi Coss. fuerint; suffecti haud dubie. Alii autem, non majore jure, Coss. ad a. V. 879. revocant. cf. *Panciroll. Var. Lect.* II. 131. & *Ev. Otto* V. C. *de Eunuch. p.* 78.

[*k*] *Ulpian. Fr.* III. 3. v. ibi *Sculting.*

[*l*] *L.* 3. §. 1. *D. de agnosc. & alend. lib.*

[*m*] *Ulpian. Fr.* XXIV. 28. quod non est confundendum cum SCto *Aproniano*: vid. supra *Lib.* I. II. *c.* 1. *Sect.* III. §. 41. cf. *Ramos del Manzano* in Diss. ad. *Titum Cajum de usufr. municip. relicto.* in T. V. *Thes. Meermann. p.* 343. *sqq.*

libertate relictum esset [*n*]; de *adpellatione a Senatu ad Principem non admittenda* [*o*] & denique aliud, ad *Beneficium D. Trajani de parte dimidia iis, qui se ipsi detulissent, relinquenda* [*p*].

§. VII.

Antonini Pii temporibus quae facta sint SCta, hodie non constat, quamvis Capitolinus dicat, eum imperatorium fastigium ad summam civilitatem deduxisse [*q*], multumque Senatui detulisse: cum inprimis multa de jure sanxerit [*r*].

§. VIII.

Divi Marci, vel cum Fratre, vel solius, vel denique cum Commodo filio, ORATIONES, sive SCTA plura sunt. Divorum quidem Fratrum Oratio haec est, de *satisdatione tutoris cum inquisitione dati, si ex pluribus unus administrationem suscipere velit* [*s*].

§. IX.

Solius autem D. Marci Orationes & SCta memorantur haec praecipua: de *feriis* [*t*] & *dilationibus*: de *transactione super alimentis, ultima voluntate relictis* [*u*]: de *fugitivis etiam per Caesaris, Senatorumque praedia investigandis* [*x*]: item de *hypotheca ei danda, qui quid ad reficiendas aedes credidisset* [*y*]: porro de *quaestione status morte finienda* [*z*]: de *collusione intra quinquennium detecta* [*a*]: denique de *confessis & judicatis* [*b*].

§. X.

Jam ejusdem Marci cum Commodo filio imperium tenentis Orationes & SCta trademus. Primum memorandum est SCtum ORPHITIANUM, an. V. DCCCCXXX. Chr. CLXXVII. Vettio Rufo & Cornelio Scipione Orphito Coss. [*c*] factum, quo *liberi ad maternam hereditatem vocati sunt*

[*n*] *L.* 83. *D. de hered. inst.*
[*o*] *L.* 1. §. 2. *D. a quib. adpell. non lic.*
[*p*] *L.* 13. §. 1. *de jur. fisc.* v. dicta in *Trajano p.* 59. Ceterum de Legibus Hadriani v. *Bottereau.* in *Hadriano Legislatore.*
[*q*] *Capitolin. Anton. Pi. c.* 6.
[*r*] *Capitolin. c.* 12. *Tertullianum* SCtum, quod nonnulli huic Imperatori tribuunt, supra exposuimus.
[*s*] *L.* 19. §. 1. *D. testam. tut.*
[*t*] *L.* 1. §. 2. *L.* 7. *D. de fer. Capitolin.* in *Marc. c.* 10.
[*u*] *L.* 8. *D. de transact.* quam orationem explicavit *Scipio Gentilis* tr. *de alimentis.* Ceterum videtur etiam hac Oratione cautum fuisse de *alimentis publicis*, de quibus eum constituisse refert. *Capitolin. c.* 11.
[*x*] *L.* 3. *D. de fugitiv.*
[*y*] *L.* 1. *D. in quib. caus. pign.*
[*z*] *L.* 1. §. 3. *D. de stat. def.*
[*a*] *L.* 2. *pr.* §. 4. *D. de collus. deteg. Jul. Capitolin. Marc. c.* 10.
[*b*] *L.* 56. *D. de re jud.*
[*c*] v. *Noris. Epist. Cons. p.* 462.

sunt [*d*]. Est etiam aliud SCtum ORPHITIANUM, de *manumissione* [*e*] quod an huc referendum, dubium: etsi huc refertur a nonnullis [*f*].

§. XI.

ORATIONES D. Marci & Commodi etiam sunt: de *nuptiis Senatorum* [*g*]: & de *pupilla a tutore ejusve filio non ducenda* [*h*].

§. XII.

Sub Commodo factum est anno V. DCCCCXXXIV. Chr. CLXXXI. Aemilio Junco & Julio Severo Coss. SCtum JUNCIANUM, de *fideicommissa servi alieni libertate* [*i*].

§. XIII.

D. Pertinacis ORATIO, de *testamentis*, una memoratur in libris Juris civilis [*k*].

§. XIV.

Septimii Severi ORATIO, Tertullo & Clemente Coss. [*l*] anno V. DCCCCXLVII. Chr. CXCV. recitata est in Senatu, de *praediis rusticis & suburbanis eorum, qui sub tutela & cura sunt, non alienandis aut supponendis* [*m*], factumque in eam SCtum.

§. XV.

Eodem adhuc vivo, Caracalla filius, oratione in Senatu habita, an. V. DCCCCLVIII. Chr. CCVI. Coss. Fulvio Aemiliano & Numio Albino

[*d*] *Ulpian. Fr.* XXVI. 7. §. *un. Inst. de SCt. Orphit. Capitolin. Marc. c.* 11. Legittima hujus SCti verba restituere laborat *G. Ranchin.* de *success. ab. intest.* §. 5. in T. III. *Thes. Meermann. p.* 200. quaedam ejus capita illustrat *P. Faber Semestr.* II. 12. *p.* 146. II. 13. *p.* 165. *sqq.*

[*e*] *Paull.* IV. 14. 1.

[*f*] v. c. a. *Ranchino de success. ab intest.* §. 5.

[*g*] *L.* 16. *D. de sponsal.* cf. *Heinecc. Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp.* II. 2. atque haec fuit demum lex perfecta, cum hac in re Lex Papia Poppaea esset imperfecta v. *Fr. Ramos del Manzano Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp.* II. 8. *p.* 143. T. V. *Thes. Meermann.* Ceterum Orationes D. Marci explicavit & illustravit *Westenbergius* in *D. Marco.*

[*h*] *L.* 20. *L.* 60. *de. R. N.*

[*i*] *L.* 28. §. 4. *L.* 51. §. 8. *D. de fideicommiss. libert.* v. *Merill. Obs.* VI. 28. meque in *Trajano p.* 116.

[*k*] §. 7. & 8. I. *quib. mod. testam. infirm.* cf. *Capitolin.* vit. *Pertin. c.* 7.

[*l*] de quib. v. *Noris. Epist. Cons. p.* 466. & *Reland. Fast.* h. a.

[*m*] Legitima ejus verba extant in *L.* 1. §. 1. *D. de reb. eor. qui sub tut. vel. cur.* cf. *Cujac. Obs.* VII. 23. *Jac. Gothofred. Comm. ad Cod. Theod.* T. I. *p.* 369. ed. *Ritteri* V. C.

bino fieri curavit SCtum, de prohibendis donationibus inter virum & uxorem [*n*].

§. XVI.

Sub Alexandro putatur factum a. V. DCCCCLXXX. Chr. CCXXVIII. SCtum illud, de *fugitivis*, quod *Modesto* Consuli tribuitur [*o*]. Is autem eo anno cum Probo Coss. fuit. Incerta tamen res est. Addendum hic etiam est SCtum SABINIANUM, de *tribus maribus* [*p*], quod post D. Pii tempora factum probabile est, sed incertum quo tempore, quove imperio [*q*].

§. XVII.

Sequentia tempora rarissima nobis SCta & Orationes Principum offerunt [*r*]: cum turbulenta tempora, & brevis plerorumque Imperatorum principatus, fuerint: ipsique Imperatores pleraque per Edicta sua constituere consueverint. Non tamen plane negandum est, Orationes Principum in Senatu habitas esse: sed eae, quoniam fere semper propter servitutem Senatus SCta per Adclamationes fiebant, magis pro Principum Constitutionibus, ad Senatum missis, quam pro SCtis habendae sunt.

§. XVIII.

Non omittendum tamen est SCtum illud, quod ad Legem Juliam & Papiam Poppaeam factum de *secundis nuptiis* cavit [*s*] quod cum cautione Muciana, & capite Legis Papiae Poppaeae, conflatum, Legis JULIAE MISCELLAE nomine adpellatum est [*t*]. Videtur autem id factum esse, tertio post Christum natum saeculo.

SECTIO III.

De Constitutionibus Principum.

§. I.

PLures hoc aevum vidit frequentioresque Constitutiones Principum, quam superius: quae sensim paullatimque longe frequentiores factae sunt

[*n*] L. 32. *pr. D. de donat. int. vir. & uxor.* Illustravit eam orationem *Scipio Gentilis Hanov.* 1604. & B. *Conradi*.

[*o*] L. 1. §. 2. *D. de fugitiv.*

[*p*] §. 14. *Inst. de succ. quae ab. int.* & *Theoph. Paraphr.* L. 10. §. 3. *C. de adopt.*

[*q*] v. *Mylii. Diss. de SCto Sabiniano* in *Reizii Excurs. ad Theoph. p.* 1097. *sqq.*

[*r*] SCtum, tempore Gordiani factum, in L. 15. *C. ex quib. caus. inf.* temporarium fuit v. *Gifan. ad Cod. l. c. p.* 84. non perpetuum, ut *Cujac.* ad *Paull.* II. *ult. init.* putat.

[*s*] L. 3. *C. de indict. viduit. toll.*

[*t*] v. *Zach. Richteri* V. C. Diss. *de Lege Julia Miscella, ejusque usu hodierno* me praeside defensa Lips. 1753.

sunt. Quo enim plus virium cepisset Imperatorum potestas ac dominatio per vetustatem temporis: eo etiam plus auctoritatis in jure constituendo sibi, sine SCtis, adrogarunt: rarius Senatum consuluerunt: nisi forte per speciem. Jam ipsa Edicta persequemur potiora.

§. II.

HADRIANI quidem praecipua Edicta haec sunt [a]: Primum EDICTUM illud, quod Justinianus singulari constitutione abrogavit titulo de *Edicto D. Hadriani tollendo* [b], quo constituit, ut etiamsi testamentum falsum vel inofficiosum diceretur, scriptus tamen heres statim in possessionem mitteretur, ne mora vicesimae hereditatis fieret. Ceterum & de vicesima hereditatis alia constituisse videtur [c]: EDICTUM de *direptione navium* [d]: item *de poena eorum, qui relegati vel ante tempus rediissent, vel excessissent insula, vel deportati evasissent* [e].

§. III.

EDICTUM etiam esse puto, constitutionem eam, qua fidejussoribus beneficium divisionis dedit [f]: quamvis *Epistola Hadriani* vocetur, dicatque Paullus, id ex Edicto Praetoris venire [g]. Nam *Epistola* etiam pro Edicto ponitur. Edicto Perpetuo autem haud dubie postea inserta est.

§. IV.

EDICTA ejusdem porro haec sunt: constitutio, qua *Liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit* [h]: constitutio, de *thesauris* [i]: de *servis non occidendis, sed per judices damnandis, neque sine causa lenoni vel lanistae vendendis* [k]: aliaeque ejusmodi. Ceterum Hadriani *Sententias* & *Epistolas* complures memoriae posteritatique graece prodidit *Dositheus*, Grammaticus, tempore Ulpiani; cujus liber primum ex veteri Glossario, cui insertus fuerat, ab *Henr. Stephano*, deinde cum com-

[a] Omnes Hadriani Leges, Edicta, & Rescripta collegit, illustravitque *Renatus Bottereau* in Commentario singulari, qui inscribitur *Hadrianus Legislator*. adjectus is est *Hofmanni Histor. Jur. Vol.* II.

[b] *L.* 7. *D. de adpell. recip.* *L.* 3. *C. de Edicto D. Hadr. toll.* de quo v. *Cujac. Paratitl. Cod.* h. t. & Illust. *Gottfr. Mascov.* Diss.

[c] *L.* 37. *D. de relig.*

[d] *L.* 7. *D. de incend. ruin. naufr.*

[e] *L.* 28. §. 13. *D. de poen.* Crassi relegati excessum ex insula occasionem dedisse huic Edicto suspicatur *Bottereau Hadrian. Legislat. p.* 136.

[f] §. 4. *Inst.* *L.* 26. *D. de fidejuss.*

[g] *Paull. Rec. Sent.* I. 20. 1. v. ibi *Intt.* Ceterum sunt in viris doctis, qui hocjus tribuant Antonino Pio, huncque Hadriani nomine intelligendum putent: v. c. *Muret.* ad §. 4. *Inst.* de *fidei.* *Jan. a Costa Praelect. ad tit. Cod.* de *constit. pecun.* in *Meermann. Thes. T.* I. *p.* 721. Falso vid. supra ad *Sect.* 1. §. 2. *hoc. c.*

[h] *Spartian. Hadr. c.* 18. cf. *L.* 7. §. 3. *D. de bon. damnat.*

[i] *Spart. ibid.* §. 39. *Inst. de Rer. Divis.*

[k] *Spart.* l. c. cf. *Noordkerk.* V. C. *Disquis. de Leg. Petron. c.* 3. *p.* 116.

commentario a *Melch. Goldasto* vulgatus, a *Schultingio* autem denuo [*l*] editus est.

§. V.

ANTONINI PII Edicta potissima sunt: EDICTUM, quo permisit *adrogationes impuberum sub certis conditionibus*: unde *Quarta Divi Pii* [*m*]: EDICTUM, quo *donationes inter personas conjunctas etiam sine mancipatione fieri voluit* [*n*]: item aliud, quo *mortuos intra urbem sepeliri vetuit* [*o*]: denique illud, quo *legata poenae nomine vetuit* [*p*].

§. VI.

M. ANTONINI Edicta haec memoratu digna sunt. Primum EDICTUM, quo *omnes adultos curatores accipere jussit, non redditis caussis* [*q*], cum ante non nisi ex Lege Laetoria, vel propter lasciviam, vel propter dementiam darentur adolescentibus: deinde ea, quibus *calumnias quadruplatorum repressit, addita falsis delatoribus nota*, h. e. ignominia [*r*]. Idem alio EDICTO liberales caussas primus ita munivit, ut juberet, *apud praefectos aerarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri, intra tricesimum diem nomine imposito: per provincias tabulariorum publicorum usum institui, apud quos idem de originibus fieret, quod Romae apud Praefectos aerarii: ut si quis forte in provincia natus caussam liberalem diceret, testationes inde fierent* [*s*].

§. VII.

Ejusdem D. Marci EDICTUM est, quo *Legum ambigua mire distincta, vadimoniorumque solemni remoto, denunciandae litis opperiendaeque ad diem jus commode introductum*, ut scribit *Aurelius Victor* [*t*]: e quo Jac. Gothofredus [*u*] *conditionis* sive *denunciationis* usum repetit:

EDI-

[*l*] *Jurisprud. Antejust. p.* 560. *sqq.* cf. *Cujac. Obs.* XXI. 5.

[*m*] *Ulpian. Fr.* VIII. 5. §. 3. *Inst. L.* 17. *D. de adopt.*

[*n*] *L.* 4. *C. Theod. de donat. Paull. Rec. Sent.* IV. 1. 11. v. *Brummer. de Leg. Cinc. c.* XV.

[*o*] *Capitolin. Anton. Pi. c.* 12. cf. *Noordkerk.* V. C. *Obs. c.* V.

[*p*] *Capitolin. c.* 8. *Pertin. c.* 7. v. *Bynkershoek.* Exerc. *de legatis poenae* in *Opusc. Voll.* II.

[*q*] *Capitolin. Marc. c.* 10. Primus autem id statuit D. Marcus: neque, ut *Heineccius* existimat, Lege jam Laetoria cautum fuit. Nam *Capitolini* verba, quibus *Heineccius* imprimis nititur, ei opinioni ipsa adversantur, ut, qui interpretari veteres auctores possunt, sua sponte intelligent v. Ill. *Ritter. ad Heinecc. Hist. Jur.* I. 99.

[*r*] *ibid. c.* 11. v. *Brencmann. Diss. de Fatis Delat. sub Imperator. c.* XX. in *Otton. Thes. Jur.* T. III.

[*s*] *ibid. c.* 9. v. de eo *Brisson. Sel. Ant.* I. 5. *Dodwell. Prael. Cambd.* XI. 10.

[*t*] *Aur. Victor.* in *vit. M. Anton.*

[*u*] *Gothofred. Comm. ad L.* 1. *C. Th. de denunc. vel edit. rescript.* contra quem erudite disputat *Bavius Voorda* V. C. in Diss. de *Vadimonio c.* V. Trai. ad Rh. 1751.

EDICTA, de *vicesima hereditatium* [x]: de *tutelis libertorum* [y]: de *parte quarta patrimonii a Senatoribus peregrinis in Italia occupanda* [z]: de *mensariis & auctionibus* [a]: de *quaestione super statu defunctorum, intra quinquennium facienda* [b]: item EDICTUM, quo leges sepeliendi sepulcrorumque asperrimas sanxit, ne, *uti quis vellet, fabricaret sepulcrum* [c].

§. VIII.

COMMODUS, Legum eversor magis, quam lator fuit. Itaque etiam de Edictis ejus parum hodie nobis constat. Unum tamen EDICTUM ejus memoratur in Digestis [d].

§. IX.

SEPTIMI SEVERI fuisse EDICTUM videtur ea constitutio, qua quaedam circa Leges Juliam & Papiam Poppaeam innovavit [e]: item ea, qua Legem Juliam de adulteriis exerceri jussit [f].

§. X.

CARACALLAE memorabilia EDICTA sunt haec de *civitate* & *vicesima*: quibus vicesimam hereditatium in decimam mutavit, jure succedendi ab intestato quibusdam personis ademto [g]: &, quo plus istius vectigalis nomine in fiscum inferretur, omnibus in imperio Romano ingenuis civitatem Romanam dedit [h]: ademto etiam jure immunitatis, ab hoc vectigali, quod concesserant superiores Principes [i]. Vicesimam tamen restituit Macrinus Imp. [k]. Aliae Constitutiones in Codice sunt, quas referre, & colligere omnes, non vacat [l].

§. XI.

Qui Carcallam sequuti sunt Impp. turbulento brevique imperio usi, pa-

[x] *Capitolin. c.* 11. v. *Burm. de Vectig. P. R. c.* XI. *p.* 176.
[y] *ibid.*
[z] *ibid. c.* 11. v. *Jac. Gothofr. Comm. Cod. Theod. p.* 44. T. II. ed. *Ritteri* V. C.
[a] *ibid. c.* 9.
[b] *ibid. c.* 10.
[c] *ibid. c.* 13. cf. *Gothofr. Comm. ad L.* 6. *de sepulcr. violat.* ubi probabile est legi oportere, cum *Noordkerk. Obs. c.* V. *p.* 115. *ne ubi quis vellet, f. s.*
[d] *L.* 6. §. 1. *D. de agnosc. & alend. lib.*
[e] *Tertull. Apolog. c.* 4.
[f] *Dio Cass. Lib.* LXXVI. *p.* 869.
[g] *Dio Cass. Exc. Peiresc. Lib.* LXXVII. *p.* 874.
[h] *Dio Cass. l. c.* Itaque in *L.* 17. *D. de stat. hom.* nomine *Antonini* Caracalla intelligendus v. *Burmann.* de *Vectigal. P. R. c.* XI.
[i] *Ulpian.* in *Collat. Leg. Mos. & Rom. c. ult. Dio Cass. l. c.*
[k] *Dio Cass. Lib.* LXXVIII. *p.* 893.
[l] Exemplum est in *L.* 1. *C. de his qui in exil. dat.* quae est *pars Edicti Antonini*, id est, Caracallae. Data enim est *duobus Aspris. Coss.* de quibus v. *Noris. Diss. III. de Epoch. Syro Macedon. c.* IV. *p.* 185. cf. *Noordkerk. Obs. c.* VI. *p.* 123. *sq.*

parum in jure condendo occupati fuere. Itaque ALEXANDRI Edicta enarrabimus, & constitutiones, quae ab eo non aliter fere factae traduntur, nisi ex consilio Jurisperitorum aliquot, quibus ille semper usus est [*m*]. Eum autem Lampridius Leges innumeras sanxisse tradit, e quibus nonnullas ipso illo auctore referemus.

§. XII.

Ut autem ejus potissima EDICTA referamus: primum *Leges de jure populi & fisci moderatas & infinitas sanxit* [*n*]: *negogiatoribus maximam immunitatem dedit* [*o*]: *usuras foeneratorum contraxit ad trientes pensiones* [*p*]. *Adsessoribus salaria instituit* [*q*]. Quae in Codice reperiuntur, hic commemorare nihil attinet.

§. XIII.

Ceterorum Imperatorum usque ad Diocletianum & Maximianum, fere breve imperium fuit: aut certe jus magis vetus Rescriptis suis repetierunt, quam novum constituerunt [*r*]. Horum autem, & Galerii Constantiique Chlori, tot sunt in Codice Constitutiones, ut eas enarrare omnes ratio nostra non ferat.

§. XIV.

Ceterum hic de Rescriptis Imperatorum aliquid addendum est. Eorum usus his temporibus tantus fuit, ut pleraque, non jure, sed Rescriptis agerentur. Quare etiam, supra tradidimus, Macrinum Imperatorem cogitasse aliquando omnia Rescripta tollere [*s*]. Vulgo Imperatores ab omnis generis hominibus consulebantur, rescribebantque. Et quamquam fere jus tantum constitutum ad causas & facta proposita transtulerunt, tamen etiam multa capita juris summi, legumque subtilitatem, Rescriptis suis ad majorem aequitatem atque humanitatem sensim paullatimque revocarunt. Quod, cum Rescripta per se efficere non possent, factum est

[*m*] *Lamprid. Alex. Sev. c.* 16.
[*n*] *Lamprid. Alex. c.* 16.
[*o*] *Lamprid. c.* 22.
[*p*] *Lamprid. c.* 26. Ceterum Alexandri Leges illustravit *Chassanaeus* singulari libro supra laudato.
[*q*] *Lamprid. c.* 46. quod jam ante Pescennius Niger in oriente constituerat. *Spartian. Pescenn. Nigr. c.* 7. cf. *Brisson. Sel. Ant.* I. 12. *Jac. Gothofr. ad Cod. Theod. de adsess. p.* 76. *T.* I. *P. Burg. Elect.* I. 9. *Herald. rer judic.* I. 8. quae Gothofredianis ad Cod. Theod. addidit Cel. *Ritterus*.
[*r*] Constitutionem si potius Rescriptum *Gordiani*, quod in Codice non exstat, e libro scripto a Pithoeo acceptum, de *nuptiis contra mandata contractis*, *& dote caduca*, edidit *Cujac. Obs.* I. 11.
[*s*] *Capitolin. Macrin. c.* 13. de quo consilio in utramque partem censent viri docti, *Jac. Gothofred.* Diss. de *Genotaph. T.* III. *Thes. Jur. Otton. p.* 345. &. *Schulting.* Diss. *pro Rescriptis Imperatorum Rom.* cf. Gel. *Ritter.* ad *Cod. Theod. T.* I. *p.* 27.

est maxime temporis diuturnitate, ac similitudine Rescriptorum adsidua ut superiori capite ostendimus [t]. Atque haec causa est, quare non solum in Digestis Rescripta frequenter laudari reperiamus: sed etiam adeo fuerint jam hoc aevo ICti, qui Rescripta Imperatorum colligerent, atque in Codices referrent. *Papirius* quidem *Justus* Rescripta Divorum Fratrum XX. libris collegit [u], e quibus & hodie in Pandecte sunt fragmenta. *Dositheus* autem Grammaticus *Epistolas* & *Sententias* Hadriani [x] uno libro comprehendit: & *Ulpianus* in VII. libro de Officio Proconsulis Rescripta contra Christianos composuit [y].

§. XV.

Cum vero Imperatores tam frequenter consulerentur a privatis etiam hominibus, iisque rescriberent, etiam de jure certo: atque adeo munus ICtorum occuparent: quod inprimis post Alexandrum crebro uso venisse puto: inde videtur consecutum esse, ut sensim paullatimque auctoritas ICtorum, & dignitas plane deleta sit, ipsaque Jurisprudentiae professio obsoleverit.

SECTIO IV.

De Jure Honorario & Edicto Perpetuo.

§. I.

MAgnam juris Romani partem in Jure Honorario positam fuisse, supra intelleximus. Id jus etsi multa capita utilissima & aequissima habebat: tamen, quoniam singuli Praetores nova Edicta proponere, & ab superioribus Edictis recedere poterant, magnam & varietatem & difficultatem adferebat: jurisque prudentiam, & jurisdictionem adeo ipsam, incertam faciebat. Itaque videbatur perquam necessarium & utile, jurisdictioni magistratuum certam formulam praescribere, cui omnes adstringerentur, a qua recedere non possent: & juris studiosis certum juris honorarii quasi corpus componere: quo certior atque liquidior fieret scientia. Ac Jureconsulti quidem aliqui cum liberae reipublicae, tum Caesareorum ante Hadrianum temporum, colligendis componendisque Edictis consulere disciplinae juris tentaverant: sed is labor, quippe a privatis susce-

[t] v. *Brencmann. de Heuremat. Modestin.* c. VII. *p.* 130. *Schulting. pro Rescript. Impp.* *n.* 5. *Noordkerk. Obs.* c. V. *p.* 99.

[u] v. *Wieling. Jurisprud. Restit.* p. 157.

[x] v. supra §. IV. *h. sect.*

[y] *Lactant. Div. Inst.* V. 15. v. *Schulting. pro Rescript. Impp.*

ceptus, & auctoritate & necessitate caruerat. Igitur Hadrianus Imperator, cum jure inprimis constituendo rempublicam fundare suscepisset, inprimis Juris Honorari componendi consilium cepit: ut tandem aliquando magistratus, praecipueque Praetores, perpetuam certamque formulam, quasi jurisdictionis legem, quam sequerentur, haberent.

§. II.

Hadrianus itaque EDICTUM PERPETUUM componi jussit [*a*]: Id negocium dedit *Salvio Juliano*, ICto tum temporis celeberrimo [*b*], & forte tum designato Praetori Urbano [*c*]; a quo cum illud compositum esset, in Senatu oratione Principis habita, SCtoque facto, comprobatum [*d*] vim Legis perpetuae accepit. Publicatum deinde Edicto Imperatoris anno Chr. CXXXI. ab V. C. DCCCLXXXV. in quem annum Hadriani Quinquennalia incidunt [*e*].

§. III.

Hoc Edictum Perpetuum compositum collectumque est ex Praetorum Edictis, quae tum extabant: ad usum istius temporis omissis inutilibus [*f*], immutatis veteribus [*g*], adiectis etiam novis quibusdam capitibus [*h*]. In quo etiam Julianus id sibi sumsit, ut cum Sabinianus ipse esset, opiniones Sabinianorum, rejectis diversis, Edicti auctoritate comprobaret [*i*].

§. IV.

Ita Praetores ceterique magistratus urbani formulam legemque jurisdictionis perpetuam acceperunt, a qua recedere non liceret: id quod etiam ipsi Principes saepe numero prae se ferunt [*k*]. Atque ab eo tempore desierunt Edicta ordinaria sive annua magistratuum in urbe. Id tamen non eam vim habebat, ut, ubi propter res plane novas incidentes supplendum

jus

[*a*] *Eutrop.* VIII. 9. Justinianus *Constit. Gr. de confirmat. Digest.* §. 18.

[*b*] *Euseb. Chron. Eutrop. l. c. L.* 2. §. 18. C. *de vet. jur. enucl.*

[*c*] Est haec conjectura *Heineccii* non improbabilis *Hist. Jur.* I. 270. Nam Praetorem fuisse intelligitur ex *L.* 5. *D. de manum. vind.*

[*d*] *Const. Gr. de confirm. Dig.* §. 18. SCtum ipsum praefixum postea Edicto, simulque editum esse ex L. 102. *D. de R. I.* colligit *Jac. Gothofredus Comm. ad Reg. Jur. p.* 449.

[*e*] v. *Pagi Diss. Hypat. P.* II. *c.* 4. §. 3. *p.* 123. *Crit. Baron. T. I. p.* 127.

[*f*] veluti de *fluminibus retandis*, *Gell. N. A.* XI. 17.

[*g*] v. *L.* 1. *D. quod met. caus. L.* 1. §. 1. *D. commodat.*

[*h*] *L.* 3. *D. de conjung. cum emancip. lib. ei.* quamquam *Noordkerk* V. C. *Obs. c.* VIII. *p.* 164. dubitat, Julianus id caput in Edictum Perpetuum retulerit, an postea Praetor factus id demum proposuerit.

[*i*] *L.* 1. §. 1. *D. de jur. fisc.* v. *Mascov.* V. C. *de Sect. c.* VII.

[*k*] *L.* 13. C. *de testam. L.* 2. C. *de condit. insert.*

jus esset. Praetoribus ea potestas plane esset ademta [*l*]. Ceterum autem quamquam id Edictum publica auctoritate promulgatum vim Legis habebat, tamen naturam juris honorarii capita in eo comprehensa non amiserunt.

§. V.

Magnam mutationem Jurisprudentiae attulit hoc Edictorum σύστημα: Nam primum eo quasi fonte juris civilis usi sunt juris studiosi: deinde id certatim commentariis summi quique ICti illustrarunt: rationem & ordinem ejus in libris juris civilis scribendis componendisque secuti sunt: ut eam ob causam Justinianus adcommodatissimum duceret, in Pandectis digerendis eumdem ordinem servari. Denique ab eo tempore studia sectarum refrixisse videntur [*m*], ita, ut nova ICtorum ratio existeret eorum, qui ex utriusque sectae decretis optima quaeque & maxime probabilia libarent, & amplecterentur [*n*]. *Miscelliones* & *Herciscundi* adpellantur. Atque hoc Edictum semper deinde usque ad Justinianum observatum est.

§. VI.

In Digestis multa Edicti hujus capita ex commentariis veterum ICtorum extant: ipsumque corpus Digestorum ad ordinem ejus compositum, & maximam partem ex scriptis ICtorum, illud interpretantium, collectum est. Quare operae pretium facere visi sunt doctissimi homines, qui in eo elaborarunt, ut vel ordinem, vel etiam ipsum quasi corpus, Edicti restituerent, *Eguinarius Baro*, in Manualibus Juris, *Gul. Ranchinus* [*o*], *Hub. Gifanius*, in oeconomia Juris, *P. Pittenius*, in oeconomia Edicti Perpetui. *Jac. Gothofredus*, serie Edicti Perpetui, in Quatuor Fontibus Juris Civilis, edicta. Quorum omnium labores cum non videantur satis consilio fecisse: *Heineccius* id perficere destinarat. Sed, morte ipsius praematura, etiam haec spes ab ipso facta caruit eventu [*p*]. Ceterum unicuique juris scientiae accuratae diligenter studioso suadendum est, ut & ordinem & materiam Edicti hujus Perpetui, quantum fieri potest, cognoscat. Utilissimum id est, & aptissimum ad interpretationem Digestorum, quae magnam partem commentariis ad Edictum continentur.

§. VII.

Edicto Perpetuo demum illud caput adjectum fuisse puto, *quod quisque juris in alterum statuit, ut eo ipse utatur:* cum alii id ad tempora liberae reipublicae reiiciant [*q*].

 §. VIII.

[*l*] v. *Noordkerk Obs. c.* VIII. *p.* 161.
[*m*] v. *Mascov.* V. C. *de Sect. c.* VII.
[*n*] v. *Mascov. de Sect. c.* VIII.
[*o*] cujus liber insertus est a Cl. *Meermanno* T. III. *Thes. Jur. Civ. & Canon.*
[*p*] Nam, quae in ejus Opusculis Postumis edita sunt *Edicti Perpetui* commentaria, rudia adhuc & inchoata sunt.
[*q*] v. supra *Lib.* II. *c.* II. *Sect.* III. §. 6.

§. VIII.

Iisdem temporibus, aut certe paullo post EDICTUM etiam PERPETUUM PROVINCIALE, quod in omnibus provinciis perpetuo deinceps observaretur, compositum statuunt viri docti, nominatimque H. Dodwellus [r], & Ez. Spanhemius [s]. Perperam: cum omnes ea de re sileant veteres scriptores, idque etiam, propter diversam singularum provinciarum formulam, facultatem non habuerit [t]. Itaque circa Edicta ordinaria sive annua provincialium magistratuum nihil mutatum est, nisi hoc, ut in iis capitibus, quae ad provincias transferri possent, Edictum urbanum sequerentur.

§. IX.

Idem dicendum est de EDICTO PERPETUO AEDILICIO: quod nonnulli viri docti circiter iisdem temporibus factum esse, arbitrantur [u]. Nam ostendi potest, Aediles ex Edicto Praetoris Perpetuo jus dicere debuisse, non minus, quam ceteros urbanos magistratus: quorum omnium jurisdictioni ista formula communis ideo data est. Ceterum neque semper hisce temporibus Aediles Curules fuerunt [x].

SECTIO V.

De Jure Civili

sive

De auctoritate Prudentum: ipsisque Jureconsultis.

§. I.

Jurisperitorum auctoritas ab Hadriani temporibus laetissime effloruit: celeberrimosque ab eo tempore Roma habuit ICtos, usque ad Alexandrum Imperatorem: a cujus imperio fere conticescere visa sunt Jurisprudentiae oracula. Cujus rei causas non difficile est invenire. Nam splendor quidem & auctoritas ICtorum inde extitit, quod Imperatores ab Hadriano semper ICtos in summo honore & frequenter in consilio habuerunt

[r] *Dodwell. Prael. Cambd.* IX. *p.* 341.
[s] *Spanhem. Orb. Rom. Ex.* II. 8.
[t] Docui illud in Prolus. de *Edicto Provinciali Perpetuo* Lips. 1752.
[u] *Dodwell. l. c.*
[x] v. *Cujac. Obs.* XXV. 26.

runt suo, usque ad Alexandrum, de quo id ipsum memoriae proditum est [a]. Post Alexandrum autem necesse erat ICtorum scientiam frangi, quod, Rescriptorum ad privatos usu invalescente, munus de jure respondendi Imperatores ipsi sibi adrogabant, adeoque Jureconsultorum exigua auctoritas & dignitas esse debebat. Itaque ab Hadriano, usque ad Alexandrum, multos summae scientiae & auctoritatis ICtos reperimus: post eum fere nullos vel paucissimos, qui aliquo numero fuerint, vel ad posteros clari.

§. II.

Jurisconsultorum autem eadem fere, quae ab Augusto orta, ratio etiam his temporibus mansit. Id unum immutasse fertur Hadrianus, ut non amplius facultatem respondendi a Principe petere necesse esset [b]: quod quamdiu duraverit, certo dici non potest [c]. Ceterum hic minuenda est opinio Hotomanni [d], aliorumque, qui ICtis horum temporum celeberrimis parum pretii statuunt, quasi & peregrini plerique, & latinae linguae rationisque Romanae parum gnari fuerint: scribendique genere utantur, a consuetudine latina valde abhorrente. Primum enim peregrinos fuisse, quis dicat, quos sciamus in summis honoribus, & magistratibus, eluxisse? Si qui autem e Syria vel Phoenicia oriundi fuerint, uti traditur de Ulpiano & Papiniano: peregrinos tamen exinde dicere non possis, cum & in urbe nati, & eorum parentes majoresve jam dudum civitate donati esse potuerint: multos enim in provinciis cives Romanos fuisse, sub Caesaribus, etiam ex provincia oriundos, nemo est, quin sciat: praeterea autem etiam constitutione Antonini Caracallae cives Romani effecti erant ingenui omnes, in Romano imperio [e]. Orationem autem eorum latinam, si quis recte vel per se, vel aetatis istius ratione, aestimet, reprehendere non possit: virique docti satis a criminibus & vitiis defenderunt [f].

§. III.

Jam ad Sectas ICtorum proficiscimur. Quarum dissensiones etsi non plane cessarunt his temporibus, quippe Justiniani tempore haud paucae superessent, quibus ille definiendis componendisque per L. Decisiones operam daret: tamen earum quasi aestus aliquantum deferbuit, condito Edicto Perpetuo, ut supra tradidimus: exortumque est genus novum ICtorum,

rum,

[a] *Lamprid. Alexandr. c.* 16.
[b] *L.* 2. *§.* 47. *D. de Or. Jur.*
[c] *Eunapii* certe temporibus rursus peti solitum fuisse, docet idem *Eunap.* in *vit. Chrysanth. p.* 286. exemplo *Innocentii* ICti. Vixit autem Eunapius tempore Imperatoris Constantini M.
[d] *Hotomann. Antiribonian. c.* 12.
[e] v. *A. Schulting. Orat. qua disquiritur, culpandusne sit Tribonianus* &c. *p.* 898. *sqq.* in *Jurisprud. Antejust.*
[f] v. *Dukeri Opusc. de Latinit. Jurisconsultorum p.* 322. & 292. & *Bynkershoekius Obs.* VIII, 15.

rum, mediam quandam viam sequentium, & ex utriusque sectae decretis optima quaeque & verosimillima libantium: quos hodie vulgo *Herciscundos* adpellitant, auctore Cujacio [g]: *Miscelliones* [h] alii.

§. IV.

Jam ipsos ICtos hujus aetatis persequemur. Princeps est SALVIUS JULIANUS [i], Hadrumetinus Afer [k], qui sub Hadriano, Pio, & Divis Fratribus vixit, bisque Consulatum suffectum gessit [l]. Edictum Perpetuum, jussu Hadriani composuit [m]. Scripsit *Libros* XC *Digestorum*, ad Edicti Perpetui ordinem deductos, *Libros* VI *ad Minicium Natalem* [n], s. ut alii vocant, *ex Minicio*, vel *apud Minicium*, *ad Ursejum Ferocem Libros* IV [o], *de Ambiguitatibus librum singularem* [p]. Sabinianus fuit, quamvis interdum a schola sua dissentiat [q].

§. V.

ABURNUS VALENS, Juliani aequalis, in Antonini Pii consilio fuit [r], Scripsit [s] *Fideicommissorum Libros* VII. & *Actionum libros totidem.* Sabinianus fuit [t], quippe Javoleni discipulus.

§. VI.

[g] *Cujac. ad* §. 25. *Inst. de rer. divis.* ad exemplum Stoicorum, vos medium secutos, *Herciscundos* adpellare creditur *Servius* ad *Virg. Aen.* III, 68. ad verba *animamque sepulchro condimus*. Verba Servii, ut ea Cujacius legit, sunt: *quam Stoici herciscundi, id est, medium secuti, tamdiu durare dicant, quamdiu durat & corpus*. Sed vel sic valde de hujus vocabuli auctoritate dubitant viri docti. Nam optimae Servii editiones & Codd. habent: *quam Stoici terris condi, id est* cet: atque contextus satis indicare videtur, vocabula *terris condi* hoc loco veram lectionem esse. Sed recepta est *Herciscundorum* adpellatio omnibns historiae juris scriptoribus: atque adeo ea quoque nos interdum usi sumus.

[h] *Festo* auctore, *Miscelliones* sunt, *qui non certae sunt sententiae, sed variorum mixtorumque judiciorum*.

[i] De hoc late disputat *Heinecc.* in *Diss. de Salvio Juliano* & *Hist. Edict. Perpet.* II, 3. *p.* 191. *sqq.* in *Opusc. Postum.* cf. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 24.

[k] *Spartian.* vit. *Julian. c.* 1.

[l] v. *Mascou.* V. C. *de Sectis p.* 54. Ceterum stemma ejus genealogicum *Casaub.* ad *Spartian. Julian. c.* 1. *Reines. Var. Lect.* III, 2. *p.* 344. & *Epist. ad Rupert.* 59. *Rupert.* ad *Pompon. p.* 473. confecerunt & illustrarunt: magis emendare adgressus est *Heinecc.* Diss. *de Salvio Juliano p.* 793. & in *Hist. Edicti Perp. p.* 197.

[m] v. supra *Sect.* IV. §. 2.

[n] v. *Augustin. Emend.* I. 6. *p.* 51.

[o] v. *Agustin. l. c.*

[p] Stoicorum exemplo, quorum multi libri περὶ ἀμφιβολιῶν extitere. Ex hoc libro est *L.* 13. *D. de reb. dub.* subtilissimum fragmentum: quod multi explicare laborarunt: quos recenset *Meermann.* V. C. in *praef. ad* T. III. *Thes. Jur. Civ. & Canon.* Ceterum fragmenta librorum Juliani in Digestis v. ap. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 55. *sqq.*

[q] v. *Mascov. de Sect.* II. 7. *p.* 60. *sq.*

[r] *Capitolin. Anton. Pi. c.* 12. quamquam dubitant etiam nonnulli, an hic locus de ICto hoc capiendus sit, nec ne.

[s] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 256. *sqq.*

[t] v. *Mascov. de Sect.* II. 5. *p.* 53.

§. VI.

Ejusdem Javoleni discipulus fuit TUSCIANUS [*u*], de quo alia omnia ignorantur.

§. VII.

SEX. CAECILIUS AFRICANUS, Juliano item aequalis [*x*], sub Antoninis potissimum eminuit. Idem Caecilius esse putatur, cujus est cum Favorino disputatio de Legibus duodecim apud Gellium [*y*]: quamquam alii dubitant [*z*]. Scripsit [*a*] *Libros* IX *Quaestionum* subtilissime, & acutissime [*b*], & *Libros* XX *Epistolarum* Sabinianus fuit [*c*].

§. VIII.

TERENTIUS CLEMENS, auditor Juliani [*d*], scripsit [*e*] *Libros* XX *ad Leges* Juliam & Papiam Poppaeam.

§. IX.

VINIDIUS VERUS, Antonini Pii consiliarius [*f*]: tantum ab aliis ICtis in Pandecte laudatur.

§. X.

Iisdem temporibus vixit JUNIUS MAURICIANUS [*g*], *duorum librorum de Poenis* [*h*], & VI *librorum ad Leges* Juliam & Papiam Poppaeam, & *Notarum apud Julianum*, auctor.

§. XI.

TARUNTENUS PATERNUS, sub Commodo Praef. Praetorio mortuus [*i*]. Scripsit [*k*] *libros quatuor de Re Militari*, sive *Militarium;* unde Vegetio [*l*] dicitur *diligentissimus juris militaris adsertor*.

§. XII.

[*u*] *L.* 2. §. *ult. D. de Or. Jur.* de eo quaerit *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 5. Aliis videtur Fuscianus dicendus esse.

[*x*] *L.* 3. §. 4. *D. de agnosc. & alend. lib.*

[*y*] *Gell. N. A.* XX. 1. v. *Cujac. Obs.* VII. 2. & *Tract.* ad *African* I. *init. Reinold.* ad *L.* 23. *D. de R. I.*

[*z*] *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 22. *A. Augustin. de nom. propr. Pand. p.* 111. *lit. a.*

[*a*] *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 4. *sq.*

[*b*] Eas *Cujacius* IX. *Tractatibus ad Africanum* eruditissime exposuit.

[*c*] *Mascov. de Sect.* IV. 3. *p.* 80. *sqq.*

[*d*] *L.* 6. *D. de vulg. & pupill. subst.*

[*e*] Fragmenta v. apud *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 251.

[*f*] *Capitolin. Anton. Pi. c.* 12.

[*g*] *L.* 57. *D. de legat.* II.

[*h*] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 119.

[*i*] *Dio Cass. Excerpt. Peiresc. p.* 724. *Lamprid. Commod. c.* 4. v. *Stewech. ad Veget.* I. 8. cf. *Otto praef.* ad *Tom.* I. *Thes. Jur. Civ. p.* 16.

[*k*] v. *Wieling. Jurispr. Rest. p.* 251.

[*l*] *Veget. de Re Mil.* I. 8.

§. XII.

PAPIRIUS JUSTUS, auctor *librorum* XX *Constitutionum* Divorum Fratrum [*m*], iisdem temporibus floruisse videtur [*n*].

§. XIII.

SEX. POMPONIUS [*o*], Juliano aequalis, usque ad Divorum Fratrum imperium videtur vixisse [*p*]. De secta ejus non convenit. Herciscundum fuisse, Mascovius [*q*], Proculianum, alii statuunt. Scripsit [*r*] *Enchiridion* duplex, alterum libro singulari [s] *Epistolarum Libros* XX *Fideicommissorum Libros* V *ad Q. Mucium Lectionum* XXXIX [*t*], *ad Plautium*, s. *ex Plautio*, *Libros* VII *Regularum librum singularem*, *Libros* XXXV *ad Sabinum*, sive *ex Sabino* [*u*], *Libros* V *Senatusconsultorum Libros Variarum Lectionum* XL, sive *ex Variis Lectionibus* [*x*], *Libros* XVI *Epistolarum* & *Variarum Lectionum Digestorum Libros* V *Libros ad Edictum* LXXXIII [*y*], & *de Stipulationibus*. Ceterum sine justa causa duos Sextos Pomponios fuisse statuunt nonnulli viri docti [*z*].

§. XIV.

CAJUS [*a*], ICtum apud ipsos veteres celeberrimus, cujusque libri in magno usu versati sunt, vixit sub Hadriano, Pio, & Marco [*b*]: quamquam aliqui viri docti [*c*] eum usque ad Caracallae tempora vixisse statuunt. Certe dudum explosa & ejecta est opinio eorum qui Cajum usque ad Diocletiani, vel ad Justiniani, tempora vixisse putant [*d*]. Her-

[*m*] v. *A. Augustin. de nom. propr. Pand. p.* 129. a. Fragmenta in Digestis v. apud *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 157.

[*n*] *L.* 60. *de pact.*

[*o*] v. de eo *Heinecc. Praef.* ad *Uhlii* V. C. *Opusc. ad Histor. Jur.*

[*p*] *L. penult. D. de pollicit.*

[*q*] *Mascov. de Sect. p.* 130.

[*r*] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 214. *sqq.*

[*s*] e quo est *L.* 2. *D. de Or. Jur.*

[*t*] v. *Arnald. Var. Conj.* II. 29.

[*u*] quorum priores commentario illustravit *H. Theod. Pagenstecher* V. C.

[*x*] de quorum ratione v. *Jac. Gothofr. Discurs. Histor.* ad *L. Barb. Philipp. p.* 15. in *Opusc.*

[*y*] v. *Wieling. Ind. Alphab. ICtor.* in *Jurispr. Rest. p.* XC.

[*z*] *A. Augustin. de nom. propr. Pand. p.* 92. & 255. & *Otto* V. C. *praef.* T. I. *Thes. Jur. Civ. p.* 14. vide *Reinold. Or. de Sex Pomponio p.* 12. *Heinecc. praef.* ad *Uhlii Opusc. p.* 10. *sqq.*

[*a*] Praenomen *Titi* habuisse vulgaris est sententia. Sed v. *Meermann.* V. C. *Specim. Animadv. Crit.* in *Caii Institutiones p.* 1. *seqq. Cajus* autem non praenomen, sed cognomen, vel nomen fuit. Nam quamquam liberae reipublicae temporibus *Cajus* praenomen tantum fuit, tamen deinde pro cognomine vel nomine sub Impp. coepit esse, cum ratio nominum valde esset mutata v. *Perizon. Animadv. Histor. c.* V.

[*b*] *L.* 7. *per D. de reb. dub. L.* 9. *D. ad SCt. Tertull.* cf. *A. August. Emend.* I. 5. *p. m.* 46. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c. ult.*

[*c*] *Raevard. Conj.* III. 19. *Conradi Act. Erud. Lips. a.* 1737. *mens. Febr.* & deinde novis argumentis in *Parerg.* II. 5. *p.* 287. *sqq.*

[*d*] v. *Fu. Otto* V. C. *praef. T.* I. *Thes. Jur. Civ. p.* 15.

Hercifcundum inter fectas fuiffe, conftat [*e*]. Plurima fcripfit, e quibus fragmenta in Digeftis relata funt [*f*]. Eorum hodie haec nota funt: *Libri* VII *Aureorum*, five *rerum quotidianarum* [*g*], *de Cafibus Liber fingularis*, *Liber fingularis Dotaliciorum* [*h*], *Libri ad Edictum Aedilium Curulium*, *Libri ad Edictum Praetoris Urbani* [*i*] five, *Libri* X *ad Edictum Urbicum*, *Libri* XXXII *ad Edictum Provinciale* [*k*], *Libri* II *Fideicommifforum*, *Liber fingularis de formula hypotecaria*, *Libri* IV *ad Legem* XII *Tabularum* f. Δωδεκαδέλτυ, *Liber fingularis ad Legem Gliciam* [*l*], *Libri* XV *ad Leges*, *Libri* III *de Manumiffionibus*, *Liber fingularis Regularum*, *Liber fingularis de re uxoria* [*m*], *Libri Regularum*, *ad SCtum Orphitianum Liber fingularis*, *ad*

[*e*] v. *Mafcov. de Sect. c.* VIII. *p.* 127. Ceterum quae ad Cajum pertinent, de iis conf. *Schulting.* in *not. ad vitam Caii a Bertrando & Grotio defcriptam* in *Jurifprud. Antejuft.*

[*f*] v. *Wieling. Jurifprud. Reftit. p.* 8. *fqq.*

[*g*] *Rerum quotidianarum* nomine infcripti haud dubie libri eam ob caufam, quod utiliora difciplinae praecepta continerent: ifque titulus haud dubie a Cajo eft ipfo: nomen autem *Aureorum* videntur a pofteris accepiffe propter praeftantiam & gratiam. Ceterum nomine *Aureorum* etiam libros *Inftitutionum* Caii fimul comprehenfos fuiffe contendit *Conradi Parerg.* I. 7. propterea, quod tantum ex tribus libris Aureorum in Digeftis fragmenta fint, feptem autem in Indice Florentino memorentur. Quae ratio haud fcio, an fit infirma.

[*h*] vitiofam hanc libri infcriptionem effe putat *Gifan.* ad *Cod. p. m.* 389. legendamque ad *L. Falcidiam* vel *Cinciam.* Equidem magis probo fententiam *Wielingii* in *Ind. Alphabet. ICtor.* Jurifpr. Reft. *p.* LXXVI. qui putat, effe eundem librum cum eo, quem *de vetere re uxoria* laudat Juftin. in *Conft. omnem* §. 1. *ad Anteceffor.*

[*i*] Horum librorum plures reperiuntur infcriptiones in Digeftis: v. c. *ad Edictum Pr. V. titulo de aqua pluvia arcenda*, *titulo de damno infecto*, *titulo de liberali caufa*, *titulo de praediatoribus*, *titulo de Publicanis*, *titulo Qui neque fequantur*, *neque ducantur*, *titulo de Re judicata titulo de teftamentis*, ut adeo libri ad Edictum Praetoris Urbani fcripti, in eofdem titulos partiti fuiffe videantur, in quos Edictum ipfum diftinctum fuit. Ab hac fententia neminem revocet infcriptio *L.* 4. *D. de op. ferv. L.* 30. *de bon. lib.* & aliarum, quae fumtae infcribuntur ex *Caii libro fecundo ad Edictum Praetoris Urbani, titulo de liberali caufa.* Non enim exinde confequens eft fingulares iftos libros omnes fuiffe diverfos ab illis, *ad Edictum Urbicum*, vel duos libros ad hunc ipfum titulum Edicti de liberali caufa fuiffe: fed potius in libro II ad Edictum fuiffe a Cajo titulum de liberali caufa tractatum. Forte enim non perpetui commentarii in totum Edictum his libris fuerunt, fed tantum in certos quofdam & infigniores Edicti titulos. Nam Edictum ipfum in titulos defcriptum fuiffe conftat, & ICtos etiam libros fuos in titulos vel capita divififfe docet *Bynkershoek Obf.* V. 15.

[*k*] Hos libros nihil aliud fuiffe, nifi collectionem Edictorum provincialium, tam in provinciis Caefaris, quam in provinciis Senatoriis propofitorum, ad Edicti Urbani ordinem factam; id quod indicant formulae: *ait Proconful*, *ait Praetor*, quibus Cajus utitur: neque adeo ex iis libris argumentum pro Edicto Perpetuo provinciali arcefli poffe, oftendi in Proluf. de *Edicto Perpetuo Provinciali.*

[*l*] In fola *L.* 4. *D. de inoff.* infcriptione memoratur. Sed vitiofam eam infcriptionem effe plerique viri docti confentiunt: cum praefertim librorum fcriptorum in ea exhibenda magna fit varietas. v. *Bynkershoek. Obf.* II. 12.

[*m*] *Conftit. Omnem de rat. doc. ad. Anteceff.* §. 1. ubi etiam *liber fing. de tutelis* laudatur.

ad SCtum Tertullianum Liber singularis, *de Verborum Obligationibus Libri* III, & *Commentarii:* e quorum plerisque multa fragmenta hodie in Digestis extant.

§. XV.

Praecipue autem hic memorandi sunt ejus *libri Institutionum quatuor* [*n*], non solum propterea, quod Imperator Justinianus illis multum tribuit, maximeque suas ad earum exemplum componi voluit: sed inprimis eam ob causam, quod illi Institutionum libri hodie supersunt, utilissimi studiosis jurisprudentiae elegantioris. Non illi quidem integri, & sinceri ab omni mutatione, ad nos pervenerunt, quippe servati ex Breviario Alcariciano, in quod hos libros, in epitome redactos, ad usum sui temporis interpolatos & adcommodatos, referri jusserat rex Visigothorum [*o*]. Itaque ab isto compilatore libros quatuor in duos contractos habemus, multis capitibus omissis, unde post locum de furtis nihil ad nos pervenit. Ceterum tamen vel sic earum Institutionum magna est ad interpretationem & illustrationem corporis Justiniani utilitas. Praestantia vero Institutionum Caii inde cognosci potest, quod apud ipsos veteres in scholis magnus usus harum Institutionum Caii, maxima omnium laus fuit [*p*]. Aliud Caii Institutionum compendium, aliquot abhinc saeculis, a monacho quodam, ut videtur, etsi satis imperito, factum est: quod primum edidit Petrus Aegidius Antwerpiensis [*q*], & nuper Meermannus V. C. [*r*].

§. XVI.

[*n*] Quatuor libros fuisse, hodie constans omnium opinio est: nisi quod *Wieling. Ind. Alphabet. Jurisprud. Restit. p.* LXXV. in eam opinionem venit, ut putaret *duos* tantum fuisse libros, propterea quod Justinianus in *Const. Omnem*, *de rat. doc. ad Antecess.* §. 1. dicit; studiosos primo anno sex libros voce magistra percepisse, in quibus *Institutiones Caii* & ejusdem *quatuor libri singulares* numerarentur. Sed id quam fragile sit argumentum, facile intelligitur v. *Conradi Parerg.* I. 7. *p.* 147.

[*o*] Haec Institutionum Caii excerpta primus edidit *Jo. Sichardus*, deinde *Almaricus Bouchardus* Lovan. 1570. in 12. & *Hyeronym. Aleander* jun. 1600. Venet. denique cum omnibus in ea commentariis *Schultingius* in *Jurisprud. Antejustin.* qui etiam reliqua Institutionum harum fragmenta ex *Boethio*, *Collatione Legis Mos. & Romanae*, *Prisciano*, *Diomede*, & ipsis Pandectis, interposuit. Ceterum has Institutiones Caii denuo cum libris scriptis duobus bibliothecae Leidensis comparavit, & *Animadversiones* in *Caii Institutiones* edidit *Meermann.* V. C. Mantuae Carpetanorum 1742.

[*p*] *Const. Omnem* §. 1. *de concept. Digestor.*

[*q*] *P. Aegidii* liber sic inscribitur: *Summae sive argumenta Legum diversorum Imperatorum, ex Corpore Divi Theodosii, Novellis Divi Valentiniani Aug. Martiani, Majoriani, Severi, praeterea Caii & Julii Paulli Sententiis, nunc primum diligentissime excusa, Caesarei iuris studiosis utilitatem allatura non mediocrem ex vetustissimo archetypo.* A 1517. *apud Theodoricum Martinum Alustensem Antwerp.* qui liber rarissimus est.

[*r*] in adpendice *Animadversionum* in *Caii ICti Institutiones*.

§. XVI.

L. VOLUSIUS MAECIANUS sub Antonino Pio & Divis Fratribus celeber, Divi Marci etiam praeceptor in jure civili [s] fuit. Reliquit [t] *Libros* XVI *Fideicommissorum*, sive *Questionum de Fideicommissis*, *Librum ex Lege Rhodia* [u], *Publicorum Libros* XIV, sive *de publicis judiciis*, item *Questionum Libros*, quorum mentionem facit Papinianus [x]. Eidem etiam tribuitur, etsi parum certo, *Liber de asse & partibus ejus* [y].

§. XVII.

Q. CERVIDIUS SCAEVOLA [z], auctor Jurisconsultorum prudentissimus [a], Marci Antonini consiliarius [b], Septimium Severum Imp. & Papinianum in jure civili discipulos habuit [c] Hercíscundus fuit [d]. Edidit [e] *Libros* XL *Digestorum*, *Notas ad Julianum*, *Librum singularem de Quaestione familiae*, *Libros* XX *Questionum* [f], *Librum singularem Quaestionum publice tractatarum*, *Libros* IV *Regularum*, *Libros* VI *Responsorum* [g], & *Notas ad Marcellum*.

§. XVIII.

ULPIUS MARCELLUS sub Pio, Marco, & Commodo floruit [h]: Procu-

[s] *Capitolin. Marc. c.* 3. v. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 5. *Otto praef. T.* I. *Thes.*

[t] Fragmenta ejus librorum in Digestis v. apud *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 97.

[u] Sic enim titulus libri scribendus est, non *ad Legem Rhodiam* v. *Bynkershoek. Exerc.* ad L. Αξίωσις *c. I.* in *Opusc.* T. I.

[x] in *L.* 86. *pr. D. de adquir. vel omitt. hered.* quos libros, cum libris *de Fideicommissis*, eosdem esse putant viri docti, propterea, quod in Indice Florentino non memorentur. Sed parum idoneam rationem esse hanc, docent exempla librorum in eodem Indice omissorum, de quibus nullus dubitationi locus relinquitur cf. *Bynkershoek*. *Exerc.* ad L. Αξίωσις *c.* 1.

[y] Scribendi genus in hoc libello adhibitum, valde abhorrens ab elegantia Maeciani ICti, multum dubitationis injec. viris doctis. Utilissimum tamen studiosis juris esse judicavit summus *Cujacius* ad *L.* 21. §. 2. *D. de ann. leg.* ita ut eum ante ipsarum Institutionum doctrinam cognoscendum planeque imbibendum putaret. Adjectus est Libris *de Pecunia Vetere* a *I. F. Gronovio*, & insertus a *Graevio Thes. Anton. Rom. T. I.* Ceterum de vita & scriptis hujus ICti egit *Jo. Wunderlich.* in Comm. *de Volusiano ICto*, & *SCto Volusiano*.

[z] Scripsit *Fr. Duarenus* librum, cui nomen *Scaevola*.

[a] *L.* 3. *C. Th. de testam.*

[b] *Capitolin. Marc. c.* 2.

[c] *Capitolin. Caracall. c.* 8.

[d] *Mascov. de Sect.* VIII. 5.

[e] Fragmenta in Digestis v. ap. *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 33. *sqq.*

[f] In XIII. libros priores harum Quaestionum scripsit commentarios *Jo. Altamiranus & Velasguez*, quos inseruit *Meermannus* V. C. *Thes. Jur. Civ. & Canon.* T. II. *p.* 369.

[g] de quibus v. *Cujac. Obs.* XII. 10. Ceterum male *Heineccius Hist. Jur.* I. 318. secutus *Wielingium Jurispr. Restit. Ind. ICtor. Alphab. p.* LXXVIII. huic Scaevolae. tribuit *librum singularem* ὅρων qui est Q. Mucii Scaevolae.

[h] *Capitolin. Anton. Pi. c.* 12. *L.* 19. *D. de test. tut. Dio Cass. Exc. Peiresc. p.* 724.

culianorum suo tempore acerrimus [*i*]. Reliquit [*k*] *Libros* XXXI *Digestorum*, *libros* VI *ad Leges Juliam & Papiam*, *Libros de Officio Praesidis*, *Libros* II *Publicorum*, *Librum singularem Responsorum*, *Libros de Officio Consulis*, *Notas ad Libros Digestorum Juliani*, *Notas ad Pomponii librum singularem Regularum*.

§. XIX.

AEMILIUS PAPINIANUS [*l*], Syrophoenis, Juliae Domnae cognatus fuisse traditur: Summae apud ipsos veteres existimationis ICtus [*m*], adeo quidem, ut, paribus in utramque partem ICtorum sententiis, Valentinianus tertius ei parti praeciperet standum esse, cui adsentiretur Papinianus [*n*]: idque invaluerit, ut studiosi juris tertio anno Papinianistae ab ejus nomine dicerentur [*o*]. Sub Severo libellorum magister fuit, post Praefectus Praetorio [*p*], & a Severo tutor relictus Caracallae & Getae [*q*], sed interfectus a Caracalla, cum probare caedem Getae nollet [*r*]. Medium ferire voluit [*s*]. Plurima scripsit, e quibus haec referuntur [*t*]: *Libri* II *de Adulteriis*, *Liber singularis de exercitio publici judicii de adulteriis* [*u*], *Liber singularis* Ἀστυνομικῶν, h. e. de officio Aedilium [*x*], Graece, *Libri* XXXVII *Quaestionum*, *Libri* II *Definitionum Libri* XIX *Responsorum*.

§. XX.

TERTULLIANUS ICtus, iisdem temporibus floruisse putatur; diversus tamen est a Tertulliano patre ecclesiastico [*y*], ut vel dicendi genus

utriuſ-

[*i*] v. *Cujac. Obs.* XIV. 35. *Mascov. de Sect. p.* 90. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 24.

[*k*] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 100. *sq.*

[*l*] Vitam Papiniani exposuit *Ev. Otto.* in *Papiniano*.

[*m*] *Zosim.* I. 9. *Spartian. Sever. c.* 21. *Cassiodor. Var.* VI. 5. *L.* 30. *C. de fideicomm.*

[*n*] *L. un. C. Th. de Resp. prud.*

[*o*] *Const. Omnem reip.* §. 1. 4. *ad Antecess.*

[*p*] *Dio Cass. Exc. Peiresc.* p. 865.

[*q*] *Zosim.* I. 9. *Spartian. Carac. c.* 8.

[*r*] *Spartian. Carac. c.* 4.

[*s*] v. *Mascov. de Sect.* VIII. 6. *p.* 135.

[*t*] *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 138.

[*u*] *Otto* V. C. in *Papiniano c.* 12. §. 4.

[*x*] Ejus fragmentum Graecum est in *L. un. D. de via publ.* Ceterum vulgo putant, eum librum egisse de officio Aedilium municipalium: quam sententiam inprimis defendit *Otto* V. C. in *Papiniano c.* 4. §. 3. & alibi. Sed *Burmannus* ficto nomine *Ottocari Hammens. Schediasm. Nomico Philolog. p. m.* 22. *sqq.* rationibus & argumentis gravissimis docuit, eum pertinuisse ad Aediles Urbis Romae: contra quas rationes denuo pro Ottone disputavit *Ge. Arnald. Var. Conj.* I. 8. sed frustra, ut mihi videtur. Qui graece sciunt, idem sentiant Burmanno, necesse est.

[*y*] *A. Augustin. de nom. propr. Pand. p.* 139. *a Cujac. Obs.* VII. 2. aliique statuunt eosdem esse. Sed satis eam opinionem refutarunt *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 12. *Otto praef.* T. I. *Thes. Jur. Civ. p.* 15.

utriusque arguit : Scripsit [z] *Libros* VIII *Quaestionum*, & *de Peculio Castrensi Librorum singularem*.

§. XXI.

CLAUDIUS TRYPHONINUS, Papiniani aequalis, quippe cum eo in Severi & Antonini consilio fuit [a], reliquit [b] *Notas ad Scaevolam* [c], & *Disputationum libros* XXI.

§. XXII.

ARRIUS MENANDER, Caracallae consiliarius [d], scripsit *Libros* IV *Militarium*, sive *de re militari* [e].

§. XXIII.

Incerti temporis sunt SEX. PEDIUS [f], PUTEOLANUS, auctor *Adsessoriorum* [g], PACTUMEJU CLEMENS [h], PAPIRIUS FRONTO [i], FURIUS ANTHIANUS, qui scripsit *Libros* V *ad Edictum* [k], RUTILIUS MAXIMUS, qui *Librum singularem ad Legem Falcidiam* scripsit [l].

§. XXIV.

QUINTUS CLAUDIUS SATURNINUS [m] qui scripsit *Librum singularem de poenis paganorum* [n], & Q. VENULEJUS SATURNINUS, auctor *librorum* X *Actionum librorum* VII *Disputationum*, *librorum* VI *Interdictorum*, *Librorum* IV *de Officio Proconsulis*, *Librorum* III *Publicorum*, sive *de Publicis judiciis*, *Librorum* XIX *Stipulationum* [o], non

[z] Fragmenta v. in *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 252. *sq.* Ceterum hunc ICtum parum idoneis rationibus cum Masurio Sabino vixisse statuit *Hahnius Or. de Usu Chronolog. in Jurispr. p.* 133. in *Wieling. Jurispr. Restit. T.* II.

[a] *L.* 50. *D. de Jur. fisc. Cujac. Obs.* VII. 2.

[b] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 253.

[c] Has notas illustravit *Ant. Dadin. Alteserra* commentario *Tolosae* 1679.

[d] *L.* 11. §. 2. *D. de minor.*

[e] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurispr. Rest. p.* 120. quae collecta illustravit singulari libello, sed parum commendabili, quamvis nuper repetito Lipsiae, *Mirbellus*

[f] Laudantur tantum libri ejus in Digestis, veluti *de stipulationibus* in *L.* 6. *D. de reb. cred.*

[g] laudatur hic liber in *L.* 12. *D. de pact.*

[h] laudatur in *L.* 21. §. 1. *D. de stat. lib.*

[i] *Responsa* ejus laudat *Callistratus L.* 4. *fin. D. ad L. Rhod. de jact. L.* 220. §. 1. *D. de V. S.*

[k] *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 6.

[l] v. *Cujac. Obs.* II. 27.

[m] Duos facit *Heineccius Hist. Jur.* I. 335. *Q.* & *Claudium Saturninos* secutus *Grot. vit. ICtor.* II. 11. *p.* 191. errore: ut docuit *Bertrand. Lib.* II. *p.* 263. cf. *Otto praef. Thes. Jur. Civ. T.* I. *p.* 16.

[n] Fragmentum est *L.* 16. *D. de poen.* Ceterum in *Indice Pand. Florent.* errore tribuitur hic liber *Venulejo Saturnino*, omisso *Claudio Saturnino* v. *Otto l. c.*

[o] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurisprud. Restit. p.* 257. *sqq.* qui perperam ei attribuit *Librum singularem de Poenis paganorum*, qui debetur *Claudio Saturnino*.

non confundendi invicem, ut a multis factum est [p]: ille incertae aetatis, hic autem temporibus D. Pii fuisse videtur.

§. XXV.

DOMITIUS ULPIANUS, Tyrius Syrophoenix, sub Septimio Severo scriniorum magister, sub Alexandro Praefectus Praetorio fuit [q], interemtus a militibus. Nulli sectae se mancipavit [r]. Plurimos libros scripsit [s], e quibus in Digestis excerpta sunt. In quibus saepe a Papiniano paullo iniquius dissentire [t], scribendi genus autem latinum traxisse aliquid putatur ex ratione loquendi Phoenicia [u]: Perperam: quamquam oratio latina, qua utitur, ut tum tempora erant, valde a vetere elegantia remota est.

§. XXVI.

Jam libros Ulpiani trademus. Scripsit *Libros* V *de Adulteriis*, *Libros* IV *de Appellationibus*, *Libros* VI *de Censibus*, *Libros* X *Disputationum*, *Libros* LXXXIII *ad Edictum* s. *ad Edictum Praetoris*, *Libros* II *ad Edictum Aedilium Curulium*, *Libros* VI *Fideicommissorum*, *Libros* II *Institutionum*, *Libros ad Legem Aeliam Sentiam*, *Libros* XX *ad Leges* sive *ad Legem Juliam & Papiam*, *Libros* III *de Officio Consulis*, *Libros* X *de Officio Proconsulis* [x], *Librum de Officio Quaestoris singularem* [y], *Libros* VI *Opinionum* [z], *Libros* X *Pandectarum* [a], *Libros* VII *Regularum*, *Libros* II *Responsorum*, *Libros* LI *ad Sabinum* [b], sive *ad Masurium Sabinum*.

§. XXVII.

[p] *A. Augustin. de nom. propr. Pand. p.* 196. *b. Merill. Obs.* VIII. 1. aliisque. v. *Panciroll. Thes. Var. Lect.* II. 139. *Otto l. c.*

[q] *Zosim.* I. 11.

[r] v. *Mascov. de Sect.* VIII. 7. 2.

[s] quorum fragmenta in Digestis v. ap. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 261. *sqq.*

[t] *Otto Papinian. c.* 8. §. 13.

[u] ut Demonstrat *Dukerus de Latinit. vet. ICt. p.* 322. & 392. de ejus stilo omnino conf. *Bynkershoek. Obs.* VIII. 15.

[x] In septimo eorum librorum Rescripta Impp. contra Christianos eum collegisse tradit *Lactant. Inst. Div.* V. 15. v. *Cujac. Obs.* X. 24. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* XII. *p.* 69. *Bynkershoek. de Rel. Peregr. Diss.* I. *p.* 241. *Obs.* V. 23. *Schulting. Diss. pro Rescript. Impp. p. m.* 171. *sqq.*

[y] vitiosa itaque est inscriptio *L.* 2. *D. de jurisd.* ut patet e *L.* 1. *D. de off. Quaest.* v. *Gronov. Emendat. Pand. p. m.* 77.

[z] in quibus ille consilia prudentiae, sive cautiones, uti *Modestinus* in libro *Heurematicorum* tradidit. v. *Noodt. Comm. Dig. tit. de procurat.* Exemplum est in *L.* 11. *D. de alien. jud. mut.* Errat vero *Jac. Gothofred. ad L.* 61. *D. de R. I. p. m.* 259. qui putat *L. laud.* 61. non esse veteris illius *Ulpiani*, sed alicujus posterioris Ulpiani, aevi Constantinianei: congestas autem esse in eos libros *Opiniones*, hoc est virorum prudentum placita, responsa, sententias maxime illustres: utrumque perperam.

[a] v. *Ind. Pand. Florent. L.* 2. *D. de loc. & itin. publ.* praescribitur *Ulpianus Lib.* XL *Digestorum*. Sed ibi scribendum est *Julianus*, quia nullos *Digestorum* libros scripsit Ulpianus v. *A. Augustin. de nom. propr. Pand. p.* 65. *a. Labitt. Us. Ind. Leg.* VI. 6. *Gronov. Emend. Pand. p.* 71. Nullae ex *Pandectis* Ulpiani in Digestis Justiniani reliquiae sunt.

[b] *Lamprid. Elog. c.* 16. memorat *Sabinum Consularem*, *ad quem libros Ulpianus scripse-*

§. XXVII.

Scripsit porro *Libros* X *Protribunalium*, sive potius *de omnibus Tribunalibus*, ut hic liber ubique in Digestis adpellatur [*c*], *Libros singulares Excusationum*, *de Officio Consularium*, *de Officio Curatoris reipublicae*, *de Officio Praefecti Vigilum*, *de Officio Praefecti Urbi*, *de Officio Praetoris Tutelaris*, *Librum singularem Pandectarum* [*d*], *Regularum*, *de Sponsalibus*: *Notas* denique *ad Aristonem*, *ad Marcellum*, *ad Papinianum*.

§. XXVIII.

Ex Ulpiani singulari libro [*e*] *Regularum* hodie tituli XXIX supersunt, servati ex Alariciano Breviario, in quod illati fuerant jussu regis Visigothorum Alarici. Primus edidit Jo. Sichardus, post Jo. Tilius, quem auctorem plerique secuti sunt editores, qui post eum accesserunt. Optima editio est A. Schultingii in Jurisprudentia Antejustinianea, qui duo alia aliunde fragmenta addidit. Ceterum hi tituli studiosis juris antiqui, ut ad interpretationem & illustrationem juris Justinianei inprimis uberes, valde commendandi sunt.

§. XXIX.

Hic commemorandum est fragmentum, ex DOSITHEI Grammatici Exercitationibus Graecis ineditis, *de juris speciebus & manumissionibus* quod laudari solet sub nomine *veteris ICti* Auctorem esse ipsum *Ulpianum*, non abhorret [*f*]. Dositheus, aequalis ipsius Ulpiani, quippe, se scribere narrat *Apro & Maximo Consulibus*, id graece vertit ex Latinis Ulpiani: unde postea latine nescio quis (ipsum Dositheum fuisse, non alienum est credere) reddidit. Quam latinam, non sane satis elegantem interpretationem eruit Claudius Puteanus, & cum Cujacio communicavit [*g*]: qui primus edidit subjectam Codici Theodosiano [*h*]: denuo deinde vulgavit P. Pithoeus [*i*] cum animadversionibus: quem alii secuti sunt, & novissime Schultingius [*k*], adjectis cum Pithoei, cum suis

scripserit. Sed nulla in rebus veteribus, contra ipsos veteres scriptores, his auctoribus fides est. Itaque non *Sabino* dedicati, sed ad *Masurii Sabini* libros Juris Civili illustrandos scripti sunt. v. *Cujac. Obs.* VII. 2.

[*c*] v. *Gronov. de Emend. Pand. p.* 76. Ceterum quae ratio horum librorum fuerit v. *Cujac. Obs.* VII. 23.

[*d*] Ex hoc sunt *L.* 24. *D. de cred.* & *L.* 34. *de liber. caus.* Quare cum ex *libris* X. *Pandectarum* nullae in Justiniani Digestis reliquiae sint, emendandum *Ind. Flor. Pand.* scribendumque πανδέκτου βιβλίον ἕν putat *Grotius*. Sed v. *Schulting. Jurisp. Antejust. p.* 211.

[*e*] v. *Schulting.* ad *Ulpian. fr. init.* in *Jurispr. Antejust. p.* 560.

[*f*] v. *Roever.* V. C. *praef.*

[*g*] *Cujac. Obs.* XVII. 20.

[*h*] *Anno* 1560.

[*i*] sub finem *Collationis Legis Mos. & Rom.* *Lutet.* 1573. in 4.

[*k*] in *Jurisprud. Antejust.*

ſuis animadverſionibus. Sed graecus textus tamen latuit: donec Matthias Roeverus nuper [*l*] illum ex libris ſcriptis accuratioribus & integrioribus, quam Cujacianus fuit, cum notis & emendationibus in lucem edidit. Quo auctore longe jam integrius, quam antea, etſi non ab omni labe & corruptela vacuum, redditum eſt nobis id fragmentum: elegantiori juriſprudentiae non inutile.

§. XXX.

JULIUS PAULLUS, Severi & Caracallae Imperatorum conſiliarius, & poſtea ſub Alexandro Praefectus Praetorio fuit [*m*]. Summam ei juriſprudentiae laudem ac fere principatum ipſa tribuit antiquitas: neque immerito: quamvis & propter ſubtilitatem, obſcuritatis [*n*], & propter ſtudium carpendi, iniquitatis arguatur [*o*]. Medium ſecutus videtur [*p*]. Ceterum omnes fere ICtos librorum, a ſe ſcriptorum, multitudine ſuperavit.

§. XXXI.

Ejus autem hi libri ad poſteritatis notitiam pervenerunt, ſive delibati, ſive laudati in Digeſtis [*q*]: *Libri tres de Adulteriis*, *Libri* XXIII *Brevium* ſive *Brevis Edicti* [*r*], *Libri* II *de Cenſibus*, *Libri* III *Decretorum* [*s*], *Libri* LXXX *ad Edictum*, ſive *ad Edictum Praetoris*, *Libri ad Edictum Aedilium Curulium*, *Libri Epitomarum* ſive *Epitomatorum Alfeni Digeſtorum* [*t*], *Libri tres Fideicommiſſorum*, *Libri* II *Inſtitutionum*, *Libri* II *de Jure Fiſci*, *Libri tres ad L. Aeliam Sentiam*, *Libri* II *ad Legem Juliam*, vel *Juniam*, *Libri* X *ad Leges, Juliam & Papiam*, *Libri* III *Manualium* [*u*], *Libri* IV *ad Neratium* [*x*], *Libri* II *de Officio Proconſulis*, *Libri* XVIII *ad Plautium*, *Epitomas Labeonis* πιθανῶν [*y*].

§. XXXII.

[*l*] *Lugd. Bat.* 1739. 8. ex Codd. MSS. Leidenſibus, quorum uno, eoque octo fere ſaeculorum, jam uſus fuerat *Salmaſius*, qui *de Mod. Uſur.* ſaepe illum librum laudat.

[*m*] *Lamprid. Alexandr. c.* 26.

[*n*] *Duaren.* ad *L.* 132. *D. de V. S.* defendit tamen eum ab hoc crimine *Bynkershoek. Exerc.* ad *L. Lecta c.* 13. *p.* 85.

[*o*] *Balduin. Iuriſpr. Mucian. p.* 299. *P. Faber. ad L.* 145. *D. de R. I. Maſcov. de Sect.* VIII. 8. 2. *p.* 144. *Otto Papinian. p.* 294. Neque tamen ſatis certum eſt, quod de Ulpiani & Paulli aemulatione dicitur v. *Bynkershoek. ad L. Lecta p.* 89.

[*p*] v. *Maſcov. de Sect.* VIII. 8. 2.

[*q*] Fragmenta in Digeſtis v. ap. *Wieling. Juriſprud. Reſtit. p.* 158. *ſqq.*

[*r*] de quorum ratione & indole v. *Heinecc. Hiſt. Edict. p.* 26. *ſq.* in *Opuſc.*

[*s*] de quibus v. *Cujac. Obſ.* II. 26. *Merill. Obſ.* II. 26. *Bynkershoek. Exerc. L. Lecta. c.* 1. *Schulting. Juriſpr. Antejuſt. p.* 211.

[*t*] de his v. *Bynkershoek. Obſ.* VIII. 1.

[*u*] ad quos libros *Differentiarum* edidit *Merillius* Pariſ. 1638. 8.

[*x*] qui quales fuerint, docet *Bynkershoek. Obſ.* II. 18.

[*y*] v. *Bynkershoek. Obſ.* III. 6. & 12.

§. XXXII.

Scripsit porro *Libros* XXVI *Quaestionum* [z], *Libros* VII *Regularum*, *Librum singularem Regularum*, *Libros* XXIII *Responsorum*, *Libros ad Sabinum* XVI [a], *Libros* VI *Sententiarum* sive *Factorum* [b], qui etiam dicuntur *Libri Imperialium Sententiarum in cognitionibus prolatarum*, *Libros* IV *ad Vitellium Sabinum* [c]; Libros singulares plurimos, *de Actionibus*, *de Concurrentibus Actionibus*, *de Adulteriis*, *de Appellationibus*, *de Articulis liberalis causae*, *de Cognitionibus*, *de Conceptione Formularum*, *de Donationibus inter virum & uxorem*, *de Dotis repetitione*, *de Excusationibus Tutorum*, *de Extraordinariis Cognitionibus*, *de Tacitis Fideicommissis*, *de Forma testamenti*, *de Gradibus & Affinibus* [d], *de Inofficioso Testamento*, *de Instructo & Instrumento*, *de Intercessionibus feminarum*, *de Septemviralibus judiciis* [e], *de Jure Codicillorum*, *de Jure Fisci*, *de Jure Libellorum*, *de Jure Patronatus*, *de Jure Patronatus, quod ex Lege Julia & Papia venit* [f], *de Jure singulari*, *de Juris & facti ignorantia*.

§. XXXIII.

Reliquit porro *Libros singulares ad Legem Cinciam*, *ad Legem Fusiam Caniniam* [g], *de Legibus* [h], *de Legitimis hereditatibus*, *de Liberali causa*, *de Libertatibus dandis*, Ὑποθηκάρια *ad Municipalem* [i], *de Officio Assessorum*, *de Officio Consulis*, *de Officio Praefecti Vigilum*, *de Officio Praefecti Urbi*, *de Officio Praetoris Tutelaris*, *ad Orationem Divi Antonini & Commodi* [k], *ad Orationem Divi* Se-

L l

[z] De eorum indole v. *Bynkershoek. Exerc. ad L. Lecta c.* 1. §. 3.

[a] v. *Gronov. Emend. Pand. p.* 77. *Schulting. Jurispr. Antejust. p.* 208.

[b] Hi quomodo diversi fuerint a *libris tribus Decretorum*, disquirit *Schulting.* in *Jurispr. Antejust. p.* 211.

[c] v. *A. Augustin. Emend.* I. 6. Sed *Gifan. Lectur. Altorf. p.* 929. putat fuisse notas ad *Sabini* libros ad *Vitellium*.

[d] v. *Cujac. Obs.* VI. 40.

[e] ita inscribitur omnibus locis: sed legendum haud dubie *de Centumviralibus judiciis* v. *I. F. Gronov. Obs.* IV. 2.

[f] hi duo libri mihi videntur unum corpus esse: quamvis in *Ind. Flor.* distinguantur ac segregentur.

[g] In *Indice Flor.* memoratur *liber singularis ad Legem Vellejam*, omisso hoc: quare hunc ei substituendum censet *Gronov. Emend. Pand. p.* 78. cum praesertim in Digestis ex hoc fragmenta extent, ex illo nulla.

[h] hinc liber in *Ind. Flor.* relatus est ab aliena manu: adeoque valde dubius, cum praesertim nihil ex eo in Pandecte relatam extet. v. *Gronov. de Emend. Pand. p.* 80. qui etiam dubitat de duobus proximis libris, *de legitimis hereditatibus* & *de donationibus inter virum & uxorem*.

[i] In *Ind. Flor.* uno versiculo ponuntur pro uno libro. *Taurellus* autem ut diversos posuit. *Gronov.* vero *de Emend. Pand. p.* 78. putat suspectum utrumque, tamquam ad aliena manu profectum, cum praesertim in Digestis nihil ex illis relatum reperiatur.

[k] Hic liber in *Ind. Flor.* omissus est: contra vero refertur *liber sing. ad Orationem D. Marci*. Quare cum ex illo in Digestis *L.* 60. *D. de R. N.* excerpta sit, ex hoc nihil, unus idemque esse videtur,

Severi, *De Poenis militum*, *de Poenis omnium Legum*, *de Poenis paganorum*, *de Portionibus quae liberis damnatorum conceduntur*, *ad Regulam Catonianam*, *de secundis Tabulis*, *de SCtis*, *ad SCtum Libonianum*, seu *Claudianum*, *ad SCtum Orphitianum*, *ad SCtum Silanianum*, *ad SCtum Tertullianum*, *ad SCtum Turpillianum*, *ad SCtum Vellejanum* [*l*], *de Testamentis* [*m*]

§. XXXIV.

Jam PAULLUS, ut acutissimi ingenii ac subtilissima disciplinae cognitione erat, plurima aliorum ICtorum scripta Notis suis castigavit. *Notas* quidem scripsit *ad Julianum*, *ad Papinianum*, & *ad Scaevolam*.

§. XXXV.

In omnibus autem Paulli scriptis maxime memorabiles sunt *libri* V. *Sententiarum Receptarum*, ad filium scripti [*n*], qui hodie extant: non illi quidem sinceri, nec ab interpolatione vacui, sed ita, uti eos cum interpretatione Gothica interpolatos, atque ad sui temporis usum adcommodatos, in Breviarium Legum referri jusserat Alaricus Rex Visigothorum Eos, una cum reliquiis Codicis Theodosiani, Gregoriani, Hermogenianique, & Caii, Ulpianique, primus in lucem revocavit *Jo. Sichardus* in Germania postea *Almaricus Bouchardus* una cum Cajo, in Gallia: deinde *Jo. Tilius* & *Ranconnetus;* post hos *Jac. Cujacius* pleniores & emendatiores cum adnotationibus edidit [*o*]: Inde *Conr. Rittershusius* [*p*], cum novis accessionibus: postremo omnium adcuratissime illustratos ac perpolitos *A. Scultingius* [*q*]. Ceterum utilissimi sunt hi libri, tum ad cognitionem juris antiqui [*r*], tum ad interpretationem, illustrationemque juris Justinianei.

§. XXXVI.

tur. In *L.* 20. *D. de R. N.* praescribitur Paulli *liber sing. ad Orationem D. Severi & Commodi*. Sed cum Severus & Commodus collegae non fuerint, recte corrigendam inscriptionem putant viri docti: *ad Orationem D. Marci & Commodi* v. *Wieling. Ind. Alph. ICt.* in *Jurispr. Restit.* p. LXXXVIII.

[*l*] Forte hi libri singulares ad diversa ista SCta sunt tituli libri *de SCtis* v. quae dixi in *Trajano p.* 148.

[*m*] Forte hic liber non diversus est a libro *de forma testamenti*, e quo extat *L.* 89. *D. de Legat.* III. ut putat *Conradi* ad *Ind. Florent. ICtor p.* 166.

[*n*] non confundendi cum libris aliis *Sententiarum* sive *Factorum* v. *Schulting. Jurispr. Antejust. p.* 211. *sqq.*

[*o*] A. 558. primum: deinde 1566. sed uberrimos ac plenissimos a. 1586. *Paris.* & *Genev.* quamquam de hac editione quae monet, v. *Noordkerk. Disquis. de Leg. Petron. p.* 190.

[*p*] *Norimb.* 1594. 8. de Editionibus Paulli Sententiarum v. *Schulting. praef. Jurispr. Antejust. p.* 17. *sqq.*

[*q*] *Jurisprud. Antejustin.*

[*r*] v. *I. Gothofred. Manual. Jur. p.* 50. & *Conr. Rittershus. praef.* ad Edit. Paulli in *Jurisprud. Antejust. p.* 196. *sqq.*

§. XXXVI.

Iisdem temporibus fere [*s*] floruit CALLISTRATUS, de quo nihil aliud constat; nisi scripta in Digestis relata: veluti *libri sex de Cognitionibus* [*t*], *libri* IV *Edictorum Monitoriorum* [*u*], *libri tres Institutionum*, *Libri* IV *de Jure Fisci*, sive *de Jure fisci & populi*, denique *Libri* II *Quaestionum*.

§. XXXVII.

Ejusdem aetatis est [*x*] AELIUS MARCIANUS, qui in disciplina juris neutrius sectae placitis addictus fuisse putatur [*y*]. Scripsit [*z*] de *Appellationibus libros* II, *Libros* XVI *Institutionum* [*a*], *Libros* V *Regularum*, *Libros* II *Publicorum*, Libros singulares de *Delatoribus*, ad *Hypothecariam formulam*, ad *SCtum Turpillianum*, *Notas* ad *Papiniani libros de Adulteriis* [*b*].

§. XXXVIII.

FLORENTINUS eadem tempora attigisse videtur: qui *libros* XII *Institutionum* scripsit [*c*], magna elegantia.

§. XXXIX.

Neque ad aliam aetatem referendus est LICINIUS RUFINUS: qui edidit *libros Regularum* XII [*d*]. Ceterum eum auctorem *Collationis Legum Mos. & Rom.* statuunt [*e*]; sed falso [*f*].

§. XL.

AEMILIUS MACER eorundem temporum est [*g*], non confundendus cum ejusdem nominis Poëta, Augusteae aetatis [*h*]. Scripsit [*i*] *Libros* II

[*s*] *L.* 2. *D. de jur fisc. L.* 38. *D. de Leg. L.* 3. §. *ult. D. de off. Procur. Caes.*

[*t*] v. *Wieling. Jurispr. Rest. p.* 20. *sq.*

[*u*] de quibus v. *Heinecc. Hist. Edict. p.* 26. cf. *Brisson. de Form. lib.* III. *p.* 277. Ceterum de *Callistrato* scripsit *Jenichen.*

[*x*] v. *L.* 11. §. 3. 4. *de muner. & honor. L.* 4. *C. ne de stat. def.* cf. *Gothofred. de Cenotaph. p.* 130. T. III. *Thes. Ott.*

[*y*] *Otto Papinian. c.* 13. §. 9.

[*z*] v. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 112.

[*a*] de quorum ratione vid. *Noordkerk.* V. C. *Obs. c.* II. *p.* 34. *sqq.* Fragmenta autem horum librorum in ordinem redegit *Heinecc. Opusc. Post. p.* 588.

[*b*] de quibus v. *Otto Papinian. c.* 13. §. 6. & 9.

[*c*] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurispr. Antejust. p.* 44.

[*d*] est tamen ex libro XIII. *L.* 34. *de re jud.* Ceterum fragmenta v. ap. *Wieling. Jurispr. Rest. p.* 245.

[*e*] *Cujac. Obs.* VIII. 2. aliique.

[*f*] v. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* 7. *Jac. Gothofr. Manual. Jur. c.* 2. §. 10. *p. m.* 54. & *Prolegom. Cod. Theod. cap.* III. cf. *Schulting.* ad *Collat. Leg. Mos. & Rom. init.* in *Jurispr. Antejust. p.* 727.

[*g*] v. *L.* 1. *D. si pendent. appell.* cf. *Panciroll. Var. Lect.* I. 79.

[*h*] de quo v. *Broeckhus.* ad *Tibull.* II. 6. qui scripsit Ὀρνιθογονίας

[*i*] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurispr. Rest. p.* 96. *sqq.*

II *de Appellationibus*, *Libros* II *de Re Militari*, five *Militarium*, totidem *de Officio Praesidis*, & *Publicorum*, & Ἑικοςῶν, f. *ad Legem vicesimae hereditatium* [*k*].

§. XLI.

HERENNIUS MODESTINUS postremo memorandus est. Is fuit discipulus Ulpiani [*l*], & praeceptor Maximini junioris in jure civili [*m*]: ICtos multae aequitatis, humanitatis, & prudentiae. Edidit [*n*] *Libros* IX *Differentiarum* [*o*], *Excusationum* [*p*] *Libros* VI graece, *Libros* X *Regularum Libros* XIX *Responsorum*, *Libros* XII *Pandectarum*, *Libros* IV *de Poenis*, *Libros singulares de Casibus enucleatis* [*q*] *Heurematicorum* [*r*], *de Inofficioso Testamento*, de *Legatis & Fideicommissis*, de *Manumissionibus*, de *Praescriptionibus* de *Ritu Nuptiarum*, de *Testamentis*, de *Dotis Differentia*, *Notas ad Q. Mucium* [*s*].

§. XLII.

Post Modestinum usque ad Constantini M. tempora nullus ICtus invenitur, qui quidem ad posteros aliquo numero fuerit: ut adeo recte dixisse videatur Jac. Gothofredus [*t*], in Modestino obmutuisse ICtorum oracula. Nam etsi multi haud dubie ICti fuerunt, qui aut docerent & Romae & Beryti jurisprudentiam, aut exercerant formulis componendis: tamen nullam magnopere auctoritatem & dignitatem habuerunt: neque certe juris civilis disciplinam scribendis libris excoluerunt. Atque etiam homines infimae conditionis, libertini, externi, non Romani

[*k*] Vulgo inscribuntur *ad Legem Vicesimam*: Sed perperam ex vitiosis Digestorum locis, v. supra *Lib.* III. *cap.* I. *Sect.* II. §. 5. Ceterum fragmenta horum librorum interpretatus est *Fr. Ramos del Manzano Comm. ad Leg. Jul. & Pap. Popp.* I. 8. *sqq.*

[*l*] *L.* 20. *D. de furt.*

[*m*] *Capitolin. Maxim. jun. c.* 1. Ceterum de eo v. *Brencman. Comm.* de *Heuremat. Modestin. c.* I. §. 18. *Otto* V. C. *praef.* T. I. *Thes. Jur. Civ. p.* 16.

[*n*] Fragmenta v. ap. *Wieling. Jurispr. Rest. p.* 120. *sqq.*

[*o*] de quibus v. *Nodt.* de *form. emendandi dol. mal. c.* XII.

[*p*] Horum librorum fragmenta, vulgari interprete neque diligenter neque eleganter satis versa, denuo melius & elegantius convertit *A. Augustinus libro singulari ad Modestinum de Excusationibus*, & animadversionibus eruditis illustravit.

[*q*] de eo est *Jo. Florentius Rivini*, Viri III. *Dissertatio*.

[*r*] Sic enim adpellandus, non liber *de Heurematicis* seu περὶ Ἑυρηματικῶν quamvis vulgo sic inscribatur, etiam in Ind. Florent. Egregio commentario fragmenta hujus libri exposuit H. *Brencmannus*. Ceterum de hujus libri instituto v. *Cujac. Obs.* XII. 32. *Merill. Obs.* VII. 34. *Brencmann. l. c. c.* 1.

[*s*] Saltem XXI. libri ad Q. Mucium fuisse videntur. Ceterum Modestini *Regularum* fragmentum ex libro XI. *titulo de bonis libertorum & de testamentis* unicum, extra Pandectas Justiniani servatum, superest: quod primus edidit *P. Pithoeus* sub finem *Collationis Legis Mosaicae & Rom.* novissime *Jurisprudentiae Antejustinianeae* inservit *Schultingius*.

[*t*] *Manual. Jur. p. m.* 14.

mani sanguinis, jurisprudentiam, veluti aliquod opificium, exercuerunt [*u*], quos rabulas potius, & legulejos, quam ICtos, diceres. Inde necesse fuit, ut misera ipsius Juris disciplinae esset facies. Cujus rei quae causa fuerit, initio hujus capitis [*x*] diximus.

§. XLIII.

Ceterum, ut exempla juris civilis, per ICtorum sententias, accedente disputatione fori, aucti adferam, interpretatione SCti Hadriano imperante facti [*y*], regula composita est, in universalibus judiciis *rem succedere in locum pretii* [*z*]: & cautione Muciana a ICtis ad Legem Papiam Poppaeam SCtumque adcommodata, exorta est *Lex Julia Miscella*, de qua supra [*a*].

§. XLIV.

Cum mentionem fecerimus eorum, qui Romae aut Beryti docerent jus civile: non alienum erit, hoc loco dicere, & de ratione juris docendi, & de scholis Juris civilis Romana, ac Berytensi. Docendi igitur ratio his temporibus ab Hadriano inde videtur ejusmodi fuisse, primum, ut Romae quidem publicis in locis, veluti porticibus, traderent praecepta juris civilis [*b*]; deinde ut eam ob causam horum temporum ICti tot *Institutiones*, veluti legitimae scientiae elementa, ederent, quibus explicandis interpretandisque auditores erudirent. Atque inde etiam his temporibus *Professores Juris* reperimus [*c*]: qui tamen neque publica salaria acciperent, neque etiam ab auditoribus exigere possent [*d*].

§. XLV.

Cum vero in provincias imperii Romani fere omnium artium liberalium disciplinae, non exemplo solum Romanorum & imitatione, sed etiam privilegiis Principum Professoribus concessis, incitatae, se effudissent: Jurisprudentia Romana quoque ipsa, quippe propter juris Romani amplissimum usum necessaria, in provincias simul quasi enavigavit, traditaque est ab aliquibus professoribus. Saeculo autem tertio quasi sedem ac domicilium *Beryti* in Phoenicia cepisse videbatur [*e*]. Quae schola saeculis sequentibus mirum in modum celebrata est.

CA-

[*u*] *Mamertin. Panegyr.* X. *c.* 20.
[*x*] hac. Sect. §. 1.
[*y*] L. 20. §. 6. *de hered. petit.*
[*z*] L. 20. §. 10. *de hered. petit.*
[*a*] v. *Zach. Richteri* V. C. Diss. *de Lege Julia Miscella*, me praeside defensa.
[*b*] *Gell. N. A.* XX. 1. Ceterum hic conferenda est *B. Conradi* oratio de *Scholae juris civilis Romanae fatis*, subiuncta *Eisenharti* V. C. *Institutionibus Historiae Juris Literariae*.
[*c*] L. 1. §. 4. *D. de extraord. cogn.*
[*d*] L. 1. §. 4. *laud.* cf. *Bynkershoek. Obs.* VI. 3.
[*e*] *Thaumaturg. Orat. paneg. in Originem p.* 186. ad. *Mogunt.* Ceterum de hac schola videndi sunt *Jo. Strauchius de Beryto*, & *Hasaeus de Berytensi Academia*.

CAPUT III.

DE JURISPRUDENTIA NOVA A CONSTANTINO M. USQUE AD THEODOSIUM JUN.

SECTIO I.

De Statu Publico.

§. I.

JAm ingredimur nova imperii Romani reique publicae tempora, quibus status publicus mirum in modum immutatus est. Nam CONSTANTINUS M. primus Imperator Christianus, cum, anno Christi CCCXXV. solus imperium adeptus esset, in eo elaboravit ut eam imperio formam describeret, quae esset aptissima rationibus suis. Atque profecto religio Cristiana, quam professus erat, novas leges, novamque quandam formam videbatur postulare. Primum igitur omnium sedem imperii Byzantium in Thracia, a se denuo ad similitudinem Romae conditam, & nomine *Romae novae*, *Constantinopolim*que, appellatam, transtulit, sive metu, sive odio Romanorum: quod institutum valde reprehendit Zosimus [*a*]. Inde quasi duplex imperii caput extitit, alterum Roma in Occidente, Constantinopolis in Oriente alterum: quae veluti divisum orbem terrarum haberent. Qua de causa Senatus quoque & magistratus fere iidem, qui Romae, huic novae Romae [*b*] dati sunt, sive a Constantino ipso, sive paullo post, exceptis Consulibus. Nam Consules cum tantum duo esse possent, in iis inita haec ratio est, ut unus Romae, alter Constantinopoli esset, sive ut unus in Oriente, alter in Occidente fasces teneret: unde variae, in Consulibus notandis, post haec tempora for-

[*a*] *Zosim.* II. 40. Fundamenta autem hujus urbis novae jacta sunt anno Chr. 325. perfecta & dedicata est a. 333. de quo v. *Pagi ad a. Chr.* 324.

[*b*] Probabilius est factum id jam a Constantino esse: quamvis *Zosim* III. 11. Juliano id tribuat v. *Vales.* ad *Amm. Marc.* XXII. 9.

formulae ortae sunt: tamquam haec: Consule hoc vel illo, & *qui nunciatus erit* [c].

§. II.

Quemadmodum vero magnam in sede constituenda mutationem fecit Constantinus: ita quoque in ipsa administrandi imperii ratione multum innovavit. Nam primum totum imperium in quatuor *Praefecturas Praetorianas* [d], Orientis, Illyrici, Galliarum, & Italiae, divisit, subjectis cuique certis provinciarum dioecesibus [e]; ac singulis Praefecturis singulos Praefectos Praetorio praeposuit. Ipsis vero Praefectis, imperio militari ademto, solummodo potestatem civilis imperii, eamque liberam, & sine sui provocatione, attribuit [f]. Potestatem vero militarem dedit *Magistris Militum*, a se creatis: quorum alii *Equitum*, alii *Peditum Magistri* essent. In quo quidem instituto, & si valde reprehenditur [g], caute suae securitati prospexisse videtur. Praefectorum enim Praetorio potestas ante ipsum tanta erat, ut ipsis Imperatoribus periculosa atque timenda esset, propterea, quod summam & in re militari, & in civilibus negotiis, potestatem habebant; quae jam divisa ac sejuncta, valde imbecilla fiebat. Atque haec distractio civilis & militaris potestatis etiam in aliis peritis rerumpublicarum conditoribus placuit [h], prudenti sane consilio. In ipsis quoque provinciarum Rectoribus non dubium est, quin multa immutaverit, cum id a scriptoribus diserte tradatur: sed ipsius mutationis conditio atque ratio non constat propterea, quod veteres Constantini, Theodosii, aliorumque Imperatorum in hoc genere instituta, quae plurima fuere, non satis distinxerunt.

§. III.

[c] hanc formulam explicat *Pagius Diss. Hypat. P.* III. *c.* 1. §. 5.

[d] *Zosim.* II. 33.

[e] Dioeceses singularum Praefecturarum, provinciasque singularum dioecesium, expositas v. apud *Fr. Spanhem. Introduct. in Geograph. sacr. p. m.* 130. *sqq.* & apud *I. A. Fabric.* in *salutari Lucae Evangelii Pagi Crit. a. Chr.* 37. Haec autem partitio Praefecturarum & dioecesium inprimis necessaria est scitu tum illis, qui in utroque codice explicando recte & ordine versari volunt, tum his qui juris ecclesiastici canonicique origines, ipsamque adeo historiam ecclesiasticam, accurate cognoscere cupiunt.

[f] v. *P. Faber Semestr.* I. 1. & 2. & *Guther. de offic. dom. Aug.* II. 1. *sqq.* Ceterum cum antea Praefecti Praetorio omnium expeditionum ac peregrinationum comites fuissent, propter militaris rei potestatem; hoc instituto Constantini, in comitatu principis non amplius esse solebant. Nam etsi *Petr. Faber Semestr. l. c.* unum semper in comitatu fuisse statuit Praefectum Praetorio, qui *Praefectus praesens* inde dictus sit, quod etiam defendit *A. Rubenius* in *Comm.* de *vita Mallii Theodori p. m.* 4. tamen id satis certum esse non videtur. v. *Guther. de Off. dom. Aug.* II. 5.

[g] *Zosim.* II. 23. quem eleganter & erudite refellit Cl. & amicissimus *Jo. Andr. Diezius Diss.* de *forma imperii administrandi a Constantino M. sapienter & recte mutata* Lips. 1752.

[h] veluti Cyro, v. *Xenoph. Cyropaed. Lib.* VIII. & *Oeconom. c.* IV. *p.* 21. edit. quae mea cura prodiit.

§. III.

Multas novas dignitates, novaque officia, excogitavit, eodem consilio, quo olim Augustus, quo plures sibi devincire, aut retinere beneficiis posset. In his autem dignitatibus novis haud dubie eminet *Patriciatus* [*i*], cui summum locum, secundum ab Imperatore ipso, superiorem ipsis Praefectis Praetorio, dedit: qui adeo honor fuit tam excellens, ut etiam Regibus expetendus videretur. Ceterum non abhorret credere, hanc dignitatem pretio redimi consuevisse, eoque consilio a Constantino inventam esse. Quae enim potestas cum hoc honore conjuncta fuerit, non constat, quamvis postea interdum *Patricios* in summis muneribus inveniamus, veluti *Patricios Italiae*, *Occidentis*. Dignitatem porro *Nobilissimatus* invenit [*k*], quam consanguineis & propinquis suis daret. Inde *Nobilissimi Pueri* tam in veterum monumentorum titulis, quam in legum subscriptionibus, occurunt.

§. IV.

Officia item Palatina, & civilia quoque vel auxit, vel intendit. In quibus ponendum esse *Quaestorem Palatii* ducimus [*l*]. Nam etsi jam ante Quaestores Principis fuerunt, ex instituto Augusti, tamen honorem Quaestoris & potestatem ita auxit Constantinus Magnus, ut novus plane esse videretur. Cetera nova officia ab eo inducta, quamvis multa fuerint [*m*], tamen cum discerni satis non possint ab iis, quae postea accesserunt, silentio scriptorum, hodie non constant. Omnium vero eorum, qui officia gererent, quos *Comites* dicebant [*n*], eo tempore tres ordines, veluti gradus [*o*], fecit: unde sequentibus temporibus *Comites primi*, *secundi*, *tertiique ordinis occurrunt*: in quibus maxime eminebant *Comites Consistoriani* [*p*]. Haec est ista mutatio in forma administrandi imperii a Constantino facta, reprehensa illa vehementer & a veteribus, & a recentioribus [*q*].

§. V.

Jam progredimur ad reliqua ipsius instituta. Primum *Indictionis* usum in-

[*i*] *Zosim.* II. 40. de quo vide *Guther. de off. dom. Aug.* II. 19.

[*k*] *Zosim.* II. 39.

[*l*] *Zosim.* V. 32. cf. *Ritter.* V. C. *ad Heinecc. Hist. Jur.* I. 200. *Guther. de Off. dom. Aug.* II. 18.

[*m*] *Zosim.* Ceterum in hanc rem cf. *Balduin. Constant.* M. *p.* 83.

[*n*] de *Comitū* origine distincte egit & diligēter *Ernesti* V.C. *Excurs.* XV. *ad Suet. Tib. c.* 40.

[*o*] *Euseb. vit. Constant. M.* IV. 1. cf. *Guther. de Off. domus Aug.* I. *ult.*

[*p*] de quibus vide *Salmas.* ad *Spart. Hadr. c.* 18. ad *Trebell. Pollion. Macrian. c.* 11. *Jacob. Gothofr. Comment. ad L. un. C. Th. de Com. Consist. Ritter.* V. C. ad *Heinecc. Hist. Jur.* 280.

[*q*] *Zosim.* II. 40. *Guhter. de Offic. dom. Aug.* I. *ult.* Sed Constantinum de industria defendit *Diezius* laudata Dissert.

troduxit rem ad temporis computationem salutarem [r]: voluitque, tempora computari secundum trium Quinquennalium spatia. Quod quamquam ab eo jam anno Christi CCCXII. institutum est, tamen quia ei soli debetur, huc referre maluimus. *Follem* quoque instituit, tributi genus, locupletibus inprimis grave [s]. Eundem *Chrysargyri* porro auctorem esse scribit Zosimus [t]. Id vectigal grave erat, a negotiatoribus, omnibusque, qui aliquam artem facerent, etiam a lenonibus, atque meretricibus per singula quinquennia solvendum. Id vectigal adpellatur etiam *lustralis collatio*, s. *aurum lustrale* [u]. Sublatum postea ab Anastasio Imperatore [x].

§. VI.

Ceterum hic adiiciendum est, Constantinum, cum religionem Christianam professus esset, quo sibi Christianorum animos adjungeret, iisque contra aemulos uteretur, omni studio Christianos complexum, leges, ad stabiliendam confirmandamque in imperio Romano religionem Christianam, permultas sanxisse. In quibus etiam cultum deorum, superstitionemque veterem aboleri, templa deorum everti jussit: quamvis id Romae perficere non potuerit, quae veteri superstitioni etiamnum sub Theodosio M. vel maxime adhaesit. Ad studium Christianae Ecclesiae referri potest hoc, quod Concilium Oecumenicum Nicaeae convocavit, anno Chr. CCCXXV. [y], eique ipse praefuit [z].

§. VII.

Quamquam vero tam studiose Christianam ecclesiam fovit, tamen ipsius vita moresque parum convenientes fuerunt religionis sanctissimae praeceptis. Omnibus enim flagitiis atque sceleribus turpissime inquinatus est, parumque adeo decori religioni nostrae fuit. Neque vero, nisi moriens demum, Nicomediae baptismum recepit. In flagitiis ipsius primum locum tenet caedes crudelissima filii *Crispi* Caesaris, & *Faustae* uxoris, quam dirissimo

[r] v. *Scalig. Emendat. Temp. Lib.* V. *p.* 501. Sed accuratius id docuit *Pagius Diss. Hyp. P.* II. *c.* 11. *p.* 20. *p. m.* 103.

[s] *Zosim.* II. 38. de quo tributo est *Petavii* erudita *Diss.* inserta in *Epiphanium de ponderibus & mensuris* Commentario cf. *Pagius* ad *a. Chr.* 330.

[t] *Zosim.* II. 38. quamquam multis, eam ob caussam Zosimum arguentibus, id vectigal jam ante institutum videtur; quod sane probabilius est eam. in rem. v. *Pagium Crit. Bar. ad a. Chr.* 330. *p.* 426. T. I. Non itque abhorret animus credere, Constantinum circa exactionem aliquid immutavisse, ita, ut novus auctor videri ejus posset.

[u] de hoc tributo v. *Jacob. Gothofr. Comment. ad L.* 1. *C. Th. de lustrali collatione*, & *Pagius Diss. Hyp. P.* II. *c.* IV. §. 6. *p. m.* 125. *seqq.*

[x] *Evagr. H. E.* III. 39.

[y] v. *Pagii Crit. Baron. ad a. Chr.* 325.

[z] quod notandum est contra Pontificios, qui Romanum Episcopum per legatos suos praesedisse falso jactant. v. *Sal. Ern. Cypriano Belehrung von dem Ursprung und Wachsthum des Papsthums.*

simo mortis genere peremit. Mortuus est a. Chr. CCCXXXVII. postquam solus imperasset annos XV. in universum autem XXX. menses IX. Successores reliquit Filios suos Constantinum, Constantem, & Constantium, quos jam antea Caesares creaverat, divisis inter eos provinciis imperii Romani.

§. VIII.

CONSTANTINUS, CONSTANS, & CONSTANTIUS, cum a. Chr. CCCXXXVII. Augusti facti essent, ex voluntate patris imperium ita divisum tenuerunt [*a*], ut primus Galliam, Hispaniam, Britanniam, & Germaniam obtineret: alter Africam, Italiam, Illyricum, & Graeciam: tertius denique Orientem totum sed hac lege, ut *Dalmatium* Caesarem, patruelem, *Constantium*, patruum, & *Hannibalianum*, *Nobilissimatus* dignitate decoratos, quodammodo consortes haberet, quos Constantius paullo post e medio sustulit. Divisio autem ipsa non diuturna fuit. Nam Constantinus quidem, sua sorte non contentus exercitu comparato, Italiam invasit, fususque ab exercitu Constantis, caesusque periit; nondum exacto anno imperii tertio. Constans inde Galliam occupavit; quam cum biennium tenuisset, Magnentii, qui tum in Rhaetia exercitui praeerat, insidiis interemtus est. Magnentius autem ab exercitu imperator salutatus, paullo post a Constantio proelio justo victus ac debellatus, manus sibi intulit. Quo facto solus rerum potitus est Constantius dixitque Caesarem *Julianum*-patruelem. Hic cum sex annos una imperasset Lutetiae Parisiorum, favore militari, Imperatoris & Augusti nomen adsumsit [*b*]. Qua de re cum exercitu adversus eum profectus esset Constantius in itinere febrim ardentem nactus, periit, anno imperii XXV. Homo flagitiosissimus, fuit crudelis, ac perfidus; maxime autem in cognatos suos saevus, quos omnes praeter Julianum interemit: Arianorum fautor: recte sentientibus infensus.

§. IX.

JULIANUS, qui propter desertam [*c*] religionem Christianam *Apostata* vocatur, mortuo Constantio anno Chr. CCCLXI. solus imperium nactus, omni studio operaque elaboravit, ut Christianam religionem adfligeret, veteremque deorum cultum, intermortuum paene, resuscitaret. Id autem fraude & calliditate maxime adgressus est [*d*]. Nam Chri-

[*a*] *Zosim.* II. 39. Haec divisio tenenda est, ut Codicis utriusque leges recte intelligi possit, cognoscique, quis auctor alicujus legis sit, id quod interpretationi maximam lucem adfundit.

[*b*] *Zosim.* III. 11.

[*c*] Auctor ei fuit *Maximus*, philosophus Neoplatonicus, *Liban. Or. funebr. in Julian.* Ejuravit autem religionem per *Taurobolium*, de quo ritu erudita est Diss. *van Dalen* in *Diss.* in *Antiqu.* & *Marmor.*

[*d*] v. *Julian.* Ep. VI. VII. XXVI. XXXI. XLII. XLIII. LI. LII.

Christianos quidem ipsos interpretari scriptores gentiles [*e*], artesque liberales docere, vetuit: quo Christianorum liberis necesse esset, scholas gentilium doctorum frequentare, sicque adeo sensim, consuetudine cum istis contracta, adducerentur ad paganam superstitionem: neque adeo discere possent, quibus telis veterem superstitionem petere, religionemque Christianam tueri possent: id, quod maxime ex scriptorum veterum libris a Christianis fieri solebat. Gentilibus autem rursus permisit liberum superstitionis suae exercitium, & oraculis auctoritatem restituit suam: quoque magis Christianos vexaret, potestatem Judaeis templi Hierosolymitani reficiendi dedit: quod tamen consilium, divina vi, caruit eventu. Cum bellum contra Persas faceret, ab hostibus caesus & interfectus est [*f*] anno imperii altero. Ceterum si odium Christianorum, vexationemque in eos institutam, exceperis, princeps fuit laude dignissimus: magno ingenio, liberalium artium scientia insigni, quam testatam fecit in scriptis suis; magna denique rei militaris peritia.

§. X.

Mortuo Juliano, JOVIANUS, Primicerius protectorum domesticorum nobili genere natus, ab exercitu in iisdem castris factus est Imperator anno Chr. CCCLXIII. [*g*]. Is, turbulentum imperii statum correcturus, primum omnium, pace cum Persis, etsi non satis honesta, facta, bello Persico finem imposuit: deinde religionem Christianam, a Juliano adflictam, erigere & confirmare, contra vero superstitionem veterem, a Juliano reductam, abolere instituit. Sed septimo post initum imperium mense veneno a custodibus domesticis sublatus est [*h*].

§. XI.

Inde VALENTINIANUS, tribunus militum, a militibus Imperator, factus est, a. Chr. CCCLXIV. [*i*]. Qui cum fratrem VALENTEM in imperii consortium recepisset, diviso imperio, Orientem fratri administrandum dedit, sibi Occidentem recepit [*k*]. Deinde sibi adscivit collegam GRATIANUM, filium, Augustumque fecit. Alemannos & Saxones multis proeliis feliciter profligavit. Mortuus est expeditione in Pannoniam suscepta, e febri ardente, anno imperii duodecimo. Quo facto VALENTI-

[*e*] v. *Julian.* Ep. XLI.
[*f*] *Zosim.* III. 29. De ejus morte variae auctorum sunt sententiae: quas collegit *Jacob. Gothofr.* singulari *Dissert.* Philostorgio adiecta. Ceterum in hanc rem locupletissimus auctor est *Amm. Marcellin.* XXV. 3. qui ipsi proelio interfuit, morientemque vidit Julianum, & ceterum scriptor, ab omni studio partium remotissimus est. Is autem tradit, eum vulnere letali ab hasta equestri accepto, magno animo exspirasse.
[*g*] v. *Ritter.* V. C. *Prolus. adit. Obs.* I.
[*h*] *Zosim.* III. 35.
[*i*] *Zosim.* III. *ult.*
[*k*] v. *L.* 7. *C. Th. de metall.*

TINIANUS II. filius ipsius, frater consanguineus Gratiani, Augustus adpellatus est. VALENS autem Arianorum haeresin secutus, acerbissime in recte sentientes saeviit, Edicto etiam contra eos publicato [*l*]. Gothis, religionem Christianam amplecti cupientibus, misit Arianum episcopum Ulphilam, qui eis praecepta religionis traderet. In bello adversus Gothos & Alanos, magna ignominia accepta, vulneratus, cum in proximum tugurium profugisset, igne injecto, crematus est [*m*]. Ceterum princeps fuit multis vitiis, atque flagitiis contaminatus.

§. XII.

Valente mortuo, jam GRATIANUS & VALENTINIANUS II. in toto imperio soli erant Augusti, totumque adeo imperium tenebant a. Chr. CCCLXXVIII. Cum vero, multis bellis & seditionibus prementibus, Gratianus intelligeret, a se solo, cum Valentinianus frater, puer admodum esset, teneri imperium non posse [*n*], in societatem imperii adscivit THEODOSIUM, nobili familia Hispana ortum, & laude militari inprimis insignem: eique Orientem totum permisit, reservato sibi Occidente [*o*]. Ac Gratianus quidem, multis rebus egregie gestis, & republica cum magna laude administrata, cum se otio & quieti dedisset, Lugduni a Maximo, Galliae praeside, interfectus est, a. imperii XVI. Religionem & fidem Christianam, a Patribus Nicaenis constitutam, studiosissime servavit. Frater autem Valentinianus, a matre erroribus Arianis imbutus, recte sentientes vehementer vexavit. Denique a Maximo bello petitus, in Gallia, eum desidiae & inertiae deditus quinquennium vixisset, Viennae ad Rhodanum, insidiis Arbogastis oppressus, & strangulatus est, a. imperii XVI. [*p*]: Eugenius autem Imperator adpellatus.

§. XIII.

Valentiniano igitur etiam extinto, THEODOSIUS, qui postea Magnus adpellatus est, imperium, quod jam XII. annos cum Gratiano & Valentiniano administraverat, solus suscepit, a. CCCXCII. In eo, dubium est, utrum major prudentia, rei militaris gloria, an pietas & religio, fuerit. Tanta cum laude ex omni parte imperavit. Adversarios & imperii aemulos, Maximum & Eugenium, superatos, in potestatemque redactos occidit [*q*]. Gothos ingentibus copiis imperium Romanum vastantes, multis proeliis profligatos, fregit: totumque imperium otio

&

[*l*] id extat apud *Victor Vitens.*
[*m*] *Zosim.* IV. 24.
[*n*] *Ammian. Marcell.* XXXI. *fin.* *Zosim.* IV. 24.
[*o*] *Zosim.* IV. 24.
[*p*] *Zosim.* IV. 54.
[*q*] *Zosim.* IV. 46. 58.

& quieti restituit [r]. Religionem autem tanto studio amplexus est, ut, sublatis veteris superstitionis & haereticorum reliquiis, veri Dei cultum ubique restitueret. Romam, victo Eugenio, cum venisset, oratione habita, Senatui, qui tum prope universus ex gentilibus constabat, persuadere conatus est, ut religionem Christianam amplecteretur: & sustulit ex Curia aram Victoriae: qua occasione Symmacus scripsit Epistolam, ut ejus restitutionem impetraret [s].

§. XIV.

Ceterum ab eo nova in magistratibus, officiis, ac dignitatibus, mutatio facta est [t]: quod acerbe insequitur Zosimus. Quinque enim *Magistros* militum fecit, auxitque etiam numerum *Praefectorum alarum*, *Tribunorum*, aliorumque militibus praepositorum. Quo facto, fiscum principis gravi onere pressum esse, scribit Zosimus, reprehensor ubique Imperatorum Christianorum acerrimus. *Officia* quoque *palatina* & *civilia* auxit mirum in modum: omniumque dignitatum & officiorum certam in ordines suos descriptionem fecit, ut alii essent *illustres*, alii *Spectabiles*, *Clarissimi* alii, alii denique *Perfectissimi*: quae classes diu permansere etsi interdum alia dignitas alii ordini adscripta est. Mortuus est Imperator Theodosius anno imperii XVI. filiosque suos, jam ante Augustos creatos, heredes imperii & consortes hac lege reliquit, ut Oriens Arcadio, Occidens cederet Honorio, illique Rufinum, huic Stiliconem tutores dedit: quorum auctoritate & consilio uterentur in administranda republica [u].

§. XV.

ARCADIUS igitur & HONORIUS, diviso inter se imperio Romano, succedunt patri, anno Christi CCCXCV. Ac sub Arcadio quidem grave fortunae imperii certamen fuit cum Rufino tutore Arcadii, & Gaina duce Gothico: ac denique cum Eutropio eunucho; qui post Rufinum summas in aula tenebat: & denique cum barbaris populis, imperium invadentibus. Rufinus quidem imperium tandem adfectavit, multaque miscuit, etiam barbaris inductis: cujus consilii eum exitum habuit, ut, cognita militibus ista re, ante ipsius Imperatoris pedes trucidaretur [x]. Gaines, qui magnas adversus imperatorem copias comparaverat, navali proelio superatus, & in fuga interfectus est. Eundem exitum etiam Eutropius, propter scelera, jure invenit. Mortuus est Arcadius anno XIII. imperii: princeps fuit minime ille quidem malus, sed ni-

[r] *Zosim.* IV. 24. *sqq.*
[s] Epistola est *Symmach. ep.* X. 54.
[t] *Zosim.* IV. 27.
[u] *Zosim.* IV. 57. *&* *ultim.*
[x] *Zosim.* V. 7.

nimis alienae poteſtatis [y], nimiumque confiſus aliorum conſiliis atque fidei, multum damni fecit. Succeſſit ei filius Theodoſius junior: de quo ſequenti capite dicemus. Nec minoribus damnis & turbis conflictatus eſt Honorius. Nam primum cum Radagaiſo Gothorum duce negotium habuit: qui, cum ingentes copias militum in Italiam adduxiſſet, fame, rerumque omnium inopia, oppreſſus, facile a Stilicone profligatus eſt [z]: deinde cum Alarico [a]: quem exercitus illius reliquiae regem creaverant: denique cum ipſo Stilicone, omnium turbarum face: qui adfinitate Honorii & nimia ſui fide, ad comparandam ſibi filioque ſuo ſummam poteſtatem, abuti coeperat, ac omnium Alarici conſiliorum particeps eſſe arguebatur. Ac Stilico quidem juſſu imperatoris necatus eſt. Alaricus autem urbem Romam cepit, biennium fere obſeſſam [b]: eaque victoria modeſte uſus eſt, & conſtituto Attalo [c] Imperatore, aliquot tantum dies ibi moratus, Placidiam Honorii ſororem, in urbe captam, Ataulpho, generoſo adoleſcenti, propinquo ſuo, in matrimonium collocavit. Qui aliquanto poſt, mortuo Alarico, rex creatus pacem fecit cum Honorio, & in Hiſpaniam profectus, Vandalis, qui eam provinciam occupaverant, repreſſis, a ſuis occiſus eſt. Qua re cognita, Honorius Conſtantium, Galliae praeſidem, ad recuperandam Hiſpaniam cum exercitu miſit: qui, ejectis Vandalis, cum Placidiam recepiſſet, ab Honorio in adfinitatem, accepta in matrimonium Placidia, & in conſortium imperii receptus: duobusque poſt annis uterque mortuus eſt: cum Honorius imperaviſſet an. XXX. Ceterum his duobus fratribus imperantibus omnes veteris ſuperſtitionis reliquiae penitus oppreſſae, omnia deorum templa & fana in imperio Romano everſa ſunt.

§. XVI.

Ceterum quamvis his temporibus Imperatores diviſis imperii partibus imperaverint, tamen unum adhuc imperium Romanum ſemper manſit Imperatoreſque, qui una tam in Oriente quam in Occidente imperabant, collegae fuerunt. Quare etiam ſinguli Conſtitutionibus, a ſe editis, collegarum ſuorum nomina praeſcribere ſoliti fuerunt: quamvis conſtitutiones ſuae cujuſque parti provinciiſque tantum ferrentur. Neque enim, quae ab uno conſtitutio edebatur, eadem quoque ad alterius provincias pertinebat: niſi forte ea quoque ad Collegam miſſa ac perlata eſſet, ut, ſi ei videretur, ſuis quoque provinciis eam publicaret. Quod factum eſſe ſcimus ab his, qui concordi animo rempublicam capeſſierunt.

§. XVII.

[y] *Zoſim.* V. 12.
[z] *Zoſim.* V. 26.
[a] *Zoſim.* V. 29.
[b] *Zoſim.* VI. 6.
[c] *Zoſim.* VI. 7. v. *Rubenii Diſſ. de vita Mallii Theodori*.

§. XVII.

Scire autem interest ad intelligentiam legum, quis earum auctor fuerit. Id intelligitur partim ex adiecto nomine magistratus, veluti Praefecti Praetorio, ad quem data est constitutio, partim ex subscriptione, ac notatione loci, unde emissa, aut quo publicata est. Atque hujus rei caussa necesse est, scire adcurate, quas quisque Imperator provincias proprie tenuerit: ubi sedes cuiusque Imperatoris quolibet tempore fuerit: quos denique quisque Praefectos Praetorio, Comitesve, habuerit. Quam in rem lectio Commentarii Gothofrediani ad codicem Theodosianum optima est disciplina.

SECTIO II.

De Constitutionibus Principum.

§. I.

PRaetermissis SCtis sive Orationibus Principum, quae his temporibus vel plane nullae factae, vel tamen, ut jam superiori capite ostensum est, Constitutionum ad Senatum missarum numero habendae sunt: ad insigniores Imperatorum Constitutiones tradendas statim proficiscimur.

§. II.

CONSTANTINI M. quidem Constitutiones magnam partem eo pertinuerunt, ut, superstitione vetere abolita, religionem Christianam per totum imperium Romanum magis confirmaret. Cujus generis haec sunt EDICTA: primum *ut liceret, per ultimas voluntates ecclesiis, quantum quisque vellet relinquere* [a] Constitutio de *die dominica* [b]: & de *gladiatoribus tollendis* [c].

§. III.

Edictis etiam cavit: *ut in sacrosanctis ecclesiis manumissi justam libertatem haberent* [d] *& ne parentes liberos suos, propter egestatem, nisi sanguinolentos venderent* [e]: quam legem ferre, inopia aerarii sui coa-

[a] L. 1. C. *de S. S. Eccl.*
[b] L. 3. C. *de feriis.*
[c] L. *un.* C. *de gladiat.* Pertinebat tamen haec Constitutio tantum ad Orientem ut docet *Jacob. Gothofr. Comment. Cod. Theod. ad* L. 1. *de gladiat.* T. V. p. 485. cf. *Pag. Crit. Baron. ad a. Chr.* 104. *Ritter.* V. C. *ad Heinecc. Hist. Jur.* I. 254.
[d] L. *un.* Cod. *Theod. de manumiss. in eccl.* L. 1. & 2. C. *Just. de his qui in S. S. Ecclesiis. Sozom. H. E.* cf. *Jac. Gothofr. ad L. un. C. Th. laud.* T. I. p. 355.
[e] L. 2. C. *de patr. qui lib. distr.*

coactus fuisse videtur. Nam antea, ne propter egestatem liberi a parentibus vel necarentur, vel venderentur, constituerat, egenis parentibus alimenta ex aerario praeberi [f]. Porro constituit: *ne quis constante matrimonio concubinam haberet* [g]: item *ne* ob debita fiscalia *servi bovesque aratores pignori caperentur* [h]: sanxit porro, ut SCtum, *de rebus minorum vel pupillorum sine decreto non alienandis*, etiam ad praedia urbana aliasque etiam res mobiles, inprimis pretiosas, pertineret [i]. Primus denique permisit iis, qui ex concubina liberos genuissent, ducta in matrimonium concubina, liberos eos legitimos efficere [k]: Ut alias taceamus Constitutiones, quorum magna copia est in utroque codice [l].

§. IV.

Filii Constantini M. CONSTANTINUS, CONSTANS, & CONSTANTIUS in suis quisque provinciis multas leges & constitutiones promulgarunt, quae ad ceteras partes non pertinerent. Non enim concordi animo fuerunt. In hoc uno instituto, ut religionem Christianam foverent & firmarent, & contra gentilem superstitionem abolerent, eandem viam secuti sunt [m]. Constantis quidem *de abolenda superstitione* duae leges sunt in Codice Theodosiano [n]: quarum posteriore tamen parci templis extra murum jubet. Constantius autem legibus *templa claudi* jussit, & *sacrificia cultumque simulacrorum* denuo vetuit [o]. Atque ab eo tempore, fere nuspiam, nisi in agris sive pagis, superstitio vetus superfuisse; atque inde nomen *paganorum* [p] cepisse gentiles putantur. Multa porro constituta sunt, in civilibus, quibus jus civile ad majorem simplicitatem reduceretur, & ad religionis Christianae praecepta conformaretur. Quo inprimis pertinet Constitutio Constantii, qua *formulariam jurisprudentiam abrogavit* [q]. Ceteras constitutiones praeterimus.

§. V.

[f] L. 1. & 2. C. Th. *de aliment. quae inopes parentes ex publico petere debent*. v. *Bynkershoek. Exerc. de jure occid. lib.* c. VIII. *p.* 150. *in Opusc.* T. II.

[g] *L. un.* C. *de concubin.*

[h] *L. 7. quae res pign. obl. poss.* v. *Jac. Gothofr. Comm. Cod. Th.* T. I. *p.* 260. ed. *Ritter.* V. C.

[i] *L.* 22. *C. de adm. tut.* cf. *Jac. Gothof. ad Cod. Theod.* T. I. *p.* 369.

[k] *L.* 1. *C. Th. de natur. lib.*

[l] Leges *Constantini M.* explicavit *Fr. Balduinus* in libello egregio, qui inscribitur: *Constantinus M.* quocum tamen jungendus est. *Jac. Gothofr.* in *Comm.* ad *Cod. Theod.* Non enim satis diligenter in omnibus Constantini Legibus versatus est Balduinus.

[m] v. *Gothofr. Comm. ad L.* 3. *C. Th. de pagan. p.* 298. T. V. ad *Ritteri.*

[n] *L.* 2. & 3. *C. Th. de pagan.*

[o] *L.* 4. 5. 6. *C. Th. eod.*

[p] v. *Gothofr. Paratit. C. Th. de pagan.*

[q] *L.* 1. *de form. & impetrat. act.* Eam enim Constantio tribuendam esse docet *Gothofr. Comm.* ad *L. ult. Cod. Th. de stud. liberal. urb. Rom.* T. V. *p.* 230.

§. V.

JULIANI, *Apostatae*, vero multae fuerunt Constitutiones ad restituendam veterem superstitionem, Christianamque religionem premendam, comparatae [*r*]: quo magis mirum est, etiam aliquas hujusmodi Constitutiones in Codicem esse relatas. In ceteris ad religionem non spectantibus, Constitutionibus, magnam prudentiam aequitatemque probavit.

§. VI.

JOVIANI paucae quidem fuerunt Constitutiones [*s*], quippe breve tantum imperium habuit: inprimis tamen Christianae religionis studio flagravit.

§. VII.

Qui eum exceperunt, VALENTINIANUS & VALENS, non minus Christianam religionem tueri & ornare Constitutionibus suis contenderunt: Valens tamen Arianam sectam potissimum complexus est [*t*], infestus orthodoxis.

§. VIII.

GRATIANUS, VALENTINIANUS JUN. & THEODOSIUS iisdem vestigiis institerunt. In Gratiani constitutionibus non praetermittenda est ea, qua cavit, ut *damnatis vitae spatium* XXX. *dies prorogaretur* [*u*]. Theodosius autem inprimis in eo elaboravit, ut subtilitates atque ambages juris antiqui penitus tolleret, omninoque cum rempublicam, tum ecclesiam, optimis legibus & institutis ornaret [*x*]. Ejus Constitutio de *nuptiis consobrinorum* [*y*] memorabilis est.

N n §. IX.

[*r*] *v. supra h. Libros & Cap. Sect.* I. §. 9.

[*s*] Sunt tamen duae in Codice veluti *L.* 5. *C. de Episc. & Cler. L.* 2. *de erogat. mil. & annon. Lib.* XII.

[*t*] *Jo. Antioch. Excerpt. Peiresc. p.* 847. *Socrat. H. E.* IV. 2. *Sozom. H. E.* VI. 36.

[*u*] *L.* 20. *C. Just. L.* 13. *C. Th. de poen.* Eam legem a Theodosio M. latam scribit *Theodoret.* V. 18. occasione caedis Thessalonicensis. At subscriptio & inscriptio ostendit, eam deberi Gratiano: & tempore caedis Thessalonicensis jam septem annos defunctus erat Gratianus. Itaque quidquid dicat *Gothofred. Comm. Cod. Th. ad L. laud. p.* 331. *sqq.* quo Legem Gratiano abroget, & vindicet Theodosio, nullam vim habet. Ac profecto, si Theodoreto fides habenda, quae ei derogari non potest, dicendum est, Theodosium, occasione caedis Thessalonicensis admonitum ab Ambrosio, legem a Gratiano, in occidente latam, repetiisse, & in oriente quoque valere jussisse. v. *Pagi Crit. Bar. ad a. Chr.* 390. qui tamen ipse eam *Valentiniano Jun.* tribuit: quia ad eum Italia pertinuerit. Sed v. *Tillemont. Hist. Imp. T.* V. *P.* I. *p.* 399.

[*x*] *Socrat. H. E.* V. 18. Cujus adeo leges dignae essent, quas enarraret Interpres aliquis non inferior *Balduino*; qui singularem iis de legibus commentarium promiserat.

[*y*] quae laudatur in *L. un. C. Th. si nupt.* ex

§. IX.

Eandem sectam secuti sunt ARCADIUS, & HONORIUS, quorum leges saluberrimas & utilissimas servat uterque Codex: quas omnes memorare non est necesse. Aliquas Constitutiones non alienum erit memorare: veluti de *Episcopali judicio*, sive potius de *Episcoporum delictis & poenis*, quae Honorio supposita, edita est primum a Sirmondo [z] deinde etiam a Jacobo Gothofredo [a] cum commentario repetita, fraudisque convicta [b], tamquam ab impostore ex aliis duabus legibus composita. Nam de delictis Episcoporum extat genuina Honorii Lex in Codice utroque [c]. Honorius etiam *aurum tironicum* constituit [d]: & *gladiatores* in Occidente penitus sustulit [e].

SECTIO III.

De Edictis Magistratuum.

§. I.

PRaetores atque Aediles his temporibus nulla Edicta proposuisse videntur, qui adstricti Edicto Perpetuo jus redderent, parvamque adeo potestatem haberent. At Praefectos Praetorio, Praefectosque urbi edicta promulgasse nunc quidem frequentius, majorique cum auctoritate, reperimus. Nam etsi antea id quoque factum est, rarius tamen factum videtur. Neque vero id mirandum est, cum his temporibus Praefectorum quidem Praetorio potestas in civilibus, in suis cujusque dioecesibus, summa esset, Praefecti autem Urbi summum quoque imperium, omnemque potestatem in Urbe, tenerent. Neque vero solum Constitutiones Principum, ad se missas, hi magistratus publicabant: cujus rei multa exempla extant [b]: sed etiam sua sponte, si quid e republica esse videretur, edicebant. §. II.

ex rescr. pet. ipsa hodie non extat. Laudat etiam *Ambrosius ep. ad Patern. Augustin. de Civ. Dei* XV. 16. quae deinde ab Arcadio Honorioque, & sequentibus, varie correcta mutatave est. Omnem huius juris progressum vid. in *Reizii* V. C. *Excurs.* X. *ad Theoph. p.* 1184. *sqq.* ubi Excerpta sunt ex multis super ea re hominum doctorum disputationibus.

[z] In *Append. Cod. Theod.*

[a] Subjecta *Codicis Theod. T.* VI.

[b] tueri eam, & a Gothofredi, ut ait, calumniis liberare laboravit *Le Gendre* ICtus Franco-Gallus de *episcopali judicio* quem commentarium T. IV. *Thes. Jur. Civ. & Can.* inseruit *Meermannus* V. C. Sed huius ICti rationes mihi non videntur vim Gothofredianorum argumentorum infirmare, quamvis magno conatu elaboravit *Le Gendre*.

[c] L. 14. *Cod. Just. de Episc. & Cler.* & L. 35. *Cod. Th. de Episc.*

[d] L. 7. C. *Th. qui a praeb. tiron.* de quo v. *Stewech.* ad *Veget. p.* 27. & *A. Ruben. Diss. de Mallio Theodoro p. m.* 40.

[e] *Theodoret.* V. 26. vid. *Pagi Crit. Bar. ad a. Chr.*

[a] L. 2. C. *de Off. Praef. Praet. Orient. & Illyr.*

[b] v. *Heinecc. Hist. Edict. p.* 52. *in Opusc. Postum.*

§. II.

Ac Praefectorum quidem Praetorio Edicta *Formae* τύποι vel τύποι γενικοὶ adpellabantur [c], quae non solum vim legum habebant [d], sed etiam colligi in codices, non secus ac Constitutiones Imperatorum, coepta sunt: qui Codices Ἐπαρχικῶν nomine dicebantur [e].

§. III.

Praefectos Urbi his temporibus edixisse, docent exempla duo Edictorum *L. Turcii Aproniani*, Praefecti Urbi sub *Constantio* anno Chr. CCCXXXIX. [f], quae hodie extant [g].

SECTIO IV.

De Jure Civili

sive

De auctoritate Prudentum

ipsisque

Jureconsultis.

§. I.

Cum post Alexandrum Jurisconsultorum auctoritati & dignitati, ut supra ostendimus, multum decesserit, & flos fere omnis exaruerit, renasci tamen quodammodo & efflorescere rursus coepit sub Constantino M. Certe iis temporibus ICti aliqui extiterunt, qui, quamvis non aequarent superiorum auctoritatem & doctrinam, scriptis tamen suis nomen ad posteros invenerunt, jurique civili non parum adiumenti & ornamenti, ut tum erant tempora, attulerunt. Praeterea ab iisdem temporibus Schola Juris Civilis *Berytensis* dignitatem & auctori-

[c] *Novell.* CLXV. *L.* 16. *C. de judiciis.*
[d] Nam inter Justiniani *Novellas centesima & quinquagesima sexta*, & tres insequentes, γενικοὶ ἢ ἐπαρχικοὶ τύποι sunt: uti docent & *rubricae* & *Cujac.* ad *Nov.* CLXV. & *sq.* & *A. Augustin. Paratitl. Novell.* extr.
[e] *Cujac. Obs.* VI. 10.
[f] v. *Almeloveen. Fast. Consul. p.* 306. *Murat. Anecdot.* T. I.
[g] *Gruter. Inscr. p.* DCCXLVII. 6. 7. Explicavit ea *Car. Godofredus Wincklerus* V. C. amicissimusque, duabus doctissimis commentationibus, & *Heinecc. Hist. Edict.* L. 5. *p.* 60. *sqq. Opusc. Postum.*

ctoritatem tenuit suam, ac ICtos etiam, praeclaro quasi foetu, protulit. Ceterum his temporibus saltem jus respondendi ab Imperatoribus peti consuevisse, patet exemplo Innocentii ICti [a].

§. II.

Jam ICtos ipsos his temporibus claros persequemur. In quibus eminuerunt duo, GREGORIUS sive GREGORIANUS; aliquis auctor *Codicis Gregoriani*, & HERMOGENIANUS, cum aliorum librorum, tum *Codicis Hermogeniani* auctor. Utrumque autem sub Constantino M. vel saltem filiis ejus imperantibus, vixisse, patet primum inde, quod in Codice utroque tantum Constitutiones Imperatorum Constantino M. priorum collectae [b], tum de Hermogeniano quod mentionem faciunt Praefectorum Praetorio, potestate juris dicendi libera, & sine Imperatorum adpellatione praeditorum [c].

§. III.

De utroque primum Codice sic tenendum est privato studio a duobus ICtis factos esse: obtinuisse tamen haud dubie Imperatorum ipsorum consensu auctoritatem in foro [d], & judiciis, ita, ut ex iis Constitutiones Imperatorum ab advocatis, litigatoribus, judicibusque, juris & persequendi & dicendi causa, proferrentur, sive adlegarentur. Causa autem compilationum istarum varie editur a doctis hominibus. Plerique dicunt, collectores auctoresve fuisse homines gentiles, qui, ne sub Imperatoribus Christianis Constitutiones gentilium Imperatorum interciderent, quod metuendum esse putarent, collectionibus faciendis cavere voluerint [e]. Sed vera causa esse videtur haec, ut consulerent judicibus & causarum patronis, qui Constitutionum Imperatoriarum, quarum summus usus erat in judiciis, saepenumero vix ac ne vix quidem copiam haberent [f]; adeo, ut necessariae ejusmodi collectiones viderentur. Quae necessitas haud dubie effecit, ut hi Codices auctoritatem nanciscerentur in judiciis.

§. IV.

Prior sine dubio factus est *Codex Gregorianus* [g], de cujus auctore

[a] *Eunap.* in vit. *Chrysanthi p.* 286.
[b] Nulla enim inde proferri potest Constitutio Constantini aut Imperatoris alius post Constantinum M.
[c] v. *Jac. Gothofred. Prolegom. Cod. Theod. c.* 1.
[d] Interpretatio *Goth. L. un. C. Th. de Resp. Prudentii* & *Const. summa reip.* §. 3. *de Cod. Just. confirm.* & *Ammian. Marc.* XXX. 4. v. *Ritter.* V. C. ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 369.
[e] *Gothofr. Proleg. Cod. Theod. c.* 1. *Heineccii Hist. Jur.* I. 346.
[f] v. *Ritter.* V. C. ad *Heineccii* l. c.
[g] Semper enim, utroque Codice apud veteres laudato, prior ponitur Hermogeniano. v. *Schulting.* ad *Cod. Gregor. tit.* 1. in *Jurisprudentia Antejustin. p.* 683.

ctore omnia incerta sunt. Neque enim illud pro certo adfirmari potest, *Gregorius*, an *Gregorianus*, adpellatus fuerit. Propius tamen vero est, *Gregorianum* nomen ei fuisse [*h*]. Certum hoc esse videtur, collegisse eum Constitutiones Imperatorum ab Hadriano usque ad Constantinum M. [*i*].

§. V.

Posterior haud dubie est *Codex Hermogenianus*: in quo tantum spicilegium, sive supplementum, Gregoriani Codicis factum, probabile est: ita, ut, quae a Gregoriano praetermissa essent, Diocletiani inprimis Maximianique Constitutiones, complexus sit [*k*]. Quorsum enim Collectiones duas uno eodemque tempore, in quibus eaedem omnes Constitutiones comprehenderentur? Ceterum tres ejus factas editiones, viri docti colligunt ex loco Sedulii [*l*]: non improbabili coniectura.

§. VI.

Ordinem in utroque Codice fuisse eundem, qui esset Edicti Perpetui, probabile facit cum ratio Jureconsultorum, & consuetudo fere perpetua, in libris suis ordinem Edicti sequentium, tum etiam similitudo ordinis cum ratione Justinianei Codicis: quem ad Edicti ordinem compositum esse, convenit [*m*].

§. VII.

Ex utroque Codice Leges Imperatorum, ante Constantinum M. latae, in Codicem Justinianeum relatae sunt, abrogata iis auctoritate omni quam in judiciis ante tenuerant. Itaque ex his Codicibus ad nos perventurum, praeter Excerpta in Justinianeo Codice posita, nihil fuisset: nisi paullo ante Justinianum, jussu Alarici Regis, id, quod jam saepe memoravimus, Breviarium Legum Romanarum compositum esset: in quo, praeter alia, Codicis hujus utriusque multa capita posita fuerunt. Ex eo itaque Breviario nobis quaedam, etsi paucissimae, ho-

[*h*] v. *Schulting.* l. c. Nam verba *Augustini ad Pollent.* II. 8. *Collat. Leg. Mos. & Rom.* I. 8. X. 8. XV. 3. hujusmodi sunt, ut auctor *Gregorianus* dici videatur.

[*i*] v. *Sculting. ad tit.* 1. *Cod. Gregor.* Itaque valde abhorret a vero opinio *Cujac. Parat. Cod. princ.* eumque sequentis *Dodwelli Praelect. Cambd.* VIII. 1. *p.* 320. qui existimant, in hoc Codice tantum fuisse Constitutiones Impp. ab Hadriano usque ad Valerianum.

[*k*] v. *Schulting.* l. c. cf. *Ritter.* V. C. *ad Prolegom. Cod. Th. p.* CCXI.

[*l*] *Sedul. Operis Paschal. praef.* qui dicit: *Hermogenianum, doctissimum juris latorem, tres editiones sui operis fecisse:* quod quamvis de Hermogeniani *Epitomis* dici quoque possit: tamen, quoniam probabilis ratio reddi potest, quare tres editiones Codicis fecerit, quae de Epitomis reddi non potest, sane potius de Cod. Herm. capiendum mihi videtur.

[*m*] v. *Gothofr. Manual. Jur. p. m.* 211. *Schulting. ad tit.* I. *Cod. Gregor. p.* 684.

horum Codicum reliquiae, tamquam ex naufragio tabulae, servatae, supersunt. Primus eas in vulgus edidit Jo. Sichardus: novis accessionibus auctas Jac. Cujacius [n]: postremo omnium, cum quibusdam animadversionibus. Ant. Schultingius [o].

§. VIII.

Sed, quoniam HERMOGENIANUM, ICtum, auctorem Codicis *Hermogeniani* fuisse, de auctore autem *Gregoriani* omnia ignorari, diximus; tantum de Hermogeniano ICto ejusque reliquis libris, breviter adhuc exponendum est, antequam ad ceteros ICto aetatis hujus progrediamur. Hermogenianum igitur ICtum temporibus Constantini M. fuisse, hodie fere convenit, ut supra diximus. Christianum fuisse, sunt, qui putent [p]: sed non satis idoneis argumentis [q]. Praeter *Codicem Hermogenianum* [r], cujus auctor esse videtur, ut diximus, scripsit *Epitomarum* seu *Juris Epitomarum Libros* VI. [s] ac *Libros Fideicommissorum* [t], e quibus in Digestis pauca quaedam capita sunt [u]:

§. IX.

AURELIUS ARCADIUS CHARISIUS, ICtus, tempore, ut videtur, Constantini M. filiorumve ejus floruit [x]. Libellorum fuit magister. Christianum fuisse statuit Cujacius [y]: sine causa [z]. Scripsit [a] *Libros singulares*, de *Muneribus Civilibus*, de *Officio Praefecti Praetorio*, & de *Testibus*.

§. X.

[n] ad calcem *Cod. Theod. ed. Lugd. a.* 1566. sed auctiores *Paris.* 1586. tandem vero in editione *Genevensi* ejusdem anni omnia, quae uspiam ex Codice utroque adhuc extant, veluti in *Collatione Legis Mos. & Rom.* & *Consultatione vet. ICti*, adjecta sunt, suisque titulis tributa.

[o] in *Jurisprudentia Antejustinianea p.* 683.

[p] *Bertrand. de Jurispr.* I. 8.

[q] ex *L.* 60. *D. de donat. init. vir. & ux.* Sed v. *I. Gothofr. Prolegom. Cod. Theod. c.* I. *p.* CCXI. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* XI. *Jo. Strauch.* in *Vit. Hermogenian. p.* 22. *Ritter.* V.C. ad *Proleg. Cod. Th. l. c.*

[r] Negat *Reinold. Diss. de Observ. Cod. p.* 23. *sqq.* eumque sequitur *Wieling. Ind. ICtor. Alphab. p.* LXXIX. in *Jurispr. Restit.* diversosque Hermogenianos auctorem *Codicis*, & *Epitomarum* scriptorem, statuunt; propterea, quod videatur genus dicendi diversum esse. Sed genus scribendi hic quidem in judicium vocari non posse, facile intelligitur, propterea, quod Codicis quidem tantum fragmenta, eaque magnam partem interpolata, habemus: & quod oratio Imperatorum est, non Hermogeniani.

[s] Horum librorum rationem ipse tradit in *L.* 2. *D. de stat. hom.* cf. *Cujac. Obs.* II. 27. fragmenta explicavit *Gregor. Majansius*.

[t] Librorum fragmenta in Digestis v. ap. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 46. *sqq.*

[u] Ceterum de vita hujus *Hermogeniani* scripsit *Jo. Strauchius* Progr.

[x] *L. un.* §. 1. *D. de Off. Praef. Praet.* in quo meminit Praefectorum Praetorio, qui sine provocatione essent. v. *Jac. Gothofred.* ad *L.* 16. *C. Theod. de appellat.*

[y] *Obs.* VII. 2.

[z] v. *Ritter.* V. C. ad *Heinec. Hist. Jur.* I. 348.

[a] Fragmenta in Digestis v. ap. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 6. *sq.*

§. X.

JULIUS AQUILA ICtus horum circiter temporum, etsi incertum est, quo imperio vixerit [*b*], scripsit *Librum Responsorum* [*c*].

§. XI.

INNOCENTIUS, ICtus, & Agrimensor, tempore Constantini M. [*d*]. Scripsit Librum de *Literis Notis Juris*, scilicet Agrimensorii, ex quo hodie quaedam Excerpta extant, edita primum a Nic. Rigaltio [*e*]; deinde a Wilelmo Goesio [*f*]. Saltem XII. Libros fuisse oportet, quod apud Rigaltium, Goesiumque, inscribuntur *Ex Libro* XII *Innocentii* [*g*].

§. XII.

DOMNUS, ICtus, memoratur apud Libanium, qui ad eum scripsit litteras [*h*]: ut alios taceam, qui iisdem temporibus vixere, sed nullius libris scriptis posteritati nomen commendarunt suum.

§. XIII.

Berytensis Schola hoc quoque saeculo, ut supra diximus, & auctoritate doctorum, & juvenum disciplinae juris aemulantium studia, concursu celebrata est [*i*]. Nam etsi a. Chr. CCCXLVIII. urbs terrae motu concussa [*k*], ipsa quoque studia Jurisprudentiae aliquo modo labefecit; tamen paullo post recreata, juris quoque civilis studium refecit: ita, ut Valentis & Theodosii M. temporibus Schola juris insigni auctoritate eminuerit; multosque adeo postea Jurisperitos extulerit [*l*].

C A-

[*b*] de aetate ejus quae disputantur v. ap. *Ev. Otton. praef. Thes. Jur. Civ. p.* 13. *sqq.* T. I.

[*c*] *Wieling. Jurispr. Rest. p.* 46.

[*d*] Meminit ejus *Eunapius* vit. *Chrysanth. p.* 286. & *Ammian. Marcellinus*.

[*e*] inter *Auctores Finium Regundorum* Paris. 1614. in 4.

[*f*] inter *Rei Agrariae Auctores* Amst. 1674. 4.

[*g*] v. *Goes.* in *Not.* ad *Auct. Rei Agrar. p.* 167.

[*h*] *Liban. Ep.* III. 277. vid. *Wolff.* ad *ep.* 1124.

[*i*] *Liban. Or.* XXVI: *p.* 595. ed *Morell.*

[*k*] *Cedren. Annal. p.* 299. ed. Paris.

[*l*] v. *Jac. Gothofred. Comm,* ad *L.* 19. *Cod. Theod. de annon. & tribut.* T. IV. *p.* 32. ed. *Ritteri* V. C. *Barth.* ad *Zachar. Scholast. p.* 244. *sqq. Spanhem.* ad *Julian. Or.* I. *p.* 36. *sq.* & *p.* 120. *sq.*

CAPUT IV.

DE JURISPRUDENTIA NOVA A THEODOSIO JUN. USQUE AD JUSTINIANUM.

SECTIO I.

De Statu Publico.

§. I.

PErvenimus ad ea tempora, quibus imperii Romani provinciae barbarorum incursu mirum in modum vastatae, tandemque in Occidente omnes imperio Romano subtractae sunt, ita, ut Romanum imperium in Occidente penitus tandem desierit. Quae res etiam jurisprudentiae ipsi in Occidente magnam securim iniecit. Nam quamquam a barbaris istis gentibus prudenti consilio subactis provinciis jura Romana relicta sunt: tamen sensim paullatimque consuetudinibus moribusque populorum barbarorum infecta, mirumque in modum immutata sunt. Sed necesse est jam, quasi sub Theodosio juniore, Valentinianoque III. & hos insecutis Imperatoribus, status publicus fuerit, quasi per indicem exponere.

§. II.

TEODOSIUS JUN. in Oriente, mortuo patre, ad imperium pervenit, vix octo annos natus anno Christi CCCCVIII. imperante adhuc Honorio in Occidente. Cum propter aetatis imbecillitatem ipse rebus praeesse non posset, tutorem habuit Anthemium [*a*], virum optimum, inprimisque sapientem: cujus prudentissimis institutis, & Pulcheriae [*b*] soro-

[*a*] *Socrat. H.* VII. 1. [*b*] *Sozo.* IX. 1. *sq.*

sororis postea consiliis saluberrimis, omnibus belli pacisque artibus egregie imbutus est. Natura bonus ille quidem, sed ingenio admodum imbecilli fuit, magisque ad bene parendum, quam ad imperandum apto, adeo, ut eorum, qui gratia apud ipsum florerent, mancipium esse videretur. Igitur quoad paruit Anthemii, & Pulcheriae sororis, consiliis optimis, bene omnia cesserunt. Sed cum se cubiculariis suis, & Eunuchis, dedidisset, in multis rebus titubatum & offensum est. Mortuo Honorio, VALENTINIANUM III. primo Caesarem, deinde Augustum in Occidente creavit anno Christi CCCCXXIV. eique filiam Eudoxiam in matrimonium postea dedit: indeque ambo concordi animo rempublicam administrarunt. Theodosius quidem cum Persis bis bellum secunda fortuna gessit [c]. Hunnorum vero viribus cedere, & pacem grandi pecunia redimere, coactus est [d]. Concilium Ephesinum habuit, quo damnatus est error Nestorii: unde in jure Pontificio *Ephesinus legislator* adpellatur [e]. Omnium autem nobilissimum institutum est hoc, quod, collectis, Imperatorum, a Constantino M. inde, Constitutionibus, Codicem Theodosianum fieri jussit: rem jurisprudentiae tum temporis saluberrimam. Uxorem habuit *Eudociam*, Leontii, Philosophi Atheniensis, filiam, mulierem ingenio doctrinaeque laude excellentem: quae, cum Eutychis pravis opinionibus de religione capta esset Imperatoris animum a sorore abalienavit, eamque ex aula removendam curavit: ipsa tamen postea, suspicionibus quibusdam mariti, frigusculo orto, ex aula secedere coacta est, consenuitque Hierosolymis. Mortuus est Theodosius anno imperii quadragesimo.

§. III.

VALENTINIANUS III. Constantio, & Placidia, Arcadii sorore, natus, a Theodosio jun. in societatem imperii receptus, & Augustus creatus est anno Christi CCCCXXIV. habuitque in matrimonio Eudoxiam, Theodosii filiam; unde eum *Patrem* [f] adpellat in Constitutionibus Novellis. Primo imperii tempore prospera fortuna usus est. Nam Italiam a Gothis infestam, atque occupatam recepit [g]: deinde in omni intemperantiae ac libidinis genere versatus, imperium in maximam perniciem adduxit. Ejus enim inertia nequitiaque, potentissimae provinciae imperio Romano ereptae sunt a barbaris gentibus. Nam Vandali quidem, duce Genserico, Africam occuparunt; Franci Galliam; Angli & Scoti Britanniam [h]. Extitit etiam ex Pannonia

[c] *Socrat.* VII. 18. *sq. Procop. Bell. Pers.* I. 2.
[d] *Prisc. Excerpt. Leg. p.* 36. *sq.*
[e] *c.* 5. X. *de Praescript.*
[f] *Novell. Valentinian.* VIII.
[g] *Socrat. H. E.* VII. 23.
[h] *Prosp. Chron. Idat. Procop. B. V.* I. 3. *Gild. Ex. c.* VI. *p.* 118. *Bed. Hist.* I. 13.

Attila, dux Hunnorum, quingentorumque millium exercitum Tholosam usque perduxit: & cum Aëtio, Narbonensis provinciae praeside, Merovaei Francorum regis, Gothorumque auxiliis instructo, proelium tam atrox commisit, ut eo die centum octoginta millia ceciderint [*i*] Aetium postea Imperator, suspicione captus, ipse necavit [*k*]: sed ipse quoque non ita multo post artibus MAXIMI, civis Romani, viri dignitate inprimis praestantis, interfectus est: qui cum, ducta uxore Eudoxia, nomen Imperatoris sumsisset, brevi post ipse fraude uxoris sublatus est [*l*], Genserico ex Africa Italiam invadente cum exercitu Romam adventante: quam statim cepit, abductaque Eudoxia, cum filiabus, Eudocia & Placidia, in Africam reversus, Eudociam Honorico filio collocavit [*m*]. Obiit Valentinianus anno imperii XXX.

§. IV.

Mortuo Valentiniano III. imperium Romanum in Occidente fere desiit. Nam imperii Romani insignia & ornamenta a Vandalis, capta urbe, in Africam, Carthaginem asportata sunt; qui eam provinciam per octo & octuaginta annos tenuerunt: Romae autem & in Italia etsi aliqui Imperatores fuerunt, sive sua sponte exorti, sive ab Imperatoribus Orientis, ut par erat, creati, aliquique etiam Constitutiones promulgarunt, quae sunt inter Novellas Codicis Theodosiani, & in Codice Justiniano: mimici tamen fere tantum Imperatores fuerunt, aut dicis causa dignitatem Augustalem usurparunt: cum fere nihil praeter nomen tenerent, vel saltem brevissimi imperii usura fruerentur. Sunt autem post Valentinianum Imperatores in Occidente, praeter MAXIMUM, facti, vel exorti hi: AVITUS, MAJORIANUS, SEVERUS, ANTHEMIUS, OLYBRIUS, GLYCERIUS, JULIUS, AMBROSIUS, & MOMYLLUS, qui, cum puer a patre creatus Augustus esset, *Augustulus* dictus est: decimoque post mense ab Odoacro, rege Gothorum, coactus, imperio se abdicavit. Quo tempore imperium Romanum in Occidente Gothorum in Italia reges occuparunt. Ejus dominationis in Italia Gothorum initium est ab a. Chr. CCCCLXXVI. finis autem factus est a. Chr. DLIV. quo anno ab Justiniani exercitu debellati sunt.

§. V.

Theodosio II. successit MARTIANUS. Is humili genere ortus in Illyrico, virtutibus industriaque, in Tribunatu militum tanto se opere jactarat & commendaverat omnibus, ut, cum Pulcheria, mortuo fratre Theodosio, ad imperium vocata esset, nemo illo dignior ipsi vide-

[*i*] *Jornand. rer. Goth. c. 37. sq.*
[*k*] *Prosp. Idat. Chron.*
[*l*] *Procop. B. Vand.* I. 5. *Prosp. Chron.*
[*m*] *Procop. l. c.*

deretur, quem in tori, imperiique consortium reciperet [*n*]. Factus itaque anno Christi CCCCL. & Augustus & maritus Augustae est hac lege, ut ei virginitatem retinere suam liceret. Religionis ac pietatis studiosissimus fuit: quoque magis religionis studium inter Christianos floreret, pacem cum Persis & Vandalis, quam bellum, facere maluit. Edixit habuitque concilium Chalcedonense: cui ipse praefuit [*o*]. Memorabiles sub eo Attilae Hunnorum regis expeditiones extiterunt: qui cum ingentibus copiis provincias imperii Romani in Occidente, tamquam pestis & calamitas quaedam, pervasit, vastitatemque omnibus locis intulit: tandem autem repentina sanguinis eruptione, in ipsis, cum pulcra aliqua puella, nuptiis extinctus est. Obiit Marcianus anno imperii sexto.

§. VI.

Mortuo Marciano, a. Chr. CCCCLVII. LEO I. cognomine *Thrax*, sive *Magnus*, creatus est Imperator, Asparis Gothi hominis factione [*p*], qui inter Patricios adlectus multum auctoritate in eo ordine valebat. Qua de causa Leo Artaburium, Asparis filium, Caesarem dixit, desponsa ei filia sua: postea tamen reum majestatis factum cum patre necari jussit. Fuit in Leone magnum & religionis & pacis studium: belloque parum aptus habitus est. Itaque etiam, cum Vandalos in Africa bello adgressus esset, ductu Basilisci, rem male gessit, magnamque calamitatem accepit [*q*]: in Oriente ceteroqui otium & pacem satis tutatus. Imperavit annos XVII.

§. VII.

Leoni successit LEO II. hocque mortuo patre ejus ZENO *Isauricus*, anno Christi CCCCLXXV. Hic humili loco ortus, gradum ad imperium talem fecit. Ductor exercitus Leoni imperatori fidem & industriam ita probaverat, ut hic suam ei sororem in matrimonium daret. Cum vero Leo moriens Zenonis filium Leonem jun. nepotem suum ex sorore, Imperatorum fecisset, hic anno post moriens patri suo imperium reliquit: quod vivo filio, quamvis nomine careret, re tamen vera administraverat [*r*]. Ac Zeno quidem imperium XVII. annos tenuit. Nam quamvis sub initia *Basiliscus*, uxoris ejus avunculus, seditione in Cilicia [*s*] excitata, dominationem adripuisset, & fugere etiam Zenonem

[*n*] *Theodoret.* I. 1. *Prosp. Chron. Evagr. H. E.* II. 1.
[*o*] *Evarg.* II. 1. *Concil. T.* IV. *p.* 574. 575.
[*p*] *Evagr. H. E.* II. 16. *Marcell. Chron.*
[*q*] *Procop. Vand.* I. 6. *sq.*
[*r*] *Evagr.* III. 1.
[*s*] *Evagr.* III. 3. Ad tyrannidem Basilisci pertinet *L.* 16. *C. de SS. Eccl.* v. *Cujac. Obs.* III. 19.

coëgisset, tamen post annum victus in exilium ejectus, & inedia mori coactus est. Fuit Zeno homo extremae turpitudinis, omnibusque vitiis obrutus, nulla rerum gerendarum scientia, summa denique ignavia. Itaque etiam multis intestinis coniurationibus, ac bellis civilibus conflictatus est. Theodericum regem in Italiam adversus Odoacrem immisit [*t*]. Cum morbi comitialis, in quem inciderat, accessu defecisset, vivus etiamnum spiransque, uxoris Ariadnae fraudibus sepultus esse dicitur.

§. VIII.

Eo mortuo ad imperium artibus Ariadnes, viduae Leonis, a. Christi CCCCXCI. pervenit ANASTASIUS, qui tum inter Silentiarios Imperatoris merebat [*u*]. Duos graves adversarios habuit, Longinum in Isauria, & Vitalianum in Thracia [*x*], quorum uterque cum aliquamdiu & nomine & insignibus Imperatoris esset usus, occisus est. Bellis a barbaris gentibus multis, inprimisque a Persis, petitus est [*y*]: quorum illa pecunia redemta, postremum, cum Persae aliis permerentur difficultatibus, conditionibus, & pace facta, compositum est. Sectam Eutychis secutus est: gravisque recte sentientibus fuit. *Chrysargyrum* sustulit [*z*]: Constantinopoli *Longum murum* [*a*] aedificavit. Herulos recepit [*b*]. Animo fuit levi, & timido, summaeque avaritiae, adeo quidem, ut officia venderet, ut quidam auctores scribunt. Fulmine ictus interiit anno imperii XXVII. [*c*].

§. IX.

Successit JUSTINUS *Thrax*, sive *Senior*, anno Christi DXVIII. [*d*]. Is patre armentario natus, cum ipse quoque in pueritia custos pecoris fuisset, militiam secutus, suam fidem & in re militari industriam ita probavit, ut tandem satellitum ordinumque palatinorum praefectus fieret. Cumque, extinto Anastasio, Amantius, cubicularius, magnam ei pecuniae vim, ad emenda militum pro Theocrito suffragia, dedisset, ipse, ea pecunia suo nomine data, imperium sibi comparavit. Qua re Theocritus offensus, adversus eum copias contraxit: sed ab illo cum universa factione oppressus, supplicium luit [*e*]. Rem autem publicam Justinus per novem annos summa sapientia, aequitate, & moderatione

[*t*] *Procop. B. Goth.* II. 6.
[*u*] *Evagr. H. E.* III. 32. *Theodor. Lect.* p. 558.
[*x*] *Evagr.* III. 35. *Marcell. Chron.*
[*y*] *Procop. B. Pers.* I. 7. *Evagr.* III. 47.
[*z*] *Evagr.* III. 39.
[*a*] *Evagr.* III. 38. *Procop. de aedif.* IV. 9.
[*b*] *Procop. B. Goth.* II. 14.
[*c*] *Evagr.* IV. 1.
[*d*] *Evagr. H. E.* III. *ult.*
[*e*] *Procop. Hist. arc.* c. 6.

ne gessit: puramque, & ab omni erroris labe sinceram, religionem coluit: turbulentisque de religione disputatoribus infestus, Manichaeorum etiam sectam [f] mira felicitate universam sustulit funditus. Bellum cum Persis [g] gessit, hac de causa coeptum, quod Chosroën, filium regis Persarum, adoptari a Justino desiderantem, per arma se adoptaturum, dixerat: quo dicto vehementer offensi erant Persae. Cumque Justinianum, ex sorore nepotem, in consortium imperi i adsciviisset, quarto post mense diem supremum obiit, anno imperii nono [h].

SECTIO II.

De Constitutionibus Principum

sive

De Codice Theodosiano, ejusque Novellis.

§. I.

THEODOSIUS Junior, & VALENTINIANUS III. cum ante Codicem Theodosianum editum multas Constitutiones, tum postea Constitutiones Novellas ediderunt. Itaque cum insigniores eorum Constitutiones exponere animus sit, primum de Constitutionibus ante Codicem Theodosianum promulgatis, tum de Codice ipso, denique de Novellis eorum trademus.

§. II.

Ac THEODOSIUS quidem Constitutione edita spectacula diebus festis inhibuit [a]: Legem adversus *Patriarchas Judaeorum* sanxit [b]: Praescriptionem XXX. annorum adversus actiones constituit [c]: Studiis liberalibus in schola Constantinopolitana consultum ivit, & Professoribus liberalium artium, inprimisque juris civilis, multa commoda, honores, nominatimque Comitivam primi ordinis, post viginti annorum stipendia,

[f] *L.* 12. *C. de Haeret. & Manich.*
[g] *Procop. B. Pers.* I. 12.
[h] *Procop. Hist. arc. c.* 9.
[a] *L. Dominico* 5. *C. Th. de spectac.* quam Legem singulari Commentario exposuit B. *Brissonius*.
[b] *L.* 14. *C. Th. de Judaeis Coelic.* ad q. l. cf. *Jac. Gothofredi Comment.* scripsit I. *Walchius* V. C. eruditam *de Patriarchis Judeorum* Commentationem.
[c] *L.* 1. *C. Th. de act. cert. temp. finiend. L.* 3. *C. Inst. de praescr.* 30. *vel* 40. *an.* Auctorem hujus constitutionis esse Theodosium M. putavit *Cujac. Obs.* XVIII. 26. Sed v. *I. Gothofred. Comm.* ad *L. c. Th.* laud. *p.* 427. *T.* I.

dia, largitus est [*d*]: Legitimationem naturalium liberorum per oblationem Curiae permisit [*e*]: multasque leges promulgavit, quibus & Gentilium superstitionem deleret, & Judaeorum animos frangeret, atque adeo Ecclesiam Christianam magis confirmaret. Quae omnes Codici Theodosiano postea illatae sunt.

§. III.

Valentinianus III. cum multas alias sanxit leges, Codici Theodosiano postea illatas, tum nullam illustriorem nobilioremque hac Constitutione [*f*], ad Senatum urbis Romae data, qua, rei judiciariae consulturus, cavit, & definivit, quae Constitutiones legesque ac Rescripta Principum quaeque Responsa ICtorum veterum in judiciis recitari observarique deberent. In qua nominatim solis Papiniani, Paulli, Caii, Ulpiani, ac Modestini, libris & scriptis universis, cum omnibus ibi comprehensis aliorum sententiis, auctoritatem lectionis in judiciis dedit: ita, ut, dissentientibus veteribus ICtis, majori numero staretur, in paribus autem eorum sententiis, ea sententia vinceret, cui adsensus esset Papinianus [*g*]. Quo autem cautius isti libri recitarentur, jussit eos propter antiquitatis incertum, codicum collatione firmari [*h*]. Expressit hanc a Valentiniano III. legem facies Jurisprudentiae miserrima, id est, ipsa necessitas: qua re etiam eadem Constitutio a Theodosio probata, Codicique Theodosiano inserta est. Neque vero Valentiniani institutum ulla reprehensione dignum est [*i*].

§. IV.

[*d*] L. 1. C. *Th. de Prof. qui in urb. Constantinop.* L. *ult. de stud. liberal.* L. *ult. de oper. publ.* C. *Th.*

[*e*] L. 3. L. 4. C. *de natur. lib.* cf. *de Curiae* muneribus ipsisque *Curialibus Merill. Obs.* VIII. 27. *Brisson. Sel. Ant.* IV. 13. *Jac. Gothofr. Comm.* ad L. 7. C. *Th. de decurion.*

[*f*] Major. fuit Constitutio, quae in Theod. Cod. & Just. diversis sub titulis sparsa est v. c. L. *un. de Resp. Prud.* L. *un. de cretione* L. 8. *de legitim. heredit.* L. *pen. & ult. de matern. bon.* L. *un. de bon. quae filiisf.* L. *ult. de revoc. don.* L. 18. C. *Just. de jure delib.* L. 2. & 3. C. *Just. de legibus*, L. *penult.* C. *Just. si contra jus* L. 7. C. *Just. de precib. Imp. off.* v. *Jac. Gothofred. Comm. ad* L. *un.* C. *Th. de Resp. Prud.* T. I. *p.* 33. Valentiniani autem hanc Legem solius fecimus, quamvis Theodosii quoque nomine inscripta sit, propterea, quod data ad Senatum urbis Romae, & quod subscripta est *Ravennae* data. Errant itaque qui eam utrique Imperatori attribuunt.

[*g*] L. *un.* C. *Th. de Resp. prud.*

[*h*] Ex hac constitutione ii, qui imperite contra legum antiquarum emendationes declamans, facile intelligent, si quidem animum velint attendere, quam parum rationem vetustatis habeant, cum emendationes adspernentur. Jubet enim Imperator libros veterum ICtorum firmari collatione Codicum propter antiquitatis incertum. v. *Jac. Gothofr. Comm.* C. *Th.* ad h. l.

[*i*] *Heinecc. Hist. Jur.* I. 327. reprehendit hoc institutum: temere. v. *Ritter.* V. C. *ad Heinecc.* l. c.

§. IV.

Jam ad ipsum *Codicem Theodosianum* nobis veniendum est. Is jussu Theodosii Jun. [*k*] per octo viros, juris peritissimos [*l*], compositus, promulgatus est [*m*] an. Christi CCCCXXXVIII. [*n*], in ipsis Theodosii Tricennalibus [*o*]. Missus deinde [*p*] ad Valentinianum III. & ab hoc confirmatus [*q*], in Occidente auctoritatem accepit, diutissimeque tenuit. Ordinem Edicti Perpetui observatum in eo maximam partem, probabile est [*r*]. Constitutiones Constantini, sequentiumque usque ad Theodosium Jun. Imperatorum, ipsiusque adeo Theodosii & Valentiniani III. hoc est, Gregoriano Hermogenianoque Codice posteriores [*s*], complexus est eas, quae viderentur illo tempore reipublicae vel utiles vel necessariae esse [*t*]. Neque hae tamen integrae uni eidemque loco illatae sunt, sed per diversos titulos sparsae atque disiectae, prout materia, in qua versarentur, exigere visa esset: quamvis, praeter brevitatis rationem, nullum, jus mutandi quidquam aut interpolandi Compilatoribus dederit Imperator.

§. V.

Consilium autem in hoc Codice edendo propositum Theodosius habuit hoc, ut, quod coeptum erat per Codices Gregorianum & Hermogenianum in Constitutionibus principum colligendis, ab eo, ubi desiissent isti collectores, tempore, hoc est Constantino M. usque ad sua tempora deduceret, & absolveret, sicque adeo Jurisprudentiam faciliorem expeditioremque redderet. Quam caussam ipse reddit Imperator [*u*]. Atque harum a Constantino inde Magno Constitutionum colligendarum eo major videtur fuisse ratio & necessitas, quod, abrogatis veteribus formulis, ritibus ac solennitatibus, jurisprudentia veluti novam formam acceperat: mul-

[*k*] Non *Theodosii M.* ut nonnulli viri docti existimarunt. v. *Novell.* I. *Theodosii* jun. *I. Gothofr. Proleg. Cod. Theod. c.* I. *p.* CCXII.

[*l*] Nomina eorum recitantur in *Theodosii Novell.* I.

[*m*] per *Novellam* I. *Cod. Theod.* v. *Jac. Gothofr. Prolegom. c.* III.

[*n*] v. *Jac. Gothofr. Prolegom. Cod. Theod. c.* I. *p.* II.

[*o*] *Ritter.* V. C. ad *Prolegom. Cod. Theod.* 1. c.

[*p*] per *Novellam Theodosii secundam*.

[*q*] Meminit Valentinianus III. hujus Codicis veluti in provinciis suis recepti *Novell.* XIII. etsi ipsa Novella non extat, qua eum promulgavit.

[*r*] v. *Jac. Gothofr. Prolegom. Cod. Theod. c.* XII. *Sculting. Jurispr. Antejust. p.* 684.

[*s*] *Legitimorum Principum* Constitutiones in eo tantum fuisse tradit *Prosp. Aquitan. Chron. P.* I. quod, qui interpretantur Constitutiones Christianorum principum, ut ipse *Gothofred. Proleg. c.* I. falluntur. *Prosper.* enim hoc voluit significare, tyrannorum, quorum magnus a Constantini M. tempore numerus extitit, Leges inde fuisse exclusas. v. *Heinecc. Hist. Jur.* I. 378.

[*t*] v. *Gothofred. Prolegom. c.* I.

[*u*] *Novell.* 1. *Theodos.* cf. *Brencmanni. de Heuremat. p.* 141.

multae ac diffusae, atque adeo contrariae leges erant: quae summam imperitis istorum temporum & Advocatis & Jureconsultis difficultatem obiicerent [x].

§. VI.

Quamvis vero Theodosius hac collectione consulere Jurisprudentiae, eique lucem adfundere voluerit: multa tamen vitia reprehendi in ea posse, quibus admissis eventus consilio non satis responderit, ostendit Jac. Gothofredus [y]. Sed haec labes ac veluti macula, isti corpori adspersa, tamen non eam vim habet, ut non summam hodie utilitatem Codex Theodosianus juris Romani interpretibus adferat. Immo vero hic Codex est, unde idoneus interpres uberrima adjumenta ad Codicem reliquumque jus Justinianeum petat. [z].

§. VII.

Superest hodie Codex Theodosianus, per gradus quosdam, non tamem plene [a], restitutus. Primum enim a Joanne Sichardo Breviarium Codicis Theodosiani, quale Alarici regis jussu promulgatum erat, editum est [b]. Deinde Jo. Tilius libros octo posteriores integros, per Breviarium Alaricianum non contractos, aut in epitomen redactos, libro tamen postremo adhuc mutilo, in lucem revocavit [c]. Post eum Jac. Cujacius libros sextum, septimum, & octavum, integros una cum supplemento libri postremi a Steph. Charpino acceptos, vulgavit [d]. Constitutiones de Senatusconsulto Claudiano libro quarto communicavit ad editionem Cujacianam P. Pithoeus [e]. Itaque quinque priores libri, cum initio sexti, quod deest, adhuc non nisi ex Breviario Alariciano habemus. Codicem Theodosianum eruditissimis commentariis illustravit Jac. Gothofredus; qui cum fato functus esset, antequam absolveret hoc institutum opus, adhibitus est A. Marvilius: qui Codicem Theodosianum, cum commentariis Gothofredianis edidit [f]. Postrema editio, & optima, est Lipsiensis, quae studio & cura Joan. Dan. Ritteri V. C. prodiit [g], collata cum codice Wurceburg. & Gothano, & novis tam animadversionibus, quam accessionibus doctissimis instructa.

§. VIII.

[x] *Gothofred. Prolegom. c.* I. *p.* CCXIII.
[y] v. *I. Gothofr. Prolegom. c.* III.
[z] v. *Gothofred. Prolegom. Cod. Theod. c.* IV. *Marvill. Praef. Cod. Theod.*
[a] Id observandum, ne quis erret, existimetque integrum hodie nobis superesse Codicem Theodosianum: e quo, quamvis omni labore studioque a viris doctissimis impenso, tamen multae adhuc Constitutiones desiderantur.
[b] *Basil.* a. 1528. *fol.* de qua editione v. *Ritteri* V. C. *praef. ad* T. I. *Cod. Theod.*
[c] *Paris.* a. 1550. 8.
[d] *Paris.* a. 1566. in fol. & postea aliquoties repetita.
[e] v. *Gothofred. Manual. Jur. p.* 61. *Cujac. praef.* edit. suae praemissa.
[f] *Lugd.* 1648. fol.
[g] *Lips.* 1745. *Tom.* VIII. fol.

§. VIII.

Post Codicis Theodosiani promulgationem, cum ipse THEODOSIUS Jun. & VALENTINIANUS III. tum consequentes Imperatores MARTIANUS, MAJORIANUS, SEVERUS & ANTHEMIUS [h] Novellas Constitutiones promulgarunt. Quarum pars aliqua, in Breviarium Alaricianum relata, ab Jo. Sichardo una cum Breviarii reliquiis edita est: pars ab Ant. Oiselio Cujacio oblata, & ab hoc Codici Theodosiano subiecta. Tandem vero P. Pithoeus, e bibliotheca patris sui, XXXIV. Novellis antea ineditis additis, auctiores in lucem protulit [i]: unde postremis Cujacianis editionibus additae sunt: Conradus Rittershusius easdem omnes separatim vulgavit [k]: Marvillius editioni Codicis Theodosiani adiecit: denique eas sub finem Codicis Theodosiani, luculentis & doctis commentariis collustratas, Codicis Wurceburg. & Gothani atque Ottoboniani collatione multis in locis sanatas, dedit Joan. Dan. Ritterus V. C. [l].

§. IX.

Alias Constitutiones, Constantini, Theodosii M. Arcadii, Honorii, Theodosii Jun. & Valentiniani III. nominibus inscriptas, quae neque in Codice Theodosiano, neque Novellis, neque in Justiniano Codice inveniuntur, in *Appendice Codicis Theodosiani* ex Codice Lugdunensis ecclesiae edidit Jac. Sirmondus [m]: quae inde etiam editionibus Codicis Theodosiani Gothofredianae & Ritterianae subiectae sunt una cum Epistolis aliquot veterum Conciliorum & Pontificum Romanorum, in eadem Appendice a Sirmondo editis. Sed totam hanc Sirmondianam collectionem spuriam esse, ab clerico rudi, & semibarbaro, ex variis Codicis Theodosiani legibus, conciliorum decretis, sententiisque Patrum confictam, idoneus & intelligens veterum scriptorum aestimator facile intelligat.

[h] Una tantum est Novella *Leonis* inter *Anthemii* Novellas *tit.* III. quam confirmavit in occidente *Anthemius Novell. tit.* II. Falso itaque ab omnibus fere historiae juris scriptoribus etiam Novellae *Leonis* laudantur.

[i] *Paris.* a. 1571. unde in ejusdem *P. Pithoei Operibus* quoque repetitae sunt *ibid.* 1609.

[k] *Francof.* 1651. 4. cum notis marginalibus.

[l] In quo illud monendum adhuc est, monitum jam a Cel. *Rittero praef.* T. VI. P. II. *Cod. Theod.* Theodosii Valentinianique Novellas in omnibus editionibus promiscue atque confusas collocari: quarum auctores adeo diligenti lectori cognoscendi sunt ex inscriptionibus & subscriptionibus: unde sub singulis Novellis Cel. *Ritterus* erudite & accurate cujusque auctorem demonstravit.

[m] *Anno* 1631. *Paris.* in 8. quae in *Operib.* ejus *Paris.* in *fol.* 1696. repetita est.

§. X.

Praeter istas Novellas multae prodierunt Constitutiones cum ipsorum illorum Imperatorum tum LEONIS, ZENONIS, *Isaurici*, ANASTASII & JUSTINI *Majoris*, ex parte in Codicem Justinianum postea illatae. Quibus jus civile, sublatis, aut mutatis veteris juris capitibus, varie correctum est. Nam Leonis quidem hae Constitutiones sunt, primum ne ad togatorum consortium, h. e. Advocatorum, admitteretur, nisi qui fidem Catholicam sequeretur [*n*]: deinde, ne ulla persona, sive libera, sive serva, prostitueretur [*o*]. Zenonis autem illa memorabilis est Constitutio, qua sublatae sunt poenae plus petentium [*p*]: Anastasii haec, qua, sublata solennis emancipationis necessitate, Rescripto principis emancipationem fieri permisit [*q*]. Justini denique, inter alias, haec vel inprimis celebris est, qua de Senatorum nuptiis leges veteres abrogavit [*r*].

§. XI.

Jam etsi post Codicem Theodosianum multae Leges promulgatae sunt, veluti supplementi causa: tamen Codicibus tribus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano auctoritas mansit sua, in Oriente quidem usque ad Justinianum, a quo, promulgato novo Codice, illis tribus Codicibus omnis abrogata vis est. In Occidente autem, cum, praeter Italiam, & Africam, Justinianus nulli provinciae imperaret, quippe a barbaris gentibus tenerentur, illi Codices, ex parte maxima certe, diutissime, etiam post Justinianum, tenuerunt.

§. XII.

Ac barbarae quidem gentes, cum provincias imperii Romani sibi subjecissent, prudenti tamen consilio humane populis a se subactis usum juris Romani, Legumque Imperatoriarum, hoc est, Codicum trium, reliquerunt: cum ipsae antiquis suis moribus viverent. Nam reges barbararum gentium, quamvis provincias imperii Romani occupassent, majestatem tamen imperii Romani comiter conservabant [*s*], prae seque ferebant, se auspiciis Imperatorum regnare. Cum vero sensim paullatimque vellent Romani juris sanctiones similitudine atque consensione quadam cum patriis moribus atque consuetudinibus illigari atque devinciri, hoc instituto usi sunt, ut ipsi juris Romani corpora sive potius brevia-

ria

[*n*] *L.* 15. *C. de Episcop. audient.* cf. *Baron. Ann.* ad *a. Chr.* 468. §. 18.

[*o*] *L.* 14. *C. eod.*

[*p*] §. 33. *Inst. de Action.*

[*q*] *L. pen. C. de emanc. lib.*

[*r*] *L.* 23. *C. de Nupt.* quam legem Justinianus ab Imperatore impetravit, quo nuptias cum Theodora muliere scenica contrahere posset. v. *Procop. Hist. Arc. c.* 6.

[*s*] v. *Ritter.* V. C. ad *Prolegom. Cod. Theod. c.* V.

ria subiectis sibi populis, composito & inflexo paullulum ad suos mores statumque rerum, qui tunc esset; jure Romano, ederent. Quam rationem tenuerunt Ostrogothi in Italia, Visigothi in Gallia, & Hispania, Burgundiones denique: de quorum instituto jam singulatim exponendum est.

§. XIII.

Ostrogothorum quidem Rex in Italia THEODERICUS, promulgato, tam Romanis, quam Gothis, *Edicto* [t], e veteribus juris Romani maximam partem jussis composito [u], quod centum & quinquaginta capitibus constaret, id consilium secutus est, qui inprimis Romanis faveret legibus, earumque auctoritatem commendaret. Eoque Gothi illi usi sunt haud dubie usque ad Justinianum, qui, debellatis in Italia Gothis, corpus juris ibi promulgavit.

§. XIV.

Neque aliud institutum fuit ALARICI, Regis Visigothorum: qui *Breviarium Legum Romanarum* subiectis sibi provinciis promulgavit; In quo quidem id Regi propositum fuit, ut juris Romani constitutiones ad statum sui temporis accommodarentur, &, ut omnis ambiguitas, & obscuritas, vel etiam iniquitas, tolleretur, planeque circumscriberetur. Id Breviarium jussu regis a *Goarico* [x], *Comite*, ex Codicibus tribus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, Novellisque, ex Caii item Institutionibus, Paulli Receptis Sententiis, & Ulpiani Regularum libro singulari, Papiniani denique libris, subiecta Interpretatione Gothica [y], compositum, & ab *Aniano* [z], Referendario, editum est [a], anno Christi DVI. proposita gravissima poena iis, qui in judiciis alia formula aliave lege uterentur, praeter eas, quae in hoc corpore comprehensae essent. Instituti totius rationem indicat *Commonitorium Breviarii*, quod adhuc superest.

[t] v. *Ivon. Decret. P.* IV. *c.* 180. cf. *c.* 12. *Dist.* 10. *Jac. Gothofr. Proleg. Cod. Theod. c.* III. *Ritter.* V. C. *praef. ad T.* III. *Cod. Theodos.*

[u] Id Edictum Theodorici extat in *Cassiodori* editionibus: edidit quoque *Lindenbrog. Cod. Leg. Antiq. p.* 329.

[x] v. *Commonitorium Breviarii* apud *Gothofred. Proleg. Cod. Theod. c.* V. Falso itaque auctor & collector hujus Breviarii vulgo creditur *Anianus*, qui tantum *edidit*, hoc est, subscripsit, confirmavit, & publicavit: ut *Jac. Sirmondus* docet in libello, qui inscribitur: *Quaestio triplex*, editusque est *Paris.* 1642. in 8. & in ejusdem *Opuscul. T.* III. reperitur. cf. *Brunquell. Diss. de Cod. Theod.*

[y] de Interpretatione hac Gothica agit *Jac. Gothofred. Prolegom. Cod. Theod. c.* VI.

[z] *Commonitor.* l. c.

[a] *Edere* enim illis temporibus dicebatur de subscriptione Referendariorum, constitutiones & jussa Regum publicantium, & confirmantium v. *du Fresne Glossar.* h. v.

§. XV.

Hoc Breviarium diuturnam per aliquot saecula auctoritatem, etiam sub Francis, in provinciis tenuit iis, in quibus promulgatum erat: laudaturque fere a scriptoribus sequentium temporum sub nomine *Legis Romanae*, vel *Legis Theodosianae* [*b*]. Atque ex eo Breviario magna pars Codicis Theodosiani, fragmenta Codicis Gregoriani & Hermogeniani, item Caii Institutiones, Paulli Sententiae, Ulpiani tituli Regularum hodie superstites sunt.

§. XVI.

Eadem ratio est PAPIANI *Responsorum*, ut vulgo adpellantur. Eum librum, tamquam juris Romani corpus, jussu regis Burgundionum, GUNDEBALDI, compositum, & ex iisdem, quibus Alarici Breviarium, fontibus haustum, fere convenit [*c*]: quamquam de nomine *Responsorum Papiani*, qui auctor ejus compilationis esse creditur, me non poenitet ejus esse sententiae, ut cum Conrado existimem, eam libri inscriptionem deberi imperitis librariis; qui cum hanc compilationem a Papiniani, sive uti tum fere scribebant, *Papiniani*, veteris ICti, loco ex Responsorum libro initium ducere vidissent, *Papiani Responsa* pro titulo libri posuerint [*d*]. Edita haec collectio est primum a Jac. Cujacio [*e*], & novissime ab A. Schultingio [*f*].

SECTIO III.

De Jure Civili.

sive

De auctoritate Prudentum

ipsisque

Jureconsultis.

§. I.

Etsi his temporibus litterarum fere omnium flos, ingruente magis magisque barbariei quasi tempestate, decussus esse videbatur: meliori tamen

[*b*] v. *Gothofred. Proleg. Cod. Theod.* C. VII.

[*c*] v. *Jac. Gothofred. Manual. Jur.* c. II. §. 11. *p. m.* 55. *Lindenbrog. praef. Cod. Leg. Alemann. Schulting. Jurisprud. Antejust. praef.*

[*d*] v. *Conradi Parerg.* I. 5. de *Pseudopapiano Burgundione*, & ejusdem *prefat.* nova Parerg. praefixa *p.* XXVII.

[*e*] sub finem edit. *Cod. Theod.* a. 1566.

[*f*] in *Jurisprudentia Antejustinianea*.

tamen fortuna usa est Jurisprudentia, dignitatemque, si minus veterem, at aliquam tenuit. Cujus quidem rei auctor effectorque maxime extitisse videtur ipse Theodosius Imperator: qui multis commodis & honoribus [*a*] tam Antecessorum diligentiam, quam studiosorum industriam, excitavit, & ad juris civilis disciplinam excolendam ornandamque adduxit. Itaque ab eo tempore Scholae Juris Civilis Beryti, Romae, & Constantinopoli summa & doctorum auctoritate & studiosorum celebritate floruerunt.

§. II.

Ac Berytensis quidem Schola jurisprudentiae laudem, superiori aetate partam, retinuit, ita, ut Justinianus postea illustres ibi Antecessores inveniret, quos Pandectis componendis adhibere posset: at Constantinopolitana demum a Theodosio eam accepit. Instituti enim sunt ab eo in hac civitate primum Professores juris, sive Antecessores; initio unus, mox duo [*b*], honoribusque ac titulis ornati iis, ut cum ceteris Artium Professoribus, emeritis viginti annorum stipendiis, Comitivam primi ordinis haberent. Cujus rei initium factum est in Leontio, jurisperito. In publicis porro auditoriis tantum doceri jussit.

§. III.

Schola vero Romana totidem Professores juris habuit [*c*] usque ad dominationem Gothorum. Hi enim, quamquam jurisprudentiae studia Romae tuebantur, unum tantum Antecessorem Romanis reliquisse videntur [*d*]. Ratio docendi juris in Scholis quae fuerit, tradit Justinianus, eamque aliquo modo emendat [*e*]. Quinque annorum curricula in scholis emetiri oportebat discipulos, qui singulis annis novum nomen adpellationemque, pro modo studiorum accipiebant [*f*]: primo *Dupondiorum* [*g*], altero *Edictalium*, tertio *Papinianistarum*, quarto *Lytarum*, quinto denique *Prolytarum*.

§. IV.

Jam ad ICtos huius temporis, librosque juris, hac aetate editos, veniendum nobis est. Primus, qui quidem nobis occurrit, memorabilis, est

[*a*] v. *Sect.* II. §. 2.

[*b*] *L. un. C. Theod. de profess. qui in urb. Constant. L. un. C. Just. de stud. liberal.* cf. *L.* 3. *C. Theod. eod.* & *Jac. Gothofred. Comm. ad has leges C. Theod.* T. II. *p.* 114. & *T.* V. *p.* 227.

[*c*] Argumento est inscriptio tit. *C. Theod. de studiis liberal. urb. Rom.* & *Constantinop.* v. *Ritter.* V. C. ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 380.

[*d*] *Cassiodor. Var.* IX. 21. ibi enim uni tantum *juris expositori* salarium constituitur.

[*e*] *Constit.* Omnem reip. §. 1. & 2. *sq.*

[*f*] *Const.* laud. §. 2. *sqq.*

[*g*] v. *Cujac. Obs.* VII. 33.

haec Collatio Jurisprudentiae utilitatem adfert [*f*]. Inde praeterea intelligi potest, quid Pandectarum compilatores sibi sumserint in excerpendis discerpendisve veterum ICtorum libris: & quomodo veteres ICtorum libri divisi fuerint [*g*]. Edita haec Collatio primum est a P. Pithoeo [*h*] ex Mandubiorum bibliotheca, & eruditis Notis illustrata: Novissime autem ab Ant. Schultingio [*i*] cum notis elegantissimis.

§. XI.

Ejusdem fere aetatis est *Consultatio veteris ICti*, uti inscribitur vulgo, *de pactis*, sive potius collectio *Consultationum*: nam plures esse, totum contextum declarat [*k*]. Auctor incertus est posterior tamen Codice Theodosiano, & Breviario Alariciano [*l*]. Multum & haec collectio utilitatis habet. Retulit enim auctor sententias Paulli nonnullas [*m*]; quae in Alariciano Breviario non inveniebantur: usus haud dubie integris Paulli libris. Tum vero cognosci inde potest forma & ratio, quam ICti veteres in Consultationibus suis secuti sunt. Scilicet ICtus in his Consultationibus ipsa Legum capita, & Auctorum juris verba, quibus sententiam firmat suam, proponit: qui mos tum in judiciis olim servari solebat. Nam & litigatores pro se quisque integra Legum verba edebant. Porro inscriptiones & subscriptiones etiam ex Codice Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, refert tam diligenter, ut etiam variis ex libris varias commemoret, & ex Sententiis Paulli libros & titulos adnotat. Cujus quidem ratio & causa haud dubie est haec, quod tum non essent in manu omnibus passim libri juris auctorum [*n*]. Eam Collectionem, ab A. Oiselio acceptam, primus edidit Jac. Cujacius [*o*]: novissime A. Schultingius [*p*], distinctis per capita variis consultationibus, additisque brevibus notulis.

LIBER

[*f*] v. *Gothofred. Manual. Jur. l. c.*
[*g*] *Collat. tit.* XV.
[*h*] *Paris.* 1574. in 4. repetita postea *Heidelbergae a.* 1656. *in* 8. & *Paris.* 1687. & cum notis ejusdem uberioribus in *Operibus P. & Fr. Pithoeorum.*
[*i*] in *Jurisprudentia Antejustinianea.*
[*k*] v. *A. Schulting.* ad *init. Consultat.* in *Jurispr. Antejust. p.* 813.
[*l*] v. *Schulting.* ad *tit.* I. *Cod. Gregor. p.* 683.
[*m*] v. *Cujac. Obs.* VII. 26.
[*n*] v. *Cujac. praef.* ad. *Consultationes suas.*
[*o*] ante *Consultationes suas* in T. I. *Operum, quae vivus fecit de jure & edi voluit.*
[*p*] in *Jurisprudentia Antejustinianea.*

LIBER IV.

DE
JURISPRUDENTIA NOVISSIMA.

CAPUT I.

DE JURISPRUDENTIA A JUSTINIANO, USQUE AD BASILIUM MACEDONEM.

SECTIO I.

De Statu Publico.

§. I.

Jam nova progenies coelo demittitur alto:
Alter ab integro rerum mihi nascitur ordo.

JUSTINIANI Magni mihi res gestae & instituta dicenda sunt, Principis sago togaque in paucis clarissimi. Cujus etsi vita plurimis laudibus cumulata est, nulla tamen laude magis eminuit, quam legislatione. Atque hic ille est, quem unum inter homines legislatorem generis humani dicas. Tam longe lateque orbe terrarum Justiniana jurisprudentia pervagata est. Sed hoc loco de vita ejus, rebus gestis, institutisque nobis exponendum est. Ortus in Illyrico, oppido Taurisio, nullo genere, patre *Sabbatio*, matre *Bigleniza*, cum avunculum haberet Justinum Imperatorem, adsumto nomine Justiniani,

cum ante Slavorum lingua dictus esset *Upravda* [a], primum Magisterium, & Consulatum, deinde Patriciatum atque Comitivam domesticorum; post Nobilissimatum, ac denique spem successionis in imperio [b] adeptus est: tandem vero in consortium imperii adscitus Augustusque adpellatus est anno Christi DXXVII. Kal. April. Mortuo vero quatuor mensibus post Justino, solus imperavit ex Kal. Augusti. In matrimonium duxit *Theodoram*, mulierem scenicam, in embolo habitantem, omnibus modis, ut tradunt scriptores, infamem [c]: abrogata eam ob rem, precibus istius, ab Justino lege vetere, quae Senatores ducere mulieres scenicas vetabat [d]. Hanc mulierem tanto amore dilexit, ut eam Augustam adpellari quoque una secum curarit, in consilium saepe adhibuerit, multisque numero laudibus ornarit. Cum multis bellis per totum imperii spatium, multis cum populis barbaris, implicitus fuerit [e], tria tamen potissimum memoranda nobis sunt, Persicum, Vandalicum in Africa, & Gothicum in Italia, quorum eventa litteris ac memoriae prodidit Procopius, scriptor illius temporis praeclarus. Persicum quidem, quasi hereditarium, ab avunculo traditum, vario Marte gestum, tandem eum finem habuit, ut pacem, stipendio Persis in singulos annos pacto, non sane honorificam, facere cogeretur [f]. Vandalicum autem in Africa, per Belisarium, prosperrimo eventu gestum est, ut non solum regem Gelimerem captum in triumpho duceret, sed Vandalis debellatis etiam Africam [g] sub imperii Romani potestatem, & in formulam provinciae redigeret, constituto *Praefecto Praetorio Africae* [h]. Bellum denique in Gothos, propter *Amalasuentham*, reginam [i], amicitiae foedere cum Justiniano co-

[a] v. *Arnald. Var. Goni* I. 11.

[b] Vulgo dicitur ab Justino adoptatus esse. Sed id nulla ratione idonea probari potest.

[c] v. *Procop. Anecdot.* qui locus propter rerum turpitudinem ab editoribus Parisiensibus omissus, vulgatus est in *Menagian.* T. III. *p.* 365. cf. *Gundling. Observ. ad rem litter. spectant.* T. I. *n.* 8. *p.* 202. *sqq.*

[d] L. 23. C. *de Nupt.* v. *Procop. Anecdot.* *p.* 45.

[e] Atque hinc explicanda sunt nomina, a gentibus devictis adsumpta, quibus suos titulos superbire voluit: v. c. in *praefatione Institutionum: Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus:* quae nomina, cum in dubitationem adducta sint, quasi spuria, egregie vindicari possunt *Inscriptione Graeca* apud *Montefalcon. Palaeograph. Gr. p.* 117. nisi quod loco *Antici* hic nominatur Παρθικός. Ceterum vel verbo hic castigandus est ridiculus sane error *Jo Petr. Ludewigii Vit. Justinian. p.* 485. *sqq.* existimantis, eos titulos non hanc vim habere, ut devictos populos significent eos, a quibus sumti sint, sed ut indicio sint, eos in clientela Justiniani esse. More enim veterum Romanorum imperatorum, Caesarumque, Justinianus devictarum gentium nomina titulis suis adscripsit, ut *Scipiones* olim, *Aemilius*, *Metelli*, & *Claudius*, & *Trajanus*, aliique.

[f] v. *Procop. B. Pers.* II. 19.

[g] v. *Procop. B. Vand.* II. 3.

[h] v. *tit. C. de off. Praef. Praet. Afr.*

[i] v. *Jo. Dan. Ritteri* V. C. *Diss. de Amalasuentha.*

conjunctam, ſumtum eſt: ac per multos annos cum aliquot regibus varie geſtum, feliciter profligatum eſt, ita, ut totam Italiam, cum Sicilia, Gothorum dominatu liberatam, ditionis Romanae iterum faceret anno Chriſti DLIV. [*k*], Legeſque ſuas ibi promulgaret. Praeter leges autem, quas ſanxit, multa ſunt alia ejus inſtituta. Multas urbes, novoſque magiſtratus ex ſuo nomine adpellavit: multis aedificiis, in iiſque templo S. Sophiae [*l*], inſanis ſumtibus, Conſtantinopolim exornavit: Conſulatum privatis penitus ademtum ad imperatorium faſtigium tranſtulit, adeo, ut *poſt Conſulatum Baſilii* nullus privatus eum adeptus ſit [*m*]. Mortuus eſt anno Chr. DLXV.

§. II.

De hujus Juſtiniani moribus, ac virtutibus vel vitiis, cum magna ſit auctorum, & veterum & recentiorum, diſſenſio, pauca quaedam hic monenda eſſe videntur. In quo quidem non erraverimus, ſi dixerimus, principem fuiſſe magnis virtutibus praeditum, ſed eundem tamen etiam multis inſignibus vitiis obrutum. Praeclare generi humano conſuluit, edendo Corpore Juris: a republica per ſe adminiſtranda, & a laboribus, negociiſque publicis nullo tempore ceſſavit: eccleſiae otio inprimis intentus, non tamen ſatis ſibi ipſi ab erroribus caviſſe creditur: Leges, quas ederet, ſaepe ſcripſit ipſe. Probe enim litterarum diſciplina imbutus fuit [*n*]. Imperium denique Romanum, egregie conſtitutum, dignitate & amplitudine auxit: quae eo mortuo plane defecit: ita ut fortuna imperii Romani, in eo ultimo, quid poſſet, videatur experiri voluiſſe. Has laudes ſane excellentes multis etiam criminibus maculavit. Nimium vanae gloriolae cupidus, aerarium ſumtibus immenſis exhauſit, coactuſque, civium damnis ac jacturis, lacunam factam explere: adeo quidem, ut jura legeſque pretio accepto figeret, vel refigeret [*o*]. Nimio etiam uxoris Theodorae amore reprehenditur [*p*]. Hiſtoriam Juſtiniani multi cum ve-

[*k*] v. *Pag. Crit. Bar.* h. a.

[*l*] v. *Procop. de Aedif. Juſtiniani*. Templum Sophiae deſcripſit *Cangius* in *Conſtantinopoli Chriſtiana*.

[*m*] v. *Pagii Diſſ. Hypat. P.* III. C. II. *p.* 324. *ſq.*

[*n*] v. *Pag. Crit. Baron.* ad *a. Chr.* 528. *n.* 3. Neque vero locus Suidae, unde ἀναλφάβητος fuiſſe creditur vulgo, ad eum pertinet, ſed ad Juſtinum majorem, ut dudum demonſtratum eſt a viris doctis.

[*o*] Exemplum eſt in *L.* 22. *C. de SS. Eccleſ.* v. *Procop. Anecdot. p.* 123. & quae a me dicta ſunt in Diſſ. de *Praeſcriptione Centum annorum*, §. 4.

[*p*] Vitia & flagitia ipſius memoriae prodidit *Procopius* in *Anecdotis* ſ. *Hiſtoria arcana*: in qua re cum ei conveniat cum aliis ſcriptoribus idoneis ejuſdem aetatis, non video, quomodo fides ei abrogari poſſit. Ceterorum vero ſcriptorum teſtimonia ad firmandam auctoritatem Procopii largiter conduxit in Notis *Alemannus*: fruſtraque ſtudium ac laborem comſumſit in refutando Procopio *Jo. Eichelius*.

veteres, tum recentiores persecuti sunt [*q*] de moribus etiam sive vitiis sive virtutibus nonnulli exposuerunt [*r*].

§. III.

Justinianum sequitur JUSTINUS *minor*, Justiniani ex sorore nepos, anno Chr. DLXV. Hujus socordia atque stultitia bene constitutum a Justiniano imperium labi coepit: Persis Orientem devastantibus, & a Longobardis [*s*], quos Narses Justino Imperatori, ac Sophiae Augustae iratus, vocaverat, occupata fere Italia tota, praeter eam partem, in qua caput Ravenna, sedes Exarchorum, quae penes Imperatores Orientales adhuc diu mansit. Primus hic, abolitis Quinquennalium solennibus, Consulatum perpetuum sumsit, ita, ut anni *Post Consulatus* numerarentur [*t*]: quod deinde sequentes Imperatores imitati sunt usque ad Constantinum Pogonatum. Ex moerore, de ignominia a Persis accepta, nactus phrenitidem, restitutusque aliquantisper, de consilio Augustae Sophiae Tiberium, excubitorum Comitem, successorem creavit, in consortiumque imperii recepit. Mortuus est anno Christi DLXXVIII. Homo fuit vaecors, lasciviae, avaritiae atque crudelitati deditus [*u*].

§. IV.

Eo mortuo solus imperium suscepit TIBERIUS: anno Chr. DLXXVIII. pius, atque in egenos & pauperes admodum liberalis, humanus denique. Persas, Romanas provincias vastantes, egregia victoria repressit [*x*]. Imperavit solus annos IV. mortuus est a. Chr. DLXXXII. [*y*], genero sibi ac successore lecto Mauritio Cappadoce.

§. V.

Successit MAURICIUS, anno Chr. DLXXXII. Bellis cum Persis, & Auaribus, bene gestis, reque publica non incommode administrata, a Pho-

[*q*] Inter veteres ex professio *Theophilus*, *Agathias Scholasticus* & *Procopius* cum in *libris de Bellis Iustiniani*, tum in *Historia Arcana*: inter recentiores *Fr. Hotomannus*, *Jo. Cuspinianus*, *Aeg. Perrinus*, *Hub. Gifanius*, *Fr. Guinetus*, *Jo. Chifletius* in *Diss. Apologet. Jo. Petr. de Ludewig.* & *Abr. Wieling. Schediasm.* de *Justiniano & Theodora Franeq.* 1729. 4.

[*r*] Contra Procopii Hist. Arcanam eum defendere conati sunt *Gabr. Trivorius* in *Observat. Apologet. ad inscript. orationis ad Antecessores Paris.* 1621. 4. *Thomas Rivius*, *Anglus*, in *Defensione Justiniani contra Alemannum Francof.* 1618. 8. & *Jo. Eichelius* in libro, qui inscribitur: Ἀνέκδοτα sive *Historia Arcana Procopii Caesariensis plerisque in locis falsitatis convicta Helmst.* 1654. 4. Orthodoxiam ejus tuentur *Arn Corvinus* in libello, cui index: *Imp. Justinianus Catholicus*, & *Conr. Sam. Schurzfleisch.* in Diss. quae inscripta est *Justinianus Orthodoxus*.

[*s*] *Paull. Diac. de gest. Langob.* II. 5.

[*t*] v. *Pagi Diss. Hypat. P.* II. *c.* III. *p.* 328. *sqq.*

[*u*] In eum scripsit *Corippus* poëta carmen, de *Laudibus Justini minoris*.

[*x*] *Cedrenus Annal.*

[*y*] v. *Pag. Crit. Bar.* ad *h. a. Chr.*

Phoca militari seditione creato Imperatore, foede cum universa familia jugulatus, periit anno Chr. DCII. [z].

§. VI.

Jugulato igitur Mauricio, quod vi nactus, scelere exorsus erat imperium PHOCAS, anno Chr. DCII. sceleribus continuavit: provinciaeque orientis, cum ipsius imperatoris injuriis, tum vastationibus hostium, inprimis Persarum, misere vexatae sunt. Neque minus adflixit Ecclesiam, cum Episcopum Rom. Oecumenici honore, atque potestate ornavit, sicque adeo in Ecclesia dominationem unius, dudum ab Episcopis R. quaesitam, firmavit. Tandem octavo imperii anno scelerum poenas luit [a], occisus ab Heraclio anno Chr. DCX.

§. VII.

Nactus imperium HERACLIUS anno Chr. DCX. rempublicam, tyrannide ac saevitia Phocae dissolutam, aliquo modo constringere laboravit. Persarum incursiones atque vastationes egregiis victoriis ultus est. Sub eo Muhammedes, novae ac nefandae religionis auctor, extitit, lateque impietatis semina sparsit. Mortuus est anno Chr. DCXLI. post imperium XXXI. annorum.

§. VIII.

Cum CONSTANTINUS III. filius ejus, imperium nactus, a noverca Martina veneno sublatus esset, Martina, cum HERACLEONA, filio & imperii participe, supplicio adfecta, ad imperium pervenit CONSTANS II. anno Chr. DCXLII. Homo natura saevus atque truculentus, fratris etiam parricida, rempublicam valde adflixit: bello in Italia cum Langobardis male gesto, in Sicilia occisus est anno Chr. DCLXIX. anno XXVII. imperii.

§. IX.

Post ejus mortem vocatus ad imperium est filius CONSTANTINUS IV. *Pogonatus*: quo imperante Bulgari magnam ignominiam inferunt imperio Romano. Consulatus perpetui rationem eam induxit, ut primo imperii anno, instar Tribuniciae potestatis sumeretur, ejusque anni numerarentur [b]. Obiit anno XVII. imperii, Chr. DCLXXXVI.

§. X.

Qui successit, an. Chr. DCLXXXVIII. filius JUSTINIANUS II. *Rhinot-*

[z] *Nicephor.* XVIII. 35. *sqq.*
[a] *Niceph.* XVIII. 55. *s.*
[b] v. *Pag. Diss. Hypat. P.* III. *c.* IV.

notmetus, mira fortunae varietate usus est. Nam feliciter superatis primo hostibus in Oriente, atque debellatis, a Saracenis foede victus, vix ipse cum paucis salvus evasit: paulloque post propter suspicionem futurae sevitiae, praeciso naso, unde ei cognomen, relegatus, imperium amisit. Leontius vero rerum potitur: quo, post triennium item dejecto, TIBERIUS APSIMARUS factus Imperator: quem cum elapsus custodia, & Constantinopolim Bulgarorum ope revectus, Justinianus trucidavisset, in eos, quibus propter exilium iratus erat, summa crudelitate & sevitia usus est: sed tandem oppressus a Philippico Bardane anno Chr. DCCXI. ultimus stirpis Heraclii.

§. XI.

PHILIPPICUS autem *Bardanes*, cum male rem administraret publicam, aerarii vires, stolide largiendo indignis, exhausisset, invidia principum contracta, trucidatus est anno Chr. DCCXIII.

§. XII.

Tum vero Imperator renunciatus ARTEMIUS ANASTASIUS: sed post biennium, imperio abdicato, coactus est clerici tonsuram recipere, & Thessalonicae exulare, anno Chr. DCCXV.

§. XIII.

Ex eo regnat THEODOSIUS III. coactus a militibus imperatoriam dignitatem adsumere: sed vertente anno, principatu sponte deposito, Clericus factus est, cum imparem se viribus Leonis Isauri intellexisset.

§. XIV.

Anno igitur Christi DCCXVI. LEO *Isaurus* adeptus est favore militari imperium. Is imagines destruxit, eamque ob rem inprimis apud Episcopum Romanum invidiam atque odium sibi contraxit. Mortuus est anno imperii XXIV.

§. XV.

Successit ei filius CONSTANTINUS V. *Copronymus*, a. Chr. DCCXLI. Is exemplum secutus paternum, imaginum cultum abolevit, & indicto concilio oecumenico Constantinopoli condemnavit, punitis earum cultoribus ac defensoribus. Ceterum Imperator fuit pius, fortis, ac felix. Mortuus est a. Chr. DCCLXXVI. [*].

§. XVI.

[*] Cave Lector. Hic & alibi ex abundantia cordis heterodoxi, Auctoris os loquitur. Revera enim Constantinus iste, *impium Concilium* 338. *Episcoporum, qui a fide defecerant Constantinopolim congregavit, ut sacras imagines auctoritate & decreto Ecclesiae abolevisse videretur*; ut refert Natalis Alexander *Hist. Eccl. Saec.* VIII. *Cap.* II. §. II. *pag.* 18.

§. XVI.

Ejus filius LEO *Porphyrogennetus*, imperium atque rempublicam egregie capessivit, paternae virtutis heres; sed fato immaturo extinctus anno Imperii quinto, impuberem filium reliquit heredem.

§. XVII.

Sequitur anno Chr. DCCLXXXI. CONSTANTINUS VI. *Porphyrogennetus*, cum impubes esset, patris testamento, cum matre IRENE imperare jussus. Is omnibus fortunae ludibriis jactatus, matremque plusquam novercam expertus est: quae calliditatis & impotentiae muliebris luculentum praebuit specimen: atque rempublicam pessum dedit. Restituit dedita superstitioni mulier cultum imaginum: filium ipsum denique extinxit: ac sic sola rerum potita est. Ea imperante Carolus Magnus, Francorum Rex, Romae a Leone Pontifice dictus est Imperator Romanus, idque nomen invitis Imperatoribus orientalibus tenuit. Irene tandem, creato a militibus Imperatore Nicephoro, spoliata imperio, relegata est in insulam Lesbum, ubi ex moerore paullo post obiit. [*].

§. XVIII.

NICEPHORUS vero, anno DCCCII. ad fastigium imperatorium sublatus, nihilo melius aut felicius rempublicam administravit: homo avarus, perfidus, fallax & vitiis omnibus immersus. Tributum Turcis pendere coactus est: Carolum Magnum, foederis conditionibus illectus, Imperatorem Romanum dixit: unde justus Imperator Carolus extitit [c]. Nicephorus vero in expeditione adversus Bulgaros, insidiis hostilibus oppressus, interiit nono imperii anno.

§. XIX.

Secutus eum, anno Christi DCCCXI. MICHAEL tum *Curopalates* biennio post a Bulgaris victus, & imperio abdicato, monasterium ingredi coactus est.

§. XX.

Anno igitur Christi DCCCXIII. LEO *Armenius* accepit imperium. Is imagines rursus e templis tolli jussit. Princeps improbis implacabilis, Michaelis Balbi insidiis ac scelere inter ipsa sacra obtruncatus est.

§. XXI.

Obtruncato Imperatore, MICHAEL *Balbus* adripuit imperium an. Chr. DCCCXX.

[*] Vide Natal. Alexandr. *ibidem pag. 69. & seqq.*

[c] v. *Schoepflini* V. C. Diss. de *Imper. Occid. extinct. & restit.*

DCCCXX. idque male partum non administravit melius. Siciliam & Cretam a Saracenis occupatam, Dalmatiamque excusso a populis jugo Graecorum amisit. Homo avarissimus, obiit anno imperii decimo, Chr. DCCCXXIX.

§. XXII.

Successorem habuit filium THEOPHILUM. Justissimus is Imperator, re publica bene gesta, moriens anno imperii XIII. Christi DCCCXLII. filio Michaeli, sub tutela Theodorae matris, reliquit imperium.

§. XXIII.

MICHAEL III. imperavit per XIV. annos sub tutela primo matris, deinde hac remota, & ad privatam vitam redacta, sub potestate Bardae avunculi: quem, cum Caesarem creasset, denique interficiendum curavit. Cum puer ad imperium pervenisset, puerili semper animo fuit, puerilibusque deliciis indulsit. Occiso Barda; Caesarem creavit Basilium Macedonem, hominem humili loco ortum: a quo, immissis percussoribus, occisus est anno Christi DCCCLXVII.

SECTIO II.

De Constitutionibus Principum sive Jure Justinianeo, atque Graeco.

§. I.

JAm ingredimur eum locum, ut, quam maximam experta est jurisprudentia Romana mutationem, persequamur. Ac tametsi jam saepe illa quidem sive vicissitudinem, sive conversionem aliquam, cum ipsa reipublicae, imperiique mutatione, subierat, tamen numquam universa, sed per partes tantum singulas ea fortuna usa est. Modo enim in Legibus, modo in jurisprudentiae ratione, modo in Edictis, vel in Constitutionibus Principum sive necessitas, sive usus aliquid novaverat. Nunc vero universam Jurisprudentiam, jusque civile, quasi per totum corpus, alia facies occupat.

§. II.

§. II.

Debebatur haec Justiniano gloria, ut, quod multi frustra sive destinassent, sive tentavissent, corpus jurisprudentiae Romanae, id primus perficeret: quo quidem instituto aeternitati nomen commendaret suum. Atque in eo non magis gloriae alicujus studium, quam ratio ipsa, sive necessitas valuit. Intelligebat enim princeps prudentissimus, etsi per Codices superiori tempore factos, quibus tum usus constaret suus, & per Valentiniani constitutionem, quaesita esset jurisprudentiae sive facilitas, sive certa disciplinae ratio, sive denique modus: tamen non solum id consilium eventu caruisse, sed etiam majorem juris legumque perturbationem ac varietatem postea invaluisse: Jure Consultorum sententias & responsa, quibus in foro utebantur, vehementer discrepare: & ne per Constitutionem quidem Valentiniani III. certius jus civile fieri; Constitutionum in dies editarum ab Imperatoribus & multitudinem & discrepantiam summae esse perturbationi, litesque inde duci, videbat: quibus omnibus nisi medicina adhiberetur, sisti non posse.

§. III.

Primum igitur omnium, quamvis Constitutionibus singularibus editis multa capita juris veteris, multasque ambiguitates correxisset, quarum quidem omnium recensum agere infinitius, quam pro instituto, foret [*a*], tamen iis omnibus non contentus, suscepit opus omnium pulcherrimum & utilissimum, ut Constitutiones Imperatorum, ab Hadriano [*b*] usque ad sua tempora omnium, in unum corpus, & ad certum modum, redigeret: quantum quidem ejus rei isto rerum statu adhuc usus ferret. Id corpus jussu ejus, e decem viris illustribus [*c*], in quibus fuit Tribonianus, ex tribus superioribus Codicibus, & postea editis Imperatorum Constitutionibus, etiam suis, collectum & intra annum perfectum, detractis, ex ejus mandato [*d*], adiectis, & immutatis, in ipsa Constitutionum oratione, iis, quae visa essent necessaria, nomine *Codicis Justinianei*, confirmatum [*e*] & promulgatum est anno Christi DXXIX. Id. Apr. abrogatis penitus tribus istis Codicibus superioribus. Ceterum is Codex ad ordinem Edicti Perpetui, & in superioribus Codicibus observatum, compositus videtur fuisse. Abrogatus postea est, ab

[*a*] Qui tamen potissimas eas vel correctiones vel mutationes cognoscere cupient, iis *Fr. Balduini Justinianum* diligenter commendandum putamus, libellum elegantissime ac doctissime scriptum.

[*b*] Ab Hadriani enim temporibus coeperat cum nova aliqua judiciorum, tum jurisprudentiae ipsius forma: quae magnam partem tum tenebat.

[*c*] *Const. de novo Cod. fac.*

[*d*] *Const. de novo Cod. fac.*

[*e*] *Const. de confirm. Cod. Justin.*

ipso Justiniano, edito Codice repetitae praelectionis, valde ab isto diverso [*f*].

§. IV.

Edito Codice, adortus est veterum ICtorum libros, ex iisque certum corpus compilari jussit, cui nomen *Pandectarum* [*g*], sive *Digestorum*, imposuit [*h*]: de quibus jam nunc est diligentius nobis dicendum. Historia autem & ratio ab ipso Justiniano tradita est tribus *Epistolis* sive Constitutionibus [*i*], quae inprimis cognoscendae studiosis.

§. V.

Praefuit ei negocio Tribonianus cum XVI. aliis jurisperitis [*k*]: qui, cum decennium perficiendo operi ab Imperatore praestitutum accepissent, intra triennium Digesta composuerunt, ex omnium veterum ICtorum, sub Caesaribus potissimum celebratorum [*l*], libris, ad duo millia [*m*] voluminibus, ex plusquam trecenties millibus versuum. In eo corpore componendo, ex Justiniani mandato, ita versati sunt, ut decerpta ex veterum ICtorum libris capita in L. Libros certosque titulos conferrent, in iisque ordinem Edicti Perpetui maximam partem, quantum fieri posset, servarent [*n*], singulis veterum ICtorum capitibus praefigerent nomina ICtorum, & librorum titulos numerosque [*o*], praemisso Pandectis eam etiam ob rem Indice ICtorum [*p*], ex quibus fragmenta sumta es-

[*f*] Nam in postremo Codice desiderantur multae leges, quas ipse Justinianus prodidit in Iustinianeo Codice fuisse, v. *Cujac. Obs.* XII. 22. & *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 180. T. I. Contra vero recentiores Constitutiones Justiniani, imprimisque Decisiones insertae.

[*g*] De hujus vocabuli Graeci sexu, cum multa in utramque partem disputata sint a viris doctissimis vide omnino *H. Brencmmanni Hist. Pand.* III. 6. Est autem hodie extra controversiam positum, vocabulum esse generis masculini quamvis usus contrariam rationem vulgo sequatur.

[*h*] §. 1. *Const. Tanta.* & *L.* 2. §. 1. *C. de V. I. E.*

[*i*] Const. *de Conceptione Digestorum* Deo auctore: *Const.* Omnem *ad Antecessores*, & *Const. ad Senatum* Tanta *de Confirm. Digestor.*

[*k*] §. 9. *Const. Tanta de Confirm. Pand.*

[*l*] v. *Schulting.* Orat. *culpandusne sit Tribonianus* cet. quae adiecta est *Jurisprud. Antejustinianae.*

[*m*] *L.* 2. & 3. §. 1. *C. de V. I. E.*

[*n*] v. *Bynckershoek. Obs.* II. 25. & *Brencmann.* Diss. *de Inscr.* §. 5.

[*o*] & quidem ut Justinianus praeceperat, non *siglis*, sed per *consequentias litterarum* v. §. 5. *Const. de concept. Dig. L.* 1. §. 5. *C. de V. I. E.* Atque hae *Inscriptiones* in Digestorum capitibus interpretandis summam utilitatem adferunt. v. *A. Augustin. Emend. Labitt. Us. Ind. Leg. Pand.* & *Brencmann.* Diss. *de Utilitate Inscriptionum Legum* in *Jurisprud. Restit.* T. II. *Wielingii*, ut alios taceam.

[*p*] *L.* 3. §. 10. *C. de V.* I. E. Is Index in libro Pandectarum Florentino maximam partem graece scriptus reperitur: neque tamen omnes libros complectitur, ex quibus capita sunt in Digesta illata v. *Cujac. Obs.* I. 21. *Bynckershoeck. Exerc.* ad *L.* Αξιωσις *p.* 5. & *Wielin. Jurisprud. Rest. p.* LXI. Illustrarunt eum Indicem *Laur. Theodor. Gronov.* in *Emend. Pandect.* & *Conrad. not. ad Gronov.* item *Wieling. l. c.*

essent: ut tantum ea capita iuferrent Digestis, quae viderentur istis temporibus utilia, resectis & omissis iis, quae minus, immutatis, & interpolatis ita, ut eorum temporum statui convenirent [q]. Ceterum jusserat Justinianus, ex veterum ICtorum sententiis omnem tolli dissensionem, & ἀντινομίαν: idque factum esse, ipse gloriatur [r]: haud scio, an injuria. Nam tametsi non tot credo inesse Pandectae ἀντινομίας, quot vulgo inesse putantur; aliquas tamen diligentiae compositorum excidisse, nolim equidem negare [s]. Promulgatum hoc σύστημα a Justiniano, & anno Christi DXXXIII. a. d. III. Kal. Jan. [t] abolita sive abrogata omni veterum ICtorum auctoritate in foro ac judiciis, confirmatum est, ita, ut quae in eo essent comprehensa, pro suis haberi juberet [u].

§. VI.

Quamvis vero Justinianus omnia, Digestis illata, veterum ICtorum capita suae legislationi adrogaverit, tamen *Leges* inde, uti vulgo appellantur, non fecit: neque adeo aliam vim habent, quam eam, quae ipsis ab auctoribus suis attributa esset, nisi in quibus Justiniani mandato immutatio aliqua sententiae intercessit. Ac, tamquam Edicta, jussu Hadriani in Edicti Perpetui corpus collata, vim juris honorarii retinuerunt [x], ita quoque ICtorum sententiae, responsa, cautiones, regulae, interpretationes, in Digestis collectae, naturam conditionemque suam non amiserunt. Itaque Digestorum, sive Pandectarum corpus, non Legum aliquam collectionem, sed Jurisprudentiae σύστημα, publica auctoritate confirmatum, usuique judiciorum ac scholarum publice traditum, dixerim. Quod tamen non eam habet vim, quasi jura, leges, ac SCta, in eo non insint, sed ut non omnia capita pro legibus habenda sint [y].

§. VII.

Ceterum Imperator Digestorum promulgationi duas sanctiones adjecit

[q] *L.* 1. §. 7. C. de *V.* I. *E.* Inde saepe de interpolationibus s. *Emblematibus* Triboniani, uti vocantur, quaestio extitit: quorum quidem justum libellum implevit *Wissenbachius*, plerumque tamen errans: unde adversus eum saepe disputat *Bynkershoeck. Obs. Vol.* II. passim, & *Wybo* V. C. libro singulari. Necesse autem ad justae interpretationis facultatem est scire, si quibus in locis aliqua iuterpolatio facta sit..

[r] *Const.* Deo auctore §. 3. & 8. & *Const.* Tanta §. 15.

[s] v. *Balduin. Justinian. Lib.* II. *p. m.* 199.

[t] *L.* 2. §. 23. C. *de V.* I. *E.*

[u] §. 10. & 19. *Const.* Tanta *de confirm. Dig.* §. 10. *Const. Dedit nobis Deus.*

[x] vid. supra *Lib.* III. *cap.* II. *Sect.* IV. §. 4.

[y] v. quae dicta sunt in Diss. *de jure transactionis super controversiis ex testamento, tabulis non cognitis.* Ridiculum enim est, cautiones, consilia, definitiones, partitiones, & interpretationes ICtorum pro legibus haberi.

cit, ut ea per *siglas* atque *notas* scribi vetaret [z], & Commentarios in Digesta fieri plane prohiberet [a], permissa tantum interpretationis Graecae κατὰ πόδα, & *Paratitlorum* facultate [b]: praescripsitque modum explicandi docendique juris, inprimisque Pandectarum [c].

§. VIII.

Digesta ab interpretibus barbaris tribuuntur in partes tres, *Digestum Vetus* [d], *Infortiatum* [e], & *Novum* [f] vocant: cum Justinianus ipse in septem partes tribuisset.

§. IX.

Pandectas, qui hodie latine extent, non esse id exemplum, quod, auctore Justiniano, confectum sit, sed interpretationem aliquam latinam veterem, ex Graeca Justinianeorum Digestorum interpretatione, factam, existimat Jo. Jensius [g]: argumentis quidem ille non improbabilibus, sed tamen non satis idoneis ad efficiendum illud, quod adgressus est [h].

§. X.

Graeca in Digestis loca latine, ut in vulgaribus editionibus sunt, non Bulgarus, quemadmodum putat Augustinus [i], sed Burgundio [k], inprimis doctus graecarum litterarum habitus, convertit: quamvis istam in-

[z] §. 8. *Const.* Omnem. & *L.* 2. §. 22. C. *de V. I. E.* Nam ex siglis notisque, quibus leges veteres atque ICtorum libri scripti erant, multae ambiguitates extiterant. De siglis ac notis cf. *Cujac. Obs.* XII. 40. *Forner. Rer. Quotid.* II. 3. & inprimis *H. Brencmann. Hist. Pand.* II. 3. *Brisson. Sel. Ant.* IV. 31. *Noordk. Obs. c.* 1.

[a] §. 7. *Const.* Deo auctore, & §. 21. *Const.* Tanta.

[b] §. 12. C. *de concept. Dig.* §. 21. *Const.* Tanta. Quid autem sint Paratitla, docent *Jo. Leunclav.* in praef. *de priscorum paratitlorum usu*, praemissa *tribus antiquis paratitlorum libris* Francof. 1593. *Jan. a Costa* praef. ad *Summaria in Decretalium Gregorii* IX. *Menag. Amoen. Iur. Civ. c.* XV.

[c] *Const. Omnem* reip. §. 2. *sqq.*

[d] ab initio usque ad *Libr.* XXIV. *tit.* 2. *de divort. ac repud.*

[e] Id a XXIV. 3. usque ad XXXVIII. *ult.* pertinet. Vocabuli autem rationem atque vim, valde dubiam hodie, varie explicant. v. *Coras. Epist. Quaest. c.* 22. *Bernh. Walther. Miscell. Jur.* II. 4. *Cangius Glossar. med. Latin.* voc. *fortiare*.

[f] id reliquos usque ad finem complectitur.

[g] *Jo. Jensius* in *Stricturis* ad *Juris Romani Pandectas*, ac maxime in praefatione ei libro praemissa.

[h] Argumentorum istorum vim ut dissolverem, laboravi in Ephemeridibus, quae vernacula lingua prodeunt, inscriptae *Critica librorum juris* T. I. *Vol.* III. *p.* 163. *sqq.* quae conferri possunt. Summa enim argumentorum huc redit. in Pandecte vulgari multa esse vestigia Graecarum formularum, ab interprete non recte intellectarum: quod quam parum firmum sit, non difficulter intelligitur.

[i] *A. Augustin.* libr. sing. ad *Modestin. de Excus. p.* 279.

[k] *Panciroll. de Clar. Leg. Int.* II. 15. *Menag. Amoen. Jur. Civ. c.* XXXIII.

interpretationem, neque diligenter, neque eleganter factam, intelligentibus facile adpareat. Ceterum Graeca in plerisque Pandectarum editionibus vulgaribus non extant.

§. XI.

Tres hodie Pandectarum editiones capitales vulgo feruntur: una *Vulgaris*, altera *Haloandrina*, sive *Norica*, *Florentina* denique tertia: ex quibus, quasi fontibus, ceterae omnes manarint. *Haloandrina* quidem est Gregorii Haloandri, ICti doctissimi [*l*], qui Digestorum loca prava ex Lud. Bolognini libris [*m*], & saepe de conjectura, correxit [*n*], habita inprimis elegantiae ratione. In quo quidem seu recte seu perperam fecerit, at certe multis de causis opera Haloandri magni fuit. *Florentinam* dicimus eam, quae libri scripti Pandectarum Florentini lectionem exprimit, a Laelio Taurello facta, & a filio Francisco edita [*o*]. Praeter hanc etiam aliae editiones sunt, quae Florentinam scripturam exprimere ferantur, Hugonis a Porta [*p*], Ludovici Miraei [*q*], Ludovici Russardi [*r*], A. Contii [*s*], & Charondae [*t*]: sed palam est, Florentinam lectionem in his sinceram ac puram non esse relatam. Nec tamen ipsa Taurelliana omni reprehensione & crimine caret. Itaque H. Brencmannus denuo librum Florentinum ipsum adiit, diligenterque descripsit, novam inde editionem daturus [*u*]: Sed, eo morte destinatis consiliis praerepto, exemplum, fere jam editioni paratum, ante aliquot annos ad Illustrem ac Celeberrimum Gebaverum pervenit, a cujus diligentia & eruditione accuratam atque perpolitam libri Florentini editionem summo cum desiderio expectamus. *Vulgaris* denique editio non unum certum aliquod editionis exemplum est, sed hoc nomine adpellantur omnes eae editiones, quae neque Haloandrinam, neque Florentinam scripturam, sequuntur: quaeve olim vulgo in manibus fuere: sive e libris scriptis essent factae, sive ad alias editiones expressae [*x*].

§. XII.

Jam dictum satis de Pandecte. Ad reliqua Justiniani in jure civili instituta proficiscimur. In quibus nunc exponendum est de *Quinquaginta Decisionibus*, ab eo, dum Pandectae componuntur, editis. Nam edito Codice Justinianeo, cum Jure Consultorum sententias in Digesta re-

[*l*] Edita est *Norimberg.* 1529. *Vol.* III. *in* 4.

[*m*] *A. Augustin. Emend.* III. 3. IV. 14. *Brencmann. Hist. Pand.* IV. 2.

[*n*] Quare de hac editione a viris doctis in utramque partem judicatur.

[*o*] *Florentiae a.* 1553. III. *Voll. fol.* cf. *Henr. Brencmann. Hist. Pand.* I. 11. IV. 5.

[*p*] *Lugdun. Anno* 1551.

[*q*] *Paris. a.* 1552.

[*r*] *Lugd. a.* 1561.

[*s*] *Paris. a.* 1562.

[*t*] *Antwerp. a.* 1575.

[*u*] v. *Brencmann. Hist. Pand.*

[*x*] De Editionibus Pandectarum v. *Brunquell. Hist. Jur.* II. 5. & 6.

referre destinaret, sibi faciendum duxit, ut multas veterum ICtorum dissensiones atque controversias, nondum sopitas, sua auctoritate componeret ac finiret. Quod quidem ab eo Quinquaginta Decisionibus, sensim Lampadio & Oreste Consulibus, ex Kal. April. & duobus post Consulatum Lampadii & Orestae annis, promulgatis, posteaque in unum corpus coactis, factum est. Inscriptae ac missae sunt *Joanni* & *Juliano* Praefectis Praetorio, & tandem in Codicem Repetitae Praelectionis, in capita particulasve dissectae, ipsius jussu migrarunt [*y*].

§. XIII.

Cum vero istae Decisiones Codici, in partes scissae, sint insertae; ut, quae leges in Codice ex iis decerptae, essent, eruerent [*z*], numerumque inirent, singularibus libris scriptis operam dederunt easque illustrarunt viri docti, Em. Merillius [*a*], P. Franc. Linglois [*b*], Jo. Strauchius, [*c*], Dominicus Bassi [*d*], ac denique L. B. ab Hagen [*e*]; in quibus tamen haud dubie principatum tenet Merillius: Strauchii enim commentarius tantum adfectus est, & inchoatus [*f*].

§. XIV.

Antequam vero ipsa Digesta promulgaret, libros *Institutionum* quatuor, ut essent totius legitimae scientiae prima elementa, usus in hoc opera Triboniani, Theophili, & Dorothei, conscribendos curavit. Collectae sunt, Imperatoris jussu, ex ICtorum veterum, inprimisque Caii Institutionibus & commentariis, ad ordinem Caii Institutionum, multaque antiqui juris capita nobis servarunt [*g*]: unde magna earum commendatio. Quamvis post Digesta confectae, editae tamen sunt, ante Digesta, a. d. XI. Kal. Dec. an. Chr. DXXXIII. sed auctoritatem acceperunt una cum Digestis a. d. III. Kal. Jan. ejusdem anni. Unde, quo-

[*y*] §. 1. *Const. de Emendat. Cod.* Historiam vero Quinquaginta Decisionum enarrarunt hi, qui eas ipsas commentariis illustrarunt, *Merillius*, *Strauchius* item *Balduinus* in *Justiniano* & *Ludwell.* Diss. de *Quinquaginta Decisionibus*.

[*z*] Est enim ad intelligendas istas Decisiones necessarium, scire planeque tenere, sintne ex Quinquaginta Decisionibus Justiniani. Notae autem, quibus a ceteris Constitutionibus secernuntur, sunt hae; primum, ut ad *Joannem* vel *Julianum*, Praefectos Praetorio, missae, ut tribus illis annis editae, denique, ut ad definiendam veteris juris controversiam aliquam factae sint: quae quidem omnia si in unam legem concurrant, agnoscitur, eam esse Decisionem. v. *Merill.* l. c. p. 3.

[*a*] *Paris.* 1618. 4. & in *opp. Neapol.* 1720. 4.

[*b*] *Antwerp.* 1661. *fol.*

[*c*] *Giessae* 1676. 4.

[*d*] *Viennae* 1708. 4.

[*e*] *Viennae* a. 1735. 4.

[*f*] Indicem harum Decisionum secundum ordinem temporis *Jurispr. Restitutae* p. 144. inseruit *Wielingius*.

[*g*] v. *Cujac. Obs.* II. 38. *Wieling. Jurispr. Restit. p.* 189.

quoniam, si Digestorum compositionem spectes, his posteriores sunt, facile aestimari potest, uter liber alteri deroget.

§. XV.

Pandecte promulgato, Justinianus ad Codicem rursus curam contulit suam. Nam cum, Justinianeo Codice edito, novae propemodum quotidie leges essent editae, quibus Constitutiones Codicis, jusque adeo civile esset vel emendatum, vel immutatum, Imperator necessarium esse existimavit, novam editionem Codicis dare; quo novae Constitutiones, inprimisque Decisiones quinquaginta, insererentur, tollerentur eae, quibus derogatum esset [h]. Qui Codex, inprimis Triboniani opera, XII. libris confectus, a. d. XVI. Kal. Dec. an. Chr. DXXXIV. constitutione eam in rem edita, auctoritatem, vetito Justinianeo Codice, accepit [i]. *Codex repetitae praelectionis* nomen est [k].

§. XVI.

In eo eandem fere rationem tenuerunt compilatores, quam in Digestis secuti sunt. Edicti Perpetui ordinem [l] fere in omnibus capitibus retinent: Inscriptiones ac Subscriptiones [m] Constitutionum diligenter addunt [n]: resecant, abiiciunt, contrahunt, discerpunt, addunt, interserunt, prout bonum visum est. Unde prooemiis & epilogis carent Constitutiones: multumque de emblematibus hic quoque disputatur [o].

§. XVII.

De Constitutionibus Imperatorum in Codice, quamquam Justinianus san-

[h] §. 1. & 2. *Const. de Emendat. Cod.*

[i] Ante hanc novam editionem Codicis, aliam factam a Justiniano esse anno Chr. DXXXI. statuit *A. Pagi Crit. Baron.* ad *a. Chr.* 529. ut adeo tres factae sint ejusdem Codicis editiones: prima anno 529. altera a. Chr. 531. tertia denique a. 534. In eam opinionem adductus est Pagius, fide *Marcellini Comitis Chron. ad a. Chr.* 531. scribentis: *His Coss. Codex Justiniani orbi promulgatus est*. Sed multis certis argumentis contradici potest v. *Baudiss.* V. C. *Observat. ad Murator. Hist. Ital. T.* III. *p.* 398. *sqq.*

[k] Ductum id nomen a *Praelectionibus* librorum sine *Recitationibus*, quas veteres facere solebant, antequam ederent scripta sua v. *Gell. N. A.* XVIII. 5. cf. *Cujac. Paratit. Cod. princ.*

[l] v. *Gothofred. Prolegom. Cod. Theod. c.* XII.

[m] De utilitate Inscriptionum & subscriptionum Cod. fere eadem dicenda sunt, quae ad Inscriptiones Pandectarum. Nullum enim est interpretationis aptius atque uberius subsidium: atque id Jac. Gothofredus arcanum seu mysterium dicere solebat: v. *Gothofr. Prolegom. Cod. Theod. Cap.* VIII. & ejusdem *Discurs. Histor.* ad *Leg. Quisquis* in *Opusc.* sive *Comment.* ad *L.* 3. Quisquis *Cod. Theod. ad L. Corn. de sicar. T.* III. *p.* 94.

[n] Hodie tamen non paucae desiderantur, multae etiam vitiosae sunt, quas corrigere laborant viri docti. v. *Appendix Fastorum Almelovenii & Relandi.*

[o] De iis, quae a compilatoribus Codicis, in ipsis veterum Imperatorum constitutionibus admissa sunt, multi dixere.

sanxit, ut eodem jure essent, ac si ab ipso promulgatae sancitaeve essent, tamen idem tenendum est, quod de capitibus Pandectarum diximus, naturam ipsarum Constitutionum ibi collectarum non esse a Justiniano mutatam. Itaque cum pleraque sint Rescripta, ad singulares causas data, quae non jus novum constituant, sed, quod jam in usu versaretur jus, ad species propositas traducant: in interpretatione potissimum ejus rei habenda ratio est, nisi quis velit vehementer aberrare [*p*]. Neque vero in hisce argumentum a contrario ducere fas est [*q*].

§. XVIII.

Atque is est Codex, quo hodie utimur. In eo cum *Authenticae*, quae vocantur, plurimis constitutionibus subjectae reperiantur: de his etiam breviter dicendum est. Earum duplex genus est. Nam nonnullae, quae Fridericorum, Germaniae Imperatorum, nomine praescriptae, sunt Constitutiones Imperatorum istorum. Ceterae autem sunt Novellarum, legibus codicis derogantium, summaria quaedam, iisdem, quibus derogatum est, legibus subjecta. Nomen duxerunt ab ipsis Novellis, quae *Authenticae* & ipsae adpellari consueverunt, uti paullo post tradėmus. Auctores autem horum sive summariorum, sive scholiorum, plures fuerunt. Nam Authenticae nonnullae antiquissimae videntur, ita, ut fere ad Justiniani aetatem adsurgant [*r*]; aliae vero recentiores sunt, a Glossatoribus, qui vocantur, factae; partim ab Irnerio, partim a Joanne, aliisve [*s*]. Auctoritatem autem in foro habent, quantum cum ipsis Novellis conspirant; si a paucis discesseris, quae, quamvis a Novellis discrepantes, ipsis tamen Novellis praevalent [*t*]. Neque tamen, ut quidam existimant [*u*], eam auctoritatem vel a Lothario II. vel a Friderico I. acceperunt, sed usu. Insertae autem Codici sunt ab Accursio haud dubie, una cum Glossis.

§. XIX.

[*p*] cf. quae dixi in Diss. *de Praescriptione Centum annorum*.

[*q*] v. *Noodt. Dioclet. & Maximian. c.* III. qui id egregie demonstrat. Constitutio vero aliqua Rescriptum sit, an Edictum intelligitur ex *Inscriptione*.

[*r*] Exemplo est *Auth.* Quas Actiones C. *de SS. Eccles.* de qua in Diss. *de Praescriptione Centum annorum*.

[*s*] v. *Bynckershoek Exerc. de auctoritate auctoribusque Authenticarum* in *Opusc.* T. I. ubi contra *Jo. Strauch.* in *Irnerio non errante*, & *A. A. Pagenstecher.* in *Siciliment.* ad *Compend. Lauterbach.* qui, omnes Authenticas paullo post Justiniani tempora conscriptas, statuunt, & contra alios viros doctos, qui omnes Irnerio tribuunt, docte atque copiose disputat. *Pagenstecherus* edidit ille quidem paullo post *Irnerium*, *injuria vapulantem*, sed acriter exceptus est a *Bynckershoekio* in *praef.* ad *Exercit.* ad *L. Rhod. de Jactu*.

[*t*] v. *Alber. Gentilis de libr. jur. civ. c.* 6.

[*u*] *Fr. Balduin. Protheor.* ad *Novell. Jos. Mar. Suaresius* in *Notit. Basil.* §. 23. & *Jo. Strauchius* in *Irnerio non errante. c.* 2.

§. XIX.

Restat, ut & hic attingamus Jo. Jensii [x] opinionem, qui tametsi non audet, omnes leges Codicis, quo utimur, Graece scriptas, aut ex Graeca interpretatione latine conversas dicere, multas tamen ab auctoribus suis graece editas, & in nostro Codice latine conversas contendit. Quam opinionem, non difficile est, retundere [y].

§. XX.

Sequuntur Novellae Constitutiones Justiniani, sive Νεαραὶ Διατάξεις: quibus quidem ille varie jus constituit, abrogando, obrogando, derogando, subrogando denique, ei juri, quod vel ab superioribus Imperatoribus, vel a se Constitutionibus post Codicis editionem sancitum esset. Editae Novellae sunt, quae hodienum extant, ab anno Chr. DXXXV, usque ad a. DLIX. Usus in iis Imperator est maximam partem Graeca oratione. Nam nonnullas utraque lingua, quasdam vero tantum latina scriptas esse, tum ipse fatetur, tum etiam intelligitur [z]. Hodie in Corpore Juris eduntur CLXVIII [a]. Sed a Juliano Antecessore in Epitome CXXV tantum expressae, a Glossatoribus vero latinis tantum XCVIII agnitae, & glossis illustratae sunt: ceteras vero, e libris scriptis, Graece, partim Haloander, partim Scrimgerus, partim Jac. Cujacius, & A. Contius addiderunt. Neque tamen omnes, quae sub nomine Justiniani feruntur Novellae, Justiniani sunt Constitutiones, sed aliquae sunt Justini minoris [b], vel Tiberii [c], nonnullae etiam sunt ex *Eparchicis* [d], adeoque Praefectorum Praetorio Edicta [e].

§. XXI.

Novellarum collectionem aliquam ab Justiniano ipso factam esse, quamvis plerique viri docti negent, propius verum videtur [f]. Quod tamen non eam vim habet, ut, qua ratione & via Novellae compositae hodie

[x] *Jo. Jens.* in praef. *Strictur. in Jur. Rom. Pandect.*

[y] Atque id nos fecimus in Ephemeridibus nostris, *Criticae* nomine inscriptis T. III. *Vol.* VI. *p.* 500.

[z] v. *A. Augustin. Paratit.* ad *Novell. Justin.*

[a] *Scrimgerus* facit CLXX.

[b] Novellae CXVII. CXL. CXLIV. & CXLIX.

[c] CLXI. CLXIII. & CLXIV.

[d] *Eparchica* erant libri, in quibus Praefectorum Praet. edicta continebantur v. *Cujac. Obs.* VI. 10. Sunt autem ex Eparchicis Nov. CLXVI. CLXVII. & CLXVIII. Quas, quamquam Justinianus adprobavit, tamen minus recte Novellis ejus adnumeraveris.

[e] Historiam Novellarum quodam modo exposuere *Fr. Balduin.* in *Justiniano*, & *Gudelinus* de *jure noviss.*

[f] v. Cel. *Ritter.* ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 396.

die extant in Corpore Juris, eam ipsam esse a Justiniano censeamus. Certe illa vulgaris divisio in *Novem Collationes* haud dubie debetur Glossatoribus [g], vel Papiensibus ICtis, tempore Friderici II [h].

§. XXII.

Novellae accepto a Glossatoribus nomine *Authenticarum* hodie adpellantur. Cujus nominis haec sine dubio causa est. Juliani Epitome Novellarum Justiniani in vulgari usu erat, sub nomine Novellarum Justiniani. Cum itaque in lucem revocatae essent ipsae Justiniani Novellae, quo distinguerentur ab ista Epitome, nomen Authenticarum acceperunt [i].

§. XXIII.

Sed hodie tantum interpretatio sive Versio Novellarum latina, κατὰ πόδα facta [k], in usu fori versatur [l]: propterea, quod, juris Justinianei libris in Occidente in usum redeuntibus, Graecus textus nondum inventus erat. Istam Versionem satis antiquam esse, convenit: sed aetas tamen incerta est [m]: neque aut eleganter, aut diligenter facta, quamvis Cujacius eam miris modis efferat laudibus [n]. Itaque, reperto textu Graeco, Greg. Haloander primum aliam eamque & diligentiorem & elegantiorem interpretationem dedit [o]: deinde Henr. Agylaeus ad Henrici Scrimgeri editionem Novellarum absolutiorem [p]: tandem Jo. Frider. Hombergius zu Vach novam e Graecis interpretationem edidit [q]. Neque tamen vel ipsae Graecae Novellae, vel interpretationes hae elegantiores antiquam istam Versionem barbaram, justis quamvis vindiciis, de auctoritatis possessione demovere potuerunt. Ceterum vero ex Novellis Justiniani vim auctoritatemque hodie apud nos obtinent tantum eae, quae iis explicationibus, quas glossas vocamus, in vulgari editione glossata instructae sunt [r].

§. XXIV.

[g] *Panciroll. de Clar. Leg. Int.* II. 17.

[h] *Odofredus* ad *Auth.* Cassa. C. *de SS. Eccl.*

[i] v. *Jan. a Costa* ad *cap.* 2. X. *de praebend. p. m.* 142.

[k] quod genus interpretationis est, quo verbum de verbo redditur; adstrictum etiam structurae verborum, quae convertuntur: qualis fuit versio *Aquilae* librorum sacrorum hebr.

[l] v. *Alb. Gentil. de Libr. Jur. Civ. cap.* VII. & *Anth. Duck. de auctorit. Jur. Civ.* I. 4. 16.

[m] v. Cel. *Ritter.* ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 397.

[n] *Cujac. Obs.* VIII. 40.

[o] *Norimb. a.* 1531. quae deinde & alibi repetita.

[p] *Basil.* apud *Hervagium a.* 1567. in 4.

[q] *Marpurg. a.* 1717. in 4. Sed etiam hanc non carere omnibus vitiis, docet *Wesseling.* V. C. *Probab. cap.* XIII.

[r] v. *Gottfr. Ludov. Mencken.* Diss. *de Novellarum glossatarum & non glossatarum usu*. Glossatas autem Novellas per indicem exhibet *Hofmann. Hist. Jur. p.* 327.

§. XXIV.

Graecum Novellarum exemplar plane latuit, donec Gregorius Haloander ex libro scripto edidit [*s*]: quam editionem paullo post Hervagius, chalcographus Basileensis, Alciati aliorumque doctorum virorum opera adjutus, additis quibusdam Novellis pleniorem repetiit [*t*]. Sed cum neque satis emendata esset editio Haloandrina, & aliquot Novellis careret: Henr. Scrimgerus ex libris scriptis emendatiorem, ac XXIII. Novellis & Edictis Justiniani, Justini item & Leonis Impp. Novellis, ante ineditis, una Zenonis, & item altera Tiberii Constitutione, auctiorem dedit [*u*]. In plerisque Corporis Juris editionibus desideratur Graecum Novellarum exemplar, exceptis editionibus Genevensi [*x*], Parisiensi [*y*], & Amstelaedamensi [*z*].

§. XXV.

Post Novellas in Corpore Juris inserti leguntur *libri Feudorum*, sive Consuetudines Feudorum Longobardicae, non ab *Oberto ab Orto*, & *Henrico Nigro*, Consulibus Mediolanensibus, ut vulgaris est sententia, sed ex eorum potissimum libris compilati ab aliquo istius juris perito, illati vero in Corpus Juris sub nomine *Decimae Collationis* ab *Hugolino de Presbyteris* [*a*]. De qua compilatione plura dicere hoc loco, non est necesse.

§. XXVI.

Haec de historia Corporis Juris Justinianei dicenda visa sunt. Unum restat illud, de quo breviter, & quasi per indicem, tradendum ducam, de vitiis, in eo a compilatoribus admissis: de quibus in utramque partem a ICtis disputatur. Ac plerique quidem in eam sententiam abeunt, ut vitia admissa statuant [*b*]. Neque facile id negari omnino potest: hoc unum monendum est, esse quendam ea in re modum oportere: ne nimiis & acerbissimis criminibus Juris Justinianei collectionem petas: quod fere imperiti tantum homines atque elegantiae omnis expertes facere solent: ita quidem, ut, quo quisque est Romanae jurisprudentiae imperitior, eo acerbius in hanc nostram compilationem invehatur; aliquod sci-

[*s*] *Norimb.* a. 1531. apud Jo. Petraeum. Sunt in ea CLXV. Novellae.

[*t*] *Basil.* a. 1541. eademque est etiam aliquoties repetita.

[*u*] *Paris.* a. 1558. fol. ap. *H. Stephanum.*

[*x*] a. 1583.

[*y*] a. 1628.

[*z*] *Simonis van. Leuwen. a.* 1663.

[*a*] v. *Knorrii Obs.* ad *Prooem. Inst. c.* 18. & *Boehmeri* V. C. Diss. *de aetate vetustae collationis consuetudinum feudalium* in *Jenichenii Thes. Jur. Feud. T.* I.

[*b*] Inter eos, qui compilatores juris Justinianei errorum negligentiaeve nomine reprehenderunt, principes sunt *Fr. Hotomannus* in *Antitriboniano*, *Fr. Balduinus* in *Justiniano*, *Wissenbachius* in *Emblematibus Triboniani*, ut alios mittamus,

scilicet gloriolae choragium sibi apud rude & imperitum vulgus paraturi.

§. XXVII.

Primum igitur injuria reprehenduntur haec, primum, quod ICtorum libera republica florentium libris usi non sint: quod non alium ordinem secuti: quod superstitionem paganam non satis caverint; quod veterum ICtorum & Imperatorum orationem atque adeo sententiam mutando vitiaverint, repetitionesque vel geminationes plurimas admiserint; & alia hujus generis: quae vel ex mandato Justiniani, judicioque facta sunt, vel parum incommodi adferunt [c].

§. XXVIII.

Jam vero, quamvis non immerito negligentia architectorum, jus jam antiquatum & abrogatum, oblivione, in libros juris Justinianei referentium, ἀντινομίας [d] legumque contrarium pugnas non satis vitantium, & incuria leges & capita non suo loco ponentium [e], nimiaque eorum festinatio, accusetur: tamen & hujusmodi errata pauciora sunt, & humanitatis causa, negociique magnitudine excusationem merentur: neque eam debent vim habere, ut praeclaro operi laudis decedat quidquam [f].

§. XXIX.

Diu quidem Justiniani institutis ac legibus immorati, sed nondum emensi sumus totum iter. Italiam sequimur fugientem. Sed tamen ubi de Justiniani Constitutionibus ceteris, quae extra Novellarum librum vagantur, pauca quaedam attigerimus, absolutus erit totus hic locus. Primum nobis memoranda sunt *XIII. Edicta* Justiniani, quae nostro fori usu nullam vim habent, & maximam partem ad certa tantum loca & provincias spectant [g]. Graece primus edidit, cum Novellis Justiniani & Leonis, Henr. Scrimgerus [h]: Latine vertit cum Leonis constitutionibus Henr. Agylaeus [i]. Graece & Latine in quibusdam paucis edi-

[c] Pleraque haec crimina diluit atque dissolvit *Ulr. Huber.* in *Eunomia Romana* Amsterdam 1724. 4.

[d] Nam ἀντινομίας quidem pauciores esse, quam ferantur, sciunt hi, qui aut ipsi interpretari norunt, aut optimorum interpretũ libros cognoverunt, ac tractarunt.

[e] Leges *fugitivae* dicuntur.

[f] Editiones Corporis Juris praecipuas recensent I. *Gothofred. Manual. Jur. p. m.* 62. & *Jo. Alb. Fabric. Biblioth. Graec. Vol.* XII. *p.* 359. *Brunquell. Hist. Jur.* II. 14. cf. *Simon van Leuwen; de origine, progressu, usu & auctoritate juris civilis histor. narratio* in *Fragment. vet. ICtor. p.*711.

[g] Eorum aliqua in Novellarum numero etiam reperiuntur, nimirum *primum*, quod Novellae VIII. subiicitur: *quintum* est Novella CXI. *sextum* Nov. CXXII. *nonum* Novella CXXXVI.

[h] *Paris.* 1558. *fol. ap. H. Steph.*

[i] *Paris.* 1560. 8. *ap. H. Steph.*

editionibus [*k*], Latine tantum, in multis, edita sunt ad finem Novellarum.

§. XXX.

Aliae Constitutiones Justiniani Ecclesiasticae sunt hae: primum *Sacra contra Nestorii haeresim & Eutychis* anno Chr. DXXXIII. [*l*], porro *Typus* sive *Epistola* ad Synodum Constantinopolitanam a. Chr. DLIII. *de Theodoro Mopsuesteno & aliis* [*m*]: item *Epistola* ad eandem Synodum, de *Origene & sectatoribus ejus* [*n*]: deinde *Epistola*, sive liber *adversus Origenes errores* ad Mennam Constantinopolitanum [*o*]: *Edictum, de fide Orthodoxa*, contra tria capitula [*p*]: item *Aureae Bullae*, majori ecclesiae, sive S. Sophiae templo, concessae capita [*q*]: denique *Constitutionis, de iis, qui ad majorem ecclesiam, & ad sacras ubique terrarum ecclesias confugiunt*, capitulum [*r*].

§. XXXI.

Extat etiam latine *Pragmatica Sanctio* Justiniani [*s*], quae incipit *Pro petitione Vigilii*, data a. Chr. DLIV. [*t*], & Constitutio *de colonis & adscriptitiis*, quae incipit *Docuerunt nostram serenitatem* [*u*]: servata utraque in libro Juliani Antecessoris: Ut eas constitutiones taceam, quas Cujacius partim ex libris scriptis, partim ex Basilicis restituit [*x*]: aliasque.

§. XXXII.

JUSTINI minoris Constitutiones sive Edicta quinque, quarum quatuor vulgo inter Novellas Justiniani habentur, (quinta enim, quae tertia numero est, tantum spectat ad Nov. Justiniani CLIV. confirmandam) extant in libris Corporis Juris editis, plerumque latine tantum, in Leuwenii & Charondae etiam graece: primus Graece edidit Henr. Scrimgerus [*y*]: latine vertit Henr. Agylaeus [*z*]. Ceterum una, *de filiis*

[*k*] *edit. Genev.* 1583. *Paris.* 1628. *Amst.* 1663. *fol.*

[*l*] apud *Chron. Pasch. p.* 341. v. *I. A. Fabricii Bibl. Gr. Vol.* IX. *p.* 440. incipit haec Sacra Τὸν Σωτῆρα καὶ Δεσπότην.

[*m*] Incipit Σπουδὴ μὲν γέγονε ἀεὶ

[*n*] Σπουδὴ γέγονεν ἡμῖν καὶ ἔστι.

[*o*] Ἡμῖν μὲν ἀεὶ σπουδὴ γέγονε.

[*p*] *Leunclav. Jur. Gr. Rom.* T. I *p.* 521. *sqq.*

[*q*] Edidit *Leunclav.* T. I. *Jur. Graec. Rom. p.* 73.

[*r*] *Leunclav.* T. I. *Jur. Graec. Rom. p.* 74.

[*s*] Exhibetur illa cum in Opp. *Juliani* Antecessoris, tum in plerisque editionibus Corporis juris, ad calcem Novellarum.

[*t*] v. de ea *Ritter* V. C. *praef.* ad *Cod. Theod.* T. II.

[*u*] in plerisque editionibus adjecta est Novellis. v. c. ed. *Amst.* 1663.

[*x*] v. *Cujac. Obs.* XX. 44. XX. 31. XVI. 16. XIII. 6. 38.

[*y*] una cum Novellis Justiniani *Paris.* 1558. *fol. ap. Henr. Steph.*

[*z*] *Paris.* 1560. 8. *ap. H. Steph.* una cum Novellis Leonis.

filiis liberarum in Africam missa latine servata tantum est a Juliano Antecessore [*a*].

§. XXXIII.

TIBERII quatuor supersunt Constitutiones, plerumque cum Novellis Justiniani editae: Graece primus protulit Henr. Scrimgerus [*b*], latinas fecit H. Agylaeus [*c*]: Graece & latine in editione Corporis Juris Leuweniana reperiuntur: quarum quidem secunda, tertia & quarta immixtae sunt vulgo Novellis Justiniani [*d*]. Quinta autem integra hodie desideratur. Praeterea superest latine *Sacrum Pragmaticum* Tiberii *de confirmatione Constitutionis Justini de filiis colonorum & liberarum* ex libro Juliani Antecessoris [*e*].

§. XXXIV.

HERACLII primum tres fuerunt Constitutiones, una *de fide*, altera, *de Judaeis*, tertia, *de foro competente Episcoporum*, quarum argumenta graece primum Enim. Bonefidius [*f*] prodidit: eam vero, quae est de foro Episcoporum competente, Leunclavius [*g*], & inde Justellus [*h*], integram protulere: argumenta editioni Corporis Juris ex Bonefidio inseruit Leuwenius. Ejusdem Heraclii ecclesiasticae sunt Constitutiones graecae, *de numero Clericorum ecclesiae Constantinop. majoris, & Sanctae deiparae, eorumque, qui officiis inserviunt cum majoris ecclesiae, tum patriarchae* [*i*], item *de non admittendis, sive ordinandis Clericis in ecclesiis Constantinopol. sine mandato patriarchae* [*k*] ac denique *de causis beneficiorum ecclesiasticorum, emolumentorumque impetrandorum* [*l*]. Extat etiam ejusdem *Expositio* sive *Confessio Fidei* [*m*].

§. XXXV.

LEONIS *Iconomachi*, trium Constitutionum capita ad nostram memoriam

[*a*] Incipit *Die noctuque pro utilitate reip.*
[*b*] in Edit. *Gr.* Novell. Justin.
[*c*] in Lat. Vers. Novell. Leon.
[*d*] Nam *secunda* est, inter Novellas Justiniani, CLXIV. *tertia*, CLXI. *quarta*, CLXIII.
[*e*] in *Juliani* Antecess. Opp. & in plerisque editionibus Corporis Juris, post Juliani librum editum vulgatis.
[*f*] *Bonef. Jur. Orient.* p. 1. sq. *Paris.* ap. *H. Stephan.* a. 1573. 8.
[*g*] *Leunclav. Jur. Graec. Rom.* T. I. *p.* 73. *sqq.*
[*h*] *Justell. Biblioth. Jur. Canon. vet.* T. II. *p.* 1361. *sqq.* Notandus hic est Brunquell. Hist. Jur. III. 1. 3. 4. qui ita scribit, quasi & apud Bonefidium & Leunclavium, & apud Justellum omnia sint eadem, neque apud posteriores ulla integra exhibeatur.
[*i*] Edidit primus *Leunclav. Jur. Graec. Rom.* T. I. *p.* 77. *sqq.* inde *Justell. Biblioth. Jur. Canon. vet.* T. II. *p.* 1366. *sqq.*
[*k*] *Leunclav. Jur. Gr. Rom.* T. I. *p.* 83. *Justell. l. c. p.* 1373. *sq.*
[*l*] *Leunclav. l. c. p.* 81. *Justell. l. c. p.* 1371. *sq.*
[*m*] in Actis *Concilii Lateranens.* Anno DCXLIX. *Act.* 3. de qua v. *Jo. Gul. Berger.* Diss. *de Henoticis Orientis Vitemberg.* 1723.

riam pervenerunt, primum *de Hebraeis & Montanis*, alterum *de patrimoniis templorum urbis Romae, & de capitatione infantum*, tertium denique *de duabus siliquis* (περὶ δικεράτων) *praestandis provinciarum administratoribus*. Graece protulit primus En. Bonefidius [*n*].

§. XXXVI.

CONSTANTINI, *Copronymi*, sive *Caballini*, Constitutionis, qua *reliquiarum honorem* & *sanctorum supplicationem* vetuit, summa prodita est a Bonefidio [*o*] Graece.

§. XXXVII.

NICEPHORI Constitutiones tres memorantur; primum *de militia inopum, de chartiatico & fumario & naucleris, & inventione thesauri*, & *aliis quibusdam*, deinde *de foenore vetando*, denique *de vasis sacris & rebus ecclesiasticis* [*p*].

§. XXXVIII.

LEONIS, *Armenii*, una potissimum Constitutio, *de Praefecto poenam adultero non irrogante*, refertur [*q*].

§. XXXIX.

THEOPHILI denique quinque capita litteris prodita sunt [*r*]: *de imaginibus, de ejectione monachorum, de connubio Persarum cum Romanis, de tonsura capillorum, de poena raptoris equi* [*s*].

§. XL.

Satis de Constitutionibus horum Imperatorum, quarum plerisque post Justinianum non ita magnae juri civili factae sunt accessiones: ut quilibet facile ex argumento perspicere potest: ita, ut jurisprudentia Imperatorum a Justiniani inde laboribus effoeta, quasi exhaustis viribus, cessasse usque ad Basilium Macedonem videatur.

SE-

[*n*] *Bonefid. Jur. Orient. p.* 3. Graece & Latine inde edita sunt post Novellas in Corpore Juris *Leuweniano*, latine autem in multis vulgaribus editionibus.

[*o*] *Bonefid.* l. c. p. 4. Inde in Amstelaedamensi. *Simonis van. Leuwen.* editione Corporis Juris: latine autem in reliquis fere vulgaribus editionibus.

[*p*] v. summam eorum graece ap. *Bonefid. Jur. Oriental. p.* 5. *sqq.* & in *Leuweniana* edit. latine in ceteris editionibus Corporis Juris.

[*q*] Graece ejus summa est ap. *Bonefid. p.* 7. & in edit. Corporis Juris *Leuweniana:* latine in reliquis.

[*r*] *Bonefid. p.* 8. *sqq.* it. edit. *Leuwen.* Graece: latine in ceteris.

[*s*] Hoc ultimum caput tamen non tam Constitutio est, quam decretum Imperatoris in causa singulari.

SECTIO III.

De Jure Civili

sive

De auctoritate Jurisperitorum

ipsisque

Jureconsultis.

§. I.

CUm Justinianus ad imperium perveniret, duae erant potissimum scholae, Berytensis & Constantinopolitana, in quibus jurisprudentiae quasi domicilium fixum esset, ita, ut inde non pauci, ut tum tempora erant, peritissimi juris viri legi possent, qui libris juris civilis componendis adhiberentur. Atque utriusque auctoritas Justiniani auspiciis consiliisque majorem in modum effloruit [a]. Romana autem schola, dominatu Gothorum, etsi non plane erat extincta, quippe unum haberet juris expositorem [b], tamen tanta laude & existimatione non florebat. Neque etiam, recuperata a Justiniano Italia, anno DLIV. quamvis Juris Professoribus annonas pendi jusserit Justinianus [c], & dudum etiam post studium juris ibi permanserit, invasione Longobardorum facta, magnam dignitatem adipisci videtur potuisse. Denique Berytensis schola [d], duobus gravissimis terrae motibus sub ipso Justiniani imperio plane oppressa atque extincta: mansitque in sola urbe Constantinopolitana jurisprudentiae aliquod quasi praesidium.

§. II.

Jurisprudentiam autem ipsam Justiniani instituto, composito juris civilis Corpore, & certiorem, & faciliorem factam esse oportere, facile est ad intelligendum. Jam ut jus a se compositum majore cum fructu doceretur, viam & rationem Justinianus; quae antea obtinuisset, aliquantum immutavit, quo suis legum libris consiliisque esset adcommo-
da-

[a] Vetuit enim Justinianus jus alibi quam Beryti & in regiis urbibus doceri *Const.* ad Antecessores.

[b] Edictum regis Athalarici apud *Cassiodor. Var.* IX. 21.

[c] *Pragm. Sanct.* pro petitione Vigilii c. 22.

[d] *Agath. Hist. Justin. Lib.* II. p. 47.

datior [*e*]: Cumque per solitum studiorum quinquennium, singulis annis studiosi juris novo nomine ornarentur: istas omnes adpellationes reliquit, praeter primi anni nomen; voluitque, ut pro nomine *Dupondiorum* adpellarentur *Justinianistae* [*f*].

§. III.

Studium ICtorum hujus aetatis, praeter eos, qui componendo juris Corpori adhibiti sunt, omnium versatum est, vel in scribendis juris compendiis, vel inprimis in conficiendis librorum juris civilis interpretationibus, sive versionibus Graecis.

§. IV.

Primum trademus de ICtis, quorum studio & opera libri juris civilis collecti sunt. In quibus haud dubie princeps fuit TRIBONIANUS, qui gente Pamphylius, patre usus Macedoniano [*g*], scientia & doctrina, ut tum erant tempora, eximia summos in aula honores consecutus est, Magisterium Officiorum, Quaesturam sacri Palatii & Consulatum honorarium, unde saepe *Exquaestor*, & *Exconsul* adpellatur [*h*]: summaque apud Imperatorem & auctoritate floruit & gratia. Ex bibliotheca sua instructissima libros ICtorum veterum suppeditavit, unde Digesta confecta sunt. Ceterum uti doctrinam, sic etiam vitiis haud dubie excelluit: quorum eum cum alii, tum inprimis Procopius in Anecdotis arguit. Neque vero a plerisque criminibus facile est eum liberare.

§. V.

Omitto CONSTANTINUM, Virum Illustrem, Comitem sacrarum largitionum, & Magistrum scrinii libellorum sacrarumque cognitionum, ANATOLIUM, Virum Illustrem, Magistrum & Antecessorem Berytensem, CRATINUM, Comitem Sacrarum Largitionum & Antecessorem Constantinopolitanum, MENAM, PROSDOCIUM, EUTOLMIUM, TIMO-

Tt THE-

[*e*] *Const.* ad Antecessores Omnem reip. §. 1. *sqq.*

[*f*] *Const.* laud. §. 2. Vulgo, etiam in Pandecte Florentino, legitur: *Justiniani novi*: sed verum hujus anni nomen haud dubie est *Justinianistae* uti docet e libro scripto *Chr. Gottl. Schwarzius* Diss. *an omnia Pandect. exempla e Florentinis manaverint* §. 16. *p.* 46. Atque hoc nomen convenientius est: cum etiam tertio anno similiter adpellati fuerint auditores *Papinianistae*.

[*g*] *Procop. B. Pers.* I. 21.

[*h*] h. e. vir Quaestorius, vir Consularis. Non enim potest ullo modo probari aut defendi opinio *Chr. Gottl. Schwarzii* qui in *Schol. Philolog. ad prooem. Inst. c.* II. *p.* 39. 40. existimat, *Exquaestorem* esse primarium Quaestorem, *Exconsulem* autem, non qui Consulatum gesserit, sed eum, qui esset omnibus Consulibus eminentior: quam opinionem egregie refellit *Ritter.* V. C. *Comm. ad Novell. L. Theodos. Cod. n.* 20.

THEUM, LEONIDEM, LEONTIUM, PLATONEM, JACOBUM, CONSTANTINUM, JOANNEM, Patronos causarum sedis Praefecturae Orientalis: quibus in Pandecte conficiendo usus cum reliquis est Tribonianus [*i*], quorum nemo quidquam praeterea scripsit aut fecit, quod jurisprudentiae utile esset: Igitur potius eos referemus, qui libris scriptis nomen illustrarunt suum.

§. VI.

THEOPHILUS in his primum locum obtinet. Is fuit Vir Illustris, Magister, & Antecessor Constantinopolitanus, & a Triboniano inter praecipuos habitus, quorum opera in componendis Digestis uteretur [*k*]. Scripsit Παράφρασιν *Institutionum* Graece [*l*], quae hodieque extat, magno cum jurisprudentiae fructu: quippe multa antiqui juris ejusque historiae capita, ex veterum ICtorum libris, tum adhuc superstitibus, servans. Primus eam Graece in lucem revocavit Viglius Zuichemus [*m*], latinam fecit Jacobus Curtius [*n*]: postea a D. Gothofredo [*o*], & Car. Annib. Fabrotto [*p*] bis, cum animadversionibus edita est. Omnium tandem absolutissimam editionem debemus G. Ott. Reizio V. C. [*q*]: qui novam versionem, omnesque omnium virorum doctorum commentarios, & animadversiones, suasque adnotationes, & XX. Excursus doctissimos addidit. Ex ejusdem Theophili *Graeca Pandectarum interpretatione* sive Commentariis [*r*], & *Graeca titulorum* de *Verborum significatione* & *Regulis Juris versione* [*s*] fragmenta, quae supersunt, collegit, & cum sua latina interpretatione, notisque edidit idem Reizius.

§. VII.

THALELAEUS, Vir Illustris, Antecessor Constantinopolitanus, idemque Triboniani, in Pandectis componendis socius, quem τῆς νομικῆς ὀφθαλ-

[*i*] *Const.* Tanta §. 9.

[*k*] *Const.* Tanta §. 9.

[*l*] Eidem Justinianeo Antecessori quidem plerique viri docti hanc Paraphrasin dudum tribuerunt: sed tamen, cum eorum argumenta non essent extra dubitationis aleam posita, multi hunc Theophilum Paraphraseos auctorem in posteriorem aetatem reiicere non dubitaverunt: & hanc ipsi quoque aliquando rationem secuti sumus. Res tandem omnis ad liquidum perducta firmissimis argumentis, Theophilus ejusque Paraphrasis adsertus aetati Justinianeae a *G. O. Reizio*, V. C. in *Praef.* ad *Theoph. edit.* & in *Excurs. ult. ad Theoph.* cf. *Ruhnkenius* V. C. *praef.* ad *Thalelaei* ceterorumque Gr. ICtor. *Commentar.* in T. III. *Thes. Meermann.* & *Reizii* V. C. *praef.* ad quatuor libros Basilic. in *Meerm.* Thesaur. T. V.

[*m*] *Basil.* 1534. *fol. Lovan.* 1536. 4. quam secutae sunt plurimae aliae editiones.

[*n*] *Lugd.* 1581. 8.

[*o*] apud *Eustath. Vignon.* 1587. 4.

[*p*] *Paris.* 1638. & 1657. 4.

[*q*] *Hagae Comit.* 1751. 4. II. Voll.

[*r*] quae fragmenta passim in Scholiis Basilicôn extant.

[*s*] ex *Synopsi Basilicôn*, *Glossis Nomicis* & *Harmenopulo*, aliisque.

ὀφθαλμὸν nominaverunt veteres [t], si non *versionem Graecam Pandectarum* [u], quod dubium redditur a viris doctis [x], certe tamen *Commentarios in Digesta* edidit [y], & *Codicem* [z], *Novellas*que exposuit [a]. Hodie etiam extant Thalelaei quaedam Fragmenta Commentarii in titulos Digestorum & Codicis *de Advocatis sive de postulando & de Procuratoribus & Defensoribus*, edita nuper cum latina interpretatione, & eruditis observationibus, inter aliorum ICtorum graecorum enarrationes, a Ruhnkenio V. C. [b].

§. VIII.

STEPHANUS, causarum patronus, iisdem Digestis componendis a Triboniano adhibitus *Pandectas* εἰς πλάτος vertit [c]. Eundem forte esse eum, qui in Βασιλικῶν corpore propter versum Codicem Κωδικεύτης adpelletur, suspicatur Freherus [d]. Ejus quaedam Fragmenta in titulos D. & C. *de Postulando sive de Advocatis, & Procuratoribus, & Defensoribus* nuper edidit Ruhnkenius V. C. [e].

§. IX.

DOROTHEUS, Vir Illustris, Quaestorius, & in Schola Berytensi Antecessor celeberrimus, idemque in Digestis componendis Triboniani socius [f], *Commentarios* [g] *Digestorum* scripsit, non tamen τὸ πλάτος, ut opinatur Fabrottus [h], & *Indicem* Codicis [i].

§. X.

ANATOLIUS, stirpe antiqua ICtorum Leontii, Eudoxii, ortus, Vir Illustris, Magister, & Antecessor Berytensis, idemque unus ex Digestorum architectis [k], *Commentarios* in *Digesta* [l] scripsit & *Codicem* [m], hunc tamen interpretatus est συντομώτερον [n].

Tt 2 §. XI.

[t] v. *Cujac. Obs.* XIII. 33.
[u] v. *Suares. Notit. Basilic.* §. 19.
[x] v. *Ritter.* V. C. ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 402.
[y] Βασιλ. T. IV. *p.* 704. v. *Reizii* V. C. *Memorab. ex Basil. p.* 1240. in *Excurs.* XX. *Theoph.*
[z] Βασιλ. T. II. *p.* 193. 487. 490.
[a] Βασιλ. T. III. *p.* 370.
[b] in *Thesaur. Meermann.* T. III. &. V.
[c] *Matth. Blastares Syntagm. alphabet. praef.* apud *Bevereg. Pandect. Canon.* T. II. P. 2. *init. Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 370. cf. *Basil.* T. IV. *p.* 565. *& sq.*
[d] *Freher.* in *Epist. Dedicator. Jur. Graec. Rom.*
[e] *Meerm. Thes.* T. III. & V.
[f] *Const.* Tanta §. 9.
[g] Βασιλικ. T. IV. *p.* 336.
[h] *Fabrott.* Βασιλ. T. VI. *p.* 259. v. *Reizii* V. C. *Memorabil. ex Basilicis* in *Excurs.* XX. ad *Theoph. p.* 1234. voc. *Anonymus.*
[i] Is ἰνδὶξ nihil aliud haud dubie fuit, quam summem Legum, sive Epitome, contra quam videtur *Suaresio Notit. Basil.* §. 28. & *Fabricio Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 428.
[k] *Const.* Tanta §. 9.
[l] Βασιλικ. T. IV. *p.* 701. T. VII. *p.* 258.
[m] Βασιλικ. T. I. *p.* 100. T. II. *p.* 360. 562.
[n] *Matth. Blastares* l. c.

§. XI.

THEODORUS, *Hermopolites*, Antecessor Constantinopolitanus, *Codicem* interpretatus est συντετμημένως [o], *Commentarios* in *Digesta* scripsit [p], & in *Novellas* Justiniani [q]. Fragmenta quaedam ejus in titulos Dig. & C. de *Postulando*, *sive de Advocatis*, *&* *Procuratoribus*, *&* *Defensoribus*, cum Thalelaei aliorumque enarrationibus, edidit nuper Ruhnkenius [r].

§. XII.

CYRILLUS, videtur *Digestorum* πλάτος edidisse [s], & *Indicem Digestorum* [t], unde Ινδικέυτης dicitur [u], & ad *Codicem Commentarios* [x], & *Glossas Nomicas*, quae, quamvis sine dubio interpolatae a posterioribus & auctae ex Basilicis, hodienum extant, editae a Labbaeo [y]. Et hujus quaedam in eosdem titulos Fragmenta in lucem protulit idem Ruhnkenius.

§. XIII.

ISIDORUS, Antecessor, edidit *interpretationem Digestorum* [a], & *Codicis* [b].

§. XIV.

ATHANASIUS, Scholasticus, & Advocatus Emesenus, scripsit in *Novellas Justiniani Commentarios* [c], librum *de criminibus*, qui fuit in bibliotheca A. Augustini [d], & *Eclogam* sive delectum legum ἔκ τε τȣ̃ Κώδικος καὶ τῶν νεκρῶν διατάξεων τȣ̃ μεγάλȣ Ιȣςινιανȣ̃ ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν παρατίτλων, qui liber est in bibliotheca Caesarea [e].

§. XV.

PHOCAS, Magister militum, Consularis ac Patricius, scripsit ad *Codicem* [f].

§. XVI.

[o] *Matth. Blastares* l. c. cf. Βασιλικ. T. II. *p.* 364. 385. 486. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 366. 563.

[p] Βασιλικ. T. III. *p.* 40. 42. 388. 390.

[q] Βασιλικ. T. II. *p.* 583. 585. *s.* Ex commentario in Novellas locum insignem habet *Scrimger.* in *Novell.* Justin. p. m. 278. eumque laudat etiam *Eustath.* περὶ χρονικῶν διαςημ. p. m. 339. *Cujac.* T. I. *Opp. quae vivus fecit.*

[r] in *Meerm. Thes.* T. III. *&* V.

[s] Βασιλ. T. VII. *p.* 89. T. IV. *p.* 410.

[t] Βασιλ. T. II. *p.* 190. 192.

[u] Βασιλ. T. III. *p.* 184.

[y] Βασιλ. T. III. *p.* 60. 61. *sqq.*

[z] *Paris.* 1679. *fol.*

[a] Βασιλ. T. II. *p.* 535. 553. 558. T. III. *p.* 53.

[b] T. V *p.* 365. T. VI. *p.* 211. 212. 213. v. *Matth. Blastares*, l. c.

[c] Βασιλ. T. II. *p.* 585. *sq.* T. III. *p.* 94.

[d] *Suares. Notit. Basilic.* §. XXVI.

[e] v. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 477.

[f] Βασιλ. T. VI. *p.* 286.

§. XVI.

PHILOXENUS interpretatus est *Novellas* [*g*]. Hujus etiam esse *Glossas Nomicas*, quae nomine *Philoxeni* hodieque feruntur, quamvis a posterioribus ex Βασιλικῶν libris, aliorumque interpretationibus, valde vel auctae vel interpolatae, propius verum est [*h*]. Editae hae Glossae sunt cum *Cyrilli* aliorumque glossariis a Car. Labbaeo [*i*].

§. XVII.

ANASTASIUS interpretatus est *Digesta* [*k*].

§. XVIII.

Restat ex ICtis Justinianeorum temporum unus, isque principalis, JULIANUS, Antecessor Constantinopolitanus, de quo nobis diligentius dicendum est. Nam is, qui ANONYMI vocabulo saepe in libris scholiisque Βασιλικῶν laudatur [*l*], & is, qui a studio quaerendarum & solvendarum ἐναντιοφανιῶν dictus est, Εναντιοφανής [*m*], etsi iisdem fere temporibus vixere, tamen cum incerti sint, nostrum studium non desiderant.

§. XIX.

JULIANUS igitur, *Antecessor*, non confundendus [*n*] cum *Juliano* Patricio & Exconsule [*o*], nec cum eo, cui Priscianus libros suos inscripsit, post Justiniani obitum circa annum Chr. DLXX. Novellas Justiniani [*p*], in compendium redactas latineque versas, edidit sub nomine *Epitome Novellarum*: quae in Occidente maximam auctoritatem nacta, diligenter a primis juris civilis instauratoribus lectitata, & nomine *Novellarum Justiniani* fere laudari solita est [*q*]. Primum ab Ambrosio Camal-

[*g*] Βασιλ. T. II. p. 585. 586. T. III. p. 114. sq.

[*h*] v. *Labbaei* praef. ad *Glossar. Philoxeni & Cyrilli*.

[*i*] *Labbaei Glossar. Paris.* 1679. *fol* de his aliisque Glossariis vid. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* IV. c. 36. §. 2. *sq.* Usum autem & indolem veram cum horum, tum aliorum veterum glossariorum Gr. diligentissime & eruditissime ostendit Cel. *Ernesti* Prolus. *de Glossariorum Gr. vera indole & recto usu Lips.* 1742. quae *Hesychio Jo. Alberti* V. C. praefixa est.

[*k*] Βασιλ. T. IV. p. 701. C. T. VIII. p. 258.

[*l*] v. *Reizii.* V. C. *Memorab. ex Basilicis* in *Excurs.* XX. *ad Theoph.* p. 1234.

[*m*] v. c. Βασιλ. T. I. p. 70. *Schol.* 99. 100. *Schol.* v. *Reizii Memorab. ex Basil.* l. c. *Ruhnkenii* V. C. *praef.* ad *veter. ICtor. interpret.* in T. III. *Thes. Meermann.*

[*n*] uti *Heinecc. Hist. Jur.* I. 403. & *Eisenhart.* V. C. in *Institut. Hist. jur. litter.* p. 68. faciunt.

[*o*] v. *A. Augustin.* praef. ad *Julian. Novell.*

[*p*] non tamen omnes, sed CXXV.

[*q*] v. Cel. *Ritter.* ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 403.

maldulensi, sub nomine *Joannis Consulis de variis quaestionibus*, Mantuae inventa, in lucem edita est a Nic. Boerio, ICto Gallo [*r*]: quam secuta editionem est Ludovici Miraei editio plenior, & emendatior [*s*], cui successit A. Augustini editio cum paratitlis, indicibus, variis lectionibus & obscurorum verborum significationibus [*t*]: inde cura Fr. Pithoei repetita, & glossario variisque lectionibus locupletata prodiit [*u*]. Ceterum haec Epitome Novellarum, quibus ipsae Novellae Justiniani fastidio sunt propter nimiam verbositatem, commendari meretur; est enim concinna & elegans. Ejusdem Juliani adhuc superest *Dictatum pro Consiliariis*, & *Collectio de tutelis*, quae cum Epitome ab A. Augustino & Pithoeo edita sunt [*x*].

§. XX.

Jam producendi sunt ceteri, qui post Justinianum floruerunt, aut scripserunt. Paullo post Justinianum fuisse putatur incertus ille ICtus, qui *Brachylogum Legum*, veluti compendium, sive epitomen juris Justinianei, latine, & pro istis temporibus eleganter, scripsit: editus is liber est cum doctis observationibus nuper ab Illustri Seenckenbergio [*y*].

§. XXI.

Jam HEROS AMBLICHUS, qui laudatur a Stephano [*z*], & COBIDAS sive CUBIDIUS, qui Cyrillum & Stephanum laudat [*a*] scripsitque ποινάλιον [*b*], cujus etiam hodie supersunt quaedam commentaria in duos illos titulos, de quibus jam diximus, edita nuper a Ruhnkenio; LEO AMARZEUS, cujus interrogationem solvit Stephanus [*c*], BESTES, Novellarum interpres [*d*], quorum omnium in Scholis Βασιλικῶν sunt interpretationes, etsi ejusdem fere aetatis esse videntur, multa tamen sunt, quae dubitationem etiamnum adferant.

§. XXII.

Hic, quoniam locus esse videtur, attingenda etiam est dubitatio illa quae, quoniam in Βασιλικῶν scholiis, Thalelaei, Stephani, Anatolii, Isidori, Theophili, Dorothei, Theodori, Cyrilli, Athanasii, aliorumque, quos

[*r*] *Lugd.* 1512. *Venet.* 1537. 8.
[*s*] *Lugd.* 1560. 8. *Brug.* 1565. 4.
[*t*] *Ilerdae* 1576. 8.
[*u*] *Basileae* 1576. fol. & in *Opp. Pithoeor. Paris.* 1689.
[*x*] item a *Pithoeo* cum *Collatione Legis Mos. & Rom. Heidelberg.* a. 1656. 8.
[*y*] ubi de hujus auctoris aetate in praefatione docte disputat Ill. *Senckenbergius.*
[*z*] Βασιλ. T. III. *p.* 256. *fin.*
[*a*] T. III. *p.* 182. *A.*
[*b*] T. II. *p.* 633. *A.*
[*c*] v. *Suares. Notit. Basil.* §. 27.
[*d*] *Harmenopul. p.* 426. laudat *Nic. commen. p.* 372. *Th. myst.*

quos in hac aetate collocavimus, interpretationes, quasi ad Βασιλικῶν libros factae, ponuntur, aetatem eorum vel in posteriora tempora reiicit, vel certe dubiam reddit. Ea sic facile dissolvitur. Aut ipsi Βασιλικῶν collectores aut Glossatores Βασιλικῶν, antiquorum istorum juris Justinianei interpretum interpretationes ad illa Βασιλικῶν capita retulerunt, ex suis quaeque libris excerpta [*e*]. Neque alia potest ratio reddi. Plerorumque enim, saltem illorum priorum, aetas tam certo ad Justiniani tempora pertinet, ut dici contra nihil possit [*f*].

§. XXIII.

Eorum vero omnium, etsi in rebus judicandis hodie nullus usus est, ad interpretationem tamen juris Justinianei, cujus magna est auctoritas summam utilitatem esse ac prope necessitatem, auctoritas maximorum & summae existimationis interpretum dudum probavit [*g*].

§. XXIV.

Ut taceamus PARATITLA [*h*], quae statim post Justinianum, aut etiam vivo illo a ICtis ad usus suos confecta sunt, quorumque exempla hodie reperiuntur: Non possumus hoc loco praeterire *νόμους στρατιωτικοὺς ἐκ τοῦ Ῥούφου*, quas edidit primum Sim. Schardius cum Eustathio & Legibus Rhodiis [*i*], deinde auctiores Leunclavius [*k*]. Eas leges militares collectas his fere temporibus ab aliquo Graeco ICto, existimo, propterea, quod apud Schardium inscribuntur *περὶ στρατιωτικῶν καταστάσεων, καὶ ἐπιτιμίων Ἰουστινιανοῦ βασιλέως*: is esse putatur Justinianus II. Cum vero apud Leunclavium, pro Justiniano, *ex Rufo* esse dicantur, non equidem ex P. Rutilii Rufi veteris ICti legibus militaribus eas seligendas curasse Justinianum II. [*l*], sed a Rufo quodam, temporibus Justiniani II. collectas existimem.

§. XXV.

Ejusdem aetatis & rationis sunt Νόμοι *γεωργικοὶ κατ' ἐκλογὴν βιβλίων τοῦ θείας λήξεως Ἰουστινιανοῦ*, editi primum [*m*] graece & latine a Balduino cum commentario, deinde a Schardio [*n*], tandem a Leunclavio [*o*] Has

[*e*] v. *Reizii* V. C. *Excurs. ad Theophil. p.* 1233. *Ruhnkenii* V. C. praef. ad *Thalelaei*, *Cyrilli*, *Stephani* &c. commentarios in *tit. de postulando* cet. T. III. *Thes. Meermanniani*.

[*f*] v. *Reizii* V. C. *Excurs.* XX. *ad Theoph. p.* 1242. *sqq.*

[*g*] v. *Eckarti Ermeneutic. Juris.* I. 6.

[*h*] de *Paratitlorum* indole v. *Menag. Amoen. Jur. Civ. p.* 89. *sqq.*

[*i*] *Basileae* 1501. 8.

[*k*] in *Jur. Gr. Rom. T.* II.

[*l*] uti existimat *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 490.

[*m*] *Paris.* 1542. 4. cum Novellae Justiniani primae versione & commentariis,

[*n*] *Basil.* 1561. 8.

[*o*]. Has igitur leges rusticas collectas Justiniani II. temporibus existimo. Similes etiam subiiciuntur leges rusticae Harmenopuli Promtuario.

§. XXVI.

Forte sub idem tempus compilatae undique & confictae *Leges Rhodiorum nauticae*, de quibus jam supra diximus [*p*]: fortassis ab eo DOCIMO, ICto cujus *Sententia*, quando Legibus Rhodiorum nauticis locus sit, ex libro ejus quodam juridico Legibus Rhodiorum in fine subiicitur [*q*]. Certum est, non esse genuinas, sed fraude suppositas [*r*].

§. XXVII.

Corollarii quasi loco juvat hic breviter dicere de iis libris, quibus Leges Imperatorum Romanorum cum Canonibus ecclesiasticis componuntur & comparantur: neque enim abhorret a nostro instituto: cum multa ibi reperiantur ad pleniorem & uberiorem cognitionem juris Romani. Ejus generis σύστημα vocatur Νομοκανών. Ad eam rationem Episcopi orientales adducti sunt propterea, quod Justinianus Imp. *Codicem Canonum universae ecclesiae* sua auctoritate confirmaverat, ac suarum legum numero jusserat haberi [*s*], multasque ecclesiasticas constitutiones ediderat. Primus Νομοκανόνος auctor est JOANNES, Antiochenus, scholasticus, scriptor *collectionis Canonum* [*t*], qui a Justiniano Patriarcha Constantinopolitanus creatus est anno Christi DLXIV. Hic Νομοκανών primum editus est a Justellis [*u*]. Multos alios hujus generis libros adhuc ineditos latere in Bibliothecis, intelligitur ex Indicibus. Atque haec quidem de Jurisprudentia horum temporum hactenus.

C A-

[*o*] *Jur. Gr. Rom. T. II.* e Fr. Pithoei bibliotheca.

[*p*] v. *Libr.* II. *cap.* II. *Sect.* I. §. 98.

[*q*] *Leunclav. Jur. Graec. Rom.* T. II.

[*r*] v. *Bynckershoek.* Exerc. ad *L.* Ἀξίωσις *cap.* 8.

[*s*] *Nov.* CXXXXI. *cap.* I.

[*t*] quae falso tribuitur *Theodoreto*, Cyri episcopo, & sub hujus etiam nomine olim laudabatur. Sed eam esse *Joannis Scholastici*, docuit *Justell.* in praef. ejusque nomine edidit in. *Biblioth. Jur. Canon.* T. II. cf. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* IX. p. 158.

[*u*] *Bibliothec. Jur. Canon. vet. T.* II. de eo v. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* X. *p.* 158. *sqq.*

CAPUT II.
DE
JURISPRUDENTIA NOVISSIMA
A
BASILIO MACEDONE
USQUE AD EXCIDIUM
CONSTANTINOPOL.

SECTIO I.
De Statu Publico.

§. I.

NOvam orditur rerum feriem ftirpemque BASILIUS MACEDO, rara felicitate factus ex equifone Imperator, a. Chr. DCCCLXVII. [a]. Is, creato Augufto filio CONSTANTINO, & paullo poft etiam altero LEONE, e quibus ille vivo patre fato functus, hic fuperftes manfit, Manichaeos, & Saracenos juftis proeliis fregit: jus civile emendare adgreffus eft. Reliquit etiam librum, qui infcribitur *Paraenefes ad Leonem filium* [b]. Princeps legum ac juftitiae ftudiofiffimus, in pauperes liberalis, ceterum paullo crudelior, cafu mirabili periit, anno Chr. DCCCLXXXVI. imperio functus annos XVII.

§. II.

Eo mortuo imperium tenuit LEO, ob artium ftudia cognominatus *Sapiens* five *Philofophus*. A Bulgaris magnam calamitatem paffus eft; ceterum in emendando conftituendoque jure civili, infignem operam pofuit. Confulatum autem plane occidere paffus eft [c]. Variis jactatus for-

[a] v. *Pag. Diff. Hypat. P.* III. *c.* 4. *p. m.* 259.

[b] Editus eft graece & latine *Parif.* 1584.

[c] v. *Pag. Diff. Hypat. P.* III. *c.* 4. §. *ult.*

fortunae aut perfidiae casibus, obiit anno Christi DCCCCXI. imperii XXVI. Constantinumque filium impuberem, septem annorum, reliquit heredem. Princeps doctissimus pro istis temporibus scripsit libros τακτικῶν & librum *de aucupio* [*d*].

§. III.

CONSTANTINUS, cognomento *Porphyrogennetus*, impubes imperium nactus, variis tutorum suorum, aliorumque fraudibus obnoxius vixit. Nam ROMANUS quidem *Lecapenus*, data in matrimonium filia, Caesar ab eo creatus, quo solus aut certe sine pari regnaret, contemto, aut insuper habito, Constantino Augusto, filium suum Christophorum diademate ornat; ac paullo post duo alios filios. Inde fere solo nomine Porphyrogenneti Constantinus contentus esse, & pingendis imaginibus operam dare coactus. Interim respublica Graecorum, incursionibus aut victoriis barbarorum valde vexata. Respexit tandem fortuna Constantinum, & rempublicam: Romanus cum filiis suis in exilium missus, justae vindictae solvit poenas. Inde Constantinus, adscito in imperii collegium filio Romano II. rempublicam constituere coepit. Artes liberales paene intermortuas, propositis etiam proemiis, ad vitam quasi revocare, jurisque prudentiam & jus civile quasi de novo condere. Adversus hostes non ubique felix: variis alienorum insidiis superstes, tandem fraude filii Romani, qui habere imperium, quam expectare, mallet, periit anno Chr. DCCCCLXII. Doctus princeps fuit, qui etiam nonnulla scripserit, veluti librum *de Thematibus Orientis et Europae* [*e*], *Notitiam imperii*, sive de regno administrando ad filium [*f*]: item περὶ ταξειδίων βασιλικῶν [*g*]: item *de militia* [*h*]; ac denique *Ceremoniale aulae Constantinopolitanae*, quod e libro scripto cum maxime editur Lipsiae [*i*]. Fieri ex historicis etiam curavit Epitomen pragmaticam, in titulos sive locos communes LIII. divisam, unde titulus *de Legationibus* adhuc extat [*k*].

§. IV.

Successor ROMANUS III. parricida, non aetate magis, quam moribus, puer, imperium flagitiose administravit. Res militaris tandem restituta per Nicephorum Phocam, qui post eum regnavit, & res adversus barbaros

[*d*] in biblioth. *A. Augustin. n.* 228. fuit.
[*e*] editus & conversus est a *B. Vulcanio.*
[*f*] is liber scriptus fuit in *bibliotheca Palatina:* & in *bibl. reg. Paris.* v. *Casaub.* praef. *ad. Polyb.* p. m. 15.
[*g*] cujus meminit *Wolff.*
[*h*] is Codex fuit in bibl. *A. Augustini.*
[*i*] cura Cl. *Reiskii*: ejus T. I. jam prodiit a. 1751.
[*k*] Edita haec *Excerpta Legationum* partim ab *Ursino* & *Hoeschelio*, partim a *Valesio*.

baros egregie gestae. Exactis duobus annis moritur Romanus, relicta Anastasia Theophano cum duobus filiis, DCCCCLXIV.

§. V.

NICEPHORUS PHOCAS, mortuo Romano, cum exercitui praeesset, insidiis a Bringe cubiculario petitus, suae tutelae causa necessario Imperatoris dignitatem adsumsit: quam ut firmaret, Augustum Theophano viduam in matrimonium duxit. Barbaros inprimis Saracenos, egregie devicit: at, exorto propter Siciliam, & Calabriam inter eum & Ottonem Imperatorem occidentalem bello, inferior discessit, multum attrito ejus exercitu, & Calabria tributaria Ottoni facta est. Propter auri atque pecuniae cupiditatem & rapacitatem omnibus odio fuit, & execrationi: tandemque anno Christi DCCCCLXX. insidiis ac fraude Joannis Zimiscae, qui post eum imperator fuit, noctu occisus est. Ceterum etiam librum *περὶ στρατηγιῶν*, sive *de re militari* [*l*], reliquit.

§. VI.

JOANNES ZIMISCES, multis cum adversariis atque perduellibus conflictatus, multis etiam cum barbaris bellis gestis, superior fuit. Tandem insidiis Basilii Eunuchi veneno sublatus est an. Ch. DCCCCLXXVII redditumque imperium stirpi Basilii Macedonis, Constantino & Basilio filiis Romani junioris.

§. VII.

BASILIUS junior, & CONSTANTINUS, *Porphyrogenneti*, avito imperio recepto, cum alios intestinos, tum externos hostes habuerunt: inprimisque Bulgaros: quos tandem feliciter debellarunt. Tributi genus Ἀλληλέγγυον invenerunt. Basilio mortuo, anno Christi MXXVI. Constantinus solus tres annos imperavit. Uterque non admodum bene domi rem administravit: Nam Basilius quidem rerum gestarum fortuna tandem sustulit animum; opibus ac pecuniis struendis unice intentus, eruditionem ac litteras plane neglexit: ac terrore magis invitis, quam bonitate volentibus civibus maluit imperare. Constantinus autem turpissimum ventris ac Veneris mancipium, ludis, ac theatris deditus, in vilia ac barbara mancipia prodigus, in optimos quosque tenax, summo odio flagravit, sibique rebelles excitavit. Tribus ante mortem diebus Romano Argiropulo filiam Zoen, in matrimonium, simulque imperium quasi dotale, tradidit.

[*l*] Codex scriptus olim fuit in *biblioth. Palatina*.

§. VIII.

ROMANUS IV. *Argyropulus* a liberalitate sive prodigalitate, quam primis imperii annis exercuit, dictus, anno MXXIX. imperium suscepit. Cum barbaris rem male gessit; qua fortunae asperitate, exasperatus ipse, ut amissa pensaret quodammodo, mutatis moribus, factus est, ex opum contemtore, acerbus debitorum fiscalium exactor, & pecuniae avidissimus. Post quinque annorum administrationem, imperium, unde acceperat, perdidit. Zoe enim uxor, Michaelis Paphlogonis amore percita, per hunc sustulit eum e medio, adulterumque in toro & imperio collocavit.

§. IX.

MICHAEL IV. *Paphlogo*, anno Christi MXXXV. Imperator factus, sex annos regnavit: totum autem istud sexennium omnis generis calamitatibus, fame, siccitate, pestilentia aliisque infestum fuit: neque foris melius administrata res est. Tota Sicilia & Italia, exceptis paucissimis urbibus, amissae. Neque aliter fieri poterat, Imperatore, propter morbum sonticum, omnibus publicis fere negociis abstinente, rebusque omnibus aliorum, aut imperitorum, aut improborum, ministerio permissis. Tandem ingravescente in dies morbo, de consilio Joannis Spadonis, fratris sui, Imperator uxori dedit negocium, ut Michaelem Calaphatem sororis suae filium, adoptaret: Imperator eum Caesarem adpellat. Paullo post monasterium ingressus moritur.

§. X.

MICHAEL V. *Calaphates*, homo improbus, ingratus, & in suos cognatos saevus, eodem anno MXLI. quo ad imperium adscenderat, quatuor mensibus exactis, furore civitatis deturbatus imperio est; revocata Zoe, quae in exilium ab eo pulsa erat.

§. XI.

CONSTANTINUS igitur XI. *Monomachus*, a Zoe tori & imperii consors eodem anno factus, multum calamitatis passus est a Russis, ac Turcis, provincias vastantibus, ac tantum non urbem oppugnantibus: quibus ipse quodammodo aditum patefecerat, detractis praesidiis limitaneis, ne stipendium solvere necesse foret. Mortuo ei, anno MLIV. successit THEODORA, Zoës augustae soror, unumque annum imperavit. Inde MICHAELEM VI. *Stratioticum* anno MLVI. decrepitum jam senem, creavit Imperatorem: qui rerum gerendarum & benevolentiae colligendae rudis, brevi post, contra ipsum a viris militaribus creato

Imp.

Imp. ISAACIO *Comneno*, imperio excidit anno Chr. MLVII. Isaacius autem, cum aerarii replendi causa bona ecclesiastica accidisset, donationes ab antecessoribus factas rescidisset, spectro territus, post biennium imperium abdicatum anno Chr. MLX. tradidit Constantino Ducae, seque monasticae vitae mancipavit.

§. XII.

CONSTANTINUS XII. *Ducas*, ingenio paullo tardiori sive sua sive amicorum avaritia remp. pessumdedit. Nam viros militares, quod nimium stipendium poscerent, sacramento solvit; Itaque cum Uzi, gens Scythica, magna vi, imperium invasissent, nullae erant militum copiae, quibus defenderet: actumque de eo fuisset, nisi pestilentia barbaros adsumsisset. Obiit an. Chr. MLXVII. imperii potestate Eudoxiae viduae, & quatuor filiis Caesaribus relicta.

§. XIII.

Eudoxia vero Constantini vidua, cum respublica virum postulare videretur ROMANUM V. *Diogenem*, maritum & Imperatorem facit. Is cum Turcas, adsiduos imperii hostes egregie vicisset, captus tandem ab iis est, dimissusque privignorum conspiratione imperium ac vitam perdidit anno Chr. MLXXI.

§. XIV.

MICHAEL VII. *Ducas*, paternum scelere nactus imperium, nullius nec ingenii, nec peritiae homo, republica male tractata, creato CONSTANTINO XIII. *Duca*, filio Imperatore, post septem annos periit, anno Chr. MLXXVIII.

§. XV.

Inde CONSTANTINUS XIII. *Ducas*, & NICEPHORUS, *Botoniates*, tres annos imperant. Sequitur ALEXIUS *Comnenus*, anno Chr. MLXXXI. novo nomine Σεβαστοκράτωρ adpellatus. Ejus regnum nobilitatum est Expeditione Latinorum sive Francorum Sacrata, quam Cruciatam vocant: in qua, quamvis multis difficultatibus, etiam ipsius Graecorum Imperatoris Alexii fraudibus, conflictati, tandem Hierosolymis, & Palaestina potiti, atque Godfridus Bullioneus primus rex Hierosolymorum creatus anno Chr. MXCIX. cui frater Balduinus deinde successit. Alexius obiit anno Chr. MCXVIII.

§. XVI.

Ei successit filius JOANNES, *Comnenus* vulgo *Calo-Joannes*, dictus. Adversus Turcas, aliosque barbaros feliciter rem gessit. Latinis in Syria

ria dominantibus, invidia quadam, eripere provincias conatus, in Cilicia mortuus est a. Chr. MCXLIII. relicto imperio Manueli, filio natu minori.

§. XVII.

MANUEL *Comnenus* perfidia & astutia, quam virtute, melior, ut Latinorum sive Francorum expeditionem novam, cui invideret, irritam faceret, summam rei Christianae securim injecit: multumque a Latinis acceptum damni est. Neque haec ipsi Manueli fraus parvo stetit. Inde, juncta cum Latinorum principibus orientalibus amicitia, expeditionem in Aegyptum suscepit, Sed frustra fuit. Obiit a. Chr. MCLXXX.

§. XVIII.

Successit ALEXIUS III. *Comnenus*, qui, cum nondum in suam tutelam venisset, ab iis, qui tutelam vel gerebant, vel simulabant, male tractata republica, ipse vero tandem anno Christi MCLXXXIII. interfectus est a tutore suo ANDRONICO, qui inde imperium rapuit. Sed cum omnia scelere & crudelitate improbissimus tyrannus impleret, post unius anni imperium occisus est,

§. XIX.

Sequitur ISAACIUS *Angelus*, anno Chr. MCLXXXV. regnat annos novem. Eo imperante anno MCLXXXVII. Hierosolymae a Saladino, duce Turcarum, Christianis ereptae, cum maxima provinciarum a Latinis occupatarum parte, in ditionem Turcarum venerunt. Neque Friderici Imperatoris expeditio nova rem restituit. Mortuus enim Fridericus in Oriente, res omnes, omnia conata, destituit. Isaacius autem cum ab internis hostibus tum a barbaris, multum damni passus, a fratre Alexio tandem oculis ac regno privatus est.

§. XX.

ALEXIUS IV. *Angelus* fraude & scelere partum imperium init anno Chr. MCXCV. Homo voluptatibus atque libidinibus deditus, adversus barbaros rem male gessit: quos sibi importunitate naturae paraverat intestinos hostes, fraude atque dolis plerosque interemit: tandem vero vindictae divinae poenas solvit. Nam Isaacius Angelus, quamvis oculis privatus, cum liberiori exilio uteretur, persuadet filio Alexio, ut a Latinis opem, atque reductionem in regnum, petat. Hi ingenti cum classe advecti, Byzantium occupant, Alexioque tyranno in fugam conjecto, Isaacium Angelum, quamvis excoecatum, cum filio ALEXIO, *Angelo*, anno Chr. MCCIII. in sede regia reponunt. Neque ta-

tamen a liberatoribus ipsis temperatum injuriis est. Nullum non genus sceleris & flagitiorum editum in Byzantinos; conniventibus etiam Imperatoribus Graecis: in quos denique ipsos civium suorum furor incubuit. Strangulatus est Imperator Alexius, post sex mensium imperium. Inde ALEXIUS *Ducas Murzuflus* imperium adreptum, duoque menses retentum, relinquere coactus est Latinis anno Chr. MCCIV. E Latinis BALDUINUS *Flander* creatur Imperator, regnatque XI. menses. Comnena vero familia Trapezuntem in Ponto occupat; Theodorus Lascaris Niceae in Asia imperat. Atque haec sunt tempora imperii Constantinopolitani, quibus perturbatissimus status esset, & respublica quasi ad interitum properaret suum.

§. XXI.

Balduino Flandro, intra annum occiso, Byzantii successit filius HENRICUS anno Chr. MCCVI. imperavit annos X. Inde a. Chr. MCCXVI. PETRUS *Altissiodorensis*, usque ad annum Chr. MCCXXII. quo ei successit filius ROBERTUS: quo mortuo imperium tenuit BALDUINUS II. filius ab anno Chr. MCCXXIX. usque ad annum MCCLXI. quo tempore finem habuit Byzantinum Latinorum imperium.

§. XXII.

Nam MICHAEL *Palaeologus*, cum JOANNIS IV. *Ducae*, post obitum THEODORI Jun. *Ducae*, qui patri JOANNI *Ducae* Niceae imperanti successerat, constitutus esset tutor, noctu Byzantium cum parva manu per cuniculos ingressus, Balduinum Imperatorem salutem fuga quaerere coëgit, firmatisque sibi opibus, & Joanne suae tutelae commisso excaecato, ipse Imperator salutatus est. Regnavit annos XXIV. Ab eo familia Palaeologorum imperium Orientale usque ad excidium Byzantii tenuit.

§. XXIII.

Ejus filius ac successor ANDRONICUS Senior *Palaeologus*, imperium nactus anno MCCLXXXIII. imperavit annos quinquaginta. Neque hoc diuturno tamen imperio magni fuit. Multa in ecclesia discidia, ingens a Turcis vastitas provinciis, clades exercitibus illata; atque tota prope Asia occupata. Tandem senex etiam nepoti Andronico ludibrio fuit, qui ei invite imperium extorsit. Paullo post moerore consumtus est.

§. XXIV.

ANDRONICUS II. *Palaeologus* imperium avo ereptum iniit anno Chr. MCCCXXXII. Homo flagitiosissimus, & omnibus vitiis coopertus,

inu-

inutilis fuit reipublicae. Octo annis in summa potestate exactis moritur, filio impuberi Joanni tutore constituto Joanne Cantacuzeno.

§. XXV.

JOANNES V. *Palaeologus* patri successit anno Chr. MCCCXLI. Hunc tutor Joannes Cantacuzenus, propemodum ab omni imperio removit dignitatemque Augustalem usurpavit. Tandem ea potestate a Joanne Imperatore exutus, & monasticam vitam sequi coactus est. Eo regnante, mirum in modum Turcarum potentia opesque in Europa crevere.

§. XXVI.

EMANUEL II. *Palaeologus* nactus imperium est a. Chr. MCCCLXXXIV. Ei succedit JOANNES VII. *Palaeologus*, filius, a. Chr. MCCCCXVIII. huic vero CONSTANTINUS XV. an. MCCCCXLV. ultimus Byzantinorum Imperator. Nam anno Chr. MCCCCLII. a Turcis capta Constantinopolis, ipsi Imperatori exitium, imperio Romano in oriente finem attulit.

SECTIO II.

De Constitutionibus Imperatorum

sive

de Basilicis,

atque

Novellis Impp.

§. I.

MAgna rerum legumque mutatio a Justiniani inde temporibus facta erat: & promulgatis subinde Novellis ab Imperatoribus, a ICtis editis in jus Justinianeum commentariis copiosis, magna legum multitudo, & juris civilis varietas, sive inconstantia invaluerat: ipsorum denique librorum juris Justinianei locum auctoritatemque in foro occupaverant interpretationes Graecae, & interpretum opiniones. Itaque nono post Christum natum saeculo, Basilio Macedoni Imperatori necessitas reipublicae flagitare videbatur novam juris civilis correctionem.

§. II.

§. II.

Eam in rem BASILIUS primum ipse Constitutiones novas edidit: e quibus nonnulla hodie capita supersunt, veluti duo capita περὶ δικαστῶν, & περὶ σημείων τῶν ἀριθμῶν [a] item *de quartis nuptiis*, *de concubinis non habendis*, *de personis*, *quae matrimonium contrahere cogi possint*, & *de beneditione nuptiarum clam non facienda* [b]: item aliarum capita sex [c], quorum quatuor priora pertinent *ad hereditatem ex causa intestati*, reliqua duo *ad coedis consulto factae poenas*, & ad *jus patriae auctoritatis in nuptiis filiae XXV. annis majoris* [d]: extat item ejus integra Constitutio, qua cavit *ut jusjurandum in litibus disceptandis*, *omnino non adhiberetur*, *sed omnes contractus & pacta conventa*, *per scripturas testibus praesentibus*, *fierent* [e]: quae omnia edita sunt a Frehero.

§. III.

Tum vero suscepit totum jus civile in meliorem ordinem modumque redigere: eamque in rem publicavit Πρόχειρον τῶν νόμων sive Εκλογὴν quandam, quadraginta titulis constantem [f], a. Chr. DCCCLXXVI. Ea Ecloga scripta adhuc servatur in bibliotheca Caesarea Vindobonensi [g], aliisque; diversis tamen nominibus Imperatorum inscribitur.

§. IV.

Institutum vero ab eo opus τῶν Βασιλικῶν Διατάξεων, perfecit demum filius LEO *Philosophus* circa annum Chr. DCCCLXXX. usus opera *Sabbathii Protospatharii* [h]. Circa annum Chr. CMX. deinde CONSTANTINUS *Porphyrogennetus* (ut de Βασιλικῶν auctoribus uno tenore dicamus) novam τῶν Βασιλικῶν Ανακάθαρσιν, hoc est *Basilica repetitae praelectionis* [i], sive denuo recognita atque emendata, edidit.

[a] apud *Bonefid. p.* 12. & ad calcem Novellarum in ed. *Leuweniana p.* 279.
[b] in *Leunclav. Jur. Gr. Rom.* T. I. *p.* 86.
[c] nam septimum etiam est inter priora illa quatuor de *personis*, *quae ad matrimonium cogi possint*.
[d] *Leunclav. Jur. Gr. Rom.* T. II. *p.* 124. *sqq.*
[e] *Leunclav. Jur. Gr. Rom.* T. II. *p.* 135. *sqq.*
[f] non *sexaginta* titulis: ut *Cujac. Obs.* VI. 9. aliique existimant. v. *Lambec. Catal. Biblioth. Vindobon.* VI. *p.* 19.
[g] Neque hoc πρόχειρον confundendum est cum alio ejusdem generis, cujus partem edidit *Freherus* in *Leunclav. Jur. Gr. Rom.* T. II. de quo paullo post.
[h] v. *Matth. Blastares* apud *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 371.
[i] v. *Cujac. Obs.* VI. 9.

§. V.

Βασιλικῶν corpus in sex τεύχη, sive volumina, & sexaginta libros tributum [*k*], modo ἑξηκοντάβιβλος, modo ἑξάβιβλος, adpellatur. Collectum id est & compositum ex Graecis quibus tum utebantur, Institutionum, Pandectarum, & Codicis versionibus, non tamen iisdem semper, sed variis [*l*], ex Novellis Justiniani; & tredecim Edictis, ex ICtorum Graecorum in jus Justinianeum commentariis, Paratitlis, aliisque libris, ex Sententiis Patrum & Conciliis, ex Imperatorum, Justinianum secutorum, Constitutionibus & Legibus [*m*], & denique ex Ἐπαρχικοῖς & Ῥωμαϊκοῖς [*n*]. Eam tamen rationem tenuerunt, quemadmodum par erat, ut omitterent, ac mutarent ea, quae ab usu essent remota, vel aliter constituta novis constitutionibus [*o*].

§. VI.

Hi Βασιλικῶ libri integri ad nostram aetatem pervenerunt, eosque universos olim possedit Cujacius [*p*]: nondum tamen omnes editi sunt. Nam primum Gentianus Hervetus *sex* tantum libros latine [*q*]: deinde libri *sexagesimi* interpretationem latinam Cujacius [*r*]; libros hos a Gentiano Herveto & Cujacio versos [*s*] apud Wechelos D. Gothofredus: librum XXXVIII. & XXXIX. a Jac. Cujacio conversos, cum indice titulorum libri XXXVIII. XXXIX. XL. XLI. XLII. Car. Labbaeus [*t*]: tandem vero omnes sexaginta libros ex bibliotheca regia Parisiensi Car. Ann. Fabrottus [*u*] edidit, graece, & cum interpretatione Cujacii, &, ubi haec deficiebat, sua. Sed tenendum est, hic tantum XLI. libros integros adparuisse: ceteros autem *undeviginti* [*x*], a Fabrotto editos, non esse ipsos illos, uti a Leone & Constantino pro-

[*k*] *Matth. Blastares* l. c.

[*l*] modo ex versione κατὰ πόδα, modo ex alia κατ' ἐπιτομὴν modo ex alia κατὰ μέσην τάξιν aut ex παραφράσει: unde Justinianei juris sententia modo contractius, modo latius, modo de verbo ad verbum exhibetur in Basilicis. v. *Eckhard. Hermeneut. Jur.* I. 7.

[*m*] v. *Suaref. Notit. Basilicor.* §. 17. *sqq.*

[*n*] v. *Cujac. Obs.* VI. 16.

[*o*] v. *Bynkershoek. Obs.* VIII. 17. *p.* 519. De ratione Βασιλικῶν cf. *Jo. Jensii Uberior Notitia Basilicorum* in *Stricturis* ad *Juris Rom. Pand. p.* 40. *sqq. praefat.*

[*p*] Cujacium omnes Basilicorum libros possedisse cum scholiis Graecorum interpretum refert. *Broeus* in *Chronolog. hist. totius juris.* cf. *Suaref. Notit. Basil.* §. 32. eo mortuo ad *P. Fabrum* pervenerunt: post cujus mortem quo pervenerint, non constat. Neque enim omnes eruti sunt.

[*q*] Nempe libros XLV. XLVI. XLVII. XLVIII. integros & XXVIII. XXIX. mutilos: *Paris.* 1557. *fol.* ex bibliotheca A. Augustini.

[*r*] *Lugd.* 1566. *fol.*

[*s*] *Hanov.* 1598. & 1606. *fol.*

[*t*] *Paris.* 1609. *fol.*

[*u*] *Paris.* 1647. *fol. Vol.* VII.

[*x*] Libri nempe XIX. XXXI. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII. XLIII. XLIV. XLIX. L. LI. LII. & reliqui usque ad LX.

profecti, Βασιλικῶν libros, sed a Fabrotto ex Synopsi Βασιλικῶν, Theodori Hermopolitae scholiis Harmenopulo, aliisque juris Graeci interpretibus, utcumque congestos & quodammodo restitutos. Neque enim in bibliotheca regia inveniebantur: & Fabrottus, cum ex Suaresii Notitia Basilicorum scire deberet, universos Βασιλικῶν libros Cujacio mortuo ad P. Fabrum pervenisse, & penes hujus heredes esse, supina quadam negligentia, vel oblivione, inde consequi omiserat. Qua re cum ingens jurisprudentiae jactura facta sit, Gerardus Meermannus egregie meritus est de juris scientia, cum quatuor ex illis nondum editis libris, nimirum libr. XLIX. L. LI. & LII. e bibliotheca regia Parisiensi impetratos, in lucem revocavit [y]: ut hodie tantum quindecim libri desiderentur.

§. VII.

Qui Βασιλικῶ libri etsi nullam vim legum, auctoritatemque in rebus litibusque disceptandis nullam habent, tamen ad interpretationis & emendationis in libris juris Justinianei facultatem uberrimi sunt, atque utilissimi [z]: ex iisdemque Cujacius & summi quique interpretes egregia interpretationis vel emendationis subsidia & adjumenta habuerunt. Quos ut imitentur ii, qui ad eandem jurisprudentiae elegantioris laudem adspirant, optabile est.

§. VIII.

Jam ad Constitutiones Imperatorum Novellas post Βασιλικῶν promulgationem editas revertimur. Principes sunt Novellae Constitutiones LEONIS *Philosophi*, ab anno Chr. DCCCLXXXIX. usque ad annum DCCCCXI. numero CXIII. editae, & ἐπανορθωτικαὶ καθάρσεις adpellatae [a]: quibus Leo instituerat quam plurima juris Justinianei capita corrigere. In quo eam rationem secutus est, ut fere singula capita singulis constitutionibus amplecteretur, diligenterque rationibus & argumentis confirmaret. Graece primum editae sunt ab Henr. Scrimgero [b]: latine redditae ab H. Agylaeo [c]: inde vero Leuwenianae Corporis Justinianei editioni graece & latine, & multis aliis latine tantum adjectae post Novellas Justiniani reperiuntur. Ceterum eas Novellas Jac. Cujacius [d], & Jac. Gothofredus [e], ne in Oriente quidem Leonis aeta-

[y] in *Thesaur. Jur. Civ. & Canon.* T. V. cum interpretatione latina, & adnotationibus *G. O. Reizii* V. C. qui de iis in *praefat.* agit.

[z] v. *Viglii Zuichemi* praef. ad. *Theoph.* in ed. *Reiz.* & *Eckhard. Hermeneut. Jur.* I. 7.

[a] Indicem harum Novellarum v. apud *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 409. *sqq.*

[b] *Paris.* 1558. *fol.* ap. *H. Steph.* una cum Justiniani Novellis, & Edictis, & Justini Tiberiique constitutionibus.

[c] *Bas.* 1661. 8. cum Novellis Justiniani & cet.

[d] *Cujac. Obs.* XVII. 31.

[e] *Gothofr. Manual. Jur. p. m.* 71. *sqq.*

aetate auctoritatem habuisse arbitrati sunt, exceptis his, quae de iis capitibus sancirent, de quibus ante nihil esset cautum. Sed vanam hanc esse sententiam, facile intelligas. Neque testimonia ab viris doctissimis producta tantam habent auctoritatem, quantam iis adrogant [*f*].

§. IX.

Quam vero hodie in judiciis auctoritatem, quemve usum habeant, quaerenti, recte ita respondeas, ut neque nullas, neque omnes receptas esse dicas [*g*].

§. X.

Promulgavit idem Leo quoque Constitutiones τακτικὰς atque *militares* & speciatim *naumachicas* [*h*]: quarum omnium cautiones ac sanctiones Imperator doctissimus ex superiorum Imperatorum Augusti, Trajani inprimis & Hadriani legibus militaribus potissimum retulisse putatur.

§. XI.

Ejusdem LEONIS cum fratre ALEXANDRO ab XI. Mai. A. Christi DCCCCXI. ad VI. Jun. DCCCCXII. Constitutiones duae sunt, una *de judicibus* [*i*], altera, *de locatione praediorum emphyteuticorum orphonotrophei*, recondita in orphanotropheo [*k*]. Idem imperator Leo quoque ordinavit constitutione singulari *thronos ecclesiarum Patriarchae Constantinopolitano subjectarum* [*l*].

§. XII.

Ejusdem LEONIS & CONSTANTINI *Porphyrogennetae* auctoritati adrogatur ἡ Εκλογὴ τῶν νόμων, quae partim edita est a Frehero [*m*]: non confundenda cum Προχείρῳ Basilii Macedonis inedito [*n*].

§. XIII.

[*f*] v. *Bynckershoek. Obs.* IV. 1.

[*g*] Hanc in rem egregia est *Casp. Achatii Beckii* Diss. de *Novellis Leonis, earumque usu & auctoritate Jen.* 1726.

[*h*] de quibus omnibus vid. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* VI. *p.* 368. *sqq.* Constitutiones ipsas primum latine conversas edidit *Jo. Checus Bas.* 1554. 4. deinde graece quoque, adjectis quibusdam castigationibus, vulgavit *Jo. Meursius Lug. Bat.* 1612. 4. denique *Aeliani Tacticis* a *Sixto Arcerio* adjunctae sunt ibidem 1613. 4.

[*i*] Apud *Bonefid. Jur. Or. p.* 14. *Leunclav. Jur. Gr. Rom. T.* I. *p.* 103. & ad calcem Novellarum in editione *Leuweniana n.* 280. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 416.

[*k*] *Leunclav. T.* I. *p.* 102.

[*l*] quae dispositio est cum scholiis ap. *Leunclav. T.* I. *p.* 88. *sqq.*

[*m*] *Leunclav. Jur. Gr. Rom. T.* II. *p.* 79. *sqq.* in cujus margine adscriptum est, editam eam esse *a. Chr.* 838. perperam: cum ne Basilius quidem Macedo illo anno imperaverit: sed demum ab *anno Chr.* 867. Inde tamen haud dubie *Heinecc. Hist. Jur.* I. 404. & alii confundentes Πρόχειρον τῶν νόμων Basilii Macedonis cum hac *Ecloga* in errorem lapsi sunt, cum statuunt, Basilii Macedonis Promtuarium factum esse *anno Chr.* 838.

[*n*] v. supra hac Sect. §. III. Ceterum alia Leonis Ἐκλογὴ fuit in Bibliotheca Palatina, opus meris definitionibus constans v. *Suares. Notit Basil.* §. 11.

§. XIII.

A ROMANO *Seniore* ab anno Christi DCCCCXIX. usque ad annum DCCCCXLIV. plurimae sunt Constitutiones promulgatae: quarum nonnullae extant, veluti, *de emtionibus praediorum a potentioribus non contrahendis* [o], & *de potentioribus* ad emtionem praediorum non *admittendis*, eodem exemplo [p] *de rescindenda venditione* [q], ex Novella περὶ τȣ̃ μὴ εἰσέρχεσθαι τȣ̀ς κριτὰς εἰς χωρίων κτήσεις caput [r] item *de rescindenda venditione*, & *de jure* προτιμήσεως [s].

§. XIV.

CONSTANTINI *Porphyrogennetae* Novellae, ab VI. Jun. anno Christi DCCCCXII. usque ad IX. Dec. DCCCCLIX. editae, quae extant, hae sunt: primum *de alienatione fundorum ac jure* προτιμήσεως *propinquorum, consortium, vicinorum, & de alienatione fundorum militarium* [t]: *de potentibus in praedia pauperum succedentibus* [u]: *de fundis militaribus* [x]: *de restitutione pretii militarium fundorum* [y]: *de fuga mancipiorum, & jumentis amissis* [z], quae inscribitur *in sacello recondita: de non deserenda lite ab his, qui actionem intendant* [a]: *de muneribus ob rem judicandam non capiendis* [b]: *de sportulis* [c]: *de consuetudinibus* [d]: *de testamentis aperiendis* [e]: *de consuetudinibus scribae* [f]: *de his, qui caedem sponte admittunt, & ad ecclesiam confugiunt* [g]: *de fundis Armenicis* &

[o] apud. *Freher.* in *Leunclav. Jur. Gr. Rom.* T. II. *p.* 155.

[p] *Leunclav.* T. II. *p.* 158. *sqq.* quam emendatiorem, cum observationibus quibusdam edidit *Car. Labbaeus* ad calcem Observationum in *Synopsin. Basil.*

[q] *Leunclav.* T. II. *p.* 165.

[r] ap. *Bonefid. p.* 24. & ad calcem *Novellarum* in ed. *Leuwenian. p.* 281.

[s] *Bonefid. p.* 25. & ad calcem *Novellar. ibid.*

[t] Ea *Romano Seniori* a *Cujac. lib.* V. *de Feud. p. m.* 781. in Opp. *quae vivus fecit de jure*, tributa & edita est cum observationibus quibusdam: item a *Leunclavio Jur. Gr. Rom.* T. II. *p.* 139. & ad calcem Ἐκλογῆς Βασιλ. a *Meursio* in *Constantini Porphyrog.* Opp. p. 175. & 184. qui etiam ex Attaliata ejusdem Novellae epitomen dedit p. 190.

[u] *Leunclav.* T. II. *p.* 142. *Meurs. l. c. p.* 192.

[x] Edidit primus *Cujac. lib.* V. *Feud. p. m.* 783. *Leunclav.* ad calcem Ἐκλογῆς Βασιλ. & in *Jur. Gr. R.* T. II. *p.* 144. *Meurs.* l. c. p. 20. & p. 254. *Labbaeus* ad calcem *Observ. in Synops. Basil. p.* 26. 86.

[y] *Leunclav.* T. II. *p.* 148. *Meurs.* l. c. p. 213.

[z] *Leunclav.* T. II. *p.* 150. *Meurs.* l. c. p. 217.

[a] *Leunclav.* T. II. *p.* 151. *Meurs.* l. c. p. 220.

[b] *Leunclav.* T. II. *p.* 151. *Meurs.* l. c. p. 222.

[c] *Leunclav.* ibid. *Meurs.* ibid.

[d] *Leunclav.* T. II. *p.* 153. *Meurs. p.* 226.

[e] *Leunclav. ib. p.* 155. *Meurs. p.* 231.

[f] *Leunclav.* ibid. *Meurs. p.* 233.

[g] *Leunclav.* T. I. *p.* 109. *Meurs. p.* 234.

& homicidarum [*h*]*: Novella*, quam dictavit Teophilus Patricius & Exquestor [*i*]: item alia [*k*]: *tomus unionis de quartis nuptiis* [*l*]: Novella posterior *de his, qui caedem sponte committunt, & ad ecclesias confugiunt* [*m*]: *de laicis sine testamento & sine liberis morientibus* [*n*]: *de rebellibus & seditiosis* [*o*], *& de polygamis* [*p*].

§. XV.

Edidit etiam Constantinus Porphyrogenneta Constitutiones *Militares* [*q*]: aliosque libros permultos reliquit: quos maximam partem vulgavit Meursius [*r*].

§. XVI.

NICEPHORI *Phocae* Novellae superstites hae sunt; primum *de novis monasteriis non condendis* [*s*]: *de his, qui ante penuriae tempus emissent possessiones* [*t*] porro *de militibus, qui fundos suos distraxerunt, eosque post ea repetunt* [*u*]: *de jure* προτιμήσεως [*x*] *de praescriptione quadraginta annorum* [*y*]: denique duo capitula περὶ τεταρτηρȣ̃ [*z*].

§. XVII.

BASILII *Porphyrogennetae* memoriae proditae sunt atque litteris Constitutiones Novellae, sive potius capita Novellarum *de potestate, novas ecclesias, religiosasque domus aedificandi*, qua abrogatur *Nicephori*

Pho-

[*h*] *Leunclav.* T. II. *p.* 169. sub nomine Nicephori Phocae edidit. *Labbaeus* ad calcem *Observat. in Synops. Bas. p.* 47. & ex eo *Meurs.* l. c. p. 275.
[*i*] *Leunclav. Synops. Bas.* at emendatiorem dedit *Labbaeus*, l. c. p. 52. ex eoque *Meurs.* l. c. p. 280.
[*k*] Mutilam dedit *Leunclav. Synops. Basil.* integriorem *Labbaeus* p. 68. & *Meurs.* l. c. p. 295.
[*l*] *Leunclav.* T. I. p. 104. Partem ejus dedit *Meurs.* l. c. p. 240. cf. *Balsamon* ad *Nomocan. Phot.* tit. 13. p. 1080.
[*m*] *Bonefid. Jur. Or. p.* 20. *Leunclav.* T. I. *p.* 111. & ad calcem Novellarum in ed *Leuweniana p.* 280.
[*n*] *Bonefid.* p. 23. ad calcem Novellarum ibid. p. 281.
[*o*] *Bonefid. p.* 14. *Leunclav.* T. I. *p.* 118. ad calcem Novellar. ibid. p. 280.
[*p*] *Bonefid.* p. 15. *Leunclav.* ibid.
[*q*] ap. *Meurs.* in *Opp. Constantin. Porphyrogenn.* v. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* VI. *p.* 487. *sqq.* Ceterum *Cujacius* tum hujus Constantini Porphyrogennetae, tum plerosque aliorum posteriorum Imperatorum Constantinopolitanorum Novellas edere in animo habuit, ut prae se fert. *Obs.* XII. 22. spes morte decollavit.
[*r*] *Lugd. Bat.* 1617. 8.
[*s*] *Leunclav.* T. I. *p.* 113. ejus epitomen habet *Bonefid. p.* 30. *sq.*
[*t*] *Leunclav.* T. II. *p.* 171.
[*u*] *Leunclav.* T. II. *p.* 168.
[*x*] ejus particulam edidit *Bonef. p.* 29. auctiorem *Leunclavius* T. II. *p.* 170. *sq.* Integriorem *Car. Labbaeus* ad calcem *Observ. in Synops. Basil. p.* 97.
[*y*] *Leunclav.* T. II. *p.* 171.
[*z*] ap. *Bonefid. p.* 28. *sq.* Cetera apud *Bonefid.* capita sunt ex illis, quas jam memoravimus Constitutionibus.

Phocae Novella [*a*]: περὶ ἀλληλεγγύυ τῶν ὁμοτελῶν [*b*]: *de possessionibus potentiorum* [*c*]: *de praescriptione XL. annorum abolenda* [*d*] in causis pauperum adversus potentiores *de homicidiis* [*e*]: Rescriptum *de Judaeorum jurejurando*, una cum suggestione [*f*].

§. XVIII.

ROMANI Junioris *Porphyrogennetae* Novellas reperimus has: *de restitutione pretii militarium fundorum* [*g*] *de fundorum militarium alienatione* [*h*]: ac denique caput *de reditu majoris ecclesiae & de* ἀλληλεγγύω [*i*]. ZOES autem Augustae unum refertur [*k*].

§. XIX.

MICHAELIS τοῦ Στρατιωτικοῦ duntaxat unum capitulum traditur *de Praetorio & velamine capitis, & de publicis curatoribus* [*l*]. ISAACI *Comneni*, item unum tantum, *de canonico & consuetudinibus, quae dantur pro ordinatione* [*m*].

§. XX.

MICHAELIS *Parapinacei* memoratur caput *de protimisi vicinorum in rerum soli antichresi* [*n*]. NICEPHORI *Botoniatae* Aurea Bulla *de incestis nuptiis* [*o*] servata est: constitutionum vero, *de dissolutione matrimoniorum ob furorem conjugis*, & *de remissione & abolitione fiscalium debitorum* memoria tantum [*p*].

§. XXI.

Plures supersunt vel memorantur ALEXII *Comneni* Novellae, tamquam

[*a*] ap. *Bonefid. p.* 32. integriorem *Leunclav.* T. II. *p.* 117. & ad calcem Novellarum in ed. *Leuwen. p.* 282. Ceterum hic monendum est *Fabricium Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 419. secutum *Bonefidii* editionem, librariorum vitium expressisse: περὶ κτίσεως *de possessione ecclesiarum*: pro περὶ κτίσεως, *de aedificatione*.

[*b*] *Bonefid.* ibid. p. 33.

[*c*] *Bonefid.* p. 33.

[*d*] *Bonefid.* ibid. habet tantum epitomen: integriorem vero exhibet *Leunclav.* T. II. *p.* 172. *sqq.* ex *Harmenopulo*.

[*e*] *Leunclav.* ibid. p. 179.

[*f*] *Leunclav.* T. I. *p.* 120. ubi sub nomine *Constantini Porphyrogen.* legitur.

[*g*] *Leunclav. Synops. Basil. Labbaeus* ad calcem *Observ.* in *Synops. Basil. p.* 80. integriorem exhibet.

[*h*] *Leunclav. Jur. Gr. R.* T. II. *p.* 167. emendatior apud. *Labb.* in Observ. ad *Synops. Basil. p.* 90.

[*i*] apud *Bonefid. p.* 34. & ad calcem Novellarum ed. *Leuwen. p.* 283.

[*k*] *de magistratibus non vendendis* apud *Bonefid. p.* 35. & ad calcem Novellar. ibid.

[*l*] ap. *Bonefid. p.* 35. & ad calcem Novellar. *ibid.*

[*m*] apud. *Bonefid. p.* 36. *Leunclav. Jur. Gr. R.* T. I. *p.* 121. & ad calcem Novellar. *ibid. p.* 283.

[*n*] apud *Bonefid. p.* 38. & ad calcem Novellar. *ibid.*

[*o*] apud *Leunclav.* T. I. *p.* 121.

[*p*] apud *Bonefid. p.* 38. & ad calcem Novellar. *ibid.* prioris illius meminit etiam *Balsamon* ad *Nomocanon. Phot. tit.* 13. *p.* 1134. in *Bibl. Jur. Canon. vet Justelli*.

quam *de electionibus Episcoporum* [q]: Aurea Bulla, *de canonico, & quae pro ordinationibus dantur, consuetudinibus, benedictione nuptiarum, & de aerico* [r]: *de vasis sacris, ad usum profanum non conferendis* [s]: *de spatio temporis testes producendi* [t]: *de rescriptis judicem litem ad se deductam disceptare prohibentibus* [u]: *lex annalis* [x]: & capita constitutionum, *de nuptiis amitae & fratris filiae cum filio fratris & patruo* [y]: *de sponsalibus* [z]: *de solutione sponsalium* [a]: *de Chartophylace* [b]: *de doctoribus ecclesiae* [c]: *de electis ad orientales ecclesias* eandemque in rem Rescriptum: *de mutatione Episcopatuum in Metropoles* [d]: *de testibus & benedictione matrimonii servorum*, eandemque in rem Rescriptum [e]: *de oblationibus aliisque juribus ecclesiasticis* [f], eandemque in rem Rescriptum: *de foro clericorum, & de rescriptis judicem litem ad se deductam disceptare prohibentibus*, & Rescriptum in eandem sententiam [g]: quae capitula in Leuweniana Corporis Juris editione graece & latine, in plerisque aliis latine.

§. XXII.

JOANNIS *Comneni*, qui vulgo Καλοιωάννης adpellatus est, una Aurea Bulla, *de immunitate ecclesiae Episcopo suo orbatae* [h]: At multis partibus plures extant MANUELIS *Comneni* Novellae. Primum *de judicibus, advocatis*, & variis aliis causis [i]: deinde aliae, quae in Leuweniano Corpore Juris inter Novellas graece latineque, & in vulgaribus multis exemplis latine tantum, edi solent: veluti *de executoribus testamentorum* [k]: *de feriis* cujus pars vulgo tantum editur [l] *de Synodica subnotatione Patriarchae Lucae de nuptiis septimi gradus cognatio-*

[q] apud *Cotelerium* in *Monumentis Eccles. Graec.* T. II. p. 178. 197.
[r] apud *Leunclav. Jur. Gr. R.* T. I. p. 123.
[s] ap. *Leunclav.* T. I. p. 124.
[t] apud *Leunclav.* T. II. p. 179. cui subjungitur *Exemplum latae sententiae.*
[u] *Leunclav.* T. II. p. 184.
[x] *ibid.* p. 185. & apud *Bonefid.* p. 39. & ad calcem Novellar. ed. *Leuwen.* p. 283.
[y] *Bonefid.* p. 140. *Leunclav.* T. I. p. 138.
[z] apud *Bonefid.* p. 41. *Leunclav.* T. I. p. 126.
[a] *Bonefid.* p. 48. ubi sequitur *Rescriptum* ejusdem Issip. p. 51. quod est up. *Leunclav.* T. I p. 134.
[b] *Bonefid.* p. 58. *Leunclav.* T. I. p. 143.
[c] *Bonefid.* p. 61. *Leunclav.* T. I. p. 143.
[d] *Bonefid.* p. 64. *Leunclav.* T. I. p. 131.
[e] *Bonefid.* p. 67. *Leunclav.* T. I. p. 145.
[f] *Bonefid.* p. 71. *Leunclav.* ibid. p. 141
[g] *Bonefid.* p. 75. *Leunclav.* T. I. p. 139. T. II. p. 184. *Balsamon* ad *Phot. Nomocham* p. 951. sq.
[h] ap. *Leunclav. Jur. Gr. Rom.* T. p. 147.
[i] apud *Leunclav.* T. II. p. 186. integrior autem emendatiorque a *Car. Labbaro* ad calcem *Observ.* in *Synops. Basil.* p. 104.
[k] Primus protulit *Bonefid. Jur. Orient.* p. 78. conf. *Balsamon* ad *Nomocanon. Phot.* p. 865.
[l] apud *Bonefid.* p. 80. *Balsamon.* ad *Phot. Nomocan. Phot.* p. 920. sq. *Leunclav.* ad calcem *Synops. Basil.* & T. I. *Jur. Gr. Rom.* p. 160. Integram vero multoque emendatiorem in lucem revocavit *Car. Labbeus* ad calcem *Observat.* in *Synops. Basil.* p. 127.

tionis [*m*]: *de decisione Sisinnii de nuptiis duorum fratrum cum duabus consobrinis* [*n*]: *de nuptiis cum duabus sobrinis* [*o*]: *de sententiis judicum* [*p*]: *ne morientium Episcoporum bona diripiantur ab exactoribus* [*q*]: *de homicidiis voluntariis* [*r*]: *ut ecclesiarum & monasteriorum, quae sunt ad urbem, immobilia intacta sint a manu fisci* [*s*]: *de immobilibus magnae Ecclesiae Constantinopolitanae* [*t*]: *de instrumentis omnium, quae ubique sunt, Ecclesiarum ob possessionem immobilium* [*u*]: Aurea Bulla, *de citatione absentium* [*x*]; *de tonsura mulierum in monasterio degere volentium post spatium trimestre facta* [*y*]: *de foro Judaeorum* [*z*] Ceterum ex novella *de Episcopis, ne citra causam Constantinopoli morentur*, refert nonnulla Balsamo [*a*].

§. XXIII.

Ab ALEXIO *Comneno* II. Novella promulgata, quae quidem hodie extat, *ne monasteriorum praedia describantur* [*b*]. cautum est ISAACII *Angeli* autem hae sunt Novellae: *de electionibus per absentiam unius pontificis in urbe factis* [*c*]: capita duo, alterum *de Metropolitanis revocantibus ad se pertinentes Episcopos jure metropolis aut Archiepiscopatus honoratos* [*d*], alterum, *de nuptiis septimi gradus* [*e*]: item *ut tondeantur electorum Pontificum uxores* [*f*]. Caput unum ex ejusdem *de canonario tributo* Novella adfert Balsamo [*g*].

§. XXIV.

JOANNIS *Ducae Batatze* extat Aurea Bulla, *ne defunctorum Episcoporum res attrectentur ab exactoribus* [*h*]: ex alia vero Novella caput *de vestibus externis prohibitis* [*i*]: MICHAELIS *Palaelogi* caput unum *de primatu & adpellatione, & commemoratione Papae Romani in sacris diptychis*: quae sibi Romanus Pontifex concedi postulabat

[*m*] Epitomen prodit *Bonefid. p.* 85. sed ipsum Imperatoris Edictum *Leunclav. Jur. Gr. Rom. T. I. p.* 165.
[*n*] *Bonefid. p.* 86. *Leunclav.* T. I. *p.* 167.
[*o*] *Bonefid. p.* 88.
[*p*] *Bonefid. ibid.*
[*q*] *Bonefid. p.* 89. *sqq. Leunclav.* T. I. *p.* 154. *sqq.*
[*r*] *Bonefid. p.* 92. *Leunclav.* T. I. *p.* 163.
[*s*] *Bonefid. p.* 96. *Leunclav.* T. I. *p.* 156.
[*t*] *Bonefid. p.* 104. *Leunclav.* T. I. *p.* 152.
[*u*] *Bonefid. p.* 109. *Leunclav.* T. I. *p.* 149.
[*x*] *Bonefid. p.* 114.
[*y*] *Bonefid. p.* 115.
[*z*] *Bonefid. p.* 116.
[*a*] *Balsamo* ad *Phot. Nomocanon. p.* 938. in *Bibliotheca Justelli*. T. II.
[*b*] apud *Bonefid. p.* 116. & *Leunclav.* T. I. *p.* 167. & in *ed. Leuwen.* ad calcem *Novellar. p.* 296.
[*c*] apud *Leunclav.* T. I. *p.* 169.
[*d*] ap. *Bonefid. p.* 119. & ad calcem *Novellar. p.* 297.
[*e*] ap. *Bonefid. p.* 120. & ad calcem *Novellar. ibid.*
[*f*] ap. *Bonefid. p.* 121. & ap. *Leunclav.* T. I. *p.* 175. & ad Calcem *Novellar. p.* 297.
[*g*] *Balsamo* ad *Nomocanon. Phot. p.* 856.
[*h*] *Leunclav.* T. I. *p.* 276.
[*i*] *Bonefid. p.* 124. & ad calcem *Novellar. p.* 297.

bat, ut Orientali & Occidentali ecclesiae conveniret [*k*]. Denique *Incerti* Imperatoris extat caput *de Episcopatibus detentis a Laicis* [*l*].

§. XXV.

Atque haec sunt, quae ab Imperatoribus Constantinopolitanis constituta hodie reperiuntur, unde flexus aetatis, & inclinantis ad barbariem jurisprudentiae maxime intelligitur: quae nisi a Justiniano primum, deinde a Leone & Constantino in Codices collecta fuisset, parum abest, quin tota penitus interiisset.

SECTIO III.

De Jure Civili

sive

Auctoritate Jurisperitorum

ipsisque

adeo ICtis.

§. I.

JUreconsultorum auctoritas & dignitas hac aetate non magis fuit insignis, quam superiore. Neque enim reperimus Responsa eorum tantam vim habuisse, quantam vel liberae reipublicae consuetudo, vel Augusti constitutio attribuisset. Itaque vel in docendo explicandoque jure, vel in compendiis, epitomis, Paratitlis, aliisque id genus libris scribendis occupata fuit eorum opera. Scientia autem, & doctrina quantula fuerit, intelligas inde, quod origines multorum errorum, quos hodie Glossatoribus, qui vocantur, vulgo acceptos referunt interpretes elegantiores, ICtis Constantinopolitanis horum temporum debentur [*a*]. In-

[*k*] *Bonefid. p.* 125. & ad calcem *Novellar. ibid.*

[*l*] apud *Bonefid. p.* 125. *sq.* & ad calcem *Novellar.* in *ed. Leuwenian. p.* 297.

[*a*] Ut ex multis tantum duo exempla adferamus, *querelam inofficiosi testamenti* non esse hereditatis petitionem ipsam, ut Leges Romanae ferunt, sed praeparatorium judicium tantum, non solum *Psellus in* Συνοψ. τῶν νόμων *vers.* 555. (ubi vid. *Bosquet*, in *Thesaur. Meermann. T.* I.) sed etiam *Labbaei Glossae Basil. p. m.* 40. *sqq.* voc. ἡ ἰνοφφιχιόσο τεστάμεντο tradunt. Ac *Legem Falcidiam* eaedem *Labb. Gloss.* voc.

Infelix enim Barbaries & ignorantia bonarum litterarum hanc aetatem sensim paullatimque miris modis occupaverat.

§. II.

Jam primum de iis dicemus, qui Βασιλικῶν Διατάξεων libros scholiis aut glossis scriptis explicare interpretarive adgressi sunt: quorum etsi magna pars una cum Basilicis naufragium veterum librorum evasit, & in Occidentem enatavit, incerti tamen sunt plerique. In iis, ut nihil de *Innominatis*, & incertis, sive Anonymis, dicamus, quorum scholia in Basilicos libros inter cetera extant, in iis igitur primum nobis occurrunt JOANNES BRIENNIUS [*b*], CALOCYRUS Dux [*c*], DOXAPATER [*d*], EUSTATHIUS ROMANUS Magister [*e*] PATZUS [*f*], PYTHIODORUS [*g*], SALOMON [*h*], BAPHIUS [*i*], de quibus tantum non omnia incerta sunt.

§. III.

Paullo certiores sunt GARIDAS, qui ad Michaëlem Ducam περὶ διαιρέσεως φόνων scripsit [*k*], & βιβλίον περὶ τῶν ἀγωγῶν [*l*]: item CONSTANTINUS NICAEUS [*m*], qui laudat Garidae στοιχεῖον [*n*], commentatusque est ad Novellas [*o*], & ad Βασιλικῶν libros [*p*].

§. IV.

Ex hisce Scholiastis sive Enarratoribus Βασιλικῶν quae hodie supersunt, una cum Basilicis edita sunt a Fabrotto, & in quatuor libris a Meermanno vulgatis a Ruhnkenio denique: de quibus jam supra dictum est.

voc. φαλκίδιον dictā produnt a *falce*. Exponunt enim primū τὸν τέμνοντα λόγον, postea καὶ ἔστιν ἡ λέξις Ῥωμαϊκὴ ἀπὸ τῆς φάλκυς ἣ δηλοῖ τὴν δρεπάνην. In quo utroque errore versantur Glossatores, & qui ad eorum auctoritatem tamquam ad scopulum adhaeserunt. Quod quidem monere visum est, ne quis putet, si quid e Graecis interpretibus duci possit, id omnibus veritatis signis notatum esse: sed potius studiosi jurisprudentiae eruditae inde sibi caveant, sciantque, modum judiciumque & hic adhibendum esse.

[*b*] Βασιλ. T. III. *p.* 186. *schol.*

[*c*] Βασιλ. T. IV. *p.* 403. *schol.* T. V. *p.* 39. *sch. p.* 292.

[*d*] T. III. *p.* 440. *schol.* T. VII. *p.* 16. 317.

[*e*] T. IV. *p.* 489. *sq. Schol.* Ejus ὑπόμνημα T. III. *p.* 116. 480. & πεῖρα sive, ut hodie loquimur, *Praxis*, T. VII. *p.* 916. memorantur.

[*f*] T. I. *p.* 34. T. VII. *p.* 641.

[*g*] T. V. *p.* 624. *schol.*

[*h*] T. III. *p.* 361. *schol.*

[*i*] Nomen *Baphius*, non esse nomen proprium, sed potius notare ICtum eum, qui rubricas explicaverit, sive titulos illas illustraverit notis, existimat *Suaref. Notit. Basil.* §. 39. quod concedi non potest.

[*k*] T. VII. *p.* 693. 4.

[*l*] T. III. *p.* 391.

[*m*] T. III. *p.* 372. *schol.*

[*n*] T. II. *p.* 653. 4.

[*o*] T. III. *p.* 113. *sq.*

[*p*] T. II. *p.* 651. T. III. *p.* 140.

est. Hoc unum hic addere ad pleniorem Βασιλικῶν eorumque Scholiorum cognitionem, non alienum erit, Βασιλικὸν in his glossis significare ipsum textum Βασιλικῶν [q]: τὸν Παλαιόν, sive τὺς Παλαιὺς antiquos illos Codicis Gregoriani & Hermogeniani enarratores [r]: τὸ παλαιὸν autem ipsum Codicis vel Pandectarum textum: Πλάτος denique textum notare. In hisce scholiis, quemadmodum supra traditum est, permagna pars Excerpta sunt ex antiquis Justinianeorum ICtorum interpretationibus: quae quidem longe multumque praestant.

§. V.

Jam de *Glossis* Βασιλικῶν h. e. interpretationibus verborum juris dicendum est: quales magno numero a ICtis hujus aetatis scriptae esse videntur. Earum aliquam collectionem edidit Carolus Labbaeus [s]: sed plures adhuc in bibliothecis, scriptis in libris, latent [t]. Earum autem, si quis indolem sciat, & usum rectum, magna est ad interpretationem utilitas: sed difficile est non satis peritis. Neque enim ejus sunt naturae, cujus vocabularia, sive Lexica vulgaria: sed plerumque tantum certum aliquem locum juris tangunt: ad alia traduci non possunt [u].

§. VI.

Nunc *Synopsis Basilicorum*, sive Ἐκλογὴ Βασιλικῶν opera curamque no-

[q] v. *Suares. Notit. Basil.* §. 35.

[r] v. *Reiz.* V. C. *Memorab. ex Basilicis* in *Excurs.* XX. *ad Theophil. p.* 1246. Ceterum *Paleam*, quae juri Canonico adiecta est, ad eandem rationem dictam putat *Antiquam* sc. collectionem, nomenque grecum esse, *Jan. a Costa Commentar. ad Decretal. p.* 445.

[s] Eas *Labbaeus* primum *Paris.* 1606. 8. hac inscriptione edidit: *Veteres Glossae verborum juris, quae passim in Basilicis reperiuntur*, & notis illustravit: deinde eae una cum *Glossariis Philoxeni*, *Cyrilli*, aliorumque iterum editae *Paris.* 1679. *fol.* denique, cum observationibus *A. Schultingii* doctissimis insertae *Otton. Thesaur. Jur.* T. III. Specimen *Observationum* & *Emendationum in Glossas Veteres Verborum Juris* dedit *Matth. Röverus* V. C. adjectum *Fragmento Veteris ICti de Juris Speciebus Lugd. Bat.* 1739. 8. Ceterum de Glossariis Graecis Nomicis cf. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* IV. *c.* 36. §. 11.

[t] Ejus Generis *Glossae Graecolatinae* in Bibliotheca Caesarea Vindobon. adservantur ineditae v. *Nesselii Catal. MSS. Bibliothec. Vindobon. p.* 8. & 29. His similes sunt illae, e quibus Excerpta dedit *Montefalconius* in *Catalogo Codd. MSS. Bibliothecae Coislin. p.* 488. *sqq.* Hic etiam memorandum est *Nic. Rigaltii Glossarium* Verborum, quae in Novellis Imperatorum Orientis post Justinianum occurrunt, *Paris.* 1601. 4.

[u] Hic conferenda omnino est *Ernesti* V. C. doctissima *Prolusio* de *Veterum Glossariorum vera indole recto que usu*: quae cum de universo genere tractet, facile ad Glossas Nomicas traduci potest. Commendanda lectio hujus scriptionis omnibus iis est, qui uti volent Glossariis. Et memini, qui magnum risum deberet doctis, cum ad interpretationem *L.* 69. *prosoc.* inprimis vocabuli *nundinarum*, abusus esset *Glossario Labbaei*, loco quidem corrupto, & ad istud fragmentum Ulpiani plane nihil pertinente.

nostram desiderat. Ea etsi a quibusdam ad Romanum Lecapenum juniorem auctorem refertur, incertam tamen videtur habere originem: praeterquam, quod haud dubie non admodum diu post ipsum Βασιλικῶν corpus confecta est. Ab auctore, quisquis ille sit, scripta est, secundum seriem litterarum, cui simile laudat Cujacius μικρὸν κατὰ στοιχεῖον: sed qui eam dedit, Jo. Leunclavius [x] eam secundum ordinem Basilicorum librorum, quo melius verti posset, digessit. Liber ad historiam interpretationemque juris utilissimus.

§. VII.

Traditis iis, quae propius Βασιλικῶν libros attingunt, jam persequemur ceteros vel ICtos, vel ICtorum libros, qui his temporibus extiterunt. In quibus princeps est PHOTIUS, Patriarcha Constantinopolitanus, qui circa annum Christi DCCCLXXXIII. adeoque ante Basilicorum confectionem [y], scripsit *Nomocanonem*, qui etiam Προκανῶν dicitur. *Nomocanon* dicitur, quia veluti compendium est juris canonici Graecorum, comparatione nimirum facta Constitutionum Ecclesiasticarum Imperatoriarum, cum conciliorum Canonibus, & veterum Patrum Epistolis Canonicis. Προκανῶν adpellatus est, quia is liber Canonibus praeponitur. Hunc Nomocanonem sive Procanonem Constantinus Porphyrogenneta denuo recognitum dedit, uti ex graecis interpretibus [z] docet Cujacius [a]. Primus ex bibliotheca Jo. Tilii eruit Gentianus Hervetus, & latine versum edidit [b]: novam deinde interpretationem fecit Henr. Agylaeus [c]. Tandem graece & latine editus ex bibliotheca Palatina a Christophoro Justello [d]: repetitus postea in Bibliotheca Juris Canonici veteris Justelli [e].

§. VIII.

[x] *Leunclavius* eam ex *Jo. Sambuci* Codice, Tarenti reperto, edidit, cum interpretatione latina *Basil.* 1575. *fol. Observationes & Emendationes in Synopsin. Basilicorum* scripsit *Car. Labbaeus* editas *Paris.* 1606. 8. in quibus quidem plurimae lucanae ex scripto bibliothecae regiae Paris. supplentur, Scholia graeca & quaedam capita primum revocantur in lucem. Ceterum de hac Synopsi v. *Cujac. Obs.* XVIII. 37. 38. Scriptus ejus liber servatur etiamnum in bibliotheca Caesarea Vindobon. v. *Lambec. Commentar. Biblioth. Vindobon.* VI. *init.* Non confundenda cum hac Ἐκλογῇ est Ἐκλογὴ τῶν νόμων, in modum compendii in L. titulos divisa, & primo Romani Senioris anno edita, quae, testibus *Lambecii* & *Nesselii* Cemmentariis de bibliotheca Vindobonensi, adservatur inedita in bibliotheca Caesarea.

[y] v. *Hofmann. Hist. Jur.* III. 3. 3. *Cujacius* vero *Obs.* VI. 9. eum Basilicis aequalem statuit.

[z] ad *L. ult. C. de custod. reor.*

[a] *Cujac. Obs.* VI. 9.

[b] *Basil.* 1561. *fol.*

[c] *Par.* 1574.

[d] *Paris.* 1615. 4.

[e] *Vol.* II. *Paris.* a. 1661. Ceterum conf. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* IX. *p.* 558.

§. VIII.

MICHAELE PSELLUS, junior, ad Michaëlem Ducam Imperatorem circa annum MLXX. jussu Imperatoris, versibus politicis scripsit Σύνοψιν τῶν νόμων, Primus cum interpretatione & adnotationibus edidit Franc. Bosquetus [f] ICtus, & postea Episcopus. Novam ejus editionem paravit Corn. v. Sieben, eamque in rem Observationes Criticas emisit [g]: sed consilium morte viri doctissimi interceptum est. Quare Gerardus Meermannus Bosqueti editionem & adnotationes, adjunctis Siebenii Observationibus, repetiit in Thesauro Juris civilis & Canonici. [h]. Ceterum ut Pselli libellus aliquam utilitatem ad juris Graeci cognitionem adferat, tamen multis erroribus refertus est.

§. IX.

MICHAEL ATTALIATA, Judex & Pro-Consul, jussu ejusdem Michaëlis Ducae Imperatoris, anno Chr. MLXXIII. [i], ad Imperatorem scripsit ποίημα νομικὸν, ἤτοι πραγματικήν: qui liber in latinum sermonem conversus a Jo. Leunclavio, & editus est [k].

§. X.

EUSTATHIUS, Antecessor, scripsit περὶ τῶν χρονικῶν διαστημάτων, sive *de temporum intervallis* librum, sive, ut vulgo inscribitur, *de diversis temporalibus praescriptionibus:* in quo libro omnia diversorum temporum intervalla a momento usque ad centum annorum praescriptionem, tam e jure Justinianeo, quam e Basilicis persequitur. Editus hic libellus primum est a Simone Schardio [l]: mox plenius a Cujacio [m]: denique a Leunclavio, insertus Juri Graeco Romano [n]. Libellus ad juris scientiam non inutilis.

§. XI.

GEORGIUS PHOBENUS [o], incertae aetatis, cujus libellos περὶ ὑποβολῆς, & *de casu*, sive περὶ ἀποτυχίας, memorat *Allatius* [p], ex priore vero libro locum adfert Cujacius. §. XII.

[f] *Paris.* 1632. 8.
[g] in *Obs. Misc. Vol.* IV. *p.* 199. *sqq.*
[h] T. I.
[i] v. *Ritter.* V. C. ad *Heinecc. Hist. Jur.* I. 406. & ad *Cod. Theod. T.* III. *p.* 98.
[k] *Leunclav.* T. II. *Jur. Graec. Rom.* Ceterum ejus codices scripti plurimi in bibliothecis adservantur, sed ab edito libro valde discrepantes. v. *Lambec. Com. Biblioth. Vindobon. Lib.* VI. *p.* 20. *Nessel. Catal. MSS. P.* II. *p.* 10.
[l] una cum Legibus nauticis & rusticis *Basileae a.* 1561. 8.
[m] in *T.* I. *Opp. quae vivus fecit de jure.*
[n] T. II. Ceterum & alibi editus extat; v. c. in *P. Lindenbergii numeris profanis & sacris*, item in *Chr. Woldenbergii* de *numeris utriusque juris libro Francof.* 1670. 4. *Rostoch.* 1671. 4.
[o] de quo v. *Cujac. Obs.* V. 4.
[p] de *Georgiis p.* 721. ap. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* X.

§. XII.

Eodem numero est DEMETRIUS, Chartophylax, & postea Episcopus Bulgariae, cujus librum *Quaestionum* graecum apud P. Fabrum fuisse, ex *quinquagesima quinta quaestione* locum aliquem produces testatur Cujacius [*q*].

§. XIII.

NICOLAUS HAGIOTHEODORETUS, Metropolita Atheniensis, tempore Lucae Patriarchae Constantinopolitani, fuit [*r*], hoc est circa annum Chr. MCLV. imperio Manuelis Comneni, scripsit *Scholia in Basilica* [*s*]: eumque alius Scholiasta praeceptorem suum vocat [*t*].

§. XIV.

Neque praetermittere possumus THEODORUM BALSAMONEM, Patriarcham Antiochenum, circa idem tempus. Is scripsit jussu Manuelis Imperatoris [*u*] *Commentarios* sive *Scholia in Photii Nomocanonem*; quae una cum Photio ex codice scripto bibliothecae Palatinae edita sunt a Christophoro Justello [*x*]: repetita postea in Bibliotheca Juris Canonici veteris [*y*], collato libro scripto, cum prolegomenis Photii e Cod. biblioth. Oxon. primum editis. Idem Balsamo scripsit *Collectionem Constitutionum Ecclesiasticarum* e Codice, Digestis, & Novellis Justiniani *tribus libris* congestam: quam Jo. Leunclavius *Paratitlorum* nomine inscriptam primus latine edidit [*z*] cum libris Notatorum [*a*]: graece primus e duobus libris scriptis protulit H. Justelius [*b*], additis Leunclavii versione, multo emendatiore, Notatorumque libris, & Car. Annib. Fabrotti animadversionibus [*c*]. Ut taceam, ejusdem Balsamonis librum Μελετῶν καὶ Αποκρίσεων, ad jus canonicum vetus pertinentem, editum a Leunclavio [*d*]; aliasque ejusdem scriptiones. In his omnibus ad juris Romani cognitionem valde praestabiles sunt Commentarii ad Nomocanonem Photii.

§. XV.

CONSTANTINUS HARMENOPULUS, ICtus peritissimus, Judex Thessalo-

[*q*] *Cujac. Obs.* V. 4. cf. *P. Fabric. Semestr. lib.* III. *p.* 327.
[*r*] *Balsamo* ad *Nomocanon. Phot. tit.* 13. *p.* 1081. ap. *Justell. Biblioth. Jur. Canon. vet.*
[*s*] Βασιλ. *T.* VII. *p.* 121.
[*t*] T. VII. *p.* 658.
[*u*] *Nicetas* in *Isaacio Angelo*.
[*x*] *Paris. a.* 1615. 4.
[*y*] *a Justello* & *Voello Tom.* II.
[*z*] *Francof.* 1593. 8.
[*a*] quae etiam inserta sunt *Otton. Thes. Jur. Rom. T.* III.
[*b*] in *Bibliothec. Jur. Canon. Vet.* T. II.
[*c*] Alium Cod. MS. ab edito valde discrepantem, sub titulo Διάφοροι τάξεις συντεθεῖσαι τοῖς ἱεροῖς κανόσι, adservari in bibliothec. Caes. refert. *Lambec. Lib.* VI. *p.* 54.
[*d*] *Leunclav.* T. I. *Jur. Gr. Rom.*

lonicensis, & Joanni Cantacuzeno, Joannique Palaeologo Imperatoribus a consilio fuit [e]. Scripsit anno Chr. MCCCXLV. Πρόχειρον τῶν νόμων sive *Promtuarium Juris*, quo Promtuarium Basilii Imperatoris suppleretur. In quo quidem usus est, cum juris Justinianei, tum Βασιλικῶν libris, atque recentiorum Imperatorum Constitutionibus, μικρῷ κατὰ στοιχεῖον [f], Ρωμαϊκοῖς Magistri, & Επαρχικοῖς [g]. Liber tribuitur in LXXX. titulos; estque utilissimus studio jurisprudentiae. Primus edidit graece Theod. Adam. Sualembergius [h]. Latinum fecit Bernardus a Rey [i]: cui successit nova interpretatio elegantior Jo. Merceri [k]. Deinde prodiit D. Gothofredi editio praestantissima, adjecto Glossario Nomico [l]. Scriptos hujus Promtuarii Codices recensent Suaresius & Nesselius [m]. Novam vero editionem luculentissimam parari a Dav. Ruhnkenio V. C. accepimus; quae ut propediem prodeat, optabile est. Ejusdem Harmenopoli *Epitome Juris Canonici Graecorum* [n], aliique libri sunt: de quibus hoc loco dicere nihil attinet [o].

§. XVI.

Extat etiam Μελέτη περὶ ψιλῶν συμφώνων, sive *Commentatio de nudis pactis*, incerti temporis & auctoris [p]. Laudantur praeterea plurimi alii Graecorum Jurisconsultorum libri inediti, qui in bibliothecis adservantur; veluti JOSEPHI TENEDII *Index* Βασιλικῶν κατὰ στοιχεῖον, & Πρόχειρον Βασιλικῶν κατὰ στοιχεῖον [q]; de quibus legendi sunt Indices bibliothecarum. Neque enim multum hoc loco de iis dici vel potest, vel necesse est.

§. XXVI.

Ceterum Romana jurisprudentia, Constantinopoli semper fere culta, & tradita [r], penitus ex Oriente profugit, occupata a Turcis imperii orientalis sede. Quod si quis hodie usus sit juris Romani inter Turcas, uti tradunt [s], exiguum tamen esse, facile est ad existimandum.

C A-

[e] v. *Fabric. Biblioth. Gr. Vol.* X. *p.* 273.
[f] *Cujac. Obs.* VI. 10.
[g] v. *Praefat. Harmenopuli:* quae etiam reperiuntur apud *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 431.
[h] *Paris.* 1540. 8. cujus exemplum manu *Jac. Cujacii* pluribus locis valde auctum emendatumque e libro scripto, ex libris Jo. Bened. Carpzovii, illatum Bibliothecae Amplissimi Senatus Lipsiensis, servatur: quo novus editor ut utatur, jurisprudentiae causa, optabile est.
[i] *Colon.* 1547. & 49. 8.
[k] *Lugd.* 1556. 8.
[l] *Genev.* 1587. 4.
[m] *Suaresf. Not. Bas.* §. 5. *Nessel. Catal. Bibl. Vindobon. P.* II. *p.* 15.
[n] Edita a *Leunclav. Jur. Gr. Rom. T.* II.
[o] v. *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* X. *p.* 273.
[p] apud *Frecher.* in *Leunclav. Jur. Gr. Rom. T.* II.
[q] v. *Suaresf. Notit. Basil.* §. 8. *Lambec. Comm. Bibl. Vindobon. Lib.* VII. *Nessel. Catal. Bibl. Vindobon. MSS. P.* II. *p.* 1.
[r] Saeculo XII. *Irnerium* jus civile ibi didicisse tradit *Ciron. Obs. Jur. Can.* V. 5.
[s] *Menag. Amoenit. Jur. Civ. cap.* XXVI. *Bynkershoek. Obs.* IV. 1. *p.* 385.

CAPUT III.
DE
JURIS JUSTINIANEI REVOCATIONE
IN
USUM ET SCHOLAS OCCIDENTIS

SECTIO I.

§. I.

CUm igitur in Oriente possessionibus suis quasi dejecta, ac fugere coacta, cum omni supellectile, cessisset Jurisprudentia, veterem suam patriam, Italiam, ubi nata, & educata, & dotata, repetiisse, ut antiquum patrimonium, antea propemodum desertum & incultum, recoleret, visa est. Ac tametsi, qui illius antiquum patrimonium colerent, quasi colonos, & administratores quosdam semper habuit in Italia; sensim paullatimque tamen negligendo possessiones veteres, temporum etiam calamitatibus, ita imminutus ager erat, ut parvus modus superesset, & ad tantam sterilitatem adductus, ut propemodum nihil fructuum ex sese efferret. Cum vero ex Oriente pulsa cum bonis artibus omnibus rediisset, tum vero veterem recipere dignitatem atque potentiam cepit. Sed pressius atque diligentius rem exponemus.

§. II.

In Occidente, ut supra tradidimus, post Theodosii junioris tempora Codicis potissimum Theodosiani, & Alariciani auctoritas magna fuit, diuque perstitit. Neque vero Juris Justinianei usus in provincias, a barbaris occupatas, ac possessas, induci potuit. Solam Italiam & Africam, barbaris ereptas, Justinianus corporis, a se editi, necessitate obstrinxit. In Africa, ab Saracenis insessa, jus Justinianeum, una cum imperio Romanorum, possessione sua paullo post excidit. In Italia vero cum Langobardi insedissent, non solum in Exarchatu, sed etiam in ceteris provinciis, Langobardorum dominationi subjectis, auctoritatem obtinuit suam [a], propterea, quod & hi populi, ad exemplum ceterarum

[a] v. *Leg. Langobard. Lib.* I. *tit.* 29. 1. *Feud.* I. & II. *Feud.* 2.

rarum barbararium gentium, a se subactis provinciis veteres leges & jura sua prudenti consilio reliquissent. Neque vero postea cum a Francis debellati Langobardi, Italiaeque regnum constitutum esset, juri Justinianeo vis abrogata sua [*b*]. Itaque semper in Italia post Justinianum usus juris Justinianei permansit.

§. III.

Major tamen usus Codicis & Novellarum, quam Pandectarum, fuit, Clericis inprimis auctoribus [*c*], quorum praecipua jura ac privilegia in Codice & Novellis continebantur.

§. IV.

Enimvero, si Juris Justinianei usus remansit, qui fit, ut saeculo XII. in Italia instauratum, restitutumque dicatur? In quo sic tenendum est, etsi usus fuerit ejus juris, multis tamen novis Legibus vel moribus supervenientibus, ita auctoritatem sensim imminutam, ut vix umbra aliqua adpareret. Itaque cum saeculo XII. extitissent, qui jura Justinianea, eorumque Corpus enarrarent, auditoribusque suis traderent, essentque in magna doctrinae ac prudentiae existimatione, ut magni ad eos audiendos concursus fierent, tum vero auctoritas ac vis juri Justinianeo restituta videbatur, iterumque non solum in Italiae judicia reducta est, sed etiam in peregrina & externa regna primum illata.

§. V.

Causae autem ejus rei varie eduntur. Namque nonnulli, Lotharii II. Imperatoris Constitutione in Italia jussos fuisse quosdam, docere, interpretarique Jus Justinianeum, huicque juri soli, abrogatis ceteris legibus, auctoritatem statuunt datam [*d*]. Alii vero existimant, invento in Amalphitana expugnatione Pandectarum, quod nunc Florentiae est, exemplo, effectum illud esse, studiumque illud refloruisse, vel etiam id Pandectarum exemplum occasionem dedisse ut ICti Digesta enarrarent, vel ut Lotharius Imp. juris Romani studium praeciperet. Sed prior illa causa arguitur inde [*e*], quod neque Constitutio illa Lotharii II. editur

[*b*] *Leg. Langobard. Lib.* II. *tit.* 56. *Baluz. Capitular. Reg. Francor.* T. I. *p.* 345. *sqq.* cf. *Conrig. de Orig. Jur. Germ. c.* 20.

[*c*] *Conring.* l. c. *Petrus de Marca* de *Concord. Sacerd. & Imp.* III. 6. 2.

[*d*] *Sigon. de Regn. Ital.* XI. *fin. Panciroll. de claris Leg. Interpr.* II. 3. & 23. *Gifan. vit. Justin.* in fin. *Artuhur. Duck.* de *Auctor. Jur. Civ.* I. 14. *Ciron. Obs. Jur. Can.* V. 5.

[*e*] Primus eam rationem impugnavit *Fr. Lindenbrog.* in *Praef. ad Cod. Leg. antiqu.* deinde *Georg. Calixtus Epitom. Theol. Moral. p.* 112. Quibus cum *Barthold. Nihusius* satisfacere acriter tetendisset, tandem *H. Conringius* totam istam sententiam penitus ejecit cum in *praef.* ad *Orig. Jur. Germ.* tum in *Orig. Germ. c.* 22. & 23. ac denique etiam in *Responsione* ad *Nihusii Objectiones*, quam *Originibus Jur. Germ.* subjecit p. 259.

ditur neque testimonium de ea re scriptoris alicujus antiqui , & aequalis laudatur . Haec vero ratio dudum etiam explosa , atque ejecta est , propterea , quod dudum ante istam Digestorum inventionem jactatam , & ipsa Digesta in usu & scientia [*f*], & juris Justinianei enarrationem in scholis versatam hodie constat. *Pepo* enim primum ac post *Irnerius* ante istam Amalphitanam expeditionem jus civile professi sunt Bononiae [*g*]. Ipsa vero exempli istius Digestorum tantopere venditata inventio multis iisque gravissimis dubitationibus obnoxia est.

§. VI.

Sed non alienum fuerit de ista quaestione super exemplo Pandectarum Florentino nonnihil , veluti per indicem , attingere. Est enim illius exempli tanta auctoritas, & praestantia, ut id cognoscere attineat . In quo , ut eorum sententiam non plane amplectamur , qui librum istum scriptum eundem esse statuunt, quem Justinianus ipse in aliquam provinciam miserit , neque iis subscribamus, qui ex eo cetera omnia Pandectarum , quae hodie extant , exempla , quasi ex fonte , manasse arbitrantur [*h*]: hoc tamen necesse est , istum Codicem ultimae esse antiquitatis , ceterisque Pandectarum codicibus scriptis haud dubie praecellere : statimque ab eo tempore , quo in notitiam ICtorum doctorumque hominum venisset , in summa existimatione fuisse ac laude versatum. Id autem non eo debet valere , ut hunc librum omni errore vacuum , ejusque lectiones , quamvis omni sententia carentes , vitiosasque tamquam oracula quaedam pro certissimis habeamus. Quod qui statuunt, quid aliud, quam librarium humano augustiorem , & tantum non deum aliquem , faciunt [*i*]?

§. VII.

Eum librum in expugnatione urbis Amalphitanae inventum, Pisanisque a Lothario II. Imp. donatum, Pisas translatum esse, constans fere fama est, sed

 sine

[*f*] v. *Guid. Grandi Epist. de Pandect.* ad *Jo. Averanium* p. 49. Atque in Anglia etiam Digesta ipsa Saec. XII. lecta fuisse docet, praeter *Schwarz.* in *Exercit.* de derivatione Pandectarum ex Florentinis, inprimis *P. Bondam* V. C. in *Animadvers. Crit.* c. XI.

[*g*] *Odofredus* ad *L.* 1. *D. de Just. & Jur.*

[*h*] Principes hujus sententiae sunt *A. Augustin. Emend.* I. 1. III. 1. *Taurellus* in *dedicat. Pandect. Florent.* & *H. Brencmannus Hist. Pandect.* III. 1. Plerique vero docti sententiam hac impugnant. Quod de industria fecit *Schwarzius* in *Exerc. an omnia Pandectarum exempla ex Florentinis manarint*. Ceterum omnino de hac quaestione adde Illustris ac ICtissimi litteratissimique I. H. *Bornii* hac de re Exercitationem pereruditam.

[*i*] Itaque haud dubie comparanda etiam aliorum librorum scriptorum varietas, aestimanda ex regulis criticis, ac dijudicanda est: uti optimi Critici facere in aliis auctoribus antiquis consueverunt, quamvis unus esset Codex omnibus longe antiquior. cf. *Wielingii praefat.* ad *Lect. Jur. Civ.*

sine auctore. Itaque quamquam plerique docti homines eam amplexantur, videlicet, ut miscendo fabulas, librum istum augustiorem, totamque rem mirabiliorem faciant: tamen ab omni probabilitatis specie abhorrere, quippe testimoniorum antiquorum auctoritate destitutam, facile quivis intelligat [*k*]. Id unum certum est, librum Pisis debellatis deportatum Florentiam esse; ubi etiamnum hodie magna cum cura adservatur. Historiam hujus Codicis persecutus est de industria H. Brencmannus [*l*]: quamvis istam fabulam omni opere tueri laboret.

§. VIII.

Restat igitur unum illud, ut studium juris Justinianei reductum, sive potius tantum incensum, debeatur docentium illud denuo ICtorum auctoritati, & existimationi. Nam saeculo XII. primum PEPO, mox IRNERIUS, sive Guarnerius, hoc est Wernerus, Germanus, quem Constantinopoli, fama est, didicisse jurisprudentiam, scholas juris civilis aperuerunt, ad eosque tantus auditorum confluxit numerus, ut jurisprudentia tum vitam recipere videretur, ut auctoritas, atque cultus juris Justinianei omnes fere Europae provincias pervagaretur: sensimque fora ac judicia omnia occuparet, tacita primum, deinde etiam expressa Principum voluntate. Quod etiam in Germania nostra contigit [*m*].

SE-

[*k*] Fabulam istam ex professo impugnavit *Guido Grandus Epistola de Pandectis ad V. Cl. Jo. Averanium Florent.* 1726. & ibidem a. 1727. *cum notis variis & adpendice veterum monumentorum* repetita. Quem cum *Bern. Tanuccius* refutare adgressus esset, *ad Nobiles Socios Cortonenses, qui Academici Etrusci dicuntur, Epistola, in qua nonnulla refutantur ex epistola G. Grandi Lucae* 1728. 12. *Grandus* scripsit *Vindicias pro sua Epistola de Pandectis adversus inanes querelas & oppugnationes Bern. Tanuccii Pis.* 1728. 4. Respondit *Tanuccius* scripto libro, cui index: *Difesa seconda dell' uso antico delle Pandette, del ritrovamento del famoso manoscritto di esse in Amalphi* &c. *Florentiae* 1729. 4. Tandem eandem quaestionem tractavit *Bart. Luccabertius*, libro qui inscribitur: *Nuova disamina della Storia delle Pandette Pisane, & di chi prima le rammentasse, come ancora d'altre incidenti questioni in Faenza* 1730. 4.

[*l*] *Historia Pandectarum.*

[*m*] De usu & auctoritate Juris Justinianei egerunt justis libris, & dissertationibus *Arthur. Duckius* de *Usu & auctoritate juris civilis Romani in dominiis Principum Christianorum Lond.* 1653. 8. *Jo. Joach. Hagemejerus* de *Usu & auctoritate juris civilis Francof.* 1663. 4. *Helfricus Hunnius* de *auctoritate juris Giess.* 1629. 8. *Ericus Mauricius* de *Libris juris communis eorumque usu. Henr. Linkius* Diss. de *Juris Justin. receptione atque auctoritate in Germania Altorf.* 1679. & 80. *Hulder. Eybenius* de *auctor. usuque juris Justin. in Germaniae judiciis* in Opp. *Jo. Sam. Stryckius* in Discurs. praelimin. *Usui Mod. Pand.* praemisso, *Jo. Casp. Heidelmannus* in Diatrib. Hist. Jurid. de *Receptione juris Romani ejusdemque & Legum Germ. veterum in foris usu auctoritateque praesente Goth.* 1713. 8. *Ern. Joach. Westphal.* Diss. de *juris Romani indole & obligandi diversa ratione ac dignitate in foris apud Romanos & Germanos Rostoch.* 1715.

SECTIO II.

De ICtis:

de

Schola Irneriana, Accursiana Bartolina, Cujaciana,

methodoque

Ramistica.

§. I.

SUperest, ut de ICtis a tempore revocati in usum juris Romani, eorumque ratione exponatur. Eorum diversae extiterunt Scholae, diversam sequentes viam: primum *Irneriana*, deinde *Accursiana*, post *Bartolina*, hinc *Cujaciana*, denique *Ramistica*. De quibus singulis hoc loco singulatim, sed breviter, trademus.

§. II.

Irneriana quidem Schola auctorem ac principem habuit IRNERIUM, sive Guarnerium, vel Wernerum, Germanum. Is cum primum Ravennae artes liberales tradidisset, vocatus Bononiam, jus civile, cum summo omnium plausu, maximoque auditorum concursu, publice professus est. Mortuus est circa annum Christi MCXL. [*a*]. Ejus haec ratio fuit, ut brevibus enarrationibus, quas Glossas vocant, sive scholiis, Jus Justinianeum interpretaretur. Quam secuti Auditores, & ICti deinceps tenuerunt fere usque ad Accursium.

§. III.

In ejus Auditoribus principes fuerunt MARTINUS GOSIAS, BULGARUS, HUGOLINUS APORTA RAVENNATE, & JACOBUS: quos Fridericus I. Imperator, auctoritate eorum motus, in Comitiis Roncaliensibus anno Chr. MCLVIII. adhibuit [*b*]. Sed in his Martinus & Bulgarus, cum alter aequitatem, scriptum alter defenderet, veluti Labeo & Capito,

[*a*] v. *G. Grandi* Epist. *de Pandectis* §. 12. *n.* 14.

[*b*] *Radev. Vit. Frid.* II. 5.

to, divortia fecerunt: quae dissensiones latius manarunt, etiam inter Auditores, a quibus ad sequentes ICtos defluxerunt: ita ut *Gosianorum* ac *Bulgarianorum* nominibus secernerentur. Harum autem dissensionum vestigia etiam in Decretalibus Pontificum non raro adparent [*c*]. Ab his duobus doctoribus profecti deinceps & illustres facti sunt inter Gosianos quidem, PLACENTINUS, ALBERICUS *a Porta Ravennate*, & PYLEUS, inter Bulgarianos autem JOANNES BOSSIANUS, NICOLAUS FURIOSUS BACAROTTUS, LOTHARIUS CREMONENSIS, AZO, HOMOBONUS HOSTIENSIS, ROFFREDUS BENEVENTANUS, JACOBUS BALDUINUS, ODOFREDUS, & ACCURSIUS [*d*]. Qui omnes Glossatorum nomine proprie adpellantur.

§. IV.

Inter haec cum etiam jus Canonicum, inprimis Gratiani Decretum, auctoritate Pontificum, enarrari in scholis esset coeptum, duae extiterunt disciplinae; quae *Decretistarum*, & *Legistarum* nomine celebrarentur. Neque horum minores fuerunt contentiones: cum inprimis Italia in duas factiones, Gibellinorum & Welphorum, distracta agitaretur: quorum una Caesaris, altera Pontificis auctoritatem sequeretur ac defenderet. Legistarum, id est juris civilis interpretum, quippe a Caesaribus vario genere dignitatis, & juribus insignibus ornatorum, secta causam Caesarum adversus Pontifices tuebatur: cum contra Decretistarum natio ad Pontificis auctoritatem necessario se contulisset.

§. V.

Saeculo XIII. FRANCISCUS ACCURSIUS, qui ab Azone profectus est, tanto ingenii acumine, tantaque auctoritate fuit, ut superiores omnes vicisse videretur. Tantum autem studium jurisprudentiae in eo fuit, ut in solitudinem secessisse tradatur, quo majori diligentia, collectis, inque ordinem redactis superiorum ICtorum Glossis, Jus civile illustrare posset. Ab eo igitur perfecta est *Glossa*, circa annum Christi MCCXX. [*e*], summam auctoritatem nacta, quam hodieque fere obtinet.

§. VI.

Accursii acumen, & diligentia, indeque auctoritas fere omnes ad se audiendum convertit. E quo factum est, ut omnis fere sectarum dissensio conticesceret. Ceterum ab eo profecta est ratio, uberioribus commentariis juris civilis illustrandi, atque explicandi [*f*]. Eam rationem viam-

[*c*] v. *Jan. a Costa* in *Summar. & Commentar. ad Decretal.* passim.

[*d*] v. *Brunquell.* Prolus. *de Sectis, & controversiis Juris Justinianei interpretum, quos Glossatores adpellamus Jen.* 1725.

[*e*] v. *Panciroll.* de *Clar. Leg. Interpr.* II. 30.

[*f*] Ejus in interpretando sollertiam, quamvis multi valde contemnant, tamen miris modis effert *Cujac. Obs.* III. 2. quem etiam alii doctissimi sane ICti sequuntur.

viamque secuti sunt Auditores sectatoresque: a quibus propagata est usque ad Bartolum, novae scholae principem. Praecipui vero scholae Accursianae auctores sunt, primum duo ejus filii, FRANCISCUS ACCURSIUS, & FRANCISCUS CERVOTIUS, deinde UBERTUS BOHIUS Parmensis, JOANNES COLUMBINUS, JACOBUS ARDIZO, ODOFREDUS Bononiensis, DINUS ROSSANUS, PETRUS *de* BELLA PERTICA, OLDRADUS, JAC. *de* BELUISO, BUTRIGARIUS, CINUS Pistoriensis, ALBERIGUS *de* ROSATE, FRANC. TIGRINUS, FR. RAMPONIUS, & NIC. MATTARELLUS; de quibus inprimis Guido Pancirollus [*g*], aliique exposuerunt.

§. VII.

Accursianae disciplinae successit Bartolina Saeculo XIV. cujus auctor fuit BARTOLUS *de* SAXOFERRATO. Is profectus a Cino ICto, plane aliam ingressus est viam; ut non tam interpretaretur jura, & explicaret, uti a superioribus factum erat, quam potius Dialecticam Arabicam, quae tum primum proferebatur, in Jurisprudentiam imitteret, & quaestionibus propositis, subtiliter dividendo partiendoque dirimendis, calumniam forensem institueret [*h*]. Quam effusam commentandi, disserendique rationem a Bartolo traditam, ICti tenuerunt, usque ad Alciatum fere & Cujacium. Bartolus vero cum in summo honore, gratiaque fuit apud Imperatorem Carolum IV. [*i*], tum apud ceteros omnes summa existimatione floruit.

§. VIII.

E schola ejus inprimis prodiit BALDUS, post Bartolum summae auctoritatis ICtus, sed ingratus erga praeceptorem [*k*]. Baldo successit discipulus, PAULLUS CASTRENSIS: hunc secutus est auditor ALEXANDER TARTAGNUS, Imolensis; a quo profecti sunt illustres duo ICti, BARTHOLOMAEUS SOCINUS, & JASON MAYNUS. Neque tamen tacendi sunt ANGELUS, & PETRUS uterque BALDUS, BARTHOLOMAEUS SALICETUS, JAC. ALGAROTTUS, BARTHOLOMAEUS CAEPOLLA, FRANC. CURTIUS, HIPPOLYTUS RIMINALDUS, RAPHAEL CUMANUS, ALEXANDER *ab* ALEXANDRO, scriptis *Diebus Genialibus* inprimis clarus, JOANNES denique BERTHACHINUS: de quibus consulendi, qui vitas ICtorum persecuti sunt [*l*].

§. IX.

tur. Cujus laudis ea vis esse debet, isque modus, non ut eum doctum fuisse, aut ubi litterarum lux desideraretur, recte vidisse, sed ut, in quibus solo ingenio niti possent, & industria, in iis egregiam operam navasse, putemus.

[*g*] de *Clar. Leg. Interpret. Lib.* II.

[*h*] *Panciroll.* de *Clar. Leg. Interpr.* II. 6. & 7.

[*i*] v. *Diplovatatius* in *Vita Bartoli* §. 6. quam *Fabric. Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 555. retulit.

[*k*] *Panciroll.* de *Clar. Leg. Interpr.* II. 72.

[*l*] *Panciroll.* l. c. *Lib.* II. *Jo. Fichardus*, in *Vitis ICtor. illustr. Marcus Mantua* in *Epitome Viror. Illustr. Jo. Baptista de Gasalupis* in *Histor. Interpret. & Glossat. Juris*, *Cattelinnus Cotta* in *Recensione insignium Juris interpr.* & *Matth. Gribaldus Mopha*, in *Catalogo Interpr. Jur. Civ.*

§. IX.

Sequitur Saec. XVI. Cujaciana ratio, quae in jurisprudentiam lumen artium humaniorum intulit: quod paullo ante in Occidente illuxerat. In qua princeps extitit ANDR. ALCIATUS. Nam etsi jam ante eandem viam ingressi erant Castilioneus, Raphael Cumanus, Fulgosius, & Alexander ab Alexandro: tamen ceterorum ICtorum invidia contemtuque jacuerunt. Alciatus autem eo successu usus est, ut inde certatim eandem rationem sequi ICti instituerent: quamquam non deerant, qui contemtus causa illos Humanistas, se autem gloriae scilicet gratia, egregio nomine, & elegantiae eorum teste, Realistas vocarent. Quod genus hominum nec defecit, nec deficiet umquam: cum litterarum humaniorum disciplina, cum summo labore conjuncta, adeoque difficillima, nec nisi ingenio apta sollerti, huic hominum ignaviae non conveniat.

§. X.

Eodem tempore fuit, qui eandem sectam sequeretur, AEMILIUS FERRETUS; a quo profectus est ANTONIUS GOVEANUS. Ex Alciati autem disciplina prodiit eximius ille, & in omni litterarum genere eruditissimus ANTONIUS AUGUSTINUS, cujus in Romanam juris scientiam, ipsumque jus Canonicum egregia extant merita. Secuta est ingens ejusdem sectae atque viae turba doctorum ICtorum, in Gallia inprimis, in qua, paullo post, quam nata elegantior jurisprudentiae ratio, relicto veluti patriae Italiae solo, sedem domiciliumque posuisse videbatur, veluti AUR. GALVANUS, EGUINARIUS BARO, FRANC. DUARENUS, FRANC. BALDUINUS, HUGO DONELLUS, ANT. CONTIUS RUSSARDUS, aliique, sed omnium princeps JAC. CUJACIUS, qui tantum cum in Romana jurisprudentia, tum in ceteris juribus litterisque omnibus effecit, ut neque ante eum, neque post eum fuerit, neque futurus sit quisquam, qui non dicam superare, sed aequare ejus doctrinam & merita possit: cujus viri virtutem & merita summi & optimi ICti vim notionemque explere merito dixeris: qui artem interpretandi docendique Juris Civilis ad id fastigium extulit, ut summo jure Cujaciana sit ab eo ratio adpellata. Hujus praestantissimi ICti & interpretis libros, summa eruditione scriptos, maximo acumine & diligentia elaboratos, in summo pretio studioque eorum versari debere, qui ad aliquam idonei ICti laudem adspirent, omnes consentiunt. Nec, quod de Ciceronis libris scripsit Quinctilianus, de hujus scriptis dubitem adfirmare, eum jam multum profecisse, cui Cujacius placeat.

§. XI.

§. XI.

Neque adeo mirandum, si ista aetas tantum doctissimorum ICtorum foetum fudit. Contigit hoc in omnibus fere artibus, ut, quo tempore unus egregius artifex enituit, sive exemplo, & imitatione, sive fortuna quadam, multi alii in eodem genere insignes artifices existerent. Vel una illa Oratorum Graecorum aetas illud comprobet. Fuerunt igitur Cujacii tempore, vel paullo post illustres ICti inprimis, GUL. BUDAEUS, FRANC. HOTTOMANNUS, BARN. BRISSONIUS, EM. MERILLIUS, JO. BELLONUS, JO. CORASIUS, P. FABER, BERTRANDI, A. GUIL. COSTANUS, PHIL. BERTERIUS, STEPH. DURANTIUS, GUL. MARANUS, VINC. CABOTIUS, JAN. A COSTA, INNOC. CIRONIUS, ANT. DADINUS ALTESERRA, GUL. & RAD. FORNERII, FR. CONNANUS, ANT. MORNACIUS, PETR. & FRANC. PITHOEI, fratres FR. FLORENS, JO. DOVIATIUS, GOTHOFREDI, pater & filius, aliique [*m*]. Qui omnes in Galliae scholis, in quibus hoc nomine Bituricensis, & Tholosana postea, eminuerunt, jura professi sunt.

§. XII.

Neque tamen post Alciati Cujaciique aetatem Belgium & Germania nostra expertes manserunt hujus laudis: immo vero Gallia post illos fere auctoritate ICtorum in Jure Civili illustrium caruit; cum Belgium & Germania non solum eam retinuerint, sed etiam vehementer auxerint. Ac in Belgio quidem in primis illustrati sunt ab jurisprudentia per litteras humaniores exculta, VIGLIUS ZUICHEMIUS, JAC. RAEVARDUS, JULIUS PACIUS, JAC. CURSIUS, ANTONIUS PEREZ, ARNOLDUS VINNIUS, JO. JAC. WISSENBACHIUS, ANTONIUS MATTHAEI, MARCUS LYCLAMA, CORN. ECKIUS, JO. VOETIUS, GERARDUS NOODTIUS, ORTWINUS WESTENBERGIUS, ZACH. HUBERUS, ANT. SCHULTINGIUS, H. BRENCMANNUS, CORN. BYNCKERSHOEKIUS, ABR. WIELINGIUS: ut vivos taceam. In Germania autem nostra de jurisprudentia Romana bene meriti sunt, & rationem Cujacianam secuti, UDALRICUS ZOSIUS, GREG. HALOANDER, MARQ. FREHERUS, JO LEUNCLAVIUS, BERNH. WALTHERUS, NIC. CISNERUS, JO. FICHARDUS, HUBERT. GIFANIUS, RITTERSHUSII, JO. GOEDDAEUS, JO. STRAUCHIUS, CONRADI, HEINECCIUS [*n*]. Vivos autem non nomino, ne quis se praeteritum queratur.

[*m*] Vitas horum ICtorum breviter exposuit *Terrassonus* in *Histor. Jurisprud. Roman.*

[*n*] de Germanorum in jurisprudentiam meritis singulari Diss. exposuit *Juglerus* V. C.

§. XIII.

Ac in Germania celebrata quidem est nova quaedam & horrida juris exponendi, illustrandique via, auctore potissimum MATTH. WESENBECIO, quae a P. Ramo, qui in philosophia tradenda usus ea fuerat, Ramistica vocatur. Cujus haec vis est, ut per quatuor causarum genera Jus Civile tractetur. Atque hac ratione post Wesenbecium plerique in Germania ICti usi sunt; fere usque ad nostram aetatem. Nunc vero ab elegantiae studiosioribus, repudiata ratione Ramistica, Cujaciana quasi in regnum suum reducta est: quam ut magis magisque excolant & sequantur Juris Civilis doctores, jurisprudentiae causa, optabile est.

F I N I S.

INDEX.

A

B

C

Cau-

D.

E.

Ve-

F

G

H.

I.

L.

M

N

O

P.

Bri-

T.

ea-

V.

Z